

D. ATHANA- SII ARCHIEPISCO- PI ALEXANDRINI, VIRI VNDECVN- QVE TVM DOCTISSIMI, TVM SANCTISSIMI, atq; pro catholica fide athletæ inuictissimi opera omnia, quæ hactenus apud Latinorum officinas reperiri potuerunt.

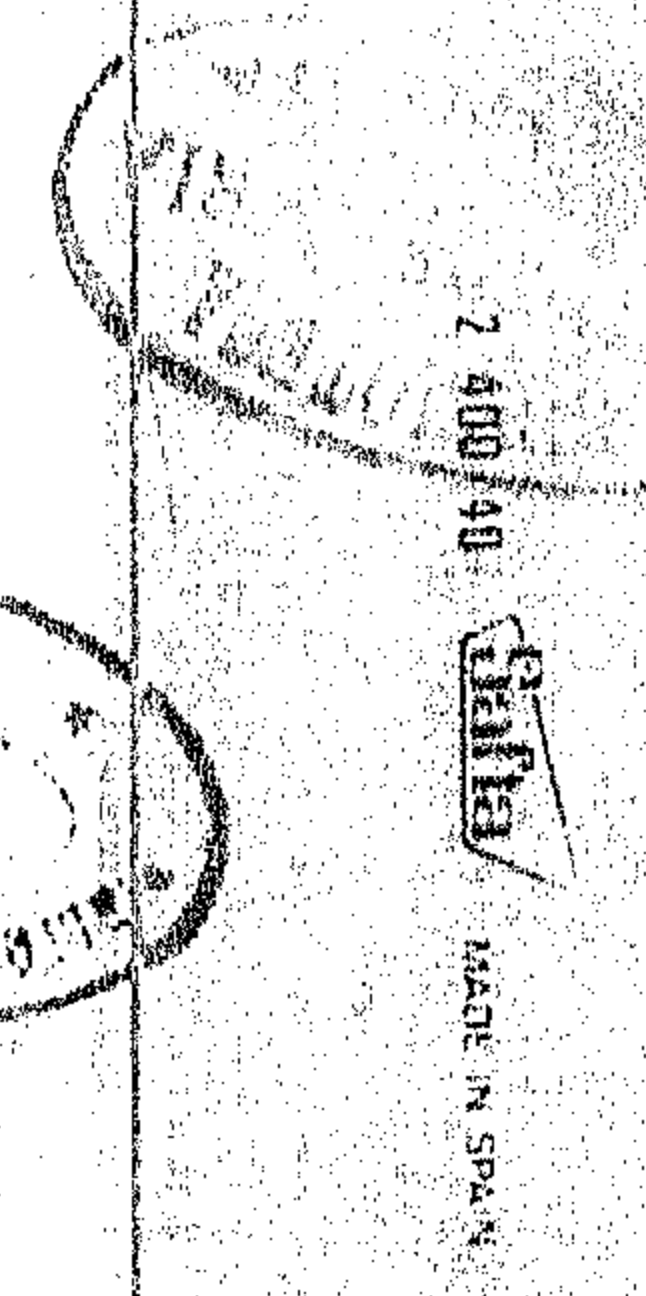
Omnia vix æstimando labore & diligentia, multo quam antea
hac vnquam, elaboratius castigata, aucta, & in suum
genuinum ordinem redacta.

Vnâ cum Blencho totius voluminis, copiosissimoq;
omnium penè materiarum præcipuarum Indice.

Floruit sub Constantino & Constantio Imperatoribus
Anno incarnationis dominicæ CCC. XL.

Coloniae ex officina Melchioris Nonestani.
M. D. XLVIII.

2 400 340
BIBLIOTHECA
MADE IN SWA

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29

36 MARTIUS.
36. In Hymn. Vexilla, ad v. O Crux,
semper genui suffrag. SS. omittunt.
ad Complet. in R. brev. non dicit. Glo-
ria Pat. (nisi in fissa) sed repetitur R.
quod etiam fit in alijs hor. Vg. ad ser.
5. in Cena Domini. In Cathed. ex con-
fectudin. omittitur. offic. P. v. sed non
offic. d. f. uctior. Vigne ad Domini. P. d-
mtr. ex claus. s.

37 APRILIS.
37. In Hymn. Vexilla, ad v. O Crux,
semper genui suffrag. SS. omittunt.
ad Complet. in R. brev. non dicit. Glo-
ria Pat. (nisi in fissa) sed repetitur R.
quod etiam fit in alijs hor. Vg. ad ser.
5. in Cena Domini. In Cathed. ex con-
fectudin. omittitur. offic. P. v. sed non
offic. d. f. uctior. Vigne ad Domini. P. d-
mtr. ex claus. s.

38 APRILIS.
38. In Hymn. Vexilla, ad v. O Crux,
semper genui suffrag. SS. omittunt.
ad Complet. in R. brev. non dicit. Glo-
ria Pat. (nisi in fissa) sed repetitur R.
quod etiam fit in alijs hor. Vg. ad ser.
5. in Cena Domini. In Cathed. ex con-
fectudin. omittitur. offic. P. v. sed non
offic. d. f. uctior. Vigne ad Domini. P. d-
mtr. ex claus. s.

39 APRILIS.
39. In Hymn. Vexilla, ad v. O Crux,
semper genui suffrag. SS. omittunt.
ad Complet. in R. brev. non dicit. Glo-
ria Pat. (nisi in fissa) sed repetitur R.
quod etiam fit in alijs hor. Vg. ad ser.
5. in Cena Domini. In Cathed. ex con-
fectudin. omittitur. offic. P. v. sed non
offic. d. f. uctior. Vigne ad Domini. P. d-
mtr. ex claus. s.

40 APRILIS.
40. In Hymn. Vexilla, ad v. O Crux,
semper genui suffrag. SS. omittunt.
ad Complet. in R. brev. non dicit. Glo-
ria Pat. (nisi in fissa) sed repetitur R.
quod etiam fit in alijs hor. Vg. ad ser.
5. in Cena Domini. In Cathed. ex con-
fectudin. omittitur. offic. P. v. sed non
offic. d. f. uctior. Vigne ad Domini. P. d-
mtr. ex claus. s.

41 APRILIS.
41. In Hymn. Vexilla, ad v. O Crux,
semper genui suffrag. SS. omittunt.
ad Complet. in R. brev. non dicit. Glo-
ria Pat. (nisi in fissa) sed repetitur R.
quod etiam fit in alijs hor. Vg. ad ser.
5. in Cena Domini. In Cathed. ex con-
fectudin. omittitur. offic. P. v. sed non
offic. d. f. uctior. Vigne ad Domini. P. d-
mtr. ex claus. s.

42 APRILIS.
42. In Hymn. Vexilla, ad v. O Crux,
semper genui suffrag. SS. omittunt.
ad Complet. in R. brev. non dicit. Glo-
ria Pat. (nisi in fissa) sed repetitur R.
quod etiam fit in alijs hor. Vg. ad ser.
5. in Cena Domini. In Cathed. ex con-
fectudin. omittitur. offic. P. v. sed non
offic. d. f. uctior. Vigne ad Domini. P. d-
mtr. ex claus. s.

43 APRILIS.
43. In Hymn. Vexilla, ad v. O Crux,
semper genui suffrag. SS. omittunt.
ad Complet. in R. brev. non dicit. Glo-
ria Pat. (nisi in fissa) sed repetitur R.
quod etiam fit in alijs hor. Vg. ad ser.
5. in Cena Domini. In Cathed. ex con-
fectudin. omittitur. offic. P. v. sed non
offic. d. f. uctior. Vigne ad Domini. P. d-
mtr. ex claus. s.

44 APRILIS.
44. In Hymn. Vexilla, ad v. O Crux,
semper genui suffrag. SS. omittunt.
ad Complet. in R. brev. non dicit. Glo-
ria Pat. (nisi in fissa) sed repetitur R.
quod etiam fit in alijs hor. Vg. ad ser.
5. in Cena Domini. In Cathed. ex con-
fectudin. omittitur. offic. P. v. sed non
offic. d. f. uctior. Vigne ad Domini. P. d-
mtr. ex claus. s.

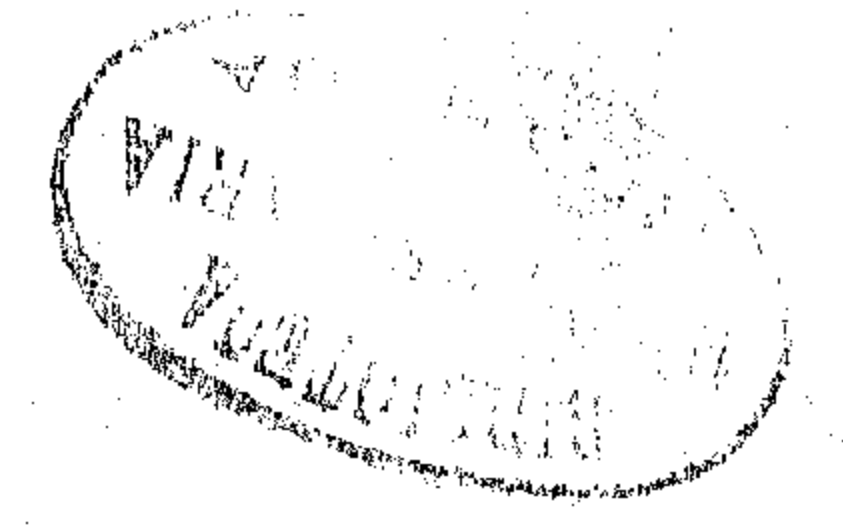
F. P. de Baganza Cavalligrensis suum tunc destinat bibliothec. R/72.38

D. ATHANA SII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRINI, VIRI VNDECVN- QVE TVM DOCTISSIMI, TVM SANCTISSIMI, atq; pro catholica fide athletæ inuictissimi opera omnia, quæ hactenus apud Latinorum officinas reperiri potuerunt.

3
2-154

Omnia vix æstimando labore & diligentia, multo quam antea hac vnquam, elaboratius castigata, aucta, & in suum genuinum ordinem redacta.

Vnâ cum Elencho totius voluminis, copiosissimoq; omnium penè materiarum præcipuarum Indice.

Floruit sub Constantino & Constantio Imperatoribus Anno incarnationis dominicæ CCC. XL.

Coloniæ ex officina Melchioris Nouestant. M. D. XLVIII.

MARTIUS.
 27. Fer. 3. De ea, Col. Viol. Quæ-
 1. ter. 12. min. 17. not. f. q.
 28. Fer. 4. De ea.
 29. Fer. 5. De ea, vesp. Sept. Do-
 bor. B. M. V. com. fer. Col. Alb.
 30. Fer. fest. Sep. Dolor. d. p. mi.
 (Ant. 14.) lect. 9. & com. in Laud.
 & Miss. fer. cum Evang. vlt. Credo
 Prefat. B. M. V. Te in transfiguratione
 C.

APRILIS.
 4. M. Manipul. Ad Benedic. Cerei proces-
 dit Subdiaz. cum cruce s. b. duos Acolit-
 tos portantes Turibul. & grana incens.
 deinde Clerus, postea Diacon. cum can-
 del. triangul. in Arundine, amict. Dal-
 mat. Alba, Stola, & Manipul. vlti-
 mus celeb. cum Stola, & Pluvial. Viol.
 Diacon. accendit Cereum cum vna ex
 eand. in arundine posit. Finita Bene-
 diction. Diacon. depositis vestiment. Alb.
 affert Manipul. Stola, & Planet. Viol.
 ad Prophet. In Cathed. finita Benedic.
 Cer. reuertit in Sacrist. associat. cum
 Sacerdote. Litan. d. p. sic. ad v. Pecca-
 tores, Sacerdos, & Ministr. reuertun-
 tur in Sacrist. & ibi parantur vestim.
 Alb. interim reuertuntur Palam. Viol.
 de Altar. & ornatur Albo, & crebro-
 tia. Detegunt Imagin. & attendunt.
 Iamitur. in Altari in Miss. s. i. consp.

APRILIS.
 4. ad quam pulsant campati. &
 non pulsant. ampliat. vsque ad Sabbat.
 Sanct. & Credo. Non datur Pax. Sa-
 cerdos dat Bened. in cornu Evang. ver-
 sus ad popul. facta prius genuf. & per
 eandem viam reuertitur, non perficiens
 circuitum. Ad Evangel. S. Ioann. non
 signat Altare, sed lib. vel tabellam, &
 seipsum (hoc seruatur quando SS. Sa-
 crament. est collocat. super Altare) Ad
 Verb. cato Sacerd. & Ministr. genuf.
 vesp. Sacram. Finita Miss. Sacerd. ex-
 tra cornu Epistol. deponit Planet. & ac-
 cipit Pluv. Alb. ad Process. & Ministr.
 deponunt Manipul. & alter Subdiaz. ps-
 rat. Dalmat. Alb. sine Manipul. d. fert
 Crucem cooperatam Velo Violar. Clavis
 Capiulæ in qua reponitur SS. Sacram.
 nullo modo detur laico, quantum ad vi-
 bil. ex ser. S. C. 50. Ianuar. 1610.
 Vesp.

MARTIUS.
 5. Gregor. & fer. Col. Rub.
 13. Fer. 3. Christ. d. p. Reliq.
 Cathed. lect. 1. Confitebor. R. 1. 2.
 ni sponsa, Noct. 2. Sermo S. Ioa-
 in comm. non U. ultimo loco, No-
 3. Tosiane, lect. 9. & com. in Lau-
 & Miss. fer. Miss. de expectabo. f.
 M. tant. cum Credo in tota Dien-
 Evang. vlt. fer. (d. p. Miss.) in re-
 com. fer.
 14. Fer. 4. De ea, Col. Viol. Quæ-
 vlt. bor. 5. min. 4. man.
 15. Fer. 5. De ea.
 16. Fer. 6. De ea, vesp. S. Pat-
 ristic. com. fer. Col. Alb.
 17. Sab. Parit. d. p. sem. lect. 1.
 delis Gerson, relig. prop. vel 1. loc.

MARTIUS.
 23. Parit. d. p. sem. 1. cl. s. f.
 De ea, Parit. Ad Mariam in Palam.
 Venite exite. & in R. bo. post lect.
 & ter. non dicit. Genuf. P. r. vsque ad
 P. vlt. (nisi in festis) sed repetit. Invi-
 ent. vesp. In Miss. non dicit. Palam.
 Indica me Deus, neque Gloria Pat. ad
 introit. & Psalmo Lado (nisi in festi-
 tis, & Miss. Votiv. hinc facta de ex-

APRILIS.
 de more cum Palam. Indica me, inuen-
 sator Alcare. Ad Gloria in excels. pal-
 santur campane, & Organ.) hoc etiam
 ad Offert.) In Cathed. sine Pluvial.
 Alie Eccles. etiam Regular. expectare
 debent signum Matris, ex dec. S. C. 21.
 Marj 1603. Cereus Paschal. ardet bo-
 die, & trius sequentib. dieb. Sabbat.
 & Dominic. in Albit, & omnibus Do-
 minic. in Miss. & vtriusque vesp. vsque
 ad Miss. & in Vigil. Genesios. ad
 Benedic. sicut Extra Chor. ad vesp. di-
 cit. Parter nos. Ser. ut in Breu. Bene-
 dicens Dominam, & in Missa est cura
 duplici Alit. in Laud. & Miss. & vesp.
 vsque ad vesp. Sab. in Alb. exclusio. Be-
 nedic. d. Marj. bodie tant. vespere au-

APRILIS.
 48. Vesp. dicitur. sub vicia Alia ser-
 eumq. Vesp. dicitur. sub vicia Alia ser-
 vata dupl. vel seruidup. Vna. In Miss.
 vero adit. dupl. Alit. in introit. ante
 in Palam. vnam post offerter & genuf. in-
 In Cathed. in Miss. fer. pulsat. Organ.
 dat. incens. & duo P. rebend. acip. P. r.
 viol. in temp. P. r. b. non dicit. Offic.
 defenditor. secund. Rub. sed in seruid. &
 simplib. dicit. Offic. P. r. B. M. V.
 17. Fer. 3. Iudor. d. p. (fuit 4.
 batus) om. lect. prop. (in Hispan.)
 lect. 9. & com. in Laud. & Miss. S.
 Antic. in vesp. cap. S. Leonis. P. com.
 S. Ind. Col. Alb.
 18. Fer. 4. Leonis, d. p. fuit 11.
 Enius) om. lect. prop. in vesp. cap.
 S. Hermenegildi M. com. S. Leon.

MARTIUS.
 5. Gregor. & fer. Col. Rub.
 13. Fer. 3. Christ. d. p. Reliq.
 Cathed. lect. 1. Confitebor. R. 1. 2.
 ni sponsa, Noct. 2. Sermo S. Ioa-
 in comm. non U. ultimo loco, No-
 3. Tosiane, lect. 9. & com. in Lau-
 & Miss. fer. Miss. de expectabo. f.
 M. tant. cum Credo in tota Dien-
 Evang. vlt. fer. (d. p. Miss.) in re-
 com. fer.
 14. Fer. 4. De ea, Col. Viol. Quæ-
 vlt. bor. 5. min. 4. man.
 15. Fer. 5. De ea.
 16. Fer. 6. De ea, vesp. S. Pat-
 ristic. com. fer. Col. Alb.
 17. Sab. Parit. d. p. sem. lect. 1.
 delis Gerson, relig. prop. vel 1. loc.

ELENCHVS OPERVM.

De vnitae sanctissimæ Trinitatis	Liber I.
De sacrosancto vnito nomine sanctissimæ Trinitatis	Liber I.
De proprijs personis sanctissimæ Trinitatis.	
De nominibus sanctissimæ Trinitatis.	
De vnita ac sempiterna substantia sanctissimæ Trinitatis.	
De fide vnitatis & Trinitatis.	
De beatitudine filij Dei, & præscriptione sectæ pessimæ.	
De assumptione hominis contra Marcellionem hæreticum.	
De incarnatione verbi, eiusq; ad nos per corpus aduentu.	
De spiritu sancto	Libri III.
De vnitae fidei ad Theophilum.	
De fide sua.	
De professione regulæ catholicæ, cū increpatione hæreticæ regulæ.	
Disputatio inter D. Athanasium & Arrium hæresiarcham, solennis.	
De Arriana & catholica confessione.	
Contra Gentiles ad Macharium Alexandrinæ Ecclesiæ presbyterum.	
Apologeticus	Libri II.
XLI. Quæstionum & Responsum.	Liber I.
De passione & cruce domini	
De peccato in spiritum sanctum	Liber I.
De eo quod scriptum est in Euangelio: Euntes in vicum qui contra vos est	Liber I.
De laudibus Psalmorum	Liber I.
Exhortatio ad monachos	Liber I.
De miraculo per imaginem domini facto.	Liber I.
De virginitate siue exercitatione.	Liber I.
Epistola ad Epictetum Corinthiorum Episcopum.	
Epistola ad Episcopos Africæ.	
Epistola D. Athanasij & pontificum Aegyptiorum ad Marcū papam, pro exemplaribus Nicæni concilij.	
Marci papæ rescriptum.	
Epistola increpatoria Iulij papæ ad Orientales Episcopos.	
Epistola Orientalium ad Iulium papam.	
Iulij papæ rescriptum.	
Epistola D. Athanasij & Aegyptiorū Episcoporū ad Liberij papam.	
Liberij papæ rescriptum.	
Epistola Pontificum Aegyptiorum ad Felicem papam.	
Felicis papæ rescriptum	
Decreta Nicæni concilij contra Eusebium.	
Confessio siue Symbolum D. Athanasij	
Vita sancti Antonij.	

CANDIDO LECTORI S

ENE habet Christiane Lector, non adeo procellosissimum hoc vereq; ferreū seculū nouis subinde feruere tumultibus, nouaq; in dies vitiorum, prauorumq; dogmatum, ac omnigenum ædere portenta malorum, quin & optima quæq; & si non pari numero, non paruo tamen nec pœnitendo Christianæ Reip. commodo ac vtilitate, proferat. Vt enim cætera præteream, quot hodie Christianus orbis præclarissimorum

virorum sanctissimis abundat, eisdemq; eruditissimis monumentis, tãetsi innumeras itidem impiarū hæresum pestes alat, & quotidiana prope fallacium ei accedant incrementa præstigiatarum? Sic semper bonis mala permixta feruntur, nec vlla vnquam ætas fuit omni ex parte beata. Itaq; inter cætera, quæ nostrum tulit æuum, maxime frugifera ac salutaria, etiam D. Athanasij Alexandrini Archiepiscopi, viri æterna memoria dignissimi opera produxit, sed vt cuiq; facile patet, tot scæntia mendis, tamq; rudi ac inconcinno ordine, vt oneratus magis quam adiutus ea opera Christianus Lector videatur. Cæterum, hunc eundem auctorem grauissimum nostra cura, nostris sudoribus atq; vigilijs bene emendatum, ac suæ restitutum puritati & ordini, necnon ab innumeris, quibus hæctenus scænti, vindicatum vitijs, rebus tuis literijs apprime profuturum emittimus, hoc vnum abs te obnixè contendentes, vt operam nostram boni consulas, quibus certe id præcipue in votis fuit, vt quoad possemus nostro hoc qualicunq; conatu tuis profectibus seruiremus. Quantum vero hæc nostra superioribus aliquot, maxime Basiliensi illa ædicatione correctior, auctior, aptiorq; digesta sit ordine, ex mutua exemplarium collatione, quam nostra asseueratione discere te malumus. Id vnum præterire silentio non est consilij, Basiliense exemplar in Paulinas epistolas commentaria Athanasij titulo circumferre, quæ vtiq; non ex Athanasij sed Theophylacti officina profecta res ipsa testatur. Cur autem in hac parte erratum sit, nos exploratum non habemus, aliorum hoc esto iudicium. Certe non vni hoc Athanasio accidit, vt aliena illi inscriberentur: sed commune hoc est illi viro cum multis, maxime Ecclesiasticis scriptoribus, apud quos pleraq; extranea pro germanis ac genuinis interim inserta visuntur. Iam quod ad huius auctoris commendationem attinet, adeo non attinet nos hac in parte anxios esse, vt nostris verbis obscuranda magis, q̄ amplificanda eius famæ gloria videatur. Quis enim nesciat quantas ille pro fide Christi hæreticorum insidias, persecutiones,

tiones, odia perpeffus fit, vt vel hoc fole dignus appareat, quem Chrifti
 ani omnes ceu ftrenuiffimum fuæ fidei assertorem propugnatoresq;
 excipiant, colant, exofculentur, vt interim alia prudens fiteam, puta eru-
 ditionem, pietatem, & archipræfulatus titulum insignem, quibus ad tan-
 tum excreuit ampliffimi honoris fastigium, vt neminem pene habeat fu-
 periorē, innumeros vero lōgiffimo post se relinquat interuallo. Quam-
 obrem agedum Chriftiane Lector fruere tanti viri monumentis, nec
 tantum iuuet horum lectioe fedula eruditioem, fed & pietatis atque
 constantiæ cæterarumq; præcellentium virtutum æmulatione melio-
 rem fieri, vt intellectu pariter & affectu reformatus, eo quandoq; felicif-
 sime Chrifti gratia & benignitate proueharis, quo noster præcef-
 sit Athanasius, pontifex & doctor præcipuus, ab omni po-
 steritate iure meritoq; colendus. Vale & nos
 Chrifto commenda.

INDEX

INDEX RERVM PRÆCIPVARVM, QVAE IN hoc opere continentur.

Abstinentia continentia: nu- trix	119. a	Antonius omnia sua dedit paupibus. ibi.
Abutitur homo omnibus membris suis	75. d	Antonius manibus suis opabat. 160. c. 167. a
Accusatores quales esse debe- ant	147. b	Antonius memoriã p libris habebat. ibi.
Adã in quãta pfectiõẽ cõditus fuerit.	75. b	Antonius deicola nuncupatus
Adorare in spiritu & veritate quid sit.	15. d	Antonius à diabolo tentatus
Adoramus versus Orientem	99. c	Antonius vicit fornicationis spiritũ. 160. a
Aegyptiorum & Libyorum dij	77. a	Antonij ieiunia, vigiliæ, orationes, cibi, dormitio
Aesculapius pro Deo habitus	39. c	Antonius à diabolo laceratus
Ammonis anima in cœlum ab angelis delata	169. c	&
Aegyptiorum cultura, aliarum gentium dñs sacrificium est	81. c	Antonius prouocat diabolum ad certa- men
Agnitio Dei homini necessaria	28. d	Antonio apparuit Chriftus post certamē 161. a
Amianthus non formidat ignis incendi- um	33. c. & 38. b	Antonius discum argenteum in deserto reperit
Angelus apostaticus non in mala natura à Deo factus	21. a	Antonius 20. annis solitarie vixit
Angelus quid sit & quid operetur	98. d	Antonius Nilum fluuium tranfudauit il- læsus
Angeli orant pro nobis	ibidem	Antonij exhortatio ad fratres suos. ibidē
Angelorum ordines	ibidem. a	Antonio diabolus in specie monachi ap- paruit, panes offerens
Angeli inspiciunt actiones nostras	49. c	Antonius martyrium desiderauit. ibid. b
Angeli quando creati sunt	95. c	Antonij scapulare
Angeli à Chrifto facti	23. d	Antonius nunquam se lauit
Anima hominis quid sit	96. d	Antonius bestijs imperauit
Anima hominis immortalis	ibidem	Antonius ab angelis in sublime delatus 169. a
Angelorum creatio cur expressa non sit in libro Geneseos apertius	95. d	Antonius ab Episcopis benedictionem accepit
Angelorum numerus quantus sit. ibidem	96. a	Antonius semper hilarem faciem gessit ibidem
Animam rationale vnumquemq; homi- nem habere probatur	83. c	Antonius Arrianos Alexandriae publice condemnavit
Anima hominis immortalis est	84. a	Antonius scripsit Cōstantino lras. 171. c
Anima quõ dicatur recta	163. d	Antonius Aegypto medicus à Chrifto da- tus
Animæ motus, vita ipsius est	84. b	Antonius centũ & quinq; annorum. ibi.
Animæ à corpore separatae, an se inuicem cognoscant	97. a	Antonij vltima verba
Animarum apparitiones quõ fiant apud templa & tumulos	98. c	Antonij testamentum
Animarũ receptacula post mortem.	97. c	Antonius moritur
Animarum sanctorum beatitudo	98. a	Antonij sepulchrũ incognitum.
Annis latrator Aegyptiorum Deus. 80. d		Antonij legatarius
Antinous Hadriani principis delicatus pu- er Deus factus	77. b	Appellationes filij variæ
Antonij pueritia qualis	159. a	Apostoli missi in noie spūs sancti
Antonij foror	159. b. & 168. c	Apostoli locus ad Ephes. obscurus expli- catur
		Archelai comitis filia sanata

I N D E X.

Arrius gradus facit in diuinitate 55. c
 Arrius in exilium mittitur 60. b
 Arrius ab exilio reuocatur ibidem
 Arrij fides explicatur 61. c. & 62. b
 Arrianorum hæresis 150. b
 Arrij de spiritu sancto impietas 69. d
 Arrianæ hæresis origo 57. b
 Arrianorum impietas 172. a
 Arrianorum blasphemia 113. a
 Arrianorum cædes ac persequutiones in catholicos 89. c
 Arrianorū vitia, & vita impudica 49. a
 Ariminense conciliū 132. c
 Arietem Libyci pro Deo colunt 81. c
 Artifex ex opere cognoscitur 84. d
 Ars qd sit, & à qb; artes repertæ 79. d
 Arundinis vis serpentibus inimica. 104. d
 Athanasius excommunicatus ab Arrianis 138. d
 Athanasius interfuit concilio Nicæno 134. b. & 135. d. & 139. d
 Athanasij fuga, qualis 93. c
 Athanasius quomodo persequutus sit ab Arrianis 89. d
 Athanasij facundia 87. b
 Athanasij fides de patre, filio & spiritu sancto 61. d. & 62. b
 Athanasij p̄fatio in vitā Antonij 159. d
B Alatus Arrianus vltiõe diuina p̄culsus, sicut p̄dixerat Antonius. 173. c
 Balnei necessitas apud virgines 116. b
 Baptismus datus in nomine patris & filij & spiritus sancti 1. c. & 59. b
 Baptismus infantium 95. c
 Baptismus est spiritalis circumcisio 99. d
 Baptizati in nomine Christi, intelliguntur baptizati in nomine patris & filij & spiritus sancti. 16. b
 Benedictio mensæ qualis 126. c
 Beneficia p̄ incarnationis mysteria nobis collata 21. b
 Bella Christianorum 40. b
 Blasphemia ludæorū in Christum. 112. c
 Beneficia filij Dei 108. d
 Blasphemia & peccatū, quō differant. 111. c
 Bonitas vna p̄ris, filij & sp̄s sancti 25. b
 Bouē colūt Aegyptij, et Apim. i. vitulū. 81. c
C Aluariz locus 103. c
 Capilli virginis circumtōsi 126. b
 Cæli quot sint 96. a
 Cæsar ab Imperatore quō differat 55. b
 Christus secundum humanitatem minor angelis 68. b
 Ch̄s creuit secundū humanitatem. 73. a

Christus verus homo 130. a
 Christus per omnia secundum diuinitatem patri æqualis 22. a
 Christus verus Deus 131. b
 Christus verus Deus, & verus homo. 22. d
 Christus verus Dei filius 4. d
 Christiani ante biennium Hierosolymam exierant, priusquam à Romanis subuerteretur 123. c
 Christianorum nomen nouum 4. d
 Christiani nominis origo 63. a
 Ch̄iani male viuētes rei sunt mortis. 109. a
 Cibus, sermo & precatio virginis 126. a
 Circumcisus Christus est 99. d
 Concilia generalia celebranda non sunt, sine autoritate & sentētia Romani p̄tificis. 137. c. 139. a. 140. c. 141. d. & 144. a
 Cōparationes humanæ in diuinam substantiam non conueniunt 73. b
 Concilij Ariminensis impietas 8. a
 Constantinus Antonio literas scripsit. 172. c
 Constantinus moritur 60. c
 Constantius Arrianus ibidem
 Constantinus sit Arrianus ibidem. b
 Constātij epistola ad Probum. ibidem. d
 Corpus Christi cur putredini obnoxium non fuerit 31. c
 Corpus sibi Christus ex virgine finxit, vt diuinitatis suæ omnibus præberet indicium 31. a
 Corpus Christi nostro simile 28. b
 Corpus Christi non est consubstantiale verbo 129. d
 Corpus humanum ex quatuor constat elementis 97. c
 Corpus Christi in cruce indiuisum, ita & Ecclesia 32. c
 Coronationis Christi mysteria 104. c
 Creatio tribuitur Deo & hominibus, sed differenter 151. d
 Creator ex creaturis cognoscitur 87. c
 Creatura omnis testimonium perhibet verbo Dei 38. c
 Credenda quædam, non discutienda. 54. d
 Crucifigi cur Christus voluerit 32. d
 Crucem Christi adoramus 99. d
 Crux Christi non labem, sed remedium attulit humano generi 74. d
 Crux Christi à prophetis prædicta 35. b
 Cultus virginis 126. b
 Cucullus virginis ibidem
D Amasus Romanus Episcopus. 131. d
 Defunctorum corpora non seruantur, sed sepelienda. 173. b
 Di-

I N D E X.

Diabolus aerem peruolat 163. d
 Diabolus ex proprio mētis arbitrio peruersus factus ibid.
 Diabolorum nequitia diuersa 163. a
 Diaboli forma ab Antonio visa qualis fuerit 163. b. 165. b. 166. d
 Diabolus ob supbiā e cælo deiectus 125. b
 Diabolus qñq; coactus dicit veritatē 166. d
 Diabolus deluditur ab angelis 18. c
 Diabolus circa aerem oberrat 32. d
 Diabolus cecidit priusq̄ Adam fieret 96. b
 Diabolus cur permittatur hominū genus impugnare ibid.
 Diabolus in medio filiorum Dei ibid.
 Diabolus, quā orationē maxime timeat 96. c
 Diabolus immittit in cor hominis nefarias cogitationes 96. c
 Diabolus quō futura prædicat 164. b
 Diabolus p̄ mortē Christi deiectus 107. d
 Diuulnerati 78. b
 Dñi si plures essent oporteret etiā esse plures ac varios mundos 85. d
 Dñgentiū corruptibiles ac infirmi 81. a
 Dñgentiū homines fuerūt impudici 80. a
 Diabolus discessit à Christo ad tempus, exponitur 103. a
 Digirus Dei spiritus sanctus est 18. d
 Dionysius Arcopagita 96. a
 Descensus Christi ad inferos 106. a & 127. b
 Detractores eradicandi 141. c
 Dei efficimur participes per spiritum sanctum 52. a
 Deitatis nomē tribus p̄sonis cōmune 3. a
 Deitas per demonstrationem rationū nō datur sed per fidem 51. a
 Demonum nocturnæ apparitiones 165. d
 Deorum vita turpissima 79. a
 Deorum pluralitas & varietas 81. b
 Deo proprium est vt non videatur sed ex operibus agnoscat 34. c
 Deum nemo vidit 98. d
 Deus nullis corporeis signis circūscribitur 65. d
 Deus immutabilis est 56. b. 65. c
 Deus est in omnibus & extra oīa 30. c
 Deus vnus, super omnia, & per omnia & in omnibus explicatur 53. a
 Deus omnia per filium fecit 150. d
 Deus ex creaturis cognosci potest 29. b
 Deus in subiecta materia à patribus visus 21. b
 Deus solus immutabilis 100. c
 Deus vbiq; est & omnia implet 28. a
 Deus sine corruptione genuit filium 64. a

Deus cur potius in homine q̄ in alia creatura apparere voluerit 37. d
 Deus & angeli quomodo visi sint à patribus 57. b
 Deus in natura inuisibilis 21. b
 Deus sibi p̄p̄s sufficiens est, non autem creatura 82. c
 Deus homo factus propter nostram salutem 27. a
 Diem iudicij non ignorat filius Dei 20. d
 Dies mortis cur sit ignotus 98. b
 Dominus Sabaoth, hoc est, virtutum 16. c
 Dona filio à patre data 69. b
 Dubius in fide infidelis est 140. a
E Cce ego firmans tonitruum & creans spiritum, exponitur 47. b
 Ego sum primus & nouissimus, expo. 57. d
 Ego sum qui sum, exponitur 55. c
 Elementa nō sunt dñi, sicut nec sol nec luna nec aliæ creaturæ 82. b
 Epiphanius Cypri Archiepiscopus 95. c
 Episcopus non est dānandus sine sentētia Romani pontificis 137. d
 Episcopi & presbyteri in exilium missi ab Arrianis 90. b
 Episcopi oculi domini appellantur 146. c
 Episcopus non est accusandus apud arbitros seculares 146. d
 Episcopi depositio quō fieri debeat 142. c
 Epicurus omnia dicit facta fortuito, & tollit prouidentiam 26. c
 Esse ex Deo non vno modo intelligitur. 156. b
 Essentiæ diuinæ non omnia congruunt quæ de Deo dicuntur 62. a
 Euagrius presbyter verit vitam Antonij Græco in linguam latinam 159. c
 Eunomij hæresis 63. b
 Eusebius Cæsariensis primū subscripsit Arrianis deī catholicis 149. c. 150. b. 133. d
 Excoriati viri & flagellati ab Arrianis. 90. a
F Actura factori suo comparari non potest 7. a
 Festiuitates natiuitatis domini & Epiphaniæ siue trium regum 95. c
 Fides sine operibus mortua est 127. a
 Fides Petri non defectura 135. b
 Fides Christianorum est vera fides 99. a
 Fidem vbiq; exigit dominus 100. a
 Fidei obedientia nobis necessaria 50. b
 Fideles quomodo dicātur deo viuere 14. c
 Fideles oēs nascuntur ex spiritu sancto 14. d
 Filij nomen quot modis accipiatur 150. c
 Filij vera significatio 151. d
 * iij Filius

I N D E X.

Filius dicitur fluuius ac splendor 50. c
& 67. c
Filius de patre natus 64. d. & 70. d
Filius minor patre secundum humanitas
tem 68. b
Filius in scripturis non nominatus est spi
ritus 44. b
Filius cur venerit in nomine patris & non
filij 4. a
Filius Dei cur solus incarnatus sit 28. c
Filius non est pars patris sed imago 30. a
Filius non ex substantia patris exuberans
te, aut defecta genitus est 67. b
Fons ac lux dicitur pater 50. c
Fons aquæ erupit Antonij precibus.
168. c
Fronto quidam à dæmonio per Antonium
liberatus 168. a
Fuga Athanasij 141. d
Fuga sanctorum omnibus utilis 92. d
Fuga sanctorum 90. d
Fuga Christi 91. b
Gentiles simulacris suis quasi domi
nis seruiunt 78. c
Gentilium error conuincitur 37. b
Gratiarum actio post mensæ finem 127. a
Gregorius Nyssenus 96. a
Hercules pro Deo habitus 39. c
Hæretici inter se dissident 149. d
Hæretici deprauant scripturas 156. c
Hæretici varij in sententijs, vt Chamæleō
tes in coloribus 149. a
Hierusalem destructio prædicta à Danie
le 36. d
Hæreticorum peruersitas 43. c
Historia euangelica etiam spiritaliter in
telligenda est 115. d
Hominem satius fuisse non fieri, quam
factum abijci 27. d
Hominis & brutorum discrimen 83. c
Homo quomodo conditus sit ad imaginem
Dei 26. d
Homo Dei quis sit 15. c
Homo ad incorruptionem conditus, ma
litia sua mortem incurrit 27. b
Homo ad imaginem Dei conditus 75. a
Homuncionitarum hæresis 22. c
Hosij episcopi catholici cōmendatio 89. d
Humanum genus quō post peccatū Adæ
in omnia vitiorum genera prolapsum
sit 27. c
Incarnationis verbi Dei causa 28. d
Ieiuniorū mēsurā & vtilit. 119. b. & 125. b
Ieiunandum non à cibis tantum, sed et ab
omnibus vitijs 125. d

Idololatriæ origo vnde nata sit 76. c
Idololatria quomodo incrementum sum
plerit 76. d
Idololatria apud homines inualuit 29. a
Ignorare quomodo dicatur Christus diē
iudicij 73. d
Imago dicitur filius 67. c
Imago Christi à Nicodemo facta 123. c
Imago patris filius, ad cuius imaginē nos
facti sumus 29. c
Imago Christi à Iudæis in Syria crucifixa.
122. b
Imago vna est trinitatis 9. c
Incarnatio verbi incomprehensibilis 57. d
Incarnationis verbi fructus 30. b
Ingenitus cur pater dicatur 65. a
Idolorum cultus Christi aduentu desero
tus 38. c
Iob cur à diabolo percussus sit 164. b
Ioseph pater Iesu putatiuus, vir nobilis
erat 115. a
Iouis & deorum libidines 171. c
Infamis testimonium nō est validū 146. d
Inferorum expugnatio 107. c
Inuidia non cadit in Deum 86. c
Inspirauit dominus in faciem Adæ 117. b
& 18. a. d
Iudices quales esse debeant 148. a
Iudæi ad fidem conuersi 123. b
Iudæi puniti 89. b
Iudæorū impietas gētiliū insanię par
113. c
Iudæorum malitia 149. a
Iudæorum insipientia ac flagellum 108. a
Iudæorum pœna 109. a
Iudæorum error conuincitur 35. d
& 36. c. d
Iudicatus dominus à Pilato 103. d
Iudicium extremum futurum 41. b
Iudicia Ecclesiæ & Episcoporum, ad Ro
manam Ecclesiam veluti primatē refe
renda sunt 137. d. & 144. a
Iupiter Cretensum Deus 77. a
Iupiter adulter & impudicus meticulo
susq; 78. a
Iuramentum Dei 101. e
Iusturandum vitandum 140. a
Iustorum lætitia post mortem & damnato
rum 97. d
Labor iusti & peccatoris in hoc mū
do diuersus 127. d
Lachrymæ Christi 55. d
Lachrymarum laus 127. b
Lateris apertio quid significet 106. b
Laudes psalmorum 116. d
Lazari pauperis exemplum 97. d
Leo

I N D E X.

Leo pro Deo habitus 81. b
Lex quomodo sit spiritalis 47. c
Lex qualis data sit Adæ in paradiso. 17. a
Lex data est non solum propter Iudæ
os 29. b
Leges cur hominibus dentur 84. a
Liber pater pro Deo habitus, q̄ ebrietatis
magister hominibus fuit 39. c
Liberum arbitrium homo accepit 75. c
Liberum hominis arbitrium 27. a
Liberius Roman. pōtifex ab Arrianis sede
sua pulsus cum cæteris Episcopis 89. d
Limites catholicæ fidei 19. c
Lingua taciturnitate custodienda 120. d
Locus obscurus Pauli ad Hebræos exponi
tur 111. d
Magi Pharaōis meliores Iud. 115. c
Magia apud Aegyptios ante Chri
sti aduentum præualuit 39. a
Magiam Christus aduentu suo destrux
xit 39. b
Magicæ artes 29. a
Mala non sunt sed bona, exponitur 75. d
Mala non sunt 27. b
Malitia sibi primum nocet 103. b
Manicheorum impietas 24. a
Manu Dei omnia facta 151. b
Martiniani filia à dæmonio liberata 167. c
Martyrium sine morte quale sit 92. b
Maximiani persecutio 166. b
Maledictum pro nobis Christus factus,
exponitur 130. d
Mensa virginum qualis esse debeat 126. d
Mentientes spiritui sancto, Deo menti
untur 74. b
Miracula facta in passione imaginis Chri
sti 123. a
Monachis quæ primū sint necessaria 119. a
Monachos & virgines Christi maxime
odit diabolus 163. a
Monachus extra monasterium similis est
piscibus extra aquas 172. b
Mors ante aduentum Christi etiam viris
sanctis fuit terribilis 33. b
Mors à Christianis contemnitur 33. b
Morbo aliquo non dequit Christum mo
ri 31. d. 32. a
Mori in aere Christus debuit 32. d
Mori noluit Christus absq; arbitris & te
stibus 32. b
Mors fide Christi ac signo crucis pessun
datur 33. d
Mortem homo peccando meruit 27. d
Mortem crucis quare Christus subire vo
luit 31. d

Mortem quomodo non timuerunt san
cti Dei homines 92. b
Mortem nō debuit Christus corpori suo
vltro consciscere 32. a
Mortem ignominiosam cur Christus ele
gerit 32. b
Mortis aculeus 106. b
Mortem Christus destruxit primus in cor
pore suo 34. a
Mori Christus cur voluerit in aere 105. a
& 107. a
Mortalitas homini est naturalis 27. b
Mortis Christi fructus 109. d
Morte moriemini, exponitur 27. a
Mundi vnitas probatur 86. a
Mundus à Deo factus est sicut & omnia vi
silia & inuisibilia 20. d. & 21. a
Nasci ex Deo quid sit 67. d
Natiuitas filij inenarrabilis 8. a
Natiuitas Christi singularis 35. c. & 36. a
Natiuitas filij non est posterior sempitern
itate patris 7. d. 8. c
Natura diuina & trinitatis mysterium ab
homine comprehendī nō possunt 9. d
Natura filij & patris indiuisa est 24. d
Negligere cum possis deturbare peruers
sōs, est fouere 145. d
Nemo ascēdit in cœlum, nisi qui descēdit
de cœlo, exponitur 57. d
Nicæna synodus 129. b
Nicæni concilij autoritas 132. a
& 134. b. 136. b
Nicæni synodi decreta corrupta ab hæres
ticis 145. c. 147. b
Nicæni concilij fides 142. b
Nicæni concilij decreta 140. d
Nicæni decreta concilij damnat Arrius.
61. c
Nicæni concilij decreta super fide catho
lica 62. b
Niniue subuersio & pœnitentia 101. d
Nocte media surrexit dominus 128. a
Non est meum dare vobis, exponitur 69. c
Non esse indignum verbum patris appar
uisse carne vestitum 37. b
Notio Dei est eius essentia 67. c
Noxati error 111. c
Nuptiæ illicitæ non sunt 119. b
Nuptiæ secundæ non sunt dānandæ 20. d
Nutu solo cur Deus noluerit hominem
liberare 38. a
Oletū in lāpade sunt opa bona 128. d
ὀμολογία vox, q̄ occasiōe repta 156. b
Opera Christi in carne incomprehensibi
lia 40. d
Opera

I N D E X.

Opera Christi secundū humanitatē, vim habebant diuinitatis	111. a	Plato Dianam adorauit cū Socrate	77. d
Opera Christi testimoniū diuinitatis ipsi perhibebant	30. a, d, & 31. a	Plato credidit mundum à Deo factum.	38. a
Opifex melior opificio	88. c	Platonis error de creatione rerum	26. c
Orandum semper	119. b	Plenitudo diuinitatis omnis in Christo est	22. a, b
Orandi & legendi vtilitas	120. c	Potus aceti	106. d
Ordo vniuersi moderatissimus	85. b	Primates & archiepiscopi qui sint	147. b
Origenis opinio de peccato in spiritum sanctum	110. a	Primogenitus Christus secundum humanitatem	25. d
Osus episcopus Arrianus	3. c	Principatus vnius optimus	85. d
P Aphnutius confessor	168. b	Priuilegia sedi concessa apostolicę	141. a
Parentum honoratio à Iudæis in diuersum vsum mutatus	89. b	Prodigia in passione Christi	106. b
Pater impassibilis	65. b	Probus iudex	60. c
Pater à filio totus videtur	70. d	Processio spiritus sancti cuiusmodi sit &	55. b, 56. d
Pater semper fuit pater, & filius semper filius	8. c	Prophetarum de Christo testimonia	34. d
Pater nec voluntate nec necessitate genuit filium	56. a	Prudentia vera quę sit	125. b
Pater in diuinitate, non ex alio patre	44. d	Prouidentia diuina & gubernatio, quomodo ex elementis & creaturis agnoscatur	85. a
Pater quomodo sit maior filio	22. c	Puella quędam per Antonium ab infirmitate curata	168. b
Patris sempiternitas filius est, & filij sempiternitas pater est	9. a	Pulli solutio exponitur	114. d
Passio domini non erubescenda	102. a	Q uaternitatem pro trinitate quidā asserunt	130. d
Passio Christi humanitati ipsius adscribenda est, & non diuinitati	23. a	Quędam opera Christi, eius humanitati tantum adscribenda sunt	73. c
Pastoris libri vtilitas	26. d	Quęstio de patre, filio & spiritu sancto.	45. d
Pastoris liber ab Arrianis citatus &	133. c, 156. a	Quę fide traduntur, cognitionem habent curiositate inscrutabilem	44. c
Patientia virgini Christi necessaria	115. a	Quęstiones 41. Athanasij	95. a
Peccatum in spiritū sanctum qd sit &	110. d, 111. b	Quid factum sit de sanguine & aqua, quę de imagine domini decurrerant	124. a
Pœna contradicentium concilio Nicæno	193. a, & 144. c	Qui inuenit animam suam, perdet eam, exponitur	114. d
Pœnitentię vis & necessitas	27. d	Quo tempore missus sit filius à patre.	24. c
Persecutio quanta fuerit contra Athanasium	145. b	R edemptio generis humani, nec per angelos nec per homines fieri potuit	29. c
Persecutionis vtilitas	92. d	Regnum filij DEI, nunquam finietur.	72. c
Personę tres vnius naturę sunt &	3. a, 5. a, & 58. b	Regnum celorum non debetur ociosis, sed afflictis	127. d
Personarum diuersitas ostēditur ex scripturis	6. a	Religiones tres in mundo	61. b
Personarum nomina & proprietates cur distinguantur	7. b	Renasci quid sit	29. d
Petrus apostolus oibus apostolis platus	137. b	Renouari & pœnitere, differunt	111. d
Petrus Romę martyrium passus	92. b	Respicere retro quid sit	163. c
Phænices & Cretenfes Saturno filios imolabant	81. d	Resurrectio corporis & animę credenda	21. a
Philosophorū falsa de dijs opinio	80. b	Resurrectio Christi cur non statim, sed tertia die facta sit	33. a
Phidie sculptoris commendatio	84. d	Resurrectio mortuorum per spiritum sanctum sit	13. a
Philosophi ab Antonio victi	170. b		
Photini hęresis refellitur &	23. b, c, 63. b, & 67. d		
Piscis pro Deo habitus	81. b		

Resurre

I N D E X.

Resurrectionis Christi indicia	34. a	Spiritus sanctus Deus est	12. a
Romana ecclesia oibus ecclesijs plata	137. c	Spiritus sanctus in Deo est	51. c
Romani quoscuque volunt deos faciunt	77. b	Spiritus sanctus est spiritus patris & filij	74. b
Romano pontifici omnium Ecclesiarum cura commissa est	144. a	Spiritus sanctus lumen & ignis dicitur	17. a
Romani pontificis potestas	145. a	Spiritus sanctus nec pater est nec filius	6. d
S Abellij hęresis refellitur &	7. b, 17. d, 44. d, 63. a	Spiritus sanctus locutus in patribus	54. a
Sapientia patris filius	50. d	Spiritus sanctus nō est genitus à Deo	17. c
Sanguis Christi miraculosus, qui in diuersis reperitur locis	124. b	Spiritus sanctus non est creatura	6. d
Sanguis Christi verus in altari per manus sacerdotum quotidie spiritaliter efficitur	ibid.	Spiritus sanctus signaculum vultus domini	17. a
Sanctificat creaturam pater & filius & spiritus sanctus	15. a	Spiritus sanctus in scripturis non simpliciter absq; addito dicitur spūs	46. a, b
Sanctorum quidam vltro se obtulerūt psecutoribus instinctu spiritus sancti	93. b	Spūs sanctus cur non dicatur filius	49. d
Sanctificator spiritus	51. c	Spiritus sanctus non est angelus &	48. c, 52. d
Scandalum non ponendū fratribus	120. b	Spiritus sanctus adoratur ab angelis	16. c
Seclarū diuersitas apud Christianos	61. b	Spiritus sanctus aqua in scripturis appellatur	17. a, d
Sensus Christi quis sit	13. c	Spiritus sanctus creator est	69. d
Scythę homines immolant dijs suis	81. d	Spūs sanctus non est pater Christi	70. a
Scriptura quandoq; loquitur ex persona patris, quandoq; filij, quandoq; spiritus sancti	13. d	Spiritus sanctus Deus est	ibid.
Scripturę in Christo implentur	102. c	Spiritus sanctus ab æterno fuit	42. a
Synaxes Christianorum	89. d	Spiritus sanctus sensus est domini	18. c
Synagogę Iudæorum in Ecclesijs Christi & martyrum consecratę	123. d	Spiritus sanctus neq; creatus est neq; seruus est	10. d, 16. c
Signa fecit Christus quę nemo alius	36. b	Spiritu sancto resistentes, negant & filium	45. d
Signa euentissima contra Iudæos, Christum aduenisse	36. d	Spiritu sancto potamur	50. d
Signorum operatio	165	Spiritibus in inferno quomodo Christus post mortem prædicauerit	130. b
Synodus Alexandrina congregatur	60. b	Spiritualiter iudicat oia, exponitur	54. b
Signa aduentus Christi in carnem	113. c	Spiritualis quis sit	13. b
Silentium Christi in passione	103. d	Spirituum bonorum & malorum discretio	165. d, 166. a
Sion significat ecclesiam catholicā	143. b	Solicolę Manichæi	23. c
Simulacra gentium	87. d	Soluēdi potestas discipulis tradita	115. b
Scripturas intelligere nō possumus absq; munditia animi	41. b	Sophismata philosophorum	171. a
Scripturę sæpe commemorant patrem & filium, & non etiam commemorant spiritum sanctum	11. c	Statuta synodica de criminosis accusatoribus	141. b
Spiritus noster renouat in spū sancto	48. a	Stephanus primitię martyrum	15. b
Spiritus varijs modis vsurpatur in scripturis	45. d, 47. b	Subiecta omnia Christo	25. b
Spiritus sanctus à patre & filio pcedit	41. d	Substantia duplex	65. a
Spiritus sanctus non est creatura	42. a	Superbia vitanda	120. d
Spiritus sanctus Deus est	57. a	T empus quærendi & tempus amittendi, exponitur	114. c
Spiritus sanctus creator est	13. a, 12. d	Temporis finis incognitus	91. c
Spiritus sanctus legislator	19. a	Tentatio non ois à diabolo	166. d
Spiritus sanctus est spiritus viuificator.	11. a, 17. b	Theognosti opinio de peccato in spiritū sanctum	110. a
		Triduo & non vltra corpus Christi in sepulchro esse debuit	33. a
		Trinitas personarum vna persona nominata intelligitur	11. d
		Trinitas	

I N D E X.

Trinitas ab æterno fuit	42. b	Vniuersi cōnexio, integritas & ornatu	85. b
Trinitas indiuisibilis & vnita sibi ipsi est,		Vnitas trinitatis non tantum est voluntas	
& cum dicitur pater adest & huius verbum,		sed & naturæ	2. a
& qui in hoc est spiritus	49. b	Vnus Deus, omnium conditor, non duo	
Tristitia Christi	55. d	principia	76. b
Tunicæ pelliceæ	105. d	Vnus Deus in trinitate	2. c
Tunica inconsutilis quid significet ibid.		Vnus spiritus in trinitate nō plures	2. a
V alentini impietas	48. b	Vnus dominus in trinitate	2. d
Vaticinia prophetarum soli Christo congruunt	35. d	Virgines ob confessionē fidei ab Arrianis nudatæ & afflicte	90. a
Veneficium & incantatio an possint hominem occidere	96. b	Virginitatis præconia	128. d
Verax solus Deus	100. c	Virginitas homini possibilis	108. c
Verba Christi spiritaliter intelligēda	112. a	Virginitas homini possibilis à Christo edocta	40. a
Verbo Dei omnia creata sunt	88. b	Virginum, martyrum & monachorum cōtra diabolum victoria	107. a
Verbo Dei omnis creatura consistit & obtemperat	86. d	Virgines Deo dicatæ debent esse subregula	126. d
Verbum Dei non inquinabatur in corpore adsumpto, sed potius ipsum sanctificabat	30. c	Virgo cōtinens, Deo adherens, vnus cum eo spiritus efficitur	124. d
Verbum vocale & transitoriū quid sit	86. b	Virgo & vidua quomodo debeāt esse sanctæ corpore & spiritu	ibid.
Verbum Dei Deus, cuiusq; virtus	86. c	Virgo Christi qualis esse debeat	125. a
Verbum Dei filius est	83. c	Vinum aquæ miscere quid sit	151. d
Verbum Dei vt per corpus agnosceretur, & per ipsum pater, carnē induit	29. d	Vita Christi exemplar est nostræ	55. d
Verbum caro factum est, exponitur	130. d	Vocabulorum immutandorū ratio	62. d
Victus vestitusq; qualis esse debeat	120. c	Vocatio gentium	37. a
Visio lamentabilis Antonio ostensa	172. d	Voluntas accepta secundum id quod habet	121. a
Vicū hic inhabitamus non ciuitatē	114. a	Votum virginitatis Deo exoluendū	100. d
Vnctio spiritus sancti quid sit	42. a	Verbici potentini hæresis	6. c
Vnigenitus est Christus secundū diuinitatem	25. d	Vterus, oculi ac manus Dei	66. b

F I N I S.

D. ATHA-

C D. ATHANASII AR
ARCHIEPISCOPI ALEXANDRINI

viri sanctissimi vita, per Ioannem Aretianum collecta:

VM post persequutionem Diocletiani & Maximiani imperatorum crudelissimorum pax Christianis & quies data fuisset, & fecerit Ecclesie fructus exhiberet amplissimos, atq; confessorum inclitis meritis gauderet, confusus daemone, astu callido noua contra Ecclesiam bella, atq; prioribus persequutionibus peiora excogitauit. Et cum creatoris diuinis cultus quotidie per orbem terrarū excreceret, nec aperto bello, vt exptus fuerat, comprimi potuisset, sed quanto maiores persequutiones inferebat, tanto maior Ecclesie gloria, & Christianorum victoria resultabat noua machinatus, non iam aperte, sed ex his, qui nomine potius, quam re Christiani dici poterant, aliquos occulte circumueniens ad dissidium fidei & Ecclesie Dei, ac veri cultus persequutionem adduxit, atque magnam gentem in pristinum rededit errorem, vt creaturam potius, quam creatorem adorari contenderent, Christum scilicet Iesum, quem creaturam omnino profiteri non vererentur. Sed Christus ipse, qui Petri nauiculam submergi non patitur, dedit sapientiam sanctis suis, qui quum in illius splendoris radios aciem omnino intendissent, vero lumine illustrati, pro Euangelica prædicatione, ac veri cultus pietate ad mortem vsq; decertarunt, atque diaboli machinas conterentes, serpentis antiqui caput fortiter contriuerunt. Inter quos præcipuus apostolicæ gratiæ participans magnus Athanasius fuit Alexandrinæ celeberrimæ ciuitatis Antistes, qui veluti margarita præfulgida, feruens spiritu & cœlesti amore saucius, diutissime magistratibus plurimis, atque etiam regibus hæreticorum ducibus, per totum orbem pro tuenda rectæ fidei puritate, ardentissime obstitit. Et diuina virtute fretus aduersus impiorum turbam maximis periculis vndiq; agitur, victoriam penitus repporauit. Cuius tanta & tam præclara contra hæreticos in beata Ecclesia pro fidei integritate suere certamina, vt etiam de ipso id dictum esse videatur quod scriptum est: Ego enim ostendi illi quanta eū pro nomine meo oporteat pati. Nam in eius persequutiones non quadraginta viri, sed vniuersus penè conspirauit orbis. Commoti sunt principes terræ & gentes & regna, atque exercitus contra illum conuenerunt. Sed ipse diuinum eloquium opere implebat, quo dicitur: Si consistent aduersum me castra, non timebit cor meum, Si exurgat aduersum me prælium, in hoc ego sperabo. Verum tanta illius ac talia feruntur gesta, vt vel certamina exponere, vel variam in diuinis eloquijs differendis sapientiam, quæ in libris ab eo relictis sole clarius eluceret, enarrare nemo quantalibet facundia præditus digne pro meritis posset. Nec nos id efficere pollicemur, sed pro virili nostra eius quædam gesta quæ apud Græcos conscripta competimus, in Latinum fidelissime conuertemus. Addemusque alia quædam quæ apud Latinos ac probatissimos auctores legendo didicimus, atque in primis quæ

nam

nam fuerit pueri indoles, & vitæ tam mirabilis indicium, paucis explicemus. Quum post felicem consummationem beatissimi martyris atque Alexandrinæ Ecclesiæ præsulis Petri, & post eum Achillas sanctæ memoriæ Alexander ipsius ciuitatis ordinatus esset Episcopus, apud Alexandriam Petri martyris solennem diem agebat. Et quum post expleta solennia conuenturos ad conuiuium suum clericos domi expectaret, in loco maris vicino cernit ex editiore parte domus pueros ludum ritu Ecclesiastico inire atque ea quæ in Ecclesia geri consuetum fuerat, peragere. Erat autem domus aspiciens mare, in cuius littore ipsi ludebant pueri, inter quos puer Athanasius simulatus erat Episcopus, & alij coeui partim presbyteri, partim diaconi designati, offerebant ipsi Athanasio catechumenos pueros baptizandos. Quos ille omni Ecclesiastico ritu seruato, baptizabat. Stupefactus autem in his quæ fiebant Alexander, ac illico perturbatus, vocari ad se clericos iubet, atque eis quod eminus ipse viderat, ostendebat. Tam abire eos & comprehensos ad se perducere omnes pueros imperat. Cunque adessent, qui eis ludus, & quid egissent, vel quomodo perscrutatur. Illi (vt talis habet ætas) pauide negare primum ceperunt. Sed vt cognitos se nouerunt, rem omnino gestam per ordinem pandunt. Quum Alexander diligenter inquirens ab his qui baptizati dicebantur, quid interrogati fuerunt, simul & ab Athanasio quid interrogauerat, vbi videt secundum religionis nostræ ritum cuncta constare, allocutis clericis, cum consilio clericorum statuisset traditur, illis quibus integris interrogationibus & responsionibus aqua fuerat infusa, iterari baptismum non deberi, sed chrismate eos in unguens signaculo Christi confirmari. Et conuocatis Athanasij parentibus, ac illorum quos vel presbyteros habere visus fuerat vel ministros, sub Dei obsecratione tradidit Ecclesiæ nutriendos. Atque cum pauco peracto tempore grammaticam sufficienter Athanasius atque integrè perdidicisset, tanquam fidele domini commendatum à parentibus Episcopo Alexandro restituitur. Qui ab eo velut alter Samuel in templo domini nutriendus accipitur, vt si in senectute bona ad patres à domino vocari contingeret, ad portandum post se sacerdotale Ephod eligatur. Interim quum successu temporum mirabiliter diuinis literis eruditus euaderet, & acrimonia ingenij, atque integritate vitæ cæteris præstaret, instituentem Alexandro archidiaconus Alexandriæ ordinatur Ecclesiæ. Cuius ingenium, fides, ac pietas in Ecclesiasticis negocijs, quanta fuerint apud Nicænam in œcumenico seu vniuersali concilio ob fidei causam congregato, ad quod cum Episcopo suo cõuenerat, omnibus palam fieri cepit. Verum, quoniam omnes Athanasij persecutiones & gesta, ob Arrii hæresim principaliter describuntur, quæ præ cæteris hæresibus ante illam excogitatis miserabilibus & crudelibus in Christi cultores grassata fuit: visum est antequam ad reliqua Athanasij gesta procedamus, huiusmodi hæreses vsque ad synodum Nicænam, & progressum atque synodum ipsam præclarissimam quam breuissime dabitur explicare. Igitur per id tempus apud Alexandriam presbyter quidam Arrius nomine erat, vir specie & forma magis quam virtute religiosus, & gloriæ laudisque nouitatis improbè cupidus. Qui ab Achilla prædecessore Alexandri diaconus ordinatus, & vt Theodoricus autor est, nouitatibus captus, ab Ecclesia primum pulsus est: demum fidelium rogatu, denuo ad ministerium susceptus fuerat. Is quum Alexandrum virum clarissimum pontificatus gubernacula suscepisse liuido oculo cerneret, nam eo tempore in ordine quidem presbyterorum Arrius erat, & diuinarum scripturarum expositionem videbatur habere commissam, rem hanc ferre non potuit, sed in rabiem quandam impatientiæ deiectus, litis quærebat initium. Porro laudabilem videns Alexandri conuersionem, nequaquam in eum calumnias contexere præualebat. Nec tamen il-

lum

lum quiescere infelix permittebat inuidia. Quamobrè diabolica suggestiõe deuictus, praua quædem de Christi fide proferre, atque in Ecclesia tempestatem exagitare adortus est. Et apertè Alexandri doctrinæ derogare atque resistere non formidauit. Et ob hoc ea proferre cepit, quæ antea nunquam in quæstionem venerant. Nam quum Alexander ea quæ indubitata videbantur populo exponeret, & filium scilicet cum Deo genitore æqui honoris atque eiudem substantiæ esse doceret: Arrius contra, & veritati obstitens, creaturam filium facturamque dicere audebat. Et ab illa æterna ineffabilique substantia Dei patris vel natura, filium separare conabatur quæ res plurimos in Ecclesia perturbabat. Sed quum Alexander Episcopus natura lenis & quietus, assiduus admonitionibus Arrium cuperet à prauo incepto & assertionibus impijs reuocare, nec tamen res ex sententia procederet, & plerosque iam malum pestiferæ contagionis inficeret, non solum apud Alexandriam, verum etiam per alias vrbes, prouinciâsque dispersa, perniciosum fore iam credidit amplius dissimulare à talibus. Ob quod (vt ex ipsius Alexandri Epistolis habetur) centum ferè Episcopos ex Aegypto & Libyæ partibus congregari curauit, quibus causam Arrii sigillatim exponens, maturòque super his consilio adhibito, Episcoporum omnium consensu illum sacerdotali ordine priuauit. Quibus non assentiens Arrius, sed in peruersitate superbè perseverans, iubente Episcopo Alexandro Alexandria vrbe depellitur. Quod quidem impatientissimè ferens, excogitare cepit modum, quo Alexandrum à sede sua amoueret, & se Episcopum erigeret. Ob quam rem perficiendam, cum complicitibus suis propria celebrabat concilia, & modum quo hæc exequutioni demandare posset, conquirere non cessabat. Quod præuidens Alexander, ne ex sacerdotibus quisquam eiusdem fallacijs caperetur, omnibus catholicæ Ecclesiæ Episcopis, ipsius impietatem enarrans, suis epistolis (quæ vsque in hæc tempora apud Græcos comperiuntur) indicauit. In quibus eos primum ad seruandum rectam Ecclesiæ catholicæ fidem, & vinculum vnionis & pacis hortatur. Deinde quemadmodum in diceclesi sua surrexerunt viri iniqui & Antichristi præcursores, quibus etiam Eusebium Nicomediæ Episcopum adhærere, & apertè patrocinari commemorat. Quamobrem ab eo cauendum admonet, & literas illius quibus Arrium & complices apud quoscunque laudare solebat, minimè suscipiendas esse, totis affectibus hortatur. Post hæc Episcopos aliquos à recta fide deuiantes, atque Arrio adhæreres, nominatim connumerat, exponitque deinde eorum perfidiam in hæc verba: Ea verò quæ profitentur huiusmodi sunt: Non semper inquit, Deus pater fuit, non semper fuit Dei verbum, sed fuit quando Deus pater non fuit. Dei autem verbum ex non existentibus factum fuit. Existens enim Deus non existentem ex non existente fecit. Quapropter aliquando fuit quando non fuit. Creatura est enim & factura filius. Neque similis est patri secundum substantiam, neque vera sapientia eius est, neque verum naturaliter patris verbum est, sed verbum abusiue ac sapientia dictum. Vnde & conuertibilis est, ac per naturam vt rationalia queque animalia mutabilis, peregrinumque, extraneum, & remotum à paterna substantia est verbum, atque inuisibilis est filio pater. Neque patrem perfectè filius nouit aut perfectè videre potest, nec suam quidem substantiam nouit filius sicuti est. Qui propter nos factus est, vt per eum veluti per instrumentum, nos ipsos Deus formaret. Et hæc sunt ferè blasphemij Arrii & sequacium, quæ in ipsa eadem epistola pluribus autoritatibus & argumentis Alexander ipse detestatur. Vbi etiam enarrat, illos se pluries conuicisse, atque rursus vt chamæleontes in nouam speciem commutari. Vltimo deprecatur, ne eos si fortè ad illos aduentare tentauerint, suscipere omnino velint.

α ij sed

sed ut ipsi Christiani, illos Christum saluatorem nostrum blasphemantes, omni indignatione detestentur penitus & abhorreant. Per idem tempus alius Alexander, vir multa sanctitate praeeditus, apud Constantinopolim Episcopatum gerebat. Cui Alexandrinus Alexander similem penè epistolam superiori direxit, in qua copiose & subtiliter pluribus rationibus & inconuincibilibus diuinæ scripturæ autoritatibus, omnem Arrii perfidiam destruxit, atque veram fidem manifestissime declarauit. Hortaturque eum ad concordiam & defensionem veræ fidei, & quod bellum & certamen pro Christi nominis defensione contra aduersarios & blasphemos inire non formidet. Similiter & aliam huic consonam direxit epistolam Philogonio Antiocheni sedis antistiti, & aliam Eustachio, qui apud Bergam Episcopalem cathedram gubernabat, aliisque compluribus, quos integros & apostolicorum dogmatum defensores dinouerat. Verùm, Arrius neque ipse quiescebat, nec minus studebat ad complices suos literas scribere, & ad Eusebium maximè, cuius favore & autoritate se plurimum præualere sperabat. Cuius unam ferè totam describemus epistolam, quam & Græci plures in suis commentarijs descripserunt, ut ipsum et verbis omnibus eius perfidia innotescat. Domino desideratissimo viro Dei fidelique & orthodoxo Eusebio, Arrius qui ob veritatem, quam tu quoque defendis, persecutionem à Papa Alexandro iniuste perfert, salutem in domino. Quum pater meus Armonius Nicomediam aduenteret, dignum quoque putauit ad te literas in pignus nostri amoris dare, quam singulis diebus erga fratres intuitu Dei, & rebus ipsis te exhibere cognouimus. At nos Episcopus noster vehementer opprimit & insequitur, & veluti Deo rebelles ciuitate priuauit, & animum etiam cuiusque aliàs benignissimi contra nos quotidie excogitando literis suis exasperat, propterea quia ei consentire nolumus publice prædicanti; Semper Deus pater, semper filius: Simul pater, simul & filius ingenito Deo semper genitus filius coexistit, atque ab ingenito genitus, & quod neque cogitatione, neque a homo Deus filius ex Deo procedat. Et quoniam frater tuus Casariensis Eusebius, atque Theodoricus Laodiceæ, & Paulinus Tyri, Gregorius Beriti, & Erius Lydiæ Episcopi, atque per Orientem alij ferè omnes, sine principio Deum filio præexistere affirmant, ab eo anathematizati sunt: Solis Philogonio Antiochiæ, & Helladio Tripoleos, atque Machario Hierosolymorum Episcopis eis consentientibus, hominibus ineruditatisque hæreticis. Quorum alij quidem filium eructationem asserunt, alij præpositionem, alij congenitum. Quas sanè impietates (& si imminere ab hæreticis mortes comminentur) audire non valemus; Sed quoniam dicimus, sapimus & docemus, filium non esse ingenitum nec ingeniti partem, aut ex subiecto aliquo, sed unigenitum conuertibiliter, ipsumque antequam generaretur, aut crearetur, aut prædestinaretur, aut fundaretur, non fuisse, persecutiones patimur. Similiter autem, & cum asseramus: Quoniam principium habet filius, Deus autem sine principio est, atque filius ex non extantibus est, quod intelligere volumus secundum quod Dei pars, & non ex aliquo existit subiecto, persecutionibus quatimur. De cætero tu nosti, & te nostrarum tribulationum memorem in domino valere peropto. Quam epistolam quum Eusebius suscepisset, aliam ad Paulinum Episcopum Tyri ipse conscribens, suæ impietatis venenum euomuit. Idem cum Arrio asserens, filium factum quidem à patre, nec eiusdem substantiæ esse posse, atque similia diuersis Episcopis Orientis scribens hortabatur, ne Alexandri epistolis consentirent. Alexandro verò frequenter scribebat, ut Arrium & complices suscipere vellet, quod ille abhorrens penitus detestabatur. Verùm, quum ob moram quam apud Nicomediam Imperator ducere consueuerat, Eusebius ei familiaris effectus, & inter omnes ferè Orientales Episcopos potentissimus

simus haberetur, à pluribus timebatur ac verebatur Episcopis, quibus quotidie scribens, subscriptionem impietatis Arrii ab ipsis faciliter impetrabat. Sicque ipse & eius complices Episcopi, duces ac præceptores Arrianæ impietatis esse coeperunt, & ex aduerso rectæ fidei, quam Alexander viriliter defendebat, qui consentientes erant, se subscribere omnino curabant. Vnde omnis iam penè Orientalis Ecclesia turbatur. Et non solum Ecclesiarum principes inuicem concertabant, sed dira per incautum serpebant contagia vulgus, atque intantum hæc subcreuerat contentio, ut in vicis & theatris Christianitati, & diuino nomini, publicè derogaretur. Nec tamen desisteat Eusebius Alexandrum ipsum ad communionem Arrii exorare. Sed sentiens tandem Alexandrum inclinari non posse, iraque indignatione percitus, in fauorem Arriani dogmatis palam & penitus se conuertit. Et concilium in Bithynia congregari procurans, scribit Episcopis vniuersis, ut complices Arrii, tanquam orthodoxis communicare velint. Atque illos exhortatur, ut Alexandrum ad ipsam eandem Arrii communionem strictissime conuocent. Quo quum frustrati fuissent, nequaquam Alexandro id consentire volente, ad alias machinationes se & complices contulerunt. Nam Eusebius ipse odio in Alexandrum vehementissime ferebatur, quod grauiter eum in epistola ad Episcopos nominauerat. Sicque crescente indies peste, latius crebrescebat dissensionis sermo, usquequo ad aures religiosi principis Constantini, plenissime innotesceret. Quo ille percussus pariter & afflictus, vehementer indoluit. Quippe qui omni studio & diligentia instabat Christianam religionem excrecere, & illam dissensionibus longè minui præuidebat. Ob quod culpans Arrium, pariter & Alexandrum, communem ambobus scribit epistolam. Eis impingens, quod quæstionem quam abscondere debuerant, in populos palam protulerint. Quam nec quærendam ab initio, nec excogitandam enarrat, & excogitatam potius taciturnitate regendam. Quæ epistola in libris Eusebii Pamphili, quos de vita Constantini scripsit, inseritur, cuius partem in Latino stylo vertendo, ut tanti principis pietas cognoscatur, in hoc libro interfereamus: Victor Constantinus, Pius, Maximus, Alexandro & Arrio, & infra subdit. Didicimus præsentis quæstionis initium tunc sumpsisse, quum tu à presbyteris Alexander, vana magis quæstione quam necessitate commotus inquirebas, quis nam intellectus esset loci cuiusdam in lege descripti. Ad quod tu Arrii pertinacius magis ea quæ neque excogitare, neque excogitata in medium proferre oportebat, improvide obiecisti. Ob quod inter vos exorta discordia id effecit, ut diuina contemnantur mysteria, & populus diuisus communis corporis congruenti communiione separatur. Verbis igitur nostris assensum præbete, atque his obedite, quæ conseruus vester iuste admonet. Hæc rogo deponite contentiones, & earum scilicet rerum, quas nec requirere, nec de his quærentibus respondere condignum est. Nam inutiles illæ quæstiones habentur, quæ nulla legis necessitate, sed inani quadam contentione à sacerdotibus inducuntur. Quæ & si causa exercitij cuiuspiam naturalis proueniant, intra sensus intimos illas cohibere, & non promptè in conuenticula deportare debemus. Nam quis huiusmodi quæso imperscrutabilia dignè cognoscere poterit? Quod si fieri posset, quænam esset illa populorum particula, cui id persuadere rectè possetis, aut quis huiusmodi subtilitatem absque lapsus sui periculo contrectabit? Fugienda ergo in talibus multiloquia, ut quod nostræ naturæ infirmitas explicare nequit, discentium mentes tardiore forsitan intellectu percipere non valentes, in blasphemias aut schismata prolabantur. Quamobrem & incautæ interrogationes, & responsiones improvidæ, æquam alterutris veniam tribuant. Nec pro prauis vanisque contentionibus & causis, tantum Dei populum dissidere

deceat, quem vestris orationibus & prudentia conuenit gubernari. Et vt paruo quodam exemplo vestram conueniam sapientiam: Nostis philosophos, qui vni se sectae addixerunt, & in vnum dogma consentiunt, si in quadam sententiae partae discordent, licet in eo disciplinae ipsius virtute separentur, ad inuicem tamen dogmatis & sectae unitate conspirant. Quum haec ita sint, quanto iustus vos magni Dei ministros in voluntate religionis deceat esse concordēs. Nec dignum est vanis sermonum certaminibus, fratres fratribus insultare. Et infra subdit: Reuertimini ergo viri prudentissimi ad mutuam inter vos amicitiam, & amorem reddite Christiano populo vestros optatos amplexus, & vestras animas expiantes, inuicē vos ipsos rursus agnoscite. Suauiores enim sunt crebro amicitiae post inimicitiarum causas deletas ad concordiam restituae. Reddite ergo & mihi tranquillos dies & securas noctes. Iam enim tempus est o magni Dei sacerdotes, tantos populos conseruos meos vestris altercationibus, iniuste diuisos, ad Christi unitatem congregare. Nam ad Orientem ego properare festinans, quum Nicomediam aduentassem, fama tantae rei perterritus, penitus detentus sum. Nec patitur animus ad ea loca procedere, vbi illa videre compellerer, quae nec fore auditui possibilis iudicaueram. Quapropter vestra concordia mihi Orientis viam aperite, quam discordia & contentione claudere potuistis. Haec igitur & plura quae in eadem epistola continentur, Alexandro & Arrio piissimus scripserat Imperator: Nunc illos arguendo, nunc pro virili admonere procurans. Sed hanc pestem priusquam in alios diffunderetur, se posse praecipue, pius princeps considerans virum quendam, quem iuxta se fide & charitate insignem habebat, & prioribus temporibus pro Christiana religione confessionibus comprobatum, nomine Osum Cordubae ciuitatis Hispaniae Episcopum, ad Aegyptum direxit, qui sua autoritate & sapientia, tumultuantes populos conuiuiscere faceret. Verum, quum eius autoritas apud haereticos praualere non posset, sed quotidie magis ea pestis inualesceret, praeter spem principis re infecta reuersus est. Quum piissimus imperator videns grande periculum Christianae religioni imminere, & totis visceribus cupiens tantis malis obistere, consilio grauium virorum suscepto, concilium apud Nicænam urbem congregari iubet, & ex omni penè orbe Episcopos conuocans magna diligentia, & regia largitate sumptus omnes opportunos, q̄ magnificentissime exhiberi iubet. Et vt Eusebius Pamphilus libro tertio vitae Constantini describit, vehicula publica per diuersa loca conduci statuit, mulosq; & equos, camelos & asellos, pro ut loci opportunitas commodius exhibebat. Nauesq; in portibus preparari mandat, cibaria pro eorum voluntate, non Episcopis solum, presbyteris aut diaconis, clericis & eorum seruis, sed alijs etiā quibusq; & cuiusq; generis hominibus, ad huiusmodi congregationē volētibus aduētare, largissime praecipit exhiberi. Veniunt ergo ex omni penè Europa, Libya & Asia, sacratissimi patres, qui veluti beatorum chorus, virtutibus miris in illis relucētibus, videbantur. Sicq; decimo octauo imperij Constantini anno, pontificatus verò Syluestri decimo quarto, vt verissime computauit Eusebius, in Nicæna vrbe congregati sunt. Et vt ipse Pamphilus eodem libro tertio de vita Constantini enarrat, habebat tūc aspiciere Syros simul & Sylicos sacros antistites, Phoenicesq; & Arabes atq; Palestinos, Aegyptios etiā & Thebeos, ac Libycos, simul & qui ex Mesopotamia oriuntur, atq; etiā ex Perside venit Episcopus, nec à Scythia defuerunt. Pontus similiter & Asia, Phrygia & Pamphylia, viros probatissimos praebuerūt. Aderāt & Thracēs Macedonesq; & Achiui, & hi qui Epyrū inhabitāt, vt sermo ille cōpletus iam videretur, quē in Actibus apostolorū Lucas enarrat.

Quodd

Quodd cōuenerant Hierosolymis ex omnibus gentibus quae sub caelo sunt, viri religiosi, inter quos erant Parthi & Medi & Elamitae, &c. & qui habitant Mesopotamiam, Iudaeam & Cappadociam, Pontū & Asiam, Phrygiam & Pamphyliam, Aegyptum & partes Libyae circa Cyrenem & aduenae Romani, Iudaei quoq; & profelyti, Cretes & Arabes. Veruntamen vt Eusebius subdit: Non magni Dei sacerdotes & ministri illi, vt nostri conuenerant, & sequitur: Erat siquidem in praesenti choro Episcoporum multitudo numerum trecentorum exuperans, quos ex presbyteris, diaconis & acolytis innumerabiles penè consecuti fuerant, quibus omnibus Imperator singulis diebus cibaria largissime pro eorum voluntate exhiberi parauerat. Conuenerunt ergo ex parte Syluestri Romani pontificis, vt in epistola ad Marcum papam Athanasius memorat, Victor & Vincentius presbyteri, ipsius apostolicę sedis legati. Conuenerunt etiā ex principalibus alijs sedibus Episcopi, Alexander primum Alexandrinae Ecclesiae antistes, cui maxima pars synodalis curiae imminere videbatur, qui & duxit secū Athanasium archidiaconum suum, (cuius diligentia & sapientia, plurimi haereticorum doli atq; fallaciae detegebantur) adolescentem annis, sed scientia & sapientia canum. Ex Antiochia verò venit Eustachius, vir magnus & admirabilis, qui post mortem Philogonij, de quo supra meminimus, ad eius Ecclesiae regimen inuitus, & renitens omnium prouincialium Episcoporum decreto, adstrictus fuerat. Ab Hierosolymis etiā adfuit Macharius eius ciuitatis Episcopus, multarum virtutum fama plurimum decoratus. At ex Constantinopolitana vrbe, quae Byzantium tunc dicebatur, Alexander vir sanctitate mirabilis, senio grauatus, interesse non potuit. Et praeter hos alijs conuenerunt Episcopi, quorum quidam diuinarum scripturarum scientia praefulgebant, quidam sanctitate praestabant, quidam verò in vtrisque his mirabiliter probabatur. Nam aderat & Osius Cordubensis, qui & vnā pluribus qui secum erant praesidebat Episcopis. Habebatur etiā inter eruditissimos Eusebius Pamphili Caesariensis Episcopus, qui ecclesiasticam historiam vsq; ad Constantini tempora mira varietate & rerum peritia descripsit. Composuit etiā librum de temporibus, necessarium quidem, & infinita penè cura digestum. Quorum illum quidem Rufinus, hunc verò Hieronymus in Latinum stylum traduxit. Scripsit etiā libros quatuor de vita Constantini, quorum tertium ex omni penè Graecia vix comperire valui. Insuper & innumera penè volumina de nostra religione, vt idem attestatur Hieronymus, conscripsit. Aduenerat similiter & Iacobus Antiochia Mygdoniae Episcopus, qui mortuos homines fertur suscitasse, & viuos diuersis curasse laegoribus, atq; alia innumera, vt refert Theodoricus Graecus scriptor, per eū Deus operatus est mirabilia. Adfuit & Nicolaus Myrrhae urbis Ciliciae Episcopus, vir admirabilis & omnibus virtutibus conspicuus, cuius vita inclyta apud Graecos & Latinos notissima est. Similiter & Paphnucius Aegyptius Episcopus, in superiori Thebaida adfuit confessor, ex illis quos Maximianus dexteris oculis effossis, & sinistro poplite succiso, ad metalla damnauerat. In quo tanta virtutum inerat gratia, vt Rufinus in his libris quos ad Eusebij historiam addidit, signa per eum non minus quam dudum per apostolos fuisse facta confirmet. Nam & daemones verbo tantum fugabat, & agros sola oratione curabat, caecis visum dicitur reddidisse, & paralyticos ad stabilitatem corporis reuocasse. Quem Constantinus in tanta veneratione & affectu habuisse scribitur, vt sapius eum in palatium euocatum complecteretur, & illum oculum qui confessione fidei fuerat euulsus, auidioribus oculis demulceret. Aduenerat & ex confessoribus alius Paulus Neotesariae, quae iuxta ripas Eufratis sita est, Episcopus, is (vt Theodoricus refert) lixarum rabie compressus, ignito fer-

ro ligatas manus comburi sibi ac defecari ob Christi religionem constantissimo animo passus est. Aderant & Episcopi quidam alij simplicitate quadam admirabili ac sanctissima decorati. Inter quos & Spiridon Cyprius enarratur, qui cum pastor ouium fuisset, etiam in episcopatu positus permanit. Et tunc quadam nocte cum ad caulas fures venissent, & improbas aditum educendis ouibus facerent extendissent, inuisibilibus quibusdam vinculis restricti, usque ad lucem, velut traditi tortoribus permanserunt. At senior cum oues ducturus ad pascua matutinus se ageret, videt iuvenes absque humanis vinculis caulis pendere districtos, & noxæ causa comperta sermone absoluit, quos mente vinxerat. Et ne eis inanis nocturna cederet occupatio, tollite inquit, o iuvenes vnum vobis arietem, ne sine causa venisse videamini, quam melius prece quam furto quaesisse conuenerat. Aliud & de eo fertur mirabile: Nam hic filiam habebat Hyrenen, quæ cum eis benè ministrasset, defuncta est. Post cuius obitum quidam aduenit, dicens ei se quiddam depositum commendasse. Rem gestam ignorauerat pater, perquisitum in tota domo nusquam quod poscebatur inuentum est. Persistebat ille qui comodauerat, fluctuque ac lachrymis perurgebat, & vitæ suæ se illaturum exitium, nisi comodata reciperet, testabatur. Permotus lachrymis senex, ad sepulchrum filiae cum illo properat, atque eam nomine clamitat. Quæ de sepulchro respondens, locum ubi depositum folum fuerat, illo perente edocuit. Et ut dixit, compertum fuit. Alia eius gesta & mirabilia feruntur, sed hæc enarrasse sufficiat. Verum fama tantæ congregationis et opinione commoti, plurimi philosophi, opinatissimi & nobiles dialectici, ex diuersis urbibus confluxerunt, optantes cum his sacratissimis viris disputationes de religione & diuino cultu inire. Inter quos (ut etiam Rufinus in dictis libris commemorat) insignis quidam philosophus, per singulos dies conflictum summi certaminis cum nostris agebat Episcopis, viris quidem ad ea quæ moueret, non mediocriter eruditus. Et convenientibus ad audiendum doctis & literatis viris, ingens fiebat spectaculum, nec villo disputandi genere philosophus a quoquam concludi poterat, aut constringi: Sed ubi maximè putabatur adstrictus, cauta dicendi arte obiectis quaestionibus occurrens, velut anguis lubricus labebatur. Sed ut ostenderet Deus, quia non in sermone regnum Dei, sed in virtute consistit, adstitit ex confessoribus quidam simplicissimæ naturæ vir, nihil aliud sciens, nisi Christum & hunc crucifixum. Qui cum inter cæteros auditores Episcopos adesset, & vidisset philosophum insultantem nostris, & callida se disputationis arte iactantem, poscit ab omnibus locum, velle se paucis cum philosopho sermocinari. Tum nostri qui simplicitatem viri & imperitiam in sermone duntaxat nouerant, pauere & velut pudorem quendam participerunt, ne forte apud callidos homines risum fieret, neue sancta simplicitas pisteret. Tamen senior & huic mouit sermonis exordium: In nomine inquit, Iesu Christi, philosophe audi quæ vera sunt: Deus vnus est qui cælum fecit & terram, quique homini, quem de terræ limo formauerat, spiritum dedit, vniuersa quæ videntur & quæ non videntur, virtute verbi sui creauit, & spiritus sui sanctificatione firmavit. Hoc illud verbum & sapientia est, quæ nos filium dicimus, qui humanos miseratus errores, & per passionem mortis a perpetua nos morte liberat, ac resurrectione sua æternam nobis contulit vitam, quem & expectamus iudicem omnium quæ gerimus esse venturum. Credis hæc itaque esse philosophus? At ille velut si nunquam vllum contradicendi sermonem didicisset, ita stupefactus, virtute dictorum mutus ad omnia hoc solum potuit respondere: Ita sibi videri, nec aliud verum esse, quam dixerat. Tum senior, si hæc inquit ita esse credidisti, surge & sequere me, ac dominicum & huius fidei signaculum suscipe. Et philosophus ad discipulos suos, vel ad eos qui audiendi gratia conuenerant: Audite inquit o eruditi viri, Donec verbis mecum res gesta est,

Al. vt laqueos.

Al. poscebat.

est, verba verbis opposui, & quæ dicebantur, dicendi arte subuertit: Vbi verò pro verbis, virtus processit ex ore dicentis, non potuerunt verba resistere virtuti, nec homo aduersari potuit Deo. Et ideo si quis vestrum potuit in his, quæ dicta sunt, sentire quæ sensi, credat Christum, & sequatur hunc senem, in quo locutus est Deus. Et per hunc modum philosophus Christianus effectus, congratulatus est se fuisse conuictum. Interea cum Episcoporum conuentus per dies singulos agitari deberet, admirabile quoddam piissimi principis factum a diuersis scriptoribus enarratur. Etenim cum Episcopi conuenissent, atque diuersis ex causis (ut fieri solet) inter se iurgia quædam detulissent, interpellebatur frequenter Imperator, atque magis proferebantur culpæ & offerebantur libelli, quam ad id pro quo ventum fuerat, animos darent. At ille perpendens, quod per huiusmodi iurgia summi in eorum causa frustraretur, diem certam statuit, qua vnusquisque Episcoporum, si quid querimoniarum habere videretur, deferret. Et cum resedisset, suscipit a singulis libellos, quos simul omnes in sinu suo continens, nec in eis quid contineretur aspiciens, sic ad Episcopos locutus est: Cum vos Deus sacerdotes constituerit, potestatem tradidit iudicandi de nobis, & ideo nos a vobis rectè iudicamur. Vos autem cum nobis a Deo diuini datis sitis, ab hominibus iudicari non potestis. Ob quod solius magni Dei inter vos spectate iudicium, & iurgia vestra quæcumque sint, ad illud diuinum referentur examen. Nam conueniens non est, ut homo diiudicet deos, sed ille solus de quo dictum est: Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos diiudicat. Et ideo his omissis, illa quæ ad fidem Dei pertinent, absque vlla animorum contentione distinguite. Et cum hæc dixisset, ne vlli hominum sacerdotum simulatio innotesceret, omnes simul libellos querimoniarum iussit exuri. Quæ omnia cum sacerdotes intellexissent, ad seipsos conuersi, abijcientes reliqua, rem fidei tractare ceperunt. Verum intrans aliquando synodum Imperator, tantæ pietatis erat (ut refert Eusebius Pamphili) quod sacerdotibus Dei non posse sufficere credebat, si se æqualem præberet, nisi eos & longe præferret, & ad imaginem quandam venenaretur diuinæ præsentiae. Quamobrem sibi in concilio sedem collocari iussit, ut scribit Theodoricus, sedibus omnium aliorum Episcoporum depressiorem, nec sine eorum iussu conuenire, aut sedere audebat. Et interim cum iam per singulos dies ageretur conuentus, nec aliquid facile aut temerè dere tanta statuere auderent Episcopi. Euocabatur frequenter Arrius in concilium, & assiduo tractatu assertiones eius discutiebantur, & quid aduersum hæc teneri & statui deberet, summa cum deliberatione querebatur. Et cum per dies multos quaestio verteretur, nonnulli (quanquam pauci) & viri quaestionibus callidi, & ob id simplicitati fidei aduersi, diuersa ab alijs sentire, & magna calliditate ceptis Arrij fauere videbantur, ipsiusque blasphemiam non aperte defendere, sed verbis pugnantibus contegere conabantur. Quorum astutias & perversitates, Athanasius archidiaconus, præcipuus inter cæteros, detegebat. Disputabatque acriter contra eos, nec in aliquo eorum calliditatem præualere sinebat: intantum, quod eius & aliorum, verbo Dei potentium, disputationes præualebant, quod fortissimis scripturis veritas ipsa palam omnibus, nedum pontificibus & alijs Christianis, sed etiam gentilibus (ut a quibusdam refertur) certa appareret. Nam (ut aliqui ferunt) & nos ipsi eam disputationem legimus, iubente Imperatore, Probus Romanus Patritius & vir illustris ac philosophus, iudex a Constantino inter Athanasium & Arrium constitutus, aliquando fuit. Qui ambobus longa disputatione concertantibus intellectis, veritatem in Athanasio, & illam conformem consequentemque scripturis, quas ambo inducebant, esse definiuit. Et ob id tandem in catholica fide Christianus euasit. Post diuturnum igitur multumque tractatum,

statum, placet omnibus ac velut vno cunctorum ore & corde decernitur, ^{δυσδοξία} A scribi debere, id est, consubstantiali patri filium confiteri, idque firmissima penè omnium sententia pronuntiatur. Decem & septem soli tunc iuisse dicuntur, quibus Arrii fides magis placeret, extrinsecus creatum Dei filium ex nullis extantibus, & non ex ipsa patris deitate progenitum confirmantes. Defertur ad Constantinum sacerdotalis concilii sententia, ille tanquam à Deo prolatam veneratur. Cui si quis tentasset obniti, velut contra diuina statuta venientem, in exilium se protestatur acturum. Sex ergo soli cum Arrio se patiuntur expelli, reliqui verò undecim, concilio inter se habito, acquiescunt, ad subscribendam manu sola, non mente. Cuius simulationis præcipuus autor exitit Eusebius Nicomedie Episcopus, qui post hæc omnem in Ecclesia seditionem innouauit. Interea piissimus Imperator, per epistolam quam omnibus Episcopis & populis dirigit, malignum Arrium execratur, eumque comparat impio Porphyrio, qui septem volumina contra religionem nostram euomens, dignam promeruit pro gestis suis ultionem consequi, vt opprobrio omnibus & execrabilis haberetur: Arriumque deinde & complices, Porphyrianos vocat. Mandat insuper, vt si qua conscriptio ab eo compilata reperiri contigerit, igni tradatur. Et contemnentibus capitalis ultionis præponit edictum. At exemplum expositionis fidei habitæ in tanto concilio, si quis noscere voluerit, tale est (vt ex historijs ecclesiasticis & concilijs Iulij papæ Romæ super confirmatione huiusmodi fidei celebratis habetur.) Credimus in vnum Deum patrem omnipotentem, omnium visibilium & inuisibilium factorem. Et in vnum dominum nostrum Iesum Christum filium Dei de patre natum vnigenitum, hoc est, de substantia patris, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, Natum non factum, ^{δυσδοξία} patris, hoc est, eiusdem cum patre substantiæ, per quem omnia facta sunt, quæ in cælo, & quæ in terris. Qui propter nos & propter nostram salutem descendit. Et incarnatus est de spiritu sancto, & homo factus passus est. Et resurrexit tertia die, & ascendit in cælos. Inde venturus iudicare viuos & mortuos. Et in spiritum sanctum. &c. Hos autem qui dicunt, erat aliquando quando non erat, & antequam nasceretur, non erat. Et quia ex nullis substantijs factus est, aut ex alia substantia dicunt esse aut conuertibilem vel commutabilem filium Dei, anathematizat catholica & apostolica Ecclesia. Et præter hanc fidei expositionem, septuaginta canones huiusmodi concilium compilasse testatur Athanasius in epistola ad Marcum papam, qui Syluestro successit, descripta. Et ipse beatus papa Marcus in alia ad Athanasium epistola id idem sua auctoritate confirmat. Idem & papa Iulius in epistola ad Eusebium & alios Orientales Episcopos plura illorum capitulorum recensenda enarrat. Quod quia apud quosdam de horum canonum numero postea contentio non parua surrexit, quemadmodum id secutum sit, placuit explicare. In concilio siquidem Carthagenensi, Faustinus Potentinæ urbis Episcopus & Romanæ Ecclesiæ legatus, capitulum quoddam Niceni concilii in medium profert. Quo lecto Allipius Catesthenen Episcopus id quod maximè se admirari dicit, quoniam in Græcis exemplaribus id minime compertum sit, quamobrè placuit synodo Constantinopolim ad Episcopum scribere, vbi authenticum id consilium esse dicebatur, Nec non & Alexandrinum Episcopum & Antiochenum, vt de his autentica secundum ea quæ tenerent, mitteret exemplaria. Quibus in tempore susceptis, id capitulum minime compertum fertur. Nec septuaginta in his exemplaribus capitula, sed tantummodo viginti duo conscripta habebantur. Quod quemadmodum esse potuerit, ex præfata Athanasij epistola manifestè potuit iudicari. Nam cum persecutionum procellis eius libri ab Arrianis lacerati & combustifuerunt, synodum Nicenam, qua clerus & populus (vt inquit) imbuebatur, & maximè

C maximè iam imbuti erant, in contumeliam nostram & omnium Christianorum, incenderunt: Hæc ille. Similiter cum Constantinopolitana Ecclesia & Antiochena longis temporibus fuerint ab hæreticis occupatæ, qui nedum libros, quos facillimè carpere potuissent, sed etiam sacerdotes & plures laicos hanc fidem obseruantes, ad mortem vsque persequebantur: non verisimile & palam omnibus videri potest, illam synodum non integram sed lacertam & contractam apud easdem rem ansisse Ecclesias. Vnde & apud solam Romanam Ecclesiam, quæ impollutâ se præseruauit, huiusmodi synodi veritatem potuisse comperiri constat. Hos ergo sacros canones, & antiquam de obseruatione Paschæ regulam, per quam nulla de reliquo varietas Ecclesijs orietur, cum sacratissimus ille cœtus statuisset: visum est omnibus dissolendum iam fore concilium & ad propria remeandum. Quamobrem omnibus iam ritè dispositis, pax atque fides in orientis & occidentis partibus, vna atque eadem seruabatur.

Interim Helena religiosi principis mater per idem ferè tēpus diuinis admonita iussionibus, loca dominicæ passionis sacratissima, quæ à gentilibus idolorum spurcitijs polluta fuerant, & deturpata, diligentissimè expurgari procurat, atque lignum comperit salutiferæ crucis, & clauos quibus dominus noster fuerat affixus, & in eo loco mirificum templum regia ambitione construxit. Verum cum non multum post ex hac luce discederet, octogesimo ætatis suæ anno (vt Theodoricus tradidit) Constantia Constantini soror, quæ Lixini fuerat vxor, fratris Augusti solatijs utebatur. Hinc accidit presbyterum quædam venire in notitiâ, latenter partibus Arrii fauentem, qui de his nihil primo apud sororem principis aperuit. Verum vbi multa familiaritas copiam tribuit, paulatim sermonem cœpit aspergere, inuidiam dicēs Arrio generatam, & pro similitudinibus priuatis D Episcopum eius rem contentiosè exagitate, æmulationis stimulo confixum, quod Arrius apud plebem satis charus haberetur. Hæc atque huiusmodi talia frequētius suggerens, animos Constantiæ, suos effecit. Quæ cum quarto penè anno (post dissolutionem concilii obitura) visitaretur à fratre, atque ab eo blandè religiose compellaretur, extremam dicitur ab eo gratiam poposcisse, vt presbyterum in familiaritatem reciperet, & quæ sibi ab eo prosperè & pro salute suggererentur, audiret. Nam de se quidem iam ex luce discedente nihil curare, sed pro fratris statu esse sollicitam, ne forè pro innocentium pœnis, regni sui pateretur excidium. Quibus ille monitionibus à sorore susceptis, & fidelem pro se germanæ sollicitudinem credens, accommodauit aurem presbytero & Arrio in exilio constituto mandat, vt quemadmodum de fide sentiret, exponeret. Tum ille nouitatem sermonum, quos prius adinuenerat, declinans, explanationem aliam simplicibus contexit verbis, quæ non quidem sensum nostrum, tamen verba ferè nostra continere, professionemque videbatur. Et illa diuina auctoritate confirmans, iusiurandum adhibuit id se credere, nec quicquam aliud vel mente sapere vel intelligere. Cuius explanationis series hæc à Theodorico explicatur: Piissimo Deoque acceptissimo Imperatori maximo Constantino, Arrius & alij presbyteri in exilio constituti. Quemadmodum tua pietas præcipit clementissime Imperator, fidem nostram per hæc scripta explicamus, atque talia credere, Deum ipsum obrestamur: Credimus in vnum Deum patrem omnipotentem, et in dominum nostrum Iesum Christum filium eius, qui ex eo ante omnia secula natus est Deum verbum per quod omnia facta sunt, qui in cælo, & qui in terra, qui venit & carnem assumpsit, & passus est. Qui resurrexit, & ascendit in cælos: & iterum venturus est iudicare viuos & mortuos. Et in spiritum sanctum, Carnis resurrectionem: Et vitam venturi seculi, & regnum cælorum. Et in vnam sanctam Ecclesiam catholicam Dei,

Dei, quæ à finibus vsq; ad fines est. Quam quidem fidem ex sanctis Euangelijis A
cōcepimus, dicente domino discipulis suis: Euntēs docete omnes gentes, bapti-
zantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Et si nō credimus atq; susci-
pimus verè patrem, filium & spiritum sanctum, quemadmodum catholica susci-
pit Ecclesia, & sancte edocent scripturæ, quas in omnibus sequimur, iudex no-
ster sit Deus, & nunc & in futuro die. Quamobrem pijsime Imperator, cum vi-
ri ecclesiastici simus, & fidem atq; intellectum Ecclesie, sanctarumq; scripturarū
teneamus, abiectis superfluis, atq; inanibus quæstionibus, vniōi sanctæ Eccle-
siæ pacificos nos, & gratos tua pietate restitue, vt acceptabiles Deo oratiōes, pro
pio pacificoq; tuo imperio atq; genere, mente libera omnes communi concordia
celebremus.

At Imperator cum huiusmodi libellum susciperet, admiratus quidem vehe-
menter est, & putauit vnam eandemq; in ipsius & concilij dudum gesti exposi-
tione sententiam cōtineri. Ob quod illū accersiri de exilio iubet. Et vt apud Græ-
cos magnæ autoritatis scriptor Metaphrastes enarrat, statim eum cum honore
ad Alexandriam remisit, vbi tunc quoq; omne illius frustratur inceptum. Nam
cognito dolo, ab Alexandro Episcopo minimè susceptus est, incitante atq; ad id
maximè impellente Athanasio, ipsius Alexandri archidiacono. Quæ res turbu-
lentiam iterum per Aegyptum excitauit, & latetem hæresim discooperuit, nec
literis etiam Imperatoris Alexander & Athanasius ad susceptionem Arrii in-
clinari potuerunt.

Interim Alexāder beatissimo sine ex mortali hac & corruptibili vita, ad præ-
stantiorem immortalēq; translatus est. Et Athanasius Alexāria & Aegypto
vniuersa consentiente, episcopalis curæ gubernacula suscepit. Qui cum vir esset
acerrimi ingenij, & vigilantissimus in ecclesiasticis negocijs iam tunc hæreticis B
innotuerat, cum ad concilium Nicenum cum Episcopo suo sene Alexandro
conuenerat. Cuius sequentem vitam & querelam eiusq; gesta præfatus Meta-
phrastes apud Græcos diligenter exequitur, quem fidelissimè traducendo, nos
omnino sequimur, vbi alios non induxerimus autores. Statim ergo, vt eum hæ-
retici Episcopum factum cognouerunt: rati, quod res indicabat, sua negocia p
illius sollicitudinem non facile processura, omnibus modis quærere aduersum eū
machinas deceptionum parabant. Et eo tempore amplam cōmoditatem nacti,
quod contra eum indignatus videbatur Imperator, quia Arrium nō susceperat,
concilio inito, vt aduersus Christum Iudæi cogitabant, quemadmodū eum de
terra auferre possent: quo sublato Arrii hæresim omnino præualere putabant.
Quamobrem apud principem omnimodè Athanasium tanquā indignè ad Epī-
scopatum promotum insimulare aggrediuntur. Et scelerum suorum ministros
aliquos de hæresi Meletij sibi adiungere curauerūt, Isionem scilicet & Felicem
Callinicum, & alios diuersos, qui commenta contra eum confingerent. Primum
quidem quod episcopatum adsumens, indixit Aegyptijs vestimenta linea Ale-
xandrinorum Ecclesie conferenda. Similiter & aliud grauius, quoniam literis
& mandatis quibusdam imperialibus contradicens, loculum auri plenum cui-
dam amico direxit, vt quod contra principis iussa perpetrare demolitus fuerat,
ille exqueretur. Tertium, quod grauius impingebat, tale quidē fuerat: Quod
vir Mareothidos nomine, degebat Ischiras, q non dum ordinatus se gerebat pro
presbytero, atq; sacra fuerat ausus celebrare mysteria. Quod cum Athanasius
quibusdam ex Mareothide perdidicisset, misit Macharium Alexandrinæ Eccle-
siæ presbyterum, qui hæc exactè an vera essent, perquireret. Quod præsentiens
Ischiras, inde aufugiens, Nicomediam ad Eusebium & complices se contulit.
Quem cum odio in Athanasium ferri cognoscerent, nullius inuidiam attenden-
tes,

Cres, vt presbyterum susceperunt, promittuntq; ei episcopatus honorem, si contra
Athanasium crimina commeteretur. Quibus ille quàm libentissimè annuens,
confinxit Macharium Alexandrinæ Ecclesie presbyterum missum ab Athana-
sio in Ecclesiam suam, impetum primum fecisse, deinde altare & sacram men-
sam confregisse, abstulisseq; inde calicem, & sacros libros combussisse. Quibus
Imperatorem ad iram contra Athanasium plurimum incitare conabantur, & q
sacris iussionibus obedire contempserat, nec Arrium (vt mandauerat) ad cōmu-
nionem susceperat. Quæ audiens Imperator, in stuporem adductus, licet fidei
normam firmissimè teneret, iubet tamen iterum congregari concilium, non vt
de fide iterum disputetur, sed vt contentiones omnes & rixæ iusto iudicio tota-
liter penitus deleantur. Verum cum Hierosolymis ad dedicationem Ecclesia-
rum ibidem nouiter constructarum ex omni penè orbe coire sacerdotes inui-
tarentur, scribit ad eos, vt quæ contra Athanasium inducta sunt, diligenti excu-
tiantur iudicio. Et de Arrio, vt si expositionem fidei eius cōprobarent, & cum
vel per inuidiam (vt asserbat) tunc circūuentum dinoscerent, vel nunc ab erro-
re correptum, clementi erga ipsum iudicio vteretur. Quandoquidem tanta fue-
rit concilij moderatio, vt non in personam eius, sed in dogmatum prauitatem
fuerit lata sententia. At si inuidia causa fuisset, curent pacem inter illos cōpone-
re. Quod si fieri nequit, veniat Arrius Alexandriam, & ibidem super hoc discu-
tiatur iudicium. Et cum apud Tyrum congregari primum deberent Episco-
pi, iubet Imperator causas has ibidem discuti, vt absq; schismate & contentione
Hierosolymis sacra tractarent mysteria. Igitur trigésimo Imperij Constantini
anno, ex diuersis vrbibus apud Tyrum Episcopi conuenerunt, numero sexagim-
ta, Dionysio viro consulari illos congregante. Quibus cōgregatis & sedentibus,
vnā comes prouinciæ, & plures alij, Macharius Alexandrinæ Ecclesie presbyter,
D vincus catenis manu armata conducitur. Nec multo post & ipse conuocatur
Athanasius, contra quem instant accusatores, petentes primum discuti quod de
lineis vestimentis fuerat obiectum. Sed hanc quidem calumniam, atque aliam
de loculo auri ad amicū missio, Apis & Macharius presbyteri Alexandrini apud
Nicomediam coram Imperatore omnino expurgauerāt, ob quod literis suis Im-
perator accusatores grauius increpauerat, & Athanasium ad se venire suadet.
Quæ cum in principio audientia à tabellarijs Deo operante oblata fuissent, in
agoniam & dedecus Eusebium & complices deduxerunt. Quamobrem his
præmissis ad obiectum de Machario se transferunt. Sed ad hæc primum qui-
dem Athanasius, quos inimicos sibi manifestos probare poterat, nominanter
describit. Deinde declarari petit, an accusator Ischiras (vt in eius libello scribeba-
tur) presbyter esset. Ad quod iudices nec minimum quidem verbum respon-
dent, sed contra Macharium proclamantes, statuunt mittendos quosdam aduf-
que Mareothem, qui de dubijs informati, quæ compererint, referant. Quod
cum accusatores suos Athanasius designari videret, Togmum videlicet & Ma-
rem, Theodorum, Macedonium, Vrsatium, proclamans de iniurijs, & iniusti-
tia protestatur, vt quos inimicos & accusatores nouerat, sibi iudices constituere
velint. Nec iustum esse Macharium detineri in vinculis, & accusatorem libe-
rum esse. Ad quæ cum nec consulem Dionysium super his verbum habere vi-
deret, subtrahens se à synodo & secreto diffugiens, Constantinopolim ad Im-
peratorem se contulit. Interim qui ad Mareothem missi fuerant commentaria
sibi pro voluntate confingunt, & synodus ne reditum quidem illorum expe-
ctans, tanquam quæq; insimulata vera fuissent, excommunicationis sententi-
am in Athanasium ferunt. Et abinde cum statim Hierosolymam se confer-
rent, aduenientem Arrium & Eusebium in vna, & complices liberè suscipiunt.

licet (vt quidam tradunt) ex catholicis nonnulli eum recipere abnegauerunt, diffinientes ipsum in concilio apud Alexandriam audiendum fore. Quæ cum sic apud Hierosolymam gererentur, Athanasius adito Imperatore petit, vt quæ in Tyro turbulenter & incontinè gesta sunt, apud eius præsentiam examinentur. Quibus annuens Imperator, has literas ad Episcopos qui in Tyro cõuenerant, dirigit. Victor Constantinus, Episcopis apud Tyrum collectis. Ignoro equidem, quæ in vestro concilio turbulenter & tempestuosè gessistis. Et vt manifestè videtur, ob lites & iurgia, quæ contra nos & proximos nostros incelsabiliter geritis, iustitia & veritas in Dei contemptum per dies singulos conculcatur. Et ideo diuina providentia opus est, vt patefactis altercationibus vestris, palam nobis vestræ inimicitiarum causæ innotescant. Quamobrem quibuscunq; alijs omiſſis, omni festinatione ad nostram præsentiam contendite, quatenus per vos ipsos quæ apud Tyrum gessistis, seriem ostendatis. Et subdit in eadem epistola: Quemadmodum equum ascendens, repentè cum sacerdotibus quibusdam quos circum se habebat, adfuit Athanasius, quem prima fronte cum non agnosceret, ex nobilibus suis quidam enarravit quis esset, & quemadmodum apud Tyrum ab Episcoporum concilio fuisset iniustitiam passus. Verum deposcenti se audiri, assentire nolebat, imò cum penè eum amoueri iuberet, maiori cum fiducia nihil aliud quàm Episcoporum postulasse aduentum enarrat, vt Imperatore & illis præsentibus, quæ passus fuisset, explanaret. Quod cum rationale efferet, & temporibus congruum, annuens, has literas scripsit, & circa finem epistolæ in hæc verba subsequitur:

Nam per me fidelem Christi seruum, feræ nationes & barbaræ, Deum verum timere & adorare didicerunt. Et vos, qui eius diuinitati pro nobis sancta debetis offerre mysteria, nihil nisi quod ad contentiones inducat & odia, & vt verius dicam, ad humani generis interitum operamini & conamini. Festinate igitur ad nos venire, quoniam viribus totis statuimus operari, vt quæ in lege Dei sunt, sine aliqua titubatione seruentur. Nec locum mala superstitione poterit obtinere sacratissimæ legis inimicis exterminatis penitus & contritis, qui sub sanctitatis figura blasphemias varias, ac contentiones iniiciunt. Verum cum è Hierosolymis plures Episcopi ad propria remeassent, & Eusebius atque eius complices, Theogonius, Mares, Patrophylus, Ursatius, Valens, & reliqui, qui vix ibi remanserant, cum eiusmodi Imperatoris literas suscepissent, in Agoniam deducti rescribunt, vt quamprimum temporis commoditas dabitur, se aduenturos. Interea illis tardantibus, & cognita apud Imperatorem Athanasij innocentia, ad Alexandriam illum cum honore remittit, scribens etiam ad Alexandrinorum Ecclesiam, falsa ac commentitia ea fuisse, quæ contra eorum Episcopum Athanasium insimulata ferebantur. Verum Arrius postquam apud Hierosolymam ab Episcopis fuerat receptus, cum epistolis synodi ad Aegyptum & Alexandriam proficiscens ex sententia synodi, & testimonio Imperatoris, qui eius etiam fidem comprobare visus fuerat, ad communionem se recipi petit. Quæ res non paruum quidem per Aegyptum totam & Thebaidam, ac Libyam commotionem excitauit, atque etiam multorum subleuauit animos, qui sententiam synodi reuereri videbantur. Quod comperiens Athanasius, & magno dolore percussus, iterum ad Imperatorem cum festinatione redire procurat, significans ei Arrij hæresim, iterum per Alexandriam & Aegyptum repullulare, ob quod ad Constantinopolim & Arrius ipse conuocatur. Qui iterum agens per comitatum ad Casaream primum deuenit, vbi Eusebium Nicomediensem Episcopum, & plures ex complices adesse præsenferat. Et cum ipsis diebus nonnullis consilia iniens, nouam contra Athanasium calum-

niam,

Cniam, vt ipsum sua sede depellant, machinantur. Et præmissus Arrius ad excusandum se Imperatori, ipsi Constantinopolim subsequuntur. Quibus ab Imperatore vocatis, de gestis synodi apud Tyrum diligenter interrogantur. At illi contra sacrum antititem Athanasium iam calumnijs armati, in hæc verba responderunt: Nos & alij, qui aderant in synodo Episcopi, pijsissime Imperator, non tantam de his, quibus primum accusatus fuerat Athanasius, discussionem fecimus, quantam de subuersione altaris apud Mareothem, de ablatione calicis, de librorum combustionem, quæ certissima commentarijs testantibus (vt videre poteris) comperta sunt, sed etiam de his quæ coram pluribus Episcopis contra tuæ pietatis voluntatem comminatum fuisse, deprehensus est. Aiebat enim prohibitorium se frumenta ab Alexandria Constantinopolim (vt statutum, consuetumq; fuerat) solènter deportari, hocq; audiuisset Adamantium, Arnobium, Arbethionem, & Petrum, Episcopos compertum est, à quibus cum reprehensus fuisset, timens tum de hoc, tum de alijs iudicium se subiturum, aufugit. Hæc & similia falsi sacerdotes Imperatoris auribus callidè ingerentes, ad iram illum atque furorem contra Athanasium tantum impellere valuerunt, vt eum apud Treuerim Galliarum urbem exilio deportari mandaret. Ex quo quis clarè prospicere potest, quantum insimulationes & calumniæ, maximè si ab his, qui fide digni habiti sunt, inferantur, etiam contra innocentes valeant operari. Quæ res moestitiam toti penè Alexandriæ & Aegyptiorum Episcopis ac Libyæ, qui modestiam & sanctitatem nouerant Athanasij, intulit. Quidam, tamen scribunt hoc ideo Imperatorem fecisse, vt Ecclesiæ per eius absentiam penitus vnirentur, putans Athanasium qui Arrio & complices minimè communicare volebat, huiusmodi Ecclesiarum schismatis causam esse, quo sublato, facile vniri posse putabat. Ducitur ergo vir sanctus & innocens ob iustitiam per diuersa & multiplicia locorum interualla ad Treuerim, honorificè à Maximino Treuerorum Episcopo suscipitur. Quod quidem non paruum in eo exilio ei solatium adfuit. Interim per Alexandriam, Aegyptum & Libyam debacchabatur Arriana pestis, atque vim patiebatur vera religio. Constantinus verò Imperator, cum trigessimum primum annum imperij sui ageret, ætatis verò sexagesimum quartum, apud Nicomediam in Achyrone suburbana villa diem functus obiit. Et extremo vitæ suæ tempore (vt scribit Hieronymus) ab Eusebio Nicomedie Episcopo baptizatus, in Arrianum dogma declinauit. Causam verò dilationis baptismatis designans Theodoricus, eam dixit, quod in Iordane fluuio hoc se posse consequi peroptabat. Et testamento confectio tres liberos suos Constantium scilicet nomine patris vocitatum, Constantium & Constantem, in successione Romani orbis hæredes scripsit. Et magnum Athanasium ab exilio reuocari, et in sede sua Alexandrina reponi, Eusebio pro viribus dissuadente (vt idem enarrat Theodoricus) iussit. Quo tempore, quoniam quidem Constantius, cui orientis regnum decreuerat, præsens non erat, dicitur secretè aduocasse presbyterum, quem à sorore commendatum supra diximus, et exinde familiariter habitum, atque tradidisse ei testamentum quod scripserat. Et obtestatus sub sacramento, ne vlli nisi Constantio cum venisset in manus traderet. Cui Eunuchi, qui erant in palatio, fauebant. Et arte iudicio de Imperatoris morte suppresso, vsque ad Constantij præsentiam, compressis multis noua tentantibus res tutæ integræq; mansere. Cum verò Constantius adfuisset, depositum presbyterum restituit. Cuius beneficij gratia Imperator regni cupidus, ita ei deuinctus est, vt qui cunctis imperare cupiebat, ab illo sibi imperari æquanimitè patiebatur. Sed Eusebius, qui apud Nicomediam erat, amplam iam temporis occasionem nactus, & principi per presbyterum familiaris effectus, reuoluere omnia, atque

irrita

Arriani Niceni concilij gesta conducere, si Athanasius ab exilio non reuocaretur, A se sperans, ut hæc consequi possit, presbytero utitur cum ministro, & Eusebium quendam Eunuchorum palatii præpositum, Imperatoris intimum in Arrianam callidè suaserè perfidiam. Ex quo cæteri Eunuchi eadem sapere paululo in tempore sunt illecti. Nec his contenti, uxorem Imperatoris cum Eunuchis presbyteri artificijs aggredientes, in Arrianum dogma præcipitant. Quid plura? Post paululum & ipse Imperator natura aliàs, & animo regio, dum his satis indulget, in perfidiam à peruersis decipitur sacerdotibus. Ob quod, eorundem suggestionem, Arrium apud Alexandriam commorantem, statim Constantinopolim aduentare iubet, atque concilium denuò congregari, ad quod illi ut plurimum conuenire qui Arrium atque Eusebium sectabantur. Quorum studium præuidens senex Alexander Constantinopolitanus Episcopus, conabatur eorum audaciam & conatus reprimere, & Arrium veri Dei hostem execrabatur. Quippe qui fidei Nicæni concilij peruersè obliteret. Verùm cum iuberet Imperator Episcopos nolentes Arrio acquiescere, inuitos cogi, denunciat Alexandro certam diem Eusebium, ut vel ipse Arrium suscipiat, vel si reniteretur, se Ecclesia pulso & in exilium truso, aliud eum suscipiendum dinoscat. Cum ille noctem, quæ ad constitutam intererat diem, sub altari iacens, atque in oratione & lachrymis totam peruigilem ducens, Ecclesiæ causam domino commendabat. Cuius lux fuisset exorta, nec tamen Alexander ab oratione cessaret, Eusebium cum suis omnibus, velut hæretici belli signifer, domum Arrii matutinus accedit. Cuius properè sequi ad Ecclesiam iubet, protestatus quod Alexander, nisi præsens acquiesceret, expulsus cederet loco. Igitur omnium summa expectatio, quo vel Alexandri perseverantia, vel Eusebii Arrii sententia declinaret. Cumque cunctorum animi essent (ut in tali re solet) expectatione suspensi, Arrius ad Ecclesiam pergens, Episcoporum & populorum frequentia constipatus, humanæ necessitatis causa, ad publicum declinat, ubi cum sederet, intestina eius atque omnia viscera in secessus cuniculum defluerent. Itaque in tali loco dignam mortem blasphemix, & foetidæ mentis exoluit. Quod postea in Ecclesia nunciatum est Eusebio, atque his qui vnà secum sanctum & innocentem virum Alexandrum, de Arrio recipiendo fatigabant, superati pudore & confusione, discedunt. Tunc completus est sermo ad gloriam domini, quem in oratione sua Alexander ad dominum proclamauerat, dicens: Iudica me domine inter & Eusebii minas & Arrii vim. Sed hæc ad præsens quidem paululum pudoris habuerunt. Conuenientes verò inter se hæretici, veriti ne fortè si (ut res gesta est) integrè ad Imperatorem Constantium peruenisset, non solum à perfidia eorum, in qua callidè irretitus tenebatur, abscederet, verum & in autores deceptionis suæ seuerius aliquid de regia autoritate decerneret, componunt per Eunuchos, quos iam in perfidia deceptos tenebant, uti de Arrii morte Imperator, quàm fieri posset, cõpositè & comiter nosceret. Neque aliquid quod Dei vindictam indicare videretur, audiret. Quibus ita gestis, de causa fidei, & potissimè in discussione cuiusdam libri æditi à Marcello Episcopo Ancyræ Galanæ prosequuntur. Interea Alexander confectus senio, & plenus annis, tricesimo episcopatus sui anno, & nonagesimo octavo ætatis suæ, moritur. Vir omni virtute & sanctitate præditus, de quo & hoc aliud mirabile fertur. Constantinum patrem cum semel Byzantium aduentasset, philosophi quidam adierunt, exprobrantes religionem nostram, quam maiores eius Romani principes, veluti falsam & inanem abiecerant, idque se velle coram eo, & alijs, palam Episcopo Alexandro concludere. Verùm Imperator, licet nosceret Alexandrum huiusmodi verborum exercitatione inexpertum, in

C in viri sanctitate confidens, iubet eum cum philosophis certamen intrare. Ille necessitate coactus, & Deo fesus, processit in medium. Et cum conuenissent, ut vnus ex philosophis cæteris tacentibus, cum eo primum loqueretur. Incipit Alexander in hæc verba in nomine (inquit) domini Iesu Christi impero tibi philosopho, ne loquaris. Qui nullis conatibus, omnium ferè circumstantium experientia concitus, nisi post longam horam, ex absolute Alexandri, loqui potuit. Magnum hoc quidem miraculum & Alexandro dignum, nec ex alijs philosophis quisquam ausus est aliquid contradicere.

Post huius igitur Alexandri mortem, Paulus Constantinopolitanus presbyter, à catholicis ordinatur Episcopus. Quam ordinationem Imperator Constantius agrè ferens. Non multo post tempore Constantinopolim veniens, & ex cõplicibus Eusebii concilium congregans, Paulum sede sua priuauit, & Eusebium Constantinopolitanum fecit Episcopum. Qui iam gloriosus in palatio, ut alius augustus incedens, putabat omnia per Eunuchorum medium ad suum posse effectum conducere, si ab exilio Athanasium non euocari cõtingeret. Quã obrem totis conatibus cum complicibus suis, apud Alexandria Arrianum constituere Episcopum conabatur. Idque fecisset, nisi diuina pietas malignas eius & sequacium præsumptiones præuenisset. Nam per id tempus Athanasius fretus literis & adiutorio Constantini iunioris, qui apud Hesperix partes regnabat, Alexandriam reuersus, sedem suam cum iubilo & gaudio penè omnium Alexandrinorum & totius Aegypti suscepit. Literæ verò, quas ad Alexandrinos Constantinus direxit, hæc sunt:

Victor Constantinus catholice Ecclesiæ, & populo Alexandrino. Non puto vos ignorare dilectissimi, Athanasium magnum diuinæ legis prædicatorem, pro tempore apud Gallias ex eo directum, ne crudelitas impiorum inimicorum eius sacro capiti cum periculo immineret, aut malignorum callida infestatione qua tunc temporis premebatur, detestabile aliquid pateretur. Et nobis iubentibus sic degit, ut necessaria illi non deessent. Verùm talis est eius præclarissimæ virtutis religio, & ipse tam diuinis fretus solatijs, ut fortunæ casus etiam molestiores magnificentissimo animo despiciat. Quem cum beatæ memoriæ Constantinus, piissimus pater meus, suæ sedi restituere proponeret, si morte præuentus nequiret, consequens fuit me voluntatem diui Imperatoris nostri implere. Illum ergo, licet de separatione sua moerentissimi, tamen ad propriam sedem, ad vos eius oues remittimus. Nec vnquam tanti viri imago sacratissimumque eius nomen, de nostro pectore labi poterit in æternum. Diuina prouidentia vos custodiat amantissimi.

Recepto igitur in sede sua Athanasio, episcopalia tractabat, & populum prædicationibus & exhortationibus ad seruandam rectam fidem & puram mentem exhibendam Deo, singulis penè diebus instruebat. Nec quicquam ex his omittere videbatur, quæ ad pastorem curam pertinere poterant. Nam scribebat etiam frequenter ad diuersarum urbium Episcopos, suadens fidem rectam seruare, & Arrianorum impietatem detestari, ut est illa epistola, quam ad vniuersos catholicos in hæc verba direxit: Omnibus vbiq; fratribus veræ fidei salutisq; æmulis, & his qui per Aegyptum, & Syriam, & Ciliciam, ac Phœnicem, & Arabiam sunt orthodoxis Episcopis, Athanasius & qui mecum sunt Episcopi, in domino salutem. Quicumque impietatem inspicitis insurgentem, imminentemque pietati, per apertas vocum nouitates, & per simulationes subdolas, perque seditiones, ac tumultus scetidos, plagasque & vulnera, & necesse debetis veluti ex tempestate quadam acturibine subtrahi, salutisque fidissimam occupare stationem. Ut neque illis impietate iungamini, qui sanctæ trinitatis vnã veramque deitatem ir-

ritar epræsumunt, & à patre diuidunt filium, atq; à filio secernunt spiritū sanctū. Neq; illorum turbidis motibus, sceleribusq; misceamini. Ita em̄ & nos salutivestrae consulentes, & eorum qui nobis obtēperant, diutius iam apertā Arrij impietate, eorumq; simulationem, q̄ fictis verbis simpliciores quosq; decipiunt, arguere non desistimus, atq; ab omni illorum temeritate separamur, lugētes quæ ab illis impiè in Deum admittuntur, q̄ nomen sanctum blasphemantium linguis exponunt, cupimusq; seruari in vobis, & in his q̄ sunt vobiscum fidei rectæ ac modestæ couersationis normam, vosq; id idem facere hortamur. Quodq; iam idem arripuistis institutū, & q̄ huiuscemodi zelo nondū excitati estis, aut Christianam religionem destrui ab his minus aduertistis, & astu callido diaboli Ecclesiam oppugnare, ac veluti nauem submergere non intellexistis. Quod si etiā ad nos scribere, nobiscumq; de his rebus tractare volueritis, libentissimè suscipiemus vnanimitatem consensumq; vestrū fratres. Orationūq; consortia quātālibet locorum intercapedine dissiparemur, fraternitati vestrae significātes. Quia & si pestis hæc iam cuncta occupare videatur, tamen in plurimis populis pseuerat apostolicæ fidei bonum, atq; in multis Episcopis, licet populum quidā partim, vi, partim verbis fallētibus teneant, & Episcoporum multitudo, tū ob eorum metum, qui in vrbibus potentiores sunt, tum propter tantā simulationē ea quidē quæ sentiunt, imprimunt. Quæ verò non sentiunt, simulant. Quippe qui nunq̄ istis nefarijs dogmatibus dedere manus, paucisq; tantū verbis expressam veritatem norunt. Quod scilicet neq; creatura Dei Deus, Deiq; filius esse possit, neq; spiritus sanctus inter creaturas numerari, Deiq; apparitionem nō creaturæ alicuius aduentū suscepimus. Neq; enim in aduentū serui credidimus, diuinūq; spiritus gratiam suscepimus, per quā etiam dñi efficiamur, & templa Dei sumus. Hæc em̄ paucis licet expressa, omnibus Christianis aperta & cognita sunt. Quippe quæ p̄dicatam ab initio veritatem fidei continent, in qua permanentes æternas excipimus spes. Nostræ igitur fidei symbolum cōsubstantialis est trinitas, Deus verus homo ex Maria factus, & qui his non congruit, anathema sit. Hæc enim & magnæ Nicænæ synodi continent scripta, Cōsubstantialē patri esse filium, & spiritum cum patre & filio conglorificari, Deum verum Dei filium incarnatū esse, passum esse, ac resurrexisse, et in cœlos ascendisse, ac inde venturum iudicē viuorum & mortuorum. Cui gloria in secula seculorum, Amen.

In interim Arriani, qui apud Alexandriam degebant, quotidianas contra Athanasium seditiones concitare non cessabant, vt occasionem præberent Eusebio & complicibus rursus contra eum malignandi, nec minus diuersas in populo seminare zizanas, omni fraude procurabant. Aliquando etiam mentientes alijs suadere conabantur Antonium monachum virum sanctissimum, ita vt se in Christi fide tenere & credere. Quorum impietatem ipse Antonius admiratus (vt in eius vita refert Athanasius) & iusti doloris ira commotus, rogatus ab Episcopis et vniuersis fratribus, Alexandriam descendit, ibiq; Arrianos sermone publico condemnauit, vltimam hanc esse hæresim & præcursorem Antichristi affirmans. Reliqua vide pagina 170. post literam d. Cum hoc magno Dei glutino deuinctus hic Athanasius fuerat, et ei pallium donauit, in quo corpus postea Pauli primi eremitæ, religiosè ipse Antonius obuoluit. Nam vt Hieronymus in vita quam de ipso Paulo descripsit, enarrat. Cum per octoginta quatuor annos Paulus degisset in deserto, nec viuentem hominem aspexisset, anno sætatis suæ centesimo, diuina inspiratione ab Antonio comperit, et diem resolutionis suæ instare enarrans, de ipso Athanasio in hæc verba mentionē fecit: Quamobrē quæso Antoni perge, ne sit molestū, et palliū quod tibi Athanasius dedit, ad obuoluēdum corpus meum defer. Et subdit: Stupefactus

ctus ergo Antonius, quod de Athanasio & eius Pallio audierat, quasi Christum in Paulo videns, & in pectore eius Deum venerans, vtrā respondere nihil ausus est.

MORITVR CONSTANTINVS.

PER id fere tempus Constantinus bellū Constanti fratri suo inferens, iuxta Aquileiā ab se tertio anno regni sui occiditur. Verū dum tanta cura gregem Christi Athanasius pasceret, Eusebius & cōplices liuore & odio cōtra eum conciti, neq; patientes se inceptis desistere victos, inno-uant iterū contra Athanasium bellū, & ducem vnum .i. Perinthium statuunt, qui Heraclia dicebatur Episcopus, & inter alios eloquentior videbatur, vt Athanasium coram principe insimulare debeat, ostendatq; per eius reditum; scandala plurima singulis diebus exoriri. Et non solum conuassari eius literis Aegyptum, totam Palæstinam iam & Phœnicē, vicinasq; prouincias penitus conturbatas esse. Insuper nec illū sedem Alexandrinam iuste possidere, quin præter Episcoporum sententiam, reuersus ab exilio, illam tātummodo sua autoritate receperit, quod ex canonibus quos illi cōfecerant: Ne minori Episcoporum numero quis in sede reponi possit, quam ex ea deiectus fuerat, ille sedem suam recipere nō poterit. Quibus & similibus Imperator em̄ lascessentes, facile ad suam prauam voluntatem conduxerunt, & suadere curaerunt, vt rursus Alexādrina Ecclesia Athanasius pelleretur. Et vt illi omnem defensionis viā præcluderēt, per literas primum conati sunt eum apud Iulium Romanū pontificem, de huiusmodi calumnijs insimulare. Quod præsentiens Athanasius, non minus ipse innocentiam suam defendere conabatur. Quamobrem Iulius, ad quem, vt Metaphrastes in vita Athanasij, & cæteri Greci Ecclesiasticam historiam describentes, enarrant, ob sedis propriæ dignitatem, vt verbis eorum vtar, Ecclesiarum om̄ium iudicium spectabat. Nec præter Romani pontificis sententiam concilia celebrare oportere, sacros canones imitatus, iussit Eusebium, Theogonium, Theodorum, Berinthum, & cæteros complices, vna & Athanasium ad sedis suæ præsentiam conuenire, vt differentiarum inter se iudicium apud sedem apostolicam proferatur. Et eis certum condcentemq; statuit terminum, in quo si adesse contemnerent, iustum ipse in tanta causa prosequeretur iudiciū. Veruntamen in præfixo termino quum adfuisset Athanasius, calumniarum inuectores, & veritatis inimici, hac euocatione suscepta, formidantes id quod facile euenisset, ne sua detegerentur mendacia, se à tali profectioe omnino abstinerunt. Nec aliam suæ contumaciæ causam reddentibus; Iulius elapso termino, causam canonicè discutit, & Athanasium diffinitiuā sedis apostolicæ sententia, ab omni criminatione innocentem fuisse declarat, & ab omni contra eum lata sententia, indemnem atque immunem reddidit, & sedi suæ omnino restituendum indicit. Contigit eò tempore & Paulum Constantinopolitanum Episcopum, & alios quosdam suis Ecclesijs expulsos, Romam ad Iulium similiter confugisse. Quorum casum quum simili modo examinasset, & cōperisset eos in omnibus Nicæno concilio cōcordare, in communionē suā Romæ suscepit, & ad eorum Ecclesias literas dirigens, singulis propriam sedem restitui mandauit. Necnon etiam ad Orientales Episcopos decretū suum mittere curans, Athanasium & alios Episcopos, ad Ecclesias proprias remittit: Qui reuersi & sedes suas adepti, literas & decretum Iulij ad Orientales Episcopos dirigunt. Verū hæc impij homines ægrè ferētes, nullatenus patiunt hos cōquiescere, sed rursus illos expellere curaerunt. Nā p̄ eos in iram concitus Constantius, & in furorē penè contra Paulum deductus, per

Philippum virum excelsum, Paulus ipse fraudulenter à sede sua iterum expellitur. Similiter nulla via Eusebius & cōplices ferre valentes Athanasium in sede sua degere, noua ac terribilia contra ipsum iterum confingūt crimina. Eūq; apud Imperatorē inauditis criminibus adinuēntis insimulare non desistunt, vltimo quo humani corporis brachiū loculo delatum, imperatori ostendunt, quod ab Athanasio excisum magicæ artis gratia, de Arsenij cuiusdam corpore confirmabāt. Sed & alia plurima criminosa, simul & flagitiosa componunt. Quibus ex causis Imperator iubet (cōuocato iterum concilio apud Tyrum) Athanasium condēnari, & de sede sua expelli. Nam Eusebius & cōplices quiescere nō posse videbantur, quosq; Nicēni concilij fidē omnino subuerterent, quod consequi non posse putabant superstitē Athanasio, quāobrem egerunt cum Imperatore, vt sub occasione dedicationis Ecclesiæ admirabilis, quam apud Antiochiam Syriæ quinq; annis ante mortē suam construere inceperat Constantinus, & anno quarto imperij Constantij penē completa fuerat, quæ (vt Hieronymus scribit) dominicū aureum dicebatur, congregaretur concilium. Et vt liberius eorū machinationes apud Antiochiā exequi possent, Episcopos primū apud Tyrum cōuenire statuunt, & causas tractare Athanasij, illumq; sede sua omnino priuare, ac vinculis & carceri mancipare disponunt. Quo pacto in concilio apud Antiochiam celebrato, Nicænam fidem penitus subuertere cogitabant. Missio igitur ab Imperatore ad urbem Tyri vno ex comitibus de latere suo, qui Episcopos congregaret, atq; etiam adueniente Archelao, tunc quoq; comite Orientis, necnon & eo qui Phœnicem prouinciam gubernabat, & conuocantibus ibidē Episcopos pro dedicatione apud Antiochiam dominici aurei, conuocatur & vna Athanasius, qui huiusmodi machinationes ignorans, pergit ad Tyrum. Interim locus cum humano brachio circumfertur, crimen contra Athanasium diffamatur, & inuidiæ horror non solum religiosas, sed & viles animas peruatit. Is Arsenius, cuius brachium dicebatur excisum, lector aliquando Athanasij fuerat, et ob culpam correptionum veritus frequenter sese subtraxerat. Cuius latebras opportunas sibi ad huiusmodi commentū flagitiosi homines rati, initio compositi criminis, occultatum eum apud quendam quem fidissimum sceleribus suis crediderant, retinebant. Ad quem adhuc in latebris positum, antequam qui conuenire debebant, congregarentur Episcopi, fama peruenit, quid suo nomine criminis intentaretur Athanasio. Et siue eum ipsa humanitatis contemplatio, siue diuina pertulit prouidentia, clā per noctis silentia euadens claustris, peruenit Tyrum. Et pridie quā causæ dicendæ adesset vltimus dies, Athanasio sese Arsenius obtulit, vtiq; se rerum gestarum series haberent, edocuit. Ille domi esse hominem, nec innotescere cuiq; de eius presentia iubet. Interea concilium cogitur, in quo plures concinnatæ calumniæ conseruati, imō penē omnes infenso animo præiudicatoq; aduersus Athanasium conueniunt. Per idem tempus Paphnutius confessor, de quo supra memorauimus, senio iam confectus, ad dedicationem se pergere putans aderat. Et simili modo confessor alius dictus Maximus, tunc Hierosolymorum Episcopus. At Paphnutius quum vidisset Maximum, qui vna secum effosso oculo, & poplite succiso, confessor extiterat, & pro nimia simplicitate nihil de scelere suspicantem confedisse cum cæteris, quos factionis macula sociauerat, medium confessum adire nō veritus: Te (inquit) o Maxime, cum quo mihi vnum atque idem confessionis insignne est, cum quo mihi pariter mortale lumen effossum, clariorem diuini luminis concessit aspectum: Te inquam non patiar sedere cum concilio malignantium, & cum iniqua gerentibus introire. Iniectaq; manu, eleuans eum de medio eorum, recessit. Et Athanasio ab intercommunionem se sociauit.

PRI-

C PRIMA ACCVSATIO CONTRA

Athanasium de muliere quæ se dicebat ab eo oppressam.

SED interim causa dicitur, & primo introducitur accusatio mulieris cuiusdam, quæ se diceret aliquando hospitio Athanasium recepisse, & ab eo noctu nihil suspicantem, vim corruptionis esse perpeffam. Introduci ad hæc iubetur Athanasius, & ingreditur cum Timotheo presbytero suo, eumq; monet, vt postquam mulier dicendi finem fecisset, se tacente ipse ad ea quæ dixerat, peroraret. Timotheus cōuersus ad eam: verè, inquit, mulier, ego mansi apud te aliquando, aut vim tibi vt asseris feci: Tum illa, vt mulierum se talium procacitas habet, obiurgans Timotheum: Tu, inquit, mihi vim fecisti, tu in illo loco maculasti castitatem meā: simul & conuersa ad iudices, obtestari fidem Dei cœpit, vera se dicere. Tum omnes ridiculo suo pudor habere cœpit, quod tam facile tacente reo, factio compositi criminis patuisset. Nec tamen permitti sunt, vt iudices de muliere haberent quæstionem, nam apud illos iudicandi libertas fuerat, qui accusatores erant. Hinc transitur ad aliud crimen, profertur facinus seculis inauditum. Hoc est, inquit, vbi nemo possit verborum præstigij decipi. Res agitur oculis verbis cessantibus. Brachium hoc te aiunt Athanasio accusat excisum, hæc Arsenij dextra, quam tu quomodo, vel ad quos vsus excideris, indicato. Tum ille, quis enim veltrum Arsenium nouerat, vt hæc ipsius dexteram esse cognoscatis: Exurrexerunt aliquanti, qui se dicerent optimè scisse Arseniū, in quibus nonnulli erant absq; conscientia. Orat dehinc à iudicibus Athanasius, vt hominem suum, quem negocium deposceret, iubeat introduci. Cuiq; introductus esset Arsenius, eleuato eius vultu, Athanasius cōcilio & iudicibus ait: Hic est Arsenius, & eleuās eius nihilo minus dextram, hæc est, inquit, etiam dextera eius, hæc est sinistra. Hæc autem quam isti offerunt manus vnde sit, vos requirite. Tum velut nox quædam & tenebræ accusatorum oculis infusæ, quid agerēt, quo se verterent, nesciebant. Ipsum etenim esse Arsenium testes qui paulo ante scire se dixerant, confirmabant. Verum, quia nō iudicandi, sed opprimendi hominis causa concilium gerebatur, fragor omnium repente attollitur, magis reum esse Athanasium, & decipere intuentium oculos, acclamatur, nec debere vilo modo ultra talem hominem viuere, factioq; impetu, suis eum discerpere manibus parant. Sed Archelaus qui cū cæteris ex præcepto Imperatoris concilio præsidebat, ereptum eum ex discerpentium manibus, per occultos exitus eduxit, ac fugæ admonuit, qua posset commendare salutem. Concilium tamen rursum conueniens, tanquam si nihil omnino deprehensum fuisset, vt confessum de tantis criminibus Athanasium condemnat. Et gesta per hunc modum ficta per orbem terræ mittentes, ad sceleris sui consensum, imperatore agente, cæteros Episcopos impulerunt. Hinc iam toto orbeprofugus agitur Athanasius, nec vilius ei tutus ad latendum supererat locus. Tribuni, præpositi, comites, exercitus quoque ad inuestigandum eum mouentur, edictis imperialibus præmia delatoribus proponuntur: Si quis virum maximè, sin minus caput certè Athanasij detulisset, ita totis regni viribus frustra aduersus eum cui Deus aderat certabatur. Interea sex continuis annis ita latuisse fertur, in lacu cisternæ non habentis aquam vt solem nunquam viderit. Sed cum per ancillam, quæ sola conscia dominorū officij, qui ei latebras præbuerant, indicatus fuisset, tanquam Dei spiritu admonitus, ipsa nocte qua ad eum comprehendendum cum iudicibus veniebatur, post annos sex emigrauit ad alium locum. Ita illi qui venerant frustrati, do-

minis

minis quoque in fugam versis, de ancilla ut falsa indice, poenas sumunt. At isti interim, Eusebius & iniquitatis complices Episcopi, qui omnes numero nonaginta, post Antiochenae basilicae consecrationem, generale se velle celebrare concilium indicunt. Ad quod neque legati Iulij Romani pontificis convenire sunt vocati, nec aliqua eius adfuit autoritas, nec Maximus Hierosolymitanus, nec Paphuncius praefati, ne damnationi Athanasij subscribere cogentur, adesse voverunt. Sed solus Constantius Arrianorum princeps, huiusmodi concilio praesidebat, in quo damnationem primo Athanasij confirmantes, Eusebium quendam Emissenum Episcopum ad sedem Alexandrinam transferunt. Qui quum Alexandriam pergere formidaret, hanc sedis translationem non admisit, ac illi Gregorium quendam alium Alexandrinae Ecclesiae ordinarunt Episcopum. Deinde aliam fidem componentes, nec ullam de fide Nicæna mentionem habentes, sperabant per alia concilia quae successiue celebrare intendebant, Arrij impietatem paulatim subinducere. Cui diffinitioni Eusebius Emissenus & Gregorius iam vocatus Alexandrinus, se subscripserunt. Demum Gregorius potentia imperatorum suffultus, armata manu Alexandrinam occupavit Ecclesiam, quae omnia sentiens Iulius Romanus pontifex, intimo cordis dolore tactus, grandem epistolam Eusebio & alijs apud Antiochiam congregatis, direxit. Arguens eos ex pluribus, & quod concilium sine sua autoritate ausi fuerint celebrare, atque iniuste Athanasium per orbem profugum exagitassent. Quae epistola apud Latinos etiam reperitur, cuius initium tale est: Venerabilibus fratribus uniuersis Orientalibus Episcopis, Iulius. Decuerat, &c. vide paginam 136. Quibus literis apud Antiochiam ubi congregati erant, susceptis, & ubi Constantius Imperator moram trahebat, inito inter se concilio, Iulio Papae in hunc modum rescribunt: Domino beatissimo & honorabili patri Iulio apostolicae sedis venerabili Episcopo, Eusebius, Theogonius, Theodorus & Berinthus, una cum reliquis fratribus & coepiscopis nostris in Antiochia congregatis. Licet praeter omnibus Romanam Ecclesiam magnifici, &c. reliqua require pagina 138. Quas literas ut summus pontifex suscepit, eorum apertam iam videns impietatem: rescribens denuo, illos penitus damnat, & sententiam quam pro Athanasio tulit, iuste prolata, ac iudicium totum rectissimum fuisse demonstrat, iusteque & canonicè eundem restitutum esse, contra Eusebium & alios qui in hac re Iulium culpae ausi fuissent. Cuius epistolae initium huiusmodi est: Iulius sanctae Romanae & apostolicae Ecclesiae Episcopus, Eusebio, Theogonio, Theodoro, Berintho, & ceteris Orientalibus Episcopis. Decuerat vos aduersus sanctam Romanam & apostolicam Ecclesiam, limatè & non ironicè loqui, &c. reliqua inuenies pagina 139. Quibus literis susceptis, quid ipsi responderint, neque apud Graecos, neque apud Latinos scriptum comperi. Verum, Athanasius dum haec per Iulium tractantur, ne graues alicui latebrae suae fierent, & occasio calumniae innocentibus quaereretur, nihil sibi ultra iam tutum in Constantij regno praesumens, ad Constantis partes profugus abscedit. Romamque veniens, à Iulio summo pontifice, honorificè & religiosè susceptus est. Sed eius causam Iulius quum iam amplius Ecclesiasticis sanctionibus defendere non valeret, ad Constantem retulit, qui licet fama & coniecturis rem ipsam prius concepisset; tunc tamen diligentius cognita, ad fratrem suum Constantium literas exoratorias scribit, ut Athanasium magni Dei verum sacerdotem, in sede sua Alexandrina recipi iubeat, eumque ob singulares virtutes apud se & Romanum pontificem Iulium, magna reuerentia degere. Quod quidè Constantius ad fratris preces inclinatus, cum id facere vellet, ab impijs sacerdotibus prohibitus, penitus denegauit. Verum Constantius ubi haec cognouit, exhortationibus Athanasij

Constantij & Pauli Constantinopolitani Episcopi, qui similiter à sede sua expulsus, Romam ad Iulium confugerat, scripsit iterum fratri Constantio, rememorans religionem & pietatem patris. eorum Constantini, qui hac vera iustitia tyrannos fortissimos deuicisset, & Romanae ditioni gentes Barbaras subiugasset, quam pietatem haereditario iure conseruare hortabatur, nec sacerdotes Dei, viros iustos, & innocentes ob fallacium hominum insimulationes persequi vellet. Quāobrem hortatur, ut locum eligat Orientalibus & Occidentalibus Episcopis congruentem, quo pariter convenientibus omnibus, generale celebraretur concilium, & Athanasij atque aliorum qui se iniuste expulsos profitentur, iudicium canonicè ventiletur, idque Athanasium expetere, nec quicquam aliud. Quibus literis commotus Constantius, elegit Sardicam urbem Illyrici, locum omnibus commodum, ubi Orientales mandat congregari pontifices. Constantius similiter ex helerijs suis supremis partibus Episcopos trecetos (ut scripsit Athanasius) Sardicam misit, in quo Osius Cordubae, & Protogones Sardicensis Episcopus, legationem Iulij gerebant. Qui vero ex Oriente conuenerant (ut Sabinus refert) septuaginta sex numero fuerunt, inter quos & Ischiras, quem Athanasij accusatorem supra descripsimus, ad Episcopatum Mareothis, ut promiserant, euectus connumerabatur. At reliquorum cum alij valetudinem corporis, & alij breue tempus allegarent, se excusare maluerunt. Igitur apud Sardicam urbem, quum Orientales conuenissent Episcopi, ad conspectum Occidentalium deuenire se continuerunt. Nec secum conuenturos praedicebant, nisi Athanasium & complices de eorum consortio amouerent. Quod quum Occidentales Episcopi non admitterent, Orientales ipsi subito discesserunt. Et venientes Philippopolim urbem Thraciae seorsum celebrauerunt concilium, in quo aperte consubstantialitatem filij cum patre damnantes, haeresim inaequalis substantiae, epistolis conscribentes, quocumque dirigere curauerunt. At qui in Sardica Occidentales Episcopi remanserant, primum quidem eorum uesaniam damnauerunt. Deinde Nicæni concilij fidem confirmantes, consubstantialitatem patris & filij latius expresserunt. Insuper Iulij sententiam pro Athanasio, ut canonicè lateam confirmare, atque accusatores eius dignitatibus priuauerunt, & epistolam graudem uniuersis Episcopis & comministris sanctae & apostolicae Ecclesiae conscripserunt. In qua enarrantur Episcoporum Orientalium factiones, persecutioesque imminere, quas orthodoxis Episcopis induxere. Et quāmodum legitime atque canonicè illos pluries vocauere, sed facinororum suorum conscientia perterriti, fugae remedium pro criminibus elegerunt. Demum in ea latissime fides atque apertissime declaratur. Quae omnia cum Constanti innotuerunt, doluit quidè fratris leuitatem, atque aduersum huiusmodi malorum intentiores infremuit. Quāobrem duos ex Sardicensi concilio delegit Episcopos, quos una & Salmianum virum clarissimum ad Constantium fratrem cum literis direxit, mittendo significans pro certo se comperisse, quod sacerdos Dei summi Athanasius iniuste fugas & exilia pateretur. Hunc itaque rectè faceret, si absque ulla molestia loco suo restitueret. Si id nollet, sibi curae futurum ut ipse adimpleret, regni eius intima penetrans, poenas dignissimas de autoribus scelerum sumeret. Quibus scriptis perterritus Constantius, quod posse facere ea quae minabatur conscius erat, simulata benignitate ultra venire ad se Athanasium iubet, atque illi in haec verba descripta Constantius Victor Augustus Athanasio Episcopo. Diu te errare atque tempestatibus per diuersa aequora vectum, amplius circumferri nostrae pietatis clementia non permittit. Nec proprijs te rebus atque patria priuatum, per inuia ferarum loca atque deserta vagantem, nostra cura non despexit. Verum cum ultra te ad nos venturum, & laborum recompensationem exigere sperauimus, usque ad hoc ipsum tempus tibi nostras literas dare distulimus. Sed quoniam forte quaedam detinuit formido,

* incensores vel incitatores.

mido, ne de cætero hoc psumas, nostras has literas plenissima largitate insignes A
 tuæ sanctitati destinare curauimus, vt absq; vlllo metu seu formidine, libere & se-
 cure nostris te aspectibus præsentare non differas. Quatenus ad tua omnia re-
 stitutus nostram experiaris clementiam, atq; in patria propria maximum gratiæ
 nostræ pignus possideas. Nec multo post alias eodem penè tenore Athanasio di-
 rexit epistolas. Et paulo post alias, atq; vna Architum Alexandrinum diaconum
 misit, qui eum ad plenum de eius dispositione informare valeret, ostenderetque
 publica sibi parata vehicula, atq; illum sua omnia recepturum. Quas omnes lite-
 ras, quum apud Aquilegiam relicto Sardicensi concilio Athanasius moram tra-
 hens suscepisset, confestim Romam pergens, Iulio ostendere non distulit. Qui
 ob hæc credens Imperatorem Constantium velle iam veram fidem tenere, ve-
 hementer gauisus est, ac Roma cum eo pene tota. Quamobrem literas scribit
 presbyteris, diaconis, & toti plebi Alexandriam habitantibus, congratulatus pri-
 mum eis de reditu Athanasij, & quemadmodum è tot tantisq; persecutioni-
 bus, vt aurum examinatus euaserit. Cuius laudes nec ipse se tanti putat, qd illas ex-
 plicare valeret, quem omnium clarissimum & admiratur & obseruat. Tandem
 Christum precatur, vt hoc eius gaudium præseruet in æternum. Athanasius igi-
 tur iter agens, quum ad Constantium peruenisset, leui increpatione perstrictus,
 ad Ecclesiam suam permittitur ire securus, sed Imperator prius ab impijs concili-
 arijs admonitus, hæc ad Athanasium loquitur: Non est, inquit, magnum Atha-
 nasi, quod Episcopi de te poscunt, vt vnam ex multis, quæ sunt apud Alexandri-
 am Ecclesijs, concedas populis eorum qui tibi communicare volunt. Tum ille,
 Deo ei suggerente, paratum in tempore consilium reperit. Et quid est (inquit)
 Imperator quod poscenti tibi liceat denegari, qui potestatem habes omnibus in-
 bendi: Sed vnum est quod oro, vt meam petiunculam libenter admittas. Cuncq;
 se omnia quæ vellet, etiam si essent difficillima, promitteret præstaturum, si vnum B
 eis concedere vellet. Ait Athanasius: Hoc est quod rogo, vt quia etiam hic (nam
 apud Antiochiam res agebarur) sunt nostri populi qui istis cõmunicare volunt,
 vnam eis tenere concedatur Ecclesiam. Acquisitum sibi videri & valde præstã-
 dum, lætus respondit Imperator. Sed quum rem detulisset ad eos, quorum con-
 silijs vt eatur, neq; ibi se velle accipere Ecclesiam, neq; hic dare respõdentia Im-
 perator admiratus eius prudentiam, properare ocys ad suscipiendam suam Ec-
 clesiam iubet, literasq; in eius fauorem in hunc modum descripsit: Constantius
 Victor Augustus, Episcopis Aegypti, presbyteris, & populo Alexandrino. Ec-
 clesie catholice reuerendissimus Episcopus Athanasius Dei fauente gratia mi-
 nime est derelictus. Nam licet ad breue tẽpus humanis fuerit casibus agitatus,
 diuina tamen prouidentia non abiectus, iterum patriæ sedi; suæ atq; tranquill-
 tati restitutus est. Cui nostram adesse pietatem opportunum videtur, vt omnia
 quæ contra eum, aut contra communicantes ei gesta fuerint, nostræ mansuetudi-
 nis decreto omnino aboleantur. Sancimus liberum esse de cætero Episcopis quib;
 buscunq; atque clericis, pariter & clericis & laicis, cum eo pro libito conuenire, &
 tantiviri (vt melius nouerint) participatione gaudere, vt illius orationibus suf-
 fulti, pontem vobis ad cœlestia firmissimum fabricare possitis. Et ne tumultus,
 aut seditiones q̄quo modo apud vos oriant, præfidi & iudicibus apud vos degẽ-
 tibus literis nostræ mansuetudinis iniungimus & mandamus, quatenus omnia
 hæc summa vigilantia & cura fieri prohibeant, omnesq; seditiosos sine respectu
 aliquo, legitimæ tradant vindictæ. Vos ergo præfatum virum omni reuerentia
 & honore colite, atq; orationes cum eo pro nobis ipsi tum pro nostra clementia
 omnipotenti Deo offerre. Tunc beatus Athanasius per Syriam iter aggressus, &
 exinde per Palestinam trãsiens Hierosolymam ad Maximum eius vrbis Episco-
 pum

A
 pum venit, illiq; indicans gesta Cõcilij Sardicensi. & quemadmodum eorum de-
 creto Constantius Imperator assenserat, persuadere facillimè valuit, vt ex episco-
 pis omnibus Syriæ & Palæstinae, Maximus concilium congregaret, atq; in eo
 Sardicensi. eocilij gesta confirmavit, cõmunionem Athanasio restituit. De qui-
 bus omnibus episcopis Aegypti & Libyæ epistolam, clericisq; & plebi ea syno-
 dus scripsit: Quæ, vt noluerunt Ursatius & Valens, qui ex ducibus Arriane per-
 fidie extiterant, facto libello pœnitentiæ, & Romam ad Iulium profecti, veni-
 am promeruerunt, atq; Athanasio per literas se cõmunicare om̄ibus professi sunt.
 Athanasius verò è Hierosolymis discedens, per Pelusium iter ad Alexandriam
 ducens, & diuersas intrans ciuitates populos quoscunq; consubstantialitatis fidẽ
 arripere magno Dei seruire edocebat. Et quum catholici non adessent episco-
 pi, ordinationes aliquas celebrasse describitur, quod occasionem maleuolis con-
 tra eum malignandi præbuisse in sequentibus enarrabitur. Veniẽs igitur Atha-
 nasis in Aegyptum & intrans Alexandriam vndecimo Constantij anno, tanta
 lætitia, imò verò gestienti exultatione à catholico populo exceptus est, vt ab eius
 ingressu ob ingentem lætitiã plures dies festos solennesq; agerent. At beatus
 Athanasius curam episcopalem gerẽs, primum episcoporum Aegyptiorum sy-
 nodum congregauit, in qua apud Sardicam gesta & apud Hierosolymam con-
 firmavit, ipsi etiam confirmarunt, & abinde læta pace discesserunt. Post, hos, quos
 nouit per Aegyptum Arrii sectatores, episcopis à sede depositis, consecrauit ca-
 tholicos, & Nicæni concilij fidem omnino custodiri mandauit. Ipse verò prædi-
 cationibus publicis incũbens, cum rectã fidem explanabat, tum Arrianorũ here-
 sim fortissimè destruebat. Quãobrem catholica crescebat ecclesia, & catholicus
 populus diebus singulis religiosa lætitia exultabat. Deinde p̄ diuersa loca ecclesi-
 as suæ prouinciæ solenniter circumiens, plebem saluari doctrina, & vera Chri-
 sti fide instruere satagebat. Et cùm ad locum Thebenensium semel nauigio per-
 ueniret, idq; Pachumius miræ sanctitatis monachus cognouisset, qui regula ab
 angelo suscepta, in ea loca monasteria summæ religionis instituta erat, statim cum
 vniuersis monachis præparauit in occursum. Omnesque gaudentes & ex-
 ultantes, cum psalmis & hymnis magnum suscipere pontificem. Et erat ingens
 multitudo fratrum, qui omnes de aduentu eius lætabantur in domino, quanquã
 Pachumius se Athanasio non propalauerit, cùm sciret Teuthyriorum episcopũ
 apud Athanasium institisse, vt se ad presbyteratus honorem ordinaret. Quam-
 obrem inter monachorum agmina delitescens, quousq; præteriret episcopus, se
 absentauit, quem intimum Pachumius venerabatur, vt nullum præstantiorem
 ipsis temporibus hominem diceret. Comparat enim sanctam vitam eius & per-
 secutiones innumeras, quas ab Arrianis pro vera Christi confessione pertule-
 rat. Charitatem quoque quam erga vniuersos, & maxime monachos exhibe-
 bat, intento mirabatur animo: Eumq; toto cordis venerabatur affectu, atq; hæ-
 reticos omnes penitus exhorrebat. Per idẽ ferè tempus adhuc viuens Antoni-
 us, mirabilis monachus, de quo supra meminimus, & longo iam senio constitu-
 tus, dum circa se sedentibus fratribus, ipse etiam suis manibus operaretur, inten-
 tẽ oculos defixit in cœlum, gemens atq; suspirans. Et post aliquantulum spaciũ
 reuelationis incoẽptæ nimio dolore contremuit, & statim genibus flexis,
 ante Dei vultum prouolutus orat, vt sua clemẽtia futurum auerteret scelus. Suc-
 cedunt orationi lachrymæ, metus ingens inuadit, præsentibus obsecrant, vt tan-
 tæ calamitatis exponeret visionem. Singultus occupant vocem, lingua fletibus
 præpeditur, & in medio conatu sermo gemitu interrumpitur, vix cum vocife-
 ratione luctuosa ait: Melius erat, d̄ filioli, impendens piaculum cita morte lucra-
 ris sic incipiens, rursum lachrymis vincitur, & inter ægra suspiria, tandem pecto-
 ri

ri accommodans vocem. Magnum, inquit, quoddam & vniuersis seculis inau-
ditum nimium nefas, magno fides catholica turbine subuerteretur, & homines
iumentis similes, Christi sacra diripient. Vidi enim altare domini mulorum cir-
cundatum multitudine, qui crebris calcium ictibus omnia dissipabant. Hæc est
causa gemituum meorum, quos audistis. Et facta est vox domini ad eum, dicens
Abominabit altare meum. Nec mora (vt prosequitur Athanasius referens hæc in vi-
ta beati Antonij) visionem sequitur effectus. Nam post annos duos sæua Arrianorum
erupit insania. Tunc ecclesiarum fuerunt rapinae, tunc diuinorum temeratio vaforum,
tunc pollutis iniquorum manibus, sacra polluta sunt mysteria. Et alia plura abo-
minanda enarrat Athanasius, quæ in sequentibus (per eius quam ad orthodo-
sos de his rebus scripsit epistolam) diffusius innotescunt. Nam post duos annos,
cum Magnentij tyranni scelere, Imperator Constans haud longè ab Hispania,
in castro cui Helenæ nomen est, regno simul & vita fuisset exemptus, anno æta-
tis suæ xxx. & Imperij decimo tertio, rursus in Athanasium veteris illi falso-
rum criminum intentores, principis odia suscitare cœperunt. Nam suggererant
Imperatorum omnem per eum Aegyptum & Libyam subuersas fuisse, eumque con-
tra ecclesiasticos canones in alienis diocesisibus ordinationes celebrasse. Et vt in
odium illius Imperatorem magis ac magis impellerent, ad memoriam reuoca-
re non desistebant, quasi ille idem fuisset, qui fratrem sibi inimicum fecerit, ac
penè ad bella contra ipsum impulerit. Quibus leuis Imperator facilè commo-
tus, & omnium quæ prius sibi placuerant oblitus, nedum expelli Athanasi-
um à sede sua, sed interfici penitus imperat. Tunc Eusebius, Theogonius, Nar-
cissus, Cylex, Patrophilus, & complices apud Antiochiam numero triginta con-
gregati, Georgium quendam Cappadocem Alexandrinorum ordinauerunt Epi-
scopum. Et quum Sebastianum quendam Manichæum præfectum militum
iussu principis mittunt, qui cum pluribus quàm quinque milibus armatis Ale-
xandriam venientes, Philagrium ad eum Aegypti præfectum, virum quidem
pessimum, & qui Eusebij partibus fauere consueuerat. Is principis Constantij
præceptis, & episcoporum decreto suscepto, honorificè Georgium excipiens, om-
nes eius voluntates se executurum alacriter pollicetur nec id minus opere im-
pleuit. Nam quanta strage in Dei ecclesias, & fidelem populum vnà cum Geo-
rgio debacchatus fuerit, horret animus scribere & ea referre, quæ diligentissimè
Athanasius in præfata epistola ad orthodoxos copiosissimè atque eloquentissi-
mè enarrauit. Quam nos infra totam ferè (vt apud Græcos iacet) in latinum sty-
lum vertentes subiiciemus. Verumque modum, quo de inimicorum manibus e-
uaserit Athanasius, ipse idem latius in eo libro, quem de satisfactione suæ fugæ
conscripsit, enarrat. Non pigebit eius rei seriem per eiusmet verba subiicere. Nam
quum in Christi populos diebus singulis Arrianus Georgius grassaretur, quæ-
rebat opportunitatem & modum, quo Athanasium comprehendere posset. Cō-
tingit post parasceueni domini ad quendam ecclesiam fidelem solitus erat habi-
tare, atque nunc vna adorare, & magno cum populo vigilias celebrat, sequenti sci-
licet die collectam celebraturus. Quod cum innotuerit Georgio & Philagrio
præfecto, continuo adfuit dux cum militibus, excedentibus numerum quinq;
milium, quos armatos statuens in circuitu ecclesie cum gladijs enudatis, arcu-
busque & sagittis, atque diuersorum generum telis, ita illos sibi cohærentes dispo-
suit, vt nemo egredientium ab ecclesia, eorum manus posset euadere. Et vt ipse
de seipso loquens prosequitur: Ego quidem, inquit, irrationabile iudicans po-
pulum derelinquere, & non potius ante illos sufferre pericula, residens in sede,
iussi diaconum psalmum legere, atque populum respondere: quoniam in seculum
misericordia eius. Et sic per vnâ portarum ecclesie exeuntes, omnes in domum
suam

A tuam absque aliqua reluctatione abierunt. Verum ingrediente duce cum aliqui-
bus militibus vt nos caperet, quidam clerici, & qui ibi adhuc remanserant po-
puli clamitabant, poscebantque, vt nos vnâ cum populis discederemus. Ego au-
tem magis contra affirmabam non videri conueniens, nisi prius omnes ligilla-
rim exissent, nos à loco discedere, ne propter nos in populum aliqua fieret irru-
ptio: affirmans me melius esse periculis subiacere, quàm aliquam vel minimam
propter me læsionem pati. Igitur egredientibus plurimis & reliquis subsequen-
tibus, clerici quidam ad nos accedentes, de sede traxerunt. Et (testis est ipse De-
us, qui nobis hoc sua pietate donauit) quod à militibus sacrarium circumdantibus,
& alijs per ecclesiam discurrentibus, per ipsos medios nos fugam tenentes, peri-
cula euitauimus. Deum in omnibus glorificantes, qui populum ab impiorum
strage liberare, & nos de persequentium manibus eripere dignatus est. Fugi-
ens igitur Athanasius, apud aliam quendam ecclesiam in Alexandria delituit.
Nec aliud iam valens in agro Christi operari, diuinis lectionibus & orationi-
bus incumbens, scribebat frequenter ad orthodoxos omnes, & potissimum e-
piscopos, quos ad tolerantiam persecutionum pro recta Christi fide, exhortan-
do, ne frangi velint, aut commissas sibi oves pro viribus à lupis dilacerari, deuo-
rarique permittant, totis viribus prædicabat. Inter quas præfata est illa epistola
magna atque pulcherrima, quàm ad omnes vbique orthodoxos diligentè cura
direxit: in qua Arrianorum persecutiones, quæ apud Alexandria ipse simul cum
tota pressus fuerat ecclesia enarras, illius calamitates miserabiliter deflet, quæ
ralis est: Omnibus vbique orthodoxis Athanasius Episcopus salutem in Chri-
sto. Ea quidem quæ perpelli sumus, grauia sunt & intolerabilia, & quæ dignè
non queant explicari. Vt autem celerius & facilius eorum acerbitas atque imma-
nitas possit agnosci, historiam de scripturis oportunè recensendam arbitratus
sum. Quidam Leuita aliquando ob vxorem nefaria iniuria oppressam, viola-
tus, eamque contumeliam indignè ferens (Hebræa enim erat mulier, atque ex tri-
buluda) commotus magnitudine sceleris in se admissi, sicut sacra ludicum testa-
tur historia, concisam in frustra mulierem, misit per singulas Israeliticis tribus, ne
in se solum, verum & in omnes huiusmodi nequitia admissa videretur. At si qui-
dem eos moueret indignitas rei, vlcisci in reos pergerent, sui verò negligenter,
ac si scelus ipsi admississent, erubescerent. Et hi quidem, qui missi fuerant, cun-
ctis rei gestæ seriem annunciabant. Illi verò audientes, flagitijque indicia cernen-
tes, dicebant nihil vnquam tale contigisse, ex qua die ascenderant ex Aegypto fi-
lij Israel. Denique commotæ sunt omnes tribus filiorum Israel, omnesque non
secus ac si violati essent, contra sceleris auctores conuenere, tandemque violatores
illi expugnati sunt, & apud omnes anathema facti. Non enim qui aduersus eos
conuenerant, quod essent cognati intuebantur, sed solam iniquitatis magnitu-
dinem aspiciabant. Nostis historiam fratres, & quæ de hac re scriptura signifi-
cet, non ignoratis. Non itaque scientibus plura ingerenda sunt, quum ea, quæ no-
bis modò contigerunt, illis profectò duriora vestra vnanimi potius insinu-
anda sint. Idcirco enim huius historie meminimus, vt illa quæ tunc gesta sunt,
cladibus nostris conferentes, & nostra illorum atrocitatem superare cernentes,
amplius vos modo, quàm illi tunc aduersus iniquitatis auctores indignemini.
Nempe enim & persecutionis acerbitas in nos grassata, omnem excedit imma-
natis modum. Et quæ tunc contigere Leuitæ, eis comparata, quæ modò eccle-
sia perpeffa est, nulla sunt, magisque ista nunquam audita sunt in toto orbe conti-
gisse, tantasque clades nemo vnquam expertus memoratur. Tunc enim mulier
vna violata est, vnusque Leuitæ affectus contumelia. Nunc autem omnis violata
7 ij est ec-

clesia totumque simul sacerdotium contumeliosum affectum est. Et quod maius est, pietatem infectatur impietas. Ac tum quidem mulieris vnus quaelibet tribus aspiciens partem, dolore commota est. Nunc autem cernitistotius ecclesie membra diuisa, partimque ad vos, & partim ad alios mitti, qui nunciarent iniuriam & contumeliam, quam pertulerunt. Moueat ergo & vos obsecro, communis cladis miseratio, ac si vos ipsi eadem nobiscum pertuleritis, singulique veluti passionis socii, ferre opem, ne sensim ecclesiastici canones atque ecclesie fides violetur. Nam periclitatur vtrunque, nisi per vos Deus errata corrigat, & vtrò ne patiat ecclesia. Non enim nuper regulæ fidei ac formæ sunt ecclesijs datæ, sed à patribus nostris optimæ atque firmissimæ traditæ. Neque modò cœpit fides, verum à domino per discipulos ad nos usque emanauit. Nec igitur quæ ab initio in ecclesijs ad nos usque seruata sunt, diebus nostris conuellantur, & quæ nobis credita sunt requirantur à nobis. Mouemini fratres, tanquam dispensatores optimi mysteriorum Dei, neque ab alijs quæ vobis credita sunt, rapi patiamini. Audiri quidem estis à tabellarijs ac nuncijs plurima, breuiter tamen ea vobis à me indicanda putauit, vt re vera possitis aduertere contra ecclesiam talia nunquam contigisse, ex qua die saluator adsumptus, discipulis mandat, dicens: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Quæ igitur aduersum nos aduersumque ecclesiam impiè admissa sunt, ita accipite fratres. Cùm de more pacatis rebus, quietè & cum disciplina domini conueniremus, lætantibus populis, ac proficientibus in fide, & in operibus bonis, sacerdotesque ac ministri domini per Aegyptum, Thebaidem, ac Libyam pacem inter se ac vobiscum haberent, mutuaque charitate stricti teneremur, repente præfectus Aegypti literas in morem edicti proposuit, publicè Georgium quendam ex Cappadocia ex præcepto ingredi, qui mihi succederet, significantes. Hæc primùm fama perturbauit omnes. Erat quippe id nouum, & nunc primùm auditum. At verò populi studiosius ad ecclesias conueniebant, cùm præsertim animaduertent, neque se ipsos, neque episcopum aliquem, neque presbyterum, neque omnino aliquem aduersum nos vnquam aliquid proposuisse, solosque cum illo Arrianus nos aspicerent, ipsum Arrianum scirent Arrianis ab Eusebio episcopum missum. Non autem ignorantes fratres, Eusebium atque illius cõplices, duces ac præceptores esse Arrianæ impietatis, qui nobis semper insidiati sunt, nostraque in Galliam peregrinationis autores fuerunt. Propterea enim & populi merito indignabantur ac reciduiabant, iudicesque alios testes citabant, ac totam simul ciuitatem conturbabant, nulla vnquam ab ecclesiasticis querimonia proposita, solisque Arrianis hæreticis ista contra nos concionantibus, huiusmodi nouitates & iniquitates aduersus ecclesiam fieri. Sed & si qua in vos querimonia inualuisset, oportuisset non Arrianum hominem de vobis ferre sententiam, sed iuxta ecclesiasticos canones, ac secundum Pauli monita, congregatis populis & spiritu sancto dictante, cum virtute domini nostri Iesu Christi omnia canonicè examinari atque disponi, præsentibus ac postulantibus populis & clericis, non extrinsecè ab Arrianis sceleratis nundinis mercantibus episcopi nomen, ad eos qui non postularent, neque nolent, neque omnino contigerit, scirent se ipsum exteriorum iudicum potestate ac iuribus fretum, improbè nimis iniicere. Solui ex hoc ecclesiasticos canones, gentesque ad blasphemandum impelli, atque ad putandum non diuinis legibus, neque secundum iura maiorum, sed execrabilibus nundinis, ac per vim ecclesie præfules statui. Hæc fuit nefaria Georgij promotio, atque huiusmodi initium habuit. Cæterum in ipsius in Alexandriam ingressus, quæ scelerata effecerit, quantarumque cladum causa fuerit, poteritis partim ex his, quæ

al. vellent
sed
al. cuperent

quæ scribimus, partim ex his, qui proficiscuntur ad vos, interrogando perdiscere. Indignantibus populis, ac moleste ferentibus, atque ad ecclesias idcirco confluentibus, ne per huiusmodi nouitatem Arriana perfidia fidei Ecclesie misceretur, Phylagrius, qui & dudum Ecclesiam eiudem virginis temerare præsumperat, & nunc Aegypti præfectus erat præuaricator impius, Georgij sodalis omni pollutus scelere, præceptore vtens Eusebio, atque ideo contra Ecclesiam studens, inducit Gentiles atque Iudæos, & indisciplinatos quosque, ac pollicitationibus illectos. Quos etiam postea reddidit, vt vnà cum Arrianis, vt & ipsi Arriani crederentur, ad Ecclesias pergant. Similiter & armatos gladijs & fustibus repente in Ecclesias fidelibus populis plenas, immitit. Quid ex eo contigerit, non iam dici facile potest. Neque enim dignè illud exprimi fas est, nec absque singultibus & lachrymis ex his vei pauca perstringere possumus. Quæ enim apud veteres lecta est hanc nostram exæquale calamitas? Aut quid tale vnquam in bello & persecutione patratum est? Ecclesia enim, sanctumque baptisterium, iniectis ignibus vritur. Eiulatibus & lamentationibus ac luctibus continuè ciuitas resonat. Indignantibus & ciuibus in his quæ fiebant, & reclamantibus, vimque testantibus. Nam sacra & immaculata virgines, nudatæ vestibus, ea patiebantur, quæ nefas est dici: relictantes iniuriæ, periclitabantur, conculcati monachi moriebantur. Ex plebe verò, alij patebant prædæ, alij ferro ac fustibus perimebantur, alij vulnera, cædes alij referebant. At verò supra sacrosanctum altare, quid impietatis, quid sceleris admissum sit, hæreret animus dicere. Aues enim & nucleos quosque immolabant, simulacra laudantes sua. Et in ipsis Ecclesijs dominum nostrum Iesum Christum blasphemantes sempiterni patris filium. Sacra autem scripturæ libros, quos in Ecclesia inuenerunt, incenderunt. Locum verò sancti baptisterij (me miserum) Iudæi domini infectores ac Gentiles impij, passim absque vlla reuerentia ingressi, adeo obscœna gerebant & loquebantur, nudos se ingerentes, vt ea vel dicere erubescamus. Plerique autem ex mpiorum numero immanitatem persecutionis imitati, virgines & continentes comprehensos pertrahebant, & contumeliosos affectos blasphemare cogebant, & negare Dominum nostrum reuoluentes, concidebant verberibus, & conculcabant. Hic admirabilis atque præclarus fuerat Arriani Georgij ingressus, inter quæ meritò gloriari ac tantis malis gratulari poterat. Verum huiusmodi tam sceleratæ victoriæ, veluti præmiũ ac mercedem Iudæis atque Gentilibus, & cæteris nostræ cladis autoribus præbens, Ecclesiam in prædam dedit. Hac verò illis licentia nequissimè permessa, perturbatis omnibus, atrociora hostibus ac latronibus moliebantur: Alij enim obuia quæque rapiabant, alij depositum quorumlibet sibi diuidebant, vinumque quod permultum erat, aut exhauriebant, aut bibebant, asportabant, repositumque oleum diripiebant, postes atque cancellos, veluti stercora, prout cuique libitum erat, deferebant. Candelabra parieti affixa, & Ecclesie cæreos incendebant idolis, ac per omnem Ecclesiam cædes prorsus ac rapinæ feruebant. Neque his contenti, quæ fiebant, Arriani impij, deteriora his atque atrociora addunt. Presbyteri namque & laici concidebantur, virgines nudatæ ad tribunal præsidis abducebantur, atque in custodiam mittebantur. Alij publicè virgis cæsi sunt. Ministrorumque Dei ac virginum consueta annona subducta. Hæc autem ipsis sacra quadragesimæ diebus circa paschalem solennitatem contigerunt, quando ieiunantibus fratribus, præclarus Georgius Calaphæ in morem cum Pilato præside contra Christi famulos debacchabatur. Ingressus denique vnà cum præside atque Gentilibus in v-

nam ecclesiam in die sancto parasceue, ubi vidit populos violentum ingressum ipsius aduersari, impulit crudelissimum præsidem vna hora quadraginta & quatuor virgines, coniugatas, & ingenuos viros publicè flagellis cadere & in carcerem mittere. Inter cæteras notam virginem quandam, obistere liberius audentem, psalteriumq; adhuc tenentem, manibusq; di publicè iussit, direptoq; à carnificibus libro, virgo ipsa carceri inclusa est, neq; his contenti quieuerunt, verum & in alia ecclesia, in qua illis maximè diebus habitabam, eadem facere intendebant, studentes & illa in ecclesiam vesanię suę frena laxare, vt me perimerent: quod & factum esset, nisi Christi preuenisset gratia, vt vel sic effugiens, pauca ex his annunciare possim. Ego enim cum eos cernerem summa rabie ferri, reputans, ne ecclesia per me læderetur, ne virgines in illa paterentur, cedesq; denuo fierent, ac secundo populi violarentur, me ipsum cautè subduxi, memor domini dicentis: Si vos persecuti fuerint ex vna ciuitate, fugite in aliam. Coniciebam enim illos ex his, quę in alia ecclesia patrauerant sceleribus, nihil in ea quoq; immanitatis omitturos. Quandoquidem ne ipsam quidem dominicam sanctamq; solennitatem reueriti fuerant, quum in ipsa quoq; ecclesia homines in vincula coniecerant, in qua dominus omnes à nexibus mortis absoluit. Cum verò Georgius & qui cum ipso erant, ac si contra dominum saluatorem pugnarent, potestate præsidis freti, libertatis diem seruis Christi lugubrem fecerunt. Nam Gentiles quidem illum diem in lætitia agebant, Georgius verò Eusebii fortassis obtemperans monitis, Christianos constrictos vinculis, lugere cogebat. Hoc igitur modo præses per vim ecclesias rapuit, raptasq; Georgio tradidit Arrianorum principi. Et hi quidem, qui abiecti à nobis fuerant, impietatis merito ecclesiarum rapinis gloriantur. Dei autem populus, & ecclesię catholicę clerus, aut hereticorum impietate & communionem inquinari coguntur, aut ingredi non permittuntur ecclesias. Nam & nauium gubernatoribus, ac reliquis mare nauigantibus, non minimam vim ac necessitatem imponit Georgius, præsidis autoritate alios crucians, alios carceri mancipans, vt ne quid ipsius iniquitati cõtraire audeant, sed & literas ab eo percipiant. Ne his quidem contentus (vt nostro cruore satietur) fecit sæuissimum suę iniquitatis ministrum præfectum, qui decretum quasi ex persona populi contra me scribentis pijsimo Constantio Augusto, machinatus est, inuidiosis plenum verbis. Ex quo non modo non euadere, verum & mille mortes expectare possumus. Atq; is quidem, qui decretum conscripsit, transgressor est, vt ex Christiano Gentilis impudens simulacra colit. Qui verò subscripsere gentiles & templorum editui, & vna cum ipsis Arriani. Et (ne sim in scribendo prolixior) persecutio hęc viget, & talis persecutio, qualis antea nunquam in ecclesia fuit. Nam in præterita quidem persecutione, vel fugiens quispiam, orare poterat, occulteq; baptizari. Quę verò modo grassatur seu tempestas, Babyloniam impietatem imitatur. Sicut enim illi tunc aduersus Danielem, ita & modò mirabilis Georgius intra domos orantes, apud præfectum insinulat, ministrosque Dei contumeliosè obseruat, adeo, vt hac obseruatione violenta plerique sine baptisate periclitentur. Multi item absque visitationis obsequio infirmantur & doleant morbo, duriozem eam calamitatem arbitantes. Cum enim ecclesię ministri persecutionem patiantur, populi impietatem Arrianorum execrantes, malunt ita morbis contabescere ac periclitari, quam Arrianorum manus suis capitibus imponi. Arrianus itaque Georgius est, atque ab Arrianis missus. Nullus enim præter ipsos illum ordinari expetit, atque ideo quasi mercenarius atq; alienus catholicę ecclesię populos, vt qui sui non sunt, diris & grauissimis incommotis præsidis ope subnixus afficit. Quia enim Georgi-

um,

um, quem Eusebius Arrianus Episcopum constituerat, acceptis literis de illo nostris, vos omnes catholicę ecclesię Episcopi, scitis quam iuste ob impietatem anathemati subiectum abiectis. Idcirco eidem Arrianis nuper Georgium misit, ac ne secundo etiam confunderetur, si rursus contra illum scriberemus, ideo exterius contra nos vsus est iuribus, vt ecclesiarum potiti Arrianę hæreseos opinionem viderentur effugere. Verum, & in hoc sua illos sefellit opinio, quoniam soli illi communicant hæretici, & iustis ex causis electi, & quinque alij per necessitatem præsidis simulant. Est autem hæc Eusebii factio. Ista dudum quidem Eusebius, & qui cum eo sunt, meditabantur atque concinabant. Nuncautem & in opus proferre potuerunt calumniarum causas, quibus nos insinularent apud regem, nec sic quidem quiescunt. Verum, quoniam quoque nos occidere quarunt, vestrisque necessarijs terribiles imminet, adeo vt omnes effugerint, mortemque ab illis quotidie expectent, sed non ideo vos illorum improbitas perterere debet, verum magis & vlcisci cõuenit, & indignari in huiusmodi iniquitatis autores. Si enim dum vnum membrum patitur, compatiuntur & omnia membra. Et iuxta beatum Apostolum, oportet flere cum flentibus, affecta huiusmodi iniurijs ecclesia, & talia tantęque patiente, vnusquisque ac si ipse patiatur, vindex esse pro viribus studeat. Communis namque saluator est qui blasphematur ab ipsis, communesque omnium canones, qui ab ipsis conculantur. Quocirca indignari nos cõuenit, & grauius ferre, nisi ista negligitis, sensim in singulas ecclesias huiusmodi clades excurrat, iamque venalis fiat antistitis dignitas. Non ignoratis dilectissimi Arrianorum perfidiam, quippe quorum impietatem priuatim ac publicè omnes crebro damnastis. Nolite item Eusebium eiusque complices, eiusdem, vt prædixi, hæreseos amulos, cuius gratia nobis etiam pridem insidiati sunt. Quę verò propter eos atque ab eis gesta sunt, bellis omnibus immaniora indicauit vobis, vt iuxta eam quam vobis proposuimus historiam, assumpto zelo optimo, auersatiq; malum, tollatis de medio eos, qui contra ecclesiam tam nefaria scelera, tanta improbitate perpetrarunt. Si enim etiam propter ea hi qui Romę sunt fratres, quum ista necdum contigissent, priorum tantum causa synodum fieri mandarunt, vt illa quoque vindicarentur, eamque reueritus Eusebius ac socij ecclesiam perturbare aggressi sunt, & nos punire instituerunt, vt iam licito quę vellent agerent, neminem habentes qui se argueret impietatis: quanto magis huiusmodi sceleribus indignari vos debetis, eaque vestra damnare sententia, quę prioribus illi addiderunt. Nolite oro negligere, neque permittatis famosissimam Alexandrinam ecclesiam calcari ab hæreticis atque pessundari. Idcirco nanque merito, & populus, & clerus seorsum sunt, præfecti quidem metu reticentes, ceterum Arrianorum impietatem execrantes. Si igitur ad vos Georgius scripserit, vel alius pro eo quispiam, nolite fratres ipsius suscipere literas, sed scindite, atq; huiusmodi tabellarios, vt impios iniquitatisq; ministros, auersamini. Quod si etiam pacificè præsumpserit scribere, nec sic quidem illas suscipite. Metu enim præsidis, qui eas accipiunt, perferunt. Quoniam verò & Eusebium de eo vobis scripturum præsumimus, ideo vos præmonere curauit, vt & in hoc Deum imitantes, qui personas non suscipit, huiusmodi omnino nuncios abiectis. Hi enim sunt qui nuper persecutiones & violationes virginum, ac nec rapinas que ecclesiarum, & incendia atque blasphemias, Arrianorum gratia Gentilibus ac ludæis fieri curarunt. Neq; verò impius insanusq; Georgius Arrianum sese denegabit. Arguetur enim ex subscriptione literarum suarum, eas quippe subscribit, Amen.

γ iij Dudum

D. ATHANAS. ARCHIEP. ALEXAND.

Dudum quidem à beato Alexandro prædecessore meo, multorum criminum impietatisque hortatus, abiectus de Ecclesia est. Nobis igitur omnino rescribite, ipsique hos execramini & insectamini literis, ut & qui modo supersunt ministri populique fideles, fidei vestrae sinceritatem, zelumque iustitiae cernentes, gratulentur vestrae fidei vnanimitate. Qui verò talia contra Ecclesiam & tam iniqua præsumpsere, vestris literis coerceantur, nec vel sero poenitentiam agere valeant vel respicere. Salutate fratres qui vobiscum sunt. Vos omnes mecum fratres, omni officio saluant, incolumes ac nostri memores dominus noster omnipotens tueatur domini desideratissimi.

Verùm, dum huiusmodi epistolæ per ATHANASIVM ad diuersos diriguntur, rursus contra eum principis edicta consurgunt, præmiisque & honores reuelantibus, per omnem locum ponuntur, sic rursus vitam illam in latebris ducere cogebatur. At ipse constanti & inuincibili animo omnia perferens, lectionibus plurimum & orationibus coram Domino pro Christiano populo diebus singulis instabat. Nec multò ante Athanasij expulsionem, Paulus Constantinopolitanus Episcopus, in exilium deportari iussus, apud Cuculum Armeniæ oppidum, crudelitate Phlippi præfecti, & Arrianorum factione strangulatus fuerat. Simili modo Marcellus de Ecclesia Ancyrae deiectus, sedem rursus Arriano Basileo occupandam reliquit. Lucius etiam apud Adrianopolim ferro vincus, in carceribus miserabiliter diem obiit. Interea Constantius contra Magnentium exercitum mittens, belli euentum apud Syrinium expectabat. Nec minus ipse contra veros Christi cultores bellum aliud præparabat. Nam iubet ibidem eo præsentè, Episcoporum Concilium congregari. Ad quod artificijs quibusdam Osius Cordubensis, inuitus attractatus, & vi compulsus, diffinitioni eius Concilij non sine infamia se subscripsit. Sed interim interfecto Magnentio tyranno, & sic vindicta necis fraternæ peracta, Constantius quum iam regni parte solus potiretur, ad Occidentis partes deveniens, aggreditur Occidentales Episcopos fatigare, atque per præceptionem illos ad consensum Arriane hæreseos cogere. Et primùm condemnationem Athanasij, ut velut obicis validissimæ obiectione sublata, facillimè progrediatur ad reliqua, omni diligentia fieri parabat. Interim Iulius quum quindecim annis Romanam rexisset Ecclesiam, ad meliora translatus, decessit, & episcopalem sedem Liberius ei succedens adeptus est. Quo tempore Constantius apud Mediolanum concilium aliud congregari iubet, ad quod ex Orientalibus non multi conuenire potuerunt. Alijs ob senectutem seu itineris longitudo se excusantibus. Ex occidentalibus verò plusquam trecenti mandato principis confluxerunt. Concilio igitur congregato, orientalium episcoporum decretum, in Athanasij condemnationem latum, primum proponitur, ut eo per Occidentales episcopos confirmato, aditus ad Alexandriam ei penitus concludatur. Cui ex occidentalibus plures se subscribentes, decepti sunt. Sed Dionysius Mediolanensis episcopus, & Eusebius Vercellensis, Paulinus Galliarum metropolitanus, & Lucifer Caralitanus insularum Sardinie metropolitanus, dolum esse in negotio alta voce proclamantes, quia asseriebant subscriptionem in Athanasium, non aliam ob causam, quàm destruendæ fidei moliri, in exilium trusi sunt. Quibus similiter additur Pancratius presbyter, & Hilarius diaconus Liberij, & apostolicæ sedis legati, cæteris vel ignorantibus vel non credentibus fraudem, deceptis. Sed ob defendendam veram fidem dolo & fraude id fuisse gestum, rei exitus docuit. Nam illis de medio sublati, continuò magna synodus apud Arrianum octingentorum ferè episcoporum, præcepto Constantij congregatur. Ut ibi secundum ea, quæ

Orientali-

VIRI SANCTISSIMI VITA.

Orientalis episcopi apud Seleuciam Isauriæ, paulò ante non valentes ad occidentales partes conuenire, iussu Imperatoris congregati composuerant, ipsi Occidentales episcopi confirmant, quos simplices & imperitos, hac calliditate & versutia circumuenerunt. Hoc modo proponendo eis, quem magis colere & adorare vellent *ὁμοδοιοῦσαν* Christum. Illi verò virtutem verbi quid *ὁμοδοιοῦσαν* significaret ignorantes, velut in fastidium quoddam & execrationem deducti, Christo se credere, & non *ὁμοδοιοῦσαν* confirmarunt. Sic multorum animi decepti, contra ea, quæ patres apud Nicæam conscripserant venientes, *ὁμοδοιοῦσαν* quasi ignotum & ab scripturis alienum sermonem, auferri de fidei expositione decernunt, & communionem suam cum Hæreticorum societate commaculant. Ob quod facies Ecclesiæ scæda admodum & turpis erat nec iam ab extraneis, sed à proprijs vastabatur. Aranusquam nec immolatio munda, sed præuicatio erat, & lapsus ac ruina multorum. Nam per idem tempus Liberius Romanus pontifex, habita solenni disputatione cum Constantio, nec eius voluntati adsentire acquiescens, in exilium traditur. In cuius locum Felix diaconus suus ab Hæreticis subrogatur. Et non tam sectæ diuersitate, quàm communionis & ordinationis conuenientia, maculatur. Hierosolymis verò Cyrillus post Maximum confusa ordinatione, sacerdotio suscepto, aliquando in fide, & sapius in communione variauerat. Apud Alexandriam verò Georgius procaciter Episcopatum gerens, magis consulum fasces, quàm sacerdotium administrare videbatur. Similiter apud Antiochiam multa admodum confusè gesta sunt. Nam defuncto Eudoxio, quum multi diuersarum urbium Episcopi ad illam sedem ambitione niterentur, ad vltimum Melecium Sebastiaë urbis Armeniæ Episcopum, illuc contra decreta Conciliorum, Hæretici traxerunt Episcopum. Nec multò post, quum non Arrij, sed nostram contra eorum opinionem cepit fidem prædicare, ab ipsis in exilium deportatur. Hoc etiam tempore Hilarius Episcopus Pictauiensis, vir summi ingenij & magnæ sanctitatis, factione Saturnini Arelatensis episcopi, reliquorumque qui cum eo erant Arrianorum, in Phrygiam pulsus, libros de nostra religione conscripsit. Interim quum plures ab Imperatore Alexandriam mitterentur, qui Athanasium inuestigarent, & eum vel caperent vel occiderent. Tandem compertum fuit eum in Ecclesia, quæ vocabatur Theone, celari. Tunc ab his, qui ad hæc missi fuerant, conuocato præfecto Libyæ regionis, cum armatis inopinatè in ecclesiã irruitur, & fractis Ianuis, omnia collustrantes, eum minimè reperire valuerunt. Nam diuino nutu pericula plura effugerat, & hoc præcedenti nocte præuidens, atque ad domum virginis cuiusdam sanctissimæ confugiens, per sex ferè annos vsque ad mortem Constantij, nemine alio quicquam penitus cognoscente, dilituit. Quæ per omne id tempus necessaria illi omnia subministrans, codices etiam sacros, & quos alias optauerat, illa parabat. Quo in tempore illum libros plures pro nostra religione, & contra perfidos Arrianos, & alios de satisfactione suæ fugæ se compilasse scribit.

Post hæc, Constantius Imperator, dum contra Iulianum, quem Cæsarem apud Gallias reliquerat, & dignitatem Augusti sibi sponte præsumentem, armis ire obuiam parat, vicesimoquarto Imperij sui anno, & ætatis quadragesimoquinto, apud Mopsocrenem oppidum, inter Ciliciam & Cappadociam moritur. Et principatum Iulianus execrabilis tyrannus solus, quem prius præsumpserat, ut legitimum obtinet. Qui velut gesta Constantij arguens, Episcopos iubet de exilio relaxari. Sed Liberius Romanus pontifex, Constantio iubente, regressus fuerat. An verò hic quidem acquirerit voluntati suæ ad

scriben-

D. ATHANAS. ARCHIEP. ALEXAND.

scribendum, an ad populi Romani gratiam, à quo proficiscēs Constantius fuerat exoratus, indulerit, pro certo à scriptoribus non firmatur. Similiter Hilarius anno ante mortem Constantij, cum apud Constantinopolim librum pro se, Imperatori porrexisset, ad Gallias redijt. Inter ea cum Georgius apud Alexandriam gentilibus effectus fuisset infestus, & principis Constantij auctoritate, eos indies oppressisset, principatu Iuliani seditione exorta, capitur & occiditur. Quos Iulianus per literas ad Alexandrinos missas culpam non destitit. Verum eis ob reuerentiam Serapis, DEI magni ciuitatem protegentis, & Macedonis Alexandri eius urbis conditoris, atque Iuliani auunculi sui ibidem habitantis, viri in Deos religiosi, nec non ob odium in Galilæos (sic enim Christianos vocabat) culpam se remittere dicit. Nam licet Christianos se abominari & odio habere fateretur, persecutionem tamen publico edicto contra eos suscitare non audebat. Sciens ex anterioribus persecutionibus victoriosiores gloriosioresq; semper euasisse. Et insimulans se clementem, etiam iurgia ab Episcopis sibi inferri passus est. Nam de Nare Episcopo Chalcedonensi scribitur, quod cum impium eum atq; apostatam vocitasset, nihil aliud respondit, quam neque Galilæus Deus tuus te curare potuit. Nam hic Nares caligantes ob senectutem oculos habens, ducatu alterius ducebatur. Ad quem Episcopus: Ego inquit, pro cecitate gratias Deo meo ingentes refero, qui ob hoc potissimum me luminibus priuauit, ne te Imperatorem impium conspicerem possem. Cui nihil respondens Imperator abscessit. Hoc tempore Athanasius seipsum manifestans, ab Alexandrinorum populo mira lætitia exceptus est. Similiter Lucifer Caralitanus Episcopus, & Eusebius Vercellensis ab exilio reuocati, cogitabant quemadmodum ecclesiasticum statum penitus deturbatum restaurare possent. Nam à Iulio ultra fines Thebaidos, vicinos Aegypto, relegati fuerant. Et Lucifer cum exoraretur ab Eusebio, vt ad videndum Athanasium Alexandriam pergerent, & ibidem communi tractatu cum his sacerdotibus qui super fuerant de statu Ecclesiæ decernerent, Per seipsum ire abnegauit, sed diaconum suum pro se accedere iussit, atq; ipse intento animo Antiochiam pergit, ibiq; dissidentibus adhuc partibus, non modo cum Arrianis, sed inter se propter sequaces Meletij. Cui tanquam catholico præfili adherentes, à consortibus nolentibus illi ex eo communicare, quia ab Arrianis ibidem ordinatus fuerat Episcopus, secesserant. Sed in vnum illos reuocari posse sperabatur, si talis eligeretur Episcopus, erga quem non vna plebs, sed vtraque gaudio afficeretur. Verum Lucifer catholicum & sanctum virum Paulinum, qui presbyter fuerat Eustachij, olim eius urbis Episcopi, & qui se nunquam hereticorum communionem polluerat, vt scribit Hieronymus, ac per omnia dignum Episcopum collocauit, sed tamen in quem acquiescere plebs vtraque non posset. Pergit interea Eusebius Alexandriam, ibi confessorum concilio congregato, non quidem multo numero, sed fide integri, & meritis prævalentes. Quo pacto fides violata seruetur, & post hereticorum procellas, & perfidiæ turbines, tranquillitas reuocaretur Ecclesiæ, omni cura & deliberatione discutiunt. Et primum Nicæni concilij instituta, corroborant; deinde quod in quæstionem per diuersos hæreticos deductum fuerat, spiritum sanctum patri & filio consubstantialem esse definiunt, & aperte trinitatem nominantes profitentur. Quæstionemq; de substantia & subsistentia, quæ turbabat Ecclesiæ, determinant. Et substantia ipsam rei naturam rationemq; qua constat, designant. Subsistentia verò vniuscuiusque personæ hoc ipsum quod extat & subsistit, ostendit. Ideoque propter Sabellij hæresim tres esse subsistentias consistendas. Non tamen tres substantias

VIRI SANCTISSIMI VITA.

stantias, sed vnam. Determinant etiam Dei verbum, vero homini, hoc est, ex anima & corpore vnitum fuisse. Et hæc de vera fide. Quæ omnia postea ATHANASIVM in eo symbolo famosissimo, cuius initium est: Quicumque vult saluus esse, complexum fuisse deprehenditur. Post hæc, cum aliquibus fidei calore feruentibus, in ea synodo visum fuerit, nullum ultra in sacerdotium debere recipi, qui se vtrunque hæreticæ communionis contagione maculasset, placuit hoc etiam discutere. Nam alij, quorum sententia obtinuit, CHRISTVM imitantes, qui quum esset omnium vita, pro salute cunctorum humilians se, descendit in mortem, quo scilicet inueniri posset & in mortuis vita, dicebant melius esse humiliare se paululum, propter defectos, & inclinari propter elisos, vt eos rursus erigerent. Nec sibi met solis puritatis merito cælorum regna defenderent, sed esse gloriosius, si cum pluribus illud mererentur intrare. Et ideo rectum sibi videri, vt tantum perfidiæ autoribus amputatis, reliquis sacerdotibus daretur optio, & fortè velint abiurato errore perfidiæ, ad patrum fidem statutaque conuerti, nec negare aditum redeuntibus, sed potius de eorum conuersione gaudere. Vt Evangelicus ille iunior filius, paternæ depopulator substantiæ, in semetipsum reuersus, non solum suscipi meruit, sed & dignus paternis complexibus deputatur, & annulum fidei recipit, & stola circumdatur, per quam nihil aliud, quam sacerdotij declarantur insignia. Nec probabilis existit apud patrem senior filius, quod inuidit recepto, nec tantum meriti habuit non delinquendo, quantum notæ contraxit non indulgendo germano. Quas sententias ex Evangelica auctoritate prolatas, ordo ille sacerdotalis & apostolicus approbavit. Atque ex Concilij decreto Asterio, & cæteris, qui cum ipsis erant Orientis Episcopis, huiusmodi iniungitur procuratio, Occidentis verò Eusebio discernitur. Et Ruffiniano Episcopo de his ATHANASIVM sciscitanti, in hæc verba respondit, vt ex epistolis ATHANASII traduximus. Domino filio ac desideratissimo confacerdoti Ruffiniano ATHANASIVS in Domino æternam salutem. Tu quidem quæ filio charissimo congruunt, ad patrem scribis. Ego verò per literas appropinquantem toto affectu te amplectatus sum, amantissime omnium Ruffiniane. Cumque tanquam filio scribere possem, in ipsis inijs & medio ac fine continui me, ne ex literis commendatio testimoniumque de te meum agnoscat. Tu mihi es epistola, iuxta quod scriptum est, quæ in corde cognoscitis & recitatis. Sic igitur affectus velim credas, saluto te, ac scribere hortor. Magna namque lætitia nos afficit id faciens. Quoniam verò studiosè & ecclesiasticè, hoc enim rursusque decet religiosum institutum tuum, de his interrogasti, qui necessitate adacti cessere quidem, non tamen rectæ fidei corruptionem admiserunt, idque post illa, quæ de his in Synodis decreta sunt. Scito mi domine amantissime, quia initio quidem quum cessasset improba Hæreticorum vis, facta est Synodus præsentibus remotiorum partium Episcopis. Facta est item & apud illos, qui Græciam inhabitant, fratres & coepiscopos nostros in Hispania quoque iudæam & Gallia, vnâque fuit & concors omnium vbique sententia, lapsis scilicet, atque impietatis ducibus effectis, ignoscendum quidem poenitentibus, cleri tamen illis gradum non permittendum. Eis verò, qui cessissent quidem viâ necessitate compulsi, non tamen fuissent præfules impietatis, præter indulgentiam, cleri quoque locum non denegandum, præsertim quum excusatione rationabili nitivideantur, feceruntque id cauta quodammodo dispensatione. Afferunt enim nunquam se impietati cõsensisse. Cæterum, ne pessimi quique il-

que illorum vice constituti, Ecclesias dogmatum falsitate corrumpent, elegisse magis tempori cedere ac subire onus, quam plebes amittere. Ista dicentes, vera prosequi nobis visi sunt, quum in primis obtenderent, Aaron Moyse fratrem in deserto plebis prauaricationi consensisse, excusationemque habuisse, ne populus reuersus in Aegyptum, in idololatriæ errore peristeret, verisimile quæ putaretur, si manerent in eremo, posse ab impietate quiescere, sin verò in Aegyptum reuertissent, impietati subiecturos. Huius ergo rei gratia, facile illis venia, ceterisque conceditur, qui vel seducti sunt, vel vim perpeffi. Hæc autem deuotioni tuæ insinuanda putavi, confidens à tua veneratione suscipienda. Statutaque patrum, qui idcirco conuenere, comprobanda. Ea verò tam clero quam populo, qui sub te est, legere dignare, ut ipsi quoque admoniti, te circa huiusmodi ita affectum, in ius vocare non audeant. Indecens enim esset, si illis ipse scriberem, quum possit religio tua, nostrum circa huiusmodi lapsus affectum, eis nunciare, & ea supplere, quæ defunt. Gratias Domino, qui te impleuit omni verbo & omni scientia. Qui ergo poenitentiam agunt, aperte anathematizent, & nomen Eudoxij, & Eutoi perfidiam. Ipsi enim quum Dei filium creaturam esse blasphement, Arrianæ heresis propugnatores se ipsos euidenter ostendunt. Confiteantur autem confessam à sanctis patribus Nicænæ synodi fidem, nullamque aliam synodum hinc se præferre permittant. Saluta fratres qui tecum sunt. Te qui mecum sunt omnes in domino salutant. Insuper, & librum à se olim de satisfactione suæ fugæ conscriptum, in eadem ipsa synodo coram omnibus episcopis ipse Athanasius legit. Post hæc Eusebius Vercellensis, pergens Antiochiam, quum ibidem inuenisset à Lucifero contra pollicitationem ordinatum episcopum, pudore simul & indignatione compulsus, abcessit. Neutri parti communionem suam relexans. Quoniam digrediens ab eo, promiserat se acturum in Concilio, ut eis ordinaretur Episcopus, à quo pars neutra desisteret. Ac Luciferus ad Sardiniam partes reuersus, vita hac cito discessit. Eusebius verò circumueniens Orientem atque Italiam, medici pariter & sacerdotis fungebatur officio, & singulas quasque Ecclesias infidelitate abiurata, ad sanitatem rectæ fidei reuocabat. Et Hilarium in Italia tunc degentem, hoc idem moliri reperit. Qui quum vir esset natura lenis & placidus, simulque eruditissimus, & ad persuadendum commodissimus, rem diligentius & apertius procurabat, atque libros de fide nostræ nobiliter conscriptos edidit. Quibus & Hæreticorum versutias, & nostrorum deceptiones, & malè credulam simplicitatem ita diligenter exposuit, ut & præsentibus & longè positis, quibus ipse per se differere viua voce non poterat, perfectissima instructione corrigeret. Ita duo isti viri velut magnifica mundi lumina, Illyricum, Italiam & Gallias suo splendore radiarunt. Interea audiens Iulianus prædicationibus Athanasij, plures ex paganis ad CHRISTI fidem conuerti, atque ex idolorum sacerdotibus nonnullos uxores habere Christianas, filiosque & seruos, infremuit ira. Nec fictæ temperantiæ imaginem continere potuit, indicantibus maximè ipsis magis, nihil suis artibus successurum, nisi prius Athanasium velut horum omnium obstaculum sustulisset. Ob quod iterum mittitur exercitus, iterum duces, iterum oppugnatur Ecclesia. Verum quum mœsti & flentes populi circumstarent, prophetico apud eos vsus sermone perhibetur. Nolite, inquit, d filij, perturbari, quia nubecula est, & cito pertransibit. Et quum discessisset, ut refert etiam Rufinus, & nauis per Nilum fluuium iter ageret, comes qui ad hoc ipsum missus fuerat, cognito eius itinere, instanter eum insequi coepit. Et quum fortè Athanasij nauicula ad locum

A locum quendam applicuisset, comperit à prætereuntibus post tergum esse percussorem suum, & iam iam nisi prospiceret, imminere. Conterriti omnes qui simul aderant socij, eremum suadebant ad fugæ præsidium petendam. Quibus ille: Nolite, inquit, d filij, deterreri. Eamus magis in occursum percussori nostro, ut sciat, quia longè maior est, qui nos defendit, quam qui persequitur. Et conuersa nauicula iter agere obuiam ei, qui se infectabatur, aggressus est. Ille qui nullo pacto suspicari poterat in occursum sibi venire, quem quæreret, tanquam quosdam prætereuntes interrogari iubet, vbi vidissent esse Athanasium. Et quum respondissent se vidisse eum à longè euntem, tota celeritate pertransiens, in vanum festinans, capere properabat, quem ante oculos positum videre non poterat. Ille verò Dei virtute munitus, Alexandriam redijt. Ibi que tuto latebras, vsquequo persecutio cessaret, exegit. Interim secundo anno Imperij sui Iulianus in Peras profectus, nostram post victoriam, dñs sanguinem vouerat, ut scribit Hieronymus. Sed inconlultius quum à suorum erraret agminibus, fortè ab obuio hostium equite illa perfossus interiit, anno ætatis suæ trigesimo secundo. At Calixtus, qui inter familiares Imperatoris tunc militabat, heroico versu, eius vitam Græca lingua describens, ait, eum à dæmone vulneratum occubuisse, Cuius laudes Libanius rhetor, magnæ etiam nunc famæ apud Græcos, conscripsit. Qui & illi in gloriam tribuit, lectitasse nocte libros, ut enixius contra adserentes Palæstinum hominem Deum Deique filium, præliaretur. Post eius igitur mortem, sequenti die Iouinianus ex primicerio domesticorum, Imperator ab exercitu factus est. Qui composita pace cum Barbaris, prout tempora deposcebant, ad Romanum regressus solum, rem publicam totam post nimias quasi procellas, omni ratione reparare aggreditur, atque Ecclesiarum curam, & veram religionem in primis habere. Nec id incautè, ut Constantius egerat, sed ipsius lapsu admonitus, Athanasium, quem constantissimum & omnium prudentissimum senserat, honorificis, & officiosissimis literis requirit, ut ab ipso formam fidei, & Ecclesiarum reponendarum normam suscipiat. Cui ab aliquibus creditum est illud symbolum illud pulcherrimum destinasse. Quicumque vult saluus esse. Alij verò, ut Theodoricus affirmat, Athanasium illi simplicem Nicæni Concilij fidem misisse. Ad quem apud Antiochiam degentem, Athanasius deuenisse scribitur, & magno illi amore deuinctum suasse, ut legem ferret: Ne quis, non dicam rapere, sed attentare sacras virgines in matrimonium de cætero auderet. Et hoc ideo, quia Iulianis temporibus quidam apud Alexandriam atque alia diuersa loca huiusmodi sacras rapuerunt virgines, & matrimonio sibi coniunxerunt. Post hæc remittens Athanasium Alexandriam, curam disponendarum Ecclesiarum, atque omnium populorum Aegypti ei commisisse Sozomenus scripsit. Sed hæc tam pia tamque læta principia, mors immatura corruptit. Post octo etenim menses Imperij sui, & ætatis anno quadagesimo quarto apud Ciliciam diem obiit. Post quem Valentinianus Imperium suscepit, qui (ut Rufinus scribit) pro fide nostra à Iuliano militia fuerat expulsus. Sed compleuit in illo Dominus, quod promissit, plus etiam quam centuplum in præfenti seculo restituens ei, ut qui militiam pro CHRISTO reliquerat, recepit Imperium. Qui (ut scribit Theodoricus) non modò fortitudine, sed prudentia, temperantia, iustitia, & vera religione, atque corporis magnitudine & pulchritudine præfulgebat, regius pariter & urbanus. Qui, quum exercitus ei confortem Imperij sociare tentasset, respondisse fertur: Vestrum, inquit, fuit, d milites, Imperatore non existete, mihi Imperium tradere. Verum vbi hoc suscepim, meum

D. ATHANAS, ARCHIEP. ALEXAND.

meum iam, non vestrum est, de rebus cogitare communibus. Cuius prudentiam admirati milites, omnem eius persecuti sunt voluntatem. Verum, quod non debuit in consortium regni Valentem fratrem adsumpsit, & sibi quidem occidentis partes delegit, illi autem orientales reliquit. Valentinianus igitur Italiam pergens, omnia pie & religiose disponebat. Cuius imperij anno primo Auxentio Arriano Episcopo, apud Mediolanum defuncto, Ambrosius ad episcopatum adsumitur, & omnes ad fidem rectam in Italia conuertit. Et sequenti anno mortuo Liberio, Romanæ ecclesiæ suscepit gubernacula Damasus. Quo anno Valentinianus legem statuit de veræ fidei & sanctæ trinitatis obseruatione, quam & suo & Valentis fratris nomine, atque filij gratia, quem Imperatorem similiter fecerat, promulgauit. Et Valens cum in initio imperij recta fide incederet, ab vxore, more Adam, seductus, quæ prius ipsa ab Eudoxio Constantinopolitano episcopo Arrij perfidia imbuta fuerat, in eius impietatem prolapsus est. Nam & Valens cum contra Gothos qui Istrum pertransierant & Thraciam peragrans proficisci intenderet, ne sine baptismo pergeret, ab Eudoxio baptizari voluit, à quo iuramento astrictus fuit, ne dogmatis Arriani impietatem quoad viueret, abnegaret, atque omnes contra sentientes, vndiq; insequeretur. Quamobrem fauendo hæreticis, omnem Orientis perturbauit ecclesiam, & episcopos catholicos, presbyteros atq; diaconos, & monachos plures in exilium exegit. Verum cum in cæteros principis persecutio debaccharetur, ab Alexandria & tota Aegypto ob Athanasij reuerentiam, velut quadam diuina virtute prohibitus, abstinuit. At beatissimus Athanasius longo iam tempore in ecclesiâ sua & tota Aegypto pacem cernens, quadragesimo & sexto anno sacerdotij sui post multos agones, multasq; patientiæ coronas, ad veram vitam translatus, requieuit in dño, anno quarto imperij Valentiniani. A tempore verò quo adsumptus fuerat Alexander ad episcopatum Alexandrinum, computari posse videntur anni ferè sexaginta. Quo anno sanctus episcopus viderat Athanasium gerentem ludum ecclesiasticum, qui verisimiliter octo & nouem aut decem ætatis suæ annos gerere poterat. Ex quo ætas eius vsque ad septuagesimum annum, vel circa extendi posse videtur. Verum sciscitatus Athanasius de successore, Petrum archidiaconum Alexandrinum, tribulationum suarum participem & socium delegit. Sed Lucius ab Arrianae partis episcopis, ad eandem sedem episcopus similiter ordinatus, veluti lupus rapax Alexandriam aduolat, & potentia regia Petrum de sede expellit. At ille nauem conscendens, Romam ad Damasum pontificem maximum profugit. Qui sua virtute & sapientia pacem ecclesijs reddi procurauit, Donante domino nostro Iesu Christo, qui viuit & regnat in secula seculorum, Amen.

Vitæ D. Athanasij finis.

Candido Lectori S.

Errata quædam in hoc opere deprehendi Lector candidè, quæ ne tibi imponant ita corripere. Pagina 7. fa. 2. linea 2. a principio libri, lege in sempiternitatem, Pagina 79. fa. 2. linea 4. lege adlerere. Pagina 119. fa. 1. linea 1. præfatiuncula, lege operit. Pagina 164. fa. 2. linea 49. & 50. lege puerili velocitate. Eadem linea 50. lege hic positi. Pagina 138. fa. 2. linea 20. lege, in ore. Pagina 170. linea 30. & 31. ita legendum puto, Mentientibus autem Arrianis aliquando, Antonium ita vt se credere, admiratus. Linea 39. lege sit. Tui erit candoris, amice Lector, ad reliqua, si quæ forte occurrant, errata conuiuere.

A D ATHANASII AR

CHIEPISCOPI ALEXANDRI

ni, de vnitate sanctissime Trinitatis ad Theophi-

lum, Liber I.

Caput I.

ATHANASIVS.

V vnus Deus pater, & filii, & sancte spiritus, qui vnitam deitatem nobis declarasti, & sacrosan-
ctæ solius diuinitatis indiuisam gloriam reue-
lasti, & perfectam Trinitatis tuæ sempiternita-
tē demonstrasti. Ideo optimū duxi, vt tua veri-
tas patefacta claresceret, & hæreticorū detecta
cæcitas innotesceret. Propter quod subito in æ-
mulationem accēsus est animus meus, & exar-
sit sicut ignis rutilans in densas arborum syluas.
Vnde quia multi tentauerunt ad stilum viā de-
mōstrare iustitiæ, & nobis placuit per anfractus
angustiæ eius iter dirigere, & latā & spatiosam
viam primum fugere. Quis non cupiat, deterfa

Naturam
Propaga-
gasti.

antiquitus caligine, per aquam vitæ renouari: & post steriles & ieiunas siliquas pa-
nem vitæ sedere: & omnia voragine poculi venenosi, calicem salutis accipere: &
prostrata idolorum prophana cultura, Deum verum agnoscere creatorem: & nūc
B ipreta inueterati sibilatione serpentis, hymnum Deo suauiter canere: & tandem
refutatis squamosi draconis vberibus, ex euangelicis præceptis melle & lacte po-
tari: Et rursus per immortalitatem resumptam angelos apostaticos iudicare: &
post terrenum hominem cœlestibus regnis & sublimibus in Hierusalem manci-
pari: Rogo, quæ & quanta est hæc in Deo humanitatis dilectio, qui tanta præmia
credentibus pollicetur: Quis non omni atuiditate festinet de graui semno exur-
gere, & clarissimam lucem cum infinita admiratione conspiceret: Quam cupio nō
ad pupillam oculorū obtutibus ostendere, sed religiosis fratribus in arcano cordis
secreto recondere. In quo non ambitiosi voluminis confeci cumulū, ne plus verba
exaggerarem, quàm sensum inuestigantibus intimare, sed breuiter infinita com-
prehendi, & humili sermone sublimia indicaui. Vnde totum tibi est plenum, vbi
nihil est minus, imò penitus totum videtur ignorare, qui huic plenitudini diuinæ
trinitatis aliquid voluerit derogare. Dum de te magis senserim, quàm proprie
aliquid de meo dixerim. Nunquid totum secundum professionem regulæ credi-
te tantum permisisti, & nullo omnimodo te mortali sermone definiri voluisti?
Nunquid quia per fidem credi te permisisti, eò deitatem diuinitatis tuæ immensæ
apud nos vt enarremus iussisti: Nunquid quia à nobis sentiris proprie, & dicēdo
definiris? Absit, Dum Deus tu tantum tibi solus sis proprie agnitus. Propter
quod supplex impensissime obsecro tuæ tranquillissimæ trinitatis gloriam, vt per
ducas me ad statum perfectum fidei confessionis mee verba promentē. Si cœli nō
sufficiunt in prodendam sublimitatē magnitudinis tuæ: Si non satiatur oculus ad
videndum, aut auris ad audiendum opera magnificentiæ tuæ, vnde sufficit parui-
tas mea geminas in confessione referre tibi maximas gratias? Adeo veniam po-
stulo, ne forte cum præsumptionis dicta adsumpsero, tuæ maiestati videar aliquid
derogare: Sed prostratus iaceo ante tuæ sublimitatis gloriæ sedē, vt permittas me

Dece-
pere.

Proferen-
dam.

de plenitudine thesauri tui legis fontem bibere, & de quatuor exuberantibus flu-
 minibus aquam vitæ haurire. Ex quibus confidenter hæreticis per autoritatē re-
 gula præscribamus, & catholicis de sempiterno, velut de nectaris fonte, spiritus tui
 corda sitientium irrigemus. Hæc est, inquam, materia formulæ in collisione hære-
 ticorum; & hæc est tituli victoria in absolutione catholicorum. HÆR. Quis si-
 gnificat principale mandatum Dei; Euntēs nunc baptizate omnes gentes, in no-
 mine patris & filij, & spiritus sancti; A. T. H. Audi in hoc admirabile ac regale de-
 cretū, in quo omne sacramentū in deitate trinitatis vniter continetur. Quia dixit in
 nomine, euidenter vnā deitatem in trinitate consistere declarauit. Et quod pro-
 secutus est, patris & filij, & sancti spiritus, per singula nomina singulas personas in-
 esse distinxit. HÆR. Sanè, vt prius mihi summam de vnito deitatis nomine
 multifariè dictū ad interrogata exponas, postulo, & sic de nominibus personarū
 in prosequendo distinguas. Cur vnita est deitas; A. T. H. Quia nullas est in hac ple-
 nitudine trinitatis ambiguitas. HÆR. Cur vnus est Deus pater, & filius, & san-
 ctus spiritus; A. T. H. Vnus vbi dixisti, ad vnitum nomen deitatis tu ipse retulisti,
 nomina æque in personis distinxisti. HÆR. Cur solus Deus; A. T. H. Vtq; quia
 sola deitas in trinitate consistit, ideo solus Deus. HÆR. Cur omnipotens Deus;
 A. T. H. Quoniam omnipotens est ipsa deitas trinitatis. HÆR. Cur vnus verus
 Deus; A. T. H. Proculdubio dum vna vera sit natura diuinitatis, propterea vnus
 est verus Deus. HÆR. Cur vnus bonus est Deus; A. T. H. Quatenus nulla di-
 uersitas dispar sit in vna substantia diuinæ trinitatis, ac per hoc vnus bonus est De-
 us. HÆR. Cur summus Deus; A. T. H. Quia hæc quidē ipsa summa est substan-
 tia trinitatis. HÆR. Cur vnus est dñs; A. T. H. Memento vnā dominationē esse
 in natura sempiterna trinitatis, & ideo vnus dñs. HÆR. Cur vna imago inuisibi-
 lis est trinitatis; A. T. H. Quia vna eademq; deitas est in imagine veritatis. HÆR.
 Cur vnus est spiritus; A. T. H. Nonne vna est natura deitatis spiritus sancti, quæ in
 patre, filio, & in sese cōsistens est; Ideo vnus est spiritus vnus trinitatis, quia vna
 est sempiterna in hac ipsa trinitate plenitudo diuinitatis. HÆR. Cur æqualis
 est vna trinitas; A. T. H. Quia & sempiterna est in ipsa trinitate deitas. Rogo, non
 animaduertis penè omnes hæreses in hoc titulo vnitatem deitatis patris, & filij, &
 spiritus sancti blasphemare; dum hæc, quæ superius vniter in trinitate sunt dicta,
 ad vnā personam patris illi tantummodo conferant. Qua de re strenue nobis la-
 borandum est, imò & aduersus tot sectarū congressiones atrociter cum infinita
 sollicitudine dimicandū, vt penitus discussa hæreticorum caligine, lux euangelicæ
 cognitionis patefacta clarescat, & blasphemantium detecta cæcitas innotescat. Vn-
 de nobis paulisper pro examinatione superiora retexenda sunt, vt legentibus ve-
 ritatem omnis ad liquidum scrupulus infidelitatis de arcano pectoris auferatur.

D. ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRINI, DE SACROSANCTO VNITO NOMINE SANCTISS. TRINITATIS. LIBER.
ATHANASIVS.

Ego Rgo vnum Deum vbi memini, non ad vnā tantūmodo personam
 patris hæc in dicendo taxauī, dum filium de vna patris esse plenitudi-
 ne, & sanctum spiritum non negauī. Et solum Deum vbi memorauī,
 non ad solam personam patris hæc vt dicam verius indicaui; quia fi-
 lium & sanctum spiritum de hac ipsa sola substantia patris esse non
 abnegauī. Similiter omnipotentem Deum, siue verum Deum, vel bonū Deū, aut
 summū Deum, seu vnū spiritū, de quo summam paulo ante narraui, nonne hæc
 cuncta vocabula ad vnā diuinitatē trinitatis patris, & filij, & sancti spiritus declara-
 ui; Vnde

A ui; Vnde quamuis in hoc loco copiosæ sint significationes dictæ, tamen ad vnitatem diuinitatis
 diuinitatē trinitatis euidentius sunt approbata. Nam vnitas, non vt Hæretici suis
 oppressi blasphemis dicere sæpe consueuerunt, in voluntate esse, non in deitate
 quod absit, dum vnitas non tantū in voluntate sit, sed imò in deitate. At per hoc
 vnitas hæc, vt certus sis, non in concordia tantum est, sed realiter, imò substan-
 tialiter constat in natura diuinitatis. Ergo postulo à te, qui legis hanc istius scriptu-
 ræ meæ fidei professionem, ne hic superflua vel profusa verba perquiras, sed stri-
 ctim, capaciter, imò spiritaliter cum summo studio dicta ad stitum sacre scriptu-
 ræ conferas, & secundum regulæ æquitatem iustitia moderante perpendas. Vn-
 de iam accipe non diserta, sed fortia, neq; terrena figmenta, sed vera & cœlestia do-
 cumenta, neq; philosophorum praua commenta, sed perfecta, apostolica, arcana
 sacramenta. Neq; grammatica, quæ superflua est doctrina, sed ex euangelicis scri-
 pturis, super melle & fauo diuicia & meliora diuina præcepta. Disce itaq; quia in
 hoc Sophistæ huius mundi stulti facti sunt, & quoniam sapientiam veram non
 cognouerunt, ideo reprobī facti sunt, itaq; interrogantis atq; soluentis accipe per-
 sonam, quæ exigit sibi fieri satisfactionem. HÆR. Quis pater spiritus dicitur,
 & filius spiritus nuncupatur, & spiritus sanctus spiritus appellatur; A. T. H. A.
 Perfecte ad hoc respondetur pro loco interrogantis, An ignoras quia pater vnus
 Deus est, & filius vnus Deus, & spiritus sanctus vnus Deus est; Nonne vnus De-
 us est, dum vnitum nomen sit in natura diuinitatis, sic & vnus spiritus est, quia vnita est
 deitas eorum. Nam si tu per singula nomina personarum vnitum nomen spiritus
 ter designasti, nunquid tres spiritus edicere oportebat; Absit. Quod si hoc poterat
 dici, tale erat, vt & hoc in collisionem deberet introduci, tres deos in plurali nu-
 mero nuncupari. Vt iam non esset in eis vna natura diuinitatis, sed vnusquisque in
 propria, vel diuersa natura sua consisteret: quod absit. Interea rursus eadem repe-
 to, & ad tua dicta verba comparo, & sensum intellectus mei tibi reuelo. Pater vnus
 Deus est, & filius vnigenitus Deus est, & spiritus sanctus vnitus in patre & fi-
 lio Deus est. Nonne quia vnitatis nomen ter designasti, ideo tres deos potero confi-
 reri; Absit. Vnde quamuis triplex sit dictum, vnum tamen tenet in deitate trini-
 tatis nominis indicium. Interim vel in hoc titulo animaduerte dicentem; Ego
 sum Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob. Nunquid in hoc dicto tres deos
 designauit, eò quod vnum nomen ter indicauit; Absit. Idcirco nos qui fidem euan-
 gelicam atque apostolicam patrum tenemus, nec tres deos, nec tres dominos, nec
 tres spiritus, vel certe ad huiusmodi pluralitatis dicta nec tenemus, nec in corde
 nostro suscipimus; præsertim cum nos vnitatem deitatis vniter, non pluraliter in
 trinitate consistere sciamus. Propter quod non debemus tres naturas in hjs perso-
 nis contra ius euangelicæ censuræ profiteri, cum sit vnus pater Deus, & vnigeni-
 tus sit filius Deus, & vnitus sit spiritus sanctus Deus. Ideo vnus est Deus, quia vnita
 est deitas, sicut per singulas personas scriptum est. Et quia nullus Deus nisi vnus
 vel hoc audit Israel, dominus Deus tuus Deus vnus est. Siue hoc; Ego sum domi-
 nus Deus, extendi cœlum solus, & solidauit terram. Aut hoc; Mediator autem vni-
 us non est, Deus autem vnus est. Nec non; Vade retro Satanas, scriptum est; Do-
 minum Deum tuum adorabis, & illi soli seruias. Nam & hoc; ex spiritu qui nasci-
 tur, spiritus est. Et alio in loco; Hæc omnia operatur vnus atq; idem spiritus, diui-
 dens singulis prout vult. Siue hoc; Seruate vnitatem spiritus in vinculo pacis. Vn-
 itum corpus, & vnus spiritus. Sed & hoc; Omnes vnū spiritum potauimus. Me-
 memento vnum diuinitatis nomen esse in singulis personis. HÆRET. Sed vt
 hæc dicta de autoritatis iure adhuc mihi confirmes postulo. ATHAN. Ignoras
 scriptum esse; intelligentibus legem loquor; itaq; qui aures habet ad audiendum,
 audiat. Et quid spiritus per historiographum Moysen in toto penè libro Gene-
 a ij scos

Matth. 28.

Inter eos est ambiguitas.

Interrogatio.

congregationis.

inuestigantibus.

diuinitate
Sed eodem
nis est in
natura di-
uinitatis.

mutis

Interrogatio.

Eorum dei-
tas cōpro-
batur, si-
cut scrip-
tum est.
Matth. 4.

1. Cor. 12
Eph. 4

Luc. 8

ad hunc. seos ecclesijs testetur intelligant: Deum dixisse, & Deum fecisse, & Deum bene- dixisse ea. Id est, & dixit Deus: Faciamus hominem ad imaginē & similitudinem nostram, Et sic profecutus est: Fecit Deus hominem, ad imaginē Dei fecit illum, masculinum & foeminam fecit eos, & benedixit eos, dicens: Crescite & multiplicamini, & implete terram. Quæ tandem est causa, vnu dixisse, faciamus, & vnum fecisse, & vnum dicenti & facienti interfuisse, & bona facta videntem, benedixisse: dum faciamus, vni tantum solitarij persona non sit, sed & facientis vniter cum eo, ad imaginem Dei ipsius tantum persona non sit, sed & videntis, & benedicientis vnâ cum eo sit. Non tibi videtur, quoniam per tacita nomina personarū, quamuis paulisper deitatis vnitum est nomen insinuatum: Vtq; quia non significauit, pater dixit, & filius fecit, & spiritus sanctus benedixit, sed breuiter profecutus est: & dixit Deus, & fecit Deus, & vidit Deus omnia quæ facta erant, & benedixit illa dicens: Crescite & multiplicamini, & implete terram. Vides quia nemo ad semetipsum dicit, fiat, sed ad facientem: & nemo qui facit, ad suam personam loquitur, fecit. Et quis de se indicat, & fecit & benedixit: Nam verbotenus si vna esset persona dicentis, & facientis, & benedicientis, sic intinisset fecisse se opus suum, & dixi, & feci, & benedixi. Discite itaq; vnitum nomen esse in natura trinitatis, Psalmographo approbante: Verbo dominici celi firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Vtique verbum filium indicauit: dominum autem patrem designauit, & spiritū oris eius, spiritum sanctum dixit. Vides in personis vnitum esse nomen in natura trinitatis, Psalmographo quoque approbante: Propterea vnxit te Deus, Deus tuus. Ecce Deum & Deum: non tamen pluraliter inuenies dictum fuisse in hijs personis deos. Nec non dominum de domino, aut patrem de filio attestantem per Oseam prophetam: Saluabo eos in domino deo ipsorum. Sed & adhuc scriptum est de vnito nomine diuinitatis: Et pluit dominus à domino. Vel hoc exemplum accipe ad Iacob dicentis in libro Geneseos: Dixit autem Deus ad Iacob: Surge, & ascende in locum Bethel, & habita ibi, & fac ibi altare Deo, illi qui apparuit tibi, cum fugeres à facie fratris tui. Et in libro Psalmorum cautum inueniemus: Dixit dominus domino meo: sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum, Sed & Esaias: Hæc dicit dominus Christo meo cui tenui dexteram, vt obaudiant eum omnes gentes, &c. Non tamē dominos: quia vnita est dominatio eorum in natura sempiterna. Sicut & de persona sancti spiritus Vas electionis breuiter absoluit, dicens: Idem spiritus, idem & dominus, idem & Deus, qui operatur omnia in omnibus. Et alio in loco idem ipse repetit: Quia dominus est spiritus: Vbi autem spiritus domini, ibi libertas. Vel accipe in persona patris in Euangelio ad Samaritanam dictum fuisse: quia Deus spiritus est. Nam & de persona filij Hieremias receptissimus Prophetarum testatur: Spiritus faciei nostræ Christus dominus. Siue hoc! Quia misit dñs spiritū filij sui in corda nostra, clamantem Abba pater. De spiritu autem principali filius indicat: Spiritus vbi vult adspirat, & vocem eius audis, & nescis vnde veniat, vel quod eat: sic & omnis qui nascitur ex aqua & spiritu sancto. Ergo vt compendio scripturæ sensum de natura diuinæ trinitatis vniter dicentis colligas: Viuit dominus. Et benedictus Deus meus. Et exaltetur deus salutis meæ. Vides per singulas significationes vnitum nomen deitatis ter indicatum, hoc est, Deus, Deus, & Deus: nō tamen deos. Vel per eundem accipe: Immo la Deo sacrificium laudis, & redde altissimovora tua. Et inuoca me in die tribulationis tue, & eripiam te, & magnificabis me, Vtq; si vna esset tantummodo in hoc exemplo fixa persona, debuerat hæc sine aliqua distinctione in prosequendo taxasse, hoc est, Viuit Deus, qui est benedictus Deus meus, & exaltetur Deus salutis meæ. Itane nō vniter in his personis est nomen diuinitatis patris, & filij, & spiritus sancti in omnibus declaratum: id est, Deus

Deus, & Deus, & Deus: Sicut alio in loco cautum est de vnito nomine dominationis: Adferre domino patriæ gentium, adferre domino gloriam & honorem, adferre gloriam nomini eius: Quia si vna esset tantummodo personæ gloria, sic debuerat intinuisse: Adferre domino patriæ gentium, adferre ei gloriam & honorem, adferre gloriam nomini eius. Quid amplius? Nunquid adhuc nobis ad patefacendam veritatem argumenta sunt necessaria? Nunquid gentes, quarum introitus in noua credentibus ad vitam æternam patens est, in vnâ tantummodo personam patris baptizantur: & non in tres, quorum nomina hæc sunt per singula distincta, patris, & filij, & spiritus sancti, quibus est natura diuinitatis, sicut scriptum est: Euntes baptizate omnes gentes in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Vnde in his personis per omnia in deitate vnitum nomen est, & per ipsa nomina trinitatis tantum personæ distinctæ sunt. Sed & Apostolus ad hæc testatur: Seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis: vnum corpus, & vnus spiritus, sicut vocati estis in vna sp̄e vocationis vestræ. Vides seruandum esse vnitum spiritum, in vnum corpus ecclesie, in vinculo pacis, quod est in confessione salutis. Ergo quamuis in superioribus exemplis scripturarum tacita sint nomina personarum, tamen vnitum nomen diuinitatis per omnia est in his demonstratum, sicut & in hoc exemplo veritatis, in quo nomina personarum euidenter sunt ostensa, & vnitum nomen naturale clausum est declaratum, dicente Ioanne Euangelista in epistola sua: Tres sunt, qui testimonium dicunt in cœlo, pater, & verbum, & spiritus: Et in Christo Iesu vnum sunt, non tamen vnus est, quia non est in his vna persona. Nam vnum quod dixit de vtrisque, quid aliud intelligitur, quam quod Deus pater natura idem ipse dicatur & dominus, idem ipse sit & spiritus, & filius Deus: Idemq; sit in diuinitate & dominus, idem sit & spiritus, sed & spiritus paracletus Deus. Idemq; sit & dominus in natura deitatis, idem sit & spiritus. Vides quia in deitate & substantia plenitudinis per omnia vnum sunt, et in nominibus personarum tres sunt: Nam quod tres sunt, quid aliud sentitur fuisse, quam pater verus vnus, qui genuit, idem non sit, qui et genitus ab ipso est: Et filius vnus, qui non genuit, sicut ipse à patre genitus, pater non sit, et hic spiritus sanctus alius sit, qui nec pater, nec filius est. Præterea qui nec genuit, nec est genitus: cum alius sit in persona qui genuit, & alter sit in persona qui vnigenitus ab ipso est, & alius æquē in persona, vt dixi, secundum diuinam scripturam, qui nec pater, nec filius est. Hic est spiritus sanctus, sed planè de vnita natura est. Ideo in deitate vnita, commune nomen est ei. Sicut in claritate euangelicæ scripturæ de spiritu paracleto filius testatur, dicens: De patre procedit. Et sic profecutus est: Et de meo accipiet. Et ideo vbi personæ requiruntur, propria nomina adstringuntur: Vbi autē deitas poscitur, vnitum nomen in his indicatur: quoniam, sumus, ad nomina personarum pluraliter dictum demonstratur: Ac per hoc in deitate vnum sunt, & in nominibus personarum tres sunt. Sanè vt omnem scrupulum legentibus amputemus, adhuc breuiter dilucidabo, multifariè approbans hoc vnitatis nomen esse verissimum trinitatis, quæ tamen cum refertur multifaria sapientia Dei, quæ vniter in patre & filio & spiritu sancto consistit, de qua si significes sapientia deitatem, & deitatem sapientia, nonne hæc ipsa est vnitas, quæ & diuinitas trinitatis? Ergo vt compendio hæc adsignemus, siue sapientia gloria, siue deitatis gloria, aut summitas, aut dominatio, aut dignitas, aut claritas, aut maiestas, aut imperium, aut potestas, aut sempiternitas nominatur, nonne hæc multifariè quamuis sint dicta, tamē ad vnitā deitatem incomparabilem patris, & filij, & spiritus sancti vniter sunt declarata? Aut putas quot significationes dicuntur ad gloriam deitatis, totidemq; sint & species diuersitatis? Absit idum hæc vniuersa ad vnitā substantiam dicta referantur: Nam si hæc vna atq; eadem ipsa est multiplex præfata sapientia patris & filij & spiritus sancti, quæ est vna virtus, siue vnita forma

magnitudinis æqualitatis eius, siue vna maiestas, siue vna claritas, quæ in hanc vniuersam deitatem plenitudinis secundum scripturæ regulam in hoc loco collecta reperitur: nūquid sic in eadem deitate trinitatis potest aduersus scripturas referri, tres sapientias, aut tres virtutes, aut tres imagines, aut tres substantias, aut tres claritates, aut tres plenitudines diuinitatis, vel cetera huiusmodi pluraliter Ariomanitarum more dicamus? Absit. Sicut tu Osie iam ætate prolixa, qui non per rudimenta in synodo Syrmienti catholice autor fuisti, vbi fidem tuam, quam in Nicæa conscripseras, irritam fecisti, dum regie potestati famularis. Preterea qui morti esses perquam vicinus, sic in laqueum voraginis barathri incidisti, vt excideres tanquam mortuus à corde, & diceres: Quis ignoret patrem maiorem esse honore, dignitate, claritate, & maiestatem, quasi duæ, vel certe tres essent claritates, aut maiestates in singulis his personis, patris, & filij, & spiritus sancti. Quod absit. Nam si hæc eorum blasphemia, ita vt aiunt, haberet: quare non tres deos plurali numero nuncuparent, ac publica voce circa proprias vel diuersas substantias suas esse pollicerentur? Quod absit, Dum perfecte vnitum nomen diuinitatis vniter, vel multifarie quamuis dictum vniter in trinitate consistat. Hæc. Sed vt breuiter hæc ipsa dicta de autoritate per singulas personas vniter mihi ostendas postulo. A. T. H. Audi vniter in trinitate dictum: sapiens est Deus, & fortis, & magnus, qui iubet soli, & non orietur, qui sydera concludit, & tendit cælum quemadmodum pellem, qui ambulat super mare tanquam super aridam, qui facit magnalia, & quæ inuestigari non possunt. Et in Solomone ait: Deus sapientia sua fundauit terram, parauit autem cælos prudentia. Vel hoc Apostolo agnosce dicente: Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam. Sed & ipse rursus ait: Vt inhabitet in me virtus Christi. Et in Psalmographo scriptum est: Ambulabunt de virtute in virtutem. Non tamen pluraliter sapientias, aut virtutes in his personis esse significauit, sicut idem ipse repetit: Dominus Deus virtutum nobiscum. Sed & hoc: Laudate eum in firmamento virtutis eius. Et alio in loco: In lumine tuo videbimus lumen. Vel hoc: Non accepimus spiritum timoris, sed virtutis. Siue vniter sanctimonie trinitatis dicta percipere, vt cautum inuenimus: Sanctitas & sanctimonia in sanctificatione eius. Nam & de persona sancti spiritus Solomon in proverbij eadem ait: Lux domini spiritus hominū, qui scrutatur interiora cordis. Vel hoc: Vt pater Deus domini nostri Iesu Christi, pater claritatis, det vobis spiritum sapientie, & reuelationis. Et alio in loco sic cautum inuenimus: Sed accipietis virtutem, spiritum sanctum in vobis. Siue hoc per sanctum Michæam ipsum Deum patrem accipe testantem: Nisi ego adimpleam virtutem in spiritu meo sancto, & iudicio & potestate. Memento hinc esse sanctum spiritum sapientie & virtutis cum patre & filio, siue vniter sanctimonie dicta percipere omnia mirabilia in signis & prodigijs operantem. Vides itaque esse in vtrisque vnam sapientiam siue virtutem, aut lucem, aut sanctitatem, vel operationem, necnon & alia huiusmodi multipliciter dicta, quæ non sunt ad hæc illata exempla, quæ satis longum est per ipsam trinitatem dicta vniter enarrare: Sufficiat, etsi pauca ad probationem pro multis in cognitionem lucis fuisse exposita documenta. Ergo si pater, & filius, & spiritus sanctus in deitate vnum sunt, adhuc legis testimonio mihi satis facias quæro. Iam audisti superius Euangelistam Ioannem in epistola sua absolute testantem: Tres sunt qui testimonium dicunt in cælo, pater, & verbum, & spiritus, & hæc tres vnum sunt. Vtque sine dubio in trinitate diuinitatis per omnia vnum sunt, & in nominibus personarum tres sunt. Itaque, vt scias, de his quæ superius comprehendimus, nullam diuisionem aut distantiam in vnam deitatem substantie plenitudinis patris, & filij, & sancti spiritus fecisse me memini.

D. ATHAN.

Osus ille Cordubensis fuit episcopus.

al. æqualiter

Iob 9. al. corium

Proter. 3. 2. Corin. 1. 2. Cor. 12. Psalm. 83 al. designauit al. scriptum est

Hebræ. 12

al. sanctificationem

al. & in Christo Iesu vnum sunt al. deitate al. vnitam

A. D. ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRI ni, de proprijs personis sanctissimæ Trinitatis, ad Theophilum, Liber II.

HAERETICVS.

Vnper singula nomina personarum, vt nomen deitatis mihi exponas postulo. A. T. H. Audi: Si filius in nomine patris venit, nunquid ipse est pater, qui ait: Ego veni in nomine patris mei? Dum nomen patris Deus sit, in cuius nomine filius venit manifestus: Ac per hoc in vnica natura diuinitatis vnū nomen est eorundem comprobatur, sicut ipse pater ad legislatorē Moysen testatus est, dicens: Attende illi, & ne fueris inobediens ei: nomen enim meum est in illo. Et ad hæc Patriarcha Dauid sic ait: Benedictus qui venit in nomine dñi. Nam si spiritus paracletus in nomine filij venit, vt ipse dicit: quæ mittit pater in nomine meo, nūquid & ipse filius dicitus est, cū sine dubio nomen filij Deus sit in vna pariterque natura diuinitatis: In hoc ergo nomine eundem paracletus venit. Ideo per singulas personas secundum naturam trinitatis vnitum nomen tibi est declaratum. Esaias hæc approbas dicit: Descendit spiritus à Deo, & eduxit eos, sic eduxit te populū tuum facere tibi nomen gloriæ. Sed & ipse idem indicat: Et irritauerunt spiritum sanctum, & conuersus est illis ad inimicitiam, dñs ipse expugnauit eos, & rememoratus est dierum æternorum, qui eduxit de terra pastorem ouium, & subiunxit: Vbi est, qui posuit in illis spiritum suum? Vides ergo vnitum nomen hoc patris & filij esse hunc dñm spiritum sanctum, qui eduxit filios Israel de terra Aegypti, sicut Propheta dicit: Sic eduxisti populū tuum facere tibi nomen gloriæ, qui conuersus est filiis Israel ad inimicitiam. Hæc. Rogo, vt si vnitum nomen est in deitate trinitatis, cur vnusquisque in suo nomine non venerit? A. T. H. Porro quasi hoc quod vnitum nomen substantiuū ad deitatem vniter refertur, iam propriū esse non ostendatur. Vtque in hoc propriū est eorū, sed & vnitū: Nam vt certus sis, nomina in personis propria sunt, & non communia. Sed dicit mihi: Cur in suo nomine proprio, quod est natiuitas, non tamen statim ad indiscretam deitatem, vbi refertur: In qua inuenietur vnitatis Dei nomen. Sed in eo sanè, in quo & superius comprehendimus, persona ipsius tantummodo gignētis distinguitur, hic ipse filius non venit: Audi, quia si in hoc nomine tantum venisset, quod dicitur filius, & non in substantia deitatis comuni, diciturus eras mihi: Non est vnitum nomen in natura diuinitatis filij cū patre, sed propriū, vt non tantum nomina propria iam in personas distingueres, sed vnitum nomen in deitate trinitatis tantidē per ipsas personas separares, hoc est, vt propria nomina eorū in singulis, vel diuersis substantijs esse designares, vt aut vnitam substantiam in tribus partibus diuideres, vel certè singulas personas in singulis iam substantijs nobis consistere indicares. Sed planè si pater, & filius, & spiritus sanctus secundum singula nomina personarum perfecte distinguuntur, nunquid sic & secundum deitatem vnitum nomen in his personis per singulas nature substantias diuidit? Absit. Nam & si tu Ariane vbi nomina tantum in personis deberes distinguere, vbi simul cum ipsis nominibus & naturas per gradus singulos distinguas, vt tres naturas secundum nomina personarum esse dicas, vt per ipsa nomina discrepantes & substantias esse adsignes. Cur non erubescis: & non sicut gētes plurali numero tres dños, contra vnitam veram naturam publica voce profiteris circa diuersas vel dispares substantias suas consistere: vt soles profiteri

Psalm. 113

al. patria quoque natura al. propægarum

Esaias 63d

B

al. communis al. in

al. proprium

al. ordinem diuersos

al. vnum

vanū, verū, sempiternum, ininiciabilem, infectū, & alterum ininiciabile de creaturis profectū, & tertium de ministris, quali subiectū: Vt patri inenarrabilem vel inenarrabilem adscribas: filij autē prae ceteris de factura [ignorabili procedentē substantiam demōstres, spiritū adaequē sanctū de ministris angelis habentē substantiā indices. Vnde ad hoc reuertamur, de quo per singulas personas superius tractabamus. Sed & si spiritus paraclētus in suo nomine tantum venisset, & non in substantia cōmuni patris, & filij, quod nominatur Deus, iam proprium nomen eius in persona esse videretur, & non secundum cōmunitatem naturam deitatis in vtriusque, vt tantum vnusquisque nomina singula in personis suis ostenderet, deitatis autē vnitum nomen nō indicaret. Porro in hoc nomine deitatis patris venit verus filius, in quo est natura cum patre. Et in cuius naturae nomine venit spiritus paraclētus, quae in hac ipsa sacrosancta trinitate vniter cōsistit, sicut superius praedixi, patre de filio suo indicante; Nomen meū est in illo. Et filio haec dicta confirmante: Ego veni in nomine patris mei, & non recepistis me. Cum autem alius venerit in nomine suo, eum recipietis. Sed & de spiritu sancto ipso rursus repetēte: quē mittit pater meus in nomine meo. Et deinceps eū de nomine suo audi discipulos [orantē: Omnia quaecumque petieritis a patre in nomine meo, dabit vobis. Sed & Apostolum Paulū eadem testantem: Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine domini nostri Iesu Christi, & spiritu Dei nostri. Audi & Esaiam de vnito nomine gloriae sancti spiritus deciarantē: Descēdit spiritus a Deo, & eduxit eos: sic eduxit populum tuum facere tibi nomen gloriae. Disce iam vnitū nomen esse in natura [diuināe trinitatis. HAE R. Declara ergo mihi, si verus est filius aut non.

ATH. Nōne pater, vt nos intelligeremus, hanc significationē intulit, vt diuinitatem natiuitatis propriam filij sui de semetipso insinuarēt, dicens: Ex vtero ante luciferum genui te. Vnde non quia Deus pater vterum vt homo habeat, Anthropomorpha, qui incomparabilis est, sed ideo haec de nostris exempla introducens significans comparauit per quod natiuitatem filij sui veram de semetipso nobis propriam insinuarēt. Considera ergo in hoc loco & tu Ariane qualiter sit dictum: Nunquid hic factus est, qui de vtero substantiae patris inenarrabiliter natus est? Nunquid hic factus est, qui sic vnigenitus ab Euangelista nobis annunciatu est? Qui non credit, iam iudicatus est: quoniam non credidit in nomine vnigeniti filij Dei. Sed & in epistola sua haec eadem indicat: Et sumus, inquit, in vero filio eius Iesu Christo, [qui est, ait, verus, & vita aeterna, resurrectio nostra. Ecce habes ex vtero, ecce in vnigenito Dei, ecce in vero filio Dei Iesu Christo, qui est, ait, verus & vita aeterna, resurrectio nostra, sicut ipse dominus de se testatus est: Ego sum via, veritas & vita. Et similiter ad haec Esaias prophetauit: Seruientibus verō mihi vocabitur nomen nouum, quod benedicunt super omnem terrā, & benedicent dñm verū, & qui sunt super terrā iurabunt per Deū viuū, obliuiscētur tribulationē pristinā, nec ascēdet in cor eorū. Vides nouū nomen esse Christianorū, quod benedicuntur super terrā a domino. Nam ipsi benedicunt Deū vnum & Deum verum patrē & filium, imō & sanctum spiritum, & iurabunt per Deum viuū, & iurabūt, ait, per Deū verum, quod est diuinitus vnitū nomen. Rogo, quae est tanta [haereticorum dementia, verum creatorē facturā suā comparari? Aut quae caecitas tanta est, tantā veritatis probationē falsis argumentis blasphemare? Dum Centurio adhuc gentilis homo ad tuam confusionem indicauerit. Verē filius Dei erat iste. HAE. Et quēadmodum [vnitum nomen est in natura diuinitatis, dum alter in alterius nomine venisse videtur? ATH. Verē veneno sunt infecta subtili cum dolo haec obtrusa corda interrogantis atque impugnātis. Proculdubio in hoc sanē [alius est pater, qui verē genuit, & in hoc alter est filius, qui verē ab eo genitus est. Sed & in hoc alter est spiritus hic principalis paraclētus, qui in pentecoste in Apostolos effusus est

al. ignobilis

al. hortantem. Marc. 16. Cor. 16

al. gloriae

Psal. 109.

Ioann. 3.

al. hic

Ioann. 14.

al. est haec in Deo

al. cōmunitate

al. alter

A est. Et ideo in haec singulatim dicta memento nomina in personis esse distincta. Vides quia alter ab altero, siue alius ab alio in persona tantum differt, & non in plenitudine diuinitatis *ouros*, sicut ipse dominus ait: Alius est, qui testimonium perhibet mihi, qui me misit pater, Sed & alio in loco idem ipse in persona sancti spiritus indicat: Rogabo patrem meum, & alium paraclētum mittet vobis. Scito alium ab alio, siue alterum ab altero in persona tantum differre, & non in vnita plenitudine diuinitatis *ouros*. Nam si secundum nomina personarum alter in altero sine dubio dici potest, nunquid sic & in vnita deitate alter Deus potest pronūciari pater? quasi sit in natura [diuersus a filio? & alter Deus potest dici filius a patre? quasi sit in deitate alter, & alius Deus potest profiteri spiritus sanctus, tanquam sit in substantia discrepante a patre, & a filio. Absit: Dum vnitum nomen sit in eis in vna vera natura, ac per hoc vnus verus est Deus. HAE R. Et quomodo in nominibus personarum vnum de vno, aut alterum de altero, hoc est, filiū de patre esse significas? ATHA. Ignoras vnum patrem de semetipso genuisse filium, quia nemo sibi metipso pater pater est, & quis sibi metipso filius filius est? Dum pater non sit genitus, & filius non sit ingenus, sed planē pater filij est [qui verē genuit, & filius est patris, qui verē de ipso genitus est. Quapropter non vt quidam solent blasphemantes in confessione introducere duo nominata principia, vt & in toto nec patrem verum, nec verū filium profiteantur, dum pater sine filio omnino dici non possit, quia vnus de vno est, id est, filius de patre est, & vnus in vno, & pater in filio est, & filius in patre est. Qua de re alter est in persona, qui verē inenarrabiliter genuit, & alius aequē in persona qui de ipso natus est. Sanē deitas eorum cum sit vnica, alter hic Deus ab illo altero Deo verbotenus dici non potest, quia vnitum nomen est in plenitudine diuinitatis, & ideo vnus est Deus. Ergo si filius in nomine patris venit, & spiritus paraclētus in nomine filij venit, sicut filius de eo testatur quem mittit pater in nomine meo; Non tibi videtur, quia duplex hic contineatur intellectus, id est, vt in nomine personarum tantum sit distinctio, in deitate autem nulla sit discretio: HAE R. Et quare in nomine spiritus sancti nemo venisse inuenitur? ATHA. Duces caeci, nunquam hoc prouerbiū in scripturis sanctis vel diuinis audistis? Nōne gloriatur gibberosus sicut reclusus: In cuius naturae nomine missi sunt Apostoli: Ite baptizate omnes gentes in nomine meo; Et sic profectus est per singulas personas, patris, & filij, & spiritus sancti: Nonne vnitum diuinitatis nomen [prius tacitē praemisit, & sic in nominibus personarum [apertissime declarauit, patris, & filij, & spiritus sancti? Porro nunquid potest arceri de hoc deitatis nomine sanctus spiritus? Aut nunquid potest contra regulam traditionis euangelicae censurā de hoc vnito trinitatis nomine sancti spiritus sublata vel tacita persona baptismū in ecclesia perfectum celebrari? Absit. Alioqui quomodo in hoc nomine deitatis, patris, & filij, & sancti spiritus in fide baptismi vniter credentibus in his, non hoc nomen honorificatum inuenitur esse in gentibus? sicut praefagus spiritus sanctus per Malachiā Prophetā testatur: Quia magnificū est nomen meum in gentibus, dicit dominus Deus omnipotens. Quod Ioannes Baptista absoluit: Ego quidē vos baptizo in aqua poenitentiae, post me autē venit, qui vos baptizabit spiritu sancto & igne. HAE R. Declara mihi, si nomen patris est in filio, & in spiritu sancto. ATHA. Iam frequēter de autoritate scripturarū ostēsum est, Deū patrē per legislatorē Moysen testatū: Ego dñs Deus, hoc est nomē meū memoriale sempiternū in generationes & progenies. De filij autē persona sic ait: Nomē meum est in illo. Et alio in loco idē ipse repetit: Ego dominus Deus, qui voco nomē tuū deus Israel. Quod ipse filij cōfirmat, dicens: Ego veni in nomine patris mei, & nō recepi stis me. Et Dauid ad haec ait: Benedictus qui venit in nomine dñi: Nam & de persona spiritus sancti filius testatus est, quē mittit pater in nomine meo. Vides filiū in hoc nomine

Ioann. 14

al. diuersa al. vt. al. diuinitate alia

al. quem genuit

al. filius in vno est. al. alter

al. nō prius al. percurrendo diraxit

Malach. 1

Esai. 48. al. venisse in nomine patris

nomine venisse, & spiritum sanctum venisse in nomine filij. Apostolos autē mis-
 fos fuisse, ut baptizarent omnes gentes in vnito nomine deitatis, quod est natu-
 rae inuisibilis, id est, sancti spiritus, sicut scriptum est: Nolite contristare spiritum
 sanctum Dei, in quo signati estis in die redemptionis vestrae. Sed & hoc accipe: Et
 omnes vnum spiritum potauimus. Siue vnitatis nomen baptismo operante suscipe
 dicentis: Et vos eritis mihi in filios & filias, dicit dominus Deus omnipotens. Vel
 hoc: Sed ex Deo nati sunt. Nec non: Et baptizetur vnusquisq; vestrum in nomi-
 ne Iesu Christi. Et alio in loco: Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati es-
 tis in nomine domini nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri. Sed ex Deo na-
 tum esse Iohannes testatur: In sua venit, & sui eum non receperunt. Quotquot au-
 tem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, credentibus in nomine
 eius: qui non ex sanguine, neq; ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex
 Deo natus est. Disce ergo hoc vnitum nomen esse sempiternū in deitate patris, &
 filij, & sancti spiritus. Sicut & vnum baptisma est fidei, quod vitam æternam cre-
 dentibus tribuit. Quia sicut vnum nomen est in natura trinitatis, ita & vnum do-
 num, & baptisma vt diuinitus Apostolus ait Vna fides, vnum baptisma. Idcir-
 co dum nomen patris Deus sit, in hoc nomen sit & filij in natura, sic & sancti spiri-
 tus. Nam vis scire cum in diuinitate patris nomen, id est, Dei, siue domini, aut spi-
 ritus nominis, commune nomen est, id est, patris & filij, & sancti spiritus. Ideo se-
 cundum ipsam plenitudinem naturæ diuinitatis dum refers, vnitum nomen per
 omnia in hijs esse ostendis. Sanè hic secundum personas paulisper tacita deitate v-
 nitum nomen est. Dum autem singulas personas nominando percurris, nomina
 propria eorum in esse designas. Vnde oportet nos rursus ad superiora dicta recur-
 rere, si potest vnito nomini naturæ diuinæ trinitatis aliquid superaddi, vel minui.
 Responde mihi in hoc loco omnis confusa scientia Hæreticorum. Præterea vbi
 nullus nec numerus, sed nec aliqua differentia in vnita plenitudine deitatis, patris,
 & filij, & sancti spiritus inuenitur, dum vnus in alterius nomine distincte in di-
 uinitate, tamen vniter atque æqualiter nominetur. HAERE. Pande sitaque
 mihi, quomodo tres vnum sunt, aut vnum tres sunt: ATHA. Memento quia pa-
 ter & filius, & sanctus spiritus tres sunt, qui in vna natura trinitatis consistunt. Ideo
 tres vnum sunt, siue vnum sunt tres. HAER. Nimirum diuisa est hæc trinitas an
 indiuisa, edicito mihi. ATH. Planè diuisa est in nominibus tantū personarum, in
 deitate autem indiuisa est. HAER. Edicito mihi, quomodo interpretatur vnitatis?
 ATH. Nescis quia vna est patris, & filij, & sancti spiritus diuinitas: HAER. Quid
 significatur vel intelligitur in hoc loco natura: ATH. Hoc quod sentitur veritas
 ac deitas, siue substantia de qua Græcè dicunt, οὐσία, quæ est manifeste vnita vel ple-
 nitudo diuinitatis. HAER. Quid est vnitas trinitatis: ATHA. Vtiq; quia vna com-
 munis est in ipsa trinitate plenitudo diuinitatis: ita & vnitas naturæ nomē in trini-
 tate consistere declaratur, & ipsa trinitas adæque per singula nomina personarum
 perfectè demonstratur. Omnino hic iam breuiter est dictum, quod superius
 cum grandi cautela secundum scripturæ regulam catholicæ est colle-
 ctum, vt sicut in diuinitate confiteris esse patrem, sic profi-
 tearis esse filium, & sanctum spiritum.

D. ATHAN.

al. Com-
 muni.
 Ephes. 4
 I. Cor. 12.
 Act. 2.
 I. Corin. 6.
 Iohannis 1.
 al. Tantū
 pure dum
 in hijs
 al. senten-
 tia.
 idq;
 al. Itaq;
 vna: cō-
 munit.
 al. Quod
 quale &
 quantū in
 diuinitate
 al. Tantū
 dicas.
 alias, &

A D. ATHANASII AR-
 CHIEPISCOPI ALEXANDRI-
 ni, de nominibus sanctissimæ Trinitatis aduersus nouellam hæ-
 resim cuiusdam Potentini Vrbici ad Theophilum,

Liber III.

HAERETICVS.

Hic iam de singulis nominibus atq; psonis identidè referas mihi,
 ATH. Non tibi sufficere debuerat vnū pro multis expositum
 fidei dominicæ exemplū, dicētis: Eunt baptizate oēs gentes,
 in nomine patris, & filij, & sancti spūs: De quo iam pridè in pri-
 mo libello tam absolutè digesserā, in quo totius sacramēti veri-
 tatem in vna deitate consistere declarauerā. Nec non & nomina
 propria in singulis psonis inesse distinxerā. An ignoras, quia pa-
 ter vnus innatus est, & ipse sibi filius nō est, & vnus filius ab
 eo vere natus est, qui pater non est, & vnus hic spūs sanctus, qui non vt hic pater ge-
 nuit, & nō sicut hic filius natus est, sed nec factura est: Sanè vt scriptura diuina te-
 statur, de vnitate veritate est, ac per hoc nomina vera propria in psonis sunt, & non
 in vocabula vacua. HAER. Vt hæc de autoritate ostendas postulo. ATH. De ad-
 sumpto homine in claritate Euangelij scriptum est: Et baptizato Iesu, cōfestim a-
 scendit de aqua, & ecce aperti sunt cœli, & vidit spiritū Dei descendentē de cœlo, si-
 cut colūbam venientē in ipsum. Et ecce vox de cœlis, dicēs: Hic est filius meus dile-
 ctus, in quo bene cōplacui. Nōne alter est in persona, qui baptizatus est, & alter, q
 sicut colūba de cœlis descendit, & alius ad quē, cuius vox de cœlis audita est: Alio
 in loco scriptū est: Omnis qui diligit genitorem, diligit eum, qui natus est ex ipso.
 Nunquid ipse est pater in persona, qui & natus est: Ablit: Vel hoc accipe testimoni-
 um: qui nō confiteretur filium, nec patrē habet: qui autē confiteretur filiū, & filium & pa-
 trē habet. Siue hoc: Qui me odit, & patrē meū odit. Sed ad hæc Iohānes indicat: Qui
 negat patrē & filiū, hic est Antichristus. Vides Antichristū esse, qui negat verū pa-
 trem & filiū. Deniq; patris vocem de cœlis audis dicentem: Hic est filius meus dile-
 ctissimus, in quo bene cōplacui, ipsum audite. Dū omni modo alter sit, qui testetur
 de cœlis, & alius adæque in terris. Sicut filius ad patrē clamat: Pater honorifica no-
 men tuū. Et venit vox de cœlis: Et honorificaui, & iterū honorificabo. Vtiq; si ip-
 se erat filius in persona, qui & pater, à quo tandē honorē postulabat: & cuius vox
 ad eū respondebat, dicens: Ego honorificaui, & iterum honorificabo: Sed & hoc
 Pater scētē, honorifica filiū tuū, vt filius tuus honorificet te. Vides in hoc mutuā ef-
 se, secundū naturæ vicissitudinē, honorificentiam in hijs cōsistentē. Siue accipe: Ego de
 deo exiui et veni. Nā et alio in loco idē ipse repetit: Ego à patre exiui et veni, Vtiq;
 si ipse erat pater in psona, q & filius, sic debuerat intīmisse: Ego à me exiui, & veni
 in hūc mundū. Dū proculdubio alter sit, q exiuit, & alius sit de quo exierit. Sed ad
 hæc subiūxit de persona sancti spūs: Cū venerit aduocatus ille, quē ego mittā vobis
 à patre meo spiritū veritatis, q à patre meo procedit, ipse testificabitur de me. Ita ne
 nō alter est q mittit, & alius adæque in psona, à quo procedit, & alter est hic ipse q
 venit. Deniq; si vna esset persona, à quo tandē mitteretur: vel à quo procederet: Si-
 cut & Apostolus hæc in salutatiōe ad Corin. cōfirmat, dicēs: Gratia dñi nostri Iesu
 Christi, & charitas Dei, hoc est, patris, & cōmunicatio sancti spūs cum omnibus vo-
 bis. Nōne apertè per singula nomina, sicut & superius cōtinetur, singulas perso-
 nas inesse distinxit: Deniq; ad hæc ipsius filij dicta suscipe, dicentis: Alius est, qui te-
 stimonium perhibet mihi, qui misit me pater, Dum infra de se dicat alius. Vides
 quia

al. libro
 al. quia
 al. a Deo
 al. vera
 deitate.
 Matth. 3
 al. patrem
 I. Iohann. 24
 Iohann. 15
 al. testantē
 al. de quo
 testificaba-
 tur.
 Iohann. 12
 Iohann. 17
 Iohann. 16
 al. nūquid
 al. Corin.

quia alius est pater in persona filij, & non alius est in diuinitate. Sed & de spiritu sancto sic ait: Rogabo patrem meum, & alium paraclatum mittet vobis: Considera & alterum spiritum paraclatum esse in persona, & tamen non esse alterum in diuinitate. Ideo alter ab altero in persona tantum differt, & non in deitate. Itaque alter est pater in persona qui genuit, & alius filius est, qui vnigenitus ab ipso est, & alius spiritus paraclatus, qui de vnita natura est. Sed dicis mihi Hæretice, quem admodum spiritus de vnita natura consistit? Ecce filius de eo testatus est: A patre procedit: & sic profecutus est, & de meo accepit. Quod testimonium pater comprobauit, dicens: Spiritus à me procedit. O homo, si spiritus hic paraclatus, ut dicis, pater non est, filius non est, factura non est, quod tibi esse videtur: O vera cæcitas: Vtique si scriptura tibi non sufficit, quæ sic de eo significat, me non est iam super eo quod interroges. Sanè non de eo dissimulare, eod quod non tibi debeam indicare quod nescio. Sed ut prius scias quæ laqueos euites, indicabo tibi. Hæc hæresis nouella exstitit inaudita cuiusdam Urbici Potentini, qui hunc spiritum sanctum, patrem aut filium, aut certe facturam usurpat debere confiteri: Vt si quis certe ignarus, vel rudis in scripturis diuinis, de his, quæ per amaritudinē versutiæ eius sunt in mediū prolata cōmenta audierit, & aliquid ex his blasphemè dictis elegerit, statim in hæresim incidat. Audi itaque quæ admodum absoluti debeant tortuosa vincula iniquitatis eius. O Potentine, qui aduersus scripturas diuinas, vel totum mundum, tu solus à catholicis de hoc dissentis, dum philosophorum doctrinas sectaris, qui sic sentis: utique si spiritus sanctus, & hic paraclatus, ut dicis, pater esset, sine dubio iam non esset vnus pater, sed duo patres: aut si spiritus & hic paraclatus filius esset, sine dubio iam non vnus filius esset, sed duo filij: vel si factura esset spiritus paraclatus, procul dubio non iam esset verus Deus, qui factus est, quod absit: Ac per hoc eadē ipsa repeto, & per aptiores sermões hæc dicta de autoritate iuris indico. Igitur si alter pater erat et hic paraclatus, ut quid dictum Apostoli inuenimus: Vnus enim Deus pater: Siue hoc dictum: Nobis tamē vnus Deus pater, ex quo omnia, & nos in ipsum: Discite ergo, quia vnus est in nascibilis Deus pater. Sed etsi alter filius esset hic spiritus consolator, cur vnigenitus filius à Ioanne Euangelista prædicabatur, dicens: Deum nemo vidit vnquam, nisi vnigenitus filius, qui est in sinu patris, ipse enarravit: Siue hoc: Et vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. Vides quia vnus est filius, qui est vnigenitus Deus. Sed & si creatura erat spiritus sanctus, & Deus verus non erat: cur legimus ipsum dominum Christum Nicodemo indicantem: Quod nascitur de spiritu, spiritus est: Et Quia Deus ipse spiritus est. Vel saltē hoc exemplū accipe: Et nolite contristare spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in die redemptionis. Sed ad hæc dicta suscipe: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non intrabit in regnum cælorum, Memēto, quia Deus est spiritus sanctus, qui cuncta operatur in signis & prodigijs, sicut Vas electionis breuiter absoluit: Hæc omnia operatur vnus atque idē spiritus, diuidēs singulis prout vult. Qui utique si creatura erat, hic vnus atque idē spiritus, quem admodum hæc vniuersa mirabilia poterat operari: Vnde non pater est hic paraclatus, Potentine, ne duos patres aduersus stilum regulæ autoritatis in confessione introducant: & non filij est, ne duo filij contra sacras scripturas esse videantur: & non factura est, ne non Deus verus sit. Sed ad postremum quid dicas, audi ipsam scripturam diuinam: Verus est Deus, quia de ipsa vera deitate vnita, incomparabilis consistit. Hæretice. Rogo, si vnita deitas est incomparabilis, nunquid sic & nomina personarum incomparabilia sunt? ATH. Prò dolor, si multi sunt patres, qui aliquando patres non fuerunt, nunquid aliquis ex his Deo patri in sempiterna generatione pater digne comparabitur: Absit: Aut quia multi sunt filij, qui nuper nati sunt, & antea filij non fuerunt, nunquid aliquis ei ad sempiternam diuinitatem filius proprie adsimilabitur: Aut quia multi sunt spiritus in celo, & in terra, qui facti sunt, nunquid aliquis eorum in sempiterna

A in sempiterna diuinitate sancto spiritui adæquabitur: Absit, ne factura factori suo comparetur, dum factura nuper coeperit, factor autem eius semper ante omnino principium fuerit. Memento vnus esse patrem, ex quo omnia, & vnus esse filium, per quem omnia, & vnus esse sanctum spiritum, in quo omnia, sicut scriptum est: Omnia ex ipso, & per ipsum, & in ipso. Considera ad hæc superius argumenta dicta, tres significationes per vnitum operantis nomen esse ostensas, id est, ex ipso, & per ipsum, & in ipso: dum alius sit ex alio, aut per aliud, quia ad singulas personas hoc pertinet dictum. Nam de vnito nomine sic ait: Ex ipso & per ipsum, & in ipso, quod idem ipsum est vnus. Vnde quamuis hæc vocabula in proprias personas tacite sint dicta, tamen vnus nomen in his clausula est reuelatum. Ergo quia ait: Ex ipso, ex Deo patre vocat, ut fierent demonstrat, & per ipsum, per Deum filium hæc ipsa facta indicat, & in ipso, in Deo sancto spiritu sanctificata pronunciauit. Vides quia ex quo, ex patre est dictum: & per quem, per filium est factum, & in quo, in spiritu sancto est vniter consummaturum. Itaque quod ait, ex ipso, & per ipsum, & in ipso, quia identidem hæc ipsa est diuinitas patris, quæ & filij, sic & sancti spiritus. Ideo cuncta ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt facta. Ipsi trinitati vnitæ & inenarrabili honor & gloria in secula seculorum, Amen.

B Et cur nomina in personis tantum distinguantur, accipe: Nunquid pater, qui inenarrabiliter genuit filium, ipse filius potest dici? Nunquid pater hominem de Maria virgine adsumpsit? Nunquid pater natus, aut incarnatus, aut passus est: Absit à nobis, Sabelli hæretice, ne hanc blasphemiam admittamus. Dum hic verus filius Dei, verè incomparabiliter natus fuerit de patre, & pro nostra salute denuo dignatus fuerit adsumere hominem de Maria virgine. Vnde iam Deus verus & homo verus dicitur, imò & est. Ideo in hæc diuisa sunt nomina personarum, ne quem patrem dicis, hunc eundem & filium confuse designes, aut ne filium patrem esse pronuncies, vel certe hunc spiritum sanctum inestimabilem ne forte patrem aut filium temerè testeris, & nullam omnino firmitatem tenere inueniaris: dum per ipsa nomina personarum, ipsam vnitatem passim confundas, ut ipsum sibi dicas in persona esse patrem, quem & filium, quasi ipse se genuerit, aut ipse sibi pater sit, & ipse sibi filius sit, quod absurdum nemo sibi metipsum pater sit, & nemo sibi metipsum filius sit, quem verè genuerit, dum pater filij sit, & filius patris sit, quem verè genuit. Propter quod nomina in personis perfecte distinguuntur. Hæretice. Hæc dicta de autoritate mihi approbes quæso. ATH. Accipe filium in claritate euangelicæ censuræ restantem: Cū venerit aduocatus ille spiritus veritatis, qui à patre meo procedit, ipse testificabitur de me. Vel statim accipe: Aduocatus autem spiritus sanctus, quem mitteret pater in nomine meo, ille vos docebit & admonebit omnia, quæcunque dico vobis. Nonne quæ breuiter nomina in singulis distinxit: dum hunc aduocatum spiritum paraclatum à patre annūciat discipulis esse venturum, & de semetipso testimonium in mundo esse laturum. Hæretice. Quare nomina designant? ATH. Proculdubio, quia pater verè genuit, hoc proprium nomen est ei, & filius verè de eo natus est, hoc vnicum nomen est ei, & spiritus principalis, qui de patre processit deitatis nomen est ei. Cū vero nomina pluraliter in personis singulis percurrēdo distinguunt, propria nomina ostendunt. Cū secundum deitatem referunt, vnitum nomen in his indicatur. Hæretice. Quid ergo designat personæ proprietatis indicium, quod est solus pater, & vnigenitus filius, & vnus hic spiritus sanctus, quem admodum hic ostēdis vnitum nomen esse in proprijs personis? ATH. Audi, quoniam quomodo substantiuus est in diuinitate Deus pater, sic substantiuus est in eadē natura & substantia & Deus filius, sic substantiuus est in eadē natura & substantia deus spiritus sanctus. Siue hoc tale dictum referas, quem admodum deus est pater, sic deus est filius, sic deus est spiritus sanctus. Vides quia substantiuum diuinitatis nomen in his personis dum indicas, deitatis vnitum nomen demonstras.

Vna Processit.

Corroborauit.

Sentio.

Urbicus Potentinus Vel. Tribus conditionibus elegerit.

Iure.

paraclatus

Paraclatus

Nec non eadem.

Confessionis.

Naturam diuinitate

al. natura

Ioann. 14

al. in quo al. ipso & ipsum & ipso

al. benedictum

al. omnia

Sabellianus

al. nasci

al. veritas eam

Ioann. 16

al. Nonne in paucis nomina singula in personis distinxit & al. significatus

b Itaque

al. nonne
at. delig-
nentur
al. cum

[Itaq; duplex est huius mysterij intellectus. Memento dum vnitum nomen eorū in vnita substantia consistat, & propria nomina in singulis personis distinguantur. Vel certè per hoc argumētum veritatem intellige; Ego & pater vnum sumus. Vtiq; quia vnitum nomen naturæ plures naturæ non sint, & sumus, vna persona non sit. Itaq; vbi deitatis nomen indicat, vnum designat. Vbi autē ad nomina personarum venit, sumus ostendit. Idcirco aliud est, vnitum nomen deitatis ad cōmunem autoritatē trinitatis vniter referre, & aliud est singula nomina pluraliter per singulas personas distinguere; quia vbi natura *οὐσίας* requiritur, vnitum nomen reuelatur. Vbi autem ad nomina, proprietates eorundem in singulis personis inesse declaratur. Sicut & in hoc argumēto Vas electionis breuiter absoluit; Ex Deo, coram Deo, in Christo loquimur. Ita ne non per hæc tacita nomina, quamuis personarum singulas significationes inesse declarauit, id est, ex Deo, quod est euidenter ex Deo patre. Et quod profectus est, coram Deo, hoc est, teste Deo, sanctū spiritū demonstrat, & in Christo loquimur quod ait; Vtiq; nos, qui ex Deo, coram Deo, in filio Dei testimonium prædicamus. Vides multifariè tibi dicta nomina singula in personis esse ostensa, quoniam nomina singula tantum in personis perfectè ostenduntur, & deitatis *οὐσίας* indicium vniter per hæc ipsa indicatur.

2. Corin. 2.
at. delig-
nauit

at. ppter
quod
al. distin-
guuntur

**D. ATHANASII AR-
CHIEPISCOPI ALEXANDRI**
ni, de vnita ac sempiterna substantia sanctissimæ
Trinitatis; ad Theophilum,
Liber I.

HÆRETICVS.

Contradi-
centis est
persona
Ariani cu
iustam.

Vur connexus es sempiternum cū patre esse filium, quem natiuitas nullo modo passa est admittere in sempiternitate. Quis si sempiternus vnā cum patre erat, natus nō est; si autem natus est, sempiternus esse nō potest, dū natiuitas posterior sit sempiternitate. ATH. O inanis machina, de ligno, sceno & stramine in arenis ædificata, cuius in proximo adest ruine incendiū. Hic ad tuum malū argumentū, necesse est, vt contra te proferā veræ sapientie interdicitū. Quare nō sit sempiternus filius, cuius natiuitas nullo modo excluditur à sempiternitate. Sed imo hic qante omne omnino principū iam natus fuerat, ipsius est vna cū patre sempiternitas, dū sempiterno sempiternus genitū fuerit. Sed dicis mihi; Natiuitas posterior est à genitore suo. Re vera quali prius conceptus de semine, aut coagulatus in ventre, & vsq; ad postremum incrementum natiuitas eius accedens profecerit, & sic tandem aliquando natus fuerit; Absit, ne huic natiuitati aliquid comparatur, sicut scriptum est; Generationem autem eius quis enarrabit; Nunquid pater, qui verè genuit, in passionem aliquā incidit, aut in ipsa natiuitate filij sui detrimentum sustinuit; Absit, dum hæc generatio omnino, vt superius dixi, non enarretur. Deniq; de hoc si potes cōtra diuinam scripturam erra, dum ipsa modò dicat, manum, filium, & dexteram, & brachiū; & modo verbum de ore patris, & modò ex vtero ante luciferum genitum, & modò in patre esse, & modò quasi à patre exisse & venisse, & modò in sinu patris esse, & modò apud patrem erat, & modò in patre est & erat, & modò pater in filio, & filius in patre est. Considera si ad hæc multifariè dicta aliqua natiuitas generationi filij Dei poterit comparari, vel enarrari; dum hic qui ante secula incomparabiliter natus iam fuerat, quomodo

Actor, 8

Appella-
tiones filij
quam va-
rie.

A

quomodo & nunc in sinu patris est; aut qui à patre exiuit, & venit, quomodo semper in patre fuit & est; aut qui manum vel dexteram, siue brachium esse significatur, quæro à te Hæretice, vt enarrēs, quomodo à patre genitus fuerit; cum & sapientia & virtus Dei patris sit à diuina scriptura vbiq; appellatus. Aut qui ex vtero genitus est, quomodo & de ore patris verbum exiuit & venit; aut quomodo pater in filio est, & filius in patre est? Vides quia non enarratur hæc sola natiuitas, quærenda est potius secundum professionem scripturarum, quàm iudicanda vel discutienda; quæ quanquam inenarrabilis sit, tamen secundum professionem synodi Ariminensis ignobilis creatura sit. Quare natus nō fuerit vere de patre, quod absit, dum certus sim quod natus sit. Sed in eo sanè ignoro, quæ ad modum de Deo patre genitus fuerit; quia de inæstimabili patre æstimabilis est vere, quia ab eo genitus est. Sed dicis mihi; Incipit filius, quia natus est. At contra audi; Ergo incipit pater, quia genuit. Si incipit filius, incipit & pater. Ergo sempiternitatē hanc, quæ anteriorem natiuitate filij fuisse asseritis, cui tandem adscribitis? Ait Hæreticus patri tantum. Et cur præiudicās ei; Vtiq; si nuper genuit, sempiternus esse nō potest. Elige tibi alterum de duobus, aut vna est eorum sempiternitas, aut vna posteritas. Postremo quid tantum filio imputas, quasi aliquando non fuerit, cum hoc magis debeatur patri deputari; quem tu patrem aliquando, secundum professionem tuam nō fuisse testaris. Vtiq; re vera si filium natiuitas impediuit ne sempiternus esset, quem tarde aut sero natum fuisse asseris, necesse est, vt & genitori natiuitas filij sui impedimentum attulerit, ne sempiternus sit, si nuper genuit. Non tibi videtur, quia vtrunq; à sempiternitate impugnas? Cur ergo iam non est hæc talis professio vestra, nouus pater, nouus & filius; incipit pater, incipit & filius? Et excluso patre & filio ab vna sempiternitate, quæro à vobiscui Deo hæc sempiternitatē adscribatis; quia patrem dicitis tarde & sero genuisse, & filium nuper natum fuisse. Ergo ambo à sempiternitate exclusi esse videntur. Considera; ergo non posse dici sempiternum patrem sine filio, dum magis sempiternus sit pater cum suo filio; quia non potest tantum hic pater dici sine suo filio. **HABRE.** Quod sensisti, de sensu tuo attulisti, & nihil de autoritate sacre scripturæ mihi satisfecisti; Vnde vel vnum tantum modo proferas pro multis pertinens ad hoc exemplum postulo, vt superiora dicta tua possint iure legitimo confirmari. **ATHA.** Audi Psalmographum sanctum Dauid dixisse, imo filium Dei per Dextram & c. Vel ipsum patrem per legislatorem Moysen audi dicentem, de sempiterno vnito nomine trinitatis; Ego dominus Deus, hoc est nomen meum memoriale sempiternum in generationes & generationes. Quod alio in loco idem ipse in filio suo dictum ostendit, id est; Nomen meū est in illo. Vel dictū accipe; Ego dominus Deus, qui voco nomen tuū Deus Israel. Sed & ipse attestatus est; Ego veni in nomine patris mei, & me non recepistis. Nam & Dauid ad hæc clamat, dicens; Benedictus qui venit in nomine domini. Deniq; de hoc ipso audi loquentem dominum supra corpus Lazari; Pater, sciebam quia semper me audisti. Quis si semper in patre, aut eum patre non fuisset, quem ad modum eum semper audisset, si cū Deo patre semper vniter non fuisset? Vnde quia semper apud patrem fuit, & nunquam sine eo fuit, semper eum pater audiuit. Vides vnitum nomen esse sempiternum, quod in virtute sapientie vniter consistit, vt quod nomen patris est in natura diuinitatis, sapientie & virtutis, idem ipsum sit in natura nomen & filij. Vel Apostolum audi ad hæc dicentē; Et sempiterna eius virtus & diuinitas. Quæ sempiternitas siue diuinitas filius eius est. Quod alio in loco ipse tam euidenter absoluit, Christum & Dei virtutem & Dei sapientiam. Nunquid nam pater fuit aliquando sine virtute & sapientia sua, Hæretice, vt sine filio suo à vobis esse dicatur? Absit à nobis,

At. natus.

At. eam.

At. vnum

at. prorsus

Psal. 72.

Exodi 3.

At. eadem

Psal. 117.

At. audis.

Roman. 11.

b ij sit à nobis,

al. vobis
Psal. 36.

fit à nobis, dum ubiq; scriptura tibi apertissime declarat, semper fuisse patrem cum filio, filium cum patre. Cur non expertus es, sanctum David eduxisse in pugna gladium de vagina Goliath, cuius nos vti veritatis exemplo, placuit vt de vestro in vos gladio triumphemus, sicut ipse testatus est: Gladius eorum intret in cor ipsorum. Ignoras quia quod derogas filio, hoc ipsum adimis & patri: Itaq; dum in prima congressione ab vna sempiternitate patris & filij exclusi fuissent, & compellerentur ab ipsa censura veritatis, visum est illis vt in medium proferrent, quæ prius occultè blasphemabant, dicentes: Erat pater aliquando sine filio. Si enim fuisset pater aliquando sine filio, nunq; prorsus præsumens indicasset per Prophetam: Et ego semper tecum. Sed ad hæc piscator Euangelista Ioanes dilectus à Deo, testatus est: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Hoc erat, fuit in principio apud Deum, omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Considera quia semper erat apud Deum pater Deus filius, per quem omne omnino principium factum est. Vnde iam oportuit nos paulisper ad stulta dicta stultè respondere, vt vel sic de sua stultitia reuicti atq; confusi, erubescerent. Vtique si erat pater antequam generaret filium, sine dubio non erat pater, si non habebat filium. Sed ne vel hoc præsumant blasphemantes: Erat filius antequam nasceretur, qui si natus non fuerat, euidenter non erat filius. Stulte, quid ergo oportet dicere: Elige tibi vnum de duobus: Si erat pater antequam generaret filium, aut erat pater qui iam verè genuerat filium: Vel si hoc significas: Erat filius antequam nasceretur, aut erat natus filius, qui iam verè natus fuerat de patre, sicut scriptum est: Qui erat, & qui est, & qui venturus est. Vel hoc: In principio erat verbum. Vides, quia semper fuit filius cum patre, qui est, & qui erat, & qui venturus est. Ideo non intelligis Ariane, quia tota falsa introducis: vt dicas patrem, qui non genuerat, & nomines filium, qui nec dum fuerat natus. Rogo, si pater erat, vt asseras, qui non genuerat, & filius erat, qui non erat natus à patre, quæro à te, quid tunc fuerint? Ne forte dicas, ambo ingeniti, quod absit. Verè aduersus dogma iniquitatis vestræ pro hac sententia spiritus principalis per sanctum Moysen rectè denotans comparauit, dicens: Inimici autem nostri insensati, de vinea enim Sodomorum vitis eorum, & propago eorum de Gomorra. Vua eorum, vua fellis, & botrus eorum, botrus amaritudinis: ira draconum vinum eorum, & furor aspidum insanabilis. Vide quia manifestè verum patrem sempiternum, verus filius declarat sempiternus, qui de eo natus fuerat: & verum filium sempiternum, verus pater demonstrat sempiternus, qui eum genuerat, ac per hoc, vt dixi, sicut verus pater, qui de semetipso genuerat filium, vnà cum eo erat semper ante omnia anterior, sic & verus filius, qui iam inenarrabiliter natus fuerat de patre, vnà cum eo fuit semper ante omnia anterior. Hæc est, inquam, in his anterior sempiternitas, quæ ante omne omnino principium fuit, & erat. Ideo nunquam pater sine filio, quia semper filius fuit cum patre, dum nullo modo potest pater hic dici sine filio. Super hanc tantam veritatis probationem adhuc adiecit iniquitas eorum dicendo: Antequam generaret, non erat pater, sed erat omnipotens Deus. Prò nefas, hæc tam temerè sic de Deo patre sentire: ergo sine dubio, vt dicitis, si omnipotenti Deo de recenti honor patris accessit, prius imperfectus fuisse detegitur: Et si omnipotenti, tanquam homini egenti per ordinem dignitas creuit, prius iam omnipotens non fuisse cognoscitur: quia cui honor accedit, dum vsq; ad summum gradum peruenerit, adhuc inferior ab eo esse videbitur, & si peruenerit, melior incipit esse in nouissimo, quam fuerat in primo, dum de humilitate vsq; ad summum fastigij culmen accedat. Sed hæc, vt erubescas, secundum tua dicta referimus, dum magis omnipotens pater esse inuenitur, cui illa tanta censura omnipotentie sese prius submiserit, vt honorem nuper per hunc gradum paterni nominis adsumeret. Porro, longum

Deuter. 32

al. eorum

al. ad

A longū est tam diu cæcas eorū in vnū replicare caligines. Audiāt itaq; nostrā verā & immobilē vocē confessionis: Quæ ignorādo omnipotentē Deū testati estis, nos ipsum patrē esse prædicamus, quia omnipotentē Deū, qualis ipse est in natura, talem genuit filium, sicut in scripturis cautum inuenimus. Qui est, & qui fuit & qui venturus est omnipotēs Deus. Vides omnipotentē esse Dei filium in natura, sicut & patrem. Ideo nihil nuper accessit, in vnita diuinitate sempiternæ omnipotentæ, patri & filio. Sanè nec omnipotenti Deo sancto spiritui aliquid accessisse cognoscitur, quoniam de vnita omnipotentæ substantia est: quia hæc vnita natura nec augmentum aliquod, nec detrimentum patitur. Disce itaq; quemadmodum debeat tuus error absolui: Vtique sempiternitas patris filius eius est, quia de ipso inenarrabiliter ante omne omnino principium natus est: & sempiternitas filij pater eius est, quia ipse eum ante cuncta secula incomparabiliter genuit: siue sempiternitas spiritus paracliti vnita deitas eius est cum patre & filio, quæ facta non est, sicut filius testatus est de eo: A patre procedit, & de meo accipiet. Sed & pater hæc dicta comprobatur per Prophetam, dicens: Spiritus à me procedit. Et alio in loco: Effundam de spiritu meo super omnem carnem. Quod in Pentecoste in Apostolos factum fuisse, scripturæ diuinæ testantur. Nam sicut pater declarat filium suum in deitate sua, quoniam Deus verus est: ita & filius demonstrat patrem in substantia sua, quoniam Deus verus est: sic & spiritus sanctus reuelat patrem & filium, in vnita natura sua æterna, quoniam Deus verus est. Hæc est, inquam, vnita omnipotens sempiterna trinitas, cui de recenti in deitate nulla accessit dignitas. Hæc. Interrogo te, responde mihi: Non ergo mutabilis, vel conuertibilis hæc vnita substantia trinitatis? A T H. Audi itaq; scriptum est: Ego sum Deus, & non sum mutatus. Vel Prophetam ad hæc dicentem: Mutabis eos, & mutabuntur: tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Siue tale dictum accipe: Ego sum Deus, & non demutor. Verè manifestè ipsi à diabolo immutati sunt, qui hanc diuinitatem sempiternæ trinitatis in confessione mutare conantur, sicut Apostolus indicat: Qui immutauerūt veritatem Dei in mendacio, & seruierunt creaturæ potius quam creatori, qui est benedictus in secula. Intellige itaq; nec incrementū nec detrimentū ullum posse sustinere hanc immutabilē vnitā plenitudinem substantiæ trinitatis. Hæc. Rogo, si vnita est substantia diuinitatis patris, & filij, & sancti spiritus, de autoritate scripturarum mihi id indices. A T H. Audi spiritum sanctum per Hieremiam prophetam testantē, vel imò Hæreticos per hæc autoritatis iura increpantē: Super montes accipite planctum, & super semitas deserti luctū, quia defecerunt, ed quod non sint homines, nō audierunt vocē substantiæ. A volatilibus cœli vsq; ad pecora. Et sic profecutus est: Quis homo sapiens, & intelligit hæc? Hic, vt intelligi datur, montes & colles in superbia elatas potestates huius mundi esse. Et semitæ deserti, Iudæi sunt, qui semper errantes Christum Deum verum, de substantia patris ante cuncta secula natum, non cognouerunt: Volatilia autē cœli, Hæretici sunt, qui omni vento doctrinæ huc atq; illuc, sicut aues circumferuntur, & vnitā iussionis vocem, atq; vnā substantiæ patris, & filij, & sancti spiritus esse non confitentur: Pecora adæquē gentiles sunt, qui Deum factorē suum non cognouerunt. Verè nemo ex his arbitrandus est sapiens, qui non intelligunt hanc vnitam esse substantiam trinitatis. Vel ad hæc intellige Prophetam clamantem: Quis stabit in substantia domini, & videbit verbum eius: Planè quis hominum potuit stare in substantia domini, & videre verbum, id est, filium eius: sicut ipse dicit: Et nemo vidit patrē nisi filius, & nemo scit filium, nisi pater. Vel tale dictum accipe: Qui me vidit, vidit & patrē meum. Nam de persona paracliti, idem ipse effatus est: Spiritus ubi vult adspirat, & vocem eius audis, & nescis vnde veniat, aut quod vadat, sic est omnis, qui natus est ex aqua & spiritu sancto, Considera vnā esse inuisibilem substantiam

al. re trica
re.
al. viam
al. iudica
mus

al. sine in
tio

al. corro
borat
al. spiritū
al. clarific
cat

Psal. 104

Roman. 8

Hier. 2

Mores qd
Semitæ de
serti in
Hierem.
Volatilia

Pecora

Ioann. 3

tiam trinitatis, Sed ad hæc adiecit: Si stetit in substantia mea, & audissent verba mea, auertissem eos à studijs eorum pessimis. Vel in hoc substantia mea, dulcedo mea est. Nec non: Qui est splendor gloriæ, & imago substantiæ eius. Sed & hoc, quod secundum auctoritatem iure optimo censetur, accipe: Candor est enim lucis æternæ, & speculum sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis ipsius Deus filius. Vides vnam esse inuisibilis imaginem substantiæ gloriæ [bonitatis. Denique Paulum Apostolum pro increpatione Hæreticorum audi loquentem, & hanc imaginem declarantem: Sed & si opertum est Euangelium nostrum, in his, qui pereunt est opertum, in quibus Deus seculi huius excæcauit mentes infidelium, vt non peruideant lumen Euangelij inuisibilis. HÆ R. Sanè si & spiritus sancti imago inuisibilis Dei patris & filij est, de auctoritate mihi indica. A T H. Scio quia difficilis exitus est hic ignorantibus in absoluendo, sed nos oportet semper ad coruscantis Pauli eloquium intento corde aspicere, dicentis: Nos omnes reuelata facie gloriæ domini speculantes in eandem imaginem reformamur à gloria in gloriā, sicut à domini spiritu. Cōsidera in vnam imaginem quemadmodum vnam gloriā ter designauit, id est, gloriā domini, à gloria in gloriā, sicut à domini spiritu. Nōne [vt est imago Dei patris in gloriā, sic eadem ipsa talis imago est gloriæ filij, sicut sancti spiritus imago gloriæ eadem ipsa & tanta, vel talis est. HÆ R. Declara mihi, si diuisa est hæc vna atq; eadē ipsa substantia patris, & filij, & spiritus sancti, an indiuisa, aut si extensa est inuicem. A T H. O experientia hominis, qui seipsum non intelligit. Vtique vnam vbi indicasti vnitatis plenitudinem, substantiæ nomen indiuisum in eis esse monstrasti: nomina adæquē tria. Et rursus in repetendo quod distinxisti, proprietatem earundem singulis personis inesse demonstrasti, memento quia inenarrabilia sunt quæ dicimus, quæ omnino credenda sunt. Non tamen facultas dara est, vt ad liquidum sint hæc à nobis discutienda: quoniam ipsa sacrosancta trinitas scire se tantum voluit, non tamen permisit vt de [diuinitate sua propriè debeat definirivnde non est [diuina substantia manifestum est, aut extensa inuicem, vel protensa in aliquo, vel excisa in partibus, sed nec [derivationi alicuius rei comparatur: quia liquor non est in hac natura planè, sed nec defluxio quædam est, quia nullū detrimentum, vel augmentum sustinet, præsertim cum inenarrabilis sit hæc plenitudo substantiæ indiuisæ trinitatis, sicut ipse Deus Dei filius indicat. Ego in patre, & pater in me. Sed & spiritus sanctus in patre, & in filio inuicem, & in se cōsistens est. Sicut scriptū est: Quis enim scit hominum, quæ sint hominis, quæ in ipso sunt, nisi spiritus, qui in ipso est? Ita & quæ in Deo sunt nemo cognouit, nisi spiritus Dei: Nos autē nō spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis, quæ & loquimur. Scito propriæ veritatis argumentum indiscretum esse positum de homine & spiritu, qui in ipso est, & de Deo & spiritu, qui de ipso est. Nam & hoc: Qui se iungit meretrici, vnum corpus efficitur, & erunt, inquit, duo in carne vna: qui autem se iungit domino, vnus spiritus est. Sicut idem ipse magister gentium fide & veritate nobis testatus est, dicens: Spiritus enim Dei omnia scrutatur, etiam altitudines Dei. Qui si altera natura esset spiritus sanctus, quemadmodum diuinitatem altitudinis Dei poterat scrutans penetrare, vel intelligere quo modo in ea esset, & in se esset, & in esset: Dum natura Dei diuersam naturam propriè non possit inire, & altitudines eius scrutans penetrare, vt dixi, & in ipsa esse, aut in sese esse, vel vniter in sese naturaliter, hoc est, realiter in inuicem consistere nisi quia de ipsa vnita natura diuinitatis est. Nam & hoc Apostoli est dictū: Qui autē se cōiungit Deo, vnus spiritus est. Vides indiscretā esse hanc plenitudinē diuinæ trinitatis, sed & vbiq; præfens est ista natura trinitatis. [Quæ omnia implet interiorus & exteriorus, à summitate cœlorū vsq; ad profundū infernōrū, sicut ipse dñs per Prophe-

al. splendore est
al. trinitatis
2. Cor. 4

1. Cor. 3

al. equalis
al. Nonne

al. qualitate
al. diuisa
al. mutationi

al. sic

1. Corin. 6

1. Corin.

al. Et

A Prophetam testatur: Ego sum dñs Deus, qui impleo cœlum & terram, & omnia quæ in eis sunt. Similiter & sanctus Hieremias de eo vnā cum Prophetis indicat: Si abscondit se homo in absconsis, nōne ego videbo eum? Nunquid non ego cœlum & terram impleo, dicit dominus. Vel hoc vniter in trinitate dictum accipe: Quod ibo à spiritu tuo, aut quod à facie tua fugiam? Si ascendero in cœlum, tu ibi es, & si descendero in infernū, tu ades illic: Si adsumpsero pennas meas ante lucem, & habitauero in postrema maris: et em̄ inde manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Itaq; quia dixit: quod abibo à spiritu tuo, Psalmographus, spiritū principalem, quia patre processit, declarauit: Faciem autem [ipsius patris filij demonstrauit manifestē. Quis potest ante vnitam deitatem trinitatis in cœlo aut in inferno se occultare vel fugere: [cui omnis orbis terrarum, vel stititidum deputatum est, aut sicut spuma gracilis, aut ros quod antelucanum de cœlo descendit, sicut scriptum est: Qui continet [circulum terræ, & eos, qui habitant in ea sicut locustæ. Nec non: Qui mensus est manu aquam, & cœlum palmo, et vniuersam terram clausa manu. Et rursus: Cœlum mihi thronus est, terra autem scabellum pedum meorum. Considera incōprehensibilē esse vnitæ diuinitatis virtutē, vt cœlū, quod palmo continetur, idē & thronus eius sit, & terra, quæ pugillo cōcluditur, rursus scabellū pedū eius sit. Ac per hoc vniuersa implet, & omnia continet interiorus & exteriorus, & vbiq; præfens est hæc indiscreta sempiterna trinitas, cui est inuisibilis plenitudo diuinitatis. Vnde ne malus interpres de superioribus dictis materiam accipiat calumniandi, eadem ipse breuiter referabo, eod quod frequenter indicaui vnam substantiā, vel vnitā diuinitatē, vnus Dei naturā, aut vnitatis naturā, siue hoc, vnū deitatis nomen, & vnus diuinitatis nomen, vnus naturæ nomen, & vnitum diuinitatis substantiæ nomē, hæc vniuersa, vt certus sis q̄ legis, ad vnitū plenitudinis diuinitatis nomen patris, & filij, & sancti spiritus, & solius diuinæ trinitatis nomen, & solum hoc omnipotentis substantiæ vnitum nomē, nec non & vnū bonū. Nōne hæc superius dicta annunciatā diuinitatem vnitatis [patris, & filij, & sancti spiritus manifestant. Hæc retuli, ne aliter quā dicta sunt acciperes, & simplicē sensum in ambiguo retorqueres, dum omne dictum ad sensum dicentis requirendum, & nō ad stultam voluntatem vniuscuiusque Hæretici inuestigandum sit.

Psalm. 138

al. extremis

al. illius patris
al. cum

al. circuitum

Esaiæ 40
Esaiæ 66

B Iam hoc omnipotentis substantiæ vnitum nomē, nec non & vnū bonū. Nōne hæc superius dicta annunciatā diuinitatem vnitatis [patris, & filij, & sancti spiritus manifestant. Hæc retuli, ne aliter quā dicta sunt acciperes, & simplicē sensum in ambiguo retorqueres, dum omne dictum ad sensum dicentis requirendum, & nō ad stultam voluntatem vniuscuiusque Hæretici inuestigandum sit.

D. ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRI

de fide vnitatis & trinitatis, patris, & filij, & spiritus sancti, ad Theophilum.
Liber I.

Redo in Deū patrē omnipotentē, & vnigenitū Iesum Christū saluatore nostrum, spiritum sanctū vnum Deū esse confiteor. Non sic vnum quasi solitariū, neq; eūdem qui ipse sibi pater sit ipse filius: sed pater verus genuit filiū verū, vt est Deū de Deo, lumē de lumine, vitā ex vita, perfectū de perfecto, totū à toto, plenū à pleno, non creatum sed genitum, non ex nihilo, sed ex patre, vnus substantiæ cum patre, & spiritū sanctum verū Deū non ingentum, neq; genitum, non creatum nec factum, sed [patris, & filij, semp in patre & filio cōeternum. Vnum tamen Deum, qui ex vno patre, & totum quod pater sit natus est filius, & in patre totum quod est totum genuit, filium genuit pater filium generans non minuit, nec amisit plenitudinis suæ deitatem. Totū au-

al. procedentem

tem quod Deus pater est, id esse filium ab eo natum certissimum tenentes cum spiritu sancto unum Deum primum confitemur. Credimus in dominum nostrum Iesum Christum filium eius, per quem omnia creata sunt, quae in caelis & quae in terra, visibilia & inuisibilia, propter nostram salutem descendit de caelo, qui nunquam desierat esse in caelo. Natum de spiritu sancto de Maria virgine. Verbum caro factum est: Non amisit quod fuerat, sed coepit esse quod non erat. Non demutatam Deum, semper manentem, & iam in hominem natum: Non putatum, non aereum, sed corporeum sensum & animam habentem: Ita verum hominem ut verum Deum intelligamus: Ita verum Deum, ut verum hominem fuisse nullo modo ambigamus confitendum. Hunc eundem dominum nostrum Iesum Christum adimpletisse legem & Prophetas, passum sub Pontio Pilato, crucifixum, & secundum scripturas, tertia die a mortuis resurrexisse, assumptum in caelos, sedere in dextera patris, inde venturum iudicare vivos & mortuos expectamus, in huius morte & sanguine remissionem peccatorum consecuturi: resuscitandos nos ab eo in his corporibus, & in eadem carne, in qua natus est, passus, & mortuus, & resurrexit, animam cum hac carne accepturi ab eo, aut vitam aeternam pro bonis meritis, aut sententiam pro peccatis aeternam: hoc placuit, Amen. His qui filium Dei creatum esse profitentur, nequaquam de spiritu sancto dabimus responsum. Ut enim filium, qui de substantia Dei impassibiliter sit genitus, creatum ausi sunt dicere, ita & de spiritu sancto dicunt utique similia, poenitentiam vero acturi. Sed de filio interim sentientibus recte, respondebimus de spiritu sancto. Etenim desperandum est, eos qui semel de irreligiositate ad religionem conuerti coeperunt, ad perfectum luctum conuerti. Ex scripturis sane diuinis, & non ex humanis intelligentijs hoc est. Istiusmodi igitur rationem praestare operam daturi sumus. Dicite nobis admirabiles, ubi in autoritate legistis, creatum esse spiritum sanctum? Ioannem, inquiunt, audiimus in Euangelio dicentem: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Quibus dicimus: Si ergo audieritis & Dauid in Psalmo in spiritu sancto dicente Deo: quia vniuersa seruiunt tibi: Seruum utique esse dicetis etiam spiritum sanctum, qui non est seruus sed liber, & liberauerit creaturam, & in adoptionem filiorum eam promouerit ad Deum. Aut non audistis Paulum ad Romanos scribentem: Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timorem, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba pater. Ipse spiritus contestatus est spiritui nostro, quia sumus filij Dei. Et iterum: Lex enim spiritus vitae in Christo Iesu liberauit me a lege peccati & mortis. Si vero non est seruus spiritus sanctus, sicut probauerunt scripturae, quia omnia seruiunt ei, quod omnia per filium facta sunt, & sine ipso factum est nihil: Vnus namque erat eorum, qui audierunt a Salvatore dicente: Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui habitat in vobis. Sicut & Petrus scribens ait: Quae nunc nunciata sunt vobis, euangelizante in vos spiritu sancto missa e caelis. Itaque si spiritus sanctus est qui dicit: Omnia per filium facta sunt, & sine ipso factum est nihil: oportuerat quidem ipsum, siquidem creatus esset, dicere: Omnia per ipsum facta sunt, & ego per eum factus sum, & sine eo factum est nihil, quomodo consuetudo sanctorum est. Ita Paulus sane de se, & de omnibus sanctis obseruantissimè scribit: Nobis autem vnus Deus pater, ex quo omnia, & vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. Sed quoniam non est vniuersitatis, sed trinitatis spiritus sanctus, omnia quae post trinitatem sunt, per filium creata esse dixit spiritus sanctus. Testis autem est mihi Paulus beatissimus in spiritu sancto, hoc, quod omnia per filium facta sint, propheta in epistola ad Collossenses scripta: Quia in ipso filio creata sunt omnia, quae in caelis, & quae in terris, siue visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia

A omnia per ipsum, & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnia. Non dixit, siue spiritus sanctus. Psalmista vero Dauid in spiritu iterum sancto imperans vniuersae creaturae laudare dominum, dicit: Laudate dominum de caelis, laudate eum in excelsis. Laudate eum omnes angeli eius, laudate eum omnes virtutes eius. Laudate eum sol & luna, laudate eum omnes stellae & lumen. Laudate eum caeli caelorum, & aquae quae super caelos sunt, laudent nomen domini, &c. Indignum duxit super his connumerare spiritum sanctum, & dicere: Laudet eum spiritus sanctus: quia laudantium & non laudantium est, quemadmodum paulo post in scripturis probabimus, & viuificantium, & non viuificantium ordo, sicut Paulus in secunda ad Corinthios epistola ait: Sed sufficietia nostra ex Deo est, qui & idoneos nos fecit ministros noui testamenti, non litera, sed spiritu: Litera enim occidit, spiritus autem viuificat. Ad Romanos vero: Corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus autem viuuit propter iustitiam. Et iterum, Si autem spiritus eius, qui suscitauit Iesum Christum a mortuis habitat in vobis, viuificabit autem & corporalia corpora vestra per inhabitantem spiritum suum in vobis. Tres quoque sancti martyres, Ananias, Azarias, & Misahel in fornace ignis positi in terra Chaldaeorum, cum admirabiliter Deus caelorum ignes ad temperatum refrigerium conuertisset, vniuersam creaturam adhortantes secum laudare Deum, sic incipiunt: Benedicite omnia opera domini dominum, laudate & superexaltate eum in secula. Benedicite caeli dominum, & hymnum dicite, & superexaltate eum in secula. Benedicite angeli dominum, hymnum dicite & superexaltate eum in secula. Benedicite aquae quae super caelos sunt dominum, hymnum dicite & superexaltate eum in secula. Benedicite omnes virtutes domini dominum, hymnum dicite, & superexaltate eum in secula. Benedicite sol & luna dominum, hymnum dicite & superexaltate eum in secula. Et in consequentibus semetipsos ad hoc incitantes: Benedicite Anania, Azaria, & Misahel dominum, laudate & superexaltate eum in secula. Et omnem creaturam benedicere dominum secum hortantes, non dicunt: Benedicat dominum & spiritus sanctus. Sed & Esaias Seraphin astantia & laudantia visitauerunt: Et Ezechieli Cherubin subtus gloriam Dei Israel. Cum euidentissimè ergo sancti fideliter non connumerassent his, quae per filium facta sunt, spiritum sanctum, sed vbiq; scripturarum diuinarum cum patre & filio eum professi fuissent, quem non timent itipatri & filio subtrahere, & vniuersitati audaciter connumerare. Sed Paulus, ait, ecclesijs Dei: Gratia vobis & pax a Deo patre, & domino Iesu Christo: non dicit autem, & spiritu sancto. Et ad Thessalonicenses scribens dicit: Ipse autem deus pater, & dominus noster Iesus Christus dirigat viam nostram ad vos: Non dicens & spiritus sanctus. Manifestat eum non cum patre & filio, sed cum vniuersitate eum pronunciat. Nam & famulus Dei Moyses dicit: Dominus pluuit a domino de caelo sulphur & ignem: non memorat spiritum sanctum. A quo & Paulus cum didicisset, & de Onesiphoro ad Timotheum scribit: Dei ei dominus inuenire misericordiam a domino in die illa. Necnon & in Exodo scriptum est: Dixit autem dominus ad Moysen: Quoadusque non vultis audire mandata mea, & legitima mea considerare: Non dominus Deus dedit vobis istum diem sabbati: Propterea ipse dedit vobis panes duum dierum. Et hic cum patris & filij fecisset mentionem, de spiritu sancto tacuit. Denique & Zacharias propheta dicit: Et dixit dominus ad diabolum: Increpet in te dominus diabole. Vbi est & nunc & apud istum spiritus sanctus: Quem autem non mouebit instructio sacramenti? prout dominus confitetur: Haec est autem vita aeterna, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum, cum de spiritu nihil dixisset. Atque Paulus cum didicisset fidei sacramentum, tradidit scribens ita: Nobis vero vnus Deus pater, ex quo omnia, & nos in illo: & vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia,

Psalm. 118

Roman. 8.

Math. 10

Coloss. 1.

Psalm. 145.

Roman. 8.

Psalm. 104.

1. Thess. 3.

Genes. 19.

1. Timot. 2.

Zachar. 3.

Ioann. 17.

Ephes. 4.

Ioann. 14. Iesum Christum, & non perhibentis, vt cognoscant spiritum sanctum, satisfiet illis cum audiant ipsum & de spiritu dicentem: Si diligitis me, mandata mea seruare, & ego rogabo patrem, & alium paraclatum dabit vobis, vt maneat vobiscum in aeternum, spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec cognoscet eum: vos autem cognoscitis eum, quia apud vos manet, & in vobis erit. Aduertant igitur & Apostolos quidem cognoscentes & spiritum, & filium, & patrem: mundum verò miserabilem, quia non cognouerit patrem neque me. Et iterum: Paraclatum spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt nec cognoscit eum. Significanter verò dominus & alium paraclatum esse dixit spiritum sanctum, quam ipse paraclatus, sicut Ioannes in Epistola sua ait: Hæc vobis scribo, vt non peccetis: quod si peccauerimus, aduocatum habemus ad patrem, & ipse propitiatio est pro peccatis nostris. Vt doceremus spiritum cum filio æqualitatem. Quam verò non terret eos dominus, qui fidei sacramentum Apostolis tradens, dicit: Euntes nunc docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Nec non & illa magna & beata confessio fidei, in qua ipsa fides sanctorum, & testamentum, quod disposuimus ad patrem, & filium, & spiritum sanctum, ad sacrum lauacrum regenerationis venientes, confessi sic: Credo in Deum patrem omnipotentem, & in Iesum Christum filium eius vnigenitum, & spiritum sanctum. Et licet dominus dixerit: Credite in Deum, & in me credetis, & non dixit: Credite in spiritum sanctum. Tamen Apostoli docuerunt ecclesias orbis credere in patrem, & filium, & spiritum sanctum. Ergo dicant: Si salus est his, qui credunt in patrem, & filium, & non credunt & spiritum sanctum, sed absit: Neque enim in Deum credunt, qui non credunt in spiritum sanctum, adeo vt Paulus inuentis quibusdam discipulis, & interrogatis, si spiritum sanctum accepissent credentes: Illisq; respondentibus, nec si esset spiritus sanctus, dixit: In quo ergo baptizati estis? Probans, qui non sunt baptizati in nomine spiritus sancti, nec in patris, & filij nomine esse baptizatos. Ita planè & creatorem spiritum sanctum agnoscimus. Alioqui si creator non esset, & sine ipso ab initio creati essemus, quomodo in regeneratione sine eo non regeneraremur? Aut si forsitan ad illam antiquitatè, quæ fuerat ante præuaricationem Adæ, restituit nos regenerationis lauacrum, vel minoris facturæ Adæ regeneratio nostra: quoniam ante quidè dicitis, sine spiritu sancto creati sumus, quomodo verò hic adsumptus est sine causa in regenerationem nostram? Verum, hoc dicere, irreligiosum est: An ne maior & cautiore tantquam sine eo creatus sit homo, & exciderit, ideo adsumptus spiritus in regeneratione nostra ad tutelam certiores? Sed & ipsum valde impium, vel in sensum alicuius subire. Dicant igitur quomodo spiritus adsumptus ad regenerationem nostram, qui non creauit nos ab initio: si quidem non creauit, dicitis, fortè vt sanctificet accedentes ad lauacrum regenerationis: Est enim spiritus sanctus, sanctificans, sanctus, non tamen creator. Omnia enim ex Deo per filium creata sunt, secundum Paulum dicentem: Nobis verò vnus Deus pater, ex quo omnia, & vnus dominus noster Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. Hic autem nihil de spiritu sancto dixit: Quibus dicimus: Sancta per filium creata est natura, aut non sancta: & quidem dicere quod non sanctum creauit filius, non sanctificans eum in spiritu, superflua est quæ datur ei per spiritum sanctum: sanctificatio, & valde infirma atq; inanis, veluti, cum sole medio cursu diei illuminante orbe, qui sub cælo est superflua atq; infirmus inanisq; lucernæ sit splendor. Sed quoniam non merebatur, inquit, creatura per filium sanctificari, ideo ministerium spiritus induxit Deus, vt per illum sanctificaretur. Ergo creari quidem per filium meruit, sanctificari verò non meruit: quod enim maius est, creari, an sanctificari? Pensate itaq; in statera mentis vestræ, conspicientes, vt vel sic considerare possitis, quod etiam ipsi vos inuiti cõfitemini

A temini spiritus dignitatem. Ergo creari quidem creatura per filium merebatur, sanctificari verò per filium, quia minime indigna sua sanctificatione creauerit filius. Sed oportebat, inquit, per spiritum sanctificari eam prius, vt sic merebatur accipere filij, & patris sanctificationem. Quibus dicimus: Ergo non sancta creasse filium dicitis? Absit: Neque enim sine filio spiritus sanctificat, nec filius sine spiritu vel patre, sicut & dixistis, & Paulus ad Thessalonicenses scribens, ait: Ipse autem Deus, & pater noster, & dominus Iesus Christus sanctificet vos ad perfectum. Ad Corinthios verò in epistola prima: Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis, in nomine domini nostri Iesu Christi, et in spiritu Dei nostri. Videtis ne unitatem sanctificationis, quomodo pater, & filius, & spiritus sanctus sanctificat creaturam? Si igitur sancta creatio creata est, sine spiritu autem sancto non est sanctificata, & spiritum sanctum creatorem esse, necesse est omnes confiteri. Alioqui si hoc confiteri non vultis, quod vtiq; facturi estis, dicentes, non sanctam creaturam esse creationem, deinde per spiritum sanctificationem. Sed timetis irreligiositatis notam, sanctam verò conditionem creaturæ omnimodo confitentes, non tamen sine spiritu sanctificatam, creatorem omnino confitemini etiam spiritum, si scitis verbum Dei filium ipsius esse. Audite in Psalmo dicentem: Verbo domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Et docentem nos non sine spiritu sancto, quem à corpore suo ore Verbum in faciem Apostolorum spirauit, dicens: Accipite spiritum sanctum. Alioqui si ab initio sine spiritu sancto creati sumus, quomodo per eum resurrectio mortuorum efficitur? Paulus autem dicit: Si spiritus eius, qui suscitauit Iesum Christum à mortuis habitat in vobis, viuificabit & mortalia corpora vestra per inhabitantem spiritum suum in vobis. Dauid quoque canens Deo, dicit de creatura: Aufer spiritum eorum, & deficient, & in puluerem conuertentur. Emitte spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Incongruum est aliter ab initio cõdi creaturam, in nouissimo aliter creari. Itaq; etsi non vultis, creator tamen spiritus sanctus paraclatus, qui à Deo mittitur, prædicatur à sanctis: Mittis spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Et vt pater, & filius fecisse dicitur in scriptura, sic inuenietur & spiritus sanctus fecisse. Deus enim ait in Hieremia deduxisse hunc Israel in deserto ad populum meum, & non dixistis, vbi est dominus, qui eduxit nos de terra Aegypti, qui induxit in deserto. Dicit autem & Esaias, qui audiendus est, spiritum sanctum deduxisse Israel in deserto, sic dicens: Deduxit eos per abyssum, sicut equum per desertum, & non laborauerunt tanquam iumenta per campum, descendit spiritus à domino, & deduxit eos. Dicitur autem & lex domini, lex spiritus. Et de singulis quoq; sanctorum in Psalmo dictum est: Lex Dei eius in corde ipsius. De se verò Paulus: Factus sum, inquit, his, qui sine lege sunt, tanquam sine lege, cum extra legem Dei non essem, sed in lege essem Christi, vt lucrarer eos, qui sunt sine lege. Et rursum ad Romanos scribit: Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu, liberauit me à lege peccati & mortis. Ita vt unitas trinitatis inueniretur in sanctis scripturis: quæ enim sunt Dei ac Christi, ac spiritus sancti inuenimus in eis, vt cum dominus Iudæis dicit: Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ Dei sunt, Deo. Paulus quoque ad Philippenses scribit: Omnes enim quæ sua sunt, querunt, non quæ Iesu Christi. Ad Corinthios: Animalis autem homo non percipit, quæ sunt spiritus Dei: stultitia est enim. Et omnis siquidè Dei patris nostri nomine, Dei Christiani verò discipuli, nomine Christi: & spiritalis spiritus sancti nomine appellatur. Audienda nanque est illa in Sarepta Sidoniæ vidua ad Heliam Thesbiten, dicens: Quid mihi & tibi est homo Dei? Et rursum: Nunc cognoui, quia homo Dei es tu. Illa vero mulier Sunamitis suo marito de Helisæo dicens: Ecce homo Dei

Creator etiam spiritus sanctus.

1. Thess. 5. 1. Corin. 6.

Psal. 107.

Ioann. 20. 4.

Roman. 8. 4.

Psal. 107.

Psal. 9. 1. Corin. 9.

Lucæ 10. 6.

Deus, Christia nus. Spiritalis

Homo Dei.

Dei magnus venit ad nos. Ipsa quoque scriptura Regnorum ait: Et homo Dei venit ex Iuda, & prophetauit super altare Bethel. Nec non etiam titulatio octogesima octaua psal. Oratio Moyse hominis Dei. Lucas vero in Actis Apostolorum ait: Factum est autem & integro anno eos conuenire in ecclesia, & appellare in ecclesia primo discipulos Christianos. Et Paulus ad Corinthios scribit: De spiritualibus autem nolo vos ignorare fratres, scitis, quia quando gentes eratis, ad idola muta quomodocunque ducebamini addicti: quapropter notum facio vobis, quia nemo in spiritu dicit anathema Iesu: & nemo potest dicere dominum Iesum, nisi in spiritu sancto. Et rursus: Animalis homo non percipit ea, quae spiritus sunt Dei: stultitia enim est illi, & non potest scire, quia spiritualiter iudicatur: nam spiritualis iudicat omnia, ipse autem a nemine iudicatur, quis enim cognouit sensum domini, qui instruat eum? Nos autem sensum Christi habemus. Sensum autem Iesu Christi in substantia proprie Apostolus spiritum sanctum esse professus est: Quis scit quae sunt Dei, nisi spiritus Dei. Sicut spiritus noster, quae sunt nostra nouit. Vel ipse Paulus ad Corinthios scribit: Nobis autem reuelauit Deus spiritum sanctum: spiritus enim scrutatur omnia, etiam profunda Dei: quis enim nouit hominum, quae sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui est in ipso? Sic & quae Dei sunt nemo nouit, nisi spiritus Dei: nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui a Deo est. Et rursus. Videor enim & ego spiritum Dei habere. Paulus autem a Deo se vocatum ait, ad Galatas scribens: Cum autem placuisset domino, qui me segregauit de utero matris meae, & vocauit in gratiam suam, ut reuelaret filium suum mihi, ut euangelizare eum in gentibus. Romanos vero a Christo vocatos esse ait, scribens: In quibus estis & vos vocati Iesu Christi. Et spiritus sanctus Paulum & Barnabam a se dixit esse vocatos, quod gentibus annuntiarent Christum. Et plane mirabile, cum saluator diceret ad Paulum in templo: Ito, quia ad gentes longe positas ego mittam te. Et Paulus ad Galatas scriberet: Paulus Apostolus non ab hominibus neque per hominem, sed per Iesum Christum & Deum patrem, qui suscitauit eum a mortuis. Spiritus tamen sanctus misit Paulum & Barnabam probatos ad praedicandum gentibus Iesum Christum. Dicit namque scriptura: Sic erant autem Antiochia in ecclesia prophetae & doctores, in quibus erat Barnabas & Simon, qui vocatur Niger, & Lucius Cyrenensis, & Manaem quoque, qui erat Herodis tetrarchae collactaneus, & Saulus: Ministrantibus autem eis domino, & ieiunantibus & orantibus imposuerunt eis manus & dimiserunt, qui missi a spiritu sancto, descenderunt Seleuciam, & inde nauigauerunt Cyprum. Et sic deinceps praedicatione per Paulum facta exponitur. Et est quidem quando ex persona patris loquitur Propheta. Sic David in Psalmis ait: Semel iuravi in sermone meo, si David mentiar, se men eius in aeternum manebit, & sedes eius sicut sol ante me. Et rursus: De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Sicut & Petrus ait: Propheta cum esset David, & sciret, quia iureiurando iurasset illi Deus, de fructu lumbi eius secundum carnem sedere super thronum suum. Quando vero ex persona filii: cum Esaias dicit: Haec dicit dominus: Propter vos semper blasphematur nomen meum in gentibus: propterea nunc sciet populus meus, quia ego sum, ipse qui loquebar, adsum. Quando autem ex persona spiritus sancti: Ut cum Propheta Agabus dicat: Haec dicit spiritus sanctus: Virum hunc, cuius est iste cingulus, sic ligabunt in Hierusalem Iudaei, & tradent in manus gentium. Paulus autem ad Timotheum scribit: Spiritus autem manifeste dicit, quia in nouissimis temporibus discedent quidam a fide, attendentes spiritibus seductoriibus, & doctrinis demoniorum, sicut & cetera. Est quidem quando pater, & quando filius, & quando spiritus sanctus loquitur. Sic quidem per se ipsum pater de saluatore ait: Hic est filius

A. filius meus dilectus, in quo complacui. Filius vero antequam conuersaretur inter homines, singulis quibusque sanctorum locutus est: & post in caelum ascensum spiritus quoque sanctus ad discipulos ait: Segregate mihi Barnabam & Paulum ad opus quod vocaui eos. Et Propheta quidem Ezechiel contra veterem populum clamans, dicit: Et contristabas me in his omnibus dicit dominus. Paulus vero scribit ad nouellum populum: Nolite contristare spiritum Dei, in quo signati estis in diem redemptionis. Et David nihilo minus contra Iudaeos dicit: Et exacerbauerunt dominum in deserto. Esaias vero de eisdem ait: Ipsi vero contumaciter egerunt, & exacerbauerunt spiritum sanctum. Et ad Corinthios scribens Paulus ait: An experimentum quaeritis eius, qui in me loquitur Christi? Et rursus: Mulier ligata est, quanto tempore uiuit uir eius, si autem mortuus fuerit uir, liberata est, cui uult nubat, tantum in domino. Beatior autem erit, si sic manserit secundum meam sententiam: uideor enim & ego spiritum Dei habere. Et ad Romanos dicit: Veritatem dico in Christo Iesu, non mentior, testimonium mihi perhibere conscientia mea in spiritu sancto. Et in Esai domini: Filios genui & exaltaui, ipsi uero me spreuerunt. In Euangelio uero: Quod natum est de carne, caro est. Et rursus: Spiritus ubi uult spirat, & uocem eius audis, & nescis unde ueniat, aut quid eat. Sic est omnis qui natus est ex spiritu. Ergo haec ad initium Euangelii comparans, minuit spiritus sancti dignitatem: In principio quidem Euangelii Ioannis de saluatore, & de his qui crediderunt, ait: Quotquot eum receperunt, dedit eis potestatem filios Dei fieri, qui credunt in nomine eius, qui non ex sanguine, neque ex uoluntate uiri, sed ex Deo nati sunt. De generatione quoque fidelium exponens postmodum dominus Nicodemum instruens, quod eos, qui in se credunt, hoc est, qui accipiunt eum, a spiritu sancto regenerari oportet, dicens: Ne mireris quia dixi, oportet uos nasci denuo, spiritus ubi uult spirat, & uocem eius audis, & nescis unde ueniat, & quid eat. Sic est omnis, qui natus est ex spiritu sancto. Et commemorans ante: Quod natum est de spiritu, spiritus est: ex carne, caro: & quod nascitur de spiritu, spiritus est. Si igitur hi, qui caelesti regeneratione generantur ex spiritu sancto regenerati, ex Deo sunt generati, cur non si quid magnum & diuinum, & trinitate dignum de spiritu nos opinari oportet, quantum ad humanam possibilitatem est: Quid uero cogitabimus iterum audientes Paulum ad Corinthios de spiritu scribentem: An nescitis quia corpora uestra templum est spiritus sancti, qui in uobis est, quem accepistis a Deo, & non estis uestris empti enim estis precio. Glorificate & portate Deum in cordibus uestris: Talia ne de aliquo ex creaturis proprie esse dicuntur, & qualia de Deo, talia de spiritu scriberent sancto, si creatio esset? Quid uero faciemus audientes Petrum ad Ananiam dicentem: Quid quod tentauit Satanas cor tutum mentiri spiritui sancto, ut subtraheres de precio fundi: non es mentitus hominibus, sed Deo. Dicent forte quod spiritui Dei non mentiuntur, sicut qui ministrum contumelia afficiunt, regem non dehonestant. Quibus dicimus: Ergo & illi Apostoli mentientes, non de Deo mentiti sunt: aut qui Apostolos recipiunt, nonne Deum recipiunt? sicut dominus ad Apostolos ait: Qui recipit uos, me recipit, qui uero me recipit, recipit eum, qui me misit. Oportebat ergo Petrum memorantem: Quid quod tentauit Satanas cor tuum mentiri spiritui sancto: non es mentitus spiritui sancto, sed Deo: aut dicere, quid quod tentauit Satanas mentiri nobis: non es mentitus hominibus, sed Deo, ut sequentia ratio habeat: Quoniam Deus sanctis suis hoc tradidit & sapere & profiteri, quemadmodum cum a filiis Israel, spreto illo magno Samuele, rex petebatur, moestusque esset, dixit ad eum Deus: Non te spreuerunt, sed me. Et talibus quidem uerbis Petrus non est usus, sed cum Ananias & uxor Saphira putarent hominibus decipere, unus ex his, qui decipi putabatur, Petrus dixit: Quid

q̄tentauit Satanas mentiri spiritui sancto; non es mētītus hominibus, sed Deo. Sic sanē & ad Sapphirā coingressā continuo dixit: Quid q̄ conuenit vobis tentare spiritum dñi: Et patri quidē, & filio, & spiritui sancto fideles viuere sancta eloquia nos docent, sicut Paulus ad Roman. scribit: Quod autem mortuum est peccato, mortuum est semel; quod autem viuūt, viuūt Deo. Et rursum: Ut hi qui viuunt, iam non sibi viuāt, sed ei, qui pro ipsis mortuus est, & resurrexit. Et rursum increpans Galatas scribit: Si viuimus spiritu, spiritu & ambulemus. Et cūm Paulus diceret: Nobis verò vnus pater, ex quo om̄ia, & vnus dñs Iesus Christus, per quem om̄ia. Et quod maius est in tota creatura, hoc est corpus dñi, ex spiritu sancto esse creditur, sicut Euangelista Matthæus tradidit: Christi generatio sic fuit: Cūm desponsata esset Mariā mater eius Ioseph, anteq̄ conuenirēt, inuenta est in vtero habens de spiritu sancto: Ioseph autem vir eius, cūm esset homo iustus, & nollet eam detegere, voluit eam occultē dimittere: hęc autem eo cogitante, ecce angelus dñi in somnis visus est à Ioseph: Fili David, ne timeas recipere Mariā vxorem tuam: quod enim ex ea nascetur, de spiritu sancto. Et licet sapientia Solomonis in Prouerbis, de corpore saluatoris diceret: Sapientia ædificauit sibi domum, & hic profitetur vnigenitum creatorem corporis sui, hęc tamen angelus ex spiritu sancto illud esse dixit, & sic omnis Christianus cūm instruitur, credit. Neq̄ enim scriptura circa trinitatem discrepat, vnā eandemq̄ operationem eius tactā vbiq̄ docens. Deniq̄ Deum paritura Mariā cūm Gabriele audisset dicentem: Ecce in vtero habebis & paries filium, & vocabis nomen eius Iesum, &c. Et cūm interrogasset: quomodo erit istud, quia virum non nouit: statim docetur ab eo dicente: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi, propterea quod nascetur ex te, sanctum vocabitur, filius Dei. Quod si virtus altissimi est vnigenitus secundum Paulum, dicentem: Christus Dei virtus, & Dei sapientia: Spiritus verò sanctus paraclētus, spiritus veritatis, hisq̄ obumbrantibus paritura dñm Mariā, creatum est dominicum templum: Angelus autem ex spiritu sancto creatum illum dixit, cur non vnā operationem esse trinitatis erudimur: Omnes verò fideles ex spiritu sancto esse dixit dñs ad Nicodemum profitens: Quod natum est ex carne, caro est: & quod natum est de spiritu, spiritus est: ne mireris q̄ dixerim tibi, oportet vos nasci denuo, spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis, & nescis vnde veniat, aut quod vadat, sic est omnis qui natus est ex spiritu sancto. Cūm ergo audimus, nobis vnus Deus pater, ex quo om̄ia, & vnus dñs Iesus Christus, per quem om̄ia, & nos per ipsum, & habemus quod maius est tota creatura & gloriosius, quod est corpus dñi, necnon & omnes sancto spiritu esse sanctos: cur non quæ de patre, & filio, eadem etiam de spiritu sancto sapere dirigimur à scripturis: Quod si graue vel nefas impijs hoc esse videtur: Ergo sicut credunt in patre, & filio, ita credant in spiritu sancto, & sicut baptizant in spiritu sancto, ita etiam baptizent in nomine patris, & filij: non ita baptizent etiam in nomine, & in nomine spiritus sancti. At videamus si vel in Deum credant, vel baptizent, qui sic sapiunt, non videntes in scripturis sanctis trinitatis vnitatem. Scripsit namque ad Ephesios beatissimus Paulus: Propterea suscipite tota arma dei, vt possitis resistere in die malo, & cūm om̄ia perfeceritis, state cincti lumbos in veritate, & calciate pedes in præparatione Euangelij pacis, super hęc om̄ia accipientes scutum fidei, & galeam salutis accipite, & gladium spiritus, quod est verbum Dei. Ecce totam armaturam, & galeam filij: ipse enim est salutaris, sicut dixit Esaias Propheta: Ee videbit omnis caro salutare Dei nostri: Gladius verò spiritus sancti. Nunquid destitit à trinitate: nunquid non trinitatem edocet: Quid igitur de spiritu sancto quisq̄ dicit: cūm tales professiones de eo scripturas enunciare, & sanctos de

A
 minum orare sciamus: Dñe ne in ira tua arguas me. Et dñs in Psalmo: Arguam te, & statuā peccata tua ante faciem tuam. Et saluatorem de spiritu sancto dicentem: Si autē iero, mittam paraclētum ad vos, & cūm venerit ille, arguet hęc mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio. Et quem admodum in Esaiā, de conuersatione vnigeniti inter homines audiuius: Exiet vīrga de radice Iesse, & flos de radice ascendet, & requiescet in eo spiritus Dei, spiritus sapientie & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus sciētia & pietatis, & replebit eum spiritus timoris dñi: Non secundum gloriam iudicabit, neq̄ secundum loquelā redarguet, sed iudicabit humili iudicio, & redarguet superbos, & eripiet humiles terrę, & percutiet terrā verbo oris, & spiritu per labia interficiet impiū. Igitur & conuersatum eum inter homines videmus, & spiritū Dei, id est, spiritum sanctū, & septem spiritus vocatos super eū requiescere aspeximus. Sic itaq̄ & de spiritu sancto audientes consiueramus: Ipse em̄ filius est Dei, qui dixit: Et cūm venerit paraclētus, arguet hunc mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio: Neq̄ enim sine spiritu sancto dñs adueniet in carne, sed constituens cum diuinitate sua eum, qui vnīuersitatem implet, cūm sit vnctio super carnē suam. Sic sanē & David audiuius cantantem & dicentē: Quod ibo à spiritu tuo, & quod à facie tua fugiam: Aut non tanq̄ iudicem spiritum expectans istas emittit professiones: Omne em̄ opus Dei & Christi, & spiritus sancti est proprium. Aut nō audiuius eum dicentem de Deo: Hodie quidem si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione secundum diem tentationis in deserto, vbi tentauerunt me patres vestri: De se verò: Probauerunt & viderunt opera mea: Quadraginta annis proximus fui generationi huic, & dixi, semper errant corde ipsi verò non cognouerunt vias meas, sicut iuravi in ira mea, si introibunt in requiem meam. Quod si dicant illi, dominum esse, & non spiritum, qui dicit: Propterea odio habui illam generationē, & ante dicta illa om̄ia: Audiant Paulum ea quæ in Psalmo sunt dicta ad Hebræos scribentem: Quare sicut spiritus sanctus dicit: Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. Veniant autem ad Prophetam Esaiam, & audiant eum dicentem: Non legatus, neq̄ angelus, sed ipse saluauit eos omnibus diebus seculi: Ipsi verò contumaciter egerunt, & exacerbauerunt spiritum sanctum, & conuersus est eis ad inimicitiam. Necnon etiam primitias martyrum Stephanum auscultent increpantem principes Iudæorum, ob beneficia quę contulit Deus patribus eorum in deserto per annos quadraginta, & ob ea, quæ irreligiosē egerunt facto vitulo, & idolis adorantibus, & præter hęc om̄ia quæ neuariē machinati sunt, dicentem ad eos: Dura ceruice, & incircuncisi corde, auribus: Vos semper spiritui sancto obnitimini, sicut patres vestri: Quem ex Prophetis non persecuti sunt patres vestri, & occiderunt: pronunciantes de aduentu iusti, cuius vos proditores & interfectores estis. Quis igitur non mirabitur spiritus sancti diuinitatem, cūm talia sint de eo dicta: Quis non venerabitur paraclētum spiritum veritatis, cūm viderit eum arguere hunc mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio: Cūm viderint eum suscitantem mortuos, & viuificantem, & facientem quod pater & filius facit: In Euangelio scriptum est: Sicut enim pater suscitauit mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat. Ad Romanos dicit: Spiritus eius, qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis: qui suscitauit Iesum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra, per inhabitantem spiritum suum in vobis. Et in Psalmo: Aufer spiritum eorum, & deficient, & in puluerem conuertentur. Emitte spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Et quisquam paraclētum creatorem non confitetur esse, qui mittitur, & creat corpora à seculo dissoluta, & conuersa in puluerem suum, & renouat faciem terræ: secundum

Psal. 6
 Psal. 49
 Ioann. 16
 Esaiā 11.
 Psal. 94
 Hebræ. 3
 Stephans
 primitie
 martyrum.
 Actor. 7.
 Ioann. 5.
 Roman. 8.
 Psal. 107
 hoc

hoc quod in Esaia Propheta scriptum est: Erit autem caelum nouum, & terra noua. Et iterum Paulus ad Romanos scribit: Habeo ergo confidentiam in Christo Iesu ad dñm, non autem audeo de omnibus loqui, quod non est operatus per me Christus. Ad obauditionem gentium verbo & facto, atq; in veritate signorum & prodigiorum in virtute spiritus sancti: duce spiritu sancto Christum signa & prodigia fecisse. Ad Ephesios verò: Huius rei gratia flecto genua mea ad patrem, ex quo omnis paternitas in caelo & in terra nominatur, vt det vobis secundum opulentiam gloriæ suæ virtutem corroborari per spiritum suū in interioriorem hominem, habitare Christum per fidē in cordibus vestris. Et hæc quidem de patre & filio Paulus singulariter scribit, sicut ad Thessalonicenses, quod frequenter memorauimus, ait: Ipse verò Deus & pater noster sanctificet vos ad perfectum: Non dicit, sanctificent vos, pluraliter, sed sanctificet, singulariter. Quando autem ad Corinthios de filio & spiritu dicit: Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine dñi nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri. Et de patre quidem & de spiritu: Nescitis quia templū Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis: Si quis templum Dei violauerit, disperdet illum Deus: quia templum Dei sanctum est, quod estis vos. Sed & Dauid de patre & spiritu dicit: Quò ibo à spiritu tuo? & à facie tua quò fugiam? Si ascēdero in caelum, tu ibi es: & non dixit vos, licet de spiritu & patre dixerit. Vbi est enim Deus, ibi est & filius, & spiritus esse ostenditur. Et in filio atq; in spiritu sancto Deus adoratur: Nam cū Samaritana mulier adhuc carnaliter cogitaret de Deo, & arbitrareretur in loco adorari, ac diceret: Domine, animaduerto quia Propheta es tu: Patres nostri in monte isto adorauerunt, & vos dicitis, quoniam Hierosolymis est locus, in quo adorari oportet. Dñs autem excludens in loco adorari eum, dixit: Mulier crede mihi, quia veniet hora, quando nec in isto monte, neq; in Hierosolymis adorabitis patrem, sed veniet hora, quando veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate: Pater enim tales querit, adorantes Deum in spiritu & veritate oportet adorare. Quòd si in spiritu & veritate, ergo in filio Deus adoratum: nam veritas est filius, qui dixit: Ego sum via, veritas, & vita: Cur non cum patre spiritus adorandus est à nobis: cū in Christo audiant glorificari patrē in ecclesia, quid se esse facturos adserent? Paulus enim scribens ad Ephesios ait: Eius qui potens est omnia facere abundanter quàm petimus aut sapimus, ipsi gloria in ecclesia in Christo Iesu in omnes generationes seculi seculorum. Et rursum Paulus dicit: Quia per Christum dicitur Amen patri ad gloriam: per patrem & filium Dei, & in filio patrem glorificantes. Sic itaq; Deum adorātes in spiritu & in filio, id est, per spiritū ac per filium adorātes, coadoramus dñm, & filium, et spiritum. Deniq; Paulus scribit: vt in nomine Iesu Christi omnes genua flectāt, & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria est Dei patris. Quod si hi, qui in nomine Iesu Christi flectunt genua, filium glorificant cum patre, cur hi, qui in spiritu patrem & filium adorant, non adorabunt eum cum patre, & filio, & spiritu sancto? Si itaq; audiimus Moysen dicentem: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruias, scimus pronunciarum cum Deo filium & spiritum. Et ne tanquam non scripta memorantes, & de nostro loqui videamur, demonstranda est celestium virtutum adoratio, & sicut sanctis didicimus scripturis: Forsitan illi æmulatores effecti, sic & venerari discent & orare. Quem visum volūt Esaia in templum laudari & clarificari, Seraphin ne an filium: fortè enim aures obstruent, an spiritum sanctum? Esaia enim ait: Et factum est anno quo mortuus est Ozias rex, vidi dominum sabaoth sedentem super thronum altum, & eleuatum, & plena domus maiestate eius, & Seraphin stabant in circuitu eius, sex alæ vni, & sex alæ alteri, & duabus quidem velabant faciem, duabus verò pedes,

Ephes. 3

Ioannis 4

In spiritu & veritate adorare quid sit

Deuter. 6

Esaia 6

C
D

des, & duabus volabāt, & clamabant alterutrum, & dicebant: Sanctus, sanctus, sanctus dominus Deus sabaoth, plena est omnis terra gloria eius, & eleuatum est lumen ex voce clamantis, & domus impleta est fumo, & dixi: Miser ego, quoniam compunctus sum: quia cū sim homo, & in munda labia habeam, & in medio populi in munda labia habentis ego habitem, regē dñm sabaoth ego vidi oculis meis. Et missus est ad me vnus de Seraphin, & in manu habebat carbonem, quem forcipe tulerat de altari, & tetigit os meum, & dixit mihi: Ecce tetigit istud labia tua, & ait: Ecce auferet iniquitates tuas, & peccatum tuum mundabit. Et ego audiui vocem domini, dicentis: Quem mittam, & quis ibit ad populum istum? & dixi: Ecce ego, mitte me. Et dixit mihi: Vade ad populum istum, & dic eis: Aure audietis, & non intelligetis, & videntes videbitis, & nō aspicientis. In crassatum est enim cor populi huius, & auribus suis grauitè audierunt, & oculos suos clauerunt, ne fortè videant oculis & credant, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur, & sanem illos. Et dixi: Vsq; quo domine? Quem igitur hunc esse volunt, adserant, dicent enim fortè filium. In Evangelio narrāto scriptum est: Et propterea non poterant credere in Iesum, quia dixit Esaia Propheta: Excæcauit eorum oculos, & hebetauit eorum cor, ne fortè videant oculis, & intelligant corde, & conuertantur, & sanem illos. Hæc igitur dixit Esaia, cū vidisset gloriam eius, & locutus est de eo. Et quid facient de Paulo, qui spiritum dicit in illa gloria visum esse Esaia, & locutum esse ei, cū misisset eū ad populum supra dicta dicere: Scriptum est enim sic in Actis Apostolorum: Conuenientes autem ad alterutrum Iudei, dimittebantur, dicente Paulo verbum vnum: Quia bene spiritus sanctus locutus est ad patres vestros per prophetam Esaia, dicens: Aure audietis & non intelligetis, & videntes videbitis & non aspicientis. In crassatum est cor populi huius, & auribus suis grauitè audierunt, & oculos suos clauerunt, ne fortè videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur, & sanem illos. Ecce Ioannes quidem filium, Paulus verò spiritum sanctum esse dicit, qui sit visus Esaia, sedens super thronum altum, & eleuatum, qui adoratur, & laudatur, & glorificatur à Seraphin. Ecclesiæ autem Christi omnes ab oriente vsq; ad occidentem conuenienter patrem à Seraphin laudari profitentur in ministeriorum relatione. Dicāt itaq; nobis, qui venerationem spiritui sancto abnegant, quis nam ex his verum dicat, aut quis fallat: Vtrum ne Ioannes, an Paulus, an vero omnes ecclesiæ Christi: quo quidem omnes ecclesiæ patrem profitentur esse, qui adoratur à Seraphin, Ioannes filium, Paulus verò spiritum sanctum. Si verò nemo eorum fallit, sed omnes veritatem dicunt, manifestè probatum est, quod & solius nomen patris dicatur. Habebat tamen patrem, & filium, & spiritum sanctum secundum pronunciatum. Alioqui quid facient audientes Saluatorem dicentem ad discipulos: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti: cū scriptura non trinitatem sed vnionem nominaret. Scriptum est enim sic in Actis Apostolorum, de his, qui in Samaria crediderunt, & baptizati sunt à Philippo, tantum baptizati erant in nomine domini Iesu Christi. De his verò, qui Ephesi à Paulo baptizati sunt, hi cū audissent, baptizati sunt in nomine dñi Iesu Christi. Petrus etiam Iudeos alloquens: Poenitentiam, inquit, agite, & baptizetur vnusquisq; vestrum in nomine Iesu Christi in remissione peccatorum vestrorū. Hi cū audissent, & comprobassent sermones eius, baptizati sunt, & addite sunt in die illo animæ quasi tria milia. Nunquid preuaricatores mandati saluatoris effecti sunt? & cōtra traditionē saluatoris baptizauerunt tantam multitudinē: Non em scriptum est: quia baptizauerunt in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, sed tantum, in nomine domini Iesu Christi. Sed non sunt

Ioann. 16

Acto. 18

Acto. 2

præuaricati. Absit. Nam licet filij nomē tantūmodo dicatur, habet tamen patrē & spiritū secū pronunciatū, sicut in scripturis sanctis probauimus. Itaq; & spiritus sanctus sabaoth dicitur, & est cum Deo & filio à Seraphin adoratus. Propter quod hæc ter dicunt: Sanctus, sanctus, sanctus, vt trinitatē pronunciarēt. Vnde & Paulus dñm vocari spiritum non negat, dicens ad Corinthios: Dñs verò spiritus est, & vbi spūs dñi, ibi libertas. Et ad Romanos ait: Lex autē spiritus vitæ liberauit me à lege peccati & mortis. Quomodo autē ausi estis spiritum sanctum seruū dicere, qui creaturā liberauit: Si enim omnia per ipsum facta sunt, ostendite creaturam esse spiritū sanctum. Vtiq; etiam id quod in Psalmo scriptum est, quia omnia seruiunt tibi seruū esse ostēdit spiritū sanctum: Sed neq; in quo dicitur: omnia per filiū facta sunt, adsignat spiritū sanctum: Ipse em̄ est qui dixit neq; id quo omnia seruiunt tibi, seruū esse ostendit eum. Alioqui & Paulus quomodo audiendus est, dicens: Non em̄ accepistis spiritum seruitutis iterū in timore, sed accepistis spiritū adoptionis filiorū, in quo clamamus, Abba pater: Itaq; seruus nulla ratione spiritus sanctus esse ostenditur. Sed vos & carnē, & seruū esse eum infamatis, qui non solū non sit liber, sed & creaturæ libertatē largitur, sicut superius probauimus. Et rursus Paulus scribit: Diuisiones autē donorū sunt, idē verò spiritus, diuidens singulis sicut vult. Et Iesus ait: Spiritus vbi vult spirat. Si autē facit quod vult, iam non est seruus, sed liber est. Et qualē mortem merebuntur, qui numen cœlestis militiæ seruū esse profitentur: Dñs enim virtutū interpretat̄ dñs sabaoth, et non vtiq; libertatē largitur creaturæ, nisi esset creationis dñs: in nomine enim dñi Iesu & spiritus sancti, quē mittit vobis pater in nomine meo, ille vos docebit. Tamen nomen patris, & filij, & spiritus sancti, & in propria vita & substantia permanens, cum ipse sit vita: Alioqui quid estis facturi audientes in Canticis Solomonem dicentem: Vnguentum effusum nomen tuum, propterea adolescentulę dilexerunt te: Esaias verò: Et faciet dñs sabaoth gentibus, in isto monte bibent in lætitiā, & bibent vinum, vnguento vngentur, tradent hæc omnia gentibus. Nonne spiritum sanctum quo vncti sumus, vnguentum vocauit Propheta: Quem & Dauid oleum exultationis dicit, in conuersatione humana Saluatoris: Propterea vnxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Quod & assumens Petrus ait: Iesum Christum, qui est à Nazareth, vnxit Deus eum in spiritu & virtute. Spiritus itaq; sanctus cum & oleum & vngentum dicitur, nomen est Dei & filij, in propria vita & substantia permanens, cum sit ipse, vt supra diximus, secundum prophetiam, vngentū effusum nomē tuum. Manifestum autē quia spiritum sanctum effudit dñs abundanter super eos, qui ex gentibus crediderunt, sicut Paulus scribit. Et cum vnctionem & signaculum habeamus. Et rursus idem Paulus in secunda epistola ad Corinth. scribat: Qui autem firmat vos vobiscum in Christo, & vnxit nos Deus, qui & signauit nos, & dedit arram spiritum in cordibus nostris. Et iterum ad Ephesios ait: In quo credētes signati estis spiritu promissionis sancto, qui est arra hæreditatis nostræ: magna nos sapere sancti præparat de spiritu sancto: Nam Dauid dicit: Dñs pars hæreditatis meæ, & calicis mei. Et Moyses scribit: Non erit portio, neq; hæreditas Leuitis in terra, dñs ipse portio eorum est. Et Hieremias clamat: Quia quid formauit omnia, ipse hæreditas huius Iacob, dominus nomē est ei. Et cum dñm hæreditatem sanctorum spiritum sanctum esse dixit, in quo, inquit, credentes signati estis spiritu promissionis sancto, qui est arra hæreditatis nostræ, docens hæreditare & non hæreditare professiones sanctorum considerantes: Ait enim Esaias ad eos, qui non haberent spiritum sanctum, & propterea ignorantes esse hæreditatem sanctis post huius seculi exitum instruens patienter, & dicens: Est hæreditas colētibus Deum, & vos eritis iusti, dicit dñs: Qui sititis, ite ad aquam.

Spiritum

A spiritum sanctum aquam appellans, sicut postmodum monstrabimus: cum sit arra sanctorum hæreditatis. Hunc spiritum sanctum, & Dauid signaculum hæreditatis cum habuisset. Sed hos quidem qui non credunt hæreditatē esse sanctis, post huius vitæ exitum miseros esse dicit. De se verò & similibus confidenter agens: Multi dicunt: quis ostendit nobis bona: Signatum est super nos lumen vultus tui domine: Signationem dicens signaculum, quod lumen vultus tui domine esse sit professus. Itaq; credant Paulo dicenti, spiritu promissionis sancto signatos esse credentes. Et Dauid, qui haberet eundem spiritum fidei, psallentis Credidi, propter quod locutus sum. Sciantq; & vultus dñi esse dicit signaculum quod accepit, id est, spiritum sanctum, ad eū vt & n̄m Dei lumē Dei esse scies psalleret Deo, dicens: In lumine tuo videbimus lumen, id est, in filio tuo videbimus spiritum sanctum. Sic & Esaias spiritum qui sanctificat non solum lumen, vt dñm etiam ignem scit appellari, dicens: Et erit lumen huius Israel, & sanctificabit eum igne ardenti. Et ecce in lumine quod est ignis, sanctificat dominus hunc Israel, & Deus tamen ignis consumens est. Sed & Paulus dicit: Vt fiat oblatio gentium acceptabilis, sanctificata in spiritu sancto. Et non aliter gentes, aliter Israel sanctificantur à Deo, quàm spiritu sancto lumine & igne existente. Dicit autem & sapientia Solomonis in Prouerbij: Lux domini spiratio est hominum, qui scrutatur interna ventris. Et manifestum est, quia spiritus omnia scrutatur, quemadmodum scribit Paulus, & quod à principio formato Adam, in faciem eius spirauit Deus spiritum sanctum, sicut Moyses ait: Et spirauit Deus in faciem Adæ inspirationem vitæ, & factus est homo in animam viuentem. Neque id quod spiratum est à domino, anima est, secundum fabulatores Iudeos. Alioqui quomodo hoc quod à se spiratum est, Deus igni æterno condemnat, sed viuificans spiritus est, de quo & Paulus ait: Spiritus verò viuificat, & spirauit Deus in faciem eius spirationem vitæ, & factus est homo in animam viuentem. Itaque spiritus sanctus est spiritus vitæ, à quo excident nonnulli, viuentes mortui sunt, sicut Paulus scribit. Nam quæ in delicijs agit, viuens mortua est. Alioqui quomodo audiendus est Solomon, dicens: Lux domini spiratio est hominum, qui scrutatur interna ventris, si animas hominum lumen Dei esse dicitis, nisi spiritum sanctum lumen Dei confessi fueritis: Sed spirationem lumen Dei esse credatis, dicente Moyses: Spirauit Deus in faciem Adæ spiraculum vitæ. Et filius Dei: Ego sum vita. Sed & Sapientia Solomonis introducens Saluatorem dicit: Ecce proferam vobis meæ ad spirationis professionem, sic enim in prouerbij ait: Sapientia exitu canit, in plateis verò fiducialiter agit, in portis autem potentium adhsit, in muris quoque ciuitatis confidenter agit: Quanto tempore obtinent infantiam, & non erubescunt. Imprudentes autem cōtumeliæ eum sint cupidī, impij effecti, odio habuerunt sensum, & obnoxij facti sunt increpationibus. Ecce proferam vobis meæ ad spirationis professionē, docebo vos meum sermonem. Et Esaias prædicans spiritus sancti promissionem ficatū: Dixit dñs qui cœlum fecit & adfixit illud, qui solidauit terram, & quæ in ea sunt: Qui dat aspirationem populo, qui est super eam, & spiritum calcātibus eam. Dicit qui est populus qui accepit spirationem: Nunquid & hic spirationē animam esse dicitis: Aut dabit sine anima populū super terrā constitisse: Sed non est, professionem namq; spiritus sancti prædicans Propheta hæc dicit. Deniq; completam professionem super fideles, qui fuerant illo tempore, scripsit Lucas: Vt complerentur dies quinquagesimæ erant pariter omnes in vnum. Et factus est subito sonus de cœlo, tanq; spiritus sanctus vehemens ferretur, implens totam domum vbi erant sedentes, & visæ sunt eis diuisæ linguæ tanq; ignis, & sedit super vnumquemq; eorū, & coeperunt loqui varijs linguis, prout spiritus sanctus dabat.

Aqua spiritus sanctus intelligitur.

Psal. 4. Signaculum vultus domini.

Psal. 36.

In faciem Adæ quid sit inspiratum.

Prouer. 4.

Act. 2.

Spiritum sanctū nō esse seruū. Psal. 118.

2. Cor. 13.

Dominus Sabaoth.

Psal. 44.

Act. 10.

2. Corin. 1.

Psal. 15.

dabat eloqui illis. Simili modo magnus ille Iob aduersus amicos suos, cum essent spiritu sancto priuati, & nihil verum dicerent, neque opinarentur se ante Deum loqui, aiebant: Nonne ante Deum loquimini? Et rursum: Qui annunciatistis verba. Spiratio uero cuius est: quippe deitatis. Ex quibus vnus magna loquens, dicebat: Spiritus est, qui mortalibus intercedit, spiratio uero omnipotentis est, quae me docet. Omnipotens autem filius, de quo Zacharias ait: Propterea sic dicit dominus omnipotens. Post gloriam misit me super gentes. Igitur Solomon dicit: Lux domini spiratio est hominum. Et a Moysse instructus: Spirauit dominus in faciem Adae spirationem vitae, & factus est in animam uiuentem. Audientes uero & Saluatore dicentem: Ego sum uita. Et Paulum scribentem: Lex enim spiritus vitae. Et rursum: Misit Deus filium suum in corda nostra. Videntes autem etiam unigenitum in facie apostolorum dicentem: Accipite spiritum sanctum. Spirationem filij, in propria uita & substantia manente, spiritus esse doceamur, & neque genitum, neque creatum esse a filio sapiamus, nequaquam unigenitum filium credamus esse spiritum, & quod dominus sit uerbum filij, genitum uero a Deo uerbum suum in propria uita & substantia permanens cum sit uita filius Dei. Propterea uero non est genitus ab eo spiritus, quia non est uerbum eius. Creatum uero dicere spiritum, absit. Veruntamen spirationem filij Dei eum ex sanctis scripturis docti sumus, & fontem spiritus filium Dei dicimus, audientes filium: Quia duo nequa fecit populus iste, me dereliquerunt fontem aquae uiuae, & foderunt sibi lacus contritos, qui non potuerunt aquam portare. Aqua uia spiritus sanctus est, sicut Ioannes docuit, Saluatore dicente ad Samaritanam mulierem: Si scires donum Dei, & quis est, qui dicit tibi, da mihi bibere, tu utique petisses eum, & dedisset tibi aquam uiuam. Et rursum: Quicumque biberit ex aqua, quam ego ei dabo, non sitiet in aeternum. Et in medio templi clamat: Si quis sitit, ueniat ad me & bibat, qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquae uiuae. Et interpretatus est sic: Hoc autem dicebat de spiritu sancto, quem accepturi erant, qui credituri erant in eum. Ita etiam & Esaias dominum dixisse ait: Quia ego dabo in sitim aquam his, qui in sicco interfecerunt, & ponam spiritum meum super semina tua, & benedictiones meas super filios tuos, & orientur tanquam in aqua fontem, uelut salix inter fluxus aquae. Ergo manifeste scripturis sanctis profitentibus, aquam uiuam esse cognouimus. Dominus se fontem spiritus esse dixit sic: me dereliquerunt fontem aquae uiuae. Sic & Dauid dicit ad dominum: Quia apud te est fons uitae. Igitur praeter dominum ostende alium fontem esse uitae, qui apud eum sit: non enim dixit, quoniam tu es fons uitae, sed: quia apud te fons uitae est. Est uero apud Deum, & est filius fons existens spiritus. De quo Paulus ad Romanos scribit: Spiritus uero uitae propter iustitiam. Ita non alienum, sed proprium patris esse eum dicit: Nam cum professus fuisset: quia apud te est fons uitae, & adiunxit: in lumine tuo uidebimus lumen, id est, in filio tuo uidebimus spiritum. Nec non etiam & in nomine uirtutis Dei appellatus spiritus, & uirtus, & sapientia esse monstratur. Audiuimus enim saluatore in Euangelio promittentem discipulis suis missurum esse spiritum sanctum, qui dicit: Ecce ego praemittam promissionem patris mei super uos, uos uero sedete in ciuitate, donec induamini ex alto uirtute. In Actis uero Apostolorum idem dominus ait: Sed accipietis uirtute superueniente super uos spiritu sancto. Hoc quoque impletum esse comperimus, sub die quinquagesimae consummata. Aut ergo uirtutem Dei spiritum sanctum esse profiteamini, aut sicut Sabellius paraclatum, cum sit uirtus Dei, eundem filium esse praedicate, & audite Paulum dicentem: Spiritus uitae propter iustitiam. Fontem iterum spiritus instruimur esse filium. Hieremiam audite clamantem contra Iudaeos: Quia dereliquerunt me fontem uitae dominum. Et alius ait: Spiritum sapientiae, sciens spiritum sanctum secundum Esaiam quidem dicentem: Et requiescet super eum spiritus Dei, spiritus sapientiae & intellectus.

Secundum

A Secundum Paulum uero tribuentem: Non cesso gratias agens Deo pro uobis, ut det uobis spiritum sapientiae & reuelationis. Fontem esse spiritum dixit supra, sic dicens: Dereliquistis fontem sapientiae. Quod uero spiritum hic sapientiam appellauerit, manifestum est, ex quibus dicit: Nam cum in terra Chaldaeorum esset populus, & cum Chaldaeis conuersaretur, eos, qui non haberent spiritum sanctum, sed carnaliter quidem uiuerent peccato, morerent uero iustitiae, & fraudarent spiritu sancto, querebatur cum lachrymis, dicens: Quid est Israel: quid, quia in terra inimicorum es, & inueterasti in terra aliena, coinquinatus es cum mortuis, deputatus es cum his, qui in inferno sunt. Dereliquisti fontem sapientiae, uiam domini si fuisses ingressus, habitares utique cum pace in aeternum. Consideret enim uiam, quam dereliquerunt filij Israel, Deum esse, qui dicit: Ego sum uia, fontem uitae in Propheta appellari, quam dereliquerunt Iudaei, coinquinantes se cum Babylonijs, qui erant mortui iustitiae: ducem enim non habent in se spiritum paraclatum, spiritum ueritatis, qui est uita & uiuificatio: uiuere uero mortui sunt. Unde & Paulus de talibus scribit: Nam quae in delicijs agit uia, uiuens mortua est. Et Solomon clamat: Qui in delicijs conuersatur a pueritia seruus erit, in nouissimo uero dolebit in se. Qui enim in peccati delicijs agunt, non audiunt Paulum scribentem: Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, abba pater. Sed cum sint filij peccati, mortui sunt iustitiae: Qui uero spiritus sancti donum acceperunt, Lex enim spiritus uitae, liberauit me a lege peccati & mortis. Bene itaque Moyses obseruauit ut diceret: Itaque spirauit dominus in faciem Adae spirationem uitae, & factus est homo in animam uiuentem. Qui enim non habent spiritum sanctum, uiuere mortui sunt. Unde & ad Israel derelicto domino, qui sit fons uitae uiuificans, dicit: Dereliquistis fontem sapientiae, uiam domini si fuisses ingressus, utique habitares in pace in aeternum tempus. Audientes ergo dicentem: Ego sum uia, docti etiam a scripturis sanctis fontem spiritum esse deum, qui dicit: Me dereliquerunt fontem aquae uiuae, nequaquam creaturam spiritum sanctum sapiamus, eiusdem sed esse cum patre & filio substantiae, iterum ex scripturis probamus, sicut superius ab Esaiam Propheta docuimus. Scribit autem ille magnus Ioannes Euangelista in Apocalypsi haec dicens: Et ostendit mihi fluuium aquae uiuae, candidum quasi glaciem egredientem a sede Dei & agni, fluentem per medium plateae. Dicebat uero de superna Hierusalē, de qua scriptum est in Psalmis: Fluminis impetus letificat ciuitatem Dei. Quod si dixerint, quid ergo quia scriptum est aqua: Audiant. In sede Dei & agni aqua est uita, & cum aquae eius capaces aliqui efficiunt, per flumina dicunt, & in singulis quibusque adimpleri dicitur spiritus sanctus, sicut & filius Dei adimpleretur in singulis, secundum Paulum scribentem: Plenitudo eius qui omnia in omnibus adimplet. Et est quidem, quando hi, qui implentur ista aqua uia, flumina appellantur, sicut & Dauid in Psalmo dicit: Eleuauerunt flumina uocem suam, a uoce aquarum multarum. Est uero quando uerbum doctrinae, & uia aquaeque operatio spiritus flumina uocantur, secundum dominum dicentem: Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquae uiuae. Ergo non dixit aquis impleta est aqua enim spiritus uita est, & flumen Dei impletum est aquis. Et dominus: Me, inquit, dereliquerunt fontem aquae uiuae. Itaque eiusdem sedis est cum Deo, & eiusdem uitae, uita ei det spiritus sanctus, sicut Ioannes uia cum Esaiam dixit, & non seruus nec minister, sicut uos dicitis. Quod si permanent dicentes creatum spiritum, & proferent illud, quod in Amos propheta scriptum est: Praeparate, inuoca dominum Deum tuum, Deus Israel, quia ego firmas tonitruum, & creans spiritum, & annuncians in omnibus Christum suum. Audiatur non de spiritu sancto hoc dixisse filium dei, sed spiritum uenti tonitruum, sed praecedat spiritus uenti, quem creare dixit post tonitruum dominus. Alioqui dicat ante spiritum sanctum crearet tonitruum. Si uero hoc impium est dicere.

Iob 40 dicere, expellantur prorsus, qui dicunt creatum esse spiritum sanctum, quonia
 nec de prima creatione, quae à filio Dei sit creata, tacuerit scriptura: sicut enim di
 cit, qui loquitur ad Iob: Sed ecce bestiae apud te foenum tanquam boues edent,
 & vigor eius in lumbis, virtus vero in umbilico ventris eius. Stringit caudam si
 cut cyprinum, nervi eius complexi sunt sicut funes, latera eius sicut latera aris,
 & dorsum eius &c. Hoc testimonium facturae domini factum ad illudendum
 angelis. Itaque Diabolus prima creatura deluditur ab angelis, sic enim scriptum est:
 Initium facturae domini, factum ad illudendum angelis. Nos autem sensum Chri
 sti, spiritum esse de scripturis sanctis didicimus, sicut Paulus scripsit: Sed docti
 à spiritu, spiritualibus spiritalia comparantes: animalis autem homo non percipit
 ea, quae sunt spiritus Dei, stultitia est enim ei, & non potest scire, quia spiritualiter
 diiudicatur, spiritualis vero diiudicat omnia, ipse autem à nemine iudicatur: quis
 enim novit sensum domini, qui instruat eum: Nos vero sensum Christi habemus.
 Iste igitur spiritus sanctus cum sit sensus domini, in propria vita substantia exi
 stens, sicut frequenter didicimus, novit omnia quae sunt Dei, sicut spiritus nos
 ter, quae nostra sunt. Denique & Paulus ait: Nobis autem revelavit Deus per spi
 ritum suum: spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei: quis enim ho
 mo novit quae sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est: sic & quae sunt
 Dei nemo novit, nisi spiritus Dei: nos vero non spiritum huius mundi accepimus,
 sed spiritum qui ex Deo, ut sciamus quae à Deo donata sunt nobis, quae &
 loquimur, non docti humanae sapientiae verbum. Iste spiritum, spiritum sanctum
 etiam digitum Dei esse docuit, secundum Matthaeum quidem dicens: Si
 autem in spiritu Dei eicio daemones, pervenit in vos utique regnum dei. Secundum
 vero Lucam: Si autem ego in digito Dei eicio daemones, pervenit in vos utique
 regnum Dei: propterea dico vobis: quia omnis blasphemia remittetur homini
 bus, spiritus autem blasphemiae non remittetur eis. Et quicumque dixerit in filium
 hominis, remittetur ei: qui autem dixerit in spiritum sanctum, non remittetur
 ei, neque hic, neque in futuro seculo. Per hunc spiritum sanctum, cum sit digitus Dei,
 scriptae sunt tabulae lapideae, quae datae Moysi sunt, scriptae digito Dei, sicut ipse
 Moyses exposuit. Alioquin si non spiritum sanctum digitum Dei esse dicunt:
 tabulas enim lapideas gloriosiores esse, quam corda sanctorum profitebuntur,
 super quae epistola Christi est scripta non atramento, sed spiritu Dei vivi, non in
 tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Hunc spiritum sanctum, & lu
 men vultus Dei esse credimus, secundum David in Psalmo dicentem: Signatum
 est super nos lumen vultus tui domine. In xxx. & v. Psalmo: In lumine tuo vide
 bimus lumen. Et secundum Solomonem in Proverbijs scribentem: Lux domi
 ni inspiratio est hominum, qui scrutatur interna ventris. Et Esaiam dicentem:
 Et erit lumen huic Israel in ignem, & sanctificabit eum igne ardenti. Hanc spiri
 tationem filij Dei esse divinae scripturae docuerunt, secundum Solomonem qui
 dem dicentem: Lux domini inspiratio est hominum. Secundum Moysen: & spi
 ravit Deus spiramentum vitae, & factus est homo in animam viventem, & quae
 admodum postea creatus est Adam, accipiens spiritum vitae, & factus est in ani
 mam viventem, & habens spiritum sanctum, spiritualis erat, aded ut propheta
 ret, quod huius rei gratia derelinquat homo patrem suum, & matrem suam, &
 adharebit uxori suae, & erunt duo in carne una. Simili modo & omnes sancti,
 in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, per impositionem manuum sacerdo
 dotum Dei spiritum sanctum consecuti, ad antiquum restituuntur, in quo erant
 ante praevagationem Adam, & hoc spiritu legem dante in ecclesijs gentium.
 Nos neque carnem circumcidimus, neque carnaliter legem Moysi custodimus. Nam
 cum Paulus, & qui cum eo praedicabant gentibus verbum domini, & qui fideles

les fuerant de circuncisione, dicentes: Quia oportet circumcidere eos, & praecipere
 eis custodire legem Moysi, iussit spiritus sanctus non circumcidi ex gentibus
 credentes, neque carnaliter ritum sequi, quem Moyses Iudaeis tradidit, scripserunt
 Apostoli his, qui ex gentibus erant haec: Apostoli & presbyteri fratres, his, qui
 Antiochia, & Syria, & Ciliciae fratribus, qui sunt ex gentibus, salutem. Quonia
 am audiimus, quod ex vobis quidam turbauerunt vos, quae non constituimus
 visum est nobis congregatis in idipsum mittere ad vos eum charissimis nostris
 Paulo & Barnaba, hominibus qui tradiderunt animas suas pro nomine domi
 ni nostri Iesu Christi, Iudam & Silam, & ipsos per verbum annunciantes eadem.
 Visum est spiritui sancto & nobis, nihil amplius imponi vobis oneris, praeter
 ea, quae necesse est, ut abstinatis vos ab idolothytis, & sanguine suffocato, à qui
 bus custodientes vos bene ageris. Valet. Omnes ecclesiae Christi custodiunt
 haec, quia nemini ex his quae creata sunt, legem orbi terrarum dare concessum
 est. Itaque videntes spiritum sanctum legem dantem non blasphemant, dicen
 tes eum esse creatum, quoniam praecipue dominus contra eos, qui blasphe
 mant in eum, dicit: Omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus, qui
 autem blasphemaverit in spiritu sancto, non remittetur ei, neque in hoc seculo,
 neque in futuro. Non autem talia de eo diceret dominus, si creatura esset: Dein
 de & in libro Regnorum scribitur: Si peccaverit vir in virum, orabit pro eo sacer
 dos: si vero in domino peccaverit, quis orabit pro eo: Et his similia. De spiritu
 sancto etiam dominus dixit, sicut superius probauimus: Quicumque dixerit in
 verbum Dei, in filium hominis, remittetur ei, quicumque in spiritum sanctum,
 neque in hoc seculo, neque in futuro. Hanc igitur pertimescentes sententiam,
 & audientes quanta de spiritu sancto scripturae dixerint, qualia de patre, & filio,
 talia etiam de spiritu sancto sapiamus. Quoniam sicut credimus in Deum pa
 trem, & in filium eius unigenitum, ita credamus & in spiritum sanctum, sic bap
 tizati, in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Quod sicut credimus, & bap
 tizati sumus, ita sentientes de trinitate & imitantes adorationem Seraphin,
 haeredes regni caelorum effici poterimus.

D. ATHANASII AR
 CHIEPISCOPI ALEXANDRI
 ni, de beatitudine filij Dei, & de praescriptione
 sectae pessimae, ad Theophilum,
 Liber I.
 HAERETICVS.

Osco à te, de unitate deitatis nomine multifarie dictum, ut idem
 idem repetas, & sic de nominibus personarum in prosequendo
 distinguas. ATH. Disce prius in ambiguo esse posi
 tam hanc tuam secundam interrogationem. Nonne unitas
 in illo modo patitur unionis personam in confessionem in
 troduci: dum unitatis naturae nomen in tribus his personis
 sit: & haec tres personae in nomina tantum distincta sint: Vnde
 non potest unitas ostendi in personis. Nec, ut dixi, haec per
 sonae sine deitatis unitate: Nunquid potes Deum tantum sicut gentes confuse
 nominare, qui & in hoc ignorant, cui propriam personam debeant assignare,
 quis genitor sit. Nunquid oportet hunc Deum tantum indicare: nisi & in hoc
 agnoscas unitam personam eius distinguere in filium sicut qui natus sit. Nunquid
 d sic

al. confu- sic passim Deum tantum cōuenit profiteri: nisi prius credatur quis de vnita natura sit, & in hoc persona eius distinguatur, qua nec pater, nec filius est, hic spiritus sanctus. Quapropter duplex est huius mysterij intellectus, Deus pater, Deus & filius, Deus & sanctus spiritus. Vides vnitatis indicium in tribus esse personis, & tres has personas nominibus tantum esse discretas: vnde nec vnitas potest ostendi sine personis, nec hæ personæ sine vnito nomine deitatis. Ecce iam habes positos ante oculos tuos thesauros lucis, & thesauros tenebrarum, vbi ubi placet, porrige manum tuam. Vnde necesse est nos iam terminū immobilem, secundū Euangelicæ regulæ æquitatem, contra hostes figere, & per librantē sapientiam limitē iustitię vbiq; aduersus omnes hæreses peragrantes custodire, vt coelitus hæc statuta veritatis mox viam lucis à tenebris diuidat. Hæc est, inquam, via lucis, cuius in confessione aperitur hostium salutis: Ita q; qui in hæc professionem ingrediuntur, beatitudinem eius adipiscuntur. **B**a itudo ei, qui confitetur vnum Deum patrem & filium, & sanctum spiritum. Beatitudo ei, qui confitetur solum Deum patrem, & filium, & spiritum sanctū. Beatitudo ei, qui confitetur vnum omnipotentem Deum patrem, & filium, & sanctum spiritū. Beatitudo ei, qui confitetur vnum verum Deum patrem, & filium, & sanctum spiritū. Beatitudo ei, qui confitetur vnū Deum summū patrem, & filiū, & sanctum spiritū. Beatitudo ei, qui confitetur vnū Deum bonum patrem, & filiū, & spiritū sanctum sempiternū esse. Beatitudo ei, qui confitetur indiuisam esse substantiā patris, & filij, & sancti spiritus. Beatitudo ei, q nihil addiderit, vel diminuerit in cōfessione vnite nature deitatis patris, & filij, & sancti spiritus. Beatitudo ei, q confitetur omnia bona facta fuisse à patre, & filio, & sancto spiritu. Beatitudo ei, q confitetur vnā æqualitatē in sempiterna plenitudine deitatis esse patris, & filij, & sancti spiritus. Beatitudo ei, qui secundū singula nomina trinitatis, id est, patris, & filij, & sancti spiritus proprias his tantū personas distinctas esse confitetur. **I**dem ipse refrico, quia vehementer timeo, ne aliquod offendiculum minus intelligentibus posuerim, aded per apertiores sermones hæc ipsa dicta paucis exponere desidero verbis. Ergo vnum Deum vbi memini, ad vnitatem deitatis patris, & filij, & sancti spiritus declarauī. Item omnipotentē Deum ad omnipotentē substantiā trinitatis propalauī. Itē solum Deum, ad solius nature supra scriptę trinitatis indicaui. Identidē vnum verum Deū, ad vnā verā naturā diuinitatis patris, & filij, & sancti spūs hæc dicta retuli. Aut in quo summū deū, ad summitatem deitatis patris, & filij, & sancti spiritus adsignauī. Siue vnū bonum Deū, ad vnā bonitatem nature trinitatis demonstrauī, & vnū Deum ad vnitatem dominationē deitatis reuelauī. Seu in quos indiuisam trinitatem memoratū sum, ad vnā substantiā plenitudinis eorum hæc præfatus sum. Et hæc omnia quæ superius singula indicaui, ad indiuisam deitatis sempiternitatem patris, & filij, & sancti spiritus manifestaui. Ac per hoc de vnito nomine deitatis, multifarie quis sit dictū per singulas personas, q; retuleris in patre, hoc ipsum & confitearis necesse est vniter esse vt in filio, sic & in sancto spiritu, Deū de Deo, lumen de lumine, totum de toto, & totū in toto, perfectū de perfecto, plenitudinē de plenitudine, integrū de integro, sempiternū de sempiterno, sapientiā de sapientia, virtutē de virtute, vnū de vno & vnū in vno, verū de vero, filiū de patre, natū non factū, vnū substantiā cū patre, sed & spiritum sanctū, qui de vnita trinitate consistit, Deum verū, lumen verum, totū perfectum, totū plenum, integrum, sempiternū, in ipsa sapientia, virtute, præscientia patris, & filij consistentem. Idcirco qui legis, conteltor ego hodie tibi cælum & terrā, per hanc scripturæ meæ fidei catholicę confessionē: Quod si non ex toto corde eam fueris profecutus, aut in fastidium animi contēnendam ac detractandam habere putaueris, eris tu ipse reus in die

A dic iudicij, cū huius scripturæ chirographū ante tribunal Christi in testimoniū tibi fuerit recitatū, aut si in maledictionis via Hæreticorū, quod non opto, inuērus fueris examini sociatus. Quæ ergo vt à te caueantur, ideo inferius tibi recitabunt. Hæc est, inquā, fugienda atq; præcaueda via tenebrarū, in qua tot genera serpentium lubricos habēt anfractus, aduersus quos oportuit nos scutum fidei per nomina vera personarū confitentes erigere, vt secundū ipsam autoritatē eos diuinitus iaculemur, vnde tot & talia sunt ferramenta spiritalia, quot & vulnera refecanda: ac per hoc non fuit dissimulanda causa mortifera, quoniam nō poterant ea prius per fomenta blādiente medicina curari, ne intrinsecus in pectus serperet cancer. Nam si velint seueritatis prius ferramenta recipere, facile poterant ad medelam salutis peruenire. Sed quoniam adhæsit in illis radix zizanij, germinans in felle amaritudinis, propter ea diffidunt introire in viam confessio- nis, quia hæc via lucis scandalum est illis. Vnde oportet nos ostendere eis quos edant viæ suæ fructus maledictionis omnium male credentium, sicut scriptum est: Maledictus omnis, qui non obaudierit verba libri huius, vt faciat ea in corde suo. Maledictus, qui patris, & filij, & sancti spiritus vnitam sempiternam substantiam esse non confitetur. Maledictus, qui secundum tres personas, tres diuersas substantias in his esse confitetur. Maledictus, qui tria principia in hac eorum vnitate sempiternę deitatis esse confitetur. Maledictus, qui solum verum Deum patrem, & vnigenitum verum filium, & vnicum verum Deum spiritum sanctum non confitetur. Maledictus, qui vnicum nomē secundum deitatem trinitatis esse non confitetur. Maledictus, qui inconuertibilem diuinitatem filij Dei, id est, verbum Dei, sic in carnem translatum vel mutatum proficitur, vt hoc modo desuerit aut amiserit, quod iam pridem ante adsumptionem hominis fuerit, præsertim cum talis in homine præsentī tempore fuerit, & sit, qualem se semper ante adsumptionem hominis vnā cum patre fuisse cōsciū erit: fiat, fiat. Maledictus, qui indiuisam deitatem patris, & filij, & sancti spiritus non confitetur. Maledictus, q; propter tria nomina personarū, tres deos, aut tres substantias, aut tres omnipotentes confitetur. Maledictus, qui secundū singulas personas tria nomina tantum distincta patris, & filij, & sancti spiritus non confitetur: Maledictus, qui propter tria nomina personarū, & vnā plenitudinem diuinitatis incōparabilem ternionē, vel certē trigērium patris, & filio, & sancto spiritui cōparat, aut tria capita in se cohærentia, vt Philosophi dicere cōsueuerunt: aut vnā personam esse profiteatur: fiat, fiat. Maledictus, qui vnā personā patris, & filij, & sancti spiritus confitetur. Maledictus, qui quem filium dicit, hunc eundē & patrem confusē designat. Maledictus, qui patrem natum, aut incarnatū, aut passum esse confitetur. Maledictus, qui inenarrabiliter filium verē genitum de substantia patris esse non confitetur. Maledictus, qui hanc natiuitatem incōparabilem factam, aut creatam, vel conditam esse confitetur. Maledictus, qui aduersus hæc inæstimabilem generationem deitatis aliquā de factura eius crediderit propriē in confessionem adferre vobis cōparationem: fiat, fiat. Maledictus, qui verum filium Dei ex voluntate tantū dicit esse, & non potius de natiuitate. Maledictus, qui dicit, erat tempus quando non erat filius. Maledictus, qui hanc Dei natiuitatem ex nullis substantijs phantasma esse confitetur, quod Græci οὐκ ὄντων appellānt. Maledictus, qui diuinitatem filij Dei dicit initium habere de tempore, ortum ex nihilo, nomē quasi adoptionis accessisse nuper ex altero. Maledictus, qui vnum de vno, filium de patre verē natum non confitetur. Maledictus, qui impassibiliter filium natum de patre non confitetur. Maledictus, qui dicit, fuit aliquando pater sine filio. Maledictus, qui non confitetur, ante omne omnino principium, vel initium semper fuisse filiū cum patre. Maledictus, qui hæc tria nomina

al. confu- se Deum

Limites catholica fidei.

al. Itaq;

al. Ego

al. equalē al. vnitate substantię

al. accede re al. contem dunt

al. vnicū al. in

al. domi- nos al. spiritus

al. eorum esse al. esse al. narum

al. extan- sibus

d ij nomina

nomina, id est, patris, & filij, & spiritus sancti in vnam tantummodo personam
 patris esse confitetur, & non tres secundum ipsa nomina vera personarum: fiat,
 fiat. Maledictus, qui immortalem [diuinitatem filij Dei esse non confitetur.
 Maledictus, qui de sempiterno filio Dei dicit: non erat anteq[ue] de Maria nascere-
 tur. Maledictus, qui vnitam deitatem patris, & filij, & sancti spiritus, ex charita-
 te concordie tantum esse profitetur, & non magis per hanc ipsam vnitam diui-
 nitatem. Maledictus, qui vnitam deitatem in tres has personas esse non confite-
 tur. Maledictus, qui vnitatem vel plenitudinem diuine trinitatis indiuisam esse
 non confitetur. Fiat, fiat. Maledictus, qui vnitam sempiternam diuinitatem in-
 comparabilem patris, & filij, & sancti spiritus non confitetur. Fiat, fiat. Maledi-
 ctus, qui aduersus vigorem & censuram diuinae scripturae hunc verum Deum
 spiritum paraclatum, patrem, aut filium, vel certe facturam usurpat debere con-
 fiteri. Maledictus, qui filium Dei, Deum verum, & hominem verum de Maria
 virgine nuper [adsumpsisse pro nostra salute non confitetur. Maledictus, qui fi-
 lium Dei hominem tantummodo [solitarium, vel purum tantummodo confi-
 tetur. Maledictus, qui Deum Dei filium sempiternum de adsumptione homi-
 nis nuper hoc principium habere adsignat. Maledictus, qui deitate eius passam
 esse confitetur. Maledictus, qui hominem verum, quem adsumpsit, passum esse
 non confitetur. Fiat, fiat. Maledictus, qui huc totum hominem, id est, animam,
 & corpus quod adsumpsit, denuo adsumptum post tertia[m] diem a mortuis resurre-
 xisse non confitetur. Fiat, fiat. Maledictus, qui incomparabilem deitatem trini-
 tatis proprie ad hominis lineameta esse confitetur, dum scriptum inueniamus,
 quia non sit illi similis quisq[ue] Deus in caelo sursum, neq[ue] in terra deorsum. Vae
 vobis, qui primam fidem baptismi coelitus institutam irritam facitis, & instru-
 menta libertatis semel concessa per iterationem [infirmatis. Vae vobis, q[ui] lapsis
 poenitentibus veniam tribuendam esse non creditis. Vae vobis, qui patris, & filij
 & sancti spiritus vnam personam defenditis, & non tres, secundum ipsa nomi-
 na veritatis. Vae vobis, qui de hac vnica incomparabili plenitudine diuinae trini-
 tatis exteriori aliquam in his esse profiteamini. Fiat, fiat. Vae vobis, qui de hac
 vnica plenitudine patris, & filij, & sancti spiritus derivationem & defluxionem
 aliquam in his esse defenditis. Fiat, fiat. Vae vobis, qui in vnica diuinitate trini-
 tatis vnam praescientiam esse negatis. Fiat, fiat. Vae vobis, qui Dei filium in ip-
 sa praescientia qua patrem esse negatis, vt diem & horam iudicij, quando futu-
 rum sit, eum ignorare dicatis, dum ipse de se testimonium prius perhibuerit
 apud patrem in centesimo decimo octauo psalmo, dicens: Me expectauerunt
 peccatores vt perderent me: testimonia autem tua non intellexerunt. Omni-
 um consummationem vidi & finem. Vides autem non tantum suum diem aut
 horam iudicij scire, sed & omnium seculorum consummationem postea futu-
 rorum. Vae vobis, qui filium Dei de Maria virgine nihil adsumpsisse creditis.
 Vae vobis, qui filium Dei mediatorem Dei & hominum non confitemini: Fiat,
 fiat. Vae vobis, qui falsos Prophetas, aut falsos Apostolos in auctoritatem accipi-
 tis. Vae vobis, qui graua peccata [admittitis, & aduersus auctoritatem Aposto-
 lorum nuptias secundas damnatis. Vae vobis, qui peccatum aut mortem [do-
 minum fecisse adscribitis. Vae vobis, qui hunc mundum a semetipso semper co-
 aeternum Deo fuisse adscribitis, vt a Deo factum esse negatis. Vae vobis, qui ma-
 dum ex aliqua subiacenti materia factum esse defenditis. Vae vobis, qui non per
 hunc factorem Deum patrem & filium, & sanctum spiritum cuncta quae in coe-
 lis sunt & in terra, id est, visibilia & inuisibilia facta esse creditis. IDENTI-
 DEM hic contra diuersa mortifera venena draconum & aspidum est nostra con-
 gressio. Si quis confitetur angelum apostaticum in natura qua factus est, non a
 deo

al. deitate

al. natum

al. pro no-
stra salute
confitetur

al. infirm-
gatis

al. dimitti-
tis
Nuptiae se-
cundae.
al. Deum
hominem

D

A Deo factum fuisse, sed a se esse, vt det illi sempiternum cum Deo principium, ana-
 thema illi. Si quis confitetur angelum apostaticum in mala natura a Deo factum
 fuisse, & non dixerit eum [a semetipso voluntate sua malum concepisse, anathe-
 ma illi. Si quis confitetur angelum Satanæ mundum fecisse, quod absit, & non
 iudicauerit omne peccatum per ipsum adinuentum fuisse, anathema illi. Si quis
 confitetur, quod Deus animam hominis tantum fecerit, & Satanæ ei corpus
 plasmauerit, quod absit, anathema illi. Si quis confitetur animas hominum in
 reuolutionem rursus in mundo, aut in hominibus, aut in pecudibus, aut in ser-
 pentibus reuerti, anathema illi. Si quis confitetur hominem in anima tantum
 in diem iudicij resurgere, & non cum corpore, quemadmodum Deus illum fe-
 cit, anathema illi. Si quis confitetur filium Dei quasi phantasma, sic in homine vi-
 sum fuisse, anathema illi. Si quis confitetur verum hominem, quem adsumpsit, non
 verè manducasse, aut bibisse, aut lachrymatum fuisse, & sanguinem sudasse, & pas-
 sum fuisse, & resurrexisse, & in caelis ad dexteram patris cõsedisse, anathema il-
 li. Si quis confitetur filium Dei, sicut aquam per fistulam, sic per corpus Mariae tran-
 situm fecisse, vt nihil de ea [adsumpsisse affirmet, anathema illi. Si quis confite-
 tur animas hominum de propria substantia Dei esse, quod absit, vt nec factas eas
 a Deo affirmet, & q[uod] substantia[m] suam facere quis potest, anathema illi. Si quis cõ-
 fiteretur animas hominum semper cum Deo fuisse, vt aeternas eas adsignet, & nec
 factas, nec fieri eas posse dicat, dum scriptum sit: Qui fecit quod est a foris, fecit & id
 quod est intus, anathema illi. Si quis nouum & vetus testamentum blasphematur, ana-
 thema illi. Si quis sanctos Patriarchas, aut Prophetas, aut Apostolos, aut Marty-
 res blasphematur, anathema illi. Si quis solem aut lunam, vel aliquam huius mundi
 facturam adorat, anathema illi. Si quis praeter vnum Deum verum, id est, patrem
 & filium, & sanctum spiritum, alterum Deum, dum non sit omnino alter Deus,
 adorandum crediderit, anathema illi. Si quis de inuisa im mutabiliq[ue] plenitudine
 sempiternae diuinitatis dicit: mutabilis & couertibilis est natura filij, vt hoc mo-
 do deserit esse, quod iam pridem fuerat, anathema illi. Dum dicitur mihi, q[uod]
 multifarie a patribus in conspicabili materia visus fuerit, ignoras in praefigurat[i]o-
 nem operis adsumpti hominis, siue futuri iudicij haec cuncta in eo praestensa
 fuisse, & non sanè inuisibilis pura deitas, sicut cautum est: haec omnia in figura
 facta sunt nostri: sin verò, responde mihi, quia in angelo visus est, nunquid diui-
 nitas eius proprie angelica est: Aut quia in certamine colluctantis sicut homo
 palpatus, vel visus est, nunquid natura Dei quasi natura hominis palpabilis aut
 visibilis est: Aut quia in rubo vt ignis visus est, nunquid substantia eius talis est:
 Aut quia frequenter in varijs speciebus visus est, nunquid sic & diuersas, permi-
 xtas, siue concretas naturas in semetipso continet: dum vnica deitas indiscreta
 sit, inuisibilisq[ue] eius maiestas. Itaq[ue] [intellige cum in angelo visus est, nuncius pa-
 tris praestensus est. Siue in homine, quia de Maria virgine nuper natus est, vel
 in igne vtq[ue], quia iudicium ex eo futurum est, dum scriptum sit: quia magni cõ-
 filij angelus sit. Et in homine mediator Emanuel natus sit, & in igne, quasi con-
 flator auri & argenti, vt cordium iustorum probator sit. Quanquam & in his
 speciebus adsumptis quomodo voluit visus sit, tamen in deitate idem ipse inuisi-
 bilis est, qualis semper apud patrem fuit & est. Proculdubio haec cuncta tunc De-
 us in figuram hominis operabatur, quia opus futuri in eo iam praestēdebat,
 quod ipse absoluit dicens: Si mihi non creditis, vel operibus credite, quia ego in
 patre, & pater in me est. Nonne mirabilia Deus praesens operabatur, & opera sua
 per hominem facta agnoscebantur, & non tamen deitas in eo videbatur: sicut
 dixit: Qui me vidit, vidit & patrem meum. Vides quia Deum vt est purè nemo
 vidit vnquam, Haeretice, itaq[ue] si quae haereses sunt quae nos latent, sed & quae fu-
 d iij ture

al. per

al. peccati-
bua

al. haberi

al. huius-
modi fa-
cturam

Deum vt
sum alia
ar que alia
forma qd
portende-
rit.

al. intelli-
gendum
al. factu-
rus est.

Apocrypha. turæ sunt, quæ aduersus fidem regulæ euangelicæ ecclesiæ catholicæ sunt futura, anathema habeantur. Si quis contra traditionem canonis hæreticorum apocrypha, quæ ecclesia catholica omnino non recipit, super hæc præponere vel defendere voluerit, anathema sit. Fiat, fiat.

D. ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRI
 ni, de assumptione hominis, contra Marcellionem Hæreticum, ad Theophilum,
 Liber I.
HÆRETICVS.

Vemadmodum in deitate vnā æqualitatem confiteris filij esse cum patre, cum ipse de se testimoniū perhibeat: Qui me misit, maior me est: ATH. Prò dolor, si sic intelligis Deum fuisse, ipse se iam apud te impugnare cognoscitur, cum alio in loco dicat: Ego & pater vnum sumus. Qui ergo si minor erat, patri se in ipsa sempiterna natura non debuerat comparare. Aut quomodo, si dispar erat, & talis in ipsa deitate non erat [patri] coequalis, dicit: Qui me videt, videt & patrem meum: Qui vtiq; euidenter, si non esset in his vna inuisibilis imago naturæ veritatis, nunq; prorsus præsumens indicasset: Qui me videt, videt & patrem meum. Sed & Apostolum audi clamantem de Christo: Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & inuentus vt homo, [obediens vsq; ad mortem, mortem autem crucis. Qui autem forma Dei est, minor esse non potest. Rogo, quemadmodum pater maior præponitur filio, & filius minor subditur patri, cum forma Dei perfecta sit, & in parte æqualis, & in parte diuinitas eius inæqualis dici non possit: Qui aut æqualis apud nos, aut totus inæqualis apud vos vt sit, necesse est. Igitur eligeri tibi vnum de duobus, aut vna est eorum diuinitatis gloriæ æqualitas, aut vna inæqualitas: dum forma sua nemo sit maior vel minor. Aliud est, si contra autoritatem beatissimi Apostoli, doctoris gentium, Christum formam Dei patris esse neges. Si ergo forma eius est, forma sua maior esse non potest, ne nõ Christo, sed semetipso pater maior sit, quia forma sua à vobis maior esse dicitur. Quod fieri nullo modo potest, dum nemo semetipso maior sit. Sed ne fortè etiã hoc præsumas Ariane, dicendo: Pater in natura deitatis parè non habet, & nemo ei dignè cõparandus est. Et vt quid coruscũ Pauli Apostoli eloquiũ renuis, dicentis: Christus, qui dũ in forma Dei esset, nõ rapinã arbitratus est esse se æqualẽ Deo: Vel hoc intellige, quia nemo sibi metipso formæ æqualis cõparetur, cum forma æqualis in vna persona dici nõ possit, dũ æqualitas in vtriusq; cõsistat, & hæc vnita æqualitas non tantũ in voluntate cõcordiæ sit, sed & in deitate, dum hæc forma æqualis omnino in patre non diuidatur: Quia vbi vna æqualitas est, ibi diuersitas nulla est: vel vbi æqualitas est, alter alteri nõ anteponitur, sed nec postponitur vel subicitur, dum vnita æqualitas indiscreta sit, quæ est plenitudo diuinitatis. Nunquid quia æqualem patrẽ & filium in deitate secundum autoritatem euangelicam atque apostolicam dicimus, aliquam comparantes mensuram in his esse, Hæretici, posuimus: dum incomparabilis sit hæc vnita æqualitas diuinitatis. Hæc Deus melius

al. patri se coequali, dicitur

al. humili auit se

al. ostenditur

A lius senserim, q̄ ad liquidum dixerim, dum te Deus credendum, non desinendum mihi præbueris: & credere iustum est, non discutere permissum est. Ideo Christus Dei forma vel imago vera dei patris inuisibilis est, quia vna est in his formæ & gloriæ æqualitas. Nonne scriptum est: Omnis plenitudo diuinitatis corporaliter habitat in ipso: Si aliquid minus est, vbi omnis plenitudo est: Aut si aliquid deest, vbi totum est plenum: Nunquid in quo omnis plenitudo diuinitatis corporaliter habitat, id est, vt sic dicatur, dealiter, quid potest inueniri in ipso minus: Nunquid, Hæretice, plurali numero plenitudines, aut diuinitates, aut formas, aut imagines, aut æqualitates in his personis à sacrosancta scriptura dici inuenies, cum vnita sit deitas eorundem: Nunquid quot significationes dicuntur ad gloriã deitatis, totidemq; sunt & species diuersitatis: Absit: Dum hæc vniversa ad vnitam substantiam dicta declarentur, illud accedit ad causam: Nunquid vbi vna plenitudo diuinitatis est, pars diuersa vel excisa in parte inæqualis in eo est: Dum plenitudo nullam diminutionis partem admittat sibi propriè comparari, cum forma Dei omnem plenitudinem in se contineat diuinitatis, & ipsa sacrosancta indiscretio æqualitatis nullam patiatur differentiam maiestatis, sicut ipse testatur: Ego in patre, & pater in me. Sed & Esaias hæc comprobans, dicit: Quoniam in te est Deus, & non est Deus præter te: Tu enim es Deus, & nesciebas, Deus Israel salutaris à Deo. Vel hoc Apostolũ audi testantẽ: Quoniam Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi. Vides quoniam omnis plenitudo diuinitatis patris in filio est, & totus filius in patre est. Ideo vnita est in his personis sempiterna æqualitas, quia est immensa deitas, sicut Euangelista dixit: propter hoc magis querebant eum iudæi interficere: quoniam non solum soluebat sabbatum, sed & quod patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciã deo. Vel tale dictum accipe: Tu cum sis homo, æqualem te facis Deo. Sed & hoc: vt omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem: quoniam qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui misit eum. Scito vnum & æqualem in his esse honorem deitatis. Deniq; ipsum audi ad patrem clamãrem: Omnia quæ patris sunt, mea sunt. Si ad diuinitatem refers, vnum sunt: si ad operationem facturæ eorum indicas, communis est. Vel hoc intellige Euangelistam Ioannem dicentem: Omnes de plenitudine eius accepimus, gratiam pro gratia. Quod ipse dominus absoluit: Sicut pater suscitatur mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat. Siue hoc: Pater meus vsq; modò operatur, & ego operor. Et alio in loco ipse dicit: Quæcunq; enim pater facit, eadem & filius facit similiter. Disce hanc vnitam esse operationem in natura diuinitatis, quæ credentibus vitam æternam tribuit. Et nemo venit ad me, nisi pater adducat eum. Et nemo vadit ad patrem, nisi per me. Disce quia per filium itur ad patrem, & de patre vniter venit ad filium. Nunquid, vt iam prædixi, plurali numero plenitudines in hoc loco designauit Hæretice: dum vnita sit plenitudo diuinitatis eorundem, quæ vitam æternam operatur credentibus. Vtiq; omnes credentes de hac ipsa vnita plenitudine patris & filij, imò & sancti spiritus accepimus: & semper est plenum: quia nihil de indiscreta trinitate deitatis eorum aliquo est minus. Ac per hoc vna est eorum æqualitas, quæ est inenarrabilis claritas. Sanè ne in his diutius immoremur, & excusatione exquisita tam diu prolixam orationem fecerimus, vt de quæstione Arii proponentes, nos tanquam cauillantes fugisse videamur. Denique Esaiam audiant, aduersus dogmata iniquitatis ipsorum hac sententia interrogantem: Stultus em̄ stulta loquitur, & cor eius vana intelligit, & cõsummat iniqua, & loquitur ad dominum errorem, ad disperdendas animas efuriẽtes, & animas sitientes inanes faciet. Consilium em̄ malorum iniquè cogitauit disperdere

al. quatenus Coloss. 2.

Ioann. 14.

2. Cor. 8.

al. eorum

Ioannis 8.

Ioannis 10.

Ioannis 5.

Ioann. 1.

Ioann. 8.

Ioann. 6.

Ioann. 14.

al. occasio

ne

humiles in sermonibus iniquis, & dissipare verba humilium in iudicio. Nā pissa
 cogitationis
 Declara-
 tur locus:
 Qui me
 misit, ma-
 ior me est
 al. Et ite-
 rum
 al. & in si-
 nu patris,
 qualem ip-
 se se sem-
 per ante
 adsumpti-
 onem ho-
 minis vna
 cum patre
 fuisse con-
 sciuerit
 Luca: 18
 Roman. 7
 1. Timo.
 Mediator
 Baruch 3
 al. &
 al. postre-
 ma
 al. adinuē-
 tio
 al. aliquā

gentiam cogitauerunt, & hoc consilium manebit. Vnde oportet nos vniuersa
 secundum regulā euangelicam limantes, vel distinguentes, ad causam cogita-
 tionis contradicentis accedere in superiore dicentis: Qui me misit, maior me est.
 Animaduerte causa adsumpti hominis dictum fuisse, vt cautum inuenimus for-
 mam Dei formā serui accepisse, sicut scriptū est: Misit de summo, & accepit me,
 adsumpsit me de multitudine aquarū. Et alio in loco: Beatus quē elegisti, & ad-
 sumpsisti. Nec non: Dñs autem adsumpsit me. Nunquid nam homo deum ad-
 sumpsit, & non Deus hominem? Deus vtique hominem, non homo Deum ad-
 sumpsit: Nam etsi adsumpsit de Maria virgine, non q̄ semper ante adsumptio-
 nem hominis vnā cum patre fuit, amissit: sed neq; deitas eius in homine augmen-
 tum aut derimentū vllum sustinuit. Cū talis in homine fuerit presenti tēpo-
 re, qualis & in sinu patris semper ante adsumptionē hominis vnā cum patre fu-
 isse cognoscitur. Sed ē diuerso dicitis mihi: Quemadmodum hominem Deus ad-
 sumpsit: Ignoras Esaiam prophetaisse: Ecce virgo in vtero concipiet, & pariet fili-
 um, & vocabis nomē eius Emanuel, quod interpretatur, nobiscum Deus. Sed
 & Apostolus hęc confirmat, dicens: Formā Dei, formam serui suscepisse. HAE.
 Quapropter nobiscum Deus: ATH. Quid aliud intelligitur, quā q̄ Deus ve-
 rus, & homo verus, hominem verum de Maria virgine, pro salute adsumpsit
 nostra: Quę tamen Maria ex tribu Iuda semen traxit David, qui iam nec homo
 solitarius sine Deo, sed nec Deus solitarius sine homine, quem suscepit dici po-
 test. HAE R. Vnde filius dei & filius hominis vocitatus est: ATH. Sicut cla-
 ritate euangelicę censurę cautum est: Fili David miserere mei. Quod vasele-
 ctionis breuiter absoluit: Qui factus est ei ex semine David secundum carnem,
 & qui prædestinatus est filius dei in virtute secundum spiritum sanctificationis
 ex resurrectione mortuorum, Ecce secundum hominem. Ecce secundum de-
 um. Vnam tamen personam duplici significatione esse ostendit, sicut idem ipse
 alio in loco reperit: Vnus enim deus. Et non in alia persona hęc dicendo distin-
 xit: Vnus & mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus. Sicut scriptum
 est: Et homo est, & quis agnoscit eum? Vides quia mediator. Nec iam deus tan-
 tum purē sine homine quem adsumpsit dici potest, nec homo sine deo. Conside-
 ra quia duplex est in vna persona mediatoris significatio, deus & homo. Dum
 de deo deus sit, & secundum carnē idem ipse filius hominis sit. Ideo deus verus,
 & homo verus est hic mediator, sicut & forma dei, & forma hominis. Vnde re-
 ceptissimus Prophetarum Baruch ad hęc dicit: Hic est deus noster, nec aestima-
 bitur alius absq; illo, qui ad inuenit omnem viam scientiæ, & dedit eā Iacob pue-
 ro suo, & Israel dilecto suo: post hęc in terris visus, & cum hominibus conuersa-
 tus est. Vides ergo, Hæretice, deum per operationem suam, id est, hominem, fu-
 isse agnitum. Si verò hanc tantam probationem non accipis, Interrogabo te de
 mediatore meo, imò omnium nostrum. Responde mihi, cuius causa scriptum
 vel distinctum inuenitur: Vtrum dei, an hominis, qui esuriuit, aut sitiuit, aut la-
 chrymatus est, & in agonia positus sanguinem sudauit, & ad postremum passio-
 nem mortis verē sustinuit: Si deum propriē sumis dicendo hęc vniuersa perpe-
 sum fuisse, occurrit tibi Esaias contradicens: Deus æternus qui fecit extrema
 terræ, non esuriet, neq; laborabit, nec est inuestigatio prudentiæ eius, dans esu-
 rientibus cibum, & laborantibus virtutem, &c. Et adhuc sanctus Hieremias in-
 dicat: Nunquid eris vt homo dormiēs, & sicut vir qui non potest saluos facere?
 Vides quia Deus non esuriet vnq̄, qui vniuersa ex nihilo constituit. Sed nec dei
 & viuificentur. Quapropter omnis potestas signorum vel prodigiorum Deo
 facientē

orum Deo facienti est adscribēda, & omnis tristitia passionis homini est imputā
 da. Sicut legimus Propheta dicēte: Homo in plaga positus, sciēs ferre infirmita-
 tes, quoniam auersata est facies eius & dehonestata est, nec aliquid aestimata est,
 hic peccata nostra portat, & pro nobis dolet: Et sic persecutus est: & dñs tradidit
 eum pro peccatis nostris, & ipse quia malē tractatus est, non aperuit os suum, vt
 ouis ad occisionem ductus est, & sicut agnus coram tondente se sine voce, sic nō
 aperuit os suum in humilitate. Nam quid amplius quā ipse homo de se testa-
 tur: Quid me queritis occidere hominē, qui veritatem locutus sum vobis: Nū-
 quid ad deitatem pertinet hoc dictum: Tristis est anima mea vsq; ad mortem:
 Nunquid causa Dei scriptū est: Quia oportet filium hominis multa patiā senio-
 ribus, & principibus sacerdotū, & scribis, & occidi, & tertia die resurgere: Nū-
 quid causa Dei hęc oratio offertur: Pater, si fieri potest, transfer calicem istum a
 me, si hęc vniuersa diuinitati sunt imputanda: Absit: Cū hic homo verē pro
 nobis passus sit, qui naturam de virgine ex traduce nostra infirma in se habuit.
 Ideo nostras infirmitates in nostro mortali, vel passibili homine verē sustinuit,
 qui post passionem a Deo rursus verē adsumptus est. Quod ipse dñs absoluit:
 Ego pono animam meam, vt iterum accipiam eam. Nemo tollit eam a me, sed
 ego pono eam a me. Itaq; intellige, quia prior hic homo in natiuitate de Maria
 virgine adsumptus est, & in passione permitte potestate eius traditus est, &
 post passionem denuo adsumptus ab ipso vel acceptus est, sicut scriptum est. Nā
 etsi crucifixus est ex infirmitate nostra, sed viuit ex virtute Dei. Vides quia se-
 cundum infirmitatem nostram, sed verē crucifixus est, & secundum virtutem
 Dei viuit. Deniq; considera Deum pro dispensatione hominis sui, quem adsum-
 psit, locutum fuisse: Soluite templum hoc, & in tribus diebus suscitabo illud.
 Nōne de templo corporis sui locutus est hęc, quod post triduum ipse suscita-
 uit a mortuis: Nūquid homo qui orabāt, vt calix ab illo transiret, contra se dice-
 bat: Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo rursus ad-
 sumēdi eam: Vides quia vbi omnis potestas est, nulla in deitate autoritas mor-
 zis est. Vbi autem infirmitas corporis est, ibi tristitia cordis est. Nunquid homo
 solitarius, Photine Hæretice, sine Deo aquas in vinum transtulit: aut confiden-
 tia sua mare pedibus ambulauit: Nunquid homo, qui mortē timuisse videtur, si
 ne Deo mortuos suscitasse inuenitur: Nunquid per potentiam hominis solitarij
 terra contremuit: aut rupes & saxa sese illidentia dissoluerunt: Nunquid ho-
 mo sine Deo dæmones increpabat: aut virtutes faciebat: Nunquid homo sine
 Deo ventis imperabat, & placidas æquoris vndas compecebat: Nūquid homo
 solitarius a mortuis resurgere potuit: aut in medio discipulorum ianuis clausis
 stetit inter illos, & docuit eos de regno Dei: Nunquid homo solitarius aut su-
 per omnes cœlos ascendere a semetipso sine Deo valuit: Hęc cuncta facta cū
 Deus causa adsumpti hominis sui sit operatus, ideo omnis potestas signorū &
 prodigiorum Deo est adscribenda, & omnis infirmitas passionis homini est im-
 putanda. Sanē hic secundum naturam Dei, & non hominis dicta accipe, dicen-
 tis: Qui me videt, videt & patrem meum. Sed & alio loco idem ipse repetit: Ne-
 mo vidit patrem, nisi filius: Nemo scit filium, nisi pater. Siue hoc: Nemo vidit De-
 um & vixit. Sed & Apostolus ad hęc testatur: Qui est imago Dei inuisibilis.
 Quod ipse pater inuisibilis absoluit: Faciamus hominem ad imaginē & simili-
 tudinem nostram. Vides vnam esse inuisibilitatis diuinæ naturę imaginē patris
 & filij, imò & sancti spiritus, purē quam nemo vidit vnquam hominum, nec vi-
 dere potest, sicut scriptum est: Deum nemo vidit vnq̄. Nam si homo verē adsum-
 ptus, visus, palpatus, flagellatus, pallio circumdatus, spinis coronatus, felle & a-
 ceto potatus, in ligno crucis clauis constipatus, lancea laterē perforatus, fan-
 guine

Hiere. 11
 al. post tres dies
 al. radice
 Ioann. 10
 2. Corin. 12
 Ioannis 24
 Ioann. 19
 al. dissilue-
 runt
 al. sese in-
 tulit
 Exod. 33
 Coloss. 1
 Genesis 14
 Ioannis 11
 al. laterib;

quis post tres dies resurrexit, & in caelis ascendit, & sedit ad dexteram patris; Absit Manicheæ, in quo diabolus uniuersa phantasmata erroris est operatus; præfertim cum hæc cuncta superius memorata, quæ specialiter pro homine manifeste sunt dicta, Deus verus in homine vero sit operatus. Ideoq; cognosce in hoc loco & tu Ariane, quem diabolus in agro dominico inter bonum triticum ausus est ad eradicandum semen suum zizaniam ferere, ut scriptum est: Scio opera tua, quod nomen habes tantum, quod uiuis, ecce mortuus es. Esto itaq; iuglas, & constabito reliqua quæ moritura sunt. Non enim inuenio opera tua plena coram domino. Memento quemadmodum acceperis, & quomodo audieris. Serua & age poenitentiam. Sin vero, veniam ad te ut fur, & nescis qua hora veniam ad te. Audis Hæretice, qui nomen tantum Christiani habes, & ore diabolici loqueris, qui ignoras causa dispensationis hominis dictum fuisse: Qui me misit, maior me est. HÆR. Dic orthodoxe, si pro dispensatione hominis, ut asseris, positum est: Qui me misit, maior me est. Ergo quo tempore missus à patre est: Fortè dicturus es: Absens ab illo. Tunc non fuisse recognoscit. ATH. O satis confusa conscientie cæcitas, quæ prorsus serpentis veneno est infecta. Vtiq; si absens à patre fuit, quomodo indiuisa natura est: & si diuisus est, quomodo vnus in vno est: Et si absens fuit, cum in homine fuit & est, cur à piscatore Ioanne nobis in sinu patris agens vnus semper annunciatus est dicens: Deum nemo vidit vnquam, nisi vnigenitus, qui est in sinu patris ipse enarrauit: Denique ad hæc ipsum audi loquentem: Verba quæ vobis locutus sum, non sunt mea, sed eius qui me misit. Sed & hæc: Opera quæ ego facio non sunt mea, sed eius qui me misit patris, ipse operatur opera sua. Et: Si mihi non creditis, operibus credite, quia ego in patre, & pater in me. Ecce de loquente pater loquitur, & de operante pater vniter operatur, & de manente patre in filio, manet filius in patre. Vides indiuisam esse naturam diuinitatis patris, & filij, dum quod loquitur natura filij vniter loquitur & patris, & quod operatur natura filij, hæc ipsa vniter natura diuinitatis operatur & patris. Et cum maneat naturaliter filius in patre, idem inuicem manet pater in filio. Vnde ut certus sis inter exeuntem, & à quo exierit, ut ipse ait: Ego à patre exiui, & veni: nomina in personis ostenduntur, & non vnita plenitudo diuinitatis, quæ est indiscreta, diuiditur. Dum qui à patre exiuit, hic semper in patre fuit & est, ut ipse testatur: Ego in patre, & pater in me. Præterea dum & ubiq; præsens sit hæc vnitate plenitudo, & omne adimpleat interius & exterius, à summitate caelorum vsq; ad profundum inferorum, sicut scriptum est: Ego dominus deus, qui impleo caelum & terram, & omnia quæ in eis sunt. Vides vnitam esse hanc plenitudinis indiscretam diuinitatem: itaq; considera, quia quicquid ad deitatem refertur, vnitatem indiscretam esse designat: quicquid causam hominis indicat, naturam infirmitatis ostendit, sicut ipse ait: Spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habentem. Nonne in hoc dicto hominem ostendit: Nam secundum Deum sic persecutus est: Spiritus est qui viuificat: Nā caro nihil prodest: Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt. Vides quia vbi auctoritatem refert, diuinitatem indiuisam esse ostendit, vbi ad hominem, naturam infirmitatis designat. Ac per hoc omnis potestas Deo est adscribenda, & omnis infirmitas homini est imputanda, sicut ipse ait: Tristis est anima mea vsq; ad mortem. HÆR. Rogo, qui maior: qui adsumpsit, an qui adsumptus est: Deus, an homo: hoc est, forma Dei, an forma serui hominis: qui clarificatus est, sicut ipse dicit: Nūc clarificatus est filius hominis, & Deus honorificauit eum. Et sic persecutus est: Et Deus protinus honorificauit eum in se. ATH. Considera iam in his dictis vnā personam duplici vocabulo declaratam esse, Dei & hominis, Apostolo dicente

A cente: Vnus enim Deus, vnus & mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus. Siue hoc: Mediator autem vnus non est, Deus autem vnus est. Vides autē mediatorem vel arbitrum vnū esse Deum, vnū & non alterum in persona esse mediatorem Dei & hominum, hominem Christum Iesum. Sed ediuerso dicis mihi Hæretice: In vna persona Dei & hominis quid potest discerni? Ergo si non discernis, certus esto, quia & deitatem passam simul esse ostendis. Et cur tu in vno homine causam animæ discernis. Hæretice: secundum dominicum dictum, eò quod nō debeat timeri homo, qui habeat potestatem occidere corpus, animam autem non possit occidere: Si tu in hac causa animam tantum discernis in vna persona hominis, quæ ab homine non interimitur: quanto magis nos in vna persona Dei & hominis, causam immortalitatis, id est, deitatem ab hominis infirma natura discernimus: Deniq; Deum ad hæc audi loquentem: Soluite templum hoc, & in tribus diebus suscitabo illud. Nunquid deitas dissoluta est, Marcellio Hæretice, ut adseueras, siue sapientia, vel virtus Dei patris, & non homo: Vtiq; homo verè passus est, qui templum Dei factus est, qui ab ipso resuscitatus est, sicut scriptura diuina testatur: Confige clauis à timore tuo carnes meas. Siue hoc: Et videbunt in quem compunxerunt. Vtiq; hominem videbunt, quæ crucifixi erunt. Nunquid diuinitatem clauis fixerunt, aut lancea perforauerunt? Absit. Vel hæc dicta accipe: Spiritus autem promptus. Nonne de vna persona hæc dixit, cuius tantum causa distinxit: Rogo, si ipse infirmitatē hominis, quæ adsumpsit, deitati suæ immortalī non imputauit, tu tantam, & tam immensam deitatem, per quam omnia sunt facta, homini passibili adscribis: Sicut soles proponere Apostolum dixisse: Omnia subiecta sunt ei, præter eum, qui subiecit ei omnia. Nam cum subiecta illi fuerint omnia, tunc & ipse subiectus erit ei, qui sibi subiecit omnia. Hoc euidenter ad deitatem diuinitatis filij Dei non pertinet dictum, dum per ipsum cuncta sint facta, & semper illi fuerint subdita, quia nemo sit, qui facturæ suæ non dominetur semper. Vnde homini qui nuper natus est, sine dubio ante passionem filij non fuerant subiecta, cum adhuc ipse homo mortis esset pro nobis debitor. Vnde post passionem vniversa sunt ei subdita, sicut ipse homo de se significat, qui adhuc in caelis non fuerat: Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra. Deniq; vel hoc accipe: Et potestatem dedit ei ad iudicium faciendum, quoniam filius hominis est. Vel saltem de vnita bonitate naturæ ipsius domini dicta suscipe: Hæc est autem vitæ æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Nunquid se de hac ipsa sola bonitate patris alienum esse perscripsit, qui sic subiunxit: Et quem misisti Iesum Christum: Nam & pater eadem testatur: Eructauit cor meum verbum bonum, dico ego opera mea regi. Vides bonum esse verbum Dei, qui de patre substantialiter vel naturaliter consistit. Ideo huiusmodi omnes comparationes pro infirmitate hominis sunt dictæ: Qui me misit, maior me est. Siue in hoc dicto, in quo solent argumentari: Quid me dicis bonum? nemo bonus, nisi solus Deus. Cum alio in loco ipse dicat: An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum: Sed & hoc: Ego sum pastor bonus. Sicut & de persona sancti spiritus sic cautum inuenimus: Spiritus tuus bonus deducat me in viam rectam. Disce vnā esse bonitatem in natura patris, & filij, & sancti spiritus. Igitur vel nunc perpende, quia omnis infirmitas homini est imputanda, & omnis potestas bonitatis signorum vel prodigiorum deitati indiscretæ trinitatis est adscribenda. HÆR. Ergo, si vna natura patris, & filij indiscreta est, quia dicis vnus in vno est, sicut scriptum est: Ego in patre, & pater in me: & causa dispensationis hominis dictum fuisse adseris, id est: Qui me misit, maior me est: quid iam de persona spiritus pa-

al. dum

al. Ioann. 1
al. ego
Ioann. 14.

al. vel
Ioann. 10

al. natura
filij

Hiere. 23

Luce 24
Ioann. 6

Matth. 26

al. glorifi
cat
al. glorifi
catus
al. honori
ficatus

C

D

1. Timoa

Matth. 10

al. de hos

Matth. 26

al. tunc cū
al. subdi
dis

Matth. 28
Ioann. 5

Psal. 44

Luce 18
Matth. 20

al. Vides
al. consi
dera itaq;

e ractet

cente

C fabricam, eiusq; creationem multifarie exposuerunt, & quisq; prout sibi visum est, ita de ea distinxit. Alij enim sicut Epicurei, vltro ac fortuito facta dicunt omnia, hic etiam prouidentiam tollunt, ac seipso destruant, dum certis manifestisq; rebus contradicunt. Si em̄ sp̄te sua, & sine prouidentia (vt ipsi volunt) facta sunt omnia, oportuit ea sibi similia passim ac simpliciter fieri, nullamq; rerū esse differentiam. In mundo enim perinde atq; in vno corpore vnum debuerant esse omnia, aut sol, aut luna, aut vna quæuis reliquarum partium, & in hominibus ita dem totum esse debuit, manus, aut oculus, aut pes. At nunc non ita est, sed videmus aliud esse solem, aliud lunam, aliud terram. Et in humanis corporibus aliud manum, aliud pedem, aliud caput. Porro hic tantus ordo, tamq; singularis dispositio, non vltro hæc facta declarat, sed causam præcessisse significat, per quam tanti operis principem & creatorem Deum esse datur intelligi. Alij verò, quorum est princeps magnus ille apud eos Plato, ex subiecta insectaq; materia Deum omnia fecisse autumant. Non enim quiuisse Deum aliquid facere, nisi ante fuisset subiecta materia. Sicuti & fabro lignū oportet subiectum esse, vt possit operari. Non intelligunt qui sunt huiusmodi, Deum se imbecillum facere. Si enim non est ipse materiæ autor, sed ex subiecta iam atq; parata molitur omnia, infirmus est, qui sine lignis nihil rei necessariae possit efficere. Hac nempe ratione, sublatam materia, Deus nil fuisset operatus. Et quomodo iam conditor & autor diceretur, qui facere accepisset ab alio, à materia scilicet. Erit autem, si ita sit, Deus tantum artifex, non etiam creator essentia. Siquidem per materiam subiectam operatur, nec est autor ipse materiæ. Nulla enim ratione creator dici posset, nisi condidisset ipsam materiam, ex qua etiam quæ sunt condita, faceret. Alij ab hæresi profecti, creatorem sibi alium fingunt, præter patrem domini nostri Iesu Christi. Mulum sanè, & circa ea quæ dicunt, cœcutientes. Nam dicente ad Iudæos domino: Nō legistis, quia qui ab initio creauit, masculum & fœminam creauit eos, & dixit: Propter hoc relinquet homo patrem suum, & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne vna: Deinde creatorem signanter adijciens: Quos ergo, inquit, Deus coniunxit, homo non separet. Quomodo isti nouam, & à patre diuersam creationem inducunt? Porro si iuxta Ioannē qui cuncta comprehendit, inquit: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil quod factum est. Quomodo erit alius conditor, præter patrem Christi? In hunc mundum isti delirant. At verò diuina doctrina, & Christiana fides, hanc illorum vanitatem vt impiam exhorrescit. Neque enim sponte ac fortuito, quod non sint absq; prouidentia, neq; ex præsubiecta materia, quia non est imbecillus Deus, sed ex non existentibus, quæ nusquam erant, omnia esse, iussisse Deum, per verbum suum nouit. Sicuti per Moysen dicitur: In principio fecit Deus cœlum & terram. Ille quoq; pastoris perquam sanè utilis liber primo omnium inquit: Crede vnum esse Deum, qui omnia creauit ac perfecit, & ex non existentibus ad esse produxit. Quod & Paulus significans, ait: Fide intelligimus, verbo Dei perfecta esse secula, vt ex non apparentibus visibilia fierent. Deus enim bonus est, imò fons ipse bonitatis. Porro autem nullius rei inuidia subest. Ideo nemini esse inuidens per verbum suum dominum nostrum Iesum Christum ex non existentibus omnia fecit. Atque inter omnia, quæ sunt in terra condita, humanum genus miseratus, vidensque illud non sufficere conditionis suæ ratione ad permanendum semper, plus aliquid illi induisit. Neque enim tantummodo, vt cætera bruta & terrena animalia condidit homines, sed ad suam eos finxit imaginem, virtutis suæ illos participes faciens, vt verbi sui quædam veluti ymbra habentes, rationalesq; facti, permanere in beatitudine possent.

Epicurei
oia ortui
to esse fa-
cta sente-
rūt, vltro
seu fortui-
to aceme-
re.

Platonico
rū error
coargui-
tur super
rerum cre-
atione.

Alij er-
ror super
mundi cre-
atione.

Liber pa-
storis.

Dei circa
genus hu-
manū cle-
mentia.

A sent, viuentes veram & felicissimam in paradiso sanctorum vitam. Sciens item humanum arbitrium in vtrancq; partem posse declinare, indultam illis gratiam & lege & loco præmunire curauit. In paradiso enim illos inducens, legem eis dedit, vt siquidem seruaerent acceptam gratiam, boniq; persisterent, haberent in paradiso vitam mœrore omni & dolore ac sollicitudine vacuam, adiecta illis re-promissione cœlesti, immortalitate fruendi. Sin autem transgredrētur legem, atq; auersi fierent mali, scirent se naturalem mortis corruptionem esse passuros: Nec iam in paradiso victuros, sed extra illum moriētes, in mortem putredinem que soluendos. Hoc autem & diuina scriptura præsignat, dicens ex persona Dei: De omni ligno, quod est in paradiso, comedes, de ligno autem scientiæ boni & mali, non comedatis. Quacunque autem diē comederitis, morte moriemini. Quid autem est aliud dicere, morte moriemini, nisi illos non solum denuncia-re morituros, verum & in mortis corruptione permansuros? Miraris fortè, quid eum de incarnatione verbi dicere instituerimus, nunc de naturæ humanæ principio differamus, sed hoc à proposito & intentione nostra alienum non est. Necesse est enim, vt cum de aduentu ad nos saluatoris nostri dicimus, etiam hominum principia repetamus, vt scias ex causa nostra descensus illius occasionem rationemque fuisse, præuaricationemque nostram verbi accessisse clementiam, vt ad nos quoque descenderet, & appareret inter homines Deus. Illius enim incarnationis & humanitatis nos occasio fuimus, & salutis nostræ causa, dignatus est in humano corpore nasci, atque apparere. In hunc igitur modum Deus hominem fecit, & permanere immortalem voluit. Verum homines per negligentiam atque contemptum auersi à Dei cogitatu, adiuenerunt sibi mala, sicut in priore libro docuimus, exceperuntque prius intentatam sententiam mortis. Neque iam, vt conditi sunt, permansere, sed pro cogitationum suarum vanitate corrupti sunt, morsque aduersus illos præualuit, regnans. Nam præuaricatio mandati, illos ad naturæ suæ reuocauit originem, vt sicut cum non essent, conditi sunt, ita illius essentiæ suæ corruptionem pro tempore sustinerent, & meritò. Si enim, cum aliquando non essent per naturam, præsentia & benignitate verbi, ad esse vocati sunt, consequens omnino fuit, vt priuati Dei cognitione homines, & in ea, quæ non sunt, auersi (Non sunt enim mala, sunt autem bona, quandoquidem ab eo, qui verè est, Deo facti sunt) semper esse desinerent, id est, dissoluti in morte, & corruptione persisterent. Est enim per naturam homo mortalis, quippe ex non existentibus conditus. Cæterum, si illius similitudinem, qui verè est, serualet, per cognitionem & contemplationem Dei, naturalem corruptionem superasset, immortalisque mansisset, vt ait Sapientia: Attentio legum est immortalis roboratio, incorruptibilis autem persistens, vixisset vt Deus. Sicuti fermè & diuina scriptura hoc indicans, ait: Ego dixi, dii estis, & filij excelsi omnes, vos autem sicut homines moriemini, & sicut vnus de principibus cadetis. Deus enim nos non solum ex non existentibus fecit, sed & secundum Deum viuere nobis indulsit, verbi sui gratia. Homines verò ab æternis auersi, & concilio diaboli ad corruptionis conuersi opera, autores sibi mortalis corruptionis effecti sunt. Erant illi quidem, vt prædixi, natura mortales, verum participatione verbi, naturæ transgressi limites, boni persistissent. Nam per consortium ac præsentiam verbi, naturalis corruptio his minimè appropinquasset, quemadmodum & Sapientia dixit: Deus creauit hominem ad incorruptionem, & imaginem suæ æternitatis fecit illum. Inuidia verò diaboli mors introiuit in mundum. Hoc autem facto, homines quidem moriebantur. Jamq; aduersus eos corruptio inualescebat, eo contra genus omne mortalium præualens, quo & diuina comminatio contra eos ex mandati transgressio-

Arbitriū
hois verò
bilis.
Quæ fue-
rit primò
paribus
in parad-
iso diuer-
santib. lxx
data.

Morte mo-
riemini,
quomodo?

Verbum
Dei ppter
nostrā sa-
lutē caro
factum.
Homines
auersi a
Dei cogi-
tatu.

Mala non
esse.

Homines
per
naturam
mortalis
est.

Hō ad in-
corruptio-
nē condi-
tus sua ma-
litia mor-
tem incur-
rit.

gressione præcesserat. Namq; & in delictis homines non vsq; ad statutos terminos steterat, sed paulatim progressi, iam in immensum iniquitatis verticē venerat. Quippe qui ab initio malorū inuētores, mortem aduersum se, corruptionēque prouocauerat. Postea verò ad iniustitiā versi, nequitiamq; omnē supergressi, neq; vno contenti malo, sed præteritis noua semper addentes, nullā peccandā fatietatē capiebant. Erant em̄ vbiq; adulteria, vbiq; furta, rapinisq; & cædibus omnis terra feruebat, nequitia & iniustitia, nullo legis coerebant metu, sed scelera omnia publicè priuatimq; impunè admittebant. Vrbes aduersus vrbes bellagerebant, gentes in gētes insurgabant, atq; orbis totus seditionibus agitabatur ac pugnis, cum singuli studerēt cæteros superare nequitia, ne ab illis quidē absternebant, quæ præter naturā sunt. Verū vt ait Christi testis Apostolus, scēminæ illorū immutarunt naturalem vsum in eum, qui præter naturā est. Similiter & masculi omisso naturali vsum scēminæ, exarserūt in cōcupiscentia sua in alterutrū, masculi in masculos, turpitudinē operantes, et mercedē quam oportebat erroris sui in semetipsis recipientes. Horū ergo gratia morte magis præualēte, nequitiaque in hominibus contra homines perseverante, humanū quidē deperibat genus, defluebatq; homo rationalis, ad Dei imaginē conditus, diuinumq; ad eō & illustre opus interibat. Et em̄ mors, vt prædixi, iam aduersum nos per legem præualebat, neq; legem effugere fas erat, quod à Deo præuaricationis gratia fuisset imposita. Eratq; quod fiebat, indignum profecto, atq; indecēs. Indignū quidem si in verbis suis mentiretur Deus, ac decernente illo mori hominē, per mandatū præuaricationem, postq̄ præuaricatus esset, non moreretur, sicq; sentētia diuina nutaret. Non em̄ esset verax Deus, si dicente illo moriturū hominem, non moreretur. Porro indecens erat, vt quæ semel ab eo fuerant condita rationalia, verbūq; ipsius participatione honorata, perirent, rursusq; per corruptionem ad non esse redirent. Neq; em̄ competebat diuinæ bonitati, vt quæ ab ipso facta fuerat, per diaboli subdolā malignitatem soluerentur in nihilum. Ad hæc, indignissimum profecto fuit Dei artem in hominibus exterminari, siue per ipsorum negligentiam, siue per diaboli astum atq; fallaciā. Defluētibus igitur rationalibus & perentibus huiusmodi operibus, quid oportebat facere Deū summē bonū? Num permittere corruptionē contra præualere, mortemq; ipsis dominari? Et quid opus erat hæc ab initio fieri? Satius em̄ profecto fuisset nō fieri, q̄ facta abijci atq; defluere. Quippe ex hac re Dei magis infirmitas, q̄ bonitas noscitur, si factum à se opus negligat, ac perire sinat. Præstaretq; initio nō fecisse hominem. Nam nisi eum fecisset, nō esset vnde illius causaretur infirmitas. Vbi verò eū fecit atq; vā esset, creauit, indignissimū fuit ad eō præclarum eius opus ante conditoris sui perire oculos. Non ergo permittere debuit, vt homines corruptione tenerentur, q̄ id Dei bonitate indignū, atq; indecēs esset. Verū, vt id fieri minimē oportuit, ita & econuerso. Rursus obijci plerū fuisse rationis, vt Deus in lege quā de morte tulerat, verax videretur. Neq; enim congruum erat, vtilitatis constantiāq; nostræ gratia mendacem apparere veritatis patrē Deū. Quid igitur & in hoc Deū facere decuit? Pœnitentiā omnino præuaricationis causa ab hominibus exigere. Hoc em̄ dignū Deo fuit, vt sicut ex præuaricatione in corruptionē lapsi sunt, ita rursus in incorruptionē pœnitentiæ opere resurgerēt. At verò pœnitentiā ne ipsa quæ à Deo arceret iniuriā, permaneret q̄ppe non verax, nisi detineretur homines morte. Neq; em̄ pœnitentiā ab his, quæ per naturā inuecta sunt, reuocat, sed solum peccata quiescere facit. Siquidē igitur peccata tantū essent, nec fuisset subsequuta corruptio, ritē omnino pœnitentiā haberet locum. Sin autem ex præcedente præuaricatione naturali corruptione mortales tenebantur obnoxii, gratiamq; imaginis diuinæ perdiderant, quid factū opus fuit ad huiusmodi recuperandam gratiam?

Vitia, ni cōpescantur, in deteriora progredi.

Humanū genus quō deperit.

Non decebat hoīem peccato admissō non mori.

Satius erat hoīem a principio non fieri, quam perire, & omnino abijci.

Pœnitentiæ vis & efficacia.

A gratiam: Illius sanē, illius hoc opus erat, qui ab initio cum non essent, condidit omnia, diuini scilicet verbi. Ipsi enim intererat, corruptibile hoc ad incorruptionem reuocare, ac pro omnibus rationabiliter patri satisfacere. Verbum enim patris filius, cum super omnes sit, meritō & omnia recuperare poterat solus, ac pro omnibus patri, solusque sufficiebat patrem exorare pro omnibus. Huius rei gratia, incorporale illud & incorruptibile, æternūque Dei verbum aduenit in patriam nostram, cum ne antequam longē esset à nobis. Nulla enim creaturæ pars illo vacua remanet, sed omnia prorsus impleuit ipse, simul cum patre suo præsidens omnibus. Aduenit verò nostros miseratus errores, suo ad nos clementi, mitique processu. Nam cum videret rationale perire genus, mortēque in eos corruptionis ratione regnare, videret item præuaricationis comminationem in nos ex mortis præualere sententiā, indignūque putaret legem, antequam impleretur, exolui, inconuenientiam quoque rei esse perpenderet, si quæ ipse condiderat, laberentur in nihilum, hominūque præterea summam nequitiam, intueretur in eorum perniciem sensim quotidie excrescere, omnēque hominum genus per reatum obnoxium mortis, cōditionem nostrā, infirmitatemq; miseratus, ac mortalitati nostræ condescendens, mortifque non ferens dominatum, vt ne creatura periret, ociosūque patri ipsius fieret opus, assūmit sibi corpus, idque minimē à nostro alienum. Neque enim simpliciter in corpore nasci, nec tantum apparere voluit, & per quodlibet aliud præstantius diuinam suam exhibere præsentiam, sed accepit corpus nostrum, & hoc non quomodolibet, sed ex immaculata & intemerata, virique nescia virgine, purum ac sine vlla admixtione virili illibatum. Ipse enim, quippe potens & omnium opifex, corpus templi instar sibi in virginis corpore condidit, sibi que illud peculiare domicilium fecit in ipso veluti in instrumento innotescens, atque inhabitans. Sicque de massa corpus & nostro per omnia simile sumens, quod omnis corruptionis mortis effemus obnoxii, morti illud pro omnibus tradidit, Deoque obtulit patri. Id sanē clementissime ac providentissime, vt quasi in ipso mortuis omnibus, solueretur in homines corruptionis lata sententiā. Quippe, in domini corpore impleta potestate omni, nullūque iam habente contra homines ius. Vt autem in corruptionem reuersos homines rursus ad incorruptionis excelsa conuerteret, eosque viuificaret à morte obiectu corporis sui, & resurrectionis gratia, mortem ab eis neque non secus, quàm ab igne stipulam tulit. Cum enim sciret verbum, non aliter soluendam hominum mortem, nisi pro omnibus ipsum moreretur, nec esse possibile ipsum mori verbum, quippe immortalem patris filium, corpus sibi quod mori posset, accepit. Vt id verbi, quod est super omnia particeps factum, idoneum fieret pro omnibus mori, ac per inhabitans verbum incorruptibile permaneret. Iamque corruptio fugaretur ab omnibus per resurrectionis eximiam gloriam. Vnde, quod ipse sibi adsumpserat corpus, ac si victimam & hostiam omni macula liberam in mortem offerens, ab omnibus continuo similibus, oblatione consimilis, abegit mortem. Nam cum sit super omnes Dei verbum, dignè templum suum & instrumentum corporis animatum offerens Deo, impleuit pro omnibus, quod in morte debebatur. Eoque commercio, per id quod erat omnibus simile, Dei incorruptibilis filius, meritō omnes incorruptione vestiuit. Et ea quippe corruptio mortis non iam habet contra homines locum, verbo per vnum corpus in eis habitante. Ac veluti cum magnus quispiam rex ingressus aliquam præclaram urbem in vna ipsius ædium inhabitauerit, huiusmodi ciuitas ingenti honore celebratur, nec iam hostis vllus aut latro illam tentare præsumit, omnique potius digna censetur honore, ob morantem in vna ipsius ædium regem,

Deum esse vbiq; & implere omnia.

Corpus Christi templum Dei & peculiare domicilium.

Corpus Christi inhabitans verbū incorruptibile.

Vt verba regis in gressu, ita humanū genus

ingredien-
te carnem
Dei filio
nobilita-
tur.

ita & in rege omnium contigit. Nam cum ad nos venisset, & in vno nobis similitudinem corporum inhabitasset, omnis iam hostium aduersus homines inquietudo cessauit, mortisque corruptio, que dudum in eos conualuerat, eliminata est. Perierat enim humanum genus, nisi omnium dominus ac saluator Dei filius mortis sine consummatus esset. Id quippe magnum diuinumque opus, diuine in primis bonitati congruebat. Si enim rex domum aut ciuitatem abs se conditam, cum per negligentiam inhabitantium oppugnata a latronibus fuerit, non spernit, sed ut opus proprium vlcisci ac seruare pergat, non quid habitatorum mereatur desidia, sed quid deceat intuens. Multo magis Deus verbi clementissimi filius patris in corruptionem delapsus a se conditum humanum genus non est aspernatus, sed eam que contigerat mortem, sui corporis oblatione deleuit, nostram negligentiam doctrina sua corrigens, humanaque omnia sua virtute corroborans. Hec autem & ex ipsius saluatoris discipulis viris, quisque illorum legit scripta, facile discet, qui sic aiunt. Caritas enim Christi continet nos iudicantes hoc, quoniam si vnus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, & pro omnibus mortuus est, ut nos non iam nobis ipsis vitamur, sed ei, qui pro nobis mortuus est, & resurrexit a mortuis, domino nostro Iesu Christo. Et rursus: Eum autem, qui paulo minus ab angelis minoratus est, respiciens Iesum per passionem mortis, gloria & honore coronatum, ut gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Deinde etiam causam, cur non alium quam ipsum Dei verbum incarnari oportuit, significat, dicens: Si autem non alterius erat a corruptione inuenta eripere homines, quam Dei verbi, qui & initio fecerat eos. Quod autem verbum ipsum sibi corpus adsumperit, pro omnibus similibus hostiam. Et hoc signanter insinuat, dicens: Quia igitur pueri communicauerunt carni & sanguini, & ipse similiter particeps illorum fuit, ut per mortem destrueret eum, qui habebat imperium mortis, id est, diabolus. Et liberauit eos, qui metu mortis per omnem vitam rei tenebantur seruitutis. Namque sui corporis hostia, & finem nostre imposuit legi, & vite nobis innovauit initium, spe resurrectionis inducta. Quia enim ex hominibus in homines preualuit mors, ideo rursus per incarnationem verbi mortis destructio facta est, & vite resurrectio reddita, dicente viro illo Christofero. Quia cum per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur, & his similia. Non enim modo quasi damnati morimur, sed ut excitati communem omnium resurrectionem prestolamur, quam suis temporibus offendet, quoniam hanc operatus, nobisque largitus est Deus. Ista quidem sacre incarnationis verbi prima causa est. Verum ex his quoque clementissimum ipsius ad nos aduentum factum rationabiliter liquet. Deus nempe, qui omnium habet imperium, cum per verbum suum humanum faceret genus, naturam ipsorum imbecillitatemque considerans, ut illa non ex se sufficeret ad agnitionem creatoris assurgere, aut omnino Dei intelligentiam capere, quod ille quidem ingenitus, homines vero sint ex non existentibus conditi. Et ille incorporeus, hi autem terreno effecti sint corpore, multumque illis deesse perspiciens ad intelligendum agnoscendumque conditorem, miseratus denuo genus humanum, utpote benignissimus, non eos dimisit agnitione sua omnino destitui, ne inutilem videretur habere essentiam. Que enim esset utilitas conditis, nisi scirent creatorem suum? Aut quomodo rationales essent, si patris ignorarent verbum, in quo etiam conditi sunt? Nihil enim profecto brutis excellerent, si nihil preter terrena cognoscerent. Quid vero vel eos Deus faceret, a quibus nollet agnosci? Unde ne id fieret, cum ipse sit summus bonus, imaginis sue domini nostri Iesu Christi illis consortium tradidit, fecitque eos ad imaginem & similitudinem suam, ut per huiusmodi gratiam, imaginem ad quam effecti essent, intelligentes, verbum scilicet

Que fuerit
incarnati-
onis ver-
bi causa.
Oportet
hominem
sui
creatoris
habere co-
gnitionem.

1. Corin. 15.

Hebr. 11.

D

ccc

Acceptis patris possint per ipsum & patris intelligentiam consequi, agnoscensque creatorem, viuant felicem & beatam vitam. Sed enim infelices ac stulti homines, sic quoque contempta sibi indulta gratia, intantum auersi a Deo sunt, atque ad animam suam perturbant, ut non solum Dei obliuisceretur notionem, verum & pro alijs sibi alia fingerent. Nam simulacra pro veritate formarunt, & que non sunt, vero Deo in honore preferentes, creaturam potius quam creatori seruiunt. Et (quod est deterrimum) ad ligna quoque & lapides, omnemque materiam, & homines ipsos Dei honorem deiecerunt, & his etiam plura gessere, sicut in superiore libro dictum est. Intantum vero vesana impietatis proruperant, ut iam demones quoque adorarent, deosque predicarent, desiderijs eorum satisfacientes. Victimam enim ex mutis animalibus, & hominum cedes, ut antea diximus, pro illorum honore litabant, seipsos magis ac magis huiusmodi sacrilegis sacris, eorum instinctu vincientes. Idcirco denique & magicæ apud eos artes docebantur, & vaticinia per loca homines fallabant, omnesque generationis ac substantiæ suæ causasque omnibus adsignabant, nihil amplius, quam quæ videbantur cogitantes. Profususque cuncta erant iniquitate & impietate plena. Et is, qui solus verus Deus est, eiusque verbum non agnoscebatur, quanquam se mortalibus minimè occultum esse permiserat, neque exigua notionis suæ illis indicia dederat, sed eam variè multisque explicuerat modis. Sufficiebat nempe inductæ imaginis gratia ad Deum verbum, eiusque patrem mortalibus insinuandum. Cæterum, præsciens Deus imbecillitatis humanæ illorum quoque prospexit ignauiam, ut si per seipsos Deum agnoscere negligenter, possent esse vel creaturæ eius opera non ignorare. Quia vero hæc ipsa negligentia paulatim in deteriora labebatur, prouidit iterum Deus huiusmodi infirmitati, legem ac prophetas familiares suos mittens, ut si in cœlum oculos pigeret attollere, conditorumque cognoscere, haberent è vicino magisterium. Quippe homines ab hominibus præstantiora discere vicinius queunt. Fas ergo illis fuit, cœli attendentibus magnitudinem, & creaturæ congruentiam inspicientibus, eius autorem intelligere, patris scilicet verbum, quod prouidentia sua per cuncta diffusa, patrem omnibus indicat, atque idcirco mouet omnia, ut per ipsum omnes agnoscat Deum. Aut si ad hoc illos pigeret assurgere, vel sanctis colloqui possent, ac per ipsos addiscere opificem omnium Deum, Christi patrem, idolorumque culturam iniquitatem esse, omni impietate plenissimam. Licebat item eis accepta lege, ab omni nequitiae labe desinere, virtutisque vitam viuere. Non enim ob Iudeos tunc lex tradita fuerat, neque sola ipsorum gratia Prophetæ mittebantur, sed cum ad Iudeos missi ab eis repellerentur, orbem terre vniuersum scholam sacram acceperunt, in qua homines docerent scientiam Dei, animæque virtutes. Tanta igitur cum esset Dei bonitas atque benignitas, homines tamen presentaneis voluptatibus & demonum potestatis ac fallacis victi, non sese ad veritatem exercuere, sed pluribus se malis ac peccatis immerferunt, ut non iam rationales viderentur, sed secundum morem irrationabiliter viuerent. Sic itaque ratione destitutis hominibus, & errore demonum omnia ubique obumbrante, verique Dei occultante notionem, quid Deum facere oportuit? An super huiusmodi se continere, & permittere homines a demonibus falli, atque in Dei ignoratione persistere? Et quid opus erat ab initio ad imaginem Dei hominem fieri? Præstare enim videbatur irrationalem fieri, quam rationalem conditum, brutorum viuere vitam. Quid item profuit illi a principio Dei suscipere cognitionem? Si enim nec modò hanc meretur accipere, oportuit eam a principio ne dari quidem. Quæ vero inde utilitas, que gloria auctori Deo proueniret, si conditi ab eo homines, ipsum non adorarent, aliosque esse autores suos existimarent? Inueniretur nempe Deus hos non sibi creasse, sed alijs. Deinde rex homo, profecto

Homina
Deo auere
sus in ido-
latriam
incidit.

Victimæ
ex mutis
animalibus.

Non est ob
Iudeos so-
lamente da-
ta, neque
missi pro-
phetæ.

Præsta-
bat homi-
morta-

nē iratio-
nale fieri,
quā factio-
nem non
agnoscere
vel agniti-
ō adora-
re aut a-
marē.

mortalis conditas à se vrbes alijs seruire non sinit, neq; confugere ad alios, sed e-
os literis admonet, saxe verò & per amicos illis nuncios dirigit, & si opus fue-
rit, ipse eò proficiscitur præsentia demum suā illos continens, vt̄ ne alijs seruiāt,
iamq; ociosum sit ipsius opus. Nōne multò magis Deus creaturis suis parceret,
ne ab eo aberrantes, his qui non sunt, persistant obsequi, maximè cū error has
iufmodi perditōis & exterminij causa illis atq; occasio sit? At minimè oportuit
perire, quæ ad Dei imaginem fuerant condita. Quid igitur aliud fieri debuit, ni-
li vt imago iterum innouaretur, ac per eam possent illū homines rursus agno-
scere? Hoc autem quo pacto fieri poterat, nisi imago ipsa Dei saluator noster le-
sus Christus aduenisset? Nam per homines quidem possibile non erat, cū &
ipsi essent ad imaginem conditi, ne per angelos quidem. Neq; enim vel ipsi ima-
gines sunt. Vnde per semetipsum aduenit Dei verbum, vt veluti imago patris
ad imaginem suam conditam recuperare hominem posset. Id autē fieri nō qui-
bat, nisi mors atq; corruptio sublata esset, vnde necessariò mortale corpus adsum-
psit, vt & mors in ipso iam destrui posset, rursusq; renouaretur homines ad Dei
imaginem conditi. Non igitur ad id perficiendum, alio q̄ imagine paterna opus
fuit. Sicut enim cū picta vsq; imago exterioribus sordibus fermè fuerit obli-
terata, rursus illum aduenire necesse est, cuius est forma, vt in eadem tabula pos-
sit imago renouari. Nam pro honore picturæ ipsa quoque materia minimè abij-
citur, sed in ipsa denuò pingitur. Ita & sanctissimus filius, imago scilicet patris
ad nostra descendit, vt iactum ad imaginem suam hominem renouaret, ac per
remissionem peccatorum antea perditum inueniret. Sicuti & ipse in Euangelij
ait: Veni inuenire, & saluare quod perierat. Quocirca ludæis quoq; dicebat: Nisi
quis renatus fuerit, non carnalem profectò natiuitatem, sicut illi arbitrati sunt,
signans, sed renascentem hominem, & ad imaginē Dei denuò proficientem, spi-
ritualiter indicans. Quoniam verò & idolorum velanus cultus, & impietas sacrile-
ga orbem continebat vniuersum, Deiq; cognitio occulta erat, quifnam oro, de-
buit orbem docere de patre: Num homo? At homini possibile non erat terram
omnem peruagare, cū nec per naturā ad t̄rum sufficeret cursum, nec dignus,
cui de re tantacredetur, haberi posset. Neq; aduersus demonum fraudes, atq;
fallacias per se quiret oblistere. Cunctis quippe percussis animo, ac deceptione
diabolica & idolorum vanitate turbatis, quomodo possibile fuit humanā men-
tem, atq; animum persuadendo ad fidem inclinare eum, qui conspicuus oculis
esse non posset? Quem verò quisq; non videt, quo pacto isaliquem in tanta re-
rum perturbatione inducere ad credendum potest? Sed fortè dicat quispiam,
creaturam potuisse sufficere. Sed si creatura sufficeret, nunquam tam multa ma-
la, tam inaudita scelera admissa essent. Nempe enim creatura non deerat, & nihil
minus homines in eisdem de Deo volutabantur erroribus. Quoniam ergo
dudum opus fuit, nisi dei verbo, quod & animam nostram, sensumq; intuetur,
& omnia vt creatura mouet, ac per ea insinuat patrem: Qui enim per suam pro-
uidentiā, & dispositionem omnium, homines eatenus de patre docuerat, eius
profectò intererat eandem renouare doctrinam. Quomodo igitur id factum es-
set? Fortassis enim putet aliquis, ad eam innouandam creaturæ operibus (vt du-
dum) licuisse vt̄, at id minimè turum fuisset. Id quippe magisterij genus iam
antea spreuerant homines, neq; iam oculos ad superiora tollebant, sed eos pror-
sus ad inferiora depresserant. Vnde rationabiliter omnino mortalibus prodesse
cupiens, aduenit vt homo, sumens sibi corpus, illis per omnia simile, atq; ex infe-
rioribus, videlicet per corporis opeta, sese insinuauit hominibus, vt qui illum ex
eius in omnia manēte prouidentia & gubernatione, intelligere & scire neglexe-
rant, vel ex operibus ab eo in carne cōsummatis, verbum Dei agnoscerēt in cor-
pore

Redempti-
onem no-
stram per
Christum
fieri oportet

Imago pa-
tris filius,
ad cuius
imaginē
nos facti.

Quid sit
renascentia.

Verbum di-
uinum vt
corpus a-
gnoscere-
tur, & per
ipsum pa-
ter carne
aduenit.

apote positum, ac per ipsum etiam patrem. Sicut enim magister optimus discipu-
lorum commodis cautè prospiciens eos, qui proficere ex maioribus nequeunt,
per ea quæ infima sunt erudire non reuuit. Ita & Dei verbum fecit, sicuti & Pau-
lus ait: Quia enim in sapientia Dei non agnouit mundus per sapientiā Dei, pla-
cuit Deo per stultitiam prædicationis, saluos facere credentes. Quia enim auer-
si homines à contemplatione Dei, ac veluti in profundo demersi, oculis humi de-
pressis, in Genethliacis, & sensibilibus Deum requirebant, mortales homines ac
dæmones sibi met fingentes deos. Idcirco benignissimus communisq; redēptor
omnium Deus, Dei verbū sibi corpus adsumpsit, & inter homines vt homo con-
uersatus est, sensusq; mortalium rapuit, vt qui in rebus corporalibus Deum in-
quirebant, ex eis, quæ dominus per corpus operatus est, intelligerent veritatē,
ac per ipsum ad intelligentiam patris assurgerent. Homines autē cū essent,
nilq; nisi humanum intelligerent, quocunq; suos verterent sensus, ibi & se cerne-
bant à Deo præueniri, & vndiq; sibi aperiri veritatem. Siue enim creaturam mi-
rarentur, attoniti, videbant eam Christum dominum nostrum cōfiteri. Siue ad
homines illorum raperetur intentio & cogitatio, vt deos extimarent. Saluatoris
opera illis conferentes solum inter homines Deum, Dei filium, saluatorem no-
strum agnoscebant, cū apud illos nulla huiusmodi signa inuenirentur, qualia
per verbum Dei perpetrata sunt. Si autē & ad id rapti fuissent vt dæmones cre-
derent deos, videntes eos à domino figurari, solum esse Deum, Dei verbum in-
telligere cogebantur necessariò. Quid si ad mortuos confugeret illorum mēs,
quippe qui heroas, & quos poetæ dicunt deos, colere consueuissent, resurrectio-
ne saluatoris admoniti, falsos illos & mēdaces esse faterentur, solumq; Deum ve-
rum esse patris verbum, quod etiam mortis haberet imperium. Idcirco nancq;
natus est, & apparuit homo, mortuusq; resurrexit, vt profectò obtūderet & ob-
scuraret operum suorum gloria, quæq; mortales oēs vnq; antea gesserant, vt quo-
cunq; incidissent homines, in de illos educeret, ac doceret verū patrem suū. Quē
admodū & ipse ait: Veni saluare, & inuenire quod perierat. Prolapsis em̄ peni-
tus ad visibilia humanis animis, voluit per corpus apparere verbū, vt in se atq; in
amorē sui traduceret homines, eorumq; in se raperet sensus, eisq; iam cernenti-
bus sibi similit̄ ex operibus persuaderet, non hominē se esse solum, sed Deū quo-
que, & Dei veri verbum, ac sapientiā patris. Hoc autē & Paulus significans, dice-
bat: In veritate radicati & fundati, vt possitis cōprehendere cum omnibus sanctis
quæ sit latitudo & lōgitudō, sublimitas & profundū. Scire etiā super eminentem
scientiæ charitatem Christi, vt impleamini in omnē plenitudinem Dei. Verbo
em̄ sese vbiq; exerente, & supra, & infra, & in profundo, & latitudine se explicā-
te (supra quippe in creatione rerū, infra verò in humanitate suscepta, in profun-
do autē inferni, & in orbis latitudine omnino diffudit) omnia dei scientia impleta
sunt. Quocirca cū venisset ad nos, non ideo sacrificium se obtulit, tradens cor-
pus in mortem, & exuscitans illud, vt per hoc se ipse deijceret, sed vt per id
potius innotesceret mundo, persistens in eo, & ea perficiens signa atque o-
pera, quæ illum non iam hominem, sed Deum Deique verbum declararent.
Vtrunque enim Saluator summa benignitate molitus est, per incarnationis
sue sacramentum. Nanque & nos morte à nobis repulsa renouauit, & cum oc-
cultus esset atque inuisibilis, se ipsum operibus sacris insinuans, ostendit esse pa-
tris verbum, totiusq; mundanæ machinæ principem ac regem. Non enim cir-
cumscribitus erat corpore, neque ita erat in corpore, vt alibi non esset, neque ita
illud agebat, vt reliqua ipsius operationem prouidentiamque desiderarent,
sed modo omnino mirabili cū verbum esset, à nullo continebatur, ipsū m-
que continebat omnia. Et sicut cū in omni creatura sit, extra omnia quidem

Ois crea-
tura Chri-
stum esse
Deum esse
falsa est.

Quid per
trinam di-
uinitatem
intellexi-
t aposto-
lus.

Quis sit
incarnati-
onis verbi
fructus &
utilitas.

Nota sit
per

per substantiam est, in omnibus autem potestate diffunditur, disponens omnia
 & in omnibus suam prouidentiam explicans, & seorsum singula, & simul vni-
 uersa viuificans, continensq; omnia, cum ipsum a nullo contineatur, sed in solo
 sit patre, totum in toto, ita & in humano corpore constitutum, ipsumq; viuifi-
 cans, merito etiam viuificabat vniuersa, & in omnibus, & extra omnia erat. Sed
 cum esset in corpore, per opera diuina noscebatur, neque ex effectu operum de-
 litescere poterat. Nam vt animæ quidem officium est, ea etiam quæ sunt extra
 corpus, cogitatione perspicere, non tamen extra proprium corpus operari, tua-
 que ab eo longè sunt, sua mouere præsentia. Neque enim homo cum longinquæ
 ac remota quæq; mente pertractat, ea iam etiam mouet ac transfert, nec si domi
 sedeat quis & cœlestia cogitet, iam etiam agit atque solem, cœlumq; conuertit, sed
 cernit ea quidem moueri, vt sunt condita, non tamē hæc ipse vaiet operari. Non
 ergo tale est in homine suscepto Dei verbum, neque enim colligatum erat cor-
 pori, sed corpus ipsum continebat, vt & in ipso vna & in omnibus esset, & extra
 omnia existeret, & in sinu patris accumberet. Quodq; excedit omnem admira-
 tionem, quasi homo versabatur in terris, & vt verbum omnibus vitam mini-
 strabat, & vt filius cum patre, & in patre erat. Vnde neque pariente, virgine pa-
 tiebatur, neque cum esset in corpore, inquinabatur, sed ipsum potius sanctifica-
 bat corpus. Neque enim cum sit in omnibus, sit omnium particeps, sed omnia
 vitam ab ipso nutrimentumq; percipiunt. Si enim & sol ab ipso conditus, nobis-
 que conspicuus, cursus sui lineam in cœlo tenens, cum terrestria tangit, nulla for-
 de inquinatur, nullisq; obtegatur tenebris, sed ipse potius omnia illustrat & mū-
 dat. Multo sanè dignius sanctissimum illud Dei verbum (cuius est sol & opus
 & famulus) in corpore præsens, nulla tangi poterat labe, sed cum esset incorru-
 ptibile, mortale viuificabat corpus, atque mundat. Qui peccatum, inquit, non fe-
 cit, nec inuentus est dolus in ore eius. Cum igitur edere illum ac bibere solitum,
 & partu editum, theologi diuinè adserunt, constat, quia corpus quidem ipsum
 more corporis genitum, necessarijs respiciebatur alimentis. Cæterum, Deus ipse
 verbum præsens in corpore disponendo omnia, etiam ex his, quæ in corpore
 gessit, non hominem, sed Deum declarauit. Dicuntur autem ista de illo, quod
 scilicet & corpus, quod edere, & nasci, & pati poterat, non alterius cuiuslibet, sed
 domini fuit. Neque verò aliter, cum homo factus esset, de illo dici oportebat, vt
 corpore amictus, veritas & non phantasia putaretur, verum sicuti ex his agno-
 scebatur corporaliter præsens, ita & ex operibus, quæ per corpus faciebat, filius
 esse Dei noscebatur. Vnde & Iudæos infideles clama-
 bat, dicens: Si non facio opera patris mei, nolite credere mihi. Si autem facio, & si mihi nō creditis, operi-
 bus meis credite, vt sciatis & cognoscatis, quia in me est pater, & ego in patre. Si-
 cut enim inuisibilis existens ex creaturæ operibus noscitur, sic homo factus, &
 intra corporis angusta receptus, ex operibus non esse homo cognoscitur, quæ
 ista operatur, sed virtus Dei atque verbum. Nam profectò imperare dæmonijs,
 eosq; suæ potentia verbo fugare, non humanum opus, sed diuinum est. Quis il-
 lum sanare morbos omnes aspiciens, quibus subiectum est mortalium genus,
 hominem iam ac non magis Deum arbitretur? Leprosos enim mundabat, clau-
 dos ambulare faciebat, surdorum aperiebat aures, illuminabat cæcos, morbo-
 que omnes ac languores ab hominibus potestatis suæ præcepto pellebat. Qui-
 bus ex rebus, nemo tam brutus, quin illius intelligere diuinitatem posset. Quis-
 nam videns id restituentem, quod per naturam deerat, cæci que nati oculos ape-
 rientes, subiecta illi non intelligat humanæ iura naturæ, ipsumq; eius autorem
 atque opificem esse. Qui enim, quod homo à natiuitate non habuit, reddidit, li-
 quet sanè eum humanæ natiuitatis esse dominum. Idcirco & ad nos principio
 descen-

descendens, corpus sibi ex virgine finxit, vt diuinitatis suæ haud exiguum om-
 nibus præberet indicium. Qui enim id sibi mirabiliter finxit, ipse aliorum quo-
 que conditor est. Quis em̄ absq; viro solo ex virgine corpus progredi cernens,
 non reputet, qui in illo appareat, eum esse aliorum quoq; conditorem, opificem,
 ac dominum? Quis aquarum immutari substantiam intuens, atq; in vinum con-
 uerti, non agnoscat qui hoc fecit, eum esse aquarum omnium substantiæ condi-
 torem. Idcirco enim quasi dominus pedibus calcabat mare, & veluti aridā per-
 ambulabat, vt indicium euidentis dominationis suæ omnibus intuentibus exhi-
 beret. Pascens itaque ex pauculis esse tantam multitudinem, & inter humanæ
 cogitationis ambigua, suæ potestatis opulentiam pandēs, ita vt ex panibus quin-
 que, quinq; milia hominum satiarentur, superessetq; ingens fragmentorum co-
 pia, nihil se profectò aliud, quàm prouidentia totius dominum docebat. Hæc
 autem omnia ritè saluatori facienda videbantur, vt quia in omnibus erat prou-
 dentia ignorata mortalibus, neq; ex conditione rerum ipsius intelligebant diui-
 na miracula, saltem ex operibus ab ipso in corpore gestis respiscerent, ac per i-
 psum intelligentiam paternæ notionis acciperent, à singularibus, vt prædixi, per-
 tingentem in omnia, ipsius prouidentiam recogitantes. Quis enim videns ipsi-
 us aduersus dæmones potestatem, ipsosq; dæmones fateri illum dominum su-
 um, ambigere adhuc animo poterit, hunc esse Dei filium, sapientiamq; atq; vir-
 eutem? Neq; enim vel creaturam ipsam facere permisit, sed ingenti sanè miracu-
 lo. Et cum moreretur, imò de morte trophæa in ipsa cruce referret, creatura o-
 mnis eum, qui patiebatur in corpore, non esse simpliciter hominem, sed Dei fi-
 lium, & saluatorem omnium confitebatur. Cum enim sese auerteret sol, & lumē
 nis sui subtraheret radios, quateretur humus, montesq; scinderentur, omnes ter-
 riti sunt. Porro, ad hæc appensum in patibulo Christum, Deum esse clama-
 bant, creaturamq; omnem ipsius famulam metu attestati sui præsentiam domini. Ita
 igitur Deus verbum, per opera seipsum manifestauit hominibus, iam verò tem-
 pus admonet, vt finem conuersationis eius in carne vitæq; clausulam dicere ag-
 grediar & explicare, cuiusmodi fuit ipsius corporis mors, maximè cū hæc sum-
 ma sit fidei nostræ, & de ea omnes prorsus homines iactant, vt appareat ex ea ni-
 hilo minus, quàm ex cæteris Christum Deum, ac Dei filium nosci. Causam ita-
 que aduentus eius ex parte, vt ipsi potuimus intelligere, diximus, quod scilicet
 corruptibile nostrum in incorruptionem vertere, ipsius erat, non alterius mu-
 nus, qui ab initio ex non existentibus condiderat omnia. Nec poterat alius re-
 nouare in nobis abolitam peccatori imaginem Dei, nisi vitæ ipsius domini, scilicet,
 nostri Iesu Christi. Nec poterat alius nos docere de patre, dæmonumq; euacuare
 culturam, nisi quod omnia disponit, verbum solius patris, verus & vnigenitus
 filius. Enimvero quia & quod debebatur ab omnibus, iam reddi oportebat, mo-
 ri scilicet, eiusq; rei gratia in primis aduenerat. Post eius diuinitatis operibus o-
 stensa documenta, sacrificium iam pro omnibus obtulit, templum suum morte
 pro salute omnium tradens, vt omnes à reatu antiquæ præuaricationis absolue-
 ret, ac liberos faceret, seq; ostenderet mortis habere imperium, cum resurrectio-
 nis omnium primitias, immortale proprium corpus præberet intuentum. Et
 nihil sanè est, cur mireris si eadem sæpe dicimus. Quod enim de Dei gratia lo-
 quimur, idcirco eundem sensum pluribus explicare contendimus. Ne igitur ali-
 quid videamur omittere, criminemq; nobis inuehatur, qui minus plenè diximus,
 Præstat enim idem sæpe repetere, prolixitatisq; argui, quàm ea relinquere, quæ
 scribi necessario debuerant. Ergo corpus ipsum eiusdem substantiæ commune
 cum cæteris, corpus quippe erat humanum, & si nouo miraculo ex virgine sola
 consta-

gult rem Athanasij facundia.

Animæ of- ficium.

Deus est in omnib. & extra omnia.

Apia simi- litudo ver- bi Dei ad solem.

Deus in sua corpo- ris forma- tione ex virgine

agnosci- tur, & alio- rum condi- tor.

Christus prouiden- tia domi- nus ex eu- angelio il- la hominū refectione ostenditur

Triplex nobis in- carnationis mysterio collatū be- neficium.

f consta-

Corpus Christi cur sicut alia putredini obnoxium non fuit.

constabat, mortale tamen nihil discrepando à similibus, moriebatur. Verbi autem in illud immoratione, non iam iuxta naturam corporum solui in putredinem poterat, sed in habitatione verbi Dei corruptionis euasit iniurias, contigitque vtrunque in eodem mirabiliter fieri, vt scilicet omnium mors in domini corpore acciperet finem, morsque & corruptio per verbi presentiam effugaretur. Mortis enim causa mortem illum oportuit subire pro omnibus, vt quod debebatur ab omnibus fieret. Vnde, vt prædixi, quia verbum ipsum mori possibile non erat, quippe immortale, corpus sibi, quod mori posset, adsumpsit, vt ipsum quasi proprium pro omnibus immolaret, & non secus, ac si pateretur ipse pro omnibus, illi inhærendo euacuaret eum, qui mortis habebat imperium, id est, diabolus. Eosque liberaret, qui metu mortis per omnem vitam tenebantur obnoxij. Denique communi saluatore omnium pro omnibus mortuo, non iam, vt olim secundum comminationem legis morte morimur, qui in Christo fideles sumus. Cessauit enim huiusmodi damnationis elogium, sed corruptione cessante, & obliterata, in resurrectionis gratia iam sola corporis mortalitate dissoluimur tempore, quod singulis prædestinauit Deus, vt meliore frui resurrectione possimus. Nam in morem seminum, que faciuntur in humum, non resoluti perimus, sed vt fati resurgimus, destructa per saluatoris gratiam, morte. Idcirco nempe & beatus Paulus, resurrectionis fideiussor omnibus factus ait: Oportebat corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo, qui scriptus est: Absorpta est mors in contentione, vbi est mors contentio tuæ vbi est mors stimulus tuus: Cur ergo dicit quispiam, siquidem necesse erat illum pro omnibus corpus suum morti tradere, non ipsum vt homo, communi nature lege deposuit, sed ad crucem usque peruenit. Decebat enim corpus ipsum potius cum honore deponere, quam eiusce cum iniuria perpeti mortem: Videamus sanè, quam sit hæc obiectio inutilis. Nempe quod à saluatore gestum est, diuinum re vera fuit, ac sua diuinitate dignissimum, pluribus ex causis. Primum quidem quod hominibus accidens mors, ex nature illis imbecillitate contigit. Cum enim diu permanere non possint, tempore dissoluuntur ac defluunt. Ideo enim illis, & morbi proueniunt, fessique languore moriuntur. At verò dominus imbecillus non est, sed Dei virtus & Dei verbum, ipsaque vita rectissimè creditur. Si quidem igitur seorsum alicubi iuxta consuetudinem hominum deposuisset corpus in lectulo, & ipse utique putatus esset, id ex nature infirmitate perpeffus, nihilque habere amplius, quam homines cæteri. Quia verò & vita erat, & Dei verbum, oportebatque mortem pro omnibus fieri, idcirco & vt vita quidem ac virtus, corpus in seipso roborauit. Quia verò mors fieri pro omnibus debuit, non à se, verum ab alijs occasionem consummandi sacrificij accepit. Quia neque tentari morbo debuit dominus, qui aliorum curauerat morbos, sed neque infirmari corpus oportuit, in quo & aliorum infirma roborabat. Cur ergo non à se mortem abegit, sicuti abegerat morbum? Quia eius causa corpus acceperat, indecensque erat illam prohibere, ne per id etiam resurrectio impediretur. Mortis tamen præire morbum non deuit, vt ne infirmitas in corpore ipsius fuisse putaretur. An verò non esuriit: Esuriit sanè, proprietatem corporis seruans, non tamen fame contabuit presentis, ferentisque illud domini gratia. Quocirca & si pro redemptione nostra mortem subiit, corruptioni tamen non fuit obnoxium. Integram enim resurrexit, quippe quod non alterius quam ipsius vitæ corpus erat. At inquit, insidias iudeorum declinare debuerat, vt corpus suum prorsus immortale seruaret. Audiatur, qui ista sentit, & hoc fuisse indecens domino. Neque enim decebat, vt illatam ab alijs fugeret mortem, sicuti nec verbo Dei, quod

Paulus resurrectionis fideiussor.

Cur mortuum Christum a se potius quam famem aut sitim abegerit.

vita

A vita erat, conueniens fuit, illam corpori suo vltro consciscere, imò verò conuenientissimum fuit eam usque ad interitum persequi. Vnde rationabiliter omnino neque per seipsum posuit corpus, neque iudeorum fugit insidias, sed magis saluatorem se ac vitam ob id in primis declarauit, quia mortem ad eam perimendam tolerauit, inuectamque studuit pro omnium salute perferre. Præterea non suam ipsius, sed hominum mortem saluator consummaturus aduenerat. Vnde non sua morte, quam non habebat (vita enim erat) deposuit corpus, sed ab hominibus illatam excepit, vt hanc admissam corpore prorsus extingueret. Ad hæc rationabiliter omnino eo sine consummatum, ita colligimus. Magna in primis cura fuit domino de ea, quam facturus erat, resurrectione corporea. Id quippe trophæum de morte fuit, hanc omnibus declarare ac persuadere deletam à se corruptionem nostram, inuectamque iam incorruptionem corporum, cuius veluti pignus, & futuræ in omnes resurrectionis indicium, incorruptum seruaui corpus suum. Si quidem igitur morbo (vt id repetam) permissum fuisset corpus, atque in oculis omnium à verbo destitutum, indignum profecto videretur, vt qui aliorum curauerat morbos, instrumentum proprii corporis morbis tabescere sineret. Quando enim creditus esset, aliorum fugasse infirmitates, si in eo infirmaretur, eius sanctificans templum. Aut enim vt qui morbum à se nequiuisset arcere, irrisus esset. Aut si id posse, nec fecisse crederetur, in humanus & aduersus alios putatus esset. Sin autem & absque morbo & dolore aliquo seorsum, solusque in angulo, aut deserto loco, aut domi, seu alibi vsquam solum in mortem, deposuisset corpus, ac denuò repente viuus apparens, diceret se ex mortuis resurrexisse, fabulas quidem prosequi, apud omnes putaretur, multoque illi magis derogaretur fides, de resurrectione dicenti, cum nullus esset penitus mortis ipsius testis. Quippe resurrectionem præcedat mors, necesse est, quia neque sequeretur illa, nisi ista præiret. Quocirca si clam & absque arbitris, mors illa corporis facta fuisset, cum obscura esset mors, nullisque celebris testibus, obscura profecto, itidem & sine testimonio resurrectio fuisset. Quid autem erat causa, vt qui resurgens, resurrectionis miracula mortalibus prædicare aduenerat, mortem obscure vellet admittere? Vt quid enim qui demones in conspectu omnium fugarat, cæcum à natiuitate videre fecerat, mutarat aquas in vinum, & cætera patrarat suæ maiestatis indicia, vt per ea Dei verbum crederetur, is mortale corpus coram omnibus immortale non ostenderet, vt vita quoque itidem esse putaretur? Quam verò fiduciam habuissent discipuli de resurrectione verba faciendi, si dicere non possent, illum prius fuisse mortuum? Aut quomodo fides eis habita fuisset, dicentibus præisse mortem, secutamque esse resurrectionem, nisi eos ipsos haberent mortis eius testes, quos cum fiducia alloquerentur? Si enim & quando in conspectu omnium celebris fuit ipsius mors & resurrectio, ne sic quidem credere Pharisei voluerunt, eosque qui viderant resurrectionem, negare illam modis omnibus cogebant, si occultè ista facta essent, quot illi infidelitatis occasiones inuenissent? Quo autem pacto patuisset mortis finis, atque victoria, nisi prouocatam palam omnibus mortem, iamque per incorruptionem corporis exinanitam comprobasset? Enim vero quæ ab alijs obijci solent, eis quoque respondere necessariò debemus. Si coram omnibus, inquit, mortem obscure illum oportuit, vt & resurrectioni fides haberetur, debuerat saltem gloriosam sibi aliquam excogitare mortem, modò ignominiam crucis effugeret. Atqui, si hoc ageret, suspicioni clam locum dedisset, quod non aduersus mortem omnem potentiam haberet, sed solum contra eam, quam sibi elegisset, neque sanè defuisset occasio, non credendæ resurrectionis. Quocirca non sibi ipsi delegit mortem, sed aliorum insidijs inie-

oportebat Christum pati, & ita resurgere

Fugati demones.

Christus palam morti debuit.

f ij Etiam

Etiam tulit, ut quam ipsi intulerant, necesse ipse aboleret. Atque in morem Gnosij luctatoris, prudentiæque & fortitudine præstantis, qui non sibi ipse comparem elegit, ne formidare quempiam existimetur, sed id spectantium permittit arbitrio, maximèque si illi inimici sint, ut eo in humum eliso, quem illi aduersum se ad certamen elegerint, cunctis præstare credatur. Vita quoque omnium dominus ac saluator noster Christus, non sibi corporis elegit mortem, ne quasi genus aliquod mortis formidasse videretur, sed quam alij, & in primis inimici inferebant, horrendam scilicet, ut illi arbitrabantur, plenamque iniuriæ & ignorantia, hanc ipse in cruce suscipiens toleraret, ut ipsa quoque destructa, & ille vita esse crederetur, & mortis penitus euacuaretur imperium. Modo ergo in sperato atque mirabili, quam ipsi pro summa inferebant ignominia, ea contra mortem ipsam trophæum fuit. Idcirco neque in morem Ioannis cæso capite, mortuus est, neque ut Esaias sectus, ut & in morte integrum & indiuisum serua-
 ret corpus, & diuidere Ecclesiam volentibus, nulla daretur occasio. Ista quidem illis dicta sunt, qui sibi forinsecus rationes asseruant. Porro, si quis ex nostris non contentiose, sed discendi studio inquirat, cur non aliter, quam cruce consummatus sit, audiat & hic non aliter nobis expedisse, dominumque propter nos, id in primis genus mortis pertulisse. Nam si maledictum, quod erat contra nos, portare ipse venerat, quomodo maledictum ipse factus esset, nisi mortem illam, quæ pro maledicto erat, excepisset? Ea verò crux est. Sic enim scriptum est: Maledictus omnis, qui pendet in ligno. Præterea, si mors domini redemptio omnium est, eiusque morte medius paries maceris soluitur, sitque vocatio gentium, quomodo nos ad se inuitaret, nisi crucifixus esset? Sola enim in cruce expallis manibus quisque moritur. Idcirco meritò dominus hanc pati debuit, & manus extendere, ut alia Iudæos, alia gentiles atraheret, ambòsque in seipso coniungeret. Hoc enim & ipse dixerat, significans, quæ morte esset moriturus, omnèsque redempturus. Cum exaltatus, inquit, fuero, oēs traham ad me ipsum. Ad hæc, si hostis generis nostri, diabolus è cælo lapsus, circa hanc aerem inferius oberratibique dæmonibus cum eo lapsis, ut per inobedi-
 tiam similibus imperans, eos qui saluatur illorum ministerio, imaginibus ludit, atque ad alta tendentes impedire conatur, de quo & Apostolus ait: Secundum principem potestatis aeris huius, qui nunc operatur in filiis diffidentia. Profectò & dominus idcirco venit, ut & diabolum deijceret, & mundato aere iter nobis ad cælos ascendendi præpararet. Sicut ait Apostolus: Per verbum, hoc est, per carnem suam. Id verò oportebat per mortem fieri. Qua autem morte, nisi quæ in aere fieret, id est, cruce? Solus enim in aere moritur, qui in cruce consummatur, ideo hanc meritò sustinuit dominus. Sic enim exaltatus, aerem ab omni diaboli ac dæmonum incurSIONE purgavit, dicens: Videbam satanam, quasi fulgur cadentem, ascensumque ad cælos iter faciens innovauit, iuxta illud: Tollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales. Neque enim ipsum verbum aperiri sibi ianuas opus habebat, qui erat omnium dominus, aut creatori suo clausa erat creatura vlla, sed nos eo indigebamus, quod ille in corpore suo ad superna prouexit. Sicut enim illud morti pro omnibus obtulit, ita per ipsam rursus viam, qua ad cælos ascenderemus, aperuit. Fuit igitur congrua, atque conueniens pro nobis suscepta crucis mors, eiusque causa per omnia plenarationis innotuit, iustissimèque defenditur, non aliter, quam per crucem oportuisse salutem omnium fieri. Nanque nec sic obscurum se, neque intestatum in cruce dimisit, sed ex abundantia & creaturam autoris sui præsentia attestari fecit, templumque corporis sui, non diutius ita iacere permisit, sed ubi ex congressu mortis mortuum ostendit, protinus die tertia illud suscitauit, trophæa atque victo-

Congrua si
militudo.

Sicut cor-
pus Chri-
sti indiui-
sum serua-
ri debuit,
ita Eccle-
sia.

Christus
non nisi in
cruce mo-
ri debuit.

Apostoli
dictum no-
randum.

Victorias contra mortem referens, incorruptionem atque immortalitatem. Poterat nempe corpus suum continuè à morte excitare, & viuum rursus ostendere, sed id facere saluator noluit, & meritò quidem. Dixisset enim quispiam, ipsum penitus non fuisse mortuum, neque omnino mortem illud attigisse, si resurrectionem continuè facta morte celebrasset. Obscuraque item, & incerta maneret incorruptionis gloria, si nihil interualli rem vtramque dirimeret.

Vnde ut mortuum ostenderetur corpus, & media die subiit mortem, & die tertia à verbo excitatum est. Itaque ut mors ostenderetur in corpore, triduo exacto, illud excitauit. Et ut illud, postquam diutius perdurasset, mortuum corruptumque penitus esset, exuscitans non ipsum, sed corpus aliud ferre crederetur. Non enim defuissent, qui ob temporis moram apparenti non crederent, præteritæque obliuiscerentur, non ultra triduum iacere permisit, nec eos diutius protraxit, qui fore ipsius resurrectionem crebrò perceperant. Sed tam recens adhuc esset in auribus eorum sermo, & adhuc ipsorum oculi præteritarum rerum imagines cernerent, suspensoque essent animo, viuerent quoque illi ipsi interfectores in ipso necis loco, ac testimonium perhiberent de morte dominici corporis, ipse Dei filius tridui interposito spatio, mortuum corpus immortale declarauit & incorruptibile. Patuitque omnibus, non imbecillitate naturæ, inhabitantis verbi corpus esse mortuum, sed ut in ipso Saluatoris virtute mors aboleretur. Nam destructam quidem mortem, & victoriam aduersus illam per crucem factam esse, nec iam posse aliquid, sed esse vera prostratam, documentum profectò magnum & certè fides est, quod ab omnibus Christi discipulis ipsa contemnitur, cunctique illam calcant.

Nec iam eam expauescunt, sed signo crucis & fide CHRISTI, eam quasi mortuam aspernunt. Nam olim quidem, antequam fieret diuinus ad nos Saluatoris aduentus, erat ipsis quoque sanctis viris terribilis mors, cunctique morientes, ac si pereuntes lugebant. Vbi verò suum saluator excitauit corpus, non iam pauenda mors est, omnèsque qui in Christum credunt, ipsam ut in nihilum calcant, & mori milites malunt, quam fidem Christi abnegare. Sciunt enim, quia moriendo non pereunt, sed viuunt, & immortales per resurrectionem fiunt. At verò, qui dudum insultatæ morti, diabolus, solutis eius doloribus, solus e vera mortuus perstitit. Cuius rei certum documentum est, quod antequam in Christum crederent homines, territi formidabant mortem. Postquam verò se ad illius fidem doctrinamque conuerterunt, ita eam contemunt, ut illam promptè libenterque suscipiant, testésque sint resurrectionis dominicæ aduersus eam celebratæ. Nam & paruuli adhuc per ætatem festinant mori, seque aduersus eam parant exercitatione iugi non modò viri, sed & foeminae. Ad eò enim infirma facta est, ut & muliebris ab ea seductus sexus, eam modò perinde ac si mortuam, remissamque deludit. Nam sicuti, cum tyrannus à vero rege debellatus, manus ac pedes nexibus dederit, omnes eum transeunt, illudunt, cadentes illum, ac pertrahentes, nec iam ipsius vesaniam ac feritatem timeant, victoris regis viribus freti, ita & morte superata, atque à saluatore in cruce suffixa, & pedes manusque reuincta, omnes Christi fideles ipsam transeundo contemunt, & eam Christo attestantes irident, illudentes ei, & ea repetentes, quæ dudum contra illam scripta sunt. Vbi est mors contentio tua? ubi est mors stimulus tuus? An verò exiguum hoc argumentum est, quàm sit imbecilla mors, aut obscura probatio consummatæ aduersus eam à Saluatore victoriæ? Cum Christiani pueri, & teneræ virgines, hanc vitam contemunt, & quotidie mori meditantur. Nempe homo per naturam expauescit mortem, & resolutio-

Cur nõ fu-
erit cor-
pus Chri-
sti continuo
a morte
excitatu.

Cur tri-
duo & nõ
vltra in se
pulchro ia-
cuerit.

Ante Chri-
sti aduentu
erat etiam
viris sanctis
mors terribilis.

Hō natu-
raliter ti-
met mor-
tem,

nem corporis timet. Magno verò stupendòque miraculo, qui crucis induit fi-
dem, contemnit naturalia, & mortem Christi gratia non reformidat. Ac velu-
ti cum igni adsit per naturam vrere, si quis aliquid esse adseueret, quod illius
non formidet incendium, ipsūque etiam probet infirmum, cuiusmodi dici-
tur apud Indos Amianthus, qui dicenti non credit, experiri que quod dicitur
vult, ea se materia, quæ non vritur, inducet, mediòsque in flammarum glo-
bos inuectus, ignis quàm sit imbecillus agnoscer. Aut quomodo si quis tyran-
num vinctum videre cupiat, ad victoris omnino regis prouinciam & imperi-
um transiens videt eum, qui fuit aliquando terribilis, imbecillum factum. Ita &
si quis infidelis est, & post ad eò illustra signa, post tam multos martyrum popu-
los, post tantam rerum fidem, qua quotidie cernit irrideri mortem, ab his, quæ
Christianam militiam legitime profitentur. Adhuc tamen non dubius est, an
euacuata sit, sinemque acceperit mors. Ritè quidem ille admiratur magnitudi-
nem rei, veruntamen duritiam infidelitatis abijciat, neque aduersus tantam e-
uidentiam impudens fiat. Cæterum, vt is qui cepit amianthum, agnoscat se
non posse ab igne contingi, qui que tyrannum vinctum cernere vult, ad victo-
ris transit imperium, ita & qui mortis victoriam factam esse non credit, accipi-
at Christi fidem, & ad eius magisterium trãseat, videbit profectò infirmitatem
mortis, & magnam aduersus eam insignemque victoriam. Complures enim,
qui antè non credentes ista ridebant, cum postmodum crederent, ita contem-
pserunt mortem, vt & Christi martyres fierent. Quòd si crucis signo, mors &
Christi fide pessundatur, constat sub veritatis iudicio alium non esse, quàm
Christum, qui aduersum mortem trophæa ac victorias tulerit, illamque infir-
mari penitus fecerit. Quamquam enim prius præualeret mors, ac per id terri-
bilis esset, post aduentum tamen domini saluatoris, & ipsius corporis mortem
resurrectionemque contemnitur, vt ex eo constat, mortem ab eo, qui crucem
subijt, esse superatam. Sicut enim cum post nocturnas tenebras orto iam so-
le atque rutilante, omnis ab eo terra illustratur, dubium non est, quin sol fu-
sis vbique lucis suæ radijs, & fugarit tenebras, & cuncta sua luce compleverit.
Ita & ex quo saluatoris in corpore illuxit salutaris aduentus, finisque crucis im-
pletus est, contempta & conculcata morte manifestum est ipsum esse saluato-
rem, qui carne vestitus apparuit, mortemque destruxit, qui & discipulis suis
contra eam victorias quotidie trophæaq; largitur. Quis enim, si viderit homi-
nes per naturam infirmos, mortem constanter appetere, neque ipsius expaue-
scere corruptionem, neque descensus ad infernum formidine contrahi, sed
prompto animo illam prouocare, nihilque metuendo, supplicia mortemque
pro Christo fideli amplectendo constantia, eam præsentis vitæ longè præfer-
re, aut si inspexerit viros atque mulieres, iuuenes, paruulos, virgines, ad mor-
tem pro fide Christi subeundam, ardentis properare constantia, quis, inquam,
si tantum mortis contemptum in sexu quolibet & ætate consideret, ad eò sit sto-
lidus aut infidelis, quis ita excæcatus animo, quin intelligat & reputet Chri-
stum ipsum, cui testimonium perhibent homines, singulis aduersus mortem
præstare victoriam? Illamque infirmari facere in omnibus, qui illius custodi-
unt fidem, crucisque signo se muniunt. Nullus enim serpentem calcari intuens,
cum priorem eius feritatem non ignoret, ultra iam ambigit mortuum & omni-
nino infirmatum (nisi fortè mente auersus sit, neque salubritate sensuum vige-
at.) Ita & qui leonem ludibrio esse pueris cernit, intelligit protinus illū aut mor-
tuum, aut omni virtute sua destitutum. Sicut enim hæc vera esse datur oculis,
ita & cum mors ab eis, qui in Christum credunt & illudatur, & contemnatur,
nemo

Imbecilli-
tas mortis
quòd dino-
sci queat.

Fide Chri-
sti & cru-
cis signo
mortem pes-
sundari.

Christia-
norū con-
stantia.

Simile.

A nemo iam ambigat, nemo incredulus sit, illam à Christo fuisse destructam, eius
que corruptione soluta, omnino desisse. Quod igitur profligata sit mors, & ad-
uersus eam domini crux trophæa reportauit, non minimo indicio sunt ea, quæ
dicimus. Porro eius, quæ iam peracta est, immortalis resurrectionis in corpore
à communi saluatore, & vera vita omnium Christo certior fides, euidentiusque
documentum ex apertis rebus accipitur, quàm possit ex verbis eis duntaxat,
qui sano vigent mentis obtuitu. Si enim euacuata est mors, vt superius paruit, e-
amque omnes pro domino calcant, multò sanè magis ipse eam primus suo cal-
cauit in corpore atque destruxit. Morte autem ab eo profus extincta, quid fie-
ri oportuit, nisi vt resurgeret corpus, essetque aduersus eam trophæum ipsa re-
surrectio? Quo pacto enim apparuisset destructa mors, nisi dominicum resur-
geret corpus? Si autem minus sufficit hoc resurrectionis documentum, vel ex
his, quæ fiunt iugiter ea adstruatur. Nam si mortuus quisque nihil operari
potest, gratiaque tantum illi ad monumentum vsque perseverat, solum verò
viventium est operari & humana tractare, videat qui vult, iudexque sit, & ve-
ritatem gratè fateatur, visibilibus rebus admonitus. Cum enim tam multa sal-
uator operetur in hominibus, & tantà vndique indices multitudinem ex Græ-
cis & Barbaris inuisibiliter ad fidem suam transire, mirabili virtute suadeat, o-
mnèsque (vt doctrinæ suæ obtemperant) vi suæ potestatis inducat, quispiam
ne dubitare adhuc audeat factam esse à saluatore resurrectionem, & viuere
Christum, imò ipsum esse credentium vitam? An verò mortui est immutare
hominum mentes, vt abdicatis patris legibus, Christi obtemperant monitis?
Quo autem pacto, si quidem nil operatur, quod mortui proprium est, ipse o-
perantes ac viuentes actione compescit, facitque, vt qui adulter fuit, non iam
mocheretur, qui cædes exercuit, non ultra homicidium perpetret, qui iniurio-
sus fuit, iniurijs temperet, qui impius pietatem colat. Quomodo si non resurre-
xit, sed mortuus durat, falsos deos (quos viuere infideles dicunt atque colunt,
dæmones scilicet) fugat ipse, persequitur, desicit? Vbi enim Christi nomen re-
sonat, eiusque tenetur fides, inde omnis idolorum cultura destruitur, omnisq;
dæmonum fallacia præstigiola detegitur, sanctumque nomen nullus dæmo-
num tolerat, sed eo audito, protinus labitur. Hoccinè obsecro mortui hominis,
& non magis viuentis Dei opus est? Præterea ridiculum est, fugatos ab eo dæ-
mones destructaque simulacra viuere adserere. Qui verò illos fugat, & sua vir-
tute ne apparere quidem vsquam sinit, qui que Dei esse filius à cunctis prædica-
tur, eum mortuum esse contendere. Magnum verò contra infideles resurrecti-
onis indicium hæc præferunt. Quandoquidem Christum, quem mortuum
dicunt dæmones omnes, & qui ab his coluntur, dii non persequuntur, sed eos
magis omnes Christus ipse persequitur, ac mortuos arguit. Si enim verum
est mortuum nil posse operari. Saluator autem tanta indices operatur, trahens
ad pietatem, imbuens ad virtutem, de immortalitate docens, amorem cœ-
lestium cordibus inserens, reuelans agnitionem patris, aduersus mortem po-
tentiam suæ inspirationis vi indulgens, seipsum singulis indicans, idolorum-
que impium destruens cultum, nihilque horum facere possunt, qui apud infi-
deles dii aut dæmones sunt, magisque Christi præsentia mortui deprehendan-
tur, ociosam inanemque pompam præferentes. Sin, inquam, signo crucis ma-
gica omnis pellitur ars, omnè veneficium tollitur, linquntur idola, omnisq; ir-
rationalis voluptas arcerur, omnesq; de terra in cœlū suscipiunt, quis iam mortui
talitã patrante adserat Christum? Mortui quippe propriū est non operari, & non il-
lum magis qui nihil agit, & iacet exanimis, quod est idolorum ac dæmonū pro-
prium. Nam Dei quidē filius, & viuus & efficax est, quotidieq; operat, & salutē
f. iij omnium

Mortis à
Christo pro-
fligata in-
dicia.

Miracula
quædam
quæ indices
Christi vir-
tute sunt
ipsum resur-
rexisse
manifeste
cōprobant.

Quæ sit
signi cru-
cis virtus
& effica-
cia.

omnium perficit. Mors autem indies infirma deprehenditur, & simulacra atq; dæmonia mortua esse comprobantur, vt ex hoc iam nullus de corporis ipsius resurrectione sit scrupulus. Porro, qui non credit resurrectionem dominici corporis, virtutem diuini verbi ac sapientiæ ignorare videtur. Si enim sibi corpus adsumpsit, idq; iuxta rationis consequentiam sibi proprium fecit, vt supra monstrauimus, quid debuit de illo dominus facere, aut quem oportebat esse corporis finem, ab eo semel adsumpti? Nempe non mori illud possibile non erat. Quis enim mortale, & quod pro omnibus offerbatur in mortem. Cuius rei gratia, ipsum sibi saluator aptauerat. Permanere item mortuum æquè erat impossibile, quod vitæ ipsius fuisset venerabile templum. Quocirca mortuum est quidè, quasi natura mortale, reuixit autem propter immorantem in se omnium vitam. Suntq; nota resurrectionis officia. Si autem, quia non cernitur, etiam resurrexisse non creditur; negabunt infideles, & quod secundum naturam est. Est enim Dei proprium non videri, verum ex operibus nosci, sicut etiã superius diximus: Si igitur non adsunt opera, rectè ei qui non cernitur, fides derogatur. Si verò illa clamant, & aptius indicant, quid sponte abnegant, à Deo certam resurrectionis vitam?

Resurrectionis si-
dea.

Proprium est Dei non videri, sed ex operibus nosci.

Nota.

Quando libet enim mente cæcati sint, vel exterioribus sensibus cernerelicet, irrefragabile Christi virtutem atq; deitatem. Nam & cæcus quis non videat solem, eius tamen calore suscepto, solem super terram esse cognoscit; ita & qui reluctatur nobis, & si nondum credunt, cæcutiuntq; hæcenus ad veritatis lucem, at vel credentibus alijs, virtute Dei cognitam negent deitatem, celebratamq; ab eo resurrectionem fateantur. Constat enim, quia si mortuus esset Christus, profecto dæmones non insequeretur, nec simulacra sua virtute distraheret. Mortuo enim nunquam cederent homines. Quod si in eius nomine manifestè pelluntur, liquet utiq; non esse mortuum, maximè cum dæmones, etiã quæ homines non intuentur, aspiciant. Neque ignorare possint, sit ne mortuus Christus, constetq; mortuo nunquam parituros. At nunc vident dæmones (quod impij credere nolunt) hunc esse Deum, atq; ideo fugiunt & adorant, ea dicentes, quæ cum esset in corpore, locuti sunt: Scimus te, qui es sanctus Dei. Et dimitte, quid tibi & nobis est fili Dei: obsecro te ne me crucies. Igitur cum fateantur dæmones, & opera testentur indies, liquet profecto, nullusq; contraveritatem impudens sit, saluatorem suum excitasse corpus, Deiq; esse filium, ex vero patre verum, vt pote verbum patris & sapientiam atq; virtutem. Qui nouissimis temporibus, pro salute omnium corpus accepit, & orbem totum de patre docuit, mortemq; destruxit, cunctisq; immortalitatem resurrectionis repromissionè largitus est, primitias eius suum filium corpus exuscitans, ac signo crucis ostendens, mortem eiusq; corruptionem esse superatam. Quæ cum ita se habeant, manifesta sit probatio resurrectionis, habitaq; contra mortem à saluatore victoria. Age nunc Iudæorum quoq; incredulitatem, & irrisum gentilium arguamus. Hæc enim Iudæi quidem non credunt, gentiles vero etiã irrident, cruci atq; incarnationi verbi turpitudinem obijcientes. Verum nihil pigebit, contrariosq; pugnare, maximè cum certa aduersus illos nobis argumenta non desint. Iudæi namque de scripturis, quas & ipsi legunt, habent suæ infidelitatis interpretationem, cum omnis diuinitus inspirata pagina ista futura prænucciat, sintq; dicta ipsa sole clariora. Prophetæ namque dudum de miraculo virginis, nascituroq; ex illa filio, ita prænucciant. Ecce virgo in vtero habebit, & pariet filium, & vocabunt nomen eius Emanuel, quod est interpretatum, nobiscum Deus. Moyses autem ille magnus veraxque apud illos habitus, de incarnatione saluatoris dictum illud admodum probans, vtrunque cognoscens, ita posuit, dicens: Orietur stella ex Iacob, & homo ex Iacob, & confringet duces Moab. Et rursum: Quam pulchra domus tuæ Iacob,

Christum nasci de virgine, & pro nobis pati prophetarum vaticinijs adstruitur

Iacob tabernacula tua Israel, quasi valles obumbrantes, & quasi paradisi superflumina, & quasi tabernacula quæ fixit dominus, quasi cedri iuxta aquas egredietur homo de semine ipsius, & dominabitur gentibus multis. Rursumque Elías: Anteq; sciat puer vocare patrem & matrem, accipiet virtutem Damasci, & spolia Samariæ, coram rege Assyriorum. Quod igitur homo venturus sit, per hæc aperte prædicatur. Quod autem sit venturus omnium dominus, rursus ita prænucciat: Ecce dominus sedet super nubem leuem, & veniet in Aegyptum, & mouebuntur simulacra Aegypti. Nam deinde pater eum reuocat, dicens: Ex Aegypto vocavi filium meum, ne mors quidem ipsius reticeretur. Sed & nimis lucidè in sanctis exprimitur literis, Nam & mortis causam qui eam non propter se, sed pro omnium salute pertulerit, Iudæorumq; insidias iniuriasq; ab eis in illum irrogatas, dicere non timuerunt, vt nullus eorum qui ista non audierit, erroris aut ignorantie excusare se possit. Aiunt itaque: Homo in plaga constitutus, & sciens ferre infirmitatem, quia auersa eo facies eius, ignominia affectus est, nec reputatus, ipse peccata nostra fert, & pro nobis dolet, & nos reputauimus eum esse in dolore & plaga & afflictione. Ipse autem vultus eius est propter peccata nostra, & infirmatus est propter iniquitates nostras. Disciplina pacis nostræ super eum, liuore eius nos sanati sumus. Admirare clementiam verbi, quia nostri gratia inhonoratur, vt nos honorabiles simus. Omnes enim, inquit, quasi oues errauimus, homo via sua oberrauit, & Dominus tradidit illum peccatis nostris, & ipse qui malè tractetur, non aperit os suum. Quasi ouis ad occisionem ductus est, & sicut agnus coram tondente sine voce, sic non aperuit os suum, in humilitate sua iudicium eius ablatum est. Deinde, ne quis hominem esse communem ex passione suspicetur, suspensiones hominum præuenit, ipsiusque potentiam ac naturæ nobiscum dissimilitudinem prænucciat, dicens: Generationem autem eius quis enarrabit? Quia tollitur de terra vita eius, ab iniquitatibus populi ductus est ad mortem, & dabo iniquos pro sepultura eius, & diuites pro morte ipsius, quia iniquitatem non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, & dominus vult mundare illum à plaga. Sed fortè prophetas de ipsius morte loqui audiens, quæris etiã, vbinam de cruce signanter loquantur, addiscere. Ne id quidem ab eis omissum est, sed lucidè nimis & euidenter expressum. Primus namque Moyses magna voce prænucciat, dicens: Videbitis vitam vestram pendere ante oculos vestros, & non credetis. Et qui post illum fuisse prophetæ, de hoc rursus prænucciare, dicentes: Ego autem quasi agnus innocens ductus ad immolandum nesciebam, super me cogitauerunt malum, dicentes: Venite & mittamus lignum in panem eius, & contemamus eum de terra viventium. Et rursum: Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea. Diuiserunt vestimenta mea sibi, & super vestem meam miserunt sortem. Porro sublimis mors in ligno perfecta, alia non est, quàm crux. Rursumq; in nullo mortis genere foduntur manus & pedes, nisi in cruce sola. Quod verò saluatoris aduentu omnes vndiq; gentes Deum agnoscere cœperint, ne id quidem intactum reliquerunt prophetæ, sed huius quoque rei memoria in sanctis literis est. Erit enim, inquit, radix Iesse, & qui exurget dominari gentibus. In ipso gentes sperabunt. Hæc interim paucis pro fide gestorum. Ceterum, scriptura omnis Iudaicæ castigat infidelitatem. Quis enim vnq; ex his, quos diuina tradit historia, iustis sanctisq; prophetis & patriarchis ex sola natus est virgine? Aut quænam absque viro mulier ad conceptum hominis idonea fuit? Nonne ex Adam ortus est Abel? Enoch ex Iared. Ex Lamech Noe, Abraham ex Thara, Isaac ex Abraham, ex Isaac Iacob? Nonne Iudas ex Iacob, Moyses & Aaron ex Abraham? Nonne Samuel ex Helcana, David ex Iesse? Nonne Solomon ex Da-

Christum cruci adfigendum prophetæ testati sunt

Generatio nes variæ ex Da-

ex David: Nōne Ezechias ex Achay: Nōne ex Amō Iosias, Esaias ex Amos: Nōne ex Elchia Hieremias, & Ezechiel ex Buxi nati sunt: Nōne singuli habuere patrem, & generationis autorem: Quis ille ergo est, quem sola edidit virgo: Magna nempe huius significandi prophetæ cura fuit. Cuius autem ortum stella præcurrit in cœlis, natūque significauit orbi: Natus nanque Moyses, occultatus à parentibus est. David natiuitas ne vicinis quidem agnita est, quando quidem nec magnus quidem ille Samuel ipsum agnoscebat, sed sciscitabatur an esset adhuc Iesse alius filius. Abraham, ubi iam meritis insignis effulserat, à vicinis est cognitus. Enimvero Christi nati non homo testis, sed stella in cœlo apparens fuit, vnde ille descenderat. Quis vnquam genitus rex priusquam patrem aut matrem vocare posset, regnavit, & accepit hostium spolia: Nōne David cum triginta esset annorum, suscepit regnum, Solomonq; iam adultus regnare cepit: Nōne Iosias annos natus septem, peruenit ad regnum: Nōne Iosias æuo posterior, sed meritis clarior, septem item annorum, imperium sumpsit: Sed hi tamen eam agentes ætatem, patrem aut matrē vocare poterant. Quis ergo est, qui ferme anteq̃ nascitur, regnat, & spolia hostiū diripit: Quis huiusmodi fuerit rex Israel & Iuda, dicant Iudæi, in quem sperauerunt gentes omnes, ac pacem habuerunt, illisque non sint aduersata vndique. Quam diu enim stetit illa Hierusalem, bellum eis perpetuum fuit, omnesque pugnabant contra Israel. Assyrii nanque premebant, persequēbantur Aegyptii, Babylonij vastantes vrgebant, & quod mirabilius sit, finitimos Syros hostes illi semper habuerunt. Nōne David Moabitas oppugnauit, Syrosque concidit: Iosias nōne item vicinas obseruauit nationes: Et Ezechias iactantiam Sennacherib regis expauit: Nōne aduersus Moysen Amalech aciem instruebat, & Amorrhæi, qui Hiericho inhabitabant, Iesum Naue aduersabantur: Nullaque prorsus amicitia fœdera gentes cum Hierosolymis iungere poterant: Quis sit igitur in quem sperauerunt gentes, dignum reor inspicere. Esse enim aliquem oportet, quia non potest prophetia mentiri. Cuius item sanctorum Prophetarum, aut patriarcharum mors in cruce pro salute omnium legitur facta: Aut quis vulneratus, ac pro salute omnium occisus est: Quis igitur iustorum aut regum, in Aegyptum descendit, cuius descensu Aegyptiorum idola manu facta corruerint: Abraham nempe illuc descendit, sed tamen ad ingressum eius, idolorum minimè cultura quieuit. Moyses illic natus est, neque tamen feruere impietas, cultusque sacrilegus destitit. Quis testimonio scripturæ manus ac pedes perfossus asseritur, aut in ligno pependisse, ac pro salute omnium in cruce fuisse consummatus: Abraham enim lectulo decubans, sancto sine quieuit, Isaac & Iacob, extensis pedibus, & ipsi moriuntur in lectulo. Moyses & Aaron in monte defecerunt. David domi obiit, nullas à populis passus insidias. Esi enim inquisitus à Saul fuit, illatus tamen (Deo protegente) seruatus est. Esaias sectus quidem est, sed non in ligno suspensus. Hieremias iniurijs affectus est, non tamen cruce damnatus interiit. Ezechiel passus est, non pro salute populi, sed qui aduersus populum futura signaret. Deinde hi cum paterentur, homines erant, nullo cæteris natura dissimiles. Qui verò per scripturas significabatur, pro omnium salute passurus, non homo simpliciter, sed vita omnium dicitur, & per naturam hominibus similis. Videbitis enim, inquit, vitam omnium pendentem coram oculis vestris, & generationem eius quis enarrabit: Nam si quis superiora repetens quærat, inueniet per singulos sanctos, quis vnde fuerit, vbi que sit natus. Eius verò, qui vita est, generationem esse inenarrabilem scripturæ diuinæ significant. Quis ergo est, de quo sancte literę loquuntur, aut quis eius merita de quo prophetæ tanta denunciant: At alius nemo in scripturis

Propheti
as non nisi
Christo
cōgruere.

Nullū ante
Christi
aduentum
inter Iudę
os & gen
tiles fœ
dus inuitū.

Iudæorū
error con
futatur.

Quo gene
re mortis
patriar
chæ cæte
riq; pphe
tæ mortui
sunt.
Soli Chri
sto pphe
tarū vati
cīnia con
gruere.

Apturis inuenitur, nisi communis saluator omnium Deus, Verbum dominus noster Iesus Christus. Hic em̄ qui natus ex virgine, & homo in terris visus, inenarrabilem habet secundum carnem generationem. Neq; enim est, qui possit eius secundum carnem se patrem dicere, cum ipsius corpus non ex viro, sed ex virgine sit sola procreatum. Quemadmodum ergo David Moyli, patriarcharumq; reliquorum patres retexere per generationem seriem possumus, ita saluatoris secundum carnem generationem, ex viro enarrare, nemo est qui possit. Hic igitur est, qui stellam lignare fecit corpoream natiuitatem suam. Oportebat enim, vt quod de cœlo descenderat verbum, cœlesti quoque signaretur indicio, prodicensq; ex vtero creaturæ omnium rex, aperte toto terrarum orbe nosceretur. Denique in Iudæa narum, ex Perside supplices adorare venerunt viri. Hic est, qui & antequam nasceretur in carne, contra aduersarias potestates victoriam cepit, trophæaque aduersus idololatriam tulit. Omnes igitur ex gentibus vndique confluentes, adiurata consuetudine patria, & impio idolorum cultu in Christo spem ponunt, eique seipsos deuouerunt. Id autem quotidiano experimento haurire oculis licet. Nunquam enim alias Aegyptiorum quieuit impietas, nisi cum Dominus omnium corpore illuc descendit, ac si nube deuectus, profligatoque errore idolorum, omnes ad se, & per se ad patrem transtulit. Hic est crucifixus Deus noster, sole teste & creatura omni, eique sibi impias iniocere manus, cuius morte salus omnibus quaesita, & creatura omnis redempta est. Hic est omnium vita, qui quasi ouis pro salute omnium tradidit in mortem corpus suum, licet id Iudæi credere abnuant. Quibus, si satis ista non sunt, vel ex alijs quæ apud eos itidem leguntur, sacris eloquijs credant. De quo enim dicunt propheta: Manifestus factus sum non quærentibus me, inuentusque ab his, qui non interrogabant me. Dixi, ecce sum genti, qui non inuocauerunt nomen meum, expandi manus meas ad populum non credentem & contradicentem. Quis ergo est, qui manifestus factus est, vt Iudæos percontemur (Nam siquidem propheta est, dicant quando delituerit, vt postea manifestatus sit: Quis autem hic Propheta est, qui ex abditis manifestus apparuit, manusque suas expandit in cruce: Iustorum profectò nemo, solus itaque Dei filius est. Qui cum sit incorporealis per naturam, propter nos apparuit in carne visibilis, ac pro salute nostra passus est. At verò si nē istud quidem illis sufficit, vel ex alijs admoneantur tam aperte veritati non reluctari. At enim scriptura: Confortamini manus remissæ, & genua resoluta roboramini, qui pusillo animo estis, exhortamini, confortamini, nolite timere, ecce Deus noster iudicium retribuit, ipse venit & saluabit nos, tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum audient. Tunc saliet claudus quasi ceruus, & diserta erit lingua mutorum. Quid igitur & de hoc dicere possunt: An ad id quoque contra oblistere audebunt: Prophetia nempe Deum aduenire denunciat, signaque, & aduentus eius tempus insinuat, tunc enim fore, vt aspiciant cæci, claudi ambulent, audiant surdi, mutorumque lingua soluatur, cum aduenierit Dominus prædicant. Quando igitur in Israel hæc facta sunt signa, aut vbi in Iudæa tale aliquid contigit, dicant: Leprosus mundatus est Naaman, sed surdus minimè audiuit, neque claudus ambulauit. Mortuum suscitauit Helias, Helisæus similiter, sed cæcus à natiuitate non vidit. Magnum quidem re vera est suscitare mortuum, non tamen huiusmodi, quale est parratum à saluatore miraculum. Nam profecto scriptura, quæ suscitatum mortuum retulit, leprosumq; mundatum, si claudum ambulare contigisset, cæcumque respicere, id dicere non omisisset. Quia verò ista non retulit, constat ea, neque prius facta fuisse. Quando igitur hæc facta sunt, nisi cum ipse Deus, Dei verbum in carne

Natiuitas
Christi cō
uenienter
per stellā
lignata est

Signa &
miracula
fecisse
Christum
quæ nemo
alius fecit

pturis

ad homi-

ad homines venit. Quando enim aduenit ille, tunc ambulauerunt claudi, muti locuti sunt, & surdi audierunt, cæciq; à natiuitate viderunt. Idcirco enim & Iudæi hæc signa videntes, vt qui nunquam alias hæc facta compererunt, admirati dicebant: A seculo non est auditum, quoniam aperuit quis oculos cæci nati: Nisi esset hic à Deo, non posset facere quicquam. Sed forsitan & ipsi aduersus tam aperta resistere, & contraire non valentes, non quidem scripta negabunt, sed expectare se ista, nondumq; Dei verbum aduenisse adseuerabunt. Hoc enim vitro citroq; iactare non desinunt. Neque erubescunt aduersus apertam veritatem esse se impudentes. Sed em hoc euidentius, quàm de cæteris conuincendi sunt, non à nobis, verum à sapientissimo Daniele, qui & præsens tempus, & diuinum saluatoris prædicaui aduentum, dicens: Septuaginta hebdomadæ abbreviate sunt super populum tuum, & ciuitatem sanctam, vt consummatur peccatum, & signetur peccatum, & deleatur iniustitia, & propinetur iniquitas, abducaturq; iustitia sempiterna, & signetur visio & prophetia, & vngatur sanctus sanctorum, & scies & intelliges, ab exitu sermonis, & discernatur & edificetur Hierusalem. Usque ad Christum ducem forassis, in cæteris qualem, inquam, occasionem inuenire possunt, & in futurum tempus differre, quæ scripta sunt. Quid autem ad hæc dicere, aut contrà aspiciere audebunt, vbi & Christus signanter exprimitur & vngitur, non homo simpliciter, sed sanctus sanctorum esse describitur, & vsque ad ipsius aduentum Hierusalem constare prædicitur, ac deinceps quietura prophetia, & visio in Israel prænunciatur. Vncti quidem olim sunt Dauid & Solomon, & Iezechias. Sed rursus Hierusalem & locus iste constabat, & prophetiæ futura præcinebant. Gad, Afaph, & Nathan, & post illos Esaias, Osee, Amos, & reliqui. Ad hæc illi qui vncti sunt, homines sancti vocabantur, non sancti sanctorum. At verò, si obijciant captiuitatem, ac per eam Hierusalem non stare contentant, quid de prophetis quoque dicturi sunt: Nam cum olim populus in Babylonem duceretur, erant illic Daniel & Hieremias, prophetabantq; Hiezechiel, Haggeus, & Zacharias. Fabulosa igitur Iudæi prosequuntur, & adesse modò tempus dudum prædictum, scire ac nosse dissimulant. Quando enim cessauit prophetia, aut visio ab Israel, nisi modò cum sanctus sanctorum Christus aduenit: Signum enim euidentius, magnumq; aduentus sui indicium est, iam non stare Hierusalem, nec prophetiam ex Iudæis exurgere, neque visionem eis reuelari, & iustissime id quidem. Nam cum is qui significabatur aduenerit, qui ultra opus est umbris: Idcirco enim & illi tam diu prophetabant, donec venit ipsa iustitia, & qui cunctorum peccata redimeret. Ideo & Hierusalem diutius constitit, vt illic se prius ad veritatis typos exercerent. Merito itaq; præsentem sancto sanctorum, signata est visio & prophetia, Iudæorumq; desijt regnum. Tam diu enim apud eos vncti sunt reges, quoad sanctus sanctorum vngeretur. Moyses quoq; ad illum vsque perseveraturum regnum Iudæorum prædicens, ait: Non deficiet princeps ex Iuda, & dux de semine eius, donec veniat cui repositum est, & ipse erit expectatio gentium. Vnde & saluator ipse clamabat: Lex & Prophetæ vsq; ad Ioannem prophetarunt. Siquidem igitur apud Iudæos nunc aut regnum, aut prophetia, aut visio, rectè forsitan Christum inficiantur venisse. Sin autem nihil horum penes eos inuenitur, clausaq; iam & signata sunt omnia, capta ciuitas, incensum templum, quid in id præuaricationis impetatisq; profluunt, vt cum facta omnia cernant, horum autorem Christum Dei filium negent: Cur gentiles idola deserere, ac per Christum in Deum Israel sperare cernentes, abneget eum, qui de radice Iesse (secundum carnem) iam natus est, Christum: Nam si quidem Deum alium gentes adorarent, quàm Deum Abraham, Isaac, Iacob & Moyse, non iniuria occasiones obtenderent, negarentq; aduenisse Deum. Porro

si eum

A si eum, qui Moyse tradidit leges, & Abrahamæ promissiones dedit, cuius verbum spreuerit Iudæi, hunc gentes colunt Deum, cur non agnoscunt: imò cur sponte despiciunt, auertuntq; oculos ne videant eum, quem scripturæ prophetabant, illuxisse orbi, atq; apparuisse corporeum, sicut sanctæ literæ continent: Dominus Deus apparuit nobis. Et rursus: Misit verbum suum & sanauit eos. Et iterum: Non legatus, non angelus, sed ipse dominus saluauit eos. Idem verò fermè patiuntur, ac si quis mente captus, terram illustrari sole cerneret, eiusq; illustrationis autorem solem denegaret. Quid enim amplius is habet, qui ab eis expectatur, cum venerit facere: Vocare gentes? At iam vocatae sunt. Finem prophetiæ ac regno, visionique imponere: hoc item factum est. Idolorum prophanos, impiosq; cultus arguere: Et hoc iam pridem ille admirabili diuinæq; virtute operatus est. An verò destruerem mortem? Deuicta quidem illa est, penitusq; deleta. Quid ergo restat faciendum, quod Christum facere oportuit, quidve implendum reliquum est, vt Iudæi suam perfidiam tueri possint? Si enim, vti nunc cernimus, neque regnum, neque prophetia, neque sacrificium, neque visio apud eos est, omnisq; orbis Dei agnitione plenus est, omniaq; impietate gentiles ad Deum Abraham, per verbum dominum nostrum Iesum Christum tota fide confugiunt, constat profectò (quantumlibet illi impudètes sint) aduenisse Christum, ipsumque omnes suo illustrasse lumine, ac de patre suo veritatem docuisse, rectissimamq; doctrinam tradidisse mundo. His igitur & huiusmodi plurimis scripturis sanctis Iudæos arguere, & conuincere possumus. Gentiles verò quis non summè admiretur, ea ridentes, quæ minime sunt irridenda, atq; in suo errore perdurantes, quo ligna & lapides pro Deo miserabili cæcitate venerantur: Verum cum sit veritatis ratio, & causa probationibus non inferenda, age hos quoque probabilibus rationibus, his quoque nobis maximè conspicuis confutare studeamus. Quid oro ineptum, quid risu dignum apud nos est: An quod verbum apparuisse dicimus carne vestitum? Atqui hoc & ipsi iustissime factum confitebuntur, si quidem fuerint studiosi veritatis. Nempe enim si Dei verbum esse negant, stultè omnino irrident, quod ignorant. Si autem verbum Deum esse confitentur, eumq; mundi principem, in quo pater cuncta creauit, huiusq; providentia illustrari & viuificari, & esse omnia, ipsumq; super cuncta regnare, vt ex providentiæ operibus ipse noscatur, & per ipsum pater, perquam sanè ineptè contra se risum, dum nesciunt, mouent. Mundum hunc magnum corpus esse aiunt gentilium sapientes, verissime id quidem, videmus enim illi, eiusq; patres nostris ingerunt se sensibus. Si igitur in mundo, quod corpus non negant, Dei verbum est, cunctaque ipsius simul ac singula peruagatur, quid aut mirum, aut incongruum dicimus, si hominem quoq; ipsum subiisse fateamur? Nam si omnino indignum putant, ipsum in corpore apparuisse, indignum dicant, & hanc omnem mundi machinam perlustrare, & omnia sua providentia mouere atq; moderare. Corpus enim & hoc totum est. Si autem mundum ab eo perlustrari, & in toto nosci ipsum decet, profectò & in humano ipsum apparere corpore, idq; ab eo illustrari, atque ad operandum excitari non indecens erit. Pars enim totius, ipsaq; non vilis, genus humanum est. Et si partem instrumentum eius fieri, ad notionem deitatis mortalibus insinuandam, indecens est, ineptissimum erit, & per totum ipsum insinuari Deum. Sicut enim cum totum corpus ab homine agatur & illustretur, si quis indignum dicat, etiam in digito pedis hominis esse virtutem stultissimus habetur, quippe qui in toto ipsum esse & operari fateatur, in parte denegata & qui fatetur, & credit Deum, Dei verbum in toto esse cunctaq; ab eo & illustrari & moueri, non indignum arbitrabitur humanum etiam corpus ab illo agi atq; moueri. Porro, si quia genitum est,

g & ex

Euidenti
sima signa
Christum
iã venisse.Iudæorū
arguitur
infidelitas
& pernicia.Vocatio
gentium.Gentiliū
error co-
arguitur.Nō esse in-
dignū ver-
bū patris
apparuisse
se carne ve-
stitum.

& ex non existentibus conditum genus humanum, idcirco indecenter nos adferere reputant humanum ad homines saluatoris aduentum, ipsum hac ratione à creatura quoque omnium deturbabunt. Et ipsa enim ex nihilo per verbum, vt esset, condita est. Si autem cum sit facta creatura, indignum non est, in ea esse verbum, ne in homine quidem esse indignum erit. Nam quacunque de toto cogitaueris, ea de parte quoque intelligas, necesse est. Pars autem totius, vt prædixi, & homo est, igitur in homine esse verbum, nulla ratione indignum est, omniaque ab ipso & in ipso agi & moueri, atque viuere, sicuti ipsorum etiam scriptores dicunt, quia in ipso viuimus, mouemur, & sumus. Quid ergo risu dignum dicimus, si in quo est verbum, eo ad demonstrationem sui, ac si instrumento vtitur? Nam si in illo non esset, vt profecto ipso nequiuisset. Si autem, vt antè iam dedimus, in toto, & in singulis est, quid mirum aut incredibile dicimus, si verbum in his, in quibus est, seipsum manifestare fateamur? Quemadmodum in viribus suis, totus in singulis atque omnibus præsens, suauiterque disponens omnia, si per solem, aut lunam, aut cælum, aut terram venisset, aut aquam, nullus ipsum incongruè voce vsus esse dixisset, & se, ac patrem suum intimasse, cum simul contineret omnia, atque in omnibus, ita & in ipsa parte esset, ac seipsum inuisibiliter panderet, ita neque dici indignum potest, si cum disponat omnia, cunctaque viuificet, sequi per homines notum fieri voluerit, instrumento humani corporis, ad manifestationem veritatis, patrisque cognitionem, vti summa pietate voluerit. Pars quippe totius, vt supra iam diximus, & homo est. Et sicuti mens, cum in toto diffusa sit homine, ex parte tamen corporis, id est, lingua, signatur. Neque tamen ideo quisquam mentis substantiam dicit imminui, ita & verbum, cum per omnia sit, indignum aut indecens minimè videri debet, si humano vti voluerit, ad se ac patrem indicandum, instrumento. Nam si, vt iam diximus, indecens est, corporis vti instrumento, indecens erit ipsum & in toto esse. Quod si obijciant, cur non per alias præstantiores creaturæ partes appare-re voluerit? & pulchriore instrumento, sole scilicet, aut luna, aut stellis, vel æthere, aut igni vti, sed tantum homine. Sciant dominum non ostentandi, sed curandi ac docendi homines gratia venisse. Ostentantis nanque erat apparere solum, præsentisque virtute ac maiestate terrere. Curantis verò ac docentis non modò aduenire, verum indigentium commodis vtilitatisque prospicere. Atque ita vt hi qui patiuntur, ferre possunt, se præbere visibilem, ne si se ad patientium non cohibeat modum, perturbet opis egentes, inutilisque illis sit aduentus Dei. Nulla igitur creaturæ pars, à diuina cognitione deuiauerat, nisi solus homo, videlicet non sol, non luna, non cælum, non sidera, non aqua, non æther, suos immutauerunt ordines, sed omnia opificem ac regem suum Deū verbū agnoscant, vt sunt condita, permanent, soli homines auersi à vero, iā quæ non erant, sibi pro veritate finxere, diuinosque honores dæmonibus, atque hominibus in lapidibus ac lignis, stulti amentisque detulerunt. Vnde non immerito, quoniā Dei bonitate indignū erat, tantam operis sui non curare iacturā, cum nequireret homines in tota mundi machina gubernantem ac regentem cuncta cognoscere, partem totius assumens sibi, corporis scilicet humani instrumentum illud præcipue subiit. Vt quia se non poterant in toto cognoscere, vel in parte, illis se noscibilem faceret. Et quoniam in inuisibilem ipsius virtutem intendere non valebāt, vel ex sibi similibus cogitare ipsum atque intelligere possent homines. Quippe per conditionis suæ corpus, eiusque diuina opera, celerius atque vicinius ipsius nosse poterant patrem, cum animaduertent, non humana, sed diuina esse opera, quæ ab eo gererentur in carne. Sin verò iuxta illos indignum fuit verbū per opera corporis nosci, indignum item sit ipsum ex operibus creaturæ totius agnosci.

Nota.

Apta similitudo.

Cur in homine potius quā in alia quavis creatura appareat Deus voluerit.

Solus homo ordinem sibi a Deo datum peruenit.

Rationes notandæ.

Agnosci. Sicut enim cum sit in creatura, nil habet cum creatura commune, sed magis omnia virtuti ipsius potentiaque comunicant, ita & corporis instrumēto vtēs, nihil ipsius iniquationis attraxit, sed ipsum potius sanctificauit corpus. Si enim Plato ille apud gentiles admirabilis ac summus, ait genitorē mundi Deum, cum ipsum iactari fluctibus cerneret ac periclitari, in locū dissimilitudinis vergeret, insidentem gubernaculis animæ, tulisse opem, & emendasse peccata omnia, quid iam nos incredibile dicimus, si oberrante humano genere, Dei verbum illi insedisse, hominemque apparuisse adferamus, vt iactatum fluctibus sua gubernatione ac benignitate seruetur. At fortasse pudore consentient, dicēt tamen oportuisse Deum, cum saluare homines & erudire decerneret, id solo nutu perficere. Neque ipsius verbum debuisse corpus attingere, sicuti & pridē fecerat, cum ex non existentibus conderet omnia. Sed hanc illorum obiectionem hac ratione refellimus. Olim quidem cum nihil vnquam esset, ad creanda omnia, nutu solo ac voluntate opus erat. Vbi verò factus est homo, exegitque necessitas, non ea quæ non erant, sed quæ iam fuerant creata, curare, debuit saluator & medicus, in his apparere, quæ fuerant condita, vt & quæ iam erant facta, curaret. Factus autem fuerat homo, ideo & humano instrumēto vsus est corpore. Quoniam verò modo alio præbere se visibile debuit verbum, cum vti instrumēto decerneret? Aut vnde hoc oportuit sumere, nisi ex his, quæ iam fuerant condita, erantque ipsius diuinitate seruanda? Neque enim, quæ non erant, salute indigebant, vt solo agere præcepto sufficeret. Sed homo, qui iam conditus, in corruptionem mortemque fluxerat. Quocirca rectissime omnino humano instrumento vti instituit, sequi in omnia Dei explicuit verbum. Et hoc præterea sciendum, quod semel inuecta corruptio non extra corpus erat, sed ipsi potissimum accesserat corpori, eratque necessarium, vitam illi pro corruptione succedere. Vt sicuti in corpore contigerat mors, ita in ipso & vita contingeret. Si enim exterius erat corporis mors, extrinsecus vita quoque illi accedere debuit. Porro, si corpori congressa mors, illudque complexa superauerat, necessarium & vita debuit congregi corpori, vt corpus vita vestiret, mortemque deijceret. Ad hæc, si extra corpus, & non in ipso fieret verbum, mors quidem ab eo naturali potestate vinceretur. Quippe qui vitæ nequiret obistere, nihilo minus tamen permaneret in corpore semel inuecta corruptio. Idcirco necessarium omnino saluator induit corpus, vt vitæ connexum non iam quæ si mortale permaneret in morte, sed vt iam immortalitate vestitum per resurrectionis gloriam immortale permaneret. Nam quod erat semel corruptione indutum, nunquam profecto resurgeret, nisi indueret vitam. Præterea mors ipsa per se, nisi in corpore apparere non posset, ideoque induit corpus, vt inuentam in corpore mortem aboleret. Qua enim ratione se dominus ostenderet vitam, nisi quod mortale inuenerat, viuificaret? Quemadmodum stipula cum ab igne corripitur, si quis ab ea ignis arceat impetum, permanet nihilo minus stipula, ignisque expauescit naturaliter minas, à quo solet absumi. Ceterum, si quis stipulam multo illiniat amiantho, quod ignis impetum eludere fertur, non ignem nutrit stipula contraria visubntia amianthi. Pari ratione & de corpore, & de morte dixerimus. Si enim solo iussu ab illo esset prohibita mors, esset tamen rursus corruptibile atque mortale iuxta rationem corporum, quod vti ne fieret, incorporale Dei induit verbum, atque ideo iam nec mortem, nec corruptionem pertimescit, cum sit indutum vita, omnium in illo corruptione deleta. Pleno igitur rationis ordine, Dei verbum corpus adsumpsit, humano instrumēto vti voluit, vt & viuificaret corpus, & sicut in creatura per opera noscitur, ita & in homine operaretur, ac per id vbique notesceret, nihil sua diuinitate & scientia vacuum relinquens. Rursusque enim priora repetens, dicam: Idcirco saluator hoc fecit, sicut

Mundū a Deo factū Plato credit.

Creata sunt oia solo nutu opus erat ex diuina voluntate in reparatione vortis corporis adsumptis;

omnia ubique præsens implet, ita & omnia scientia & sui agnitione completeret, sicuti & diuina scriptura testatur: Impleta est omnis terra cognitione dei. Siue enim in coelum quis intēdit, eius ordinem distinctionemque miratur, siue id non valens, in homines tantum intuetur, animaduertit per opera Dei in hominibus incorporealem vim, agnoscitque hunc solum Deum, Deique verbum esse. Siue daemones miratur attonitus, videt ab ipso illos effugari, illorumque dominum iudicat. Siue ad aquam deuolutus, lapsus causa Deum existimat, sicut Aegyptij, qui illam colunt, hanc ab illo immutari considerat, agnoscitque dominum illius esse conditorem. Siue ad inferos lapsus, illic heroas miratur ut deos, huius resurrectionem atque aduersus mortem victoriam cognitam, reputat Christum solum verum esse dominum ac Deum. Omnes quippe creaturae partes attigit dominus, omniaque liberauit. Atque, ut Paulus ait: Principatus ac potestates exiit, & eas in cruce triumphauit, ne quis iam falli ac decipi possit, sed ubique verum Dei inueniat verbum. Ita enim vndique conclusus homo, & ubique in coelo, in inferno, in homine, in terra, verbi deitatem lucere conspiciens, non iam de Deo fallitur, sed hunc adorat solum, ac per ipsum ritē patrem agnoscit. His gentiles quoque probabilibus rationibus victi, forte acquiescent. Sin autem minus ea sibi sufficere existimant, vel ex his quae ante oculos omnium apparent, eorum quae dicimus, eliciant fidem. Quando enim idolorum cultum deserere homines coeperant, nisi ex quo salutare Dei verbum illuxit terris, & hominem induit? Quando apud gentiles falsa ubique vaticinia, deorum conticuere responsa, nisi cum se mundo saluator ostendit? Quando hi, qui apud poetas dii heroasque dicuntur, homines fuisse mortales deprehensi sunt, nisi ex quo dominus trophaeum retulit mortis, & quod acceperat corpus, incorruptum seruaui, illud a mortuis excitans? Quando item daemorum fallacia, insaniatque contempta est, nisi cum Dei virtus verbum, & horum, & omnium dominus mortalium, infirma miseratus apparuit? Quando magiae praestigiosa ars atque doctrina, calcari ubique coepta, nisi quum diuina verbi apparitio insinuata est mundo? Quando denique gentilitium sapientia stulta facta est, nisi cum vera Dei sapientia sese terris apparuit? Dudum enim orbis omnis, omnisque locus, falsaque daemorum cultura tenebatur, nihilque aliud quam simulacra deos homines putabant. At nunc per omnem orbem idolorum superstitionem homines linquunt, atque ad Christum confugiunt, Deumque ipsum adorantes, per eum etiam, quem antea non nouerant, patrem agnoscunt. Et quod est omnino mirabile, cum sint variae & infinitae culturae, locaque singula proprium habeant Deum, nec possit is, qui apud singulos dicitur Deus, vicinos transgredi limites, ut proximos quosque se colere inducat, vix apud suos diuinis fruatur honoribus. Nullus enim proximi cuiusque Deum veneratur, sed quisque suum idolum obseruat & colit, ipsum esse omnium Deum putans. Solum Christus apud omnes vnus, & ubique adoratur. Quodque deorum facere nequiuit infirmitas, ut vel vicinas nationes ad sui induceret cultum, id Christus effecit. Qui non vicinas modò regiones, sed omnem prorsus orbem suasit, vnum & eundem dominum colere, & per eum ipsius patrem venerari. Ad haec olim quidem omnia falsis vaticinijs ubique plena erant. Delphis nanque, Dodonae, Beroetia, Lycia, Libya, Aegyptus, Cabiri, & Pythia huiusmodi miraculis celebrabantur, erantque in admiratione & honore mortalibus. Nunc verò quando praedicatio Christi innotuit mundo, conticuere omnia, nec iam vllus apud eos vates, nulla furētium vaticinatio est. Ac prius quidem hominibus daemones phantasijs varijs illudebant, fontes, aut flumina, aut ligna aut lapides praecipuantes, atque ita praestigijs inanibus fallebant stultos. Vbi verò diuinus reuelatus est saluatoris aduentus, inanis horum pompa cessauit. Signo enim crucis

Dis creatura testimonium perhibet verbo dei

Nato christo praestigia, imagines, artes, idolorum cultum & falsa vaticinia sine accepisse,

A crucis tantum vtens homo, omnes horum fallacias pellit, & antea quidem quos poetae dicunt deos, Iouem, Saturnum, Apollinem, heroas mortales colebant, eosque venerantes errabant. Vbi verò mundo saluator apparuit, illi mortales fuisse deprehensi sunt, solusque Christus hominibus innotuit Deus verus, Deique filius. Quid autem de magia dicimus, quam illi in primis admirati sunt? Praeualuit illa quidem ante saluatoris aduentum apud Aegyptios & Chaldaeos & Indos, inuentusque in stuporem vertit. Postea verò quam reuelata est veritas, & verbum caro factum est, detecta illa penitus atque destructa est. Porro de gentili sapientia, philosophorumque magniloquentia, nihil opus esse arbitror uti rationibus nostris, cum liceat omnibus id miraculum haurire oculis. Qui cum tam multa scripserint gentilitium sapientes, neque potuerint, vel paucis vi illa ac tumore dicendi persuadere immortalitatem, ac virtutis vitam. Solum Christus paucis purisque verbis, per homines simplices & imperitos, tam innumeros per orbem induxit hominum populos, contemnere mortem, immortalia sapere, despiciere temporalia, atque ad aeterna aciem mentis intendere, nihilque aestimare terrenam gloriam, & solis inhare celestibus. Haec autem quae dicuntur a nobis, non verba tantum sunt, sed habent ex experimento ipso veritatis testimonium. Adsit enim qui vult, atque in Christi virginibus imaginem probitatis aspiciat, admiretur adolescentiam, fulgore castitatis illustrem, immortalitatisque fidem in illo innumerabili martyrum grege conspiciat. Veniatque qui harum rerum experimenta quaerit addiscere, ipsius scilicet daemorum pompae, diuinationumque fallaciae, & magiae mirabilium vtatur signo ridiculae, ut ipsi putant, crucis, Christum solum modo nominans, videbit per ipsum fugari daemones, vaticiniaque conticescere, & magiam omnem, omnemque veneficium destrui. Quis igitur, qualis, quantumque sit Christus, qui nomine suo atque praesentia haec omnia operuit atque fugauit, solusque praeualuit, & orbem totum doctrina sua & praedicatione repleuit. Dicant nimum ridiculosi, & sine villo verecundiae rubore gentiles. Nempe, si homo ille est, quo pacto valuit homo omnes deorum suorum vires excedere, eosque nihil esse, sua virtute monstrare? Sin verò magum illum dicunt, qua ratione potuit magis magiae finem imponere, cuius erat muneris ea magis adserere? Nam si quidem homines vicisset magos, aut aduersus vnum solum modo praeualuisset, recte hunc putarent artis eminentia caeteris excelluisse. Porro, si contra omnem magiam, ipsumque magiae nomen, crux eius victoriam retulit, constat profecto, saluatorem non fuisse magum, quem acciti a magis alijs daemones, ut dominum fugiunt. Quis ergo iste sit, dicant, qui soli irrisioni student gentiles? At fortasse daemonem & ipsum fuisse, atque ideo in tantum praeualuisse dicent, sed ita quoque ridiculi prorsus euadent. Nam superiori ratione facile conuincuntur. Quo enim modo daemon esse aut dici potest, qui daemones fugat? Si enim daemones simpliciter pelleret, putari posset in daemorum principe contra inferiores viribus praualere, quod Iudaei quoque illi probro obijciebant. Ceterum, si omnis insania daemorum huius inuocatione, propellitur, liquet & in hoc errare illos, necesse ut putant daemonem dominum nostrum Iesum Christum. Igitur si neque homo solum, neque magus, neque daemon aliquis saluator est, sed omnia insuper poetarum figmenta, omnemque daemorum pompam, & gentilitium sapientiam diuinitate sua pressit atque destruxit, constat profecto & apud omnes pro confesso habetur, hunc verè Dei filium, verbumque & sapientiam, ac virtutem patris esse. Idcirco ne humana quidem sunt ipsius opera, sed super hominem, Deique re vera essentoscuntur. Quod quum ex rebus ipsis, tum ex hominum collatione cognoscimus. Quis enim ex omnibus, qui vnquam fuerunt mortalibus, ex virgine sola sibi corpus effecit? Quis vnquam

Magia apud Aegyptios, Chaldaeos, & Indos, ante Christi aduentum praualuit

Crucis signo vello lo Christi noie mirac fieri.

Exploatur error dicitur Christum in principe daemorum esse

hominum eiusmodi curauit morbos, qualis communis omnium Dominus? **C**
 Quis id, quod per naturam deerat, reddidit, & à natiuitate cæco restituit lumen? Aesculapius apud eos diuinis honoribus colitur, qui medicinae arte claruerit, herbarumque viribus aduersus incommoda corporis sit vsus, quum non ipse eas ex humo produxerit, sed naturali arte adinuenit, sed ista quid momenti habent, si Saluatoris comparentur operibus? Ille enim non vulnus curauit, sed naturam effinxit, corpusque restituit. Hercules apud eos adoratur vt Deus, qui aduersus æquales homines pugnando præualuit, ferasque dolis & arte peremit. Quid hæc ad ea, quæ à Salvatore patrata sunt? Morbos enim ille, ac dæmones, & mortem ipsam ab hominibus repulit. Libero patri cultum illi exhibent, qui ebrietatis magister hominibus fuerit, Saluator noster Dominus castitatis ac frugalitatis præceptor, irridetur ab eis. Sed sunt sanè ista illorum opera, quid ad reliqua ipsius diuinitatis insignia. Quonam quæso moriente homine obscuratus est sol, terræque commotæ? Ecce quàm multi modò moriuntur homines, & hæcenus mortui sunt, quando aliquod in eis eiusmodi miraculum contigit? Atque, vt ea missa faciam, quæ per corpus effectit, & ea memorem, quæ post ipsius resurrectionem corporis sunt facta miracula. Cuius vnquam hominum doctrina à finibus ad finesteræ, per omnes vna eademque propagatione præualuit, vt per orbem vniuersum ipsius religio, cultusque manaret? Aut si homo, iuxta illos CHRISTVS est, & non Dei verbum, cur ab eorum dijs prohibitus non est, suam vbique propagare culturam, illorumque per sua decreta quorumcunque loca destruere? Verbum enim ipso aduentu suo atque doctrina, prophano cultui finem indixit, omnemque dæmonum fallaciam omnino perfundedit. Plurimi eatenus fuerant reges, multique tyranni, apud Chaldaeos, Aegyptios, & Indos, sapientes & magi fuisse traduntur. Quis vnquam horum non dico post mortem, sed viuus adhuc, orbem totum doctrina sua implere præualuit, tantamque multitudinem à simulacrorum vana superstitione conuerrere, quantam Saluator noster ad se, ab idolis transtulit? Gentilium philosophi verborum vi, ac dicendi arte instructi complura scripsere, quid ergo omnis horum lis, si cruci CHRISTI conferatur, appareat? Vix enim illi paucis, quoad vixere, argutis suis persuadere potuerunt, sed quod posse videbantur, amittebant, dum & secum ipsi dissiderent, & aduersum se inuicem perpetua dimicatione contenderent. At contra, Dei verbum maximo profectò miraculo, nudis, apertisque dictionibus docens, sapientissimos illos, & dicendi acrimonia pollentes obtriuuit, illorumque inuenta destruxit, cunctos ad se attrahens, & ecclesias suas felici semper incremento multiplicans. Quis illud satis dignè miretur, qui vt homo degustata morte, sapientum illam magniloquentiam, in deorum suorum laudes pertonantem, tanta facilitate compescuit, inanissimamque monstrauit? Cuius enim vnquam mors dæmones expulit? Cuius, inquam, mortem dæmones, vt Christi, timuerunt? Vbi enim Saluatoris nomen edicitur, inde dæmonia fugantur omnia. Quis vnquam animarum perturbationes tanta autoritate sedauit ac sustulit, vt nequitiae libidinis deditos, castimoniam studere, homicidas abijcere gladios & qui antea fuerant timidi, fortes iuberet & constantes euadere? Quis vnquam barbaras antea, ferocissimasque nationes, naturalem feritatem ac vesaniam ponere, pacemque sectari persuasit, nisi fides Christi, crucisque signaculum? Quis alius immortalitatis fidem ita insinuauit hominibus, vt crux illa venerabilis Christi, corporisque ipsius resurrectio? Nempe gentiles quamlibet mentiri omnia soliti, nunquam tamen deorum suorum resurrectionem ausi sunt.

Aesculapius quod medicinae arte claruit pro Deo habitus est

Quæ fuerint post resurrectionem corporis facta miracula.

A sunt fingere, id penitus conspici non valentes, an post mortem possit esse iterum corpus. Qua in re illos quisque non ingratus suscipiat, quia ita sentientes, & imbecillitatem dijs suis applicarant, & Christo concessere potentiam, vt ex eo quoque apud omnes Dei filius esse noscatur. Quis vnquam hominum, aut in vita, vel post mortem, virginitatem seruare homines docuit, eamque virtutem putauit esse possibilem? Atqui saluator noster, & rex omnium Christus, eam ita humanis affectibus insinuauit, vt & impubes pueri hanc tantæ excellentiæ virtutem sponte gestiant tota animi alacritate profiteri. Quis vnquam tantum terrarum peragere potuit, & Scythas, Persas, Armenios, Gothos, & qui vltra oceanum, & Hyrcaniam esse dicuntur, Aegyptios quoque & Chaldaeos penetrare, gentes, & magicæ in primis deditas, & vltra quàm dici possit, superstitiosas ac singulariter teras, & de virtute, de pudicitia, veraque religione, contra simulacrorum cultum prædicare, vt omnium dominus, & Dei virtus Christus Iesus dominus noster. Qui non modò per Apostolos suos prædicauit, verum feros illorum induxit animos, deposita feritate, deserere primos deos, ipsamque cognoscere patrem, Deum per ipsum, & cum ipso venerari. Olim enim deorum suorum cultibus gentiles ac barbari dediti aduersum se inuicem bella gerebant, & contra propinquos immanes erant, nec poterat quisquam, aut terras, aut maria transire, nisi gladijs armasset manus, pro inexorabili contra se inuicem pugna, omnemque illis vitæ institutum per arma transibat, & erat illis pro baculo omnique adminiculo gladius. Cumque, vt prædixi, seruirent idolis, dæmonibusque litarent, nihil tamen ex illa superstitione ad ingenitæ feritatis emendationem profecere. Vbi verò ad Christi disciplinam contulere, tunc iam mirabiliter profectò mutati, compunctique animo, deposita immanitate cædium, non iam bella tractant animis, sed pacifica sunt illis omnia, amicitiamque & charitatem ad omnes totis affectibus seruant. Quis ergo hæc fecit, aut quis alternis feroces odij in pace coniunxit, nisi filius dilectus patris, communisque seruator, ac dominus omnium Christus Iesus, qui omnia pro nostra salute sustinuit? Fuerant olim ista prædicta, & de pace, quam ille mortalibus contulit, scriptura signauerat, dicens: Concident gladios suos in aratra, & lanceas suas in falces, non accipiet gens contra gentem gladium, nec discent vltra bellare. Eius profectò prophetiæ fidem licet haurire oculis. Nam modò quoque barbari ingenita feritate, quam diu idolis immolant, aduersum se inuicem feruntur infania, nec sine gladio, vel vnam horam manere patiuntur. Vbi verò doctrinam perceperint Christi, continuo omisso bellandi studio, ad agriculturam se conuertunt, & manus, quas olim armare ferro consueuerant, innocuas gaudent ad studium orationis expandere, ac pro bello, quod contra se inuicem conferebant, iam aduersus diabolum, ac dæmones arma corripiunt, eosque castitate ac virtute animi debellare nituntur. Est autem hoc paternæ deitatis indicium, quod ab eo id didicerint homines, quod ab idolis nequiverant discere. Est item dæmonum atque idolorum infirmitatis singulare documentum, haud enim imbecillitatis suæ ignari dæmones, idcirco homines aduersum se inuicem pugnare suadebant, ne si mutua contentione dissisterent, aduersus dæmones bella consuescerent. Denique Christi discipuli minime aduersum se pugnant, aduersus dæmones moribus virtutisque actibus dimicant, illosque persequentes, eorum principi diabolo illudunt, vt in adolescentiæ seruore pudicitiam, in tentationibus patientiam, in laboribus tollerantiam perferant, iniurijs affectitaceant, nudatique rebus suis pro nihilo ducant. Quodque mirabilius est, contemnunt mortem & Christi martyres fiunt. Atque vt vnum illius diuinitatis præcipuum indicium dicam. Quis vnquam ho-

Solus christus virginitatem seruare homines docuit

Discipuli rñ Christi virtus & patientia

mini, siue ille magus, siue rex, siue tyrannus fuerit, aduersus tot hostes simul cōgredi potuit, contraq; omnem idololatriam, omnemq; militiam dæmonum, & cunctam magiam, & totam gentiliū sapientiam, tam validam, hæctenusq; vigentem, ac mouentem plurimos quiuit obsistere, omniāq; simul vno momento debellare, sicuti dominus noster verus Dei filius: Qui cuiuslibet errores inuisibiliter arguens, solus ab omnibus spolia detrahit. Vt qui colebant idola, iam ipsa conculcent, qui magica insignes erant, impia vanitatis libros incendijs tradant, sapientia clari, euangeliorum interpretationem omnibus præferant. Et quos antea colebant deos deserentes, quem pauld ante crucifixum irridebant, hūc supplicii venerent obsequio, Christū Deum esse verum consitentes, & q; prius dicebant dii, signo crucis effugiāt. Cruci verò saluator adfixus, toto orbe Deus predicatur ac dñs. Quosq; gentiles adorabant deos, vt scedi iam turpesq; abijciantur ab ipsis cultoribus suis. Quiq; Christi doctrinā secuti honestius illis, & castius viuunt. Hęc igitur & his similia, siquidē humana sunt, ostendat qui vult priorum quoq; huiusmodi fuisse facta. Sin verò non hominū illa, sed Dei opera & videntur & sunt, quid aded impij infidelesq; sunt, vt non agnoscant horū patratorem dñm ac Deum esse? Idē em ferē patiūtur, q; ij, qui ex creaturæ opificio ipsius creatorē Deum intelligere nequeunt. Nam si ex virtute eius cuncta disponente, ipsius diuinitatē intelligerent, agnoscerent profectō Christi quoq; in carne opera non humana, sed saluatoris omnīū Dei verbi esse, ipsaq; agnitione freti, vt ait Apostolus, nunq; dñm glorię crucifixissent. Quēadmodum igitur, si q; inuisibilem per naturā Deum, neminiq; conspicuum videre cupiat, ipsum ex operibus illius agnoscat, atq; comprehendit. Ita & qui mentis oculis non intuetur Christum, vel ex operibus corporis ipsum addiscat probeiq; humana ne sint ipsius opera, an Dei? Ac si quidem humana deprehenderit, rideat. Sin verò diuina intellexerit, gratē suscipiat. Neque ea, quę sunt veneratione dignissima, irrideat. Magis miretur, q; negocij tam vilis gratia, diuina sese nobis aperuerint, & per ipsius mortem immortalitas in omnes emanauerit, ac per humanitatem verbi rerum sit prouidentia cognita, cuius autor & opif ex ipse Dei filius, patrisq; verbum sit. Idcirco enim hominem adsumpsit illa maiestas, vt nos efficeret deos. Atq; ideo se manifestare per carnem voluit, vt vobis inuisibilis patris intelligentiam largiretur, humanaq; omnes tolerauit iniurias, vt nos immortalitatem hæreditario iure caperemus. Ipse quidem nihil violatus est, quippe impatibilis atque inuolabilis Deus ac verbum. Homines verò passioni obnoxios, quorum gratia ista passus est, in suam transtulit beatissimam secretissimāque quietem. Profususq; saluatoris opera, quę in carne gessit, talia ac tanta sunt, vt si quis enarrare velit, eis meritō conferri possit, qui maris vastum intuentes profundum, eius enumerare fluctus velint. Sicut enim possibile non est, vt quis vndas omnes oculis colligat, (cū nouę semper præteritarum intercipient sensum) ita & qui Christi opera in carne comprehendere cupit, omnino omnia nequibit cogitatione percipere, quum plurima ipsius intelligentiam fugiant, ex his etiam, quę se intellexisse arbitratur. Satius igitur & melius est, eis omissis, quorum nec partē quidem dignē quis enunciare potest, vnus tantum meminisse, tibiq; omnia miranda relinquere. Cuncta enim sunt digna miraculo, & quocunq; aciem veritas, inde se verbi diuinitas aperit. Id igitur te post illa, quę diximus, considerare dignum est, vt sinem iungamus initio, vehementerq; mirari, quod post saluatoris aduentum non iam idololatria crescit, sed quę erat, indies minuitur, sensimque deficit. Non vltra gentiliū sapientia proficit, & quę prius erat, iam penitus labitur. Non iam dæmones præstigijs, vaticinijs, magicisque carminibus fallunt, sed solo conatu confusi, signo crucis abscedunt. Atque

vt breuiter

A vt breuiter dixerim, inspicere saluatoris doctrinam, quam se vbique diffuderit, feliciq; incrementa percipiat, contraq; cultus omnis dæmonum, & omnia quę fidei Christianę aduersantur, iugiter minuuntur, infirmantur, ac defluant. Et ea consideratione permotus, saluatorem omnium ac redemptorem Dei filium, toto pietatis affectu venerare, & quę ab eo indies minuuntur & euacuantur à corde & cogitatione tua longius abijce. Sicut enim sole rutilante nihil iam tenebrę præualent, sed & sicubi fuerint ipsius radijs illustratę fugantur, ita & diuino saluatoris aduentu apparente, nihil iam idolorum obscuritas valet, sed omnes orbis partes doctrinę illius fulgoribus rutilant. Et quemadmodum rege aliquo se domi continente, plerunq; nonnulli improbi eius captantes absentiam, se prædicant reges, mentitōque habitu regio, simpliciores quoque decipiunt, solo enim nomine falluntur homines, audientes quidem esse regem, sed illum minimē videntes, ob id scilicet, quod regię domus secreta penetrare non possint. Vbi autem verus processerit rex, tunc iam ipsius præsentia huiusmodi seductores arguuntur, hominesque conspecto rege vero eos relinquunt, qui se interim improba simulatione sefelleraut. Ita & pridem fallebāt dæmones humanos animos, Dei sibi honorem ac nomen imponentes. Postquā verò apparuit in carne Dei verbum, nouis insinuauit patrem, dæmonum iam error omnis aboleretur ac deficit, hominesq; intuentes verum Deum, Dei filium relictis idolis recognoscunt. Hoc autem quod sit Christus Deus verbum, ac virtus Dei, præcipuum documentum est. Cū enim cessent humana omnia, Christi q; permaneat verbum, quis iam ambigat, quę desinunt fuisse temporalia; quę verò permanet, illum esse Deum ac Dei filium verum, vnigenitum verbū. Hęc tibi interim paucis Machari charissime, pro institutione tua de Christianę fidei norma & diuino saluatoris aduentu dixisse sufficiat. Tu autem ex his occasione sumpta, si diuinas literas legeris, eisq; diligenter applicueris animum, disces ex eis planius atque perfectius eorum quę diximus, veritatem. Illę enim à theologi ac Dei spiritu plenis hominibus conscriptę sunt. Nos quę ab ipsarum peritis doctoribus, & ijs qui Christi martyres suere, didicimus, ea tuę industrię ac dilectioni gratē communicauimus. Disces præterea secundum ipsius ad nos plenum glorię & maiestatis aduentum, cū non iam in serui habitu, sed in gloria sua: Non in humilitate, sed in maiestate: Non vt patiat, sed vt crucis suę fructum omnibus reddat adueniet, resurrectionem scilicet atque immortalitatem: Non enim ille vltra iudicabitur, sed iudicabit omnes, retribuētque singulis quę gesserunt in corpore, siue bona, siue mala. Vbi bonis quidem cœleste regnum & præmia æterna, malis verò sempiternus ignis, & exteriores reddentur tenebrę. Ita enim & ipse dominus ait: Dico vobis, a modo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cœli, in gloria patris. Idcirco & salubriter admonens, ad illam nos diem præparat, dicens: Estote parati, & vigilate, quia nescitis qua hora dominus veniet. Nam iuxta Pauli vocem, omnes nos assistere oportet ante tribunal Christi, vt recipiat vnusquisque quod gessit in corpore, siue bonum, siue malum. Verū ad indagacionem scripturarum verā mque scientiam, necessaria est vitę probitas, animiq; munditia, & Christiana pietas, vt præmijs animus quę cupit, consequi possit, quantum humanę naturę fas est, de verbi diuinitate comprehendere. Nā absq; munditia animi & vita sanctitatis æmula, possibile non est sanctorum dicta intelligere. Quemadmodum enim, si quis intueri solis lucem velit, oculum purgat, clarioremq; reddit seipsum ferme ad eius quem cernere cupit similitudinem mundans, vt ita lux effectus oculus solis lucem queat intueri. Aut quemadmodum si quis ciuitatem aut regionem inspicere cupiat, pergat ad locum, in-

spiciendi

Quæ fuerit verbo Dei assumpti carnis causa vel occasio. Multa signa fecisse Christum quæ non sunt scripta.

Abſq̄ mū
dicia ani-
mi ſancto
rum dicta
vix poſ-
ſunt intel-
ligi.

ſpiciendi gratia. Ita & qui Theologorum conſequi intelligentiam cupit, abluere prius animam debet atque detergere, & per vitæ morumq̄ ſimilitudinem, ſi-
pſos adire ſanctos, vt voto atque inſtituto illis coniuñctus, ea etiam, quæ illis De-
us reuelauit, intelligat, & quali vnus ex illis effectus, effugiat peccatorum pericu-
lum, & ignem eis in die iudicij præparatū. Recipiatq̄; reposita ſanctis in regnis
cœleſtibus præmia, quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, & in cor hominis
non aſcenderunt, quæ his parata ſunt, qui virtutis ſequuntur viam, diligentes
Deum & patrem in Chriſto Ieſu domino noſtro. Cui eſt cum patre & ſpiritu
ſancto honor & imperium in ſecula ſeculorum Amen.

D. ATHANASII AR- CHIEPISCOPI ALEXANDRI

ni de Sancto ſpiritu:

Liber I.

Admirabere forſitan, qui factum ſit, vt qui iuſſus eram epi-
ſtola de ſpiritu ſancto conſcripta diſputationem in compen-
dium conferre, remque paucis explicare, nunc videas me ſu-
perſedentem hac de re verba facere, ſcribere aduerſus eos,
qui impietatem admittentes in filium Dei, dicebant illum
eſſe creaturam. Verum haud reprehendes factum ſat ſcio,
ſi cauſam intellexeris, quin potius approbabit tua pietas, vbi
viderit quam probabilis ratio nobis hoc perſuaſerit. Quoniam enim, vt ipſe do-
minus ait, non à ſeipſo loquetur paracletus, ſed quæcunq̄; audierit loquetur,
quoniam ex me accipiet, & annuntiabit vobis, & quum inſufflaſſet in eos, dedit
illum ex ſe diſcipulis. Ita & pater effudit illum ſuper omnem carnem, ſicut ſcri-
ptum eſt: ideo ſanè prius de filio Dei congruenter mihi tum dictum eſt, tum ſcri-
ptum, nimirum vt ex cognitione filij valeamus & ſpiritus ſancti rectam habe-
re cognitionem. Qualem proprietatem cognouimus filium habere cum patre,
eandem comperiemus & ſpiritum ſanctum habere cum filio, & quemadmo-
dum filius dicit: Omnia quæcunq̄; habet pater, mea ſunt, ſic hæc omnia com-
periemus, eſſe per filium in ſpiritu ſancto. Et quemadmodum pater oſtendit fi-
lium, dicens: Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacitū eſt, ſic filij eſt
ſpiritus. Emiſit enim, inquit ad Romanos Apoſtolus, ſpiritum ſuum, in cordi-
bus noſtris clamantem abba pater. Et quod admirabilius eſt, quemadmodum
ſpiritus dicit, quæ mea ſunt, patris ſunt, ſic patris eſt ſpiritus ſanctus, quemad-
modum dicitur eſſe filij. Siquidem ipſe filius dicit, vbi venerit paracletus, quem
ego mittam vobis à patre, ſpiritum veritatis, qui à patre procedit, ille teſtimo-
nium perhibebit de me. Paulus autem ſcribit: Nemo nouit quæ ſunt hominum,
niſi ſpiritus hominis, qui eſt in ipſo. Sic & quæ ſunt Dei, nemo nouit niſi ſpiri-
tus Dei, qui eſt in eo. Nos verò nō accepimus ſpiritum huius mundi, ſed ſpiritū
qui eſt ex Deo, vt ſciamus quæ à Deo donata ſint nobis. Quin & in tota diuina
ſcriptura cōperies, q̄ ſpiritus ſanctus qui dicitur filij, idem dicitur eſſe Dei. Idq̄;
in ſuperioribus libris conſcripſimus. Proinde quæadmodum filius eō q̄; habet
proprietatem cum patre, quodq̄; proprium germen eſt ex illius ſubſtātia, nō eſt
creatura, ſed patri hominiſios, hoc eſt, eiſdē eſſentiæ, ſic haudquaquā ſpiritus ſan-
ctus poſſit eſſe creatura, quin potius impius eſt, qui hoc dicat, eō quod habet
pro-

A proprietatē cum filio, quodq̄; ex illo datur omnibus, deniq̄; q̄; quæ habet, filij ſunt.
Hæc ſufficiebant ad perſuadendum vel cuius cōtentioſo, ne poſt hæc dicat eſſe
creaturam ſpiritus Dei, qui eſt in Deo, quiq̄; profunda ſcrutatur Dei, qui ex pa-
tre datur per filium, ne ex his cogatur & filium dicere creaturā, qui eſt verbum,
qui ſapientia, qui figura, qui ſplendor eſt patris, quem quiſquis videt, videt & pa-
trem, ac deinceps audiat: Qui negat filium, nec patrem habet. Alioqui paulatim
iſte progrediens velut amens dicturus eſt, non eſſe Deum. Attamen bonum fue-
rit pluribus argumentis impios redarguere, & ex quibus demonſtratur filius
non eſſe creatura, ex iſſdem demonſtrare, nec ſpiritum ſanctum eſſe creaturam.
Ex non extantibus ſunt creaturæ, & eſſe cœperunt. Nam in principio creauit
Deus cœlum & terram, quæq̄; in his ſunt. At ſpiritus ſanctus ex Deo eſt, diciturq̄;
quemadmodum ait Apoſtolus. Quod ſi filius quoniam non eſt ex non extantibus,
ſed ex Deo, conſequenter non poteſt eſſe creatura, nec eſſe eſt, nec ſpi-
ritū ſanctum eſſe creaturam, eo q̄; in conſeſſo eſt eum eſſe ex Deo. Nā creaturæ
ſunt ex non extantibus. Rurſum vnctio & ſignaculum dicitur, & eſt ſpiritus
ſanctus. Etenim Ioannes ſcribit: Et vos vnctionem accepitſis ab eo, vt maneat
in vobis, nec opus habetis, vt quiſquam vos doceat, ſed ſicut illius vnctio, ſpiri-
tus eius docet vos de omnibus. Rurſus in Eſaia Propheta ſcriptum eſt: Spiritus
domini ſuper me, eō quod vnxit me. Paulus ſic ſcribit: In quo & credentes ſi-
gnati eſtis. Et iterum: Ne contriſtetis ſpiritum ſanctum, in quo ſignati eſtis in
diem redemptionis. Vnctiones autem in hoc vnguntur ac ſignantur. Quod
ſi vnctiones in hoc vnguntur ac ſignantur, haudquaquam erit creatura ſpiri-
tus. Neque enim quod vngit, ſimile eſt iſis, quæ vnguntur. Siquidem hæc
vnctio, halitus eſt filij, vt qui habet ſpiritum, dicat: Chriſti bonus odor ſu-
mus. Iam & ſignaculum filium exprimit, vt iſ qui ſignatur, habeat Chriſti
formam, ſicut dicit Apoſtolus: Filioli mei, quos iterum parturio, donec for-
merur Chriſtus in vobis. Quod ſi ſpiritus bonus odor, ac forma filij eſt, ma-
niſeſtum eſt, ſpiritum non eſſe creaturam, quandoquidem nec filius, quum
ſit in forma patris, eſt creatura. Etenim vt qui videt filium, videt & patrem: ſic
qui ſpiritum ſanctum habet, habet filium: & qui habet illum, templum eſt
Dei, quemadmodum ſcribit Paulus: An nescitis quod templum Dei eſtis, &
ſpiritus Dei habitat in vobis? Ioannes autem ait: In hoc cognoscimus, quod
in Deo manemus, & ipſe in nobis, quod de ſpiritu ſuo dedit nobis. Quod ſi fi-
lium, eō quod eſt in patre & pater in ipſo, conſitemur non eſſe creaturam, omni-
no nec eſſe eſt, ne ſpiritum quidem eſſe creaturam, quandoquidem in hoc eſt
ſpiritus, & ipſe viciffim in filio. Quapropter & qui ſpiritum accepit, templum
Dei dicitur. Rurſus autem ex hoc bonum fuerit cognoscere, ſi filius eſt Dei
ſermo, vnus eſt ſicuti pater. Vnus enim Deus, ex quo omnia, & vnus dominus
Ieſus Chriſtus, vnde & vnigenitus filius & dicitur eſt & ſcriptus. At creature mul-
tæ ſunt variæq̄; angeli, archangeli, cherubin, principatus, poteſtates, cæteræque
quemadmodum dictum eſt. Porro, ſi quia filius nō eſt de multorum numero, ſed
vnus eſt, ſicut pater vnus eſt, nequaquam eſt creatura, ſpiritus (oportet enim à fi-
lio accipere etiam ipſam de ſpiritu cognitionem) nullo pacto poteſt eſſe creatu-
ra. Neque enim eſt de numero multorum, ſed vnus eſt & idem. Hoc nouerat
Apoſtolus, dicens: Hæc autem omnia operatur vnus & idem ſpiritus, diuidens
vnicuique prout vult. Ac paulò poſt: In vno ſpiritu, nos omnes in vnum cor-
pus baptizati ſumus, & omnes vnum ſpiritum hauimus. Ac rurſum, quoniam
oportet ex filio capere ſpiritus cognitionem, nimirum decuerit & probatio-
nes ex eodem proferri. Itaque filius vtiq̄; eſt, quum ſit in patre, & pater in ipſo.
Nam omnia tenet & complectitur, ſicuti ſcriptum eſt, in illo conſiſtunt omnia,
ſive

Ratio pri-
ma eſt o[mn]i-
um
ovtwa
ſic vertit
Hilarius.

siue visibilia siue inuisibilia, & ipse est ante omnia. Atqui creaturæ sunt in locis distinctis, veluti sol & luna, reliquaq; luminaria in firmamento, in cœlo angeli, homines in terra. Quod si filius eod quod non est in distinctis locis, sed dōm in patre est, vbiq; est, & est extra omnia, non est creatura, consequenter nec spiritus sanctus erit creatura, quum non sit in distinctis locis, sed impleat omnia, manēs extra omnia. Sic enim & scriptum est: Spiritus domini repleuit orbem terrarū. Dauid item canit: Quod ibo à spiritu tuo, significans eum non esse in loco, sed sic esse extra omnia, vt tamen sit in filio, sicut filius est in patre. Nam hanc ob causam nec ipse est creatura, quemadmodum est demonstratum. Super hæc omnia, magis etiam ex hoc damnabitur hæresis Arriana, rursusq; perspicuum fiet à filio proficisci, quæ est de spiritu sancto cognitionem. Creator igitur est filius, quæ admodum pater: Quæ enim, inquit, video patrem facientem, hæc & ego facio. Omnia igitur per eum facta sunt, & sine illo factum est nihil. Quod si, quia conditor est filius quemadmodum pater, ideo non est creatura, & si, quia per eum condita sunt omnia, non est de numero rerum conditarum, manifestum est ne spiritum quidem esse creaturam, quandoquidem & de illo scriptum est. ciiij. psalmo: Auferes spiritum tuum & deficient, & in terram suam reuertentur. Emitte spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Hoc verò quum ita scriptum sit, palam est spiritum non esse creaturam, sed adesse in creando. Siquidem pater per verbum in spiritu creat omnia. Etenim, vbi verbum, illic & spiritus, & quæ creantur per verbum, habent ex spiritu per verbum vim, vt sint. Ita etiam scriptum est in trigesimo secundo Psalmo: Spiritu domini cœli fundati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Videlicet adeo spiritus inseparabilis est à filio, vt hoc quod dicitur non sinat te dubitare. Etenim quum sermo domini fieret ad prophetam, ea quæ à verbo proficisciebantur, in spiritu loquebatur Propheta. Id quod etiam scriptum est in Actis Apostolorum, Petro dicens: Viri fratres, oportebat impleri scripturam, quam prædixit spiritus sanctus, velut in Zacharia, quum sermo Dei ad illum fieret, scriptum est, veruntamen sermones meos ac legitima mea suscipite. quæcunque ego præcipio in spiritu meo Prophetis. Rursus cum paulo post incusans Propheta populum dicit: Cor suum statuerunt imperuolabile, vt non exaudirent legem meam, ac sermones quos emisit dominus omnipotens in spiritu suo per manus prophetarum superiorum. Item Christo loquente in Paulo, sicut ipse dixit: An experimentum queritis in me loquentis Christi: nihilo minus habebat spiritum, ministrantem ipsi quod loqueretur. Hunc enim in modum idem scribit: iuxta ministrantem spiritus Iesu Christi in me. Rursum Christo in ipso loquente, ait: Nisi quod spiritus sanctus per singulas ciuitates testificatur mihi, dicens, quod vincula & afflictiones me manent. Non enim extra verbum est spiritus, sed cum sit in ipso verbo, in Deo per illud est, ita vt dona quoq; in trinitate det. Nam in horum distributione sicut Corinthiis scribit, idem spiritus est, & idem Deus est, qui operatur omnia in omnibus. Siquidem ipse pater per verbum in spiritu operatur, datq; omnia, videlicet cum bene precaretur Corinthiis, in trinitate precatus est, dicens: Gratia domini nostri Iesu Christi, & charitas Dei & cōmunicatio sancti spiritus cū vobis omnibus. Propterea quod cum participes sumus spiritus, habemus verbi gratiam, & in eo patris charitatem. Ceterum, quemadmodū vna est gratia trinitatis, ita indiuisa est trinitas. Ceterum, hoc aliq; videre possit etiā in ipsa sancta Maria. Nam archangelus Gabriel emissus vt illi nunciaret verbi descensum in illam futurum, spiritus, inquit, sanctus superueniet super te, Sciens in verbo esse spiritum. Proinde protinus attextuit, & virtus altissimi obumbrabit tibi: Christus enim Dei virtus & Dei sapientia. Quum aut spiritus sit in verbo, palam

bo, palam est, quod in Deo quoq; sit spiritus per verbum. Itaq; spiritu veniente ad nos, venient, filius & pater, & mansionem facient in nobis, eod quod indiuisa sit trinitas, vnq; huius deitas, & vnus Deus super omnia, & per omnia, & in omnibus. Hæc est catholice ecclesie fides. Quippe in trinitate eam fundauit & radicauit dominus, cum diceret discipulis: Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & sancti spiritus. Quod si spiritus esset creatura, nequaquam eum copulasset patri, ne sibi ipsi inequalis esset trinitas, si peregrinum quippiam & alienum ipsi iungeretur. Quid enim deerat Deo, vt aliquid alienæ substantiæ adiungeretur, simulq; cum ipso glorificaretur? Absit. Non est ita, Plenus, inquit, ipse sum. Propterea ipse dominus nomini patris spiritum adiunxit, vt ostenderet, quod sancta trinitas non consistat ex diuersis, hoc est, ex creatore & creatura, sed quod vna huius sit deitas. Hoc cum sciret Paulus, docuit vnā esse gratiam, quæ in trinitate daretur, dicens: Vnus dominus, vna fides, vnum baptisma: quemadmodum autem vnum baptisma, sic & vna fides. Etenim qui credit in patrem, nouit in patre filium & spiritum sanctum, qui non est extra filium, & ideo credit etiam in filium & in spiritum sanctum, quandoquidem vna est trinitatis deitas, quæ ex vno patre cognoscitur. Catholice quidem fidei forma hæc est, ceterum qui blasphemiam iaciunt in spiritum dicentes, illum esse creaturam, si minus ex his quæ dicta sunt, resipiscunt, vel ex his, quæ dicuntur pudenti, deiciantur. Si trinitas est, & in trinitate est fides, dicant vtrum trinitas semper sit, an fuerit, cum non esset trinitas. Quod si sempiterna est trinitas, non est creatura spiritus, qui semper adest verbo cum sit in ipso. Nam erat cum creaturæ non essent: quod si creatura est, creaturæ verò sunt ex non extantibus, manifestum est, quod aliquando non fuerit trinitas, sed dualitas. Isto verò quid magis impium, si quis dicat, ex mutatione profectuq; consistere trinitatem, ac dualitatem quidem esse, ceterum recipere ex creatura generationem, quæ cū patre & filio commisceatur, itaq; fiat trinitas. Absit vt tale quippiam vel in mentem veniat Christianis. Quemadmodum enim filius, quia semper est, non est creatura, ita quoniam semper est trinitas, nulla est in ea creatura, quapropter non est creatura spiritus. Quemadmodum enim semper fuit, ita nūc quoq; est, & quæ admodum nunc est, ita semper fuit, estq; trinitas, atque in ea pater, filius, & spiritus sanctus. Et vnus Deus pater qui est super omnia, & per omnia, & in omnibus, qui & benedictus in secula. Amen. Ego quidem quemadmodum rem paucis declarans, hæc scripsi misiq; sic tu veluti intelligens, si quid deest, velis supplere, ac domesticis quidem fidei recitator: eos verò, qui per contentionem dicunt blasphemias, redarguito, forsitan vel sero aliquando resipiscentes abstergent ab anima sua prius insitam ipsis sententiæ puerilitatem: Bonum est enim istos, iuxta quod scriptum est, resiliire, nec immorari, ne si immorentur, audiant quod dictum est à domino: Quicumq; dixerit verbum aduersus spiritum sanctum, non remittetur ei neque in presenti seculo, neque in futuro.

h D. ATHA.

D. ATHANASII AR

CHIEPISCOPI ALEXANDRI

ni de Sancto Spiritu:
Liber II.

Erstus sum in epistola nunc quoque a tua pietate scripta, vehementerque admiratus impudentiam hereticorum, animadverti nihil equè quadrare in istos, quam id quod præcipit Apostolus: Hereticum hominem post unam & alteram correptionem deuita, sciens quod subuersus est huiusmodi, & peccat, cum sit suo ipsius iudicio condemnatus: Habet enim peruersam mentem, non ut postquam audierit obtemperet, neque ut quum didicerit respiscat interrogat, sed propter eos, qui ab ipso seducti sunt, ne videlicet si tacuerit, etiam ab illis condemnentur. Itaque sufficiebant ea, quæ prius dicta sunt, sufficiebant ad hoc, ut istos tot probationibus acceptis compescerent à blasphemia aduersus spiritum sanctum. Verum illis non est satisfactum. Sed rursus impudenter agunt, ut declarent quod excitati ad pugandum cum verbo, ac deinceps meditati pugnant aduersus spiritum, paulò post futuri sunt mortui verbi inopia, videlicet etiam, si quis respondeat ad has illorum percontationes, nihilo secius inuentores malorum erunt, tantum ut quærentes non inueniant, aut audientes non intelligant. Quales autem sunt istorum erudita percontationes? Si, inquit, non est creatura spiritus sanctus, ergo filius est, ac duo fratres erunt, verbum & ipse: deinde addunt quæadmodum scribis: Si ex filio accipiet spiritus, siquæ ab eo datur. Sic enim scriptum est, protinus inferunt, ergo auus est pater, & spiritus eius nepos. Quis hos audiens Christianus, iam non magis paganos eos iudicabit? Nam talia pagani aduersum nos dicunt inter sese confabulantes. Quis volet ad talem istorum insaniam respondere? Ego sanè quum multa cogitarem, quærens congruentem illis responsionem, nullam inueni, quæ id quod ad Phariseos dicitur: quemadmodum enim illos peruersè percunctantes, vicissim percunctatus est seruator, ut sentirent suam ipsorum prauam intelligentiam: Sic quoniam & isti talia percunctantur, dicant nobis, vel potius respondeant interrogati, quemadmodum interrogant. Quoniam enim quum loquuntur suas ipsorum inuentiones non intelligunt, forsitan vel audientes agnoscent suam ipsorum dementiam. Si non est creatura spiritus sanctus, quemadmodum in superioribus demonstratum est, sed in Deo est, & ex Deo datur, ergo filius est & ipse, & duo sunt fratres ipse & filius, & si filij est spiritus, atque à filio omnia accipit spiritus: quemadmodum ipse dixit: Et postquam inflasset, dedit eum discipulis. Nam & ista vos confitemini: ergo auus est pater, & nepos est illius spiritus. Nam quæ percunctantes postulatis à nobis, de ipsodem & vos ex ipsodem interrogari par est, itaque si abnegatis quæ scripta sunt, ne Christiani quidem iam dici poteritis, par autem est, ut nos Christiani vos percunctemur. Quod si eadem nobiscum legitis, necesse est, ut vos quoque de ipsodem eodem modo interrogemini à nobis. Proinde dicite nunc nihil contantes, an filius est spiritus, & auus pater: Quod si ratiocinantes quemadmodum tunc faciebant Pharisei, dixeritis & vos apud vos ipsos: Si dixerimus quod filius est, audiemus, ubi scriptum est: Quod si dixerimus non est filius, timemus ne dicant nobis, quomodo igitur scriptum est: Nos non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est. Quod si istiusmodi cogitationibus apud vos ipsos decertantes,

res, dixeritis vos quoque, nescimus: necesse est & eum cui tales à vobis proponuntur quæstiones, tacere, videlicet obtemperantem ei, qui dicit: Ne respondeas stulto iuxta suam stultitiam, ne similis illi fias, sed responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi videatur sapiens. Cæterum responsio, quæ maximè vobis congruit, silentium est, ut vestram ipsorum insaniam agnoscat. Rursum igitur æquum est, ut ex his quæ adfertis, vos hunc in modum interrogemus. Quoniam quidem propheta in spiritu Dei loquuntur, ut in Esaia spiritus sanctus vaticinatur, quemadmodum in superioribus demonstratum est, ergo & spiritus verbum est Dei, suntque duo verba spiritus & filius: Nam propheta tunc vaticinabantur quando fiebat verbum Dei ad illos. Ad hæc quoniam omnia per verbum facta sunt, & sine eo factum est nihil, ac Deus sapientia fundauit terram, omniaque per sapientiam fecit. Scriptum est autem, quemadmodum in superioribus demonstratum est: Emitte spiritum tuum & creabuntur: ergo aut spiritus verbum est, aut in duobus fecit Deus omnia in sapientia & in spiritu. Et quomodo Paulus dicit: Unus Deus ex quo omnia, & vnus dominus per quem omnia: ac rursus: Quum filius sit imago patris inuisibilis, est autem ipse spiritus imago filij. Scriptum est enim: Quos præsciuit, hos & prædestinavit conformes imaginis filij sui. Ergo hac ratione auus est pater, quoniam filius quidem in nomine patris venit, spiritum autem sanctum, dicit filius, quem mittet pater in nomine meo. Itaque & hac ratione auus est pater. Quid ad hæc: Quæuis omnia facile temereque dicitis, quid cogitatis apud vos ipsos: an videntes vos non habere quod respondeatis, incusatis huiusmodi percunctationes: Sed prius vos ipsos condemnate (vos enim soletis talia percunctari) & obtemperate scripturis, cumque non habeatis quod dicatis, post hæc discite. Filius quidem in scripturis non nominatus est spiritus, sed spiritus sanctus & spiritus. Quemadmodum autem filius non est nominatus spiritus, sic nec de filio scriptum est quod ipse sit spiritus sanctus. An igitur quoniam spiritus sanctus non est dictus filius, neque filius est spiritus, ideo dissentit à veritate fides? Absit. Quin potius vnumquodque eorum, quæ significantur, habet propriam intelligentiam. Et enim filius propriam essentiam naturamque patris est germen, & hoc habet quod significatur: cæterum quod dicitur spiritus Dei, quodque est in ipso, non est alienum à natura filij, neque à patris deitate. Eoque in trinitate, in patre & in filio & in ipso spiritu vna est deitas, & in eadem trinitate vnum est baptisma & vna fides. Nimirum patre mittente spiritum, filius insufflans dat illum discipulis, quando quidem omnia quæcumque habet pater, filij sunt: cumque sermo fieret in prophetis, ipsi spiritu prophetiam edebant, quemadmodum scriptum ac demonstratum est. Et verbo domini coeli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Itaque non iam creatura est spiritus, sed proprietatem habens cum essentia verbi ac Dei, & in ipso dicitur esse. Nam non debet nos pigere eadem repetere. Quamquam spiritus non est dictus filius, non tamen est extra filium. Nam spiritus adoptionis filiorum dicitur. Et quoniam Christus Dei virtus & Dei sapientia est, congruenter dictum est de spiritu, spiritus sapientie, & spiritus virtutis. Eoque participes spiritus, habemus filium: & filium habentes, habemus spiritum clamantem in cordibus nostris, abba pater, quemadmodum dixit Paulus. Quod si spiritus est Dei, & in ipso esse dicitur in scripturis. Nam ea quæ sunt Dei nullus nouit, nisi spiritus dei qui est in ipso, & ipse in super filius dixit: Ego in patre, & pater in me: quare non est idem nomen & huic & illi, sed hic quidem filius, ille verò dicitur spiritus: Si quis ad hunc modum percunctetur, insanierit talis, scrutans non scrutanda, nec obtemperans Apostolo dicenti: Quis enim nouit mentem domini, aut quis consiliarius eius fuit? Alioqui quibus Deus nomen in didit, quis illis audebit mutare nomen? Alioqui & rebus conditis subministrat vocabula. Dicant, quando-

Prouer. 26

h ij quidem

quidem creatura eodem nutu facta est, quare. hic sol, & illud cœlum, illa terra, mare & aer: Quod si hoc quidem his, qui sanæ mentis sunt impossibile est, manet enim vnumquodq; sicuti creatum est, multo magis ea, quæ sunt supra creaturam, sempiternam habent perseverantiam, nec aliter sunt, quam ut sunt, pater, pater est non avus, & filius est filius Dei, nec est pater spiritus, spiritus factus est spiritus sanctus, nec progenitus est à patre, neq; frater filio. Hæc quum ita demonstrata sint, insanierit si quis interroget, num igitur filius est spiritus: Ne verò quoniam hoc ita scriptum non est, ideo eximat aliquis illum à Dei natura proprietateq; sed quemadmodum scriptum est, credat, nec dicat, quare sic, & quare non sic, ne talia cogitans incipiat meditari ac dicere: Vbi igitur est Deus, quò est, ac mox audiat: Dixit insipiens in corde suo, non est Deus. Nam quæ fide traduntur, cognitionem habent curiositate inscrutabilem: Cùm itaq; discipuli audissent, baptizantes eos in nomine patris & filij, & spiritus sancti, non erant curiosi, quare secundus esset filius, tertius spiritus, aut quare omnino trinitas, verùm ut audierant, credebant: Neq; quemadmodum vos facitis percunctabantur, ergo filius est spiritus: neq; quum dominus post filium nominaret spiritum, interrogabant, ergo pater est avus: Non enim audierat, in nomine aui, sed in nomine patris, & hanc fidem prædicauerunt vbiq; rectè cogitantes: neq; em licuit aliter loqui, q̄ sicut locutus fuerat servator, seipsum filium nominans, & spiritum sanctum, nec fas erat immutare, secus q̄ erant ordine coniuncti, quæadmodum & de patre. Quemadmodum enim non licet aliter de Deo loqui, q̄ quòd pater est, ita impium est interrogare, an filius sit spiritus, aut spiritus filius. Hac de causa Sabellius iudicatus est ab ecclesia alienus, quòd ausus sit patri tribuere nomen filij, ac vicissim filio tribuere nomen patris. An itaque post hæc audebit aliquis quum audit filium ac spiritum, dicere, ergo ne avus est pater, aut ergo filius est spiritus: Profectò audebunt Eunomij, & Eudoxij, & Eusebij. Posteaquam em semel simulant Arrianam hæresim, nunquam prohibebunt suam linguam ab impierate. Quis enim illis hæc tradidit? quibus docuit? Nemo certè ex divinis scripturis, verùm ex spiritu cordis ipsorum profecta est ista dementia. Benim si quoniam creatura non est spiritus (nam id demonstratum est) interrogatis, ergo ne spiritus est filius: tempus est, ut vos edoctos filium non esse creaturam (per hunc enim sunt creaturæ omnes conditæ) interrogemus, ergo ne pater est filius, aut hoc etiam modo, ergo ne spiritus est filius, & filius ipse est spiritus sanctus: Qui talia cogitabunt, extra sanctam trinitatē erunt, absq; Deo esse iudicabunt, transmutantes nomen patris & filij & spiritus sancti, atq; inuertentes illud pro suo arbitrio in similitudine generationis humanæ, nepotes & avos nominantes ac more gentium generationē deorum fingentes: Non est aut hæc ecclesiastica fides, sed est, ut dicebat servator, in patrem & filium & spiritum sanctum. Patrem quidem, qui non possit dici avus, & filium qui non possit dici pater, & spiritum sanctum, qui non aliter q̄ hoc pacto nominatur. De hac fide nō licet variè loqui, sed semper pater est pater, & filius semper filius, & spiritus sanctus semper spiritus sanctus, tum est tum dicitur. In rebus enim humanis nō est eodē modo quæquam Arriani talia imaginantur. Nam quemadmodum scriptum est: Non sicut homo Deus, ita dixerit aliquis, non sicut Deus homines. Siquidem in hominibus qui pater est, non semper est pater, neq; qui filius, semper filius. Nam idem filij quidem pater fit, rursus idem alterius fuit filius, & filius qui patris est filius, alterius fit pater. Abraham igitur quum esset filius Nachor, pater factus est Isaac, & Isaac quum esset filius Abraham, pater factus est Jacob. Vnusquisq; cum sit pars parentis, nascitur quidem filius, cæterum idem alterius fit pater. In deitate verò non itidem, qm̄ non ut homo Deus, itaq; qui pater est, non est ex patre,

Spiritus nō esse filium nulla ratione potest demonstrari

Sabellius cōfusor psonarum.

re, eoq; non gignit eum, qui futurus sit alterius pater, neq; filius pars est patris, unde nec in hoc genitus est, ut generet filium. Unde in deitate sola, pater propriè, solusq; pater cū sit, est & fuit, & semper erit, & qui filius propriè solus filius est. Et in his cōsistit ut pater semper pater, & qui filius semper filius & sit & dicatur: Insuper & spiritus sanctus semper spiritus sanctus est, & hunc Dei esse & à patre per filium dari credim⁹. Sic em sancta trinitas invariabilis permanet, cognosciturq; in eadē deitate. Itaq; q̄ percunctat, ergo ne filius est spiritus, perinde quali possint nomina permutari, ducitur imaginatiōe, & sibi ipsi insaniam lucrifacit. Cæterum qui interrogat, ergo ne avus est pater, excogitans novum nomē patri, errat corde. Itaq; post hæc ad hæreticorum impudentiā respōdere non est tutum. Nam id est repugnare Apostolicæ admonitioni. Consulit em, imò potius præcipit ipse, quòd bonum est. Hæc satis erant ad redargutionem vestri stultiloquij, ne post hæc luseritis contra deitatē. Nam ludentium propriū est percunctari quæ scripta non sunt, ac dicere: Ergo ne filius est spiritus sanctus, & avus pater: Ad hunc modum rident qui habitant in Cæsarea & in Scythopoli. Sufficit ut credatis, q̄ non est creatura spiritus, sed q̄ est spūs Dei, & in hoc trinitas, pater & filius & spiritus sanctus, quòd q; neq; patris vocabulū tribuendum est filio, neq; fas est dicere, q̄ ipse spiritus idē sit cū filio, neq; q̄ filius idem sit cum spiritu sancto, sed sic est quæ admodum dictū est, & vna in hac trinitate deitas est, & vna fides, & vnū baptisma, in ea datur, & perfectio vna in Christo Iesu dño nostro, per quē & cū quo patri gloria & imperium cum sancto spiritu, in omnia secula seculorū, Amen.

D. ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRINI DE SANCTO SPIRITU Liber III.

Neremo reddita mihi sunt sacri tui affectus literæ, & quam vrgeret nos acerba persequutio, magnòq; studio vestigaremur ab ijs, qui nos quærebant è medio tollere, tamen pater miserationum ac Deus omnis consolationis, consolatus est nos etiam per tuas literas. Nam reminiscens affectus tui, omniūq; qui sincero sunt animo, arbitratus sum illos id temporis mihi presentes esse, Proinde diu quidem gaudebam receptis literis, verùm postea quàm in his legendis essem versatus, coepi rursus animo deieci, propter eos, qui semel instructi sunt ad repugnandū veritati. Scripseras em dilecte, verèq; desideratissime, dolēs & ipse q̄ egressi sint quidā ex Arrianorum secta, qui quoniam aduersus Dei filium blasphemiam cogitant, etiam aduersus spiritum sanctum idē faciant, dicentes eum nō solum esse creaturam, verum etiā vnum esse de numero spirituum administratoriorum, soloq; gradu differre ab angelis. Hoc aut est fictè quidē pugnare aduersus Arrianos, re vera aut pie fidei cōtradecere. Nā sicut illi negantes filium, negat & spiritum sanctum, sic & isti blasphema loquentes in spiritum sanctum, blasphema loquuntur & in filium, & vtraq; pars partita est pugnā aduersus veritatē, ut alteri quidē contra verbū, alteri verò contra spiritum sentientes, eandē haberent aduersus sanctam trinitatē blasphemiam. Hæc igitur perspiciēs, frequenterq; mecum reputās, animo discrucia bar q̄ denuo reperisset diabolus illudendi materiam in his, qui personati representarent ipsius insaniam. Ac decreueram quidem tali tempore silentium agere, verùm partim ob tuam pietatem, partim ob illorum à ve-

Persecutio & blasphemiam quid differant.

ro diuersam opinionem, satanicamq; temeritatē, paucis scripsi epistolam, cum
vix hoc quoq; potuerim. Tantū in hoc, vt tu sumpta ex his occasione, iuxta eam
qua præditus es intelligentiam, quæ defunt addas, itaq; fiat plena impię heresis
confutatio, Non est quidem & hoc inuētum alienum ab Arrianorum moribus.
Posteaq; em̄ semel negarunt Dei verbum, congruenter & has blasphemias pro-
ferunt in eius spiritum. Quapropter nō est necesse, vt quicq; amplius aduersus
eos loquamur. Sufficiunt quæ antehac in illos dicta sunt. Ceterū aduersus eos
qui de spiritu seducti quodā modo, vt ipsi dicturi sunt, conuenit scrutinio facto
verba facere. Nam istorum & amentiam demiretur aliquis, qui cum Dei filium
nolint esse creaturam, in hoc sanè rectè sentientes, quō filij spiritum creaturam
esse vel audire sustineant. Etm̄ propter vnitatem verbi cum patre, nolūt filium
esse de numero γεννητῶν, i. conditorum, sed quod est verum, ipsum esse creatura-
rum conditorem sentiunt. Cū igitur spiritum sanctum, habentem eandē vni-
tatem cum filio, quam filius habet cum patre, dicunt creaturam, nec animaduer-
tunt, q̄ quemadmodum qui non diuidunt à patre filium, tuentur vnum esse De-
um: sic qui diuidunt à verbo spiritum, non iam vnam in trinitate deitatem ser-
uant, scindentes eam, & admiscentes illi alienam alteriusq; speciei naturam, &
creaturis illam exequantes. Hoc autem declarat nō idem esse trinitatem, sed ex
duabus pluribusve naturis compositam esse, propter diuersam spiritus substan-
tiam, vt ipsi sibi confinxerunt. Qualis igitur est hæc theologia, id est, diuinæ na-
turæ ratio, ex creatore & creatura composita? Aut enim nō est trinitas, sed dua-
litas, aut restat vt creatura sit in trinitate, id quod non est. Et quomodo creaturis
quæ trinitate sunt posteriores, copulant trinitatis spiritum? Nam hoc iam est tri-
nitatem soluere, dirimereq;. Itaq; cū malè sentiant de spiritu sancto, ne de filio
quidem rectè sentiunt, qui à patre procedit, filioq; proprius est, à quo datur dis-
cipulis, & omnibus in ipsum credentibus. Ad hunc autem errantes modum,
nec de patre sanam habent fidem. Nam qui spiritui resistunt, quemadmodum
ait magnus ille martyr Stephanus, ijdem & filium negant. Porro, qui filium ne-
gant, nec patrem habent. Vnde igitur d̄ vos qui talia sentitis, istius audaciæ oc-
casio, vt non metueritis id, quod dictum est à domino: Quicumq; blasphemiam
dixerit in spiritum sanctum, non habet remissionem, neq; in hoc præsentis seculo,
neq; in futuro: Nā Arriani quidem aduentum verbi in carne, quæq; per hunc
dicta sunt non intelligentes, ex his suę hereseos occasione sumpta conuicti sunt,
vt Deo rebellantes, & vt verè è terra loquentes inania. Vos autem vnde seducti
estis? A quibus audistis, aut quis modus est istiusmodi vestri erroris? Legimus,
inquit, in Propheta Amos, dicente dñi: Ecce ego firmans tonitruū, & creans
spiritū, & annuncians hominibus Christum suum, faciens manē & nebulam, &
ascendens super excelsa terræ, dominus Deus omnipotens nomen ei. Itāne qd
est apud Amos legistis, quod autem in Prouerbijs dicitur: Dñs creauit me initium
viarum suarum, in opera sua, non legistis: an legistis quidem, sed quod in Pro-
uerbijs dicitur, sic vt habet veritas interpretamini, ne dicamus verbum esse crea-
turam, verū quod est in Propheta non interpretamini, sed simpliciter intelle-
ctis verbis, putatis spiritum sanctum dici creaturam? Atqui in Prouerbijs pla-
nè loquitur Sapiens, dicens: creauit, & tamen interpretamini quod dictum est,
rectè quidem facientes, ne sapientiam conditricem, rebus conditis annumere-
tis, verū quod in Propheta dictum est, non declarat sanctum spiritum, sed sim-
pliciter de spiritu dictum est. Quomodo igitur cū hæc vox spiritus varijs mo-
dis vsurpetur in scripturis, possitq; quod dictum est suam ac rectam habere sen-
tentiam, vos veluti contentiosi, aut velut Arriani serpentis morfu læsi, puratis a-
pud Amos de spiritu sancto dictum esse, tantum ne vos sentire creaturam simu-
letis.

Capus . 4.

A letis. Dicite igit, sicubi in scriptura diuina reperit spiritus sc̄tus simpliciter dicit
spiritus, vt nō addatur vel Dei, vel p̄ris, aut aliud qdlibet, aut ipsius Christi, aut fi-
lij, aut à me, quod est à Deo, aut cū articulo, vt nō simpliciter dicatur spiritus, sed
τὸ πνεῦμα, id est, ille spiritus, aut hoc ipsum spiritus sanctus, aut paracletus, aut ve-
ritatis, id est, filij qui dicit: Ego sum veritas. Et cū audieritis spiritum, intelliga-
tis esse spiritum sanctum: Excepti sunt autem ab hoc presenti sermone, qui iam
vsurpato spiritus vocabulo, rursus eum nomināt, & quotquot antè docti sermo-
nem esse de spiritu sancto, post si velut repetendo & admonendo solus nomi-
natur spiritus, non ignorant quod audiunt, maximèque si sic quoque cum arti-
culo profertur. In summa, sine articulo aut sine prædicta adiectiōe, nequaquam
significabit spiritum sanctum, cuius generis sunt quæ scribit Paulus ad Galatas.
Hoc solum volo discere à vobis, ex operibus legis spiritum accepistis, aut ex au-
ditu fidei: Qualem autem spiritum acceperant, nisi spiritum sanctum, qui datur
credentibus, ac denuo generatis per lauacrum quo renascimur: Et Thessalonē
censibus scribens: Spiritum, inquit, nolite extinguere. Nam & illis, quia nouer-
ant quem spiritum acceperant, præcipiebat, ne extinguerent accensam in ipsis
spiritus sancti gratiam. In Euangelio verò, humano more iuxta carnem quam
adsumperat, quanquam sic loquuntur Euangelistæ, Iesus autem plenus spiritu,
reuersus est à Iordane. Item illud: Tunc Iesus subductus est à spiritu in desertum,
eandem habet sententiam, ed quod à Luca prius erat dictum: Accidit autem dñs
baptizaretur totus populus, & Iesu baptizato & orante, Apertum est cœlum,
& descendit spiritus sanctus corporali specie, quasi columba super illum. Sic igitur
quum verba fiunt istis, apud quos est spiritus sanctus, si quādo dicitur sine ad-
ditamento, istis dubium non est, quin spiritus sanctus significetur, maximè si ac-
cesserit articulus. Vos autem dicite quum additis sanctum, nunc vbi in scriptu-
ris diuinis reperitis spiritum sanctum simpliciter dicit spiritum, sine additamen-
to de quo diximus, & absque hac, quam commemorauimus, observatione. Verū
in Genesi scriptum est: Spiritus domini ferebatur supra aquas. Ac paulò post: Non permanebit
spiritus meus in hominibus istis, ed quod carnes sunt. In Numeris verò di-
xit Moyses ad Naue: Ne tu zelum habeas in me, & quis dederit populum do-
mini Prophetas, quum dederit dominus τὸ πνεῦμα, id est, spiritum suum super
ipsis: & in iudicibus ad Gothonielem, & factus est super eum πνεῦμα, id est, spi-
ritus domini, & iudicauit Israel. Et rursus. Et factus est super Iephthe πνεῦμα,
id est, spiritus domini. De Samsonē: Adoleuit, inquit, puer, & benedixit illi do-
minus, & cepit πνεῦμα, id est, spiritus domini ambulare cum ipso, & irruit su-
per illum πνεῦμα, id est, spiritus domini. Et Dauid quidem canit. Et τὸ πνεῦμα
τὸ ἀγιον, id est, spiritum sanctum ne auferas à me. Ac rursus in Psalmo CXLII.
Et τὸ πνεῦμα id est, spiritus tuus bonus deducet me in via recta propter nomen
tuum domine. In Esaia verò scriptum est, πνεῦμα, id est, spiritus domini super
me, propter quod vnxit me. Dictum erat autem ante hoc. Væ filij desertores.
Hæc dicit dominus: In istis consilium, & non per me, & fœdera, & non per τὸ
πνεῦμα αὐτοῦ, id est, spiritum meum, vt adderetis iniquitatem iniquitati. Ac rur-
sum: Audite hæc: Non ab initio in occulto locutus sum. Quum fieret, illic eram,
& nunc dominus misit me, & τὸ πνεῦμα id est, spiritus eius. Paulò post verò hunc
in modum loquitur. Et hoc est illorum à me testamentum, dicit dominus, τὸ
πνεῦμα τὸ ἀγιον, id est, spiritus meus in te. Ac rursus in sequentibus subiungit, di-
cens: Non legatus, nec angelus, sed ipse dominus saluos eos fecit, ed quod dissi-
gret eos ac parceret illis, ipse liberauit eos, & exaltauit eos omnibus diebus secu-
li. Ipsi verò rebelles fuerunt, & prouocauerunt τὸ πνεῦμα τὸ ἀγιον, id est, spiritum
sanctum,

πνεῦμα

τὸ πνεῦμα
Nume. ca.
11. iuxta
Græcorū
citationē.

τὸ ἀγιον

h iij sanctum,

sanctum, & versus est illis in inimicitiam. Iam Ezechiel ita loquitur, & sustulit **C**
 πνεύμα, i. spiritus, & duxit me in terram Chaldaeorū in visione in πνεύματι, id est,
 spiritu Dei. In Daniele verò etiam clamauit voce magna, dicens: Purus ego à san-
 guine hoc. Et Micheas quidem ait: Domus Iacob prouocauit πνεύμα, i. spiritum
 domini. Per Ioëlem Deus ait. Et erit post hæc, & effundam de τὸ πνεύματι, i. de
 spiritu meo super omnem carnem. Rursus per Zachariã Dei vox est loquentis
 Nisi sermones meos & legalia mea recipitis quæcunq; ego præcipio seruis meis
 Prophetis. Quinetiam accusans Propheta populum, post pauca dicit: Et cor illo-
 rum statuerunt inobediens, ne exaudirent legem ac sermones tuos, immisit do-
 minus omnipotens in πνεύματι, id est, in spiritu suo, in manibus Prophetarum,
 qui antè fuerunt. Atq; hæc quidem ex veteribus scripturis pauca sublegerimus.
 Cæterum, interrogate & vos ex euangelijs eiq; his, quæ scripsere Apostoli, & au-
 dietis quomodo & illic quum plurima sit spirituum differentia, secundum ex-
 cellentiam sanctus spiritus non simpliciter spiritus, sed cum additamento, de
 quo diximus, nominatur. Dominus igitur quum, quemadmodum prius dixi,
 hominum more baptizaretur propter carnem quam gestabat, dicitur descendit
 se super illum τὸ πνεύμα τὸ ἅγιον, i. spiritus sanctus. Hunc dans discipulis, dicebat
 πνεύμα ἅγιον, i. spiritum sanctum. Docuit autè illos, paracletus τὸ πνεύμα τὸ ἅγιον, id est,
 spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia. Ac
 paulò post de eodẽ, τὸ πνεύμα, i. spiritus veritatis, qui à patre procedit, ille testimo-
 niũ perhibebit de me. Ac rursus: Non em̄ vos estis qui loquimini, sed τὸ πνεύμα
 id est, spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis, ac paulò post. Quod si in πνεύ-
 ματι, id est, spiritu Dei ego eicio dæmonia, profectò peruenit in vos regnum
 Dei. Deniq; vniuersam theologiam nostriq; perfectionẽ, in qua conglutinauit
 nos sibi & per se patri in hoc complens, præcepit discipulis: Ite, docete omnes gẽ-
 tes, baptizantes eos in nomine τὸ πατρὸς & τὸ υἱὸς & τὸ ἅγιου πνεύματος, id est, patris, **D**
 & filij, & spiritus sancti. Cæterum, quum promittit se illis eum missurum, præci-
 piēbat ab Hierosolyma ne discederent, & post paucos dies dum complerentur
 dies pentecostes, erant omnes simul in eodem loco, & factus est repente de cœ-
 lo sonitus tanquam πνεύμα, id est, spiritus qui impetu violento ferretur, & imple-
 uit totam domum vbi erant sedentes, & visæ sunt illis dispersæ linguæ tanquã
 ignis, & sedit super vnumquemq; illorum, & repleti sunt omnes πνεύματος ἁγίου,
 id est, spiritu sancto, & cœperunt loqui varijs linguis, quemadmodum τὸ πνεύμα
 id est, spiritus, dabat eloqui illis. Inde quum etiam impositione manuum Apo-
 stolorum dabatur renatis πνεύμα τὸ ἅγιον, id est, spiritus sanctus Agabus quispi-
 am prophetabat in terra, dicens: Hæc dicit τὸ πνεύμα τὸ ἅγιον, id est, spiritus san-
 ctus. Paulus verò in quo vos τὸ πνεύμα τὸ ἅγιον, id est, spiritus sanctus posuit epi-
 scopos ad regendam ecclesiam Dei, quam acquisiuit per proprium sanguinem.
 Cæterum, eunucho baptizato rapuit πνεύμα, id est, spiritus domini Philippum.
 Ac Petrus scripsit, reportantes finem fidei salutem animarum, de qua salute ex-
 quisierunt scrutatiq; sunt Prophetæ, qui de ea, quæ in nos est gratia, prædixe-
 runt, scrutantes in quod aut quale tempus significabat in illis τὸ πνεύμα χριστοῦ, i.
 spiritus Christi prætestificas, quæ in Christum erant venturæ, passionēs, & quæ
 post hæc, glorias. Ac Ioannes quidem in epistola scripsit: In hoc cognoscimus,
 quod in eo maneamus, & ipse in nobis, quoniam de τὸ πνεύματι, id est, spiri-
 tus suo dedit nobis. Paulus autem Romanis scribit: Vos autem non estis in car-
 ne sed in πνεύματι, id est, in spiritu. Sitantum πνεύμα θεοῦ, id est, spiritus Dei habi-
 tat in vobis, corpus quidem mortuum propter peccatum, τὸ δὲ πνεύμα, id est, spi-
 ritus verò vita propter iustitiam. Quod si τὸ πνεύμα, id est, spiritus eius, qui excita-
 uit Iesum, habitat in vobis, qui excitauit Christum Iesum à mortuis, viuificabit
 & mor-

A & mortalia corpora vestra, propter inhabitantem eius πνεύματι, id est, spiritum
 in vobis. Rursus Corinthijs, τὸ πνεύμα, id est, spiritus enim omnia scrutatur,
 etiam profunda Dei. Quis enim nouit quæ sunt hominis, nisi τὸ πνεύμα, id est,
 spiritus hominis, qui est in eo, ita & quæ sunt Dei nemo nouit, nisi τὸ πνεύμα
 θεοῦ, id est, spiritus Dei. Nos autem non πνεύμα, id est, spiritum huius mundi acce-
 pitimus, sed τὸ πνεύμα, i. sp̄m qui est ex Deo, vt sciamus quæ à Deo donata sunt no-
 bis. Ac paulò post: Omnia verò hæc operatur vnus & idem τὸ πνεύμα, i. spiritus
 diuidens vnicuiq; priuatim sicut vult. Ac rursus: Dñs aut̄ τὸ πνεύμα, i. spiritus est,
 est, vbi verò τὸ πνεύμα, i. spiritus dñi, ibi libertas. Videte quò & Galatis scribat,
 dicens: Vt benedictio Abrahæ fieret in Christo Iesu, vt promissionem τὸ πνεύμα
 τὸ, i. spiritus acciperemus per fidem. Ac rursus: Quoniam aut̄ estis filij, emisit
 Deus τὸ πνεύμα, i. spiritum filij sui in corda nostra clamantẽ, abba pater. Itaq; nõ
 iam es seruus, sed filius. Quod si filius, & hæres Dei per Christum. Ephesijs verò
 hunc in modum locutus est: Nolite contristare τὸ πνεύμα τὸ ἅγιον, i. spiritum sanctum
 Dei, in quo figurati estis in diem redemptionis. Ac rursus: Studentes seruire
 vnitatem τὸ πνεύματι, i. spiritus, in vinculo pacis. Ad Philippenses autem auda-
 cter locutus est, scribens: Quid autem quouis modo, siue per occasionẽ siue ve-
 ritate Christus annunciat, & in hoc gaudeo, sed & gaudebo: noui enim qd̄ mi-
 hi hoc eueniet ad salutem, propter vestrã deprecationẽ ac subministrationẽ τὸ
 πνεύματι, i. spiritus, per Iesum Christum, iuxta expectationẽ ac sp̄ meã, qd̄ in null
 lo pudeat. Et iterũ: Nos em̄ sumus circumcisio, qui πνεύματι, i. sp̄i Dei seruiamus
 & gloriamur in Christo Iesu. Quin & Thessalonicensibus testatur, itaq; qd̄ hæc
 spernit, nõ hominẽ spernit, sed Deũ qui dedit τὸ πνεύμα, i. spiritum sanctum in nos.
 Ad Hebr. verò, ita significante τὸ πνεύμα τὸ ἅγιον, i. spiritu sc̄to, ne adhuc ma-
 nifestaret̄ via sanctorũ in priore tabernaculo habente statũ. Ac rursus: Quanto
 puratis peiore dignus iudicabitur vltione, qd̄ filiũ Dei cõculcarit, ac sanguinẽ testa-
 menti cõmunem duxerit in quo sanctificatus est, & qd̄ τὸ πνεύμα, i. spiritus gratiæ
 cõsumelia affecerit. Et iterũ: Si em̄ sanguis hircorũ & taurorũ & cinis vitule asp-
 sus immũdos sanctificat ad carnis puritatẽ, multò magis sanguis Christi, qui per
 πνεύματος, i. spiritum eternũ semetipsum obtulit immactatũ Deo, vt purgaret con-
 scientiã nostram ab opibus mortuis. Ad Thessal. verò. Et nunc reuelabitur ille
 iniquus, quem dñs Iesus Christus interficiet τὸ πνεύματι oris sui, & abolebit clari-
 tate aduentus sui. Ecce quò spiritus sanctus in tota scriptura designatur. Quid
 igit̄ vos tale in prophetia vidistis? Quin quidẽ ne articulu quidẽ habet sp̄s qd̄ dici-
 tur apud prophetã, vt vel occasionẽ habere possitis. Sed simpliciter ausi estis mo-
 dõs vobis ipsi cõminisci ac dicere: Spiritum qui creati dicẽt, eundẽ esse cũ spiritu
 sancto. Et in poteratis discere etiã à studiosis viris de spirituum differentia. Dicit̄
 em̄ & hominis spiritus, quẽadmodum canit David: Noctẽ cõmentabar cũ corde
 meo, & verebar̄ τὸ πνεύμα μου, i. spiritum meum. Baruch verò precas dicit: Ani-
 ma in angustijs, & πνεύμα, i. spiritus te diorũ, clamaui ad te. Et in cantico trium pu-
 erorum: Benedicite πνεύματι, i. spiritus & animæ iustorum domino. Apostolus
 verò scribit: Ipse τὸ πνεύμα, i. spiritus contestatur τὸ πνεύματι, i. spiritui nostro,
 quod sumus filij Dei: quod si filij, & hæredes. Ac rursus: Nemo nouit quæ sunt
 hominis, nisi spiritus hominis, qui est in ipso. In epistola verò ad Thessalonicen-
 ses deprecans dicit: Integer vestet̄ τὸ πνεύμα, id est, spiritus & anima & corpus
 irreprehensibiliter in aduentu domini nostri Iesu Christi seruetur. Dicitur au-
 tem & ventorum spiritus hunc in modum, in Genesi quidem. Et induxit De-
 us τὸ πνεύμα, id est, spiritum supra terram, & laborauit aqua. In Iona verò: Et ex-
 citauit dominus πνεύμα, super mare, & facta est procella magna in mari, &
 nauis periclitabatur ne comminueretur. Et in Psalmo, cxi. scriptum est: Dixit
 & venit

& venit πνεύμα, i. spiritus procellæ, & exaltati sunt fluctus eius. In Psalmo vero exlviii. Laudate dominum de terra, dracones & omnes abyssi, ignis, grâdo, nix, glacies, πνεύμα, i. spiritus procellæ, quæ faciunt verbum eius. Et in Ezechiele: In throno tuo, in corde maris, in aquis multis duxerunt te remiges tui, πνεύμα, i. spiritus austris cōminuet te. Cæterum, cum & vos versemini in diuinis scripturis, inuenietis dici spiritum etiam sensum, qui est in diuinis sermonibus, scribente Paulo: Qui & idoneos nos fecit ministros noui testamenti, non literæ, sed πνεύμα, i. spiritus. Litera em̄ occidit, spiritus aut̄ uiuificat. Quod dicitur, litera deformatum est, sensus aut̄ qui est in eo, spiritus dicitur. Hoc pacto & lex spiritalis est, quemadmodum rursus dixit: Ne seruiamus uetustati literæ, sed in nouitate πνεύμα, i. spiritus. Et ipse quidem gratias agens, dicebat: Nimirum igitur ipse ego mente quidem seruo legi Dei, cæterum carne legi peccati. Nihil igitur nunc condemnationis est his, qui sunt in Christo Iesu: Nam lex πνεύμα, i. spiritus uitæ in Christo Iesu liberauit me à lege peccati. Cæterum, Philippus eunuchum à litera ad spiritum uolens conuertere, dicebat: Num intelligis quæ legis? Tale quiddam habuisse & Caleb testatur scriptura: Factus est, inquit, πνεύμα, id est, spiritus alius in ipso, & sequutus est me: Inducam eum in terram, in quam uocatus est: Nam alia mente, diuersa à mente illorum loquutus, ipse gratus Deo factus est. Tale habere cor Deus hortatus est populum per Ezechielem, dicens: Facite uobis ipsis cor nouum, & πνεύμα, id est, spiritum nouum. Hec itaque quum ad hunc se modum habeant, tantaq; spirituum uarietas demonstratur, meliores fueritis, si de spiritu qui creatur audietes, de vno quopiam eorum de quibus iam diximus sentiat, quale erat, qd̄ in Esaia scriptum est: Concordauit Aram cum Ephraim, & excidit anima eius & anima populi ipsius, quemadmodum in nemore lignum à πνεύμα, id est, spiritu mouetur. Tale erat & qd̄ dñs excitauit spiritum in mari propter Ionam, sequunt̄ em̄ tonitruum & uentorum spiritus, quemadmodum de pluuia super Achab scriptum est, & factum est hucusq; & cælum obtenebratum est in nubibus & spiritu. Sed quoniam, ut aiunt, sermo mentionem facit Christi, cōsequenter cum dicitur spiritus, nihil aliud q̄ sanctum spiritum consideratis. Cæterum spiritum diuine nature, & alienare à filio ubi animaduertitis? Quando quidem Christum negatis esse creaturam, spiritum uero sanctum dicitis esse creaturam absurdum est, quæ natura dissimilia sunt, simul nominare. Quæ em̄ cōmunio aut quæ similitudo creature ad creatorē? Quando quidem tempus est, ut filio annumeretis cōnectatisq; ab ipso conditas creaturas. Satis igitur erat, de spiritu uentorum, quod scriptum est intelligere, ut ante dictum est. Cæterum, quoniam causamini in eo sermone fieri mentionem Christi, operæ precium est exactius considerare quod dicitur, si forte ex eo qd̄ spiritus creati dicit, inueniamus sensum aptiorē. Quid igitur est annunciare in hominibus Christum eius, q̄ eum fieri hominē, ut idem dictum polleat huic: Ecce uirgo in utero habebit, & pariet filium, & uocabunt nomen eius Emanuel. Itemq; cætera quæcunq; de illius aduentu scripta sunt. Cum autem aduentus in carne annūciatur de uerbo, qualem oportet intelligere creati spiritum nisi spiritum hominum, qui denuo creaturac renouatur? Nam id & per Ezechielem pollicebatur Deus, dicens: Dabo uobis cor nouum, & spiritum meum dabo in uobis. Quando tandem hoc impletum est, nisi quum adueniens dominus renouauit omnia per gratiam. Ecce enim in hoc dicto spiritum differentia demonstratur, ac spiritus quidem qui renouatur, noster est; spiritum uero sanctum, non simpliciter spiritum, sed ipsius spiritum ait esse, per quem noster renouatur, quemadmodum habet psaltes Psalmo ciii. Auferes spiritum eorum, & deficient, & in puluerem suum reuertentur. Emittes spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Quod si spiritu Dei renouamur, uidelicet non est

A est spiritus sanctus qui nunc creati dicitur, sed noster. Quod si recte sentitis, filium non esse creaturam, eo quod per uerbum facta sunt omnia, an non est blasphemum, uos dicere creaturam esse spiritum, in quo pater omnia per uerbum suum perficit ac renouat? Et si ob id quod scriptum est, simpliciter creati spiritum, fingunt sibi hunc esse spiritum sanctum, sciant spiritum sanctum non iam creati, sed nostrum esse qui in illo renouatur. De quo & Dauid precabatur canens: Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in uisceribus meis. Hic quidem dicitur creati, prius autem formauerat, sicut ait Zacharias, extendens cælum, & fundans terram, & formans spiritum eius in eo. Quod em̄ prius formarat, hoc collapsum recreat ipse adsumpta creatura. Quoniam uerbum caro factum est. Ut quæ admodum Apostolus ait, duos cōderet in unum nouum hominē, qui secundum Deum creatus est, in iustitia & sanctitate ueritatis. Non em̄ uelut alio condito diuerso ab eo, qui initio, secundum imaginē Dei factus est, homine, sed eū, qui in Christo conditus erat, admonuit nos recipere. Quod & per Ezechielem declaratur dicentem: Facite uobis ipsis cor nouum, & spiritum nouum, & quare moriemini domus Israel? Quoniam nolo mortem morientis dicit Adonai dñs. Ergo cum hunc habeat sensum, qd̄ spiritus creati dicitur, congruenter ad eundem modum intelligitur formari tonitruum. Fidelis sermo & immobilis spiritus lex. Huius em̄ ministros cum dñs uellet esse Iacobum & Ioannem, uocauit eos Boanerges, id est, filios tonitruum. Itaq; Ioannes quidem uerè clamat e cælo: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum. Prius enim lex uerbum habebat futurorum bonorum, cæterum, ubi dñs annunciatus est hominibus, & aduenit, dicens: Ipse qui loquebar, adsum: tunc uero ait Paulus: Huius uox terram concussit, qui prius denūciauerat. Adhuc semel ego mouebo, non solum terram, uerum etiam cælum. Quod aut̄ dicit adhuc semel, declarat eorum que mouetur transmutationē ut maneant ea, quæ non mouentur. Quapropter regnum inconcussum adsumentes, habemus gratiam, per quam seruiamus accepti Deo. Quod aut̄ hic dicit regnum inconcussum, idem alibi canit Dauid: Dñs regnauit, decorem indutus est, indutus est dñs uirtutem & præ-

Psal. 2. 9.

tus

tus Christi dictus est, at angelus nequaquam, neque archangelus, neque spiritus ministerij, quales sunt angeli, sed ipsi potius ministratur, Gabriele loquente Mariae, Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Ceterum, cum scripturae non dicant spiritum angelum, quo pacto poterunt isti excusare tantam audaciam alienam à ratione: Vbi sanè & Valentinus, qui eis huius peruerse mentis semen iniecit, hunc quidem paraclerum, illos verò nominauit angelos, pariq; tempore, spiritum equalem copulat angelis insanissimus. Sed ecce, inquit, in Zacharia propheta scriptum est: Hæc dicit angelus loquens in me, nec obscurum est, quin spiritum significet angelum esse, qui in ipso loquebatur. Verum hoc nequaquam dicerent, si quod legunt, attenderent: Siquidem ipse Zacharias, cum visionem de candelabro vidisset, ait, & occultatus est angelus qui loquebatur in me, & dixit: Non intelligis quæ sunt ista: Et dixi, non domine. Ac respondit, locutusq; est ad me, dicens: Hic est sermo domini ad Zorobabel, dicens: Non in virtute magna, neque in robore, sed in spiritu meo, dicit dominus omnipotens. Vnde perspicuum est, quòd angelus qui loquebatur prophetae, nequaquam fuerit spiritus sanctus, sed ipse quidem angelus Dei nuncius erat, spiritus verò sanctus est spiritus omnipotentis, cui minister est angelus, est autem inseparabilis à diuinitate, atq; verbi potentia. Sed quoniam causantur ex dicto apostolico, quòd post Christum dixerit electos angelos, dicant quis ex omnibus hic est, qui trinitati copulatur. (Neq; enim sanè omnes, vnus sunt numero,) aut quis est istorum, qui descendit in Iordanem speciei columbae? Milies mille sunt, ac decies milies decem milia, qui ministrant. Aut quamobrem non dictum est, apertis caelis, descendit vnus ex electis angelis, sed descendit spiritus sanctus? Aut quamobrem ipse dominus de consummatione mundi loquens discipulis, cum eos mitteret, dicebat: Mittet filius hominis angelos suos, & ante hæc dictum erat: Angeli ministrabant ei. Et iterum ipse dicit: Exhibunt angeli. Ceterum, cum discipulis daret spiritum, aiebat: Accipite spiritum sanctum. Cum autem emitteret illos, dicebat: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij, & spiritus sancti. Non enim adiungit angelum deitati, neq; per creaturam adglutinavit nos & sibi & patri, sed per spiritum sanctum. Quod quidem ipse pollicens, non dixit se missurum angelum, sed spiritum veritatis, qui ex patre procedit, & ex ipso accipit, datq;. Ac Moyses quidè cum sciret angelos esse creaturas, spiritum verò sanctum vnitum filio & patri, cum loqueretur illi Deus: Vade, ascende hinc tu & populus tuus, quem eduxisti ex terra Aegypti, quã iuravi Abraham, & Isaac, & Iacob, dicens: Semini vestro dabo terram hanc, simul mittam ante faciem tuam angelum meum, & eijciet Chanaanem, recusauit dicens, nisi ipse simul eas nobiscum, ne me abducas hinc. Non enim volebat creaturam esse ducem populi, ne discerent seruire creaturae, præter omnium conditorem Deum, nimirum angelo recusato obsecrat ipsum Deum, vt dux sit ipsorum. Porro, cum Deus pollicitus esset, dixissetq; ad eum: Et istum sermonem quem locutus es, faciam. Inuenisti enim gratiam in conspectu meo, & noui te supra omnes. Scriptum est in Esaia: Qui educit de terra pastorem ouium, hoc est, qui ponit in eis spiritum sanctum. Qui reduxit dextra Moysen. Ac paulò post ait: Descendit spiritus à domino, ac deduxit eos, sic duxit populum suum faciens sibi ipsi nomen gloriae. Quis ex his non perspicit veritatem? Cur enim Deus promississet se fore ductorem, ecce non iam angelum promittit se missurum, sed spiritum suum qui est supra angelos, atq; ipse est is, qui ducit populum, ostenditurq; quòd spiritus non est de numero creaturarum, neque angelus, sed supra creaturam vnitus deitati patris. Siquidem ipse Deus per verbum in spiritu deducit populum. Vnde & per vniuersam scripturam: Ego eduxi

A
 eduxi vos de terra Aegypti, testes vos estis, an Deus fuerit alienus in vobis præter me. Quin & sancti Deo acclamant: Deduxisti sicut oues populum tuum, & deduxit eos in spe, & non est grauatus. Hinc & hymnum consecrant, dicentes: Qui eduxit populum suum in deserto, Quoniam in seculum misericordia eius. Magnus autem ille Moyses assidue dicit: Dominus Deus qui precedit ante faciem vestram. Nimirum Dei spiritus, nequaquam esse potest angelus, neque creatura, sed potius eiusdem deitatis. Quum enim spiritus esset in populo, Deus per filium in spiritu erat in eis. Verum aiunt isti, esto, ista sic se habeant, quamobrem ergo Apostolus post Christum non nominauit spiritum sanctum, sed electos angelos: Sed idem aliquis ab ipsis percunctetur, quare non archangelos neque Cherubin, neque Seraphin, neque dominationes, neque thronos, neque aliud quippiam, sed electos angelos nominauit Paulus? An quoniam non hoc modo nominauit, angeli sunt archangeli, aut soli angeli sunt, & neque Seraphin, aut Cherubin, non archangeli, neque dominationes, neque throni, neque principatus, neque aliud quippiam sunt? Verum istud est necessitatem imponere Apostolo, quare nõ sic, sed sic scripserit, & ignorare diuinas scripturas, & ob id circa veritatem errare. Ecce enim apud Esaiam scriptum est: Venite ad me, & audite hæc. Non ab initio in occulto locutus sum, cum fierent illic eram, & nunc dominus misit me, & spiritum suum: Apud Haggeum verò: & nunc corroborare Zorobabel dicit dominus, & corroborare Iesu filii Iosedec sacerdos magne, dicit dominus, & corroboretur totus populus terræ dicit dominus, & facite quoniam ego vobiscum sum, dicit dominus omnipotens, & spiritus meus astitit in medio vestrum: & apud vtrunq; prophetam ab vno domino & vno spiritu mentio facta est. Quid igitur de hoc quoq; dicent: Nam si quoniam Christi mentionem faciens Paulus de patre tacuisset, sed electorum angelorum fecisset mentionem, ideo spiritum coniungerent angelis, tempus est, vt in his propheticis versantes audacius disputet, etiam de eo quod silentio præteritum est. Siue enim dominum dicent esse filium, quid tandem dicent de patre? Siue spiritum sanctum dixerint, quid dicent de filio? Nam blasphemiam aduersus illum ex his consequentem absit vt quisquam cogitet. Necessè est enim eos dicere, aut omnino non esse, aut rebus conditis an numerare id quod taceretur. Quid autem dicere potuerit qui cum istis sentiunt ludex quidam erat in quadam ciuitate, Deum non timens & hominem non reuerens. Nimirum post Deum nominauit hominem: filius est iste homo, quem non reueritus est iniquus iudex, an quoniam post Deum nominauit hominem, tertius est filius post hominem: Quid autem si Apostolum in eadem hac epistola rursus dicentem audiant: Præcipio tibi in conspectu Dei, qui viuificat omnia, & Iesu Christi, qui testificatus est sub Pontio Pilato bonam confessionem, vt serues præceptum immaculatum irreprehensibile. An igitur quoniam nunc tacuit de angelis & spiritu, ambigunt etiam de spiritu deq; angelis an sint? Certè ambigunt. Tales enim blasphemias de spiritu proferre consueti sunt. Quod si audierint scripturam dicentem in Exodo: Timuit populus dominum, & crediderunt Deo ac Moysi famulo eius, an annumerabunt Deo Moysen, ac post Deum subaudient filium, an solum Moysen? Quid autem si audierint & patriarcham Iacob benedicientem Ioseph dicentemq;: Deus qui enutrit me à iuuentute mea vsq; ad diem hunc, angelus qui eripuit me ex omnibus malis benedicat pueris. An quoniam post Deum nominauit angelum, prior est angelus filio, aut angelis annumeratur filius? Certè rursus ita sentient, corruptum habentes cor. Sed apostolica fides talis non est, neque omnino Christianus istos tulerit. Siquidem sancta ac beata trinitas, indiuisibilis & vnita sibi ipsi est, & quum dicitur pater, adest & huius verbum, & qui in hoc est spiritus, Et si filius nominetur, in filio est

qui sapientiam copiosius ceteris omnibus sortitus est, videns fieri non posse, ut hæc homines inueniant, aiebat: Et quidem vniuersam ætatem dedit in corde eorum, ne inueniret homo creaturam, quam fecit Deus ab initio vsque ad finem. An igitur quoniam inuenire non possunt, profitentur non esse? Certè profitentur, sed corruptam habentes mentem. Proinde iure quis eis dixerit: Ostuli & nihil non audentes. Quin potius desinitis esse curiosi de sancta trinitate, tantumque creditis eam esse, quum habeatis huius rei doctorem Apostolum dicentem: Credere enim oportet primum Deo, quod est, quodque exquirentibus ipsum remunerator est. Non enim dixit, quomodo sit, sed tantum esse dixit: Quod si nesci quidem abdunt sese, dicant quomodo est pater, ut hoc pacto discant, quomodo est & huius filius. Verum absurdum est, inquit, de patre tales quaestiones proponere. Audiatur etiam absurdum esse, de verbo eius huiusmodi quaestiones proponere. Ita que quum iste conatus superuacaneus sit ac plusquam insanus, ne quis posthac istiusmodi percunctetur, aut ea tantum, quæ in sacris literis sunt, discat. In his enim satis idonea ac sufficientia posita sunt hisce de rebus exempla. Fons igitur ac lux dicitur pater. Nam me, inquit, reliquit fontem aque viuae. Ac rursus in Baruch, Quid est Israel, quod in terra inimicorum reliquisti fontem sapientiae? Ac iuxta Ioannem: Deus noster lux est. Dicitur autem & filius, velut ad fontem, fluuius. Fluuius enim Dei impletus est aquis. Ad lucem autem splendor, dicente Paulo: Qui quum sit splendor gloriae, & figura substantiae. Ergo quum pater lux sit, filius autem splendor eius, nam non oportet pigere, eadem de his praesertim, iterum dicere, frequenter videre est, in filio spiritum, per quem illustramur. Ut det, inquit, vobis spiritum sapientiae ac reuelationis in agnitione ipsius illuminatos oculos cordis. Quum autem illuminamur spiritu, Christus est in eo illuminans. Erat enim, inquit, lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Rursus quum pater sit fons, ac filius dicatur fluuius, spiritum dicimur potare. Scriptum est enim: Nos omnes eodem spiritu potati sumus. Quum autem potamur spiritu, Christum bibimus. Biberunt enim de spiritali, consequente ipsos petra, petra autem Christus, Ac rursus quum Christus sit verus filius, nos accipientes spiritum reddimur filij. Non enim accepistis, inquit, spiritum seruitutis iterum ad terrorem, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum. Quum autem efficiamur filij per spiritum, nimirum in Christo vocamur filij Dei. Quotquot enim receperunt eum, dedit illis potestatem filios Dei fieri. Deinde patris, qui, ut ait Paulus, solus sapiens est, filius est ipsius sapientia, Christus enim Dei virtus ac Dei sapientia. Quum autem filius sit sapientia, nos dum sapientiae spiritum accipimus, filium habemus, ac per eum sapientes reddimur. Sic enim scriptum est Psalmo CXLV. Dominus soluit compeditos, dominus sapientes reddit caecos. Quumque spiritus sanctus datur in nos (Nam Saluator ait: Accipite spiritum sanctum) Deus est in nobis. Sic enim scripsit Ioannes: Si dilexerimus nos inuicem, Deus in nobis manet. Per hoc cognoscimus, quod in eo manemus, & ipse in nobis, quod de spiritu suo dedit nobis. Quum verò Deus est in nobis, & filius est in nobis, dicente ipso filio. Veniemus ego & pater, & mansionem apud eum faciemus. Ad hæc, cum vita sit filius. Ego enim, inquit, sum vita, viuificari dicimur per spiritum. Quod enim excitauit, inquit, Iesum a mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra, propter inhabitatem spiritum eius in vobis. Cum autem viuificamur per spiritum, Christus ipse dicitur in nobis viuere. Cum Christo enim, inquit, crucifixi sumus, viuo autem non iam ego, sed viuit in me Christus. Ac rursus: Quemadmodum filius opera quæ faciebat ipse, dicebat a patre fieri. Ait enim: Pater in me manens, ipse facit opera sua. Credite mihi quod ego in patre, & pater in

me

me. Alloqui propter opera illius credite mihi. Consimili modo, quæ virtute spiritus faciebat Paulus, dicebat Christi esse opera. Non enim audebo quicquam dicere, eorum quæ non est Christus operatus in me, ad obedientiam gentium, sermone & facto, in virtute signorum ac prodigiorum, in virtute spiritus sancti. Huiusmodi naturæ societas atque vnitas cum sit in sancta trinitate, quis dirimet filium a patre, aut spiritum sanctum a filio, aut ab ipso patre? Aut quis est adeo confidens, ut ausit dicere trinitatem sibi dissimilem diuisamque naturæ esse, aut filium alterius essentiae esse quam sit pater, aut spiritum sanctum alienum esse a filio? Quomodo verò sint hæc, si quis vicissim percunctetur querens, quo pacto cum pater est in nobis, dicitur filius in nobis esse. Rursus cum filius est in nobis, dicitur in nobis esse pater, aut quomodo cum omnino tota trinitas sit, per vnum significatur trinitas, aut cum vnus est in nobis, trinitas esse dicitur? Dicat ipse primum splendor lucis, aut sapientiam sapientis, aut dicat quomodo sint hæc. Quod si hoc non potest, multo magis huiusmodi de Deo quaerere, insanientium est temeritas. Deitas enim, ut ante dictum est, non datur per demonstrationem rationum, sed per fidem piamque cogitationem cum religione. Etiam si salutiferam crucem, non in sapientia verborum, sed in ostensione spiritus ac virtutis prædicabat Paulus, cum tamen audisset verba non referenda in paradiso, quæ non est fas homini loqui, de hac trinitate quis poterit enarrare? Hinc tamen difficultati in explicabili, poterit aliquis mederi, primum quidem per fidem, deinde ex ijs, quæ iam dicta sunt, videlicet de imagine, de splendore, de fonte & fluuiio, de hypostasi & figura. Quemadmodum per propriam imaginem est filius in spiritu, ita & pater in filio. Siquidem quæ fieri non potest, ut per rationes hæc interpretemur, aut comprehendamus, diuina scriptura consolans imbecillitatem nostram, huiusmodi nobis dedit exempla, ut sic propter incredulitatem audacium hominum, dicamus simplicius, & dicamus absque periculo, cumque venia posthac sentiamus & credamus, vnam esse sanctificationem ex patre per filium, quæ sit in spiritu sancto. Quæ admodum enim vnica progenies est filius, sic & spiritus qui a filio datur ac mittitur, & ipse est vnus, non multi, nec est de numero multorum, sed ipse solus est spiritus. Etiam cum vnus sit filius, qui est verbum viuum, oportet eius vnâ esse vim viuam, consummatam, plenam, ac sanctissimam & illuminatricem, quæ gratis a patre procedere dicitur, quoniam a verbo, quod citra controuersiam est a patre, respundet, mittitur ac datur. Nimirum filius a patre mittitur. Sic enim, inquit, Deus dilexit mundum, ut filium suum vnigenitum emiserit: rursus filius emittit spiritum. Ait enim: Si ego abiero, mittam paracletum. Ac filius quidem glorificat patrem, dicens: Pater ego te glorificaui. Spiritus autem glorificat filium. Ille enim, inquit, me glorificabit. Et filius quidem ait: Quæ audiui a patre, hæc loquor in mundum. Spiritus autem accipit a filio. Ait enim. De meo accipiet, & annuntiabit vobis. Ac filius quidem venit in nomine patris. Spiritus verò sanctus, ait filius, quæ mittet pater in nomine meo. Hunc ordinem ac naturam cum spiritus habeat erga filium, quid obstat, quo minus qui hunc dicit creaturam, idem necessario sentiat de filio. Quod si filij spiritus, est creatura, consequens erit, ut & verbum patris dicant creaturam. Nam hæc imaginantes Arriani, in Caiaphæ iudaicum prolapsi sunt. Quod si simulant se non sentire cum Arrio, qui de spiritu talia prædicat, fugiant etiam illius verba, neque committant impietatem aduersus spiritum. Quæ admodum enim filius qui est in patre, in quo & pater est, non est creaturam sed propriam substantiam patris. Hoc enim & vos præ vobis fertis dicere sic & spiritum qui est in filio, & in quo est filius, non fas est creaturis adiungere, neque separare eum a verbo, ac trinitatem imperfectam reddere. Itaque quod attinet ad dictum propheticum atque apostolicum, quorum gratia subuertentes intellectum deceperunt seipsum, satis est per hæc confutasse tropicorum blasphemiam ex inscitia profectam.

i iij

iam ve-

Iam verò videamus ipsa per se, quæ in diuinis scripturis de spiritu sancto dicitur, ac velut probati trapezctæ discernamus, num quid propriū habeat spiritus cum creaturis, aut propriū cū dei verbo, vt aut creaturā dicamus spiritū, aut creatorē, aut diuersum quidē à creaturis, propriū verò & vnum increatæ trinitati, quæ est deitas; forsitan vel sic erubescant, vbi didicerint quantum à diuinis eloquijs abhorreant verba blasphemiarum ab ipsis inuenta. Creaturæ itaq; ex nihilo factæ sunt, atq; esse cœperunt. In principio liquidē fecit Deus cœlum & terrā, & omnia quæ in ea sunt. Spiritus autē sanctus dicitur ex Deo. Nullus em̄, inquit, nouit ea, quæ sunt hominis, nisi spūs hominis qui est in ipso: sic & quæ sunt Dei, nemo nouit, nisi spiritus Dei. Nos autē nō spiritū mundi accepimus, sed spiritū qui est ex Deo. Ex his itaq; dicitis quæ cognatio spiritui cū creaturis? Siquidē creaturæ nō erāt, Deus autē est qui est, ex quo etiā spiritus. Quod autē est ex Deo nō potest esse ex nihilo, nec creatura, ne iuxta istos etiā spiritus qui ex illo est, creatura credat esse. Quis igitur istiusmodi vesanos sustineat dicentes & ipsos in corde, nō esse Deū? Etenim quemadmodum nemo nouit quæ sunt hominis nisi spiritus qui est in ipso, ita quæ sunt Dei nemo nouit, nisi spiritus qui in ipso est. An non blasphemū fuerit dicere creaturā esse spiritū, qui est in Deo, qui etiā profunda Dei scrutatur? Docetur em̄ ex his dicere qui talis est, hominis quidē spiritus extra ipsum hominē esse, verbū verò quod est in patre & spiritum esse creaturā. Ac rursum spiritus sanctificationis & renouationis, & est & dicitur spiritus. Scribit em̄ Paulus: Qui præfinitus est filius Dei in virtute per spm̄ sanctificationis ex resurrectione mortuorū Iesu Christi dñi nostri. Ac rursum ait: Sed iustificati estis in nomine dñi nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri. Quin & ad Titum scribens, dicebat: Cū verò bonitas & humanitas apparuit seruatoris nostri Dei, nō ex operibus quæ sunt in iustificatiōe, quæ fecimus nos, sed iuxta suā misericordiā saluos nos fecit, per lauacrum regenerationis ac renouationis spiritus sancti, quem effudit in nos abūdē per Iesum Christū seruatore nostrum, vt iustificati illius gratia heredes efficiamur secundū spiritū vitæ æternæ. Creaturæ verò sunt hæc, quæ significant ac renouantur. Emittit spm̄ suū & creabunt, & renouabit faciem terræ. Quin & Paulus ait: Impossibile em̄ eos, qui semel illuminati sunt, gustauerūt que donū cœlestē, ac participes facti sunt spiritus sancti. Quod igitur non sanctificatur ab alio, nec participes est sanctificationis, sed ipsum est quod vim habet sanctificandi, p̄ quod & creaturæ oēs sanctificant, quō fuerit vnum de numero omnium, aut propriū ijs, quæ ipsius participatione sanctificantur. Necessē est em̄ ijs qui hoc dicunt, dicere filiū quoq; per quē omnia facta sunt, vnum esse de numero omnium. Spiritus viuificans dicitur, ait enim: Qui excitauit Iesum à mortuis, viuificabit & mortua corpora vestra per inhabitatē spiritum eius in vobis. Et dñs quidē est ipsa vita ac lux vitæ, quæ admodum dixit Petrus: Dixit autē ipse dñs: Aqua quā ego dabo ei, fiet in ipso fons aquæ salientis in vitā æternā. Hoc autē dicebat de spiritu, quem accepturi erant credentes in ipsum. Creaturæ verò sicut antea dictum est, sunt quæ viuificantur per ipsum. Caterū q̄ nō est participes vitæ, sed q̄ ipsum impartit viuificatq; creaturas, quā habet cognationē ad res conditas, aut quō omnino posset esse de numero creaturarum, quæ per illum à verbo viuificantur: Vnctio dicitur spiritus, & est signaculum. Ioannes em̄ ait: Et vnctio quam accepistis ab eo, manet in vobis, nec opus habetis, vt quis vos doceat, sed ipsius vnctio, spiritus illius docet vos de omnibus. In propheta verò Esaiā scriptum est. Spiritus dñi super me, eo q̄ vnxit me. Ac Paulus ait: In quo & credentes signati estis in diem redemptionis. Creaturæ verò per hunc signantur & vnguntur, deq; omnibus docentur. Quod si spiritus est vnctio ac signaculum quo vngit & obsignat omnia verbum, quæ similitudo aut proprietates vnctionis ac si-

ac signaculi ad ea quæ vnguntur & signantur: Itaq; iuxta hanc rationem nequaquā fuerit ipse vnus de numero omnium. Neq; em̄ esse potest signaculum de numero eorum quæ signantur, nec vnctio de numero eorum quæ vnguntur, sed propriū hoc est vngentis & signantis verbi. Nam vnctio quidē fragrantiam ac redolentiam vngentis habet, atq; ij qui vnguntur, huius participes dicūt: Christi bonus odor sumus. Signaculum autē formam Christi signantis habet, & huius qui signantur participes sunt, dum iuxta hoc formant, dicente Apostolo: Filioli mei quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. Sic & dum signamur, merito participes diuinæ naturæ reddimur, quemadmodum dixit Petrus. Atq; hoc modo participes est omnis creatura verbi per spiritum, ac per spiritum reddimur omnes participes Dei. Ait enim: Nescitis quod templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis: Si quis templum Dei violauerit, perdet illum Deus. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos. Caterū si spiritus est creatura, haudquaquam vlla per eum communio naturæ filij facta fuisset nobis: ac creaturæ quidem fuisset copulati, sed alieni à natura diuina fuisset, tāquam nullius rei ex illo participes. Nunc autem cum dicimur participes Christi & participes Dei, ostenditur quem est in nobis vnctio ac signaculum non esse naturæ rerum conditarum, sed fidei, per eum, qui in illa nos sociauit patri. Nam hoc Ioannes in superioribus docens, scripsit, Per hoc cognoscimus, quod in Deo manemus, ac Deus in nobis, quod de spiritu eius dedit nobis. Quod si spiritus participatione reddimur consortes diuinæ naturæ, insaniam, si quis dicat spiritum habere naturam rerum conditarum, ac non potius Dei. Propter hoc enim in quibus esse incipit, ij sunt dii. Quod si deos facit, dubium non est, quin huius naturæ Dei natura sit. Insuper est quiddam etiam euidentius ad hanc hæresim evertendam. In Psalmo centesimotertio canitur, quemadmodum diximus: Afferes spiritum eorum, & deficient, & in puluerem suum reuertentur. Emitte spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Paulus autem scripsit Titō, per lauacrum renouationis spiritus sancti, quem effudit in nos abūdē per Iesum Christum. Quod si pater per verbum in spiritu creat omnia ac renouat, quæ similitudo aut cognatio creatori ad creaturam? Aut omnino quomodo erit is per quē creant omnia, creatura? Nam hanc huiusmodi blasphemiam sequitur, et in filiū blasphemiam, vt qui dicunt spiritū esse creaturā, idē dicantq; & verbum per quod omnia condita sunt, creatura sit. Imago filij dicitur, & est spiritus, quos enim præcognouit & prædestinauit conformes imaginis filij sui. Itaq; cum ipse quoq; confiteantur filium non esse creaturam, nequaquā huius imago poterit esse creatura. Qualiscunq; em̄ fuerit imago, talem oportet & eum esse, cuius est imago. Vnde congruenter decenterq; profiteamur verbum nō esse creaturam, cum sit imago patris. Itaq; qui spiritum creaturis annumerat, omnino filium quoq; inter has numerabit, blasphemiam proferens, per hoc etiam in patrem, propter huius imaginē in quā dicit blasphemiam. Videlicet diuersus à creaturis est spūs, ac demonstratum est eum potius esse proprium filij & non alienū à Deo. Quandoquidē & illa est præclara istorum interrogatio. Si ex Deo est spiritus, quare nō dicitur & ipse filius? Demonstrata est etiam in his quæ prius dicta sunt, istorum præceptis confidentia, demonstratur autē & nunc nihilo minus. Nā non filius dicitur est in scripturis, sed spūs Dei in ipso Deo, & ex ipso deo dicitur est, sicuti scripsit Apostolus. Quod si filius, qm̄ ex patre est, proprius est illius substantiæ, necesse est, vt & spūs qui ex Deo dicitur, proprius sit iuxta substantiā filij. Videlicet cū dñs sit filius, ipse spūs dicitur est spiritus adoptionis filiorū. Ac rursum cū dñs sit sapientia & veritas, spiritus scriptus est spūs sapientiæ & veritatis: ac rursum filius quidem est virtus Dei ac dominus gloriæ, spiritus autem dicitur spiritus virtutis

tutis & spiritus gloriae. Ad hunc modum de vnoquoque loquente scriptura, Paulus quidem dicente Corinthiis: Si enim cognouissent, nequaquam de inuincibili gloria crucifixissent: & in alijs: Non enim iam accepistis spiritum seruitutis iterum ad terrorem, sed spiritum adoptionis filij. Et iterum: Emisit Deus spiritum filij sui in cordibus nostris clamantē Abba pater. Petrus autē scripsit: Quod si probris afficimini in nomine Christi, beati, quoniam gloriae ac virtutis spiritus super vos requiescit. Dominus verò dixit spiritū veritatis & consolatorē esse spiritū, ex quo demonstratur perfectā esse in hoc trinitatem. Per hunc itaque glorificat creaturam verbum, deos nos reddens, ac filios offert patri. Id autē quod creaturā verbo coniungit, nequaquam fuerit ipsum de numero creaturarum. Et quod creaturam facit filios, nequaquam fuerit alienum à filio, alioqui necesse esset aliū querere spiritū, ut & hic per illum copuletur verbo. Verū hoc absurdum. Non sanè de numero rerum conditarum est spiritus, sed proprius patris veritatis, per quē etiam ea quae condita sunt verbum facit deos. Ceterū in is, per quem creatura fit Deus, nequaquam ipse fuerit extra patris deitatem. Quod verò supra creaturā est spiritus ac diuersus à rerū conditarum natura, sed proprius deitatis, licet & hinc intelligere inuertibilis & immutabilis est spiritus sanctus. Sanctus enim, inquit, spiritus disciplinae, fugiet dolū, & recedet à cogitationibus imprudentibus. Ac Petrus quidem ait in incorruptibilitate mansueti & quieti spiritus. Rursum in sapientia: Spiritus enim tuus immortalis est in omnibus. Nemo nouit quae sunt Dei, nisi spiritus Dei qui est in ipso. Non est autē apud Deum, sicut ait Iacobus, ira, mutatio aut vicissitudinis obumbratio. Spūs igitur qui in deo est sanctus, meritō fuerit inuertibilis & immutabilis & incorruptibilis. Atqui rerū conditarū creaturūque natura est vertibilis, tanquam sanè quae sit extra Dei substantiam, & ex nihilo subsistens. Ait enim: Omnis homo mendax, & omnes peccauerunt & egent gloria Dei. Angelos verò quod non seruauerunt suam originē, sed deseruerunt propriū domiciliū, in iudiciū magni diei, vinculis sub caligine reseruat. In Iob verò, si aduersus sanctos suos angelos non credit, sed aduersus angelos suos prauū quiddam excogitauit: ista verò non sunt pura in conspectu eius. Paulus scribit: At nescitis quod angelos iudicabimus, ne dum temporaria: Quia etiam audiuimus quod diabolus cum esset in medio Cherubin, & signaculum similitudinis factus, decidit de caelo tanquam fulgur. Quod si creaturae mutabilē habēt naturā, taliaque de angelis scripta sunt: Spiritus autem idem est & immutabilis, habetque eandē cum filio immutabilitatem, semper cum ipso manet immutabilis: quae similitudo immutabilis ad ea quae mutantur. Manifestum fuerit, quod neque creatura est, nec omnino substantiae angelicae, propterea quod illi sunt mutabiles, sed imago verbi patris est propria. Rursum: Spiritus quidem impleuit orbem terrarū. Sic enim psallit David: Quo ibo à spiritu tuo. Atque iterum in Sapientia scriptum est: Immortalis enim spiritus tuus est in omnibus. Ceterū, omnia creata in locis diuisa sunt, sol, luna, & stellae in firmamento, nubes verò in aere, ac mortalibus statuit terminos gentium, angelique mittuntur in ministerium. Et venerunt angeli ut assisterent coram domino, quemadmodum in Iob scriptum est. Et obdormiuit Iacob patriarcha. & ecce scala fixa in terra, quarum caput perueniebat usque ad caelum. Et angeli Dei ascendeabant ac descendeabant in ipsis. Quod si spiritus implet omnia, & adest in medio omnium, angeli verò sunt hoc inferiores, & quo mittuntur illic adfunt, dubiū non est, quin neque sit de numero rerum conditarum, neque prorsus angelus, quemadmodum vos dicitis, spiritus, sed supra naturam angelorum. Rursum enim ex his perspexit aliquis de spiritu sancto, quod illius alij participes sunt, non ipse particeps aliorum. Non enim grauamur eadem dicere. Impossibile est enim eos, qui semel illuminati sunt, gustaueruntque donum coeleste, ac participes spiritus sancti fuere, & gustau-

gustauerunt bonum Dei verbum: angeli verò reliquaque creaturae participes sunt ipsius spiritus. Propter hoc enim ea quidem etiam excidere poterant ab eo cuius erant participes. Spiritus autē semper idem est, ac participabilis, creaturae verò participes sunt illius: nequaquam erit spiritus sanctus, neque angelus, neque omnino creatura, sed proprius verbi, à quo datus participatur à creaturis. Alioqui tempus est, ut idem etiam filium dicat creaturam, cuius omnes in spiritu participes facti sumus. Ac rursum: Vnus est spiritus sanctus, creaturae verò plures. Siquidem angeli milies mille, & decies milies mille, luminaria verò multa ac throni & dominationes & caeli & Cherubin & Seraphin & archangeli multi in summa, creaturae non sunt vnum, sed omnes plures ac diuersae. Quod si spiritus sanctus est vnus, creaturae verò plures, & angeli plures, quae similitudo spiritui ad res conditas? Nec obscurum est, quod spiritus sanctus non est de numero multorum, neque est angelus, sed vnus est, quin potius verbi quod est vnum, proprius est ac Dei vnus proprius & consubstantialis est. Haec quidem igitur vel sola per se, cum dicuntur de sancto spiritu, declarant eum nihil habere commune, neque proprium, neque naturam, neque substantiam cum creaturis, sed diuersum esse à rebus conditis, proprium autem & non alienum à filij substantia, deitateque: per quam cum sit & ipse sanctae trinitatis, pudefacit istorum amentiam: Sed consideremus tamen praeter haec & ipsam à principio traditionem, & fidem catholicae ecclesiae, quam dominus quidem ipse dedit, apostoli verò praedicauerunt, ac patres obseruauerunt. Super hanc fidem & ecclesia fundata est, & qui ab hac exciderit, neque fuerit, neque dici potuerit Christianus. Trinitas itaque sancta in patre, & filio, & spiritu sancto theologicè consideratur, nihil alienum, neque extrinsecus admixtum habens, neque ex creatore & re condita consistens, sed tota est creatrix & conditrix. Similis autem sibi ipsi & inseparabilis est natura, eademque huius vis est. Pater enim per filium in spiritu sancto omnia facit. Ad hunc modum vnitas sanctae trinitatis seruatur. Itaque vnus Deus in vna ecclesia praedicatur, qui super omnia & per omnia & in omnibus. Super omnia quidem ut pater, principium ac fons, per omnia verò per verbum, in omnibus autem in spiritu sancto. Est autē trinitas non tantum nomine & imaginatione sermonis, sed vera ac ipsa trinitas. Quemadmodum enim pater est qui est, sic & huius verbum est qui est, & super omnia Deus, & spiritus sanctus non caret substantia, sed est ac subsistit verè, neque ijs inferiorem sentit catholica ecclesia ne in horum temporum incidas Iudaeos, imitantes Caiapham, & in Sabellium neque multitudinē excogitat, ne in paganorum errorem multos deos fingentium deuoluaris: quodque haec fides sit ecclesiae, discant quomodo dominus mittens apostolos, praecipit hoc fundamentum ecclesiae ponere, dicens: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. Apostoli verò profecti sic docuerunt, & hoc est praeconium per omnem ecclesiam, quae sub sole est propagatum. Itaque cum hoc fundamentum fidei habeat ecclesia, dicat nobis rursum illi rē deantque: vtrum trinitas sit an dualitas. Quod si dualitas, annumeret, iuxta vos, creaturis spūs. Non est quidem haec vestra sententia de vno Deo, qui est super omnia & per omnia & in omnibus. Nā illud in omnibus, non habetis, separantes & alienantes à trinitate spm, quin & initiatio vestra qua creditis vos facere ad istum modum sentientes, non est integra, quae sit in nomine deitatis. Admiscetis enim hinc creaturam, ac vos quoque de Deo disputatis quemadmodum Arriani ac pagani, creaturam cum eo, qui creauit eam, Deo per proprium verbum copulantes. Ad istum verò modum, quum sitis affecti, cuius estis spei, aut quis vos coniunget Deo, quum non habeatis spiritum eius idē Dei, sed spiritum creaturae: Qualis autē vestra audacia aut incogitantia, quod spiritum & huius verbum ad creaturas detrahitis, ac rursum creaturam aequiparatis Deo: hoc enim facitis imaginantes de spū copulantesque eum trinitati.

Quis

Quis verò furor est vester, ut cogitatis iniquitatem aduersus Deum? Quia non omnes quidem angeli aut omnes creaturæ, sed vnus ex his annumeratur Deo & verbo eius. Oportebat enim iuxta vos semel, quum angelus sit & creatura spiritus, copuleturque trinitati, non vnus, sed omnes creatos angelos coniungere deitati, neciam trinitatem, sed multitudinem quandam deitatis innumerabilem esse, ut & in hoc rursum perfectio, quæ vobis videtur, fiat huc & illuc diuisa, instabilisque varietate reddatur. Tales enim sunt fines vestri, & Arianorum disputantium aduersus deitatem, & creaturæ seruentium supra creatorem omnium Deum. Talia itaque vobis absurda contingunt, ex eo quod dicitis dualitatem. Quod si trinitas est, quemadmodum re vera est, declaratum est autem inseparabilem esse, nec sui dissimilem, necesse est vnam esse huius sanctitatem, vnamque huius æternitatem ac naturam inuertibilem. Quemadmodum fides in hac tradita coniungit Deo. Ceterum qui subducit aliqd à trinitate, & in solo patris nomine, aut in solo filij nomine baptizat, aut absque spiritu in patre & filio, nihil accipit, sed inanitas & imperfectus tum ipse, tum is, qui dare videtur, permanet. In trinitate enim perfectio est. Itaque qui separat filium à patre, aut spiritum deducit ad creaturas, neque filium habet neque patrem, sed est absque Deo, ac infideli deterior, & quiduis potius quam Christianus, idque iure. Quemadmodum enim est vnus baptisma in patre & filio & spiritu sancto dari solitum, & vna fides est in illam, quemadmodum dixit Apostolus, sic sancta trinitas quum sit in sese vnita, & vnita erga sese, nihil habet in se rerum conditarum, & hæc est inseparabilis trinitatis vnitas, vnaque in illam fides est. Quod si iuxta vestram, qui tropici estis ad inuentionem, non ita est, sed sonantiam creaturam dici spiritum sanctum, non est vna fides vestra, neque vnus baptisma, sed duo, vnum quidem in patrem & filium, alterum autem in angelum, qui est creatura, neque quicquam vobis restat certi neque veri. Qualis enim communio rerum conditarum & creaturarum, aut qualis vnitas terrestribus creaturis, cum eo qui has condidit per verbum? Hoc sciens beatus Paulus, non separat trinitatem quemadmodum vos, sed vnitatem hanc docens scribit Corinth. de spiritualibus, & omnia in vnus Deum ac patrem summam colligit, dicens: Diuisiones autem gratiarum sunt, sed idem spiritus, & diuisiones administrationum sunt, sed idem dominus, & diuisiones operationum sunt, sed idem Deus, qui operatur omnia in omnibus. Quæ enim spiritus vnusqueque diuidit, hæc à patre per verbum suppeditantur. Eadem sunt enim quæ patris sunt, & quæ filij eorum, & omnia quæ à filio in spiritu dantur, patris sunt dona, cumque spiritus est in vobis, & in hoc ipso est pater, & ad hunc modum est id quod dicitur: Veniemus ego & pater, & mansione apud eum faciemus, quemadmodum prius dictum est. Vbi enim lumen, illic splendor, & vbi splendor, illic & huius actus, & eiusdem formæ gratia. Atque id rursum Apostolus docens scribit iterum Corinth. in ij. epistola, dicens: Gratia domini Iesu Christi, & charitas Dei, & communicatio spiritus cum omnibus vobis. Nam gratia quæ datur, donumque in trinitate, datur à patre per filium in spiritu sancto. Sicut enim ex patre est per filium quæ datur gratia, sic nequaquam potest esse communio donationis quæ fit in nobis, nisi in spiritu sancto. Huius enim participes habemus patris charitatem ac filij gratiam, atque eiusdem spiritus communionem. Ex his itaque trinitatis operatio demonstrat. Non enim quasi cuique diuersa distinctaque dent, significat Apostolus: sed quæ dantur, in trinitate dantur, & omnia ex vno Deo sunt. Itaque qui non est creatura, sed vnus filio, sicut filius vnus est patri, qui simul cum patre & filio glorificatur, Dei nomine celebratur cum verbo, operansque quemadmodum pater per filium operatur, an non qui dicit eum esse creaturam, nonne manifestè in illum committit impietatem: neque enim est quicquam, quod non per verbum in spiritu fit & operatur. Hoc & in psalmis canitur: Verbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Quin & iustificati sumus, ut dicit

1. Cor. 12,

ait apostolus in nomine domini nostri, & in spiritu Dei nostri. Inseparabilis est à verbo spiritus, nimirum dicente domino: Veniemus ego & pater, simul veniet & spiritus, non aliter quam si filius in nobis habitaret, scribente ad Ephe. Paulus: Ut det vobis secundum diuitias benignitatis sue, virtute corroborari per spiritum eius in interiori homine habitare Christum. Ceterum, cum Christus in nobis est, est & pater, dicente filio: Ego in patre, & pater in me. Itaque cum sermo fieret in prophetis, in eodem spiritu sancto prophetabant, scriptura dicente: Et factus est sermo domini ad hunc aut illum prophetam, demonstratur prophetare in spiritu sancto. In Zacharia quidem scriptum est: Nisi sermones meos & legalia mea suscipitis, quæcunque ego præcipio in spiritu meo in seruis meis prophetis. Vbi & paulò post accusans populum dicit: Et cor illorum statui incredulum ne exaudiant leges meas & sermones, quos emisit dominus omnipotens in spiritu suo, per manus retro prophetarum. Petrus autem in Actis dicebat: Viri fratres, oportet impleri scripturam, quam prædixit spiritus sanctus. Et communiter apostoli clamabant in hunc modum: Dominus qui fecisti cœlum & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt, quæ per os pueri tui Dauid patris nostri per spiritum sanctum locutus es. Et Paulus quidem cum esset Romæ, liberè loquebatur iudæis ad ipsos accedentibus: Rectè spiritus sanctus locutus per Esaiam prophetam ad patres nostros. Timotheo verò scribens: Spiritus autem præcisè dicit, quod in posterioribus temporibus deficient quidam à sana fide, attendentes spiritui deceptionis. Quapropter quædocunque dicitur spiritus in aliquo esse, intelligitur in eo esse verbum dans spiritum. Itaque cum prophetia impletur, ait: Effundam de spiritu meo super omnem carnem. Ac Paulus dicebat: Secundum subministrationem spiritus Iesu Christi in me. Corinth. autem scribit: An probationem queritis in me loquentis Christi? Quod si Christus erat qui loquebatur in eo, nimirum Christi erat spiritus, qui loquebatur in eo. Quum enim spiritus in eo loqueretur rursum in Actis ait: Et nunc ecce vincus spiritu, proficiscer Hierosolymam, quæ in ea mihi sunt euentura ignoras, nisi quod spiritus sanctus per singulas ciuitates testificatur mihi dicens, quod vincula & afflictiones me manent. Quoties sancti dicunt: Hæc dicit dominus, non aliter quam in spiritu loquuntur, & in spiritu loquentes in Christo hæc dicunt: Quod si & Agabus in Actis dicit: Hæc dicit spiritus sanctus, non aliam ob causam, nisi quod verbum factum esset ad ipsum, ac spiritus subministraret & loqueretur ipsi ac testificaret quæ manerent Pauli Hierosolymis. Nimirum spiritus rursus testificante Paulo, ipse Christus loquitur in eo, ut verbi sit testificatio facta ex spiritu. Sic cum ad sanctam virginem Mariam accederet verbum, simul veniebat spiritus, & verbum in spiritu formauit adaptauitque sibi corpus, volens conectere & offerre per seipsum creaturam patri, ac reconciliare omnia in ipso, pacificas ea quæ in cœlis & quæ in terra: concorditer à scripturis diuinis demonstratur spiritum sanctum non esse creaturam, sed proprium verbum & deitatis paternæ. Sic enim sanctorum doctrina in sancta & inseparabilem trinitatem conciliat, & vna fides eademque catholice ecclesie. Ceterum Tropi corum aliena à fide fabulosa confictio dissonat quidem à scripturis, consonat autem cum Arrianorum insanientium dementia. Ac merito sanè tales ad hunc modum istis respondent, quo fallant animos simpliciū. Sed gratia Deo quæ sicuti scribis, intelligunt sese excussos à simulatione, qua se fingebant Arrianis contradicere. Nam & ab illis habent odio, ut qui verè belligerant aduersus spiritum, moxque redditi mortui, deserti, vacuique spiritu, eo quod iuxta sententiam apostoli, cum sint homines animales, non valuerunt capere ea, quæ sunt spiritus dei, quæ spiritualiter iudicant. Ceterum qui sapiunt ea quæ sunt spiritus, iudicant quidè omnia, ipsi verò à nemine iudicant, quippe cum habeant in sese dominum, qui per spiritum ipsis patefacit & seipsum, & per seipsum patrem. Ego quidem igitur quanquam in deserto versans, tamè ob impudentiam eorum qui defluerunt à veritate, contempis his, qui ridere

ridere volēt, per imbecillitatem & humilitatem sermonis quo probationes adferimus, scripsi paucis, misiq; tuæ pietati, multum obsecrans, vt in his versans, alia quidem corrigas, veniam autem desijs, quæ parum firmiter dicta sunt. Nam iuxta fidem apostolicam, à patribus nobis traditam, tradidi, nihil aliunde commentus addidi, sed quod didici, exaravi, iuxta consonantiam sacrarum scripturarum. Nam & hoc consonat cum his, quæ prius sunt pronunciata, ad confirmationem sanctarum scripturarum, nec aliunde est excogitatum. Sed ipse dominus Iesus Christus per seipsum docuit Samaritanam, & per hanc nos, sanctæ trinitatis integritatem inseparabilem esse, vnamq; deitatem. ipsa veritas testatur, sicut ait Samaritanæ: Crede mihi mulier, quod venit hora & nunc est, quando veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate. Nam pater tales quærit adoratores, qui adorant ipsum. In spiritu & veritate oportet adorare. Hinc igitur declaratum est, quod veritas quidem est filius quemadmodum ait ipse. Ego sum veritas. Veri adoratores adorant quidem patrem, sed in spiritu & veritate, confidentes filium, & in hoc spiritum sanctum. Inseparabilis enim est spiritus sanctus à filio, quemadmodum filius inseparabilis est à patre. Testis est ipsa veritas dicens: Mittam vobis paraclitum spiritum veritatis, qui ex patre procedit, quem mundus non potest accipere. Mundus autem sunt, qui negant eum esse ex patre in filio. Oportet igitur imitari veraces, profiteriq; & succurrere veritati. Quod si post hæc neque discere velint, neque intelligere valeant, saltem desinant effundere blasphemias, neque separent trinitatem, ne separentur à vita, neque spiritum sanctum annumerent creaturis, ne quemadmodum olim fecerunt pharisæi quæ sancti spiritus sunt, ea tribuant Beelzebub. Sic & isti similia audentes, in posterum cum illis similiter indeprecabile supplicium accipiant.

D. ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRI
 ni, de vnitae fidei, ad Theophilum.

Liber I.

Ndei vnus substantiæ trinitatis, hoc est, patris, & filij, & spiritus sancti, sine initio temporum, super omnem sensum & sermonem & spiritum, vna virtus, vnus Deus: tria verò vocabula, vna potestas, nascitur de Maria virgine, accipiens corpus animale. Sed ipse sensus non præcellens est Dei verbum. Non comprehensus à carne sermo, sed in carne & super carnem, sicut Deus præcius Dei virtus, Dei veritas, passum autem humanam passionem: sermo Dei impassibilis est.

In passione quidem corpus moritur, vt vitificet protoplastum, qui ceciderat per inobedientiam. O homo, deitatem quæris, vitupero tibi credis, bene facis. Credere tibi iustum est, non discutere permissum est. Si autem discutis, & dicis quomodo pater de lumine excidisti, & si dixeris quomodo filius? occurret tibi sermo propheticus, dicens: Generationem eius quis enarrabit: Vide ergo ne similiter excidas à lumine: Nemo enim nouit patrem nisi filius, neq; filium nisi pater. Qui tres virtutes inducit, tres deos cõfiteatur. Nos autem credimus tres personas, vnam deitatem. Quando autem nominaueris patrem, clarificas filium: & quando nominaueris filium, adoras patrem. Si iterum vnam personam trinitatis dicemus, iudaizamus, quia iudæi vnam personam dicunt, & vnum Deum confiten-

Credenda quædam, non discutenda.

Iudæi.

A rur. Si tres deos inducimus, similes sumus gentibus. Sed confitemur patrem in filio, & filium in patre cum spiritu sancto. Non separabitur vnitas, non diuidetur deitas, Deus ex Deo, non duo dii: virtus ex virtute, sed vna virtus: lux de lumine, veritas ex veritate, sed vna veritas: testis non est, non cœlum, non terra, non mare, non lux, non tenebræ, non angeli, neq; archangeli, neq; Cherubin, neq; Seraphin, sed erat ante principium filius cum patre. Nemo cognoscit innascibilem, nisi qui natus est ab eo, scit vnde sit natus, neq; nascibilem aliquis scit, nisi qui genuit. Pater scit quem genuerit, similis genitus genitori, patris consilium & sapientia, vna virtus, & vna deitas. Natiuitatem filij Dei lege propriam natiuitatem ex virgine Maria, sed natiuitas filij Dei ante principium apud patrem est. Confiteor enim vnum innascibilem, & vnum natum. Confiteor patrem omnipotentem, sine initio, sine fine, qui omnia tenet, & à nullo tenetur: omnia gubernat, & à nullo gubernatur: omnia videns, ipse autem inuisibilis est. Confiteor Iesum Christum filium Dei, cum omni consilio & virtute paternæ diuinæ deitatis. Quantam autem virtutem habet pater, tantam habet & filius. Non diminuitur genitus ab eo, qui est innascibilis. Spiritus sanctus neque natus, neq; innascibilis, non factus, neq; creatus. Si autem dixerò natum, duos filios statuo ex vno patre, & non vnum ex vno, aut solum ex solo. Aut vnus pater ex quo omnia, aut vnus Iesus Christus, per quem omnia. Et si dixerò innascibilem, iam non vnus pater omnipotens innascibilis, sed duos deos statuo. Et si dixerò facturam, gentiliter quæro: Gentes enim facturam manus adorant, & non factorem cœli & terræ. Quod ergo habes edicere? Phantasma? Absit: Quoniam blasphemia spiritus sancti non remittetur. Quemadmodum ergo duo signa cõiuncta, missa in fornacem ignis, & de duobus lignis procedit flamma inseparabilis, sic de patre & filij virtute procedit spiritus sanctus, ipsam virtutem deitatis habens, sicut beatissimus Paulus posuit, dicens: Mediator Dei & hominum homo Christus Iesus. Non Deus Dei mediator: vnum enim vsq; ad trinitatem, sed accipiens corpus de virgine Maria, induens veterem hominem, qui ceciderat per inobediẽtiam, mediator factus carne par virtute, hoc est, Iesus Christus. Quando autem adsumpsit apostolos, sicut Euangelista testatur, ascendit in montem excelsum, & transfigurauit se coram illis: & ecce nubes splendida cooperuit eum. Nubes verò splendida virtutem patris in eo ostendit, sicut quidam per vaniloquia docent, dicentes, quomodo tres personæ in vna virtute, sic tria vocabula, sed vnus Deus. Tria vocabula vnus vocis nomen patris, & filij, & spiritus sancti. Iterum illi diuidentes virtutem & deitatem trinitatis, dicunt: sicut Imperator, præfectus, & comes. Absit. Non trado ego hanc doctrinam, aut istã expositionem, sed magis anathematizo. Scriptum est enim in diuinis præceptis: Viscibilia huius mundi inuisibilibus comparantur. Terrenus enim Imperator de tribus constat, sed vnum est imperium. Si deposuerit diademata à capite suo, Cæsar est, & non Imperator. Quod si deposuerit purpuram, præfectus est iam vir solus. Si qui blasphemant spiritum sanctum, non sunt Christiani, sed sunt iudæi. Nam iudæi vnam personam adorant: Nos autem profitemur: sicut Imperator terrenus & cœlestis homo in purpura, & purpura in homine, corona autem capitis continet purpuram & hominem, vnum imperium virtutes ostendit: sic pater in filio, & filius in patre: Spiritus autem sanctus, coniunctio, deitas, virtus, & vnitas trinitatis.

Gentes.

Spiritus sancti processio cuiusmodi.

Math. 18.

Nubes splendida quod signet.

Roman. 11. Cæsar ab Imperatore quo distinetur.

k D. ATHA.

D. ATHANASII AR CHIEPISCOPI ALEXANDRI ni, de fide sua, ad Theophilum.

Liber I.

ATHANASIVS.

Redere iubemur in Dei patris omnipotentiam, & filij eius Iesu Christi, & spiritus sancti indiuisam quidem & inseparabilem trinitatem. Hæc enim & Prophetæ cecinerunt, & dñs tradidit, tenuerunt & docuerunt apostoli. Hæc redemptio mundi est, hæc salus ecclesiæ est, hæc fides nostra est & vita, ut traditam nobis vnam substantiam, tres personas subsistentes, perfectas, æquales, coæternas confiteamur, & firmam fidei confessionem in finem vsq; teneamus illam. Et hoc est qd

Arrius gra-
dus facit
in diuini-
tate.

Græci *ὁμοῦσιον* vocant; id enim quod subsistit non habet aliunde, sed suum est, a se est. Cætera verò quæ sunt, quod habent, acceptum habent. Idcirco ad Moysen Deus loquitur, dicens: Ego sum qui sum. Et rursum dicens filijs Israel: Qui est, misit me. Erant utiq; tunc angeli, throni, dominationes, cœlum, terra, vel maria. Sed quia illa sola est infecta natura, & in tribus personis deitas vna subsistit, idcirco ait: Ego sum qui sum. Quisquis autem tres *ἰσῶσάσας* dicit, id est, tres substantias, is sub nomine pietatis tres naturas conatur adserere. Et si ita est, cur ab Arrii parietibus separemur perfidia copulati? Ille enim gradibus diuinitatem diuidit, & Deum ex Deo, id est, filium ex patre ita confitetur, ut ex Deo factus sit, non de Deo natus. Qui si natus est, vnius substantiæ est; si factus est, verus filius non est. Et si verus filius non est, nec verus Deus; Aut si verus Deus est, & de patre non est, duo sunt habentes singuli & voluntates proprias, & imperia diuersa. Sed dominus noster Iesus Christus in Euangelio suo vnū se cum patre, & ex patre esse testatur, cum dicit: Ego ex Deo exiui. Et rursum: Ego in patre, & pater in me. Item: Ego & pater vnum sumus. Et: Qui me videt, videt & patrem. Siquidem hæc ideo sunt scripta, ut vera eius diuinitas non negetur. Sed illa forsitan tibi vsurpas, quæ propter incarnationem eius scripta sunt, ut puta: Qui me misit, maior me est. Et: Non veni facere voluntatem meam, sed eius qui misit me. Et: Filius a se nihil potest facere. Et: Non est meum dare vobis, sed quibus paratum est a patre. Et cætera his similia. Quæ omnia non infirmant filium, neq; depreciant, sed a patre distinguunt, & eius humilitatem & incarnationem ostendunt. Sed nec illa fidelē animam scandalizent, quibus dñs esurisse, dormisse memoratur, lachrymasse, tristasse vsq; ad mortem, passionem quoq; & crucem: siquidem ad id sunt scripta & facta, ut & tolerantia exempla præberent, & vera eius incarnatio nosceret. Nam in eo quod esurisse dñs dicitur, veri corporis adsumptionem intellige. In eo autem quod quinque panibus, & duobus piscibus quinque milia hominum satiat, veram eius diuinitatem cognosce. Certè cum dicit: Ego sum panis qui de cœlo descendi, non cadit in sensum nostrum, ut panis esurire credatur. Sic & de somno eius intelligendum est. Quoniam sicut per somnum corporis veritas cognoscitur, sic per illud quod statim ventis & fluctibus imperat vera eius diuinitas approbatur. Nam & quod lachrymas super Lazarum fundit, phantasmatis suspicio tollit: lachrymæ enim veri corporis sunt humores. Cum autem dicit: Lazare exi foras, & statim ille qui iam foetebat, aperiente se terra, viuus emergit, magnæ eius diuinitatis indicium est. Id illud quod ait: Tristis est anima mea vsq; ad mortem, ex hac Lazari suscitatione intelligi potest quod debeat accipi: quia non utiq; metuebat diuinitas mortem, quæ verbo mortuos suscitabat, sed hu-

manuum

A manum affectum per tristitias animæ indicabat. Crux æquè, passio, sepultura, vno vel altero dicto dñi discutiuntur, quo minus ei impotentia vel infirmitas adscribatur, cum dicit ad Iudeos: Soluite templum hoc: Vtiq; corpus suum dicebat: & ego in triduo suscitabo illud. Item ait: Potestatem habeo ponere animam meam, & potestatem habeo iterum sumere illam. Si corporis sui suscitatur templum, si potestas est ponendi animam per passionem, & sumendi per resurrectionem, cesset in Christo infirmitatis opinio, vbi tantæ potestatis sublimitas declaratur. Omnia ergo piè intelligenda sunt. Omnia ergo honorificè tractanda sunt. Vtrūque in domino confitendum est, & forma Dei, in qua semper fuit; & forma serui, quæ accepta est propter seruos. Credenda est & passio secundum carnem, & impassibilitas secundum diuinitatem. HAE. Deus pater ex voluntate genuit filium, an ex necessitate? ATH. Nec ex voluntate, nec ex necessitate: quia Deum nulla manet necessitas. Sed & mihi interrogantis: Deus bonus est an non? Vti que bonus. Voluntate an necessitate? Si voluntate, maior iam & prior voluntas est ex qua bonum. Si ex necessitate, maior necessitas, & deus infirmior habetur. Qua de re filius ex patre non ex voluntate, sed ex substantia natus: quia supra voluntatem & necessitatem est id, quod est deitas, HAE. Denuò te interrogo, pater & filius quid est? ATH. Deus & verbum. HAE. Ergo non simplex, sed compositus est, quia ipse est, & verbum. ATH. Deus operatur, an non? & quæ facit, voluntate facit, an non? HAE. Vtiq; voluntate. ATH. Ergo ipse est & voluntas, & compositus secundum interrogationem tuam, non simplex. HAE. Sed Deus in æternitate manens, solus æternus est. Omnia etenim qui semper est, sed non est omnia multa, sed vnum ac simplex hoc quod semper Deus est. ATH. Et ideo separari impossibile est vnum ab vno. i. filium a patre, vel patrem a filio propter identitatem deitatis, dico: ego & pater vnum sumus. Dum ego & pater non solitarius intelligitur: Neq; quod vnum sumus, diuersum sentitur. Dicimus ergo, paternam deitatem nunquam alienam fuisse a propria generatione. Et ideo nobis paterna deitas pro tempore quidem intelligibilis efficitur, ipsa verò nec temporis, nec nouitati subiacebit; ne inanis vel superflua, aut certè proficiens paterna deitas reperiat. Libera etenim ab omni exordio, ab omni compositione, ab omni qualitate, ab omni quantitate. Sed cum genitus appellatur, nihil aliud quam patrem & filium significare monstratur: Nihil enim tam impium, quam filium Dei appellare, & Deum verum negare; quam patrem loqui, & sine generatione patrem confiteri. Quodcumq; etenim non ita extiterit, ut Deus existere debeat, Deus credi non debet. Ego sum qui sum, non sum mutatus. Et ideo quod diuinum est, immutari non potest, ne non sit quod semper est. Immutatur autem a sua simplicitate, si nouellus pater est, si ab æternitate cum ipso est, & in ipso filius non est, & est mutabilis si non natura, sed voluntate post naturam genuit filium. HAE. Sed solum sapientem & potentem patrem credi debere. ATH. Si cum & filium simul cum patre veneraris, patri detrahis, qui simul cum ipso minus sapientem veneraris. Qui si igitur minus sapientem decernis, utiq; nec Deum, nec filium Dei adserere debes. Quod si plenè sapientem adseris, rectè Deum vel filium desinis. HAE. Sed filium a patre mutari manifestum est, patrem verò a filio mutari non posse, ATH. Si ita est, quæro utrum pater imperfectum filium genuerit, suspectumq; de miseria, cui deinceps non tam genitoris officio, quam magistri imperio rudimenta sapientiæ impartire dignaretur: Est ergo quod vel Deus pater perfectè sapiens docere debeat. Est & quod Deus filius imperfectè sapiens discere possit, & quod omnia quæ pater habet filij sunt, si non perfectè sapit, vel plenè potest: Quomodo in filio omnes thesauri sapientiæ & scientiæ deprehenduntur: vel Deus super omnia nominatur: HAE. Sed solum Deum patrem sine initio, sine origine, simplicem quoq;

Patrem neq;
voluntatis
nec necessi-
tate genuisse fi-
lium.

Diuinum
mutatio-
num ex-
pers est.

k ij & inde

& indeterminabilem cognosci debere. Operationem vero eius, id est, filium, ne que sine initio, neque sine fine intelligi oportere, maxime cum omne opus & initium sustineat, & sine carere non possit. ATH. Hoc enim & nos confitemur. Est enim indeterminabilis, simplexque natura. Quod ergo incompositum simplexque manet, nullis legibus determinari potest. Sed responde mihi interrogantis Vtrum est Deus, quem sine initio & sine semper fuisse commemoras, ita indeterminabilis: Statuis quippe, ut nihil ei non solum secundum naturam, sed ne secundum actionem naturae accedere possit, ita ut nec novellus pater, sed nec initiabilis genitor declaratur, ut verè indeterminabilis, & non proficiens cognosci possit. Proficiet utique si ad actionem novellae generationis procedere festinat, quominus ex hac cognoscere valeat, aliquando semet patrem futurum. Nobis verò sufficit is, qui in principio erat, & apud quem erat, quoniam Deus apud Deum erat. Quod si non natura filius, nec recte pater & filius pronūciatur, quia nec genitor, nec genitus insinuatur. Quod si plenitudo divinitatis secundum Paulum in filio habetur, cur Deus plenitudinis negatur: Et si in eo omnes thesauri sapientiae & scientiae absconditi habentur, cur Deus ignarus pronūciatur: Et si verbum in principio, & apud Deum, & Deus habetur, cur Deus naturalis non creditur: Absit autem à fide apostolica, ut in filii generatione aut augeatur divinitati quod pater est, aut minuatur ne pater sit. Sed nec natus perfectionem sustinuerat, sed nec generatus diminutionem patitur. HAE. Quomodo autem natiuitatem sempiternitati coniungis, dum natiuitas posterior sit à sempiternitate: ATH. Re vera quasi prius conceptus de semine, aut coagulatus in ventre sit, cum scriptura dicat: Generationem autem eius quis enarrabit: Nam & generati calūniam facis, quasi ei accesserit ut generaret. Quod si accessit illi quod ante non habuit, imperfectus inuenitur: si non accessit, sempiternus cum sempiterno in sempiternitate fuisse reperitur. De sempiternitate filii audi per David filium ad patrem verba facientem: Et ego semper tecum tenuisti manum meam dexteram, & in voluntate tua deduxisti, & cum gloria adsumpsi me. Item David: Tecum principium in die virtutis tuae, in splendoribus sanctorum ex utero anteluciferi genui te. HAE. Ingeniti nomen patris, & filii geniti appellas. Quid de spiritu sancto diciturus, qui utique in tertio gradu ponitur, in scripturis genitum eum confiteris, aut ingenitum appellas: Si genitus, iam non est unigenitus filius, ed quod sit & alter natus de patre. Si non est natus, est utique & alter ingenitus. Etiam non est vnus Deus pater ex quo omnia, sed duo sunt patres. Quod si neque natus de patre est spiritus, neque non genitus, superest ut creatura dicatur. ATH. Si scripturas domini, vel dominum loquentem in scripturis credideris, nunquam creatorem creaturis comparabis, cum legeris: Verbo domini caeli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Item ipse David: Emittis spiritum tuum & creabuntur. Audi & patrem loquentem: Spiritus ex me prodijt. Item ipse per Iohel Prophetam: Effundam de spiritu meo super omnem carnem. Et dominus in Evangelio apostolis dicit: Mittam vobis à patre meo paraclitum, spiritum veritatis, hic de patre procedit, & de meo accipit. Sufficeret quidem fidelibus hoc ipsum credere, quia filius genitus est. Spiritus autem de patre procedens est, cuius processio qualis aut quanta sit, nulli conceditur scire: sicut & de filio dictum est: Generationem eius quis enarrabit: Sed arctius propter incredulos requirendum est, & interroganti mihi responde. HAE. Respondeo. ATH. Certè confiteris Deum esse & creatorem. i. conditorum rerum omnium, & ab eo conditum, nihilve mediū. HAE. Quid confitear quod ambigi non potest: ATH. Cōuertibile omnē conditū, quia initium habet, & sine non caret. Incōuertibile & incōmutabile omnne quod aeternū est nec initium habere, nec finem confiteris: HAE. Utique sic

C

D

aito, quia sic habet. ATH. Creator creaturis commiscibilis, an non: HAE. Cōmunicat quidem creaturam semet, miscetur tamen nunquam, ne mutabilis & cōuertibilis & corruptionis particeps esse reperiatur. ATH. Rectè dixisti. Et quomodo legis: te baptizate omnes gentes in nomine patris, & filii, & sancti spiritus, si creatura est spiritus sanctus: Quomodo creatori vnitur in nomine, in virtute, in redēptione, in sanctificatione, & quod tu in tertio loco nominari putas, in primo id Petrus Apostolus collocat, qui trinitatem gradibus non diuidit, numerum nescit, sed tertium primum ponit, cum dicit Anania: Quare complevit Satanās cor tuum, ut mentireris spiritui sancto: Et post paululum: Non es hominibus mentitus, sed Deo. Ergo qui spiritui sancto mentitur, Deo mentitur: quia spiritus Deus est. Audi & Paulum Apostolum dicentem: Nemo enim scit quae sunt in homine, nisi spiritus hominis qui est in eo. Qui utique si esset creatura, ut credi studes, quid in creatore esset, scire non poterat. Vnde idem Paulus: Quis enim cognovit sensum domini, aut quis consiliarius eius fuit: Si ergo de patre procedit spiritus sanctus, ut legimus, si liberat, si sanctificat, si consolator est, si bonus est ut Deus, sicut scriptum est: Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam: si abluit, si iustificat, si is qui cum blasphemauerit, sicut scriptum est, non habet remissionem, neque in hoc seculo, neque in futuro, quae utique nulli nisi Deo propria sunt, quid ergo amplius quaerendum de illo est vel dubitandum: Cum per operum magnitudinem quod est, ipse manifestat: Non utique alienum esse patris & filii maiestatem, qui non est ab operum virtutibus alienus: frustra illi nomen divinitatis negatur, cuius potestas non potest abnegari. Est & illud, quod omnis creatura capax est divinarum virtutum, & eget gloria Dei: Spiritus enim capabilis est, non capax, & nullius eget, sed egentibus se largiter infundit. Nam de filio scriptum est: Vnguentum effusum nomen tuum. Item de spiritu sancto Deus loquitur: Effundam de spiritu meo super omnem carnem. Vbi aliquando legisti: Effundam angelum, vel aliam quamlibet coelestium creaturam, sicut de spiritu: Legimus repletos quoque fuisse apostolos spiritu sancto, & quam terrarum partem ob edificationem ecclesiae vnusquisque agebat, cum singulis utique totus erat. Angeli cum singulis singuli sunt, & dum mittitur, dum ibi est, alibi utique deest. Spiritus cum omnibus ubique totus est, quod non nisi solius Dei est. Adoremus ergo patrem, adoremus & filium, adoremus & spiritum sanctum, vna eademque generatione. Si ille nobis cum patre & filio confert remissionem peccatorum, sanctificationem, & vitam perpetuam, simul utique cum patre & filio referamus & gloriam. Aut si non est cum patre colendus & filio, ergo nec confitendus in baptismo est. HAE. Paulò ante confessi sumus ambo, Deum patrem inuisibilem, incomprehensibilem, immutabilem, sine fine sempiternum. ATH. Sic habet. HAE. Et quomodo de eius substantia filium confiteris, qui saepe à patribus visus est cōuertibilis atque mutabilis: Et in varijs figuris singulis quibusque saepe demonstratus. Qui si de ipsa substantia esset, carnis utique adsumptione nec visibilis cerneretur. Quin potius in ea aequalitate qua pater est, permanisset, ex cuius substantia erat: quia quod de patre est, nec videri, nec mutari, nec conuerti posse credendum est. ATH. Hec est causa erroris, haec origo haereticis Arianae, dum non intelligunt virtutem Dei, neque tantifacramenti dispositionem agnoscunt, quibus in primo respondendum est: filium Dei non ita visum, ut Deus erat, sed ut homo capi poterat. Deinde hoc esse potentiae Dei, ut cum singulis prout voluit reuelari dignatus est, habitum mutaret, non substantiam verteret, nec proprietatem qualitatis amitteret, sed iuxta meritum videntis temperamentum maiestati adhibuit. Ipsam enim, ut semper idem est, in substantiae suae proprietate permanferit, sicut scriptum est: Mutabis eos, & mutabuntur, tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Nam & angeli

Actoꝝ

1. Corin. 2.

Psal. 140

Iohel. 2.

Origo haereticis Arianae.

Psalm. 10

k iij in figura

in figura hominum sæpe visi, tamen aliud non sunt quàm quod esse se norunt, neque substantiam mutant, cum formam corporis humani sumunt. Quanto magis autor angelorum non mutabitur, qui angelis ut hoc facere possint sua liberalitate concessit: Vides ergo dispositiones rerum futurarum, quæ suis quibusque temporibus complendæ erant in eo per imaginem patris præostensam, non tamen ipsum Deum, ut est propriè visum, HÆ. Quid de incarnatione dicitur, & eius mutabilitatem qua ratione excusabis non intelligo, siquidem legimus: Verbum caro factum est: Tunc utique virginis uterum opplevit. Tunc aliud quàm quod venerat natum est. Vnde iam commixta substantia statim venit, ordinem perdit in mutatione ipsa: de Deo homo, de spiritu caro factum est. Et utique translatio omnis interiectio est pristini status. Idcirco filium ex alia substantia credendum non dubium est, quæ converti, & mutari, & videri potest. Quia hoc de patris substantia credi fas non est, qui ait: Ego sum, ego sum, & non mutabor. Et filius in Evangelio: Deum nemo vidit unquam. ATHAN. Commixtio quidem siue concretio naturæ mutatio est. Mutatio naturæ translationem facit. Et translatio perdit quod erat, & incipit esse quod non erat. Hoc natiuitas Christi non habet, Gabriele angelo teste, qui de Mariæ possibilitate conceptus sciscitatus respondisse Euangelista refert: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Qui utique nec in utroque dicto commixtionem, sed superuentum spiritus sancti, & obumbrationem altissimi nominavit. Legis: Verbum caro factum est. Quomodo autem sit factum mens utique nostra non attingit quia quod credimus excedit mentem nostram: sed fide attingimus. Et si hoc modo totum tenemus, fide quod credimus, et si mente non totum complectimur. Scire ergo debemus, quid, & quantum sensu attingere nobis concessum sit, quid fide suscipere. Nam legimus: Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, filius hominis qui est in cælo. Quomodo filius hominis, qui in terra loquebatur, esse dicebatur in cælo: Et quæ admodum inde descendisse refertur, qui nec ibi factus, nec adhuc ascenderat: Quia nondum passus resurrexerat. Sed quia Deus verbum hominem adsumpturus descenderat, homo diuinitati copulatus, illuc ascendit, vnde caro utique non descenderat, sed verbum. Sed & dominum ad Ioannem loquentem in Apocalypsi legimus: Ego sum primus & nouissimus, & viuus fui & mortuus, & ecce viuus sum in secula seculorum. Si primus, quomodo nouissimus: si viuus, quia ipse est vita omnium, quomodo mortuus: cum vita mori non possit: Quod si mortuus, quomodo vel Deus, vel vita dicendus est: Et utique non tenebit perfectam veritatem qui quis aliquam veritatis excludit portionem. Sed ut qui creatoris tui & redemptoris causaris incarnationem, tuæ, si potes, antè inuestiga natiuitatis rationem. Certè fateberis hominem ex duabus substantiis subsistere, anima, & carne. Et tamen non duo, sed vnus dicitur homo. Et cum vnita sit eius natura, incommiscibiles tamen substantiæ permanent. Si ergo ita in homine à Deo collatæ immiscibiles permanent substantiæ, quid de creatoris tui incarnatione sentire cogaris aduerte, qui utique dignatione homini admiscetur, non commiscetur. Et verbum caro sic factum, hoc est, vnigenitum Dei filium sic factum esse hominis filium, ut neutro in alterum verso, sed utroque in sua substantia permanente, sic Deus in homine pateretur humana, ut in seipso integra diuina seruaret, non ut conuersione, aut mutabilitate aliqua coeperit esse quod non erat, sed ut potentia diuinæ dispensationis verbum patris nunquam à patre discedens, homo propriè fieri dignaretur, incarnatusque sit vnigenitus secreto illo mysterio, quod ipse nouit. Nostrum namque est credere, illius nosse. Ac sic ipse Deus verbum totum suscipiens quod est hominis, homo sit. Et adsumptus homo totum accipiendo quod Dei est, aliud quàm Deus esse non

non possit. Non ergo de visibilibus coniectura facienda est, quasi æqualibus inuicem creaturis putemus Deum hominemque commixtum, & tali confusione carnis & verbi, quasi aliquod corpus effectum. Absit ita credere. Huiusmodi enim commixtio partis vtriusque corruptio est. Deus enim capabilis, non capax est: penetrans, non penetrabilis: implens, non implebilis: qui ubique totum simul est, & ubique diffusum est, per infusionem potentie suæ dignanter naturæ est immixtus humanæ. Non humana natura naturæ est mixta diuinæ. Caro igitur profecit in verbum, non verbum profecit in carnem. Verissimè ergo verbum caro factum est: sed ut diximus, solū propriè personaliter, non cum patre aut spiritu sancto naturaliter quia vnigenitus Dei filius, Deus verus, qui cum patre & spiritu sancto vnus est in natura, alter est in persona. Non enim ipsum patrem dicimus esse quæ filium. Nec iterum eundem filium dicimus esse quæ patrem. Aut rursus spiritum sanctum patrem vel filium nuncupamus, sed distinguentes personas cum proprietatibus suis patrem Deum, patrem propriè nominamus: Et filium Deum, filium propriè dicimus, & spiritum sanctum Deum, spiritum sanctum propriè cõfitemur. Et cum ter numero dicimus Deum, non tres deos credimus, sed vnū in omnipotentia suæ trinitate perfectum. Idcirco vna persona accipienda est, carnis & verbi vnū eundemque Deum & hominē, inseparabilē semper geminamque substantiæ, verè semper omnia gessisse quæ sunt hominis, & verè semper possedisse quæ Dei sunt. Quoniam etsi crucifixus est ex infirmitate nostra, viuit ex virtute Dei. Quapropter non pertimescimus secundum hominē Deum natū, eundemque secundum hominē Deum passum, Deum mortuū: sed gloriamur dicere Deum natū, eundemque secundum hominē passum. Qui cum in forma Dei esset, non propter se, sed propter nos formam serui suscepit, & semetipsum exinanauit. Quod exinanauit semetipsum: dum forma Dei formam serui accipit, dum principaliter dñs ea quæ sunt famuli digniter adsumit: dumque per indulgentiā & miserationē nostri gerendo, inferiora se videlicet vel agendo, verbum caro factum euacuatur in persona, quod possedit in natura. Et in verbo humanitatis habitum factus obediens in homine, illud in se per humilitatē & obedientiā naturæ nostræ restituit, quod per inobediētiam perierat in Adā. Et in carne mortuus, qui semper viuit in spiritu. Viuificans cum patre omnia, iam nunquam de cætero moriturus. Is suscitatus à patre in carne, & sit nobis primogenitus ex mortuis, qui est vnigenitus Dei viuus, ac diuersa secula propter nos pauper in tempore, indigens in homine, nobis accipit, quæ abundans sibi semper habebat in patre, HÆ. Firmata in corde meo non nescias superiora rationabiliter & verè exposita, sed ad cumulū fidei quæso exponas: cur personis & nominibus diuiditur, cum sit vna substantia patris, & filij, & spiritus sancti: ATHAN. Ignoras quia pater, Deus vnus est, & filius vnus Deus, & spiritus sanctus vnus Deus est: Vnitum nomen est, quia vna est eorum substantia. Vnde & Ioannes in epistola sua ait: Tres sunt qui testimoniū dicunt in cælo, pater, verbum, & spiritus. Et in Christo Iesu vnus sunt, non tamen vnus est, quia non est eorum vna persona. Nunquam aliud sentiendum est, quæ pater verus vnus qui genuit, idē non sit qui & genitus ab ipso est. Et filius vnus qui non genuit, pater non sit. Et spiritus sanctus, qui nec pater, nec filius alter sit in persona: præterea qui nec genuit, nec natus referatur. HÆ. Quare nomina significanter: ATHAN. Proculdubio pater verè genuit, hoc primū nomen est eius. Filius verò de eo natus est, hoc vnicum nomen est ei. Spiritus autē sanctus qui de patre processit, naturale nomen est ei. Dum ergo nomina in personis distinguuntur, propria nomina ostenduntur. Dum secundum deitatem refertur, vnitum nomen in his indicatur: quia substantius est pater, substantius est filius, substantius est & spiritus sanctus. Sit ergo nobis secundum salutaris baptismi confessionem fides integra trinitatis, sit vna de-

uotio pietatis, nec more gentiliū potestati diuersitatis opinemur, sed potius per
fectā trinitatē adorātes & magnificantes, sicut in mysterijs ore nostro dicimus,
ita cōscientia teneamus; Sanctus, sanctus, sanctus, Deus omnipotens: Ter dicēs,
sanctus, vnam om̄ipotentia confiteris. Vel illud Apostoli: Vnus spiritus dñs Ie-
sus Christus in gloria Dei patris. Vnum autē quia vna est religio, vna glorificatio
trinitatis. Et deinceps pacem dilectionemq; sectantes, semper nouis operibus
abundemus, vt audiamus ab Apostolo: Gratia domini Iesu Christi & dilectio
Dei, & communicatio spiritus sancti cum omnibus vobis. Amen.

D. ATHANASII AR.

CHIEPISCOPI ALEXANDRI

ni, de professione regulæ catholicæ, cum increpatione

hæreticæ, ad Theophilum.

Liber I.

ATHANASIVS.

Ropter quod impensissimè obsecro tuā sublimitatis gloriā,
vt elōges à sensibus nostris hæc eradicāda atq; cōburenda se-
mina zizanie, & quantū distat oriēs ab occasu, tantum recedat
à cordibus nostris hæc in superiori libro præscripta à nobis
adulterina hæreticorū confessio. Vnde puto hic iam nullā
ignorantiæ fuisse derelictā excusationē inter viā lucis, &
viā tenebrarū. Ergo vbiubi placet quisquis es proficiscere,
Sanè nō sumus æmuli in sacramento diuino celando, sed ma-

gis hortamur, vt in via benedictionis vniter ingrediētes inueniamur. Vnde pri-
us nobis maxima cura fuit docēdi de tam admirabili regalij; decreto, in quo om-
nibus gentibus præmiū vitæ æternæ promittitur, dicente dño: Euntes bapti-
zate oēs gentes in nomine patris & filij & spiritus sancti. Verè ego in hoc sa-
cramento admiror, & in stupore mentis diutius intētus collatudo tantā sacratissimæ tri-
nitatis gloriā in duodecim penitus verbis distinctionum breuiter fuisse exposi-
tam. Verè in hoc edicto vnitū deitatis nomen patris, & filij, & spiritus sancti an-
tè præmissum est. Verè in hoc sacratissima trinitatis nomina in personis rātum
distincta sunt. Verè nec lex, nec Prophetæ tā absolute tam arcanū mysterium
reuelauerunt. Verè super oēm custodiendam diuinitus dispensationē hoc ma-
ximè custodiendū est. Verè super hoc non est quod addi, & ab hoc non est quod
minui. Verè in hoc donū baptismi præceptū addere vel minuere blasphemū est.

HAE. Si hæc sic se habent, vt de regula scripturarū mihi declares impensissimè
obsecro. ATH. Scito prius in hac scripture sententia argumentū fidei esse ex-
positū, cum increpatione nocturni superseminātis zizaniā. O plena præstigijs
obsessa mens Hæreticorū à diabolo cur in nomine patris, & filij, & sancti spiri-
tus baptizas, & vnitā deitatē blasphemās: Cur nomina tantū patris, & filij, & spi-
ritus cōfiteris, & vnitū nomen abnegas: Cur indicatur vnitās, si in patre, & filio
& sancto spiritu nō est vna atq; eadē ipsa æqualis plenitudo diuinitatis: Cur ad
nostrū intellectū pater significat de vnigenito filio suo, ex vtero ante luciferū ge-
nuit, si vos eum facturū esse testamini: Cur vnus in vno est, si diuisa natura est:
Cur ego & pater vnum sumus, si non est in his vna virtus sapientiæ & diuinita-
tis: Cur omnia mea tua sunt, & tua mea sunt, si nō est in his vna deitas, siue vna
operatio facturæ: Cur verū patrem blasphematis, cum filiū eius verū creaturæ
sue comparatis: Cur ipse clamat: Ego in patre, & pater in me, si diuersa vel exci-
sa in

al. hoc
al. disposi-
tionem

al. impens-
sius
al. sequen-
tia

al. vnitā-
tis

al. vnus
diuinita-
tis

A si in his natura est: Cur qui me vidit, vidit & patrem meum indicat, si non est in
his vna inuisibilis imago naturæ veritatis: Cur legitis: Seruare vnitatem spiri-
tus in vinculo pacis, si eum de ipsa vnitā deitate patris, & filij esse non accipitis:
Cur legitis Vas electionis dixisse: Omnes vnum spiritum potauimus, si eū vos
de vnitā vera natura discernitis: Cur hic aduocatus spiritus veritatis à Deo pa-
tre processit & venit, si vos eum in alia substantia esse adseritis: Cur hoc vnitum
nomen diuinitatis celebrari, & honorificari inuenitur in gentibus, si in ipso
nominē trinitatis baptismum vniter non celebratur diuinitatis: Cur tres vnum
sunt, Ioannem Euangelistam dixisse legitis, si diuersas naturas in personis esse
accipitis: Cur vnum donum baptismi secundum stilum scripture esse dicitis, si
discrepantes naturas in patre & filio, & sancto spiritu esse præseribitis: Cur
secundum traditionem baptismum celebratis, & in confessione vnitum sempi-
ternum nomen trinitatis blasphematis: Hypocritæ, quomodo accipitis: ex spiri-
tu qui nascitur, spiritus est, si & spiritus paracletus Deus esse negatur: Hypocri-
tæ, quomodo in spiritu adorare oportet, si Deus spiritus esse negatur: Hypocri-
tæ, quomodo suscipitis: Hæc omnia operatur vnus atq; idem spiritus, diui-
dens vniciq; sicut vult, si eum de vnitā deitatis operatione secernitis: Hypocri-
tæ, quomodo accipitis dictum fuisse: Idem spiritus, idem & dominus, idem &
Deus, si eum vos verum Deum de vera vnitā natura in omnibus mirabilia operā-
tem non suscipitis: Hypocritæ, per quem subministratur sermo sapientiæ, siue
verbum scientiæ, siue fides, siue gratia sanitarū, seu operatio virtutū, seu prophe-
tia, seu separatio spiritū, nisi quoniam de vnitā plenitudine est: Hypocritæ, disci-
te vnam esse operationem patris, & filij, & sancti spiritus, dum opera quæ ope-
ratur pater, ipsa opera vniter demonstrantur esse & filij, sic & sancti spiritus. Ita
& filius quod operatur, hæc ipsa opera reparantur ad patrem, ad principalem spi-
ritum, hæc ipsa opera vniter declarentur esse & patris, & filij. Vides vnitam esse
eorundē operationem in vna natura deitatis: HAE. Rogo, vt hæc dicta de
autoritate adhuc scripturarum mihi edisseras. ATH. Quæso iam quoties tibi
indicatum est: Ite baptizate omnes gentes in nomine patris & filij, & sancti spi-
ritus: Aut si hæc contradicenda existimas, ed q; in vnum donum baptismi ope-
rationes nomine deitatis vniter in trinitate non continētur, cur tu hoc nomi-
ne deitatis sublato, patris, & filij, & sancti spiritus, baptizas dicendo: Baptizo te
in patre, & in filio, & sancto spiritu, & non in vno nomine: Vt hoc modo artifi-
cioso possis vnitū nomē eorū tacite in deitate nō nominare, vel abnegare, sed &
nomina in personis tantū modo eorum velis assignare. Quia si sic erat celebran-
dum baptismum, obtinuerat Arrianorum adsertio, qui sic sentiūt, vt vbi nomina
in personis indicant, ibi simul in ipsis nominibus, & singulas vel diuersas substā-
tias esse pronunciant, vt vnitatem in concordia tantum charitatis esse assignēt,
& non potius in vnitā plenitudine diuinitatis. Et quid amplius ad hæc vt vni-
tatis Dei patris nomen & filij, & sancti spiritus, quasi adoptiuum nuper accēssis-
se profiteantur, vt hoc nomen videatur esse ex nihilo, aut ex altero, vel de tem-
pore quod absit. Nam verum nomen deitatis vbi nominant, ad vnam tantū mo-
do personam patris hæc dicendo adscribunt, vt veram vnitatem diuinitatis diui-
dant, qui vbi nomina tantum in personis deberent discernere, ibi simul cum ipsis
nominibus & tres naturas diuersas distinguunt: quod absit à nobis, ne istā
blasphemiam admittamus, cum vnum nomen deitatis in trinitate vniter dictū
accipiamus, per quod & remissa peccatorū baptismo operante in nos suscipi-
mus, nomina verò tantū modo in personis perfecte distinguamus. Rogo, vbi
vinculū fidei inuenitur apud eos, si substantiæ vnitatis nomen in trinitate nō te-
netur: Rogo, quemadmodū in singulis personis singulas vel diuersas plenu-
dines

al. vniq;
manifeste
quia in i-
pso nomi-
ne trinita-
tis bap-
tismū vni-
ter cele-
bratur di-
uinitatis
al. eos
al. per il-
los esse ad-
scribitis
al. Cur ri-
te regulā
baptismi
celebratis

B al. deitate
communiā
al. plus
al. pronun-
tiant
al. potius
al. suscepit
se inuenia-
mur

dines esse adscribitis, dum vnita natura sit in hac ipsa plenitudine diuine trinitatis: Rogo, quō tres vnum sunt, si diuersa in vtriusque est natura diuinitatis: Rogo quemadmodum septiformem hunc spiritum sapientiae, & intellectus, spiritum consilij & virtutis, spiritum scientiae & pietatis, spiritum timoris domini conserui qui merentur, quem de vnita plenitudine diuinitatis consistere non confitentur: Rogo, non legistis Apostolum Petrum claves regni caelorum habentem, Ananiae dixisse: Quare Satanas impleuit cor tuum ad mentiendum spiritu sancto: Et sic persecutus est: Non es hominibus mentitus, sed Deo, si vos eum Deum verum esse negatis: Rogo, si Deus non erat, vt dicitis, hic paracletus spiritus, cur libitanti autoritatem praesumebat ad discipulos, dicens: Segregate mihi Paulum & Barnabam, quos elegi in opus ministerij, in quo adsumpsi eos. Vides quia Deus est, qui segregauit, & qui elegit in opus ministerij, in quo & adsumpsit eos: Rogo, quemadmodum haec vnita plenitudo diuinae trinitatis a vobis diuiditur, cum vnus in vno, aut certe vnus in vtriusque consistere inter se declarentur: Rogo, vbi vna fides esse ostenditur, si sempiterna trinitas apud eos vniter esse non accipitur: Cur legitis, ex ipso, & per ipsum, & in ipso, si vnitatis nomen in deitate trinitatis diuiditis, & vnitam operationem eorum in factura esse negatis: Rogo, non legistis Apostolum dixisse: Ex Deo, coram Deo, in Christo loquimur, id est, ex Deo patre, & coram Deo sancto spiritu, in Christo filio Dei testimonium praedicamus: Cur legitis Historiographum Moysen indicasse: Et dixit Deus, & fecit Deus, & benedixit Deus, si hoc vnito nomine diuinitatis vnitater operatum fuisse non accipitis: HAE R. Itaque quemadmodum multifarie vnitum nomen trinitatis mihi palam fecisti: si ergo & omnia vniter sic hi fecerunt, haec dicta de autoritate iure confirmes postulo. A T H. Audi nunc vnum de multis pertinens exemplum. Memento post hanc tantam satisfactionem, huc usque erit finis sermo dicentis. Si tamen adhuc nihil te commouet de his, quae superius secundum scripturae rectissimae lineam ad ordinem tibi diligenter exposui, optime Theophile, vt cognoscas horum verborum, de quibus iam superius eruditus es, veritatem. Ait Psalmographus, in d. praesagus spiritus per Psalmographum: Verbo domini caeli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Vtique verbum filium declarauit: dominum autem patrem eius iudicauit, & spiritum oris eius, spiritum principalem esse demonstrauit.

Vides quam breuiter per singulas significationes in personis inesse distinxit, id est, verbum & dominum, & spiritum, & vnitam operationem in his esse ostendit. Nam si te adhuc in aliquo ambiguitas tenet, eadem ipsa repeto. Vbi ait: verbum, non sonum vocis inconstantium esse accipias, quem si validus quis emiserit, solet resonare echo cuius tantum in phantasia auditus est resonantis, sed factum nullius. Sanè de hoc verbo domini nostri patris, qui est salus nostra, sicut vbiq; diuinae scripturae testantur, filius Dei Deus est substantiuus, per quem omnia facta sunt. Ergo quia dixit: Verbo domini caeli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum, cognosco hoc verbum substantiuum non aliunde, quam de patre proprie natum fuisse, sed & spiritu oris eius (eum spiritum dixit) qui de se ipsa vnita substantia processit, sicut cautum inuenimus. Non ex alia natura quam de ipsa, ac per hoc vnita est patris & filij ac spiritus sancti substantia, quam Graeci dicunt *ὁμοούσιον*. Sed & vnita est eiusdem trinitatis operatio in factura.

D. ATHA.

al. quō
al. fortitu
dinus

Actoꝝ 5.

Actoꝝ 13

al. aqua

Gene. 1. 2
al. si vnita
ris naturae
nomē ope
ratur, cur
in trinitate
esse non
creditur.
al. trinita
tis.

Psal. 32.

al. in
al. in eis
esse

al. deitate

A DISPUTATIONIS ATQVE CONTROVERSIAE SVPER FIDE

de catholica, inter diuum Athanasium prius diaconum, deinde quoque Archiepisc. Alexandrinum, & Arrium, coram Probo iudice gentili a Constantino imperatore delegato habitae, Praefatio.

Vum in manus strenui lectoris, beatissime Papa Maternae, liber iste a catholico sacerdote, & probatissimae vitae beato Athanasio contra haereticos, id est, Sabellium, Fotinum, & Arrium disputatus peruenerit, ilico respondebit. Et quomodo fieri potest, vt cum sancto Athanasio successore beati Alexandri episcopi habuerit Arrius conflictum, cum constet esse sicut in Ecclesiastica historia legitur, turpissima morte, id est, exemplo Iudae traditoris domini nostri Iesu Christi fuisse fufum, vt quod foetida mente conceperat, foetido terminaret sine. Sed si illud recolat, quod in Chronica sua beatae memoriae Sulpitius Seuerus posuit, dicens: Duo Arrii tanquam duo serpentes ex vno ore sibilabant, duos Arrios fuisse euidenter reperiet. Vnde intelligitur, aut cum Arrio superstitite, non cum illo qui fufus est, aut cum aliquo Arriana, sanctum Athanasium inisse conflictum. Quapropter oportet opus, vt credimus, a domino impletum, a catholicis saepe relegatur, vt cognoscant qualiter hereticorum possint vitare venena, & fidem suam absque vlla haesitatione, domino auxiliante, valeant custodire.

Duo Arrii

B DISPUTATIONIS INTRODUCTIO, ORIGINEM eius, & Arrii perfidiam declarans.

D Vm apud Nicenam urbem, a trecentis decem & octo episcopis, ex euangelicis apostolicisque doctrinis, spiritali vigore praeditis, fides ecclesiae confirmatur, ibi Arrii perfidia, Constantino imperatore praesente detegitur. Et cum eius perfidiae dogma eorumdem episcoporum sententia refutatur, Arrius ab ecclesia separatur, ne tam impia doctrina diu in ecclesia latens, cunctorum inficeret mentes. Sed vbi imperator comperit integram ab Episcopis fidem Ecclesiae, vt est ab Apostolis tradita, sanctius confirmari, praecipit eundem Arrium vt rebellem sacrae fidei exilio relegari. Sed sicut Euam serpēs in paradiso dolosis persuasionibus laqueauit, ita quoque Constantiam Germanam eiusdem principis, per quendam satellitem, Arrii perfidia irretiuit. Et latuit in ea diaboli virus, donec tempus erumpendi quo eam impleverat, inueniret. Igitur quum in vltimo sui obitus die frater visitatione eius perfruitur, statim ab ea innocenti fratri veneni pomum verbo porrigitur. Et ilico, exemplo primi hominis, nescius in pertransgressionis viam dilabitur, qui viperinis expostulationibus sensum accommodare videtur. Arrius ergo, qui dudum ab eo tanquam sacrilegus fuerat relegatus, ad necem fidelium animarum ex exilio reuocatur, & fidem suam principi callidis seductionibus pandens, frustra se affirmabat ab episcopis fuisse damnatum. Ea scilicet causa, idem imperator praecipit apud Alexandriam synodum congregari, vt si vera eius adseritio doceretur, venia post sententiam subsecuta, Ecclesiae redderetur. Et vt omnes de eius correctione gaudentes existerent, & exinde ad dedicationem Hierosolymi-

Nicenum concilium

Arrius exulat.

Gene. 3
Constantia Arriana.
Constantinus fit Arrianus.

Arrius ab exilio redit.

Synodus Alexandrina.

rosolymi-

Constanti-
nus mori
tur.
Constanti-
nus impe-
rium init.
Arrius im-
peratori
imperat.
Constanti-
nus perse-
cutor fide-
lium.
Joann. 15.
Probus su-
dex.

rosolymitanæ ecclesiæ pacatus pergeretur. Deniq; eum causæ eius ab episcopis
diutius contrectarentur, idem Constantinus imperator in suburbano quodam
cui Nicomedia nomen est, finali ordine trigessimoprmo imperij sui anno diem
clausit extremum. Quam ordinationem prædicto satelliti tradidit Constantio
referuandam. Qui dum post sui genitoris obitum adueniens suscepisset imperium,
sicut à Constantino delegatum fuerat, ab eodem Constantino testamento con-
tradicit. Qui ob huius rei gratiã, in tanta apud eum idem presbyter familiaritate
est habitus, ut non iam presbyter, sed pater imperij vocaretur. Et qui ob impera-
dum imperator fuerat eleuatus, sub huius presbyteri imperio videbatur addi-
tus. Ad cuius iussionem Arrius est in ecclesiam reuocatus, cuius doctrinam ru-
dis princeps impijs sensibus retinens, fidem catholicam respuit, & à paternis tra-
ditionibus sacrilego more desciuit. Qui temporibus suis non leuem ecclesiæ del-
vel sacerdotibus insecutionem intulisse videtur. Quo etiam tempore plurimos
martyres, multosq; confessores fecerit. Alios quoq; effossis oculis, ac poplitibus
amputatis, semitiuos reliquit. Nonnullos verò rabido furore arreptus insanix,
proprij sedibus relegando damnauit. In quibus domini dictum videtur esse cõ-
pletum; Si me, inquit, persecuti sunt, & vos persequentur. Hic igitur priusquam
Arimino vel Seleuciam ex vniuerso orbe dolo congregaret domini sacerdotes,
totum vnum facere cupiens quendam iudicem, nomine Probum, sua autoritate
suffultum, arbitrum inter eundem Arrium atq; Athanasium adesse præcepit. Il-
lum utique, quem fidelem in regno suo, & omnium mundanarum literarum
artiumq; præ cæteris hominibus probauerat eruditum. Qui omnibus curis pu-
blicis proculamotis, iniuncta sibi omni celeritate, maluit adimplere, ut iussis im-
perialibus pareret, & fidem veracissimam suo examine comprobaret. Hic itaq;
cũ apud Laodiceam urbem Syriæ secundo Constantij imperij anno venisset,
pro tribunali in auditorio sedens, turbis hinc atq; inde astantibus, Arrium atq;
Athanasium his alloquitur verbis.

A
nitati iungentes. Monemus itaq; ut nostræ maiestatis autoritate percepta, inter
Arrium venerabilem presbyterum, & Athanasium eiusdem autorem erroris
diaconum, huius negocij examen facias ventilari. Præcipue suadens, ut animi
peruersitate deposita, veræ fidei ac probatæ colla submittant: ne nostræ man-
suetudinis ac pietatis præcepta, solita temeritatis audacia contemnent, ad gra-
uem nos concitent iracundiam. Et licet huius fidei munus necdum perceperis,
sapientia tamen qua præ cæteris polles, cuncta te credimus posse sine cuiusquam
susceptione personæ, fideliter definire, Deo plus quàm homini placitum. (Et
alia manu.) Optamus te bene valere. Datum Constantinopoli sub die XII. Ka-
lendas Ianuarij. P R O. Venerandi principis sacra, quæ lecta est, gestis indatur.
A V. Et adiecit. P R O. Prospiciens in idolorum cultura nullam veri numinis
maiestatem cõsistere, Christianis memetipsum dogmatibus subijcere volo, qui-
bus adstruitur vnus & verus Deus esse, qui vniuersa, quæ videntur, & quæ non
videntur, virtute verbi sui creauit. Et quoniam cùm plures Christiani nominis
titulo censeantur, à veritate eius fidei procul aberrare dicuntur, diuersa ac varia
dogmatis instituta sectando, scire nunc magnopere desidero, quæ sit recti do-
gmatis fides, cui remotis dubietatibus, ambagibusq; omnibus, tenaciter inhæ-
rere queam, ne erroris cæcitate exui cupiens, maioribus tenebrarum erroribus
implerer, si passim, & sine vilo examinis discrimine alicuius sectæ, quæ primo
occurrerit, imitator existam. Quæ vtrum praua sit nec ne, an veritate suffulta, i-
gnoro. Et ideo, si placet, imò quia placere debet, vnusquisq; vestrum in conspe-
ctu nostro fidei suæ sententiam pandat, ut examinatione habita, quæ firmior
cunctis & verior reperta fuerit, huic omnes iure credamus, & huic indubitater
spreto falsitatis errore, obsequamur. A R. & A T H. Quomodo tanti mysterij
secreta committere possumus, & rei inexpertæ arbitrum collocare, cùm necdum
B
gentilitatis maculam veri dogmatis perceptione ablueris? P R O. Hoc est utiq;
quod totis viribus cognoscere cupio, quod sit rectum & veridicum dogma, in
quo me oporteat occulti mysterij sacramenta percipere. Neq; enim modò mihi
profunda mysteriorum arcana patefieri desidero, sed illa nunc flagito demon-
strari, quæ in vestra fide extrinsecus habentur & publicè prædicantur, id est, qd
vnus idemq; verus Deus, visibilium & inuisibilium conditor sit rerum. Et quia
hoc vos vno ore profiteri non nescio, quæ causa extiterit, ut in tam varias diuida-
mini sectas, & quæ sunt vera, & quæ sunt falsa, intelligi à nobis omnino non pos-
sint, priusquam vestro certamine digno patientiæ moderamine habito, quid sit
congruum, diligentius cognoscamus. A T H. Cùm sis omni literarum genere
imbutus, & philosophicis disciplinis admodum eruditus, mirari vsq; quacy non
debes, plurima penes nos & varia nouitatum dogmata extitisse, cùm apud vos
tot sententiarum nouitates emerferint, quot penè nomina ipsorum continentur
autorum. Nam cùm tres sint in mundo religiones, Iudæorum, Paganorum, &
Christianorum, multis & longè discretis sententiarum diuersitatibus vnaquæq;
religio à seipsa discedens, in varias propriè institutionis sectas diuisa est, dum
vnusquisq; suauitate recentioris sententiæ, non veritatem, sed veritatis similitu-
dinem præferentis, illectus, antiquitus à patribus traditam lineam derelinquit,
eo irremediabiliter per auia prauè oberrans, quo nouitate pro vetustate vitur,
tanq; antiqui limitis, & à patribus traditi viam incedens. Aut enim multum sen-
tit, & minus credit, & ideo medium & rectum iter incedere nescit. Hæc idcirco
præfatus sum, ut tibi clarissima veritatis explorandæ indicia demonstrarem, ut
agnoscer e facillimè queas, illum prauitatis errore inuolui, qui prisca apostolicæ
fidei fundamenta deserens, ipse sibi pro suæ voluntatis arbitrio fidem, quam se-
qui debeat, somniat. A R R. Optimè, Athanasius errorem perfidiæ, in abiectis

DISPUTATIONIS
PRAEDICTAE LAODICEAE HABITUS

in qua interloquuntur Probus index, Athanasius,
Arrius, & interdum qui hæc traduxit autor.

PROBUS.

Loriosi ac pijsissimi imperatoris Constantij epistola sacra cõmo-
nitus, præcepi inter vos negocium fidei ventilari. A T H. Es
quis ita vecors audeat principalia præcepta reuere? P R O.
Ergo venerandi Augusti sacra legatur epistola. A V T. Et
recitata est: Constantinus, Constantius pius, perpetuus vi-
ctor ac triumphator semper Augustus, Probo iudici salu-
tem. Diuino munere paternum adeptus imperium, illud
est nobis primitus enitendum, ut hæretica conuersatione
deleta, sacra nostræ fidei coniunctus orbis gaudeat vniuersus. Quoniam, quia
peruerso itinere conuertit impium, saluat animam eius, & suorum multitudi-
nem peccatorum cooperit. Et quoniam nunc plerosq; reperimus huius sceleris
socios, hanc perfidiam ritu sacrilego percolentes, afferentes se integram fidei re-
gulam retinere, qui non solum homines impia seductione fallentes, verum etiam
& ingenitæ maiestati iniuriam irrogantes, & filij creatam substantiam eius diuisi-

Altercati-
onis fidei
initium.
Epistola
imperato-
ris recita-
tur.

Finis epi-
stolæ.
Probus se
fidei addi-
cit.

Non mirū
dum de di-
uersis in fi-
de opinio-
nibus.
Religio
triplex.

Apostoli-
ca doctri-
na præfer-
tur nouæ.

Timo. 6 & nuper inuentis rerum nouitatibus consistere profitetur, Apostolico in hoc ipsum congruente testimonio, quo ait: Profanas autem uocum nouitates euita. Vnde obsecro, ut ab hoc inquisitionis tramite non recedas, diligentius atque attentius inuestigando, quis nouo, quis uero antiquo utitur fidei sacramento. **PRO.** Ut hæc quæ adseritis facile innotescant, & ad lucem ueritatis, remota omni ambiguitatis caligine, ueniant, antiquæ fidei regulam pandite, & ita ut est ab apostolis tradita, nostris auribus intimare. **ARR.** & **ATHA.** simul, Credimus in Deum patrem omnipotentem, & in Iesum Christum filium eius dominum nostrum, & in spiritum sanctum. Hæc est fidei nostræ regula, quam cœlesti magisterio dominus tradidit apostolis, dicens: Ite, baptizate omnes gentes, in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. **PROB.** Magno miraculi stupore attonitus hæreo, tres à uobis deos prædicari conspiciens, à quibus ad unius Dei singularis potentie maiestatem confugiendum esse credideram. Vnde, quæ sit huius rationis fides, uel quid ista trium rerum, triumque uocabulorum nomina indicent, nos breuiter informare dignemini. **ARR.** Non quod tres deos in fidei numero professione fateamur, sed credere nos in patrem, & filium, & spiritum sanctum fideliter confitemur. **PROB.** Satis fidem uestram exponite, & quæ uel qualis sit in eadem uestra credulitate, declarate. **ARR.** Ego enim confiteor, ingentium patrem, ante omnia tempora filium ineffabiliter genuisse, per quem, & in quo, uisibiles creaturas, atque inuisibiles fecit. Qui nouissimis temporibus propter humani generis salutem, à patre missus, uerum hominem in mundo gestauit, atque inuolabiliter de Maria uirgine sine humani pudoris permixtione suscepit. Qui cum sit creaturæ suæ dominus, non tamen potest genitori suo, aut in omnibus conferri, aut in aliquo coæquare. Quem & Deum, & sui originis profitemur autorem. Nec tamen ideo duo dii, quia & hic Deus, nec ideo non Deus, quia solus pater Deus. Sicut non ideo non bonus, quia solus pater bonus, cum sit & filius non solum bonus, sed & bonorum creator. Sed sicut ei non adimitur ne bonus sit, quum solus pater ipsius filij professione sit bonus, sic ei non aufertur ut Deus sit, quum solus pater sit Deus. Et sicut bonitas filij non præiudicat singularitati paternæ bonitatis, sic eius deitas non officit patri, ne unicus ac singularis sit Deus. Et hoc modo unum Deum profitemur, non negando, ut dixi, filium Deum, sed penè solum patrem unius diuinitatis autorem constituentem. **ATHA.** Bene patrem filium ineffabiliter ante omnia tempora genuisse Arrius sua professione diffiniuit, sed utrum filium ex ipsa patris essentia uel natura, uel aliunde genitum uelit adserere, hæc interim sua prosecutione reticuit. Ego enim patrem, & filium, & spiritum sanctum unius esse substantiæ, uniusque naturæ confiteor. Ita ut non ex nihilo, neque ex aliquo, sed de patre filium, & de patre spiritum sanctum credam procedere. Et licet tres in sua proprietate subsistentes profitear esse personas, horum tamen natura una est, unaque diuinitas comprobatur. **PRO.** Quanquam hæc uaria & longè dissimilis sententiarum uestrarum diuersitas, magnam confusionis caliginem mentibus nostris incutiat, tamen ut cito his ambagibus exuamur, & quæ sit uera fidei professio cognoscamus, dignamini euidentiore scripturæ diuinæ testimonijs adsertionum uestrarum sententias cõmunire. Et ne longo orationis ambitu ipsius permixtæ disputationis confusione procul euagemini, singulatim fidem uestram, ut dixi, edicite. Sed nunc Arrius prosequatur, & suam fidem ueridicis testimonijs asstruere non grauetur. **ARR.** Quoniam me primitus congregi præcepisti, respondeat Athanasius, utrum simplicis naturæ sit Deus. **ATHA.** Quis hoc impius negauerit? **ARR.** Respondeat utrum etiam omnia quæ de Deo dicuntur, secundum essentiam accipienda sunt. **ATH.** Non temerè pronuncia-

Anunciauerim, uniuersa quæ de Deo dicuntur secundum essentiam debere accipi, propter nonnullos reuoluitos nominum casus, secundum uisitatam humani sermonis eloquiū probatos, qui non proprie de Deo, sed personis & temporibus, uel quibuscunque rerum generibus coaptantur. Id est, cum se nescire uel se iterum cognouisse fatetur. Aut cum remota se factarum poenitudinē gerit, & nunc se iratum, nunc placatum ostendit. Quæ omnia, si secundum essentiam uolumus accipere, passibilem sine dubio & improuidam diuinam profitebimur esse naturam, in qua aut ignorantia, aut ex tempore orta cogitatio cadat, quam & tristitia poenitendo conficiat, & lætitia subleuet uegetando. Quod quid aliud erit, nisi mutari ac perperari, & instabili mobilitate huc illucque defluere. Vnde manifestissime comprobatur, non omnia de Deo secundum essentiam debere intelligi, sed aliquanta dispensationi respondentia, non naturæ eius conuenientia certè certius profitebimur. **PROB.** Licet sufficienter & doctius, laudabiliterque responderis, non omnia de Deo secundum essentiam dici, latius tamen hæc abs te audire desidero, cum tui loci disputationis tempus adfuerit. Nunc interim (ut antea fassus sum) Arrius, ut coeperat, prosequatur. **ARR.** Si ea, quæ in principio prosequutus sum, diligenter aduertas, illic omnem fidei nostræ credulitatem inuenies. **ATHA.** Subsistere ante secula filium, ueraciter Arrius profitetur. Quod autem de patre natus sit, sono tantummodo uocis, & simulata uerborum confessione, non ueritatis professione confidit, dum eum à paternæ naturæ substantia separat & conditione naturæ, non dispensationis ratione patri subiectum adfirmat. **PRO.** Clarissimum fidei uestræ indicium date, & quemadmodum credatis recenti prosecutione signate, quo possit ad normam propositæ confessionis disputationis materia coaptari. **ATH.** Ne uos grauem oratione longissima sensus, fidem meam breui sermone concludo. Patrem, & filium, & spiritum sanctum deitate, potestate, magnitudine, natura unum esse protestor. Nec aliquid in hac trinitate nouum extraneum me, ac si antea non fuerit, postea uero adiectum sit, adsero: sed, ut dixi, unius eam naturæ, uniusque substantiæ credo. **ARR.** Sicut tres personas in sua proprietate manentes, ita tres substantias esse patris, & filij, & spiritus sancti confiteor. Alia enim patris, alia filij, alia spiritus sancti substantia. Nec potest ullo modo ingenitæ substantiæ, aut genitæ filij, aut creatæ spiritus sancti conferri natura. Vnde nec in potestate æquales, nec magnitudine similes, nec natura consortes, à nobis fidelis confessione creduntur. **PRO.** Si hoc totum est, in quo à uobis inuicem dissentire uideamini, id est, quod unus diuersas, alius trinitatis unam dicit esse substantiam, id nunc disputationis ratio poscit, ut adsertiones uestras non subtilitate argumentorum de industria dialecticæ artis uenientium, sed simplicibus & puris diuinæ scripturæ documentis robustius fulciatis. **ARR.** Credo quod memorabilibus prudentiæ uestræ sensibus Athanasij prosecutionem nequaquam subtraxit obliuio, qua id elegantius perorauit illum debere prauitatis errore notari, qui noua & inuisitata uerborum commenta sectatur, adijciens apostolicis dogmatibus, quod ab eisdem constat traditum non fuisse. **PROB.** Ita memini. **ARR.** Ergo Nicæni concilij decretalectione pandantur, & agnosces Athanasium, uel eius autores, apostolicam fidem nouorum adiectione uerborum eatenus corrupisse, eosque qui antiquis patrum habere doctrinis, ambitione regia uisi, censuerint feralibus relegandos edictis. **PROB.** Si præsentis negocij ratio postulat, ut decretum Nicæni recitetur concilij, hoc quoque Athanasius sua prosecutione designet, ut ex utriusque uoluntatis assensu, si quid illud offert extrinsecus, recitetur. **ATHA.** Causa congruit, ut rerum gestarum lectionis copia non negetur. **PROB.** Ergo ut desiderat præfati decreti lectio uentiletur. **AVT.** Et lectum est ita: Credimus in unum Deum

Non oia Deo attributa, essentia eius congruunt.

Pater & filius & spiritus sanctus unum sunt.

Arrii hæresis.

Niceni concilij decretum super fide catholica.

Deum patrem omnipotentem, visibilem & inuisibilem factorem. Et in vnum dñm nostrum Iesum Christum filium dei, natum ex patre vnigenitum, hoc est, de substantia patris, Deum ex Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, natum non factum, vnus substantiæ cum patre (quod Græci dicunt *ὁμοούσιον*) per quem facta sunt omnia, siue in cælo siue in terra. Qui propter nostram salutem descendit, & incarnatus est, homo factus est, passus est, resurrexit tertia die, in cælos ascendit, inde venturus est iudicare viuos & mortuos. Et in spiritu sanctum. Hos aut, qui dicunt, erat quando non erat, & anteq̄ nasceretur non erat, quod & de non extantibus vel ex alia substantia aut essentia, dicentes mutabile aut conuertibilem Deum, hos anathematizat catholica & apostolica ecclesia.

ARR. Peruides virorum optime Probe, istius decreta concilij, in suggillationem apostolicæ fidei, a usu temerariæ adsumptionis fuisse conscripta. Quid enī opus erat nouum hoc *ὁμοούσιον* vocabulum antiquis dogmatum regulis inserere? Nunquid enim apostoli, vel eorum discipuli, atq; omnes per ordinem successorum, qui vsq; ad illud tempus viuentes in Christi confessione *ὁμοούσιον* vocabulum ignorabant? Impietatis sacrilegium in fidei veritate secutos esse dicemus, pro eo scilicet, quod huius nominis notione priuati, sine ipsius prædicationis adsertione perrexerunt ad Christum. Si enim à nobis, vt isti penitus mentiuntur, noua introducebatur contra apostolorum statuta doctrina, quid vtiq; conueniens erat, noua à nobis ingestæ doctrinæ antiquis apostolorum obuiare doctrinis, & nouitatem vetustati præscribere, non vetustatem nouitate peruertere? Vt quid mihi hoc nomen sequendum imponit? Vt quid me ad huius rei nouitatem violentius trahit? Vt quid hoc apostolicæ fidei adiicit verbum, cuius nec prophetæ quidem, nec apostoli vsquam faciunt mentionem? Quod illud quæso nomen est, sine quo fides integra esse non possit, sine quo Christiani Christianæ religionis abdicantur honore? Vnum enim è duobus in hac causa sequi necesse est. Si vera est *ὁμοούσιον* adsertio, falsa erit apostolorum prædicatione, quæ sine hoc nomine longaper tempora floruerat. Si verò apostolica fides huius nominis experta vera est, sicuti & est, hæc sine dubio falsa erit, quæ antiquæ fidei nominis nouitatem adiecit. Reuolue cuncta noui & veteris testamenti volumina, vtrū alicubi *ὁμοούσιον* anditum paginis poteris reperire. PRO. Quid his refertur? ATH. Nominis tantum offenderis nouitate, an etiam ipsius rei virtutem, quæ hoc est sortita vocabulum, refugis? ARR. Quid dicas, non satis intelligo. ATH. Quoniam res antiqua nouum nomen accepit, non vocabulo nouo nouæ rei virtus accessit, hoc vtiq; requiro, vtrum res quæ antiqua est, simul à te cum nominis nouitate damnetur? ARR. Res loqueris tortuosas, & omni stultitiæ miraculo dignas. Si enim *ὁμοούσιον* nouum nomen est, non dubium quin & res noua sit, quam significare videtur. ATHA. Ergo pariter rem nomenq; condemnas? ARR. Ita planè. ATHA. Igitur si demonstrauero rei antiquæ, & ab apostolis traditæ nouum nomen attributum fuisse, victum tandem fateberis? An etiam sic re antiquam simul cum nominis nouitate condemnas? ARR. Hoc non ostendes. PRO. Et quæ ratio causæ flagitabat, vt res antiqua nomen acciperet nouum? Nunquid enim priusq̄ huius nominis vocabulum sortiretur, sine nominis proprietate manebat? Hoc mihi nullâ rationis consequentiam habere videtur. ARR. Optimè. ATH. Ecclesiastice semper moris est disciplinæ, si quæ hæreticorum noua doctrina exurgit, contra insolentes quæstionum nouitates rebus immutabiliter permanentibus, nominum vocabula immutare, & significantius rerum naturas exprimere, quæ tamen existentium causarum virtutibus congruant, & quæ magis easdem antiquitus fuisse demonstrant, non ortus nouitatem mensurent. Et vt quod dico, planius fiat, vtor exemplo in ipso Christianæ re-

Suggillare
infamare
ὁμοούσιον
confusissimā
cialis.

Vocabuli
immutandi
ratio.

ne religionis prædicationis nuncio. Omnes qui credebant dño nostro Iesu Christo, non Christiani, sed discipuli tantummodo nominabantur. Et quia multi nouorum dogmatum autores extiterant, doctrinæ obuiantes apostolicæ, omnes sectatores suos discipulos nominabant. Nec erat vlla nominis discretio inter veros falsosq; discipulos, siue qui Christi, siue qui Dosite, siue Theode, siue Iudei cuiusdam, siue etiam Ioannis sectatores, qui se quasi Christo, ecclesiæ fatebantur, quin potius vno discipulorum nomine censerentur. Tunc apostoli conuenientes Antiochiam, sicut eorum (Luca narrante) testantur acta, omnes discipulos nouo nomine, id est, Christianos appellant, discernentes à communi falsorum discipulorum vocabulo, vt & diuini per Esaiam oraculi sermo impleteretur, quod ait: Seruientibus verò mihi, vocabitur nomen nouum. Hanc ergo ab apostolis traditam, nouis vtendi nominibus formam, ecclesia tenens contra diuersos hæreticos, vt sanè fidei ratio postulabat, diuersas edidit nominū nouitates. Deniq; patri nouum innaoscibilitatis nomen ecclesia imposuit. Cum enim Sabelliana hæresis genitū ex virgine patrem voluisset adserere, ingenitum contra hanc confitendo ecclesia tradidit patrem. Vtiq; in diuinis scripturis ingenitum nusq̄ legitimus patrem. Potest ergo Sabellius audaciam suam in huius calumniæ obuertere quæstionem, & simili vt tu propositiois genere vti, quo dicat: Cur diuinis scripturis sine vllō prospectu pudoris violentiam facitis, profitendo innaoscibilem patrem, quod scriptum ostendere valetis? Item, quia eum non solum genitum, sed & passum impio dogmate idem Sabellius profitetur, vobis in vnum conuenientibus, inter cæteras quas promulgatis fidei sanctiones, dixistis patrem impassibilem esse, quod religiosè sancteq; vos statuisset probamus. Sed hoc itidem ille proclamat. Ergo vsq; quo vestræ licentiæ audaciam protendetis profitendo, quod scriptum non legitis, impassibilem patrem, quod nec prophetæ tradiderunt, nec symboli autentici tradidit autoritas, sed hoc & vestra temeritate præsumptum. Rursus prosequuntur iidem ipsi, qui Syrmio conuenerant. Et hanc religiosæ confessionis fidem, de filio statulistis, Deum eum dicentes ex Deo, lumen de lumine. Iam hic Fotino, qui ex humanæ generationis natura initium tribuit filio, quanta calumniandi occasio pateat, ipsum te quoq; metiri non pigeat. Cur em̄ non similes querimoniarū causas intentat, cur non simili vociferatione ipse quoq; insanat, dicens: Quid dicitis, quid statulistis, quid sequendum vestro iudicio posteris tradistis, confitendo filium Deum ex Deo, lumen ex lumine? Ostendite mihi vtrū in eadē filij Dei forma, id est, in autentico symbolo, quod apostoli tradiderunt, hoc scriptum legeritis. Sed contentus sum, cum ibi scriptum non fuerit, saltem mihi de prophetis legatur, de apostolorum literis ostēdatur. Quis has vocum tulerit nouitates? Quis hoc rudis admittere sensibus patiat, quod neq; prophete, neq; apostoli tradiderunt? Item similem patri filium multis & creberrimis conciliorum vestrorum decretis statulistis. Exurgat nunc Eunomius, qui dissimilem cōfiteatur, & dicat: Vbi hoc legistis, vbi hoc reperistis, vtrū ne pater aut filius hac de se vsus est voce? Ergo tu Arri, qui me hodie tali constringis articulo, vt *ὁμοούσιον* propriè positum in scripturis ostendam, aut facere contra insolentes & furtiuas hæreticæ intelligentiæ prauitates, quædam confessionis nomina non temerè præsumpta, sed ex consequenti ratione collecta, fidei autoritatibus fuisse inserta, ita vt tot nouorum verborum religioso intellectui extiterint absolutiones, quot fuerint quæsitæ vel subministratæ perfidiæ occasiones. Aut si id fateri nolueris, tuis tecum obiectionibus agam. Ostende mihi, non ex coniecturis, non ex verisimilibus rebus, nō ex ratione vicini sermonis, non ad intelligendum prouocantibus rebus, non ad profitendum pietate fidei suadente, sed pura & nuda verborum proprietate, ostēde scriptum ingenitum,

Christiani
nominis
origo

Esaiæ 66

Innaoscibi-
litas patri
dicitur.

Pater im-
passibilis
dicitur

Fotini hæ-
resis.

Eunomij
hæresis.

aut impassibilem patrem, verum Deum ex Deo, lumen de lumine, aut patri filium similem esse. Nolo mihi dicas, hoc fidei ratio poscit, hoc pietas docet, ad hæc me nominis professionem scripturarum consequentia prouocat. Nolo, inquit, mihi talia obtēdas, quia & in me similia de *δυστοια* probatione respicis proferentem. Sed fero in manibus diuorum voluminum codices, & eodē sono, n̄isdemq; syllabis prædictorum vocabula nominum indita lege. Aut ostende scriptum filium patri similem, aut fatere dissimile. Quo hinc erumpas, quo rursus euadase ne tuis te obiectionibus implicitū propositionis nexus enodādi tibi facultas nulla suppeditet, aut concede mihi ex consequentibus probare *δυστοια*, i. vnus substantiæ fidem, aut si concedere nolueris, neganda sunt tibi vniuersa, quæ ipse fateris, quia ea nudè posita inuenire nusq; vtiq; poteris. P R O. Si ecclesiasticę consuetudinis mos est, vt aliqua verborum vocabula pro coercendis hæreticorum motibus, in fidei autoritate nuda ponantur, quæ tamen ratione consequentium rerum existentium vestiantur, dū eorum veritas, ex qua originē sumunt, diuinis continereliteris inuenitur, quid dicis Arri, concedis *δυστοια*, sicut Athanasius dicit, de diuinis scripturis per cōuenientes professionum qualitates probari an nō? A R R. Iste nescio qua syllogisticæ artis versutia, obiectionem meā conatur eludere. Ego em̄ hoc mihi ostendi desidero, vtrum *δυστοια* in dominicæ sit lectiōis autoritate conscriptū, & ideo aut propriè positum legat, aut ab eius confessione recedat. P R O. Vides quemadmodū in te, tuā referat quæstionem, & n̄isdem te quibus vteris, constringat articulis, professionis tuæ manifestiore, vt ipse exigis, documento. Aut ei de canonicis literis nudè positum ostendas innascibilem, aut impassibilem patrem, aut Deum ex Deo, aut lumen de lumine, aut patri filium similem esse. Quæ omnia, si propriè posita minimè demonstrare valueris, negādi tibi necessitas imminēbit, cui discrimini illa, vt videtur mihi, sola poterit ratio subuenire, vt cōcedatis vobis ea, quæ in cōcilijs vestris nudè sunt posita, de scripturarū fontibus emanasse. Nā hoc cōtentionis vitio deputabitur, vt documentū nudū sermonis exigas, cui fidei sensum scripturis copiosius noueris redūdere. Sensum igit̄ quere, vnde vocabuli huius natura traxit originē. Et cum sensum inueneris, nomē te inuenisse pariter nō dubites. A T H. Quantiscunq; rationibus agat, nullatenus pōt ab hac intētionē remoueri. Nouit em̄ certissimè, quia si ad hoc fuerit, remota huius nominis intētionē descensum, vt ex consequentia scripturarum vnā esse patris & filij substantiam, quod est *δυστοια*, doceatur, facillimè se posse superari, & ideo diffidentia ac timoris periculo auctus, nudū sermonis flagitat documentum. Sed suis est iterum professionibus constringendus. Exigis à me, vt vnā patris & filij substantiam, id est, *δυστοια* scriptum ostendam. Tu autem tres vsias, id est, tres substantias confiteris. Ostende igitur mihi, vbi legistis tres vsias. Si enim ego vnū hoc est, *δυστοια*, ideo negare debeo, quia hoc vnde scriptum non inuenio, tu quemadmodum audes tres vsias confiteri, quum hoc scriptum nusquam poteris demonstrare. P R O B. Si extat aliquod ex autoritatibus diuinis documentū propriè & specialiter positum, quo approbetur patris, & filij, & spiritus sancti tres *δυστοια*, tresq; vt fateris esse naturas, proferatur, quo possit Athanasius à confessione vnus substantiæ, quod est *δυστοια*, declinare. Cū em̄ *τριστοια* propriè in scripturis ostenderis positum, apparebit Athanasium temeritate pertinacissimæ obstinationis in *δυστοια* confessione hætenus perdurare, quod propriè positum non potuit demonstrare. Si verò nec tu ipse tres *δυστοια* demonstrare valueris, pari mihi conditionis necessitate astrictus esse videris. A T H A. Doceat tres *δυστοια* propriè positas, & facio vnus substantiæ, quæ est *δυστοια*, confessionem. A R R. Si tres sunt pater, & filius, & spiritus sanctus, necessariò tres sunt substantiæ, in quibus vnaqueq; per

sona separatim & distinctius, propriè cognoscatur. A T H. Hic nulla profunt argumenta, hic veritas ex consequenti ratione colligitur, testimoniorum proprietas flagitatur, lege specialiter *τριστοια* positum, & noli conijciendo dicere, si tres sunt pater, & filius, & spiritus sanctus, necessariò sunt tres substantiæ, quia & ego simili coniectura possum veracius opinari, si vnū sunt pater & filius, quia ipse ait: Ego & pater vnū sumus, quomodo non est vna substantia? Sed hanc disputationis viam ingredi penitus noluit, dum à me specialiter positū *δυστοια* demonstrandum exigeret testimonium. Simili ratione, tres *δυστοια* specialiter & propriè positum sitas doce. Si enim ideo *δυστοια* vocabulum negare debeo, quia hoc scriptum nudè demonstrare non valeo, necessariò tunc *τριστοια* fateri debeo si propriè positum, hoc te ostendente cognouero. A R R. Subsistit propriè pater, an non? A T H A. Nisi mihi tres *δυστοια* propriè positas legeris, nullum tuis interrogationibus dabo responsum. Quis enim non videat, quòd tua tendat obiectione? Vis enim argumento callidæ interrogationis diuersas approbare patris, & filij substantias, sed hic argumētis non opus est operiri, vbi manifestiore testimonio proprietatis trium substantiarum exigitur documētum, sed si à proprietate testimoniorum aut rerum consequentia transire desideras, hoc ipsum publicæ conscientia innotescat, non te potuisse tres *δυστοια* propriè positas demonstrare. Et quum vtrinq; hoc articulo solueris, obiectionibus vel interrogationibus tuis satisfaciam necesse est. P R O. Quantum vestrae disputationis intentio monstrat, nec tu *δυστοια*, nec iste *τριστοια* propriè & specialiter positum valent ostendere. Vnde ne puerili concertatione in rebus superfluis diutius immoremur, ab hac exactione documentum tandem vtrique desinite, *δυστοια* aut *τριστοια* de scripturarum autoritate colligite. Non enim fas erit, de nominis appellatione dubitare, quod testimoniorum copiosa congestio firmiter poterit roborare. A R R I. Quoniam hoc tua decreuit sententia, debere nos rationum persuasionibus ex rerum consequentium causis prædictorum nominum virtutes colligere, nec id Athanasio videatur difficultate nudū me demonstrandæ veritatis vocabuli proprietatis documenta quæsisse, ita faciam, vt tui est decreti sententia promulgatum. Ego enim compendio magis vt volebam, ne longius orationis intentio euagata, ambiguis sensibus veritatem obumbret. A T H A N. Non potest fides venire in dubium, quæ veritatis sulta præsidio, crassiora mendaciorum nubila, fulgidæ claritatis lumine dissipat. Non enim potest proprijs carere viribus, quæ non eget extrinsecus suffragiorum adminiculis adiuuari.

IN DIE SEQVENTI.

Robus iudex dicit: Quoniam vos initi fœderis pacta indeclinabili sententia seruare non dubito, quibus id vobis inuicem concessisse videmini, aut vnus substantiæ, vel trium substantiarum professionem, ex diuinarum consequentium literarum luculento disputationis examine comprobatis, omissa scilicet quæstione puri vocabuli, atq; propriè positi, exigentis iam nunc, & ipsius placiti ratio poscit, vt cuncta humanæ argumentationis cavillatione remota, de sacris diuinarum autoritatum voluminibus, patris, & filij, & spiritus sancti, aut vnā, aut diuersas proferatis esse substantias. Ad quam rei probationem, non tantum (vt opinor) mea, sed cunctorum penè mortaliū mens ita est pendula expectatione suspensa, vt si tantū negotij merita paterentur, sine vllius diei conferendi ratione, vel alicuius momenti intercaedine, ad summam veritatis atq; ad calcem manifestissimæ notionis deside-

Sequentia
diei dispu-
tatio.

ret peruenire. Vnde ne tam religiosa fidelium, & veritatis cupida frustretur intentio, omni lenocinio luxuriosæ orationis explosio, de re, de causa, de competentibus, de necessarijs agite rebus, omnem, vt dixi, verborum ambitum, & procul à causa euagantes locutionum phaleras, leporemq; sermonum cautiùs euitantes, vt disputationis vestræ narratio, veritatis magis, quàm cothurnato mentis ornatur eloquio. ATH. Licet etiã dudum crebrò ac sapius de vnitatis substantiæ citra acta disputauerim, measq; disputationes scripto mandauerim, quibus à me in hac disputatione aliquid amplius addi possit, tamen quia hæc extrinsecus nullo eminus aduersante dicta sunt, necesse habeo hæc eadem rursus repetere, & in hac publicæ actionis examine comprobare, quo possit tui iudicij sententia comprobare. PROB. Si non fuerint Arrij replicationibus tenuata, tunc vestra poterit firmari sententia. ARR. Vt quid hæc fraudum tentidulæ proponuntur? Vt quid in primordio nefandæ adfertionis iudicis sententia prouocatur? Agamus primum quod nobis agendum necessitas demonstranda veritatis imponit. Inculcetur humano auditui fidei nostræ professio, percipiunt indicia, quibus modis, quibusq; rationibus, quibus deniq; documentis nostrâ fulciatur adfertio, & tum demum promulgationem sententiæ, quæ in nostro vtiq; nequaquam pendet arbitrio, de iudice postulabimus. PROB. Præfationis meæ nuper in hoc actionis principio habitæ, & sponsonis vestræ dudum præteritis gestis insertæ, meminisse oportet. Quibus id peroratum est, vt omissis superfluis, ad arcem negocij debere descendere, quod debetis tandem aliquando actitare. ARR. Doceat patrem, & filium, & spiritum sanctum vnus esse substantiæ, vnus potestatis, vnus dignitatis, vnus gloriæ, vnus maiestatis, vnus virtutis, vnus honoris, quod satis improvidè, nimisq; incauta professione solet populus iactitare. ATHAN. Profiteris filium verè de patre natum, an non? ARR. Profiteris ipse patrem alicuius deriuationis vel diuisionis vitio subiacere non posse, an non? ATHAN. Valde profiteor. ARR. Ego quoque profiteor filium ex patre natum esse. ATHAN. Id esse, arbitraris natum ex patre, quod etiam de patre? ARR. Sufficit tibi quod ex patre dixerim natum, quod etiam facillimè ostendo. Quid callidis vteris argumentis? Ceterum de patre natum nusquam mihi interim ad præsens occurrere potuit. Ex patre verò scriptum esse recolo, Ioanne apostolo dicente: Qui diligit patrem, diligit eum, qui natus est ex eo. ATH. Ergo nihil interesse putas, vtrum ex ipso, an de ipso natus dicatur? ARR. Si mihi demonstrare volueris, propriè positum filium de patre natum, tunc quid inde sentire debeam, æstimabo. Verum quia in plerisque exemplaribus variè positum esse non nescio, vt in iisdem locis, quibus de ipso legitur, in alijs codicibus ex ipso legatur. Sed vtrum hoc interpolantium fraude, an huius rei significatione, id est, vt hoc sit ex ipso, quod etiam de ipso factum sit, non satis video. Nec hoc nostræ fidei aliquid potest adferre præiudicium. ATH. In hac tua prosecutione diligenti admodum cura exposita ratione aduertit. Sed quod tantum nostræ dixeris, & non vtrorumque designaueris fidei, non posse præiudicium in his verbis adferri, satis miratus sum, & arbitror quod fidem tuam munire festinans ita posueris, sperans me exinde leuiter sine aliquo documento posse transire. In Euangelio quoq; de patre dominus dixit: Spiritus est. Et vt se de patre natum ostenderet, ait: Quod natum est de carne, caro est, & quod natum est de spiritu, spiritus est, quia Deus spiritus est. Ego de Deo patre exiui. Ecce filium de patre natum, ipso filio docente, ostendi. ARR. Satis callidis & suspiciosus vteris disputationibus, quo dicas quod ad fidei meæ munitionem hoc dixerim. Sed vt de sensibus tuis omnis suspitionis ambiguitas auferatur, vt superius fatus sum, vtrorumq; fidei, siue ex ipso, siue de ipso

Filius de
patre natus

A natus dicatur, nullum potest penitus adferre in aliquo præiudicium. ATHAN. Generans pater Deus ex se, id est, de seipso filium, hoc genuit quod est ipse, an aliud aliquid? ARR. Hoc vtiq; quod ipse est genuit, quia Deus Deum genuit, lux lucem genuit, perfectus perfectum genuit, omnipotens omnipotentem genuit. ATHAN. Ergo non extrinsecus, neque ex nihilo, neque ex aliqua præcedente aut subsequente materia, sed ex seipso genuit. Et non aliud, quàm id quod ipse est, genuit. ARR. Alius alium genuit. ATH. Et nos confitemur quia alius alium genuit, id est, pater filium. Sed sic de seipso, id est, de eo, id est, quod ipse est, genuit, quia alterius substantiæ, vel diuersi generis filius esse non potest, ac sic vnus atque eiusdem cum patre substantiæ erit. ARR. Si nos in quantos perfidiæ errores, vnus substantiæ professio vergat, nunquam profecto inter patrem & filium huius nominis faceres mentionem. Nec disputationem tuam, quibusdam interrogationum gradibus incisam, tali conclusisses articulo, vt ad hunc impiæ professionis deduceres finem. ATHAN. Quod sit impium atque sacrilegum, diuersas patris, & filij, & spiritus sancti profiteri substantias, & quod pium sit atque religiosum vnus eos, religiosæ ac piæ substantiæ confiteri, scias me, o Arri, penitus ignorare non posse. Et hoc non humana opinione collectum, nec coniecturis & argumentis inuentum, sed cælestis doctrinæ magisterio traditum demonstrabo. PRO. Prius mihi vim qualitatemq; rerum adsignate, tum demum poterit demonstrari, vtrum patri, filioque conueniat. ATHAN. Substantia quidem duobus appellationum generibus distinguitur. Et est quidem vnus generis qualitas hæc, quæ existentis naturæ essentiam indicet. Aliud verò est substantiæ genus, quo ille, qui habet ab his, qui non habent, deriuatur. Et vt planius fiat quod dico, manifesta expositione adsigno. Verbi gratia: Homo generis sui ac naturæ substantia est. Rursus si quid illi est, quod extrinsecus est, id est, in materia auri, vel argenti, aliarumq; specierum possidendarum, substantia eius dicitur. Et cum eiusdem vocabuli vna videatur appellatio, duas tamen res significare videtur. Sed nos de illo substantiæ genere disputamus, quæ vnaquæq; natura, ob id quod est vel subsistit, substantia nuncupatur. Et quicquid ex se de seipsa genuerit, non aliud esse potest, quàm id quod ipsa est. Deniq; homo pater generans filium sui generis, id est, suæ substantiæ hominem generat, quia homo hominem generat. Et rectè suæ substantiæ hominem generat, quia veritas nouitatis substantiarum diuersitatem non recipit. Diuersitas autem substantiæ est, vt exempli gratia dixerim, si homo pecudem gignat, vel si cuiuslibet generis pecus, alterius generis pecudem generet, id est, si bos generet asinum, vel si ovis generet capram, quæ quoniam in diuersitatem generis pergit, monstruosa generatio erit, suæ naturæ proprietatem minimè seruans. Rursus in elementorum qualitibus, quæ sit substantiarum diuersitas vel proprietas, operæ precium est aduertere. Verbi gratia: Vnius cuiusque ignis vel luminis natura, id ex se, quod ipsa est, ministrare videtur, vt lux fulgorem, vt ignis incendium, & in hoc officij sui genere subsistens, substantiæ suæ intemeratam videtur seruare naturam. Si verò lux ex se tenebras gignat, mutationi obnoxia erit, alterius à se generis materiam tribuens; quia in hoc immutabilitatis suæ illibatam poterit seruare substantiam, si hoc quod ipsa est, ministret ex sese. Cæterum, si, vt dixi, id quod ex sese tribuit, aliud erit, quàm ipsum quod tribuit, tunc alterius substantiæ dici poterit, quod omnino naturarum omnium qualitas, vel ordo, vel ratio non admittit. Age nunc, si videtur iam à terrenis ac visibilibus, in superiora mentis oculum erigamus, vt ex his, quæ facta sunt, infectæ virtutis substantiam cognoscamus, apostolicæ autoritatis edocti magisterio,

Alius alium
genuit, dicitur
pater filium
um de eo
quod ipse
est, genuit

Substantia
duplex.

Alibi ab
eo quod
est.

Roman. 1
 sterio, quia inuisibilem diuinitatis virtutem, per ea quæ sunt, intelligi debe-
 re. Dixit Arrius: Ergo filium ex patre natum esse, & Deus Deum genuit, lux lu-
 cem, in qua professione vnum erit de duobus proculdubio retinendum. Aut e-
 nim ex seipso generans, id quod ipse est, genuit, & ob hoc filius vnus cum pa-
 tre substantiæ erit, aut si alterius à se generis Deum genuit, vera natiuitas dici
 non poterit, quæ proprietatem substantiæ generantis seruare non potuit. Et eod-
 disputationis ratio deducitur, vt aut omnino natus non sit, aut degener natus
 sit, quod vtrumque fateri per absurdum & impium esse videtur. P. R. O. Si quid sibi con-
 tra hæc Arrius cõpetere nouit, edicere non moretur. A. R. R. Simplicis atque im-
 mutabilis nature Deum esse non reor Athanasium ignorare, qui si, vt idem ad-
 seruit, de sua substantia generauit, mutabilis proculdubio erit. Necessè est enim,
 ex se se generando, aut partem substantiæ per deriuationis generationem perdis-
 disse, aut diuisionis vitium perpeti potuisse. Ego enim Dei patris substantiam,
 neque ex se aliquid dedisse, neque in partium qualitates deriuatam fuisse, neque acces-
 sionis vel detractionis, aut aliquid huiusmodi, quod sit passioni obnoxium sem-
 fuisse, vel sentire potuisse confiteor. A. T. H. Sed neque nos passionum conditioni-
 bus diuinam credimus subiacere naturam, sed impassibilem patrem impassibi-
 liter ex seipso, id est, Deo, Deum, quod ipse est, filium generasse fideliter confi-
 temur. Nec nos diuisionum, vel deriuationum, ac partium cunctarumque rerum,
 vel passionum genera, quæ inani sollicitudinis timore auctus obijcere voluisti,
 à professionis veritate deflectunt, vt negemus Deum ex seipso ob hoc genera-
 re non potuisse, ne videatur his passionibus subiacere. Quid igitur religiosius,
 quidve sanctius, ac diuinis sit magis congruum legibus, aqua obsecro vos à au-
 ditores iudicij lance pensate, erigite mentis oculos, & terrificum futuri exami-
 nis diem meruentes, quid magis catholice & apostolice veritati congruat, reli-
 giosa mentis intentione respicite, vtrum fateri omnipotentem Deum impassibi-
 liter, ex seipso filium generasse, an illud potius opinari debeamus, ne passionis
 vitio subiaceret ex seipso, id est, ex sua substantia filium generare non potuisse.
 Ego enim id astruo, id clarissima vocis professione asseuero, quod sicuti Deus im-
 passibilis, ita & omnipotens est. Credo ergo eum de sua substantia potuisse fili-
 um generare, nec tamen alicuius passionis vitio subiectum fuisse, quoniam di-
 uisio ac deriuatio, contractio, accessio, fluxus, vel si qua similia huiusmodi esse
 possunt genera passionum, corporeis & contractabilibus, atque ex diuersitate cõ-
 positis conueniunt rebus. Deus verò, qui nullis corporeis schematum circumscri-
 bitur signis, nec aliquibus distinguitur membrorum lineamentis, vitio subiacere
 potest passionis: Et rectè in eodem generationem profiteor, quia genuit, &
 rectè impassibiliter nihilo minus confiteor, quia passibilis nunquam fuit. A. R.
 Num igitur, quia in Deo omnipotente negari non potest, idcirco ea eum per-
 peti non posse fatendum est, quæ omnino incorrupta eius diuinitatis substan-
 tia non recipit: Vnde valde inhonestum, & satis impietate plenum esse videtur,
 vt per vnus professionem substantiæ, nec patrem propriè subsistere, nec filium
 in sua proprietate extare credamus. Illuc enim nefandæ perfidiæ huius vergit
 intentio, vt permixtis & in vnus rei copulationem è diuerso collectis atque confu-
 sis patris & filij personis, in sua (vt dixi) proprietatis singularitate minimè sub-
 sistere valeat. Illud etiam nimis horrendum, & procul à fidelium mentibus emo-
 uendum, in hac tua professionis perfidia continetur, inuolabilem patrem de
 sua substantia generando, corruptionis ac diuisionis vitium declinare minimè
 potuisse. A. T. H. A. Veritate diuinæ generationis, velut modis insolubilibus
 arctius obligatus, per (nescio quæ) nefandæ intentionis molimina, quæ diui-
 nam certum est carere naturam, euadendi suffugium queris. An corruptionem
 incor-

Deus pas-
sioni non
subiacet.

Deus non
circumscri-
bitur figu-
ris corpo-
ralibus,
nec linea-
mentis.

A incorrupto, passionem impassibili, impotentiam obijcis omnipotenti. Sed
 hæc crebro ac sapius repetens, nullatenus diuinæ maiestatis reuerentia à tam
 nefandis obiectionibus arceris. Sed quantum video, sine vilo pudoris intui-
 tu, iniuriam venerandæ filij natiuitati obuius properare contendis. Sed te ef-
 frenatus euagantem, & velut vndoso æquoris gurgite naturali quadam licen-
 tia fluctuantem, diuinæ autoritatis testimonia coercebunt, & inter certos di-
 uinæ professionis limites coarctatum, legalium constitutionum metas egre-
 di non sustinebunt. Inculcat igitur humanis sensibus sacro illo professionis suæ
 oraculo diuina maiestas, ac se filium de occultis substantiæ suæ arcanis ineffa-
 biliter genuisse testatur, & dicit: Ex vtero ante luciferum genui te. Vnum
 est ergo in hac diuinæ professionis contestatione tenendum. Aut de sua ineffa-
 biliter substantia filium incorruptibiliter genuit, aut ne corrumpetur, omni-
 no non genuit. Sed ego hanc integræ fidei partem eligo, quæ mer religiosum con-
 testanti de se Deo suadeat famulari, ne vlla humanæ passionis obstacula, ex infi-
 delitatis sacrilegio defendat. Nullatenus enim potero reuocari, vt meritò nõ cre-
 dam Deum generare potuisse, ne humanæ consuetudinis more corruptioni potue-
 rit subiacere, cum hoc mihi satis esse non dubitem profitendum, de Dei substantia
 natum esse, quem constat de patris vtero processisse. A. R. R. Quam tuæ pro-
 secutionis intentio monstrat, compositum nobis & corruptioni obnoxium vis in-
 troducere Deum, qui etiam in eum corporalem vteri appellationem accipere
 non metuis. Necessè ergo erit, vt aut membris compositus sit, si vterum habet, aut
 corruptioni, vt dixi, obnoxius, si de sua substantia generauit. A. T. H. Rectè hoc
 me sensisse argueres, si ego Deum habere vterum, propria temeritatis præsum-
 ptione, sine vilo legis diuinæ testimonio affirmassem. At cum ipse Deus ad re-
 fellendam credere nolentium insaniam, hoc de ipso pronunciare dignatus sit, quo
 euidenti per vteri nūcupationem, non extrinsecus, non aliunde, sed de seipso,
 id est, de sua substantia se filium generasse doceret, cur mihi vitiosæ credulitatis
 notam infigis, cum potius Deo dicere possis, si habes vterum, cõpositus eris, si de te-
 ipso genuisti, corruptioni obnoxius eris. Nam ita Dei vterus sine aliqua mēbro-
 rum compositione accipitur, sicut oculi, & manus, & pedes sine vllis distinctionū
 lineamentis merè referuntur. Sicut ergo oculos, quia omnia vident, aures, quia om-
 nia audiunt, manus, quia omnia operantur, pedes, quia vbiq; est ita vterum, quo de-
 ipso ineffabiliter genuit, accipere debes. Nec te oportet infideliter opinari, quia
 & si de seipso genuit, corrumpi vtiq; non potuit, quem vt omnipotentem & in-
 corruptibilem generare potuerit, & ne hac ipsa generatione corrumpi potue-
 rit, fideliter conuenit profiteri. Nam si mirabiliter ex virgine contra rerum na-
 turam incorruptibiliter creditur natus, quanto magis ex patre credendus est
 incorruptibiliter genitus. Si enim substantialis natura virginis, quæ ex se ipsa
 vtiq; corruptibilis nature conditione, passioni & corruptioni potuit subiacere,
 intemerata pudoris integritate, & infractis virginalibus claustris, mirabili in-
 corruptionis integritate filium genuit, cur non magis, vt dixi, incorruptibilem
 Deum, genito ex se incorruptibiliter filio, corrumpi non potuisse credamus: Et
 vt nouum atque infandum monstruosæ opinionis genus damnable metuis fa-
 teri, virginem partu non potuisse corrumpi, & formidare Deum, ne corruptio-
 nis vitio subiaceret, si de sua substantia generaret. Volente igitur Deo, corrupti-
 bilis nature virgo sine vilo pudoris damno filium generauit, & ipse qui incom-
 parabiliter cunctis naturis incorruptibilior permanet, hoc sibi præstare non
 potuit, vt de sua substantia filium incorruptibiliter generare potuerit: Ergo quia
 Deum de seipso filium generasse, & diuinarum scripturarum testantur eloquia,
 & in sua id Arrius superiori prosecutione falsus est, iudica virorum optime Pro-
 be, quis

Psal. 119

Deus sine
corruptio-
ne genuit.

Vterus
oculi, ac
manus del

Christus
sine corrup-
tione ex
virgine
natus.

be, quis magis cum diuinis conueniat scripturis, utrumne ego, qui ob hoc vnus C
 substantiæ cum patre filium esse confiteor, quod videlicet ex ipso & non alium-
 de dignoscitur natus, & ob hoc rursus incorruptibiliter genuisse profiteor, quia
 excellentissima diuinæ maiestatis substantia, per suam ineffabilem potentiam
 corruptioni subiacere nullatenus potuisset. An iste qui in tam ancipitis intelligē-
 tiæ discrimine positus, quo fidei suæ pedem referat nescit. Nolens enim confite-
 ri Deum de sua substantia incorruptibiliter genuisse, in ea confessionis necessita-
 te attrahitur, vt neget omnimodo genuisse. Sed hoc ipsum negare obuiantibus
 vndiq; & clara vociferatione exclamantibus, siue prophetis, siue apostolicis vo-
 cibus, nunquam sine dubio poterit. P. R. O. Quicquid in hac prosecutionum
 vestrarum adsertione agnoscere potui, vltima examinis nostri sententia retine-
 bit. Nunc verò, si qua vos adhuc de diuinis scripturis fidei vestræ congruentiæ
 superesse putatis, proferre dignamini, quo facillimè queamus processu disputa-
 tionis, quid veri ratio continet indagare. A. R. R. Quod tam breuibus & exigui-
 s questionibus in omni illa disputationis meæ narratione vsus sum, Christiani
 pudoris ac verecundiæ fuit, vt disputationis nostræ trames leuibus inchoaretur
 initijs. Sed quia video Athanasium, perspicuæ veritatis robustissimam firmita-
 tem quibusdam arietantium impulsionibus quatere, acrius contra eum & vali-
 dius opinor dimicandum. Dic ergo patrem & filium vnus esse substantiæ. Sed
 illa intemerata ineffabilisq; essentia, quæ pater est nec redundans vnquam, in se
 ipsa fuit, vt meritò, quia exuberatione quadam, sine damno sui in eadem sub-
 stantia genuerit filium, cum eius essentia, quæ alijs omnibus infinita atq; immen-
 sa sit & incorporea, nihil esse possit exuberans. Siquidem determinantum sic
 exuberare, quod est quasi extra se effluere. Deus autem qui vniuersa complecti-
 tur, nihil extra se habet, aut quod effluere potest, aut infinitus est, quo poterit re-
 dundare, tunc quid effluere eorum est, qui accipiunt incrementa. Qui si accipi-
 unt aliquando, necesse est vt semper accipiant, & nihilo minus pari exuberatio-
 ne semper & generent. Si autem incrementa non accipit, quod ipsi etiam fate-
 mur, nec effluit, nec redundat, quod æquale cum patre esse dicatur, cum filium
 genuit ex sese, substantiam vtriq; diuisit in filium, & paternam tantummodo an-
 te substantiam pro rata parte secretam à sese, ac relectam, filium nominauit, tan-
 tumq; sibi detraxit pater, quantum in filium contulit, quo tamen ipso quicquid
 est filius, aut hodie caret pater, & perfectus non est, aut eo si non indiget, quasi
 superfluo abundauit. Quod vtrunq; in Deum non cadit, cum & in hoc ipso qui-
 dem patris & filij nomen esse non possit, vbi non habita generatio est, sed potius
 facta discissio. Tunc quidem necesse est, omne quod diuidi potest, posse corrup-
 pi. Quæ si vt manifestum est, in Deo esse non possunt, cur non potius volunta-
 tis & charitatis esse filium confitemur? Quæ quidem voluntas Dei in homini-
 bus quidem non libera est, nedum in Deo aliqua lege teneatur. Qui si non est
 filius voluntatis, superest vt coactus Deus quasi aliqua lege naturæ filium edi-
 disse videatur. In qua quidem generatione id genitum quod erat pater, quædam
 patris pars filius nominatur, incertumq; est, quid pater, quid filius debeat nomi-
 nari, cum in duas partes Dei sit diuisa substantia. Illud verò, quod quasi ad pro-
 prietatem substantiæ naturalis demonstrandam paterni oraculi testimonium
 protulit, vt meritò patrem ex eo quod ipse est, filium generasse credamus, quia
 dixit: ex vtero ante luciferum genuite. Quàm id absurdum, quàmq; ineptum
 sit, apertissimè demonstrabo. Siquidem non solum aliquanta in ordine rationa-
 bilium creaturarum consistentia, sed insensibilis elementorum qualitate subsi-
 stentia de Dei vtero legitur processisse. At enim: Quis est pluuia pater, vel de
 cuius vtero procedit nix? Num igitur, quia hæc rigentis & torpidi elemēti qua-
 litas

Aries ma-
china bel-
lica.

Arri argu-
mentatio
plures sub-
stantias
probans.

Esaia 1

A Vitas diuino legitur vtero procedere, idcirco vnus eiusdemq; cum eo creditur ef-
 se substantiæ: Aut quia rursus homines Deum legimus genuisse, vt ipse ait: Fili-
 os enutriui & exaltaui. Et iterum: Primogenitus meus israel est. Ac rursus: O-
 minis qui natus est ex Deo, non peccat: idcirco rectius opinabimur homines cum
 Deo vnus esse substantiæ: Aut quia idem apostolus totius creaturæ vniuersita-
 tem generali pronuntiatione comprehendens, ex Deo adserit esse, dicens: Quo-
 niam ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia, ob hoc prudentius cōficiemus,
 vniuersitatem creaturæ hoc esse quod Deus est, aut vnus cum eo esse substantiæ,
 quod videlicet ex ipso legitur substituisse: Sic ergo & filium cum ex Dei patris
 vtero processisse fatemur, non ad iudicium vnus nature, sed ad inuestigabilem
 secretorum arcana multum competentèr debemus accipere. A. T. H. In ludis
 theatralibus hi qui figurarum varietate mutantur, diuersi quidem alij apparēt
 oculis intuentium. Nam idem ipse qui aptatæ imaginis specie rigidius quōdam
 inceserat, iterum vultu in hoc ipso aptato, alterius mēbrorum motibus ludens,
 in mollitiem resoluitur fœminarum: nunc videtur mihi Arrius, quæstionū
 imaginibus immutatis, velut diuersa iniiciens similitudinis varietate formari.
 Nam hoc quod dudum comptis & breuissimis disputationum obiectionibus
 intentauerat, sub alterius prætextu imaginis, iterum ac sæpius repetens, à pro-
 prietate quæstionis illatæ omnimodo non recessit. Neq; enim, quia nunc latius
 & diffusius perplexa verborum ambage seriem propositionis extendit, idcirco
 aliud egisse videndus est, quàm superius conuincetur actitasse. Dixit enim ob
 hoc patrem & filium vnus non posse esse substantiæ, quod eadem paterna sub-
 stantia, nec exuberatione amplissimæ deriuationis in augmenti copiam efflue-
 re possit, vtpote, quæ nullis metarum terminis aucta, finalibus nequeat modis
 arceri, quoniam eius est exuberationis copia redundare, qui certò, vt diximus,
 concluditur sine. Nec rursus, velut integram & intemeratam portionis defectio-
 nem aliquam pertulisse. Sed hæc omnia passionis genera diuinæ nature nō con-
 uenientia, iam superius calumniosus magis q̄ verius dinoscitur intimasse. Qui-
 bus nos religioso fidei intellectu, competentèr constat dedisse responsum. Neq;
 enim exuberatione substantiæ redundantem filium dicimus, neq; rursus dese-
 ctæ naturæ portiunculam nominamus, sed perfectum patrem, perfectum fili-
 um, non ex his, quæ in eo superfluis exuberationibus redūda bant (quod dictu
 nefas est) sed ex seipso, id est, ex eo, quod ipse est, impassibiliter, indiuisibiliter,
 incorruptibiliter, sine diminutione, sine discissione, sine affluentis copiarum redun-
 datione, sine vlllo omnino passionis genere ineffabiliter credimus natum. Et id-
 circo fatemur vnus esse substantiæ, quia non aliunde, non ex nihilo, nō ex sub-
 iacentibus vel præcedentibus materiarum qualitibus, sed propriè Deum de
 Deo, lumen de lumine, virtutem de virtute, sapientiam de sapientia, extitisse si-
 deliter fatemur. Nam si alterius ac diuersæ substantiæ, vt Arrius arbitratur, fili-
 us esset, non diceret, sicut pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam
 habere in semetipso. Nam sicuti est pater, ita & filius. Et si idem habentes se, vni-
 us sunt proculdubio substantiæ. Neq; aliud est viuere patris, & aliud viuere filij,
 sed hoc est viuere, quod & esse, id est, non aliud est ipse pater, aliud vita eius, sed
 vita essentia. Alioqui compositus videbitur, ex diuersitate subsistens, si aliud
 ipse, aliud vita eius significare videatur. Quia ergo apparet vitam patris, hoc es-
 se quod ipse est. Sicut enim habet vitam in se, sic dedit filio habere vitam, id est,
 sic est esse filij, sicut est esse patris, non dubium est patrem & filium vnus essen-
 tiæ atq; vnus essentia nature. Nam & quod ait: Sicut nouit me pater, & ego noui pa-
 trem, vnitatem proculdubio voluit indicare substantiæ. Quia secundum supe-
 rioris disputationis intelligentiam, non aliud est nosse patris, & aliud esse, hoc i-
 m psum

Exodi 4
1. ioann. 3

Filius nō
ex substan-
tia exuber-
ante aut
defecta ge-
nitus est

Filius vnus
substan-
tiæ cū pa-
tre

Ioann. 5

Viuere &
esse in deo
idem sunt

Vita pa-
tris & pa-
ter vnum
sunt

Ioannis 10
Nosse & esse patris vñ sunt. Notio in Deo essentia est. Res diuinæ nō meñtur corporalium specierum exemplis. Imago.

psum enim, quod est, nouit, & quod nouit, est: quia nō aliter nouit, & aliter est, & quia filius sic nouit patrem, sicut pater eum nouit. Notionem vero, in Deo essentiam esse diximus, non dubium, quod sicut est pater, ita & filius, ac si diuersitatem non admittat, resq; vno ac simili modo subsistat. Deniq; vt hanc patris & filij vnitatis substantiam plenius nosceremus, quædam nobis diuinæ scripturæ rerum visibilibus exempla posuerunt, quibus nos ad inuisibilem intelligentiam religiosius prouocarent. Nam paterni luminis splendorem, & bonitatis eius imaginem filium posuere. Non quod ad res diuinas metiedas corporalium satisfaciant exempla specierum, sed quia ineffabilis illa natura exprimi non potuit, quædam ex his quæ videntur, similitudinis proferuntur testimonia. Vt sicut splendor & ignis, diuersæ non sunt substantiæ. Vel sicut imago ab eo, cuius imago est, in aliquo differre non potest, ne fictum in se aliquid, aut diuersum retinens, perfecta & vera esse non possit, ita pater, & filius, non diuersæ, sed vnius credantur esse substantiæ. Et quia nonnulla, exempli gratia, protulit testimonia, quibus astrueret, ita esse omnia ex Deo, vt non tamen de eius credatur processisse substantiam: Interrogo, vtrum sic filium ex patre adseret extitisse, sicut vniuersa ex ipso extitisse narrant. Quid ergo dicis? Sic ne debemus accipere filium de patris vtero processisse, vel ex patre genitum esse, sicut homines ex Deo natos, vel sicut nix ex eius vtero legitur procedere, an longè aliter? Sed quæso vnū de duobus respōdeas, aut similiter, aut non similiter dicas. A R R. Non similiter vniuersa ex Deo extiterunt, vel genita sunt, sicut filius. Aliter enim filius, aliter extitit creatura. A T H. Si filium longè aliter q̄ creaturam extitisse fateris, cur in eius natiuitatis generatione, rerum factarū exempla protulisti? Hi em̄ qui disparibus modis propriæ originis sumpserunt principia, non æquo intelligentiæ sensu cōparari mihi videntur. Quod, quia illuc prosecutionis tuæ intētio vergit, apparet te Fotiniani dogmatis errorem sacrilegum defensare. Nanq; & ipse cum filium Dei de patre genitum abnegaret, atq; talibus testimoniorum documentis coarctaretur, quibus luce clarius demonstratur filium Dei, Deum verè, & propriè de patris substantia genitum, illuc impietatis suæ molimina vertit, vt iisdem modis, eodemq; rationis ordine, filium de patre adsereret narum, sicut homines per adoptionis gratiam, in diuinæ generationis prolem legimus consecratos. Quod tu quoq; licet alijs viarum indicijs gradens, ad eundem tamen infidelitatis compitum peruenisti, adserens non ob hoc de illa ineffabili patris substantia filium natum debere intelligi, quod ex Deo genitus, vel ex patris vtero legitur processisse, cum ratione consimili, non solum homines ex Deo natos, verè etiam insensibilium elementorum qualitates paterni vteri generatione processisse legantur. Et licet etiam prosecutionis tuæ narrationes vnius sermonis pronuntiatione dissolueris, quod dixisti longè aliter filium, q̄ creaturam diuinitus extitisse, tamen quia breuitate sermonis obscurius & perplexius probati, intertationem legentium tetris quibusdam nebulis obruisti. Idcirco nunc ego lucidius & planius, quæ obscura sunt, & veritatem obumbrant, in luce manifestissimè clarissimèq; proferam notionis. Ostendam igitur, quantum ad proprietatem diuinæ generationis pertinet, hoc esse ex Deo nasci, quod est de ipso generari. Et vt manifestioribus diuinarum scripturarum testimonijs vtar, euangelicū proferam documentum, angelus ad Mariam loquitur, dicens: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Ideoq; quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Et item Apostolus: Cum autem venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum, natum ex muliere, factum sub lege. Num igitur, quia angelus Mariam sic affatus est, vt non de ipsa, sed ex ipsa gignendum diceret filium, & quia Apostolus ex muliere, non de muliere natum adseruit filium, ob

Potini hæresis.

Nasci ex Deo & generari ex Deo, idem sunt. Lucæ 1

Lucæ 1
Galat. 4
Ioann. 14
Verborū Christi quædam diuinitati, quædam humanitati conueniunt Ibidem Omnipotentia Deo oia implet
Christus vt homo, angelis inferior est Psalm. 8 Hebræo. 2

um, ob hoc in Christo veri hominis natiuitatem nequaquam profitebimur, aut extrinsecus, & non propriè, virginali credimus vtero processisse: Cernis igitur superflue te in diuinæ generationis natiuitatem visibilibus creaturarum exemplis protulisse, cum euidentioribus testimoniorum documentis appareat, id esse ex ipso, quod est etiam de ipso generari. Vnde mirari me fateor, cum creaturæ nomen in filium refugias, & non factum, sed verè sicuti est proficendum, ex patre genitum credas, Fotini te quodam modo, & si non integris, verisimilibus tamen prosecutionum generibus impietatis fuisse dogmata imitatum. A R R. Quis potius Fotini sectetur perfidiam, vtrum ego, qui eam quæ filius ad demonstrandam diuinitatis suæ longè inferiorem, & non in omnibus similem naturam locutus est, secundum suam deitatem dicta accipio, an ipse tu, qui ponis cuncta humilitatis exempla, non fucatis verbis, nec simulata operis efficientia peractis, homini reputans adsumptus? Nanq; vt non solum alterum, verum etiam inferiorem patre se ostenderet, ait: Pater maior me est. Quæ professione euidentius declarat, patris & filij diuersas esse substantias. A T H. Duas profiteris in Christo esse naturas, an non? A R R. Quis hoc impius negauerit, Christū Deum & hominem confitendum? A T H. Debemus igitur eorum quæ Christus locutus est, aliquanta diuinitati, aliquanta humanitati adscribere, an sine vllō partitionis discrimine, vniuersa aut Deo, aut homini adsignare? A R R. Hoc non solum irreligiosum, sed summè putabitur esse dementia, vt omnia eum, aut secundum diuinitatem, aut secundum humanitatem locutum fuisse putemus. A T H. Si ergo secundum professionis tuæ sententiam, aliquanta diuinitati, nonnulla verò humanitati adscribenda sunt, cur nō hoc quod ait: Pater maior me est, humanitati, & quod ait: Ego & pater vnum sumus, diuinitati reputamus? Nanq; vt noueris, secundum id quod homo erat, eum dixisse, pater maior me est. ait: Si diligeretis me, gauderetis vtiq; quia vado ad patrem, quia pater maior me est. Rogo itaq; cum filius secundum diuinitatis suæ potentiam vniuersa impleat, nec sit aliquis locus eadem diuinitatē vacuus, vtpote, qui cælum & terram atq; inferna pari omnipotentia impleat, quomodo ait, vado ad patrem, cum quo & semper erat, & à quo nunquam recesserat? Eius enim est ire, & venire, quia aliquibus locorum terminis circumscribitur, & eum in quo erat, deserens locum, ad eum vbi non erat, veniat: nisi, quia vtiq; de illo, quem adsumpserat homine, loquebatur, quod erat iturus ad patrem, à quo & venturus est iudicare viuos & mortuos. Caterùm, verbi diuinitas vniuersa implens, nullis locorum terminis separatur, sicut nihil est vnde discedat, ita nihil est quo veniat. Et hoc modo apparet, secundum id quod homo est, non solum patre, verum etiam angelis minorem. Nam si, secundum id quod Deus est, eum minorem accipere volueris, pari conditionis necessitate etiam angelis, secundum diuinitatis naturam minor esse videtur. Denique Apostolus ait, necnon & Psalmographus: Minorasti eum pauld minus ab angelis. Si ergo nulla ratione admittitur, vt secundum id quod Deus est, maior angelis habeatur, apparet hoc minorationis officium, non Deo verbo, sed homini reputandum adsumptus. P R O B. Vt tua in omnibus fulciatur adsertio veritate, conuenit à tuis partibus, patrem, & filium, & spiritum sanctum, diuinarum testimoniorum lectione vnius approbare substantiæ. A T H. Quoniam excellentiam tuam perspicio huic rei instantissimè ac fideliter innuere, vt patrem, & filium, & spiritum sanctum vnius esse substantiæ demonstremus, atque filium de patris substantia natum, ex diuinis voluminibus approbemus. Quanquam omnium prosecutionum mearum sententia ita se habere monstretur, vt sicuti hominum vel quorumlibet animalium

genus suae substantiae similes gignat, nec homo bouem, nec boshominem generet, sed ad suam similitudinem, id est, suae substantiae, vnaquaque res procreetur, mirari utique non debeo, Deum potuisse de sua substantia filium generare, cui totum posse subiectum est. Sed, ut scripturarum testimonia mea oratio peruagetur, aggredior ipsius opitulatione munitus, filium de patris substantia ineffabiliter natum esse, diuinis oraculis approbare, ut dum luculento disputationis tramite, non ex argumento philosophice artis veniente, sed, ut dixi, de diuinis scripturis demonstrauero documentis, tum demum Arrius obmutescat, quum filium de paterna substantia genitum, legalibus eloquijs me docente cognouerit. Paulus Apostolus de filio ad Hebraeos scribens, ait: Quum sit, inquit, imago inuisibilis Dei, & figuram substantiae eius gerens. Hieremias quoque prudentissimus prophetarum, de Dei patris persona concionatur, & dicit: Si sterissent in substantia mea, & audissent verbum meum, auerterem eos a studijs eorum pessimis. Et ut eum de filio dixisse probaret, subiungit idem Propheta, & dicit: Quis stabit in substantia mea, & videbit verbum meum? Verbum enim esse filium de patris substantia David Propheta testatur, dicens: Eructauit cor meum verbum bonum. Ioannes quoque Euangelista sciens apud patrem verbum, id est, filium in principio apud patrem esse, & a patre verbum nunquam separatum fuisse, in principio Euangelij, id est, annunciationis suae posuit, dicens: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Item alio loco scriptura tradit, dicens: Initium operis verbum. Non quod in creatione verbi, id est, a filij creatione ceteras coeperit facere creaturas, sed quia per verbum Dei, id est, per filium omnia creata noscuntur. Vnde David Propheta ponit, & dicit: Verbo domini caeli firmati sunt. Et ut spiritum sanctum huius operis socium ostenderet, ait: Et spiritu oris eius omnis virtus eorum. Multa sunt enim, quae de filio scripturae diuinae perhibent testimonia, quod de substantia patris, id est, de eo quod ipse est, genitus demonstratur, de qua substantia non tantum similis, sed coequalis patri filius comprobatur. Haec fides est, quam Christus apostolis tradidit, & ab apostolis ad nos vsque peruenit. Nec possumus eam in aliquo immutare, quam constat nos debere ab initio, ut data est, fideliter conseruare. ARRIVS, E superioris prosecutione mea ita exorsus sum, quod Athanasium perfidia caecitatis praecipitat in profundum. Dum enim vult facundiam sui sermonis ostendere, nescius in crimen versatur scripturae diuinae, eo quod in substantia Dei coaquet filium genitori, quum ipse filius de se protestetur, & dicat: Pater maior me est, & qui me misit, ipse mihi mandatum dedit. Et non ego veni, sed ille me misit, & non veni facere voluntatem meam, sed eius, qui me misit: & sicut dixit mihi pater, sic loquor, & quod dedit mihi, seruaui: & omnia quae dedit mihi, nemo aufert a me: & rogabo eum, & exhibebit mihi plus quam duodecim legiones angelorum: & si hic calix non potest transire nisi bibam illum, fiat voluntas tua: & transeat a me calix iste, non sicut ego volo, sed quod tu: & quae sunt ei placita, facio semper: & sedere ad dexteram meam vel ad sinistram, non est meum dare vobis: Et dedit illi nomen quod est super omne nomen: Et exaltauit puerum suum: & propterea vnxit te Deus Deus tuus: & excitauit eum a mortuis: & sedere fecit ad dexteram suam, & multa his similia, quae studio breuitatis omitto. Si ergo maiorem habet, si missus est, si spontanea voluntate non venit, si voluntatem suam non fecit, si quod ei dicitur, loquitur, si sibi data custodit, si rogat, si pro calice deprecatur, si nomen ab alio accepit, si sedens discipulis petentibus propria potestate non tribuit, si

Hebrae. 1
secundum
aliam lite
ram.
Hierem. 23
secundum
aliam lite
ram.

Verbū est
filius.
Psal. 44

Ioannis 1

Psal. 33

D

que sunt patri placita facit, & ab eo a mortuis suscitatur, æquum non videtur, ut qui de sua subiectione tanta ac ralia dicit, patri efficiatur æqualis. PROB. Si aduersum tam copiosa diuinae autoritatis testimonia, quae ab Arrio de subiectione prolata sunt, aliquid Athanasio competere videtur, edicere non moretur, suam perditione sermonis exclusa, & ex diuinis potius voluminibus, aut similis, aut dissimilis patri filius, vel coequalis demonstratur, ut agnita veritate, quae sanæ fidei ac rationi conueniunt, roborentur. ATHA. Quantum velit percurrat in elatione sermonis Arrij calliditas, & sibi de autoritate diuinae legis plaudat testimonijs, quibus videlicet nititur ab æqualitate patris filium sequestrare, & cuncta quae ab eo proluxius inserta noscuntur, iisdem etiam testimonijs a nobis eius intentio absque vlla difficultate prosterneretur. Christus igitur filius Dei in forma serui, quam adsumpsit ex virgine, patri dicitur esse subiectus, Apostolo Paulus nihilo minus adfirmante: Vbi venit, inquit, plenitudo temporis, misit Deus filium suum natum ex muliere, factum sub lege. Ille itaque dicitur esse subiectus, qui sub lege ex muliere noscitur generatus, & in ea forma minorem iudicat patre, quam adsumpsit ex virgine. Nam in forma Dei patris angelicus ei chorus probatur praebuisse ministerium. Ita enim in Euangelio scriptum est: Et discessit ab eo diabolus, & venerunt angeli, & ministrabant ei. Obicit quod voluntatem patris fecerit, & non suam. In hoc magis laudabilis huius verbi dicto debet agnosci. Quia qui patris voluntatem facit, æqualitatem ostendit, Apostolo confirmante: Haec enim voluntas Dei in Christo Iesu. Nam quia addidit: Sicut dixit mihi pater, sic loquor. Quis hominum genus, quod rectum est intelligens, audito hoc verbo turbetur? Si enim aliter Christus quam Deus pater loqueretur, tunc magis patri inæqualis vel dissimilis diceretur. Si verò quae loquitur pater, ea loquitur filius, nunquam inæqualis patri, aut dissimilis inuenitur. Quod dedit mihi, inquit, seruaui, & omnia quae mihi dedit, nemo aufert a me. Dona enim diuina hoc modo intelligenda sunt filio attributa. Dedit enim filio pater omnipotens omnipotentiam, maiestatem maiestati, virtutem dedit virtuti, prudentiam dedit prudenti, praescientiam praescienti, aeternitatem aeternitati, diuinitatem diuinitati, coequalitatem æqualitati, immortalitatem immortalitati, inuisibilitatem inuisibilitati, regi regnum, vitam vitam, & non aliam ab ea, quam habet dedit, & quantum habet tantam dedit, vel si qua alia quae pater filio indiuisibiliter & inseparabiliter contulisse monstratur. Sed haec omnia nascenti potius quam indigenti dedisse probatur, cui a filio dicitur: Omnia mea tua sunt, & omnia tua mea sunt. Si ista omnia quae perhibetur pater filio contulisse, alia in eo, & alia videntur esse in filio, mendacem sine dubio facimus filium, qui dicit sua esse quae patris sunt. Sed si in his quae dixit, mendax filius inuenitur, & Euangelista, qui dicit æqualem se faciens Deo, omni veritate fallitur. Ac si ita erit, ut nec pater filio integrè, aut veraciter aliquid contulisse monstreretur. Sed si vera sunt, sicuti sunt, quae pater inseparabiliter & indiscretè contulit, conticescant dementium hominum lingua, quae nituntur filium a paterna substantia separare. Rogat filius patrem, ut hominem verum se gestare contendat. Nam ut diuinitatis suae intimaret potentiam, mari imperauit & ventis, & quinque milia hominum de quinque panibus saturauit. Calicem passionis, ut homo tristis accipit, ut Deus autem fontem aquae viuae salientis in vitam aeternam credentibus propinauit. Accepit nomen, ut in hoc nomine caelestia & terrestria & inferna eum adorent. Exaltatus est de imis ad superiora, id est, de carne humanae fragilitatis, ad eum conscendens, sedet ad dexteram maiestatis, ut eum non dubitet humana infirmitas sequi, vbi caput suum viderit gloriarum. Vinctus est, ut chrisimatis ipsius vnctione malo prioris hominis delicto purgemur. Excita-

Galat. 4
Christus
deus ange
lis maior
patri coe
qualis est
Matth. 4

1. Thess. 5

Que pater
filio dede
xit

Ioann. 8

Cur filius
patrem ro
gauit

Nomen Ie
su

m iij tus a

aus à mortuis est, vt nos exēplo suæ resurrectionis, à mortis aculeo liberaremur. Sed & discipulis petentibus, non se posse dare testatur, ne inter eos diuortium nasceretur. Nam qui ait: Nō est meum dare vobis, ipse iam dudum discipulis duodecim iudicandi tradidit potestatem. Quæ sunt patri placita fecit, quia contraria facere nescit. Nam qui ait: Veni non vt faciam voluntatē meam, sed voluntatem eius, qui me misit, Dixit, vt faciam voluntatem tuam Deus meus voluit, & volūtariē sacrificabo tibi. Qui ait: Pater maior me est, dixit: Ego & pater vnum sumus, & sint in nobis vnum, sicut ego & tu sumus vnū, & omnia mea tua sunt, & tua mea sunt, & creditis, quia ego in patre, & pater in me est: & quæ pater meus operatur iustissimē, & ego operor: & sicut pater suscitatur mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat: & qui me videt, videt & patrem, quia ego & pater vnum sumus: & qui me odit, & patrem meum odit: & clarifica filium tuum, vt filius tuus clarificet te: & ego te clarificavi super terram, & manifestavi nomen tuum hominibus. Et vt omnis humanæ caullationis quiescat intentio, Ioannem Euangelistam cuius superius vsus sum testimonio, proferam testem, qui ait: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbū. Si hæc tantæ diuinitati conueniētia quibus patrem & filium vnum esse docuimus perfidius non sufficiunt, alia si videtur, superadijciam. P R O. Si huic tam validæ & certæ persecutioni Arrius nisus fuerit obuiare, certum est eum non rationē sequi, sed verborum irrationalium campos effrenatius euagari, qui vsq; nunc trū substantiarum rationem, vt superius passus est, sicut Athanasius vnus permultis docuit documentis, per (nescio) quam nebulosam caliginem circumiens adsertionem suam nequiuertit demonstrare. A R R. Nunquid quia ex diuinis oraculis Athanasius, nescio quibus iam articulis filium vnus substantiæ & patri coæqualem esse, ausu temerario nisus est affirmare, & spiritum sanctum, qui patris vel filij minister est, isdem debet æquali confessione conferre, cum ipse filius dicat: Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & mittam vobis spiritum veritatis, & spiritus à me procedet, & quem pater mittet in nomine meo, & pater ad mortuorum ossa dicit: Dabo spiritum meum in vos, & viuetis. Nunquid is, qui à patre mittitur vel procedit, isdem debet equari, cum propheta in Psalmo de eo testatur, dicens: Ecce dominus formans tonitruum, & creans spiritum, prorsus nūquam mihi vlla ratio poterit persuadere, q̄ creatura poterit coæquari creatori, aut vna cum eodem possit potestate potiri. A T H. Si iudicis clementia permillum tribuit & largitur, ex diuinis autoritatibus etiam spiritum sanctū non creaturam esse, sed Deum & creatorem cum patre, & filio breuiter demonstrabo. P R O. Vt tua professio cōtinet, approba breuiter quod ratio exigit documentum. Non ex argumento sermonis, sed ex diuinarum scripturarum testimonijs, spiritum sanctum patri vel filio coæqualem esse, aut sicut ipse passus est Deum, vel creatorem communi operis esse ostende. Vt dum hæc veridicis testimonijs approbaueris, Arrius à sua intentione vere fidei professione conuictus, abscedat. A T H. Priusquam spiritum sanctum Deum esse perdoceam, eundē creatorem esse cunctorum verbis legalibus approbabo. Scriptum est enim: Verbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Et in Solomone: Et ipse, inquit, creauit ea per spiritum suum. Et in Psalmo: Emitte spiritum tuū & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Et in libro Iob: Spiritus diuinus est, inquit, creauit me. Et in libro Iudith: Tibi, inquit, seruiet omnis creatura tua, quoniam dixisti, & facta sunt, misisti spiritum tuum, & ædificauit. Tantæ enim potestatis, vel creationis spiritus sanctus ostenditur, vt ipso cooperante corpus domini Iesu Christi, qui nobis in sacramento fidei datus est, in vtero virginis formaretur, Euangelista dicente: Ne timeas Ioseph accipere Mariam coniugem tuam.

De spiritu sancto an coæqualis sit

Spūs sanctus non est creat9, sed Deus.

Spiritus sanctus creator est

am. Quod enim in ea natum est, de spiritu sancto est. Et item: Priusquam, inquit, conuenirent, inuenta est in vtero habens de spiritu sancto, non quod saluatoris nostri pater dicendus est spiritus sanctus, vt duo credantur patres, sed quod cum patre & filio idem spiritus sanctus cooperarius & vnus potestatis est, cum isdem socius inuenitur, domino affirmante: Ite, inquit discipulis, baptizate omnes gentes in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Ergo si minister est (vt tua sacrilega continet professio) quousque eo in sacramento fidei nihil confertur credentibus. Nam sicut dominus apostolos ad prædicandum destinauit, pari etiam modo spiritus sanctus facere declaratur. Ita enim in Actis Apostolorum reperimus scriptum, Porro enim cogitante de visione, dixit ei spiritus sanctus: Ecce viri quærent te, exurgens vade cum eis nihil dubitans, quia ego misi eos ad te. Et iterum: Segregate mihi Barnabam & Paulum in opus quo adsumpsi eos. Et iterum: Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos spiritus sanctus constituit episcopos. Nam et si vniuersa cum patre & filio, vt superius ostensum est, procreauit, in quo minoris vel ministri personam, vt ipse fateri non metuis, tanta maiestas habebit. Sed & Deum esse, sicut promississe me memini, his testimonijs approbabo, David Propheta dicente: Audiam quid loquatur in me dominus Deus. Nulli itaque dubium est, quod omnes Prophetæ, non nisi per spiritum annuncient vel loquantur, sicut in Euangelio scriptum est: Cum venerit, inquit, spiritus ille sanctus, quem mittet pater in nomine meo, ipse vos docebit, & ventura annunciabit vobis. Et item per prophetam dñs dicit: Noluerunt audire sermones meos, quos mandavi in spiritu meo per os Prophetarum priorum, dicit dominus. Sed nolo pastifera prata, diuine legis testimonio percurrentes, longius à nostra propositione euagemur ad id, quod promissimus, reuertamur. Ad Hebræos quoq; Paulus gentium prædicator scribens, ait: Testificatur autem nobis spiritus sanctus, & hoc est testamētum quod dispono ad eos post dies illos, dicit dominus. In Actis Apostolorum, ad Ananiam dixisse Petrum meminimus, vt in subsequentibus dicit: Non es mentitus hominibus, sed Deo. Et Paulus ad Corinthios: Diuisiones autem donationū sunt, idem verò spiritus. Et diuisiones ministeriorum sunt, idem ipse dominus. Et diuisiones operationum sunt, idem verò Deus, qui operatur omnia in omnibus. Ecce spiritus sanctus prædicante Apostolo, idem Deus, idem dominus declaratur. In Euangelio, sicut iam dictum est, ipse dominus dicit: Spiritus est Deus. Item ad Corinthios Paulus scribēs, ait: Dominus autem spiritus est. Et ad Ephesios: Nolite, inquit, cōtristare spiritum Dei. Item ad Corinthios: Nescitis, inquit, quia corpora vestra templum in vobis est spiritus sancti, quem habetis à Deo? Et ostendens eum in humanis corporibus habitantem, adiungit & dicit: Glorificate ergo, & portate Deum in corpore vestro. Nam vt deus & dñs esse manifestissimè spiritus sanctus demonstratur, ad Mariam angelus dixit: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi, propterea & quod nasceretur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Ecce quātis diuinorum testimoniorum documentis, spiritum sanctum Deum, & vnus potestatis vel societatis cum patre & filio esse docuimus, quid aliud in perfidis remaneat responsonibus ignorare. Paulus itaq; Apostolus, spiritum sanctum cum patre & filio vnā societatem habere, apertissimè demonstrauit, dicens: Gratia domini nostri Iesu Christi, & charitas & societas spiritus sancti cum omnibus vobis. P R O B. Si post innumerabilia testimonia remansisse aliquid Arrio videtur, proponere non grauetur, quāquam (vt reor) nihil illi responsonis remanserit, qua videlicet possit Athanasium de vnus substantiæ, id est, *ὁμοίου* ratione depellere. Sed ne postmodum de aliqua oppressionē causetur, à nobis nullus ei ad respondendum admittitur.

Spūs sanctus non Christi pater

Actōrū 21

Spūs sanctus Deus est

Actōrū 5

mitur locus. ARR. Nulli dubium est, quin magicis artibus Athanasius non desinat iudicium pervertere sensus, ut rectæ fidei tramite erga eos, qui eam religiose sectantur & colunt, tenere non possint. Et idcirco quod in examine tui culminis explicare non valeo, principis iudicio referuabo, ubi veritatis indagatio præpollet, & magicas artes ob veræ fidei obseruantiam præualere non posse credendum est. ATHAN. Qui suis adsertionibus adesse non possunt, quibus libet fallacibus argumentis vel caulationibus excusationem sibi inuenire non desinunt, sicut nunc facere Arrium plenus vestra perspicit magnitudo. Mihi verò ad omnia quæ ab eo in culmine vestri præsentia posita sunt, veram fidem vendicanti, respondisse sufficiat. P. R. O. B. Imperitioris & minus de scientia præsumptis est, prauitati potius studium dare, quàm veritati patientiã comodare, cum id adsertoribus fidei conueniat, veritatem potius sequi, quàm erroris vel falsitatis compede præpediri, horum igitur mos est, qui cum suæ perfidiæ causam ad finem vsque venire conspexerint, metuentes ne cunctis hominibus eorum perfidia innotescat, ad potioris se conferre præsentiam, ignorantes, quoniam & illi veritati victoriã tribuitur, ubi potentiæ liberalis sententia promulgatur. Frustrã igitur Arrius videtur de nostro iudicio ad principis appellare præsentiam, cum in conflictu certaminis, nihil aduersus seseferit prauitatis, qui suam ignauiam, quibuslibet modis obtegere cupiens, nifus est ad principis conferre præsentiam, quem constitit Athanasium, ab *δυσκολου* defensione, quod est vnius substantiæ, diuellere penitus non potuisse. Sed (ut eius superflua decreuit intèrio) eum ne faciat, nullo modo refrenabo. Ne victi personam non sustinens, de adempto temporis spatio gloriatur. Meæ verò solertiæ erit, vniuersa quæ ab vtrisque in nostra cognitione prolata sunt, gloriosi sensibus principis intimare, ut falsidicis ambagibus procul amotis, ad victoriæ palmam Athanasius, puræ fidei adsertor, valeat peruenire.

Sententia iudicis

D. ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRI
 ni, de Arriana & Catholica confessione,
 ad Theophilum.
 Liber I.

Arriani dicunt, filium Dei non de substantia Dei patris genitum, sed extrinsecus creatum. Ego credo Dei filium de patris natum substantia, non creatum, sicut & spiritum sanctum paraclitum, qui est filij, à patre procedentem. Et ideo dico *δυσκολου*, ad filium patre dicente: Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum, ex vtero ante luciferum genui te. Similiter & filio attestante: Dominus dixit ad me, filius meus estu, ego hodie genui te. Nam & cū tēpore passionis, Pilatus ab eo accusantibus Iudeis requireret, si rex esset, respondens dñs, ait: Ego in hoc natus sum. De spiritu quoq; sancto dñs dicit: Spiritus sanctus, qui à patre meo procedit. Constat ergo secundum vnam diuinitatis substantiam filium genitum à patre, non creatum. Et spiritum sanctum à patre procedentem, & totum esse filij, sicut fons de fonte est, & lumen de lumine.

Arriani dicunt non semper fuisse cum patre, aut apud patrem filium, vel spiritum sanctum. Ego credo, Dei filium, secundum diuinas scripturas, verbum, virtutem, & sapientiam patris esse. Et ideo confiteor, nunquam patri suum filium defuisse,

Psal. 109

Psal. 1

Ioan. 18.

Ioannis 15

defuisse, quia nunquam ei paternitatis defuit nomen, ut non sine sapientia, sine verbo, sine virtute propria pater aliquando credatur fuisse, secundum prædicationem Euangelistæ Ioannis dicentis: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt. Omnia, ait, per ipsum facta, non ipsum factum, sicut nec sine spiritu sancto aut pater aliquando, aut filius fuit.

Arriani dicunt, nullam habere filium potestatem, nisi à patre aliquid acceperit. Similiter & de spiritu sancto, nisi à filio acceperit. Ego credo secundum diuinam substantiam, sicut verbum, virtutem, sapientiam, brachium, manum, ita & potestatem filium esse patris. Nam secundum ipsius domini sententiam: Quæcunque pater facit, hæc eadem similiter & filius facit. Et sicut pater suscitatur mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat. Leprosus namq; non ex alterius imperio, sed propria mundat potestate, dicens: Volo, mundare. Sic & paralyticus apud Iudæos ignorantes Deum esse verum, cum illi dicerent, neminem posse peccata dimittere, nisi solum Deum, manifestissimè & Deum se prodidit, & propriam ostendit potestatem, dicens: Vt scitis autem, quia filius hominis habeat potestatem in terra dimittendi peccata, surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam. Similiter & cæcorum examinat fidem, dicens: Creditis quia hoc possum facere vobis? Illis confessis, quod in ipsius esset potestate, sanctitatis remedium infert, dicens: Secundum fidem vestram fiat vobis. De passione quoque proprii corporis adsignans, quod in sua esset potestate, ita ait: Nemo tollit animam meam à me: potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum resumendi eam. Et alia infinita. De spiritus etiam sancti potestate ipse ait: Spiritus ubi vult inspirat. Vtiq; ubi propria voluntate atq; diuinitate voluerit aspirare, non ubi iussus fuerit. Sicut & de donis gratiarum Apostolus prædicans, docet: Hæc autem omnia operatur vnus atq; idem spiritus, diuidens singulis prout vult. Nam propria & ipse potestate & Prophetas replet, & Apostolos eligat dirigat, ac Episcopos, sicut in Actis Apostolorum legimus, constituit. Innumera sunt etiam alia testimonia, quæ nunc longum est exponere. Et ideo sicut vna substantia, ita vnam potestatem patris, & filij, & spiritus sancti credo. Quod autem accepit filius, secundum hominem accepit, id est, secundum seruilem formam, secundum nostræ conditionis naturam, ipso domino in Euangelio dicente: Et iudicium dedit ei facere, quia filius hominis est.

Arriani dicunt, non totum patrem capi posse à filio, vel conspici, sicut nec spiritus sanctus filium aut videt aut capit. Ego credo, quod sicut filius in patre est, & à patre totus videtur, ita & pater à filio totus videtur, & totus est in filio, ipso filio dicente: Ego in patre, & pater in me est. Et: Sicut nouit me pater, & ego noui patrem. Similiter & de spiritu sancto, Apostolo prædicante: quod spiritus scrutatur etiam profunda Dei. Et sicut nemo nouit quid sit in homine, secundum ipsius Apostoli sententiam, nisi spiritus hominis, qui est in homine. Ita & quæ sunt Dei nemo nouit, nisi spiritus qui est in eo. Nam & dominus in Euangelio etiam de paruulis sic ait: Quia angeli eorum semper vident faciem patris. Impium est credere, quod filius & spiritus sanctus non totum aut intueantur, aut capiant patrem.

Arriani dicunt, vnum tantum Deum perfectum, omnipotentem, incapabilem, ingenitum, interminabilem patrem solum & immortalem. Ego credo secundum diuinas scripturas, Deum & dominum patrem ingenitum, Deum & dominum filium de patre genitum, Deum & dominum spiritum sanctum à patre procedentem, & in filio manentem. Filium autem sicut in deitate non dico minorem, ita in forma serui, quæ passioni succubuit, minoratum confiteor, Apostolo

Ioannis 1

Ioan. 3

Marci 1

Matth. 21

Ioan. 16

Spiritus sancti potestas 1. Cor. 12

Filius accipere quædam a patre, quos intelligatur

Hebræa. 2
Apostolo dicente: Eum autem, qui modicum ab angelis minoratus est, vidimus Iesum propter passionem mortis. Et ideo in tribus personis non tres deos sentio, sed vnum Deum & dominum, substantia, diuinitate, potentia, a qualitate, atque perpetuitate, adoro & colo, sicut in lege præceptum est: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.

Arriani dicunt, patrem solum inuisibilem Deum, & maiorem, & ideo solum colendum atque adorandum. Ego credo secundum diuinam substantiam ac maiestatem, spiritum patrem, spiritum filium, spiritum quoque spiritum sanctum, domino in Euangelio dicente: Spiritus est Deus. Et ideo, ut dixi, secundum diuinam substantiam inuisibilem confiteor patrem, inuisibilem filium, inuisibilem spiritum sanctum: & neque maius aliquid, neque minus in deitatis substantia credo. Propterea eundem reddo honorem filio, & spiritui sancto, quem & patri, præcipiente domino: Vt omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem, quia qui non honorificant filium, non honorificant patrem. Et de spiritu sancto ipse ait: Qui blasphemauerit in spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro. Propterea igitur vnum Deum in trinitate credo, diuina scriptura docente: Audi Israel, dominus Deus tuus, Deus vnus est.

Arriani dicunt, Dei filium secundum diuinitatis substantiam, & visibilem, & minorem. Ego credo in forma Dei, sicut superius approbauimus, inuisibilem, ipso ad Moysen dicente: Nemo videt faciem meam, & viuit. Aequalis vero per omnia patri, excepto eo, quod ille ingenuus, & ille est genitus. Apostolo prædicante de eo: Qui quum in forma, inquit, Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse æqualem Deo.

Arriani dicunt, ita filium vel spiritum sanctum ab arcanis patris extorrem, vt nihil secretarum dispositionum nouerit, nisi reuelatum a patre, quod voluerit filio reuelare, & spiritui, quod a filio fuerit manifestatum. Ego credo filium a patre, & patrem in filio, spiritum quoque sanctum paraclerum, qui procedit a patre & filio, esse & patris, quia & a filio procedit, sicut & in Euangelio scriptum est, quod per insufflationem suam dederit discipulis suis spiritum sanctum, dicens: Accipite spiritum sanctum, cuius remiseritis peccata, remissa sunt: cuius retinueritis, retenta sunt. Et ideo inseparabilem confiteor trinitatem, nec extorrem filium, aut spiritum sanctum, sicut Hæretici loquuntur, a Deo patre dico, quoniam filius, qui est sapientia Dei patris, ipse est & voluntas patris, quæ semper in ipso fuit, & est. Ipse est magni consilij angelus, & per ipsum condita sunt omnia, sicut Apostolus Paulus prædicat, quæ in cælis, & quæ in terra sunt visibilia & inuisibilia. Et Ioannes Euangelista docet, quod omnia per ipsum facta sint, & sine ipso factum est nihil. Nam & sicut per ipsum omnia facta diuinæ scripturæ loquuntur, ita & quæcunque filius facit, ipse se cum patre facere testatur, dicens: Pater autem in me manens ipse facit opera. Per hæc ostendens, quod nunquam pater sine filio, qui est sapientia, verbum, voluntas & virtus patris, aliquid aut disposuerit, aut fecerit, nec sine patre filius. De spiritu vero sancto dubium non est, quod nihil ignoret, nec sit extorris a patre, cum sine spiritu suo patrem fuisse aliquando summæ dementiæ est dicere, quoniam ipse seruetur, secundum Apostolum, sicut sæpe dictum est, profunda & alta Dei. Et quod idem spiritus filij sit, multis scripturarum testimonijs probauimus: & quod totus maneat in filio: & sicut procedit a deo patre, ita procedit a filio, vt tota trinitas vnus creatur Deus. Nihil ergo est quod faciat, vel disponat pater sine sua sapientia: nihil quod nouerit, vel disponat sine suo sancto spiritu, de quo Propheta sic ait: Spiritus paraclerum, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & virtutis, spiritus scientiæ & pietatis: quæ omnia in Deo, qui est trinitas, consistunt.

Arria-

Arriani dicunt, Dei filium non fuisse in cælis apud patrem, tempore quo inter homines versaretur. Ego credo Deum Dei filium secundum suæ potentiam deitatis in cælo, & in terra fuisse incarnationis suæ tempore, & totum replere, nec vnquam defuisse, ipso ad Nicodemum in Euangelio dicente: Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, filius hominis qui est in cælo.

Arriani dicunt, quod filius Dei erat, quando non erat, & antequam nasceretur non erat, & quod ex nullis extantibus factus est. Ego credo vnâ substantiam patris, & filij, & spiritus sancti. Propterea filium, qui est sapientia patris, in eo semper fuisse, & ex ipso genitum confiteor, quia nunquam fuit tempus, quo pater sine suo verbo, & sapientia fuisse a fidelibus credatur: nec filius sine suo aliquando extitit patre, Euangelista dicente, & sapius repetente: Quod in principio erat verbum, & semper erat, & Deus erat, & apud Deum erat, nec ex nullis extantibus factus, sed in patre, & apud patrem, Deus apud Deum semper erat. Spiritus quoque sanctus & fuit, & est semper in patre, & procedit ex ipso, nec vnquam pater sine sua sapientia, qui est filius, nunquam sine suo fuit sancto spiritu.

Arriani dicunt, Dei filium passibilem, & in sua substantia mortalem. Ego credo Deum verbum, & sapientiam patris: quia vnum cum patre est, impassibilem atque immortalem in sua substantia. Passibilem autem atque mortalem hominem Iesum Christum, de Maria virgine adsumptum, qui Dei verbo vnitus est, confiteor, eodem domino dicente: Spiritus quidem promptus, caro autem infirma. Ipso iterum dicente: Quod natum est de carne, caro est: & quod natum est de spiritu, spiritus est. Sic & Apostolus Corinthiis prædicat, dicens: Nam etsi crucifixus est ex infirmitate nostra, sed viuit ex virtute Dei. Crucifixus ergo ex infirmitate carnis nostræ, sed viuit ex sua virtute, quia filius Dei Deus, & virtus patris comprobatur. Ipse quippe via, veritas, & vita est. Ipsum etiam hominem Christum Iesum post passionem de sepulchro a Deo verbo, a quo & adsumptus est, sine corruptione die tertia resuscitatum confiteor, ipso ad Iudæos, secundum Euangelistam Ioannem, de templo corporis sui dicente: Soluite templum hoc, & in tribus diebus suscitabo illud.

Arriani dicunt, tres diuersas substantias, ac disparas personas patris, & filij, & sancti spiritus. Ego non diuersas substantias ac disparas personas patris, & filij, & spiritus sancti credo, sed tres personas perfectas, æquales, & æternas, vnus substantiæ, vnus potentia, vnus virtutis ac maiestatis confiteor: quia quod diuersum est, vnum esse non potest: & quod gradibus censetur, æquale non est: Credo ergo Dei filium, Dei verbum, Dei virtutem, & Dei sapientiam æquale semper patri. Non enim se ipse filius vnum cum patre, nec patrem in se, & se in patre videri diceret, nisi se sciret æqualem, nec eadem similiter faceret, quæ pater, aut etiã quæ ipse velit profiteretur, nec se a patre processisse, atque in mundum venisse, & iterum relinquere mundum, & ire ad patrem, manere etiã in se patrem prædicaret, nisi se sciret de substantia sui genitum patris. In Euangelio quippe Ioannis, non quia Iudæi loquerentur, sed quia ipse se filius æquale faciebat Deo patri, quando eum Iudæi quærebant lapidare, adserit, dicens: Non solum de hoc, quia soluebat sabbatum, sed quia filium Dei se dicebat, æqualem se faciens Deo. Itaque quod æquale est, dispar esse non potest, vna est enim patris, filijque substantia, vna virtus, vna atque indiuidua potestas. Cum nemo, sicut ipse in Euangelio ait, de manu filij proprias oues rapit, nec quisquam de manu patris easdem rapere potest. Et quod vnum est, diuersum esse non potest. Eodem iterum dicente, quum iam præmississet vnâ eandemque suam patris potentiam, postea ipsam substantiæ vnitatem adsignat, dicens: Ego & pater vnum sumus. Spiritus quoque sancti ita in nullo dispar est persona, neque diuersæ substantiæ quam pater & filius, vt ipse idem

Ioann. 3

Matth. 28
Ioann. 3
2. Corin. 13

Ioannis 21

Ioannis 5

Ioann. 10

idem sit spiritus sanctus procedens à patre, qui est & filius; nec aliquando defuit patri, sicut nec filio, ut quem admodum sine initio semper, atque in creatione mundi cum patre fuit & filio, ipse etiam confirmauerit omnia atque illuminauerit: ita & sacramentum baptismi, non nisi sub vniuersa inuocatione atque virtute, sicut nec sine patris, & filij visitatione impleatur. Nec membrum quis Christi, & repletum Dei, secundum Apostolum Paulum, efficitur, nisi quem spiritus sanctus & elegerit, & sanctificauerit, atque ut Deus propria potestate, in eo quem ipse elegerit, habitauerit.

2. Corin. 6

Arriani dicunt, post occasum mundi, regnum filij Dei finiendum. Ego adsumptum in cœlum vnitum hominem ex Maria virgine Deum credo, quem & sedere ad dexteram patris confiteor, cui omnis potestas in cœlo, & in terra datur. Ipsum quoque iudicaturum viuos & mortuos, cuius regnum nunquam finiendum esse confiteor, dicente Daniele Propheta: *Aspiciebam in visionem noctis, & ecce cum nubibus cœli quasi filius hominis veniebat, & usque ad antiquitatem dierum peruenit, & in conspectu eius obtulerunt eum, & dedit ei potestatem, & honorem & regnum, & omnes populi linguarum ipsi seruiunt: potestas eius eterna, quæ non aufertur, & regnum eius, quod non corrumpitur.* Filium scilicet hominis loquitur Propheta accepisse potestatem, & honorem, & regnum. Quod autem de filio hominis veraciter hæc, id est, de adsumpto homine dicta sint, ipse dominus manifestus in Euangelio sic ait: *Videbitis, inquit, cœlum apertum, & filium hominis sedentem à dextris Dei.* Et iterum: *Videbitis filium hominis venientem in nubibus, cum gloria magna, & maiestate.* Similiter & angeli ad Apostolos dixerunt: *Hic Iesus, qui adsumptus est à vobis, sic veniet, quem admodum vidistis eum euntem in cœlum.* Propterea credo filio hominis ex Maria virgine adsumpto, omnem potestatem in cœlo, & in terra datam, quam antequam à Deo verbo adsumeretur, non habuit. Nam Deus verbum, & Deus filius, qui est sapientia, virtus, potestas, & voluntas patris, omnem semper paternam habuit, & habet potestatem, ipso dicente: *Omnia quæcumque habet pater, mea sunt. Et: Quæcumque pater facit, hæc eadem similiter & filius facit. Et: Sicut pater suscitatur mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat.* Ego credo Christum Deum, Dei verum filium, & ideo Christianus sum. Ego Deum verum, & hominem verum, qui de Maria virgine natus est, confiteor, Apostolo dicente: *Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi.* Ego perfectum Deum, & perfectum hominem eundem credo Iesum Christum, prædicante Apostolo: *Secundum Christum, in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter.* Ego credo vnam imaginem patris, & filij, & spiritus sancti, quia ad vnam imaginem diuinitatis sumus creati, dicente Deo: *Faciamus hominem, non ad imagines, sed ad imaginem, & similitudinem nostri.* Ego credo vnum nomen diuinitatis in patre, & filio, & in spiritu sancto semper & fuisse & esse: quia non in nominibus, sed in vno nomine patris, & filij, & spiritus sancti secundum domini præceptum baptizamus, & efficitur Christiani. Hæc catholica, hæc vera, hæc perfecta est fides, hoc vnum & plenum est baptismum, per quod secundum domini, ut dictum est, præceptum baptizamus, & vna absque vllius imminutione personæ credulitas in fide est. Vna quoque in trinitate exhibetur credulitas. Requirendum est igitur ab his, qui aduersus hanc singularem fidem contrariam faciunt questionem, dicentes non de substantia Dei patris genitum filium, sed posteriore tempore alienum à substantia diuini patris, minorem atque inferiorem in deitate, sed & creaturam esse loquuntur. Spiritum quoque sanctum creatum à creatura, id est, à filio, ut in toto apud eos & ipse pater sit minor, cum sapientiam, verbum, virtutem, & spiritum eius sanctum creaturam adserunt blasphemantes. Interrogandi

Marc. 14.

Act. 1.

2. Corin. 5

Genesis 1

Agandi ergo sunt, filium Dei credant profecisse ætate, vel dignitate accessu temporum: An sicut genitus à patre est, aut, ut ipsi aiunt, creatus, ita permanet: Si dixerint ita esse, nec aliquando profecisse, vel proficere posse, requirendum est ab eis, de quo scriptum in Euangelio legatur: *Puer autem crescebat, & confortabatur, plenus sapientia, & gratia Dei erat in ipso.* Quod nos manifestissime de homine, qui à Deo verbo susceptus est, confitemur: qui lacte nutritus creuit, adoleuit, & usque ad perfectam peruenit ætatem. Plenus utique homo adsumptus Christus Iesus, sapientia, quæ sapientia Dei patris filius est. Nam ipsa sapientia ædificauit sibi templum humani corporis in Maria virgine, Solomon e dicente: *Sapientia ædificauit sibi domum.* Igitur si ille responderit, vel confessus fuerit de homine dictum, qui adsumptus est, catholicè sensit: quia qui ædificat domum, dominus est, quod autem ædificatur, & creatur, seruire est: crescit itaque, atque ædificatur domus, qui est homo, non autem crescit Deus, qui semper est perfectus. Restat itaque, ut confiteatur verbum filium Dei, de perfecto patre perfectum genitum, & totum à toto, plenum quoque à pleno. Quia satis contrarium est fidei Christianæ, ut homo creuerit, Deus dicatur semper imperfectus, qui nunquam profecerit, sed semper est minor, secundum doctorum blasphemiam peruerforum. Certe vel post tot annorum curricula, credant aliquando eum æquari patri posse, cum de ipso legatur: *Crescebat & proficiebat.* Nam de patre nusquam quod proficiat crescat, vel senescat: ergo illo non crescente, neque senescente, sed in deitatis suæ potestate propria commanente, hic qui legitur crescere & proficere, debuit iam ad æqualitatem peruenisse patris. Hæc autem humanæ comparationes in diuinam substantiam non conueniunt: quia perfectus Deus pater perfectum filium genuit, nec vnquam virtutem & sapientiam Dei imperfectam, vel minorem fuisse credendum est. Nam qui ita sentire præsumpserit, hoc non sine suæ salutis detrimento facit. Tenendum itaque & confitendum est hoc veraciter, quod homo creuerit ac profecerit in Deum, hoc est, in Dei filium. Euangelista ait: *Quia qui receperunt eum, dedit eis potestatem filios dei fieri.* Et quoniam non dominus homo, & seruilis forma in Deum profecit, Deus autem verbum, virtus, & sapientia patris, semper fuit perfectus & æqualis genitori in substantia diuinitatis, Apostolo dicente: *Qui cum in forma Dei constitutus esset, non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo.* Qui igitur in forma Dei æqualis esset Deo patri, seipsum exinanuit, formam serui, sicut idem Apostolus prædicat, accipiens, id est, sponte, non coacte inclinavit seipsum ad suscipiendam seruilis formam, ut vilis vel inferior forma in meliorem substantiam cresceret atque proficeret, per eum, qui eam est dignatus adsumere, non ut diuina substantia, vel potestas in seruilis mutaretur, vel addiceretur statum, Apostolo de nostræ formæ in meliorem statum demutatione, dicente: *Ut mortale hoc corpus indueret immortalitatem.* Et: *Sicut in Adam omnes moriuntur, sic in Christo omnes viuificantur.* Et iterum: *Nos autem, fratres, in libertatem vocati sumus.* Itaque si nos per gratiam Christi in meliorem, ut dictum est, statum, id est, in libertatem per fidem, quæ est in Christo, vocati sumus, quis Christianus autem sobriæ mentis audeat libertatem suam dicere in deteriore statum, vel conditionem mutatum: ut substantia diuina, quæ semper est immutabilis, in humilem humanamque, verteretur substantiam, & fieret de Deo caro, de perfecto inferior, de æquali minor, de domino seruus, de creatore creatura, & omnipotens impossibilitatis incurreret iniuriam: & qui in substantia diuinitatis suæ impassibilis erat, fieret passibilis, & immortalis morti succumberet. Cum hæc omnia in vna Christi persona, secundum Apostoli prædicationem, atque doctrinam Christianam sint fide credenda, dicente eo: *Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi.* Et iterum: *Secundum*

Lucæ 1

Prouer. 9

Humanae comparationes diuinis rebus parum conueniunt

1. Corin. 15

Galat. 3

n Christi

Christum, inquit, in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Ergo Deus hominem, dominus seruum, creator creaturam, factor facturam, omnipotens inferiorem, inuisibilis visibilem, indeficiens lassum, immortalis mortalem, impassibilis passibilem, mutabilem in demutabilis suscepit naturam. Nec in humanam Deus mutatus est carnem vel substantiam, sed in se ipse quam adsumpsit glorificabat naturam humana verò mortalis & infirma, ut dictum est, caro atque natura diuinam profecit in gloriam, ipso domino in Euangelio dicente de adsumpto à se filio hominis: Nunc clarificatus est filius hominis, & Deus clarificatus est in eo. Si Deus clarificatus est in eo, & Deus clarificauit eum in semetipso, & continuo clarificauit eum, accipe quæso pauca de diuinis scripturis testimonia, quisquis ille vis perfectus esse Christianus, & veram integramque sequi rationem, prætermittis vaniloquijs, & superfluis quæstionibus eorum, qui à fide Christi non solum ipsi errantes exciderunt, sed & alios, sicut ait Apostolus, in errorem mittentes. Nam quod nascitur ex tempore Christus in Bethleem, quod in præsepio declinatur, quod pannis inucluitur, quod lactatur, quod crescit, quod adolescit, quod in Aegyptum fugiens asportatur, quod parentibus subditur, quod detentatur à diabolo, quod esurit, quod sitit, quod manducat & bibit, quod dormit, quod lassatur, quod plorat, quod quasi nesciens sepulcrum quærit Lazari, quod quasi ignorare se ait diem iudicii, quod clarificatur testimonio patris, quod tristis, quod trepidus ad passionem venit, quod à lapis cæditur, quod à Pilato iudicatur, quod flagellatur, quod crucifigitur, quod mixto felle aceto potatur, quod lancea lateri vulnus infigitur, quod moritur, quod ligno deponitur, quod sepelitur, quod die tertia uiuus à mortuis resurgit, quod omnium post resurrectionem accipit potestatem, quod quasi ignorans sciscitatur à duobus ambulatibus in uia, quæ facta fuissent in Hierusalem, quod Petrum quasi nesciens interrogat, si plus ab ipso quam ab alijs diligenteretur discipulis: Simon, inquit, Petre amas me plus his: quem tamen apostolica professio prodidit, & omnia & occulta scire. Quomodo igitur qui se loquitur Christianum, non aduertit hæc aut credit humanæ esse substantiæ, seruilisque formæ, non diuinæ maiestatis atque potentia: quia nunquam uita moritur, sed homo moritur. Nec ignorare aliquid deus uerbum potest, cuius oculis omnia nuda sunt, & aperta Apostolo dicente: Uiuus enim est sermo Dei, efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens usque ad diuisionem animæ ac spiritus, compagum quoque & medullarum, & discretor cogitationum & intentionum cordis, & non est ulla creatura inuisibilis in conspectu eius: omnia autem nuda & aperta sunt oculis eius. Non ergo Deus creatura est, sed homo. Non sepelitur Deus, qui est uita, sed caro. Neque ab imis resurgit Deus qui ubique est, & super omnes est, sed homo resurgit in Deum: nam quod flagellatur, & à Pilato iudicatur, homo est. Quod autem mundum ipse ad iudicaturus adueniet, Deus & homo est. Tristem nanque & trepidum constat esse hominem, non Deum, qui est incommutabilis & inconuertibilis. Quod autem ignorat diem, & nescit locum, nunquid credendum est, quia qui fecit dies, horas, & tempora possit aliqua ignorare: Sed ignorat homo, quod tamen non ignorat Deus, qui est ante secula, per quem omnia facta sunt. Nam sentire de Dei sapientia, quod aliquid ignorare possit, summi periculi res est. Plorat autem & lassatur utique homo, non Deus uerbum, qui est uirtus patris: nefas enim est dicere, lassari Dei uirtutem. Puras ne homo esurit, & sitit, aut Deus qui dat uitam mundo, panis qui de caelo descendit, qui etiam dat escam omni carni: Sed nec uita esurit, nec fons sitire potest. Tætatur uerò à diabolo, ut homo, sed ut Deus ab angelis adoratur, cui etiam ministrant, de quo scriptum est: Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos ignem urentem. Hæc igitur omnia,

Humanitatis Christi quædam peculiaris

Ioannis 11

Hebræo 4

Palm. 103

C

D

Omnia, ut dictum est, ad seruilem, mortalem, passibilemque naturam, quæ à Deo uerbo adsumpta est, referri necesse est. Omnia enim quæ humiliter dicta sunt, pro nobis ille suscepit, & pertulit, sicut Apostolus docet: Quia cum esset diues, egenus factus est, ut illius inopia nos diuites effecimus. Et iterum: Qui cum in forma Dei æqualis esset Deo, seipsum ex inaniuit formam serui accipiens. Sic & propheta eius in carne prænunciās passionem, ait: Vulnere eius sanati sumus. Cum ergo humilia, quisquis ille homo es, de Christo audis, non ea iudices de altitudine dicta diuina. Cum iniuriosa legis, secundum humilem formam crede, non secundum diuinam dominationem. Cum uerò impossibilia legis, fragilitatis esse humanæ accipe, non diuinæ potentia. Nec debes diuinam altitudinem ad humilem deuocare conditionem: nec uirtutis potentiam ac maiestatem diuinam ad inferiora deducere, sed quæ nostræ sunt magis infirmitatis fragilisque nature, ad illam erigere uirtutem, sicut ipse dominus ait: Cum exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me. Exaltat itaque per crucem ipse nostram in se per eius societatem naturam, non autem nostra per suam coniunctionem diuinam inclinatur potentiam, sic nanque in alio loco ait: Venit enim filius hominis quærere, & saluare quod perierat, non amittere quod semper erat, beato Ioanne Euangelista dicente: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum, omnia per ipsum facta sunt. Secundum igitur ipsius domini doctrinam, & Apostoli prædicationem salua proprietate utriusque nature in una persona Christi, id est, Dei & hominis perfectus Deus, qui clarificat, in homine perfecto qui clarificatur, credendus, colendus, adorandusque, & Deus Dei filius, in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, in cuius plenitudine pater est. Sicut enim in gloria patris filius est, secundum doctrinam beati Apostoli, ita in plenitudine filij pater est, dicente eo: Ego in patre, & pater in me est. Et iterum: Pater autem in me manens, ipse facit opera. Seruendum itaque est Christo filio, quia perfectus Deus, & uerus est filius: & qui fideliter seruit filio, patri seruit, & spiritui sancto, qui in eo est. Et qui adorat patrem, in ipso adorat filium, & spiritum sanctum, quia in patre est filius. Et spiritus sanctus à Deo patre procedit, ipso domino dicente: Ego in patre, & pater in me est. De spiritu quoque sancto ait: Spiritus autem paracletus, qui à patre meo procedit. Et cum filium quis adorat, in eo patrem adorat, & spiritum sanctum, quia in ipso est pater, dicente eo: Qui me uidit, uidit & patrem meum. Et iterum: Pater autem in me manens, ipse facit opera. De spiritu uerò sancto sic ait: Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit uobis. Et: Omnia quæcunque habet pater, mea sunt. Propterea dixi uobis, quia de meo accipiet. Spiritus itaque patris spiritus filij est, Apostolo dicente: Quod autem estis filij Dei, misit Deus spiritum filij sui in corda uestra. Et iterum: Si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est eius. Et iterum: Scio enim quia hoc mihi proueniet in salutem per uestram orationem, & subministrationem spiritus Iesu Christi. In Euangelio quoque ipse dominus ait: Paracletus spiritus sanctus, quem mittit pater in nomine meo. Et in Actis Apostolorum ita legitur: Transeuntes autem Phrygiam & Galatiam, uetiti sunt à spiritu sancto loqui uerbum in Asia. Quum uenissent autem in Mesopotamiam, tentabant ire Bithyniam, & non permisit eos spiritus Iesu. Manifestissimis igitur testimonijs probatur, quod spiritus sanctus, spiritus paracletus, spiritus qui à patre procedit, spiritus sit filij, spiritus Christi, spiritus Iesu. Tota enim trinitas inseparabiliter in una substantia, diuinitate atque potentia, adoranda, colenda, prædicanda est & timenda. Fugiendum itaque est & cauendum omnibus Christianis, ne secundum errorem imperitorum hominum, quos notans Apostolus, dicit: Errantium circa fidem, induci possint, errantes,

2. Cor. 8
Philipp. 2

Esaiæ 53

Ioann. 12.

Matth. 18

Ioannis 1

Ioann. 15

Ioann. 16

n ij inquit,

inquit, & in errorem mittentes, id est, qui in trinitate sancta atque indiuisa aliquid creatum, aut inferius posteriusve suaserint esse credendum. Quia quicquid creatum est, Deus esse non potest. Quod inferius, perfectum non est. Quod posterius, caret perpetuitate. Ac perinde in his gradibus diuinum nihil esse potest. Eiusmodi nanque doctores, vel qui eorum sequuntur doctrinam, damnat, ita scribens ad Romanos Vas electionis beatus Apostolus: Sempiterna quoque eius virtus & diuinitas, vt sint inexcusabiles: quia quum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt: sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum: Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt: mutauerunt gloriam immutabilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis. Et iterum sequitur, dicens: Qui commutauerunt veritatem in mendacium, & coluerunt, & seruiuerunt creaturae potius quam creatori. Qui est benedictus in secula. Amen.

D. ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRI
 ni, contra Gentiles, ad Macharium Alexandri
 nae ecclesiae presbyterum.

Liber I.

Verax ac diuinae religionis, pietatisque cognitio, non tam humano ministerio indiget, quam ex seipsa haurit & discit. Quippe, quae quotidie operibus clamat, ac per doctrinam Christi sese clariorem sole ingerit oculis. Eius tamen ardore flagrant tibi, atque de ea audire cupienti, pauca pro modo ingenij nostri exponere institui, Machari charissime. Qui cum hanc ex diuinis libris & literis affatim haurire posses, laudabiliter tamen discendi studio, docentes alios audire maluisti. Sufficiunt quidem sanctae, ac diuinitus inspiratae scripturae, ad omnem instructionem veritatis. Sunt praeterea sanctorum patrum, magistrorumque nostrorum, plurima ad eorum intelligentiam conscripta monumenta, quae si quis studiosè perlegerit, & scripturarum addiscet interpretationem, & eam quam cupit, veritatis notionem, consequetur. Verum, quia haec illorum opera ad manus modò non sunt, necesse est, quae ab illis de fidei ac religionis nostrae veritate didicimus, ea tibi insinuare pro viribus. Ne quis dogma nostrum vile, aut contemendum arbitretur, neu irrationabilem existimet in Christum fidem, vt faciunt gentiles, qui detrahendo veritati, nos carpere atque irridere non desinunt, nihil aliud obijcientes, quam crucem Christi, qua ex re miserandam merito quispiam illorum censebit amentiam, quum cum vituperent crucem, non vident eius virtutem orbem implere vniuersum, ac per ipsam Dei notitiam, diuinamque opera omnibus innotuisse. Nunquam enim profectò irridere ausi essent adeo diuinam rem, si ipsius deitate conspicidae animam dignè intendissent. Verum agnoscerent & ipsi hunc esse saluatorem omnium qui cruci fuerit affixus, crucemque ipsam non labem humano generi, sed remedium salutemque contulisse. Nam si per crucem, sublato iam idolorum cultu, omnis daemone conqueuit error, solusque adoratur Christus, ac per ipsum pater agnoscitur. Si aduersarij contraire praesumentes confunduntur, ipsique contradicentium in dies animas inuisibili potestate conuertit, ac suae fidei subiicit. Qua tandem ratione suspicari iam possunt, humanum hoc esse opus, & non potius fatemur, eum

Christus
 humani
 generis
 labem
 suam
 cruce
 repara-
 uit

A eum esse Dei verbum redemptoremque omnium, qui subierit crucem? Idem verò patet mihi videntur, ac si quis solem vituperet, cum nube tegitur, eiusque admiretur lumen, omnem ab ea creaturam illustrari cernens. Nam sicuti pulchra lux est, multo rariorem pulchrior qui hanc humano generi indulget sol. Ita cum sit eximium & diuinum, scientia Dei repletum esse orbem vniuersum, necesse est autorem ac ducem rationis operis Dei, ac Dei verbum intelligi & dici. Aggredimur itaque facultate quam possumus, imperitiis infidelium primo arguentes, vt deprehenso mendacio, veritas iam per seipsam elucescat. Bonoque sis animo, O homo, te veritati credidisse, Christumque cognoscendo non esse seductum. Arbitror autem esse conuenientissimum tibi Christi sectatori, de Christo differere. Quippe huius agnitione, ac fide, nihil esse tibi clarus, nihil gratius mihi ipse persuadeo. Principio quidem non erat malum. Nam ne nunc quidem in sanctis est, neque iuxta eos omnino subsistet. Caeterum hoc postmodum homines excogitare coeperunt, atque in seipsis exculpere, vnde & simulacra sibi finxere, quae non sunt esse arbitantes. Namque vniuersitatis conditor, & rex omnium Deus, qui omnem substantiam, omnemque excedit humanam cogitationem. Quippe bonus ac summè bonus, per verbum suum saluatorem nostrum Iesum Christum, humanum genus ad suam imaginem condidit, rerumque omnium spectatorem, ac peritum, per eam qua illum honorauerat, sui similitudinem fecit. Indulta illi etiam aeternitatis suae intelligentia, atque notione, vt honorem sibi praestitum seruans, neque à Dei vniuersae cogitatione desisteret, neque à sanctorum vitam contubernioque resileret. Sed fretus donatoris sui gratia, suamque ipsius, quam per verbum patris acceperat, virtute subnixus, exultaret iugiter, deoque familiarius frueretur, viuens felicem verè, & beatam, atque immortalè vitam. Cum enim nullo à Dei cognitione, & speculatione praepediatur obstaculo, contempletur quidem semper singulari munditia imaginem patris, Dei verbum, ad cuius etiam imaginem factus est, obstupescitque vehementer. Animaduertens ineffabilem ipsius erga humanum genus providentiam, sensibilibus omnibus, omnique corporali imagine, superior factus, celestibusque & diuinis, atque intelligibilibus, animi virtute coniunctus. Humanus quippe animus, quando corporibus nulla familiaritate coniungitur, nihilque extrinsecus habet concupiscentiae carnalis admixtum, sed totum secum, vt ab initio conditus est, & in se habitat, tunc sensibilia, & mortalia cuncta transcendens, in auras verae libertatis euadit, & verbum intuens, in eo etiam ipsius patrem videt. Atque hac ipsius contemplatione felix, per ineffabilem ad ipsum effectum renouatur. Quemadmodum & primum hominem, qui etiam iuxta Hebraeorum linguam, Adam appellatus est, tradunt sacrae literae ab initio mentem singulari confidentia intèram in deum habuisse, & cum sanctis spiritibus in illa intelligibili speculatione fuisse commoratum, in loco illo, quem & sanctus Moyses figuratè Paradisum appellauit. Sufficit quippe munditia animi, etiam Deum, per seipsam speculari. Sicut & dominus ait: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Sic igitur, vt dictum est, humanum genus creator instituit & permanere voluit. Porro homines contemptis potioribus, atque ad ea percipienda, per socordiam non assurgentes, viciniore sibi quae fuerunt. Eiusmodi autem erant corpus, & corporis sensus. Vnde & auerso, ab intelligibilibus ac spiritalibus animo, seipsos amare coeperunt, & corpori ac sensibus dediti, atque in his veluti in sua sede locati, in sui concupiscentiam corruerunt, corporalia diuinam contemplationi praefidentes. His autem inuoluti, atque viciniore deserere nolentes, animam suam voluptatibus carnis concluderunt, agitatum concupiscentiarum omnibus, atque turbatam. Indultique sibi à deo honoris penitus obliti sunt. Hoc autem etiam ex eo, quod primo formatus est homine, verum licet aduertere, sicut sacra de illo tradit historia. Et ille enim quod diu animum in Deum, & eius contemplationem intentum habuit, auersatus est corporis specie.

Humanum
 genus ad
 sui simili-
 tudinem De-
 us creauit.

Humanam
 mentis in
 Deum ere-
 ctæ via
 magna

Adam per
 speculationem
 cum
 angelis in
 paradiso
 commora-
 tus

Vbi verò serpentis consilio, amoto à Dei cogitatione animo, seipsum cepit inspicere, tunc iam etiã in concupiscentiam corporis corrui. Et cognouerunt inquit, quia nudi essent, & cognoscentes erubuerunt. Non aut se nudos agnouissent, nisi diuinarum rerũ speculatione nudati, mentẽ ad ea quæ sunt aduersa trãtulissent. Recedentes em̄ ab vnus & veri Dei consideratione, affectuq; in illum vnico, in varias iam & particulares corporis concupiscentias prolapsi sunt. Deinde, vt soles fieri, cum in multa incidissent desideria, in eorũ iam habitum sensim transiere, aded, vt deserere ipsa metueret. Hinc iam & formidines, & metus, & voluptates in animã irrepserẽ, mortaliaq; sapere incepit. Nolens em̄ concupiscentias relinquere, mortem metuit, ac separationem corporis horruit. Rursus eadẽ cupiens, vt voti cõpos fieret, cõdes exercere, atq; iura violare didicit. Quo autem modo & ista faciat, rationale videtur pro modo virium nostrarum explicare. Abutens igitur infelix anima corporalibus particulatim actionibus, corporisq; oblectata specie, ac voluptatẽ bonum suum esse arbitrans, falsa ac seducta honesto nomine abusa est, ipsumq; verum bonum voluptatem esse putauit. Veluti si quis mente captus, gladium contra quosq; obuios experat, idq; sanæ mentis indicium puret. Voluptatis igitur amore detenta, varijs hanc modis operari cepit. Cum em̄ sit per naturam mobilis, & si honesta sponte sua refugit, non tamen à motu quieuit. Mouetur itaq; non iam quidẽ ad virtutẽ, neq; ad videndũ Deum, sed quæ non sunt versans, vires suas peruertit, abutens his ad eas, quas excogitauit concupiscentias carnis. Est quippe cõdita libera, potestq; bona, vt eligere, ita & auersari. Cum igitur quod bonum est refugit, necessariò contraria cogitat. Quiescere em̄ à motu omnino non praualeat, cum sit, vt dixi, naturaliter mobilis. Agnosces verò arbitrij sui libertatẽ, cõspicit se posse in vtrãq; partẽ membrorum corporis vti, siue ad ea quæ sunt, siue ad ea quæ non sunt. Sunt quippe bona, non sunt aut mala. Esse quidem bona idcirco dixerim, quia ex Deo, qui verè est, exemplum ducunt. Non esse autẽ mala, quoniam in adinventionibus hominũ, cum non essent, effecta noscuntur. Nam cum oculi idcirco dati sunt corpori, vt per eos intueamur creaturam, ac per huiusmodi mirabilem harmoniã agnoscamus opificem, auresq; itidem, vt eloquia diuina & Dei leges audiamus. Manus item vt eas ad necessaria quæq; moueamus, & in creatiõẽ supplices tẽdamus ad dñm. Anima relicta bonorũ speculatione & agilitate, adeo motus sui ad illa iã quæ sunt contraria mouetur errãs. Deinde vires suas iungens, vt dixi, & eis malè vtẽs, anid ma duertit se etiã ad contraria quæq; mouere posse corporis membra. Atq; ideo oculum ad videndã creaturã sibi indultũ, ad concupiscẽdum magis aperuit, ostẽdens se istud etiã posse, arbitransq; si tantum moueatur, suã se seruare dignitatem, nec peccare, si quod praualeat faciat. Ignorans se non vt moueatur simpliciter conditam, sed vt ad ea quæ oportet, moueatur. Quocirca apostolica quoq; admonet nos vox: Omnia licent, sed non omnia expediunt. At verò hominum ignaui temeritas, non quid expediat, aut deceat, sed solũ quod possit inspicies, contra quã iussa fuerat agere, omnia cepit, motuq; contrario, manus armauit ad cædem, aures ad inobedientiam transtulit, & membra procreandis legitimẽ liberis accõmodata, perpetrare adulteria docuit, ac linguam ad benedicendum, & laudes Deo referendas conditam, blasphemijs, maledictis, ac periurijs polluit, manusq; rursus ad furandum, ac sui similes homines cædendum, atq; olfactũ quidẽ ad percipiendam amatorij odoris variã suauitatem, pedes verò ad effundendi sanguinis sceleritatem, & ventrem ad ebrietatem, saturitatemq; inexplabilem mouit. Quæ profectò omnia animæ vitium atq; peccatum sunt. Huiusmodi verò malorum causa, sola est bonorum auersio. Sicut em̄ auriga in studio, conscensis equis, si cõtemnat impellere ad destinatum locum, passimq; precipites

Mens otibus libera creata fuit, vt bonum sibi, siue malũ eligeret

Oculi corporei dati sunt nõ ad terrenã concupiscentiam, sed potius ad omnium rerũ opificẽ speculandum

Mortalium temeritas non qd sibi cõgruit, sed potius qd contra riu est, frequenter eligit.

precipites quacuncq; valet, agat equos. Potest autem quocuncq; velit, ac sæpe in obuios quosq; impetum faciat, sæpe item per precipitia impeliat, agaturq; quo se currentinim equorum pernicitas tulerit, atq; sic currens, arbitretur se non excidisse destinatione proposita, solũ quippe aspicit cursum, nec videt q̄ lögẽ à destinato loco temerarius se tulerit imperus. Ita & anima auersata viam, quẽ ad Deũ ducit, & membra corporis ad ea quæ non decet impellens, imò ipsa quoq; cum subiectis membris impulsã peccat, malumq; sibi ipsa effingit, non intuens quantum à via aberrauerit, & extra veritatis destinationem se deuius error abstulit. Ad quã beatus Paulus qui Christũ circumferebat, iugiter aspiciens dixit: Secundũ destinationẽ persequor ad palmam supernæ vocationis Christi Iesu. Bonum igitur aspiciens sanctus, ac iuxta id currens malum nunq̄ faciebat. Cæterũ gentiles quidã de via aberrantes, & Christum dominum non agnoscentes, malum subsistere, ac seorsum substantiam esse definiunt, per duo ista peccantes, siue quod autorem omnium quæ sunt, Deum esse negant. Neq; enim esset rerũ dñs, siquidẽ secundum illos malum haberet per se substantiam, & essentiam suam. Siue rursus creatorẽ illum omnium esse confitentur, necessariò mali quoq; autorem faciunt. Cum inter omnia, vt ipsi autumant, malum etiã sit. At istud quidẽ indignum simul atq; impossibile, nemo est qui ambigat. Neq; enim ex bono malum, neq; in eo est, neq; per seipsum omnino subsistit. Alioquin bonum non esset, si vel per mixtam haberet contrariam naturam, vel causa esset mali. Porro hæretici, qui ab ecclesiastica doctrina exciderunt, ac circa fidem naufragium fecerunt, & ipsi mali substantiam esse desipiunt, fingentes sibi præter verum Christi patrem, Deum alterũ, & ipsum ingenitum autorem mali, & malitiæ principem, qui etiã creaturæ conditor sit. Verũ hos facile, & ex diuinis literis, & ex ipsa humana ratione reuincere possumus, ex qua ista per summam insaniam finxerunt. Dominus enim & saluator noster Christus Iesus, in suis Euãgelijs Moysi verba confirmans, ait: Dñs Deus vnus est. Et: Cõfitebor tibi domine pater cœli & terræ. Si autem vnus est Deus, isq; cœli & terræ dñs, quomodo præter hunc Deus alius est? Vbi autem erit, qui ab illis fingitur Deus, cum vnus ille, & verus omnia impleat, quẽ cœli terræq; nomine cõprehenduntur? Quo itẽ pacto erit alius eorum conditor, quorum iuxta saluatoris vocem Deus ipse, & Christi pater est dominus? Nisi fortè æqual lance, boni Dei creaturã, malum quoq; potuisse fieri dominum dicant. Sed si hoc dixerint, vide in quãnam impietatis prærupta decidunt, nempe inter eos, quibus equa potestas est, maius aliquid aut excellentius, quo alterutrum superent, non inuenitur. Nam si nolẽte altero, alterum est, æquã amborum virtus, & infirmitas est. Virtus quidẽ, quod alterius, vt sit vterq; superat voluntatem. Infirmitas verò, quod nolentibus eis, ac præter voluntatem, vtriusque contingunt exitus rerum. Est enim & bonus præter voluntatem mali, & malus itidem præter sententiam boni. Et hoc præterea dicere ad illos possumus. Si quæ vidẽtur opera, mali sunt Dei creaturæ, boni quidnam opus est? Apparet quippe nihil præter solã cõditoris creaturam. Quodnam verò erit essentia boni Dei documentũ, si nõ sint eius opera, per quẽ possit agnosci? Ex operibus enim opifex noscitur. Quo autem modo erunt duo contraria inuicem, aut quid hæc dirimit, vt seorsum ad inuicem sint? Esse em̄ vtrunq; simul possibile non est, quod se mutuo perimant. Nec alterum quidem esse in altero potest, q̄ in permixta ac dissimilis sit vtriusq; natura. Tertiu igitur quoddam apparebit, quod eos diuidat, & ipsum Deus. Sed cuius id naturæ sit, boni an mali, incertũ relinquitur. Nã amborum illud esse possibile non est. Falsa ergo illorum deprehensa sententia, veritas iam necessariò sententiæ ecclesiasticæ per se elucescet. Malũ scilicet neq; à Deo, neq; in deo, neq; ab initio fuisse, ne vllam quidem ipsius mali esse substantiam.

Ex operibus cognoscimus opificem.

am. Sed homines per priuationem boni sibi quæ non sunt, & quæ volūt cœpisse confingere. Sicut enim qui sole rutilante, cunctaq; radio suæ lucis implente, clausis oculis tenebras fingit; iamq; velut in tenebris oberrans ambulat, & sæpius cadit, ac per præcipitia incedit, non lucem esse, sed tenebras existimans, nihilq; penitus videns, & se intueri videatur. Ita & anima humana, obscurato, per quem Deum cernere poterat oculo, sibi ipsi excogitauit mala, quibus dum assiduo motu inuersatur, aliquid se facere existimans, nihil se agere, non videt. Ea quippe sibi fingit quæ non sunt, neq; talis permanet, qualis condita est, sed qualem se ipsa vitare perrexit. Creata enim est, ut videret Deum, atq; ab ipso illustraretur. Ipsa verò pro Deo mortalia quæsiuit & tenebras. Sicuti & spiritus sanctus in scripturis ait, Deus hominem fecit rectum. Ipsi verò quæsiuerunt cogitationes plurimas. Malitiæ ergo inuentio, & excogitatio huiusmodi hominibus, ita initio contingit, effictaq; est. Quòdam verò pacto in idolorum insaniam delapsi sint, iam necessaria dicendum, ut sciant huiusmodi inuenta nequitie non à bono, sed à malo sumptisse principium. Quod autem pessimo initio nititur, in nullo vnquam censeri poterit bonum, cum sit penitus malum. Itaq; non contenta inuentione mali, infelix anima cœpit paulatim se in deteriora porrigere. Nam cum didicisset voluptatum differentias, Deiq; sensim obliuionem induisset, corporis voluptatibus affecta suauiter, solaq; præsentia & temporalem gloriam intuens, nihil ultra ea, quæ obrutibus subiacent esse putauit, temporalia solum & corporalia bona sua esse decernens. Sic autem auersa & oblita se ad boni dei imaginem conditam, non iam per insitam sibi vim Deum verbū per quod facta est cernit. Sed extra se posita, quæ non sunt cogitatione confingit. Obducto enim quod in ipsa erat, ut ita dixerim, speculo, per quod solū poterit cernere patris imaginem, corporaliumq; voluptatum illecebris oblitus non iam videt, quæ intelligere oportet animam, sed passim huc, illucq; circumfertur, eaq; sola intuetur, quæ hauserit sensibus. Et eorum opinione turbata, iam quæ in mente oblita fuerat deū, hunc in rebus corporalibus ac sensibilibus fingit, his, quæ sub aspectū cadunt, Dei tribuens nomen. Eaq; sola glorificans, quæ ipsa vult, quorumq; suauiter delinitur aspectu. Præcedit igitur idololatriæ causa malū. Cum enim didicissent homines malum quod non erat sibi ipsis effingere, eos itidem, qui non erant, deos sibi finxere. Ac veluti si quis profundo gurgite mergatur, non iam aspiciat lucem, neq; ea quæ cernuntur in lumine, quod eius oculi inferiora tantū mirentur, & aquarum illi vis immineat desuper, sola verò quæ in profundo sunt sentiens, præter illa nihil esse arbitretur, ipsaq; sibi cōspicua dñari omnibus putet. Ita & prisci illiac stolidi homines carnalibus concupiscentiis imaginibusq; submersi & oblitī, vera de Deo cogitare atq; opinari nequiuērūt, sed cæca cogitatione & irrationabili furore visibilia quæq; diuinis honoribus persecuti sunt, creaturam potius glorificantes, q̄ creatorē, atq; opera magis, q̄ ipsorum autorē, opificemq; Deū venerantes. Sicut autem ut à proposita similitudine non recedamus, hi qui profundo merguntur, quanto ad inferiora descendunt, tanto vastiores profundioresq; tenebras offendunt, ita & mortalium genus. Non enim simplici idololatria cōtenti in eis perstiterunt, à quibus inchoauerāt, sed quò magis prioribus immorabantur, eò variiores sibi superstitiones adinueniebant, neque prioribus exatiati, in alia rursus incidebant mala, in his quæ sunt turpissima proficiētes, impietateq; suam in vltiora propagantes. Hoc autem & scriptura diuina testatur, quæ dicit: Cum venerit impius in profundum malorum, cōtemnit. Mox enim ut humanus animus à Deo exiit, delapsi intelligentiis certis, & notionibus homines, primū cœlo, soli & lunæ, atque sideribus diuinos honores tribuerūt. Illos non solū deos arbitrātes, verū & subsequentiū autores esse autumantes. In de obscuris cogitationibus ad inferiora deuoluti, æthera & ærem, & quæ sunt in aere,

Nequitia
a malo
sumpsit
originem

Ania volu
ptatibus il
lecebrisq;
adhærens,
non videt
quæ nesci
re non oportet

A aere, deos appellarunt, atq; in malitia proficiētes, elementa quoq; & initia corporalis substantiæ calidā scilicet, frigidam, aridam, humidamq; substantiā, deos laudauerūt. Ut autem qui omnino ruerūt, in morem terrestris cochleæ circa humū repunt; ita & pessimi impiissimiq; mortaliū cum cecidissent, à Dei cogitatione ac notione delapsi, iam homines quoq; hominumq; figuras, partim viuientium adhuc, partim etiam vita functorum, ut deos coluerunt. Tum verò deteriore consilio, aut cogitatu iam ad lapides vsq; & ligna & repentiā, aquatilia atq; terrestria irrationabilesq; ac feras animantes, diuinam & sacratissimā Dei appellationem transtulerunt, omnem illis honorem diuinitatis deferentes, Deumq; verum, cuius æterna substantia est, patrem Christi auersantes. Atq; ut hætenus tantum, amētium audacia progressa esset, neq; vltra impietati suæ adiecissent. Vsq; adeo enim pleriq; mente corruerunt, atq; animo in tantum obæcati sunt, ut ea etiam, quæ nulla omnino ratione erant, neq; inter creaturas apparebant, sibi excogitarent, ac facerent deos. Quippe ratione prædita, irrationabili miscentes, ac per naturam dissimilia iungentes, quasi deos venerantur. Eiusmodi sunt apud Aegyptios Cynocephali, & Ophiocephali, & Onocephali, atq; apud Libyos, Criocephalus Ammō. Alij rursus corporis partes, caput, humerū, manū, pedēq; seorsum diuidentes, singula in deos rerulerunt, atq; ut deos coluerunt, quasi non illis satis esset ex integro, ac toto corpore habere culturam. Alij itidem maiore impietatis furore causam a deo nefariæ inuentionis, malitiæq; suæ voluptatem, & concupiscentiam fecere deos, atque venerati sunt. Cuiusmodi est apud illos amor, & quæ Paphi colitur Venus. Alij quasi deterioribus ex industria studentes, aulici sunt principes suos atq; illorum liberos in deos referre. Sive pro honore principatus, sive pro tyrannidis metu, sicuti Creteſis apud illos opinatissimus Iupiter, & apud Arcadas Mercurius, Indosq; Liber pater, Aegyptios item Isis & Osiris, atq; Orus, recentiorisq; memoriæ, Antinous Hadriani Romanorum regis delictus puer. Quem licet hominē nouerint, & hominem minimè pudicum, metu tamen imperantis colunt. Nam cum Hadrianus in Aegyptum aliquando venisset, illic vita functum suæ voluptatis ministrum colli Antinoum iussit. Quæ ex relicto post mortem quoq; adamasse puerum deprehendatur, certissimum tamen contra se, atq; aduersus omnem idololatriæ argumentum, ac documentum dedit; quod hæc apud mortales haudquaquam aliter cœperit, inuentaq; sit, q̄ per concupiscentiam impatientiamq; fingentium, sicut & sapientia Dei protestatur, dicens: Initium fornicationis, idolorum inuentio. Neq; sanè aliquid est, cur admireris, aut fidem excedere, quod dicimus, putes, quandoquidem & non multo antè, imò nunc vsque Romanorum senatus, quotquot illis ab initio fuerunt reges, siue omnes siue quos ipsi voluerint atque decreuerint, intra deorum numerum censeri autumant, atque deos consecrant. Quos enim oderunt, eos ut hostes per naturam confitentur, atque homines vocant. Quos autem in desideriis habent, hos probitatis ac virtutis gratia, religiosè coli iubent, quasi in illorum arbitrio ac potestate sit, deos quos volunt facere, ac de concilio deorum deturbare quos volunt, quum ipsi homines sint, mortalesq; esse nemo ambigat. Atqui oportebat, ut qui deos facerent, ipsi in primis dii essent, ac diuinitate præstarent. Quod enim facit, eo quod ab illo sit excellentius sit, necesse est, & qui iudicat, ei qui iudicatur necesse imperat, & qui dat omnino quod habet, largitur. Sic deniq; rex omnis quod sui iuris est, præstat, accipientibusq; præstatiores & maior est. Si igitur quos volunt ipsi, eos deos esse decernunt, operæ precium erat, & ipsos primū deos esse. Sed mirabili profectò modo ipsi quum moriantur, ut homines, fallacem fuisse sententiā suam de his, quos deos fecerāt, arguunt. Porro hic mos neque nouus est, neque à Romano senatu initū cœpit.

Exemplū
de Hadriano
Antinous
Hadriani

Secū

Sed porrò ante præcesserat, excogitatumq; fuerat ad inueniendū simulacrorum cultum. Nam qui dudum apud gentiles pro dijs habiti præcipuè sunt, Iupiter scilicet, Neptunus, Apollo, Vulcanus atq; Mercurius, & ex sexu fœmineo, Iuno, Ceres, Minerva, Diana, Thesei illius, cuius in historijs gentium frequens mentio fit, decretis, vt dij dicerentur, promeruerunt. Atq; illi quidem, qui eiusmodi decreta promulgarunt, vt homines morientes iugentur. Quos autem decreuere, quasi dij adorantur. O incredibilem furoris amentiam, cum autorem eiusce decreti hominem nouerint, ei quos ipse deos dici instituit, præferunt, atq; vtinam, vel ad mares vsq; solum huiusmodi vesania, stultaq; licentia processisset, & non ad fœminas quoq; diuinam appellationem deiecissent. Nempe enim & mulieres, quas neq; consilijs publicis interesse tutum est, diuinis honoribus venerantur & colunt, vt sunt quas à Theseo institutas diximus, & apud Aegyptios Isis, & puella, & adulescentula, & apud alios Venus, Aliarum enim nomina ne referenda quidem arbitror, cum sint plena turpitudinis. Complures deniq; non modò veteres, verum etiam ætatis nostræ cum amantissimos quosq; amisissent fratres, cognatos & uxores, plurimæ itidem orbata viris, quos omnes natura prodidit fuisse mortales, hos atq; has per immodicum affectum, atq; luctum pinxere. Sicq; pictis seu fictis hostias immolauerunt. Quos secuta posteritas ob elegantiam fictionis, artificisq; peritiam, illos vt deos coluerunt. Rem profectò minime naturalem patientes. Quos enim parentes quasi dij non essent, lamentati sunt. Neq; enim si deos illos nouissent, quasi pereuntes plangerent. Huius enim rei gratia non solum deos non esse, verum nec subsistere quidem omnino arbitantes, eorum imagines sinxere, vt quia iam non essent, illorum saltem simulacra, dum cernerent, consolarentur. His tamen stulti quasi dijs supplicant, ac veri Dei honorem imponunt. Namq; in Aegypto modo quoq; solennis amissi Osyris, & Ori, ac Typhonis, cæterorumq; lamentatio agitur, & Dodonea aramenta, Cretenesq; Corybantes, Iouem Deum non esse, sed hominem docent, ipsumq; patre crudeli, ac filiorum necatore progenitum. Et quod omnium admiratione dignissimum est, ille ipse qui apud eos sapientiæ gloria excelluit ceteris (quippe de Deo veraciter plurima in suis libris persecutus Plato) cum Socrate descendit in Pyreum, effictam hominis arte Dianam adoraturus. Has autem atq; huiusmodi plurimas inuentiones idolorum causas, iam pridem scriptura prædocuit, dicens: Ininitium fornicationis idolorum excogitatio. Porrò illorum inuentio, corruptio vitæ. Neq; enim fuit ab initio, neq; in æternum erit, vanitate quippe hominum venit in mundum, atq; ideo breuis illorum finis excogitatus est. Acerbo enim luctu cum vexaretur pater, repente sublati filij imaginem faciens, eum qui tunc erat mortuus hominem, nunc quasi viuum honorauit, & subditis tradidit mysteria ac sacrificia. Inde processu temporis impia cõsuetudo roborata seruatur, vt lex. Et præceptis tyrannorum, sculptilia religiosè colebantur, quos cum nequireret coram honorare, quod longè habitarent, longinquam figurantes effigiem, illustrè fecere honorati regis imaginem, vt absentem quasi præsentem adulatione mulcerent. In augmentum autem religionis ignaros quoq; homines artifices prouocauit industria. Ille enim imperanti placere cupiens, similitudinem arte superans, mutauit in melius. At verò multitudo illecta artis gratia, eum qui paulò ante in honore fuit hominem, nunc Deum arbitrati sunt. Ex hoc factum fuerat vitæ ad insidias. Calamitati enim, aut tyrannidi seruientes homines vnicum illud atq; nulli cõmunicabile Dei nomen, lignis, lapidibusq; imposuerunt. Huiusmodi igitur initijs idolorum inuentio, scriptura teste, apud homines cœpit, hic; illius fuere prouectus. Iam verò aduersus eam argumenta tibi inferenda necessariò sunt, eaq; non tam à remotis, quam ab his, quæ ij de illis sentiunt, petenda. Nã si quis eorum

Gentiles si
mulacro-
rum inuen-
tores

Mulieres
a publicis
cõsilijs ab-
dicabatur
Iis apud
Aegypti-
os in for-
ma puella
colebatur

Fornica-
tio idolis
inuentis
procreata
est

eorum, qui dicuntur apud illos dij, vt primò ab his que sunt infima, in initium summa, actus inspiciat, eos non modò deos non esse, verum homines nequissimos, turpissimosq; fuisse cõperiet. Quam turpe enim, q̄ fœdum est cernere apud poetas amores, atq; impudicitias Iouis, q̄ impudicum audire ipsum nunc quidem rapientem Ganimedem, furtiuq; aucupantem adulteria. Nunc verò trepidantem, ac pavore sollicitum, ne præter sententiam suam Troiæ pereat mœnia. Quale, inquam, est videre ipsum in morte Sarpedonis filij mœrentem, volentemq; illi ferre opem nec valentem, & insidias perpeffum à dijs alijs, Minerua scilicet Iunone ac Neptuno opem sibi ferentibus Thetide muliere, Centimanoq; Egeone euasisse, superatum à voluptatibus mulieribusq; seruientem, atq; illarum gratia in bruta animalia quadrupedia & volatilia sæpe conuersum, ac per huiusmodi imagines periclitantem, rursusq; hunc ipsum nunc quidem insidiarum patris metu occultantem, nunc verò Saturnū vincientem, patremq; abscindentem. Hunc cene igitur dignè Deum quisq; suspicetur, qui tanta & tam inaudita scelera perpetrasse insimulatur, quæ cõmunes quoq; Romanorum leges, in quibuslibet hominibus acerrimè puniunt. Vt igitur ex multis pauca commemorem. Quis illius in Semellem, & Ledam, Alcmenam, Dianam atq; Latonam, Masamq; & Europam, Danaen & Antiopam, supra atq; flagitia audiens, qui in sororem suam audax facinus & scelus, eadem quippe fuit illi soror, & coniunx, non eum irrideat, & mortis sententia mulctandum censeat. Neq; enim solum adulter improbus fuit, verum ex adulterio quoq; progenitos liberos in deos retulit, vt per huiusmodi honorificentiam nequitia suæ velamen obduceret. Ex his profectò sunt Liber pater, & Hercules, & Castor, Pollux, Mercurius, Perseus, & Sotera. Quis, inquam, intuens eorum, qui dicuntur dij, inexorabilem aduersum se apud Ilium contentionem Græcorum ac Troianorum gratia, non illorum arguat infirmitatem, q̄ per huiusmodi controversias homines quoq; aduersum se irritauerunt. Quis vel à Diomede, Martè & Venerè, vel ab Hercule, Iunonè & Hypocõtonium, quem deum Aidoneum vocant, vel Liberū patrè, à Perseo vel ab Arcade Pallade vulneratos aspiciat, Vulcanumq; proiectum & claudicantem, naturæ imbecillitatem non intelligat, & reprehendat, erubescatq; iã illos deos diceret. Mortales quippe ac passibiles audiens, nihil eos aliud q̄ homines infirmos fuisse cognoscet, vulnerantesq; merito magis q̄ vulneratos admirabitur. Quis item adulteriū Martis & Veneris videns, Vulcaniq; contra vtrunq; concinnatū dolum, deosq; reliquos ab ipso ad spectaculū sceleris accitos ipsosq; vententes, ac flagitiū spectantes intuens non rideat, ipsorumq; improbitatem reprehendat. Quis itidè risum tenere possit, cum Hercules aspicit ebrij Omphalesq; concubitum? Voluptatis deniq; ipsorum fœdos actus, & irrationabiles illicitasq; cupidines. Atq; ære, auro, argento, ebore, ferro, lapide, ligno, expressas fictæ ac falsæ diuinitatis imagines exa missim persequendas non arbitror, cum sint res ipsæ per se execrabiles, euidentissimiq; erroris indicia præferant. Quibus in rebus idcirco maximè quæpiam illorum errores miserabitur, quod cum vxore sua petulanter abeunt adulterum oderint, eiusce flagitij magistros deos facere non erubescunt. Cunque ipsi fororibus suis minimè iungantur, tantum reos dedecoris adorant. Et cum fateantur puerorum violationem esse execrabilem huic sceleri obnoxios colunt. Atq; ea, quæ ne hominibus quidem licere permittunt leges, dijs suis applicare non pudet. Postremò quum ligna & lapidès diuinis prosequantur honoribus, non animaduertunt se similia calcare pedibus, igniq; consumere, quorum partes diuina appellatione venerantur. Et quæ paulò ante in usum habuere, ea p summam stoliditatem sculpta colunt. Non videntes, neque prorsus intelligentes, nõ deos se, verum sculptoris artem adorare. Quam diu enim impolitus est lapis, ru-

Adulteri-
Iouis vesa-
na poema
tibus de-
clarata a
sancta the-
ologia in-
culcatur.

Hic stue-
pratas a
Ioue misit
eres cõm-
morat.
Adulteri-
nos filios
Iuos sup-
ter in or-
lūm subli-
mabit, vt
nefandæ
sux nequit-
tiaz vela-
men obdu-
ceret.

Narrat de
os accitos
in Martis
& Vene-
ris ludibri-
um

disq;

disq; materia, ea pedibus calcant, ac ministerijs suis, & vltibus saepe etiam vilioribus mancipant. Vbi verò artifex his peritiæ suæ rationes & commensurantes addiderit, & viri siue mulieris figuram in materia venusta arte formauerit, tunc agentes artifici gratias, eosiam vt deos colunt, præcio à sculptore comparatos. Sæpe verò & ipse sculptor, quasi oblitus operis tui, à se conditis vota persoluit, & quæ antè paululum expolitebat, atq; tondebat, ea post impositam extremam artis manum, appellat deos. Atq; siquidem ista mirari oportebat, periti in primis opificis ars suspicienda fuit, nec fuerant quælibet opera auctori suo præferenda. Nec enim artem materia, sed ars materiam potius ornauit. Longè igitur iustius fuit artificem eos, quàm opificium colere, quòd & prior erat is, qui ex arte prodierunt dijs, & eos, vt voluit, fecit. At nunc peruersa ratione, ac iure violato peritiã atq; artem contemnent, ea quæ peritiã & ars efficit, venerantur. Et cum auctor huiusmodi homo moriatur, quæ ab ipso facta sunt, ea vt immortalia honorant. Quæ nisi quotidie curentur, tempore omnino per naturam deficiunt, & obsolescunt. Quis igitur in eo quoque non illorum miseretur amentiam, quod visu ipsi præditi, non videntes adorant: Et audientes non audientibus supplicant. Cuncti sint ipsi animati & rationabiles, eos qui prorsus non mouentur & inanimati sunt, appellant deos. Et quod mirum sit, quos ipsi custodiunt, & in potestate habent, eis quasi dominis seruiunt. Ac ne frustra me ista prosequi existimes, aut mentiendi quis putet, datur hæc haurire oculis, atq; in promptu volentibus, est huiusmodi cernere. Sed præstantius id testimonium est, quod ex diuina scriptura, de his mutuamus. Quæ iam pridem præmonuit, dicens: Simulacra gentium argentum & aurum, opera manuum hominum. Os habent & non loquentur, oculos habent & non videbunt. Aures habent & non audient, nares habent & non odorabunt. Manus habent & non palpabunt, pedes habent & non ambulabunt, non clamabunt in guttore suo. Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis. Ne prophetica quidem nobis deest aduersus hæc, & grauis quidem insinuatio, dicente per prophetam spiritu sancto: Confundentur qui finxerunt Deum, & sculpunt omnia inania, & omnes vnde facti fuerunt, excitati sunt, & surdi ab hominibus. Congregentur omnes & stent simul, & reuercantur & confundantur simul. Faber enim acuit ferrum, & dolabra operatus est illud, & statuit ipsum in brachio virtutis suæ, & esuriet & infirmabitur, & non bibet aquam. Lignum quippe eligens faber, statuit ipsum in mensura, & in glutino compegit illud, & fecit ipsum in formã viri, & velut speciem hominis. Statuit ipsum in domo, & quod excidit de sylua lignum, quodq; plantauit dominus, & pluuia porrexit in altitudinem, vt esset hominibus in combustionem, lux mensq; illud ex eo calefieret. Succedentesq; coxerunt in eo panes, & quod reliquum fuit, ex eo fecerunt deos, & adorauerunt, cuius dimidium igni succenderat, & in cuius dimidio assatis carnibus comedit, & saturatus est & calefactus, ait: Dulce mihi est quod calefactus sum, & ignem vidi, & reliquũ similiter adorabat, dicens: Erue me, quia Deus meus es tu. Nescierunt vt sentirent, quoniam obscurati sunt, ne viderent oculis suis, & intelligerent corde. Nec reputauit corde suo, neque recogitauit anima sua, neque agnouit sensu, quia dimidium eius combussit igne, & super carbones eius coxit panes, & assans carnes comedit, ac reliquum eius in abominationem fecit, & adorant illud. Scitote, quia cinis est cor eorum, & errant, & nemo potest eruere animas illorum. Videre & ne dixeritis, quia mendacium in dextera mea est. Quidni, ergo impij omnium iudicio habeantur, quos & diuina scriptura impietatis accusat: An verò non summè infelices sunt, qui tam aperte arguuntur, inanimata pro veritate adorare: Quanzã autem his spes, vel quæ erit venia, qui mutis & immobilibus fidunt, eaque pro

vero.

A vero Deo venerantur & colunt: Vtinam enim vel absque figura deos illis fingere artificis manus, ne insensibilitatis euident habent argumentum. Nam simplici ore ita fortasse induxissent, vt idola sentire putarent, nisi iudicia & signa sensuum, oculos, aures, manus, nares, atque os haberent, ociosa atque immobilia, ad sentiendi vsum, sensibilibusq; suffragium. At nunc ea habentes non habent, & stantes non stant, sedentesque non sedent. Neque enim inest illis horum operatio. Sed vt artifici placuit, sic manent, nullumq; deitatis indicium præ se ferentes, stolidi atque inanimati iacent, id solum consecuti humanæ artis industria, vt aliquid esse videantur. Vtinam & huiusmodi falsorum deorum præcones, poeta, scriptoresque reliqui, deos illos simpliciter etiam scripserint, non etiam illorum actus, quibus dii non esse arguantur, & actam scèdissimè vitã monumentis tradidissent. Potuissent quippe solo deitatis nomine veritatem quoque obripere, imò plurimos à veritate fallendo subducere. At nunc amores Iouis, impudicitiasq; narrantes, aliorumque flagitia, & puerorum violationes, & zelotypias scemineas, voluptatis causas susceptas, metusq; ac formidines, & perturbationes ceteras, id in primis efficiunt, vt non modò de dijs, sed ne de hominibus quidem honestis persecuti videantur, verum de turpissimis, ac longè ab honestate remotis, fabulosa finxissent. Sed fortassis impij ad poetica se fragmenta conuertent, dicentes poetarum esse proprium, quæ non sint fingere, falsasq; fabellas ad voluptatem audientium scribere. Huiusque rei gratia, ista & de dijs illos finxissent contentent. At hæc planè inutilis ratio omnium maximè illorum confutabit errores. Nam si poeta falsa & ficta conscribunt, falsa profectò erit & ipsa Iouis, Saturni, Iunonis & Martis, cæterorumq; appellatio. Fortassis enim, vt ipsi aiunt, nomina quoque ipsa ficta sunt, neque omnino quicquam est Iupiter, Saturnus, & Mars. Sed eos quasi qui sint ad audientium voluptatem, finxere poeta. Porro, si quæ non sunt, poeta confingunt, quo pacto isti deos, qui sint, ita venerantur? An forte dicturi sunt nomina quidem ficta non esse, gesta verò fallaciter fuisse conscripta: At istud quoque nihilominus eos egrè tuebitur, estque planè imbecillis ratio. Nam si gesta mentiti sunt, & nomina prorsus ipsa mentiuntur, quorum esse facta dixerunt. Si autem illorum tradendis nominibus veraces sunt, necessarium & operibus enunciandis veri fuerunt. Præterea, qui deos hos esse fabulose finxerunt, sciunt profectò & quæ deos conueniat agere, nec hominum gesta vnquam dijs applicarent: sicuti nec ignis opus, aquæ quispiam adscriberet, quum hic adurat, illa liquida substantiæ sit. Si igitur digna sunt dijs opera, dij vtique, & qui illa gessere sunt. Si autem hominum sunt, & hominum turpium adulteria, & cætera quæ prædiximus opera, homines non deos esse, qui ea perpetrarunt, quis tam vecors vt non intelligat? Quippe substantijs opera congruere necesse est, vt & ex opere, qui patrauit testimonium habeat, & opus ex substantia queat agnosci. Sicut igitur, qui de ignis & aquæ substantia disserit, aquam vrere, & ignem refrigerare non dicit. Qui item de sole & humo disputat, humum illuminare, solemq; herbam fructusque ferre non adserit, quod si diceret, stolidus & dementissimus esset. Ita & Gentilium scriptores, & ille in primis poeta, qui excellentissimus omnium est, siquidem deos esse Iouem, ac reliquos sciissent, nõquam profectò eis huiusmodi pleos sceditatis actus impingerent, quæ deos non esse conuincerent, sed fuisse homines, eosque parum pudicos adsererent: quod si te autore illi, vt poetae mentiti sunt, cur & de valentia heroum mentiti non sunt, vt pro fortitudine imbecillitatem: pro imbecillitate fortitudinem fingerent. Oportebat enim, sicuti in Ioue & in Iunone fecerunt, ita & Achillem ignauum, timidumque mentiri. Thersitæ contra vires valentiæque admirari. Vlyssis item excogitare imprudentiam, & Nestoris insipientiam fingere. Atq;

Quid poetarum proprium

Non actur poetæ

o Diome-

ti gloria,
si debile
superet, vt
probatur
de Achil-
le contra
Thersite

Diomedis, & Hectoris muliebria facta, Hecubę verò fortia tradere. Quippe, vt ipsi volunt, in omnibus poetę fictione & mendacio, vti debuerunt. An qui vera de hominibus scripsere, de his qui dicuntur dij mentiri non timuerunt: Id quod adserere quidam ex his solent, poetas cum deorum flagitia dicunt, mentiri. In illorum verò laudibus, cum louem deorum patrem, & summum & olympi-um, atq; in cęlo regnantem scribunt, nō fingere, sed vera prosequi solitos. Hęc autem rationem aduersus eos in primis facere non ego solum, sed quilibet facile intelligit. Nam rursus prioribus demonstrationibus sese contra eos veritas adseret. Nam actus quidem homines illos fuisse conuincunt, laudes verò humanę naturę excedunt modum, ad vtrumlibet horum aduersum se dissidet. Neque enim cęlestium est proprium ista perpetrare, neq; qui talia gerunt, deos supplicari fas est. Quid ergo intelligendum restat, nisi laudes illas quidem falsas esse, atq; ad gratiam fictas. Actus autē ad illorum perpetuum dedecus, veraciter traditos. Atq; hoc verum esse facile consuetudo docet. Ad vtrumlibet horū aduersum se dissidet. Neq; enim cęlestium est proprię ista perpetrare, neq; qui talia gerunt, deos supplicari fas est. Quid ergo intelligendum restat, nisi laudes illas quidem falsas esse, atq; ad gratiam fictas. Actus autem ad illorum perpetuum dedecus veraciter traditos, atq; hoc verum esse, facile consuetudo docet. Nemo enim ferē est, qui cum aliquos laudat, eorum vitā ac mores insimulet. Sed potius quorum sunt scđdę actiones, hos occulendi probri gratia, extollunt laudibus, vt harum magnitudine seductis auditoribus, illorum obumbrent, operiantq; nequitiam. Veluti si quis laudare quempiam instituens, neq; ex vitę beneactę merito, neq; ex virtute animi occasionem laudum vllam inueniens, alio illum extollat modo, & ei, quę meritis suis maiora sunt, tribuat. Ita & poetę apud illos admirabiles, reueriti turpia illorum gesta, qui apud illos appellantur dij, id nomen quod supra hominem est, illis applicuerunt, ignorantes fore, vt ex huiusmodi velamentis, non tam obumbrantur illorum humana facta, q̄ ex humanis defectibus, diuinos illos honoribus non congruere, cunctis innotescat. Equidē reor eis præter sententiam contigisse, vt eorum perturbationes, & gesta turpia dicerent. Nā cum Dei appellationem nemini, vt scriptura ait, cōmunicabilem, honoresq; diuinos his, qui non dij, sed mortales erant homines, deferre studerent, magnum profectō, atq; impiū facinus moliebantur. Quocirca inuiti etiam, veritate impellente, coacti sunt illorum exponere vitia & perturbationes, vt omnibus posthac futuris ex eorum scriptis certum capere liceret argumentum, eos non esse deos, qui huiusmodi patrascent scelera. Quānā ergo ratio, quę demonstratio huiusce superstitionis emulis reliqua est, qua deos illos esse probari possint. Ex his enim, quę pauld ante prædiximus homines deos, & quidem parum pudicos fuisse probatum est. Sed fortē se ab illa cōuertent, eaq; tumidi proferēt, quę ab illis ad vitę vsum vtiliter inuenta leguntur, dicentes eorum gratia, ipsos etiam deos extimari, quod hominibus vtilis fuerint. Nam Iupiter quidā figulinā inuenit artē, Neptunus gubernatoriā, Vulcanus crariā, Minerua textoriā, Apollo musicā, Diana venatoriā, Iuno stolę confectionē, atq; agriculturā Ceres, & alias alij reperisse tradunt ab his, qui illorū gesta scripsere. Atqui istas huiusmodi artes non illis solis, sed cōmuni naturę mortaliū homines assignare debuerāt, in quā intendentes illas inuenisse referuntur. Quippe artem plurimi naturę imitationem esse diffiniunt. Si igitur illarum quibus studuerunt artium periti euasere, non ideo dij existimandi sunt, sed potius homines. Non em̄ ex eis artes emanauerunt, sed in artibus & ipsi naturā imitati sunt. Nam cum essent homines p̄ naturā disciplinę capaces, iuxta hominis diffinitionē, quid mirum, si & ipsi humano animo in naturā suā intuentes, huiusmodi excogitarūt artes. Porrd, si ob artium

Artes a
dijis anti-
quis reper-
tę

Ars quid.

artium inuentionem ipsos appellatione diuina honorandos cęsent, quid prohibet aliarum quoq; inuētores artium deos appellare. Hac em̄ ratione, & illi huiusce modi promerent honores. Nempe em̄ literas inuenere Plioenices, Heroicū carmen Homerus, dialecticā Zeno Eleates, rhetoricā Syracusanus corax, Apum, & sapiariam fructum Aristęus, Triptolemus sementē frugum, Legesq; Lycurgus Lacedęmonius & Solon Atheniēsis. At verò literarū constructionem numeros, mensuras atq; momēta Palamedes repperit. Et alij alia, & varia humanę vitę cōmoda inuenere, sicut ipsi quoq; testantur. Si igitur artes ac disciplinę deos faciūt, atq; harū gratia sculpsuntur dij, necesse est, vt qui post illos, aliarū quoq; inuētores claruerunt, & ipsi dij sint. Quod si istis diuinos honores detrahunt, eosq; mortales recognoscūt, necessariō Iupiter, etiā & Iuno, & ceteri, dij appellandi nō sunt, sed ipsi quoq; homines fuisse credant, qui, vt prædiximus, ne honesti quidē fuere. Ita ex ipsa quoq; sculptura signorum nihil aliud q̄ homines fuisse conuincuntur. Quānā em̄ illis ipsi sculptores imponūt formā, nisi virorū ac mulierū, & quę his inferiora sunt, mutorū animalū, volatiliū omnigenū, quadrupedū, iumentorū, beluarum, atq; serpentum. Quęq; terra, & mare, omnisq; aquarū natura profert. Cū em̄ ad vitiorū ac voluptatū stoliditatē corruissent homines, nihilq; amplius aspicerent q̄ voluptates, & concupiscentias carnis, quippe qui in irrationabilibus animū fixerant, in his diuinitatem quoq; inesse censebāt, ac pro varietate perturbationum numerosos sibi finxere deos. Quadrupedum enim imagines, atq; serpentum, & volatiliū apud eos honorari videas. Sicuti ait diuina ac verę pietatis & religionis interpret. Euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. Dicentes em̄ se esse sapientes, stulti facti sunt, & mutauerunt gloriā incorruptibilis Dei, in imaginem corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentum. Ideo & tradidit eos in passionibus subderent, ad huiusmodi sibi fingendos deos deuoluti sunt, lapsiq; iam atq; a veritatis soliditate deiecti, quod illis Deus aduersatus sit, in his volutatur miseri, verbicq; patrē Deum in irrationabilibus fingunt. Qua ex re, & hi, qui apud eos philosophi dicuntur, & eruditi, cum vrgeri a nobis cœperint, nihil negant hominū, & mutorū animalū formas, atq; effigies esse, qui apud eos videntur dij. Verū hanc adferunt rationē, idcirco se illas imagines fingere, vt per eas sibi Deus respōdeat & reueletur: non posse em̄ inuisibilem aliter nosse, q̄ per huiusmodi signa atq; teletas. Alij sapiētiōra his, & altiora se dicere arbitrātes, aiūt, a deo hęc fingi, atq; formari, vt per eā cęlestes inuocētur & appareāt angeli, atq; virtutes. Sicq; appāretes, verā illis Dei insinuent notionē. Esse em̄ ea hominibus veluti literas, quę relegendes possint per eā, quę ex illis insinuat, cęlestiū spirituum reuelationē, Dei intelligentiā consequi. Ita quidē illi per q̄ sanē fabulosę, neq; em̄ logicē dicūt. Nam profectō si quis eā rationem diligentē examinatione discutiat, animaduertet eorum opiniōem nihilo minus habere falsitatis, q̄ quę supra demonstrata sunt. Nā, vt eos percōtemur sub iudicio veritatis, dicant quęso, quo pacto per hęc, aut responderet, aut noscitur Deus. Vtrū per circūpositam illis materiā, an per inductam materię formam. Nam siquidē ob materiā, quę iam formę necessitas, vt non prius etiam, q̄ ista fingerentur, per omnem prorsus materiā apparuerit Deus, frustra verò templa quoq; isti fabricati sunt, includentes intrinsecus vnum, vel lapidem, aut lignum, aut quamlibet auri particulam. Cū hisce substantijs terra omnis plena sit. Porrd, si superducta effigies apparitionis diuinę causa est, quid iam auro, ceteraque materia opus est, ac non magis per ipsa vera animalia, quorum formę simulacra sunt, Deus reuelatur. Nam clariū profectō Dei gloria iuxta eorum quoque rationem innotesceret.

alias, Apu-
riorum

Philoso-
phi

scura oberrant loca, plurimos anfractus itineris circumeundo conficiunt, & cum praesentes non videantur, eos qui non adsunt, quasi praesentes conspiciuntur, videntesque non vident. Ita & qui auersi à Deo animae incurrerint tenebras, animo nutante sunt, ac semper ambiguos: & quae non sunt, veluti ebrii & non videntes, conspiciuntur. Sunt autem profecto ista summæ illorum impietatis, perquam euidentis apertumque documentum. Nam quum sint varij ac diuersi per regiones singulas ac ciuitates dijs, & alter tollat alterius deos, omnes ab omnibus vnâ tolluntur. Qui enim apud alios censentur dijs, deorum quos alij colunt, sacrificia fiunt atque libamina, aliorumque item hostias, alij pro dijs venerantur. Aegyptij bouem & apim, qui est vitulus colunt, hos loui alij litant. Etsi enim non eos ipsos, quos illi fecere deos immolant, quum autem similia mactent, eadem mactare videntur. Libyci arietem, quem Ammonem vocant, Deum habent. At hic ab alijs in deorum suorum victimam ceditur. Indi Liberum patrem adorant, ipsum signanter vinum appellantes, hoc autem alijs caeteri libant. Alij fontes atque amnes, & Aegyptij in primis, praefertunt, ac deos praedicant. Caeteri tamen illicque ipsi religiosi cultores Aegyptij, & suas, & aliorum fordes vndis diluant, & quod ex his reliquum fuerit, cum execratione proijciunt. Tota ferme Aegyptiorum cultura, aliarum gentium dijs sacrificium est, vt ab illis ipsis rideantur, quod non deos, sed quae sunt aliorum, & sua purgamenta & sacrificia diuinis prosequantur honoribus. Iam verò quidam in id impietatis vesaniaeque deciderunt, vt ipsos quoque homines, quorum colunt figuras atque formas, falsis dijs suis mactent & sacrificium offerant. Nec animaduertunt felices eas, quae à se litantur hostias, primitiua esse exemplaria deorum, qui ab ipsis effecti sunt, & adorantur, & quibus offerunt homines. Similia enim ferme similibus, imò longè praestantiora deterioribus immolant. Animata enim inanimitas mactant, & rationalia stolidis offerunt. Scythae denique illi, qui rauri vocantur, dea quae ab illis virgo dicitur, eos qui naufragia euaserint, & quoscunque ceperint Graecorum victimas offerunt. Adeo aduersus naturam suam socios homines impiè seruiunt. Ac per id deos suos feroces atque atrocésque denunciant, vt quos prouidentia marinis periculis eruit atque seruauit, hos illis immaniter iugulent. Hi profecto contra prouidentiam aperta feruntur insania, qui illius beneficium animi sui feritate nituntur obruere. Alij quum ex bello victores rediere, quos ceperint ex hostibus, in centenos diuidentes Marti, quotquot ex numero illo centenario eligunt, mactant. Neque sanè Scytharum solum id facinus est, qui barbarica naturali feritate aguntur. Sed simulacrorum daemonumque nequitiae proprium est. Nam & Aegyptij Iunoni dudum huiusmodi victimas cedere soliti sunt. Sed & Phoenices & Cretenses Saturnum immolatis filijs placant. Prisci quoque Romani Iouem Latiarum mactatis venerabantur hominibus. Atque aliter alij, omnesque pariter & inquinabantur, & inquinabant. Id quidem quod caedes perpetrarent, hoc autem quod sua delubra hisce nidoribus victimisque polluerent. Hinc iam profecto hominibus mali multum adiectum est. Cum enim cererent his deos suos oblectari, continuo & ipsi sese ad imitandum eos contulerunt, virtutis suae interesse arbitantes, praestantiores, vt ipsi putabant, imitari. Vnde homicidij ac parricidij, omnibusque lasciujs dedere manus. Nam omnis ferme ciuitas omnibus nequitiae sordibus plena est, dum studet deorum suorum moribus similes fieri. Neque inter idolorum cultores frugi aliquis ac pudicus est. Isque solum laudatur, qui omnes impudicitiae suae testes habet. Denique Phoenices mulieres, olim quum sacra dijs suis facerent, sese palam prostituiebant. Huiusmodi corporum suorum foedo mercimonio deam suam se placare arbitantes, & per haec scelera propitiam facere, Viri quoque sexum suum abnegantes,

nec

A nec iam mares se esse recolentes, muliebrem molliuntur in sexum, vt ex his grauificentur, honoresque deferant deum matri, omnesque pariter scedillimè viuunt, ac in deteriora quotidie certatim feruntur. Et sicut ait Christi summus ille minister Paulus: Mulieres eorum immutauerunt naturalem usum, in eum, qui contra naturam est. Similiter, & mares omisso naturali usu foeminae, exarserunt in concupiscentia sua in alterutrum, masculi in masculos turpitudinem operantes. Enimvero illi dum haec & his similia faciunt, confitentur eos quoque, quos appellant deos huiusmodi fuisse vita. Nam ab Ioue quidem stuprationes puerorum atque adulteria, a Venere autem fornicationem, à Rhæa impudicitiam, à Marte caedes, aliaque ab alijs didicerunt, quae Romanae leges seuerissimè puniunt, pudicisque omnibus in execratione sunt. An verò dignum est eos arbitrari deos, qui talia faciunt, an non magis brutis longè stolidiores? Ergone qui eos colunt, homines existimandi sunt: & non potius, vt mutis & inanimatis multo deteriores miserandi? Nam si sensum animae suae cogitarent, nunquam profecto in haec tam prouisi decidissent, verumque Deum Christi patrem denegassent. Enimvero, quid illi dicturi sunt, qui istos ratione transcendunt, creaturaeque vehementer affixi sunt, reueriti tam euidentia execrationis indicia, reprehensibilia ista & nefaria omnino esse, nec ipsi negabunt. Caeterum illam sibi superesse inuictam irrefragabilemque rationem existimabunt, quod mundum ac mundi partes venerantur. Gloriabuntur enim, vt qui non lapides, non ligna, figurisque hominum & mutorum animalium, volatilium, serpentium, quadrupedumque colant, sed solem & lunam, cunctumque ornatum caeli: Terram item omnemque liquidam fluidamque naturam venerantur, dicentque non esse possibile, vt quis hos non esse naturaliter deos veris rationibus probet. Cum constet omnibus, ea neque muta esse neque irrationalia, sed humanam superare naturam, quod in caelis alia, alia in terris sint. Libet autem ista quoque intueri ac perscrutari. Nam in his quoque veram contra eos rationem inuenire perspicue poterimus. Verum antequam ad argumenta veniamus, iuuat creaturam ipsam contra illos citare testem, clamantem quodammodo, & autorem opificemque suum Deum patrem domini nostri Iesu Christi aperte praedicantem, quem inepti isti sapientes auersantur, quum ab eo conditam adorant creaturam, ac diuino honore prosequantur. Ipsam, inquam, creaturam adorantem & confitentem dominum, quae illi sua causa denegant, aduersus illorum amentiam citabimus. Ita enim homines eius partium admiratores, easque deos arbitantes, ipsam ad inuicem consensus atque usus ritè admonebit. Nempe enim haec ipsa constantia praedicat, insinuatque patrem verbi sui esse opificem ac Deum, dum absque vlla contradictione ipsius patet imperio. Sicut diuina quoque lex admonet, dicens: Coeli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciant firmamentum. Neque verò obscura est ea rerum fides, sed aperta valde atque conspicua his, qui mentis oculos non penitus excacatos habent. Nam si quis creaturae singulas assumens partes, eas seorsum accipiat, veluti verbi gratia, solem per se tantum lunamque seorsum, & terram itidem & aërem & calidam ac frigidam, & aridam humidamque substantiam diuidens à connexu, ac iunctura mutua, singula seorsum sumat, separatimque dispiciat: inueniet profecto nil ex his per se sibi posse sufficere, sed omnia sui mutuo egere, & suo vicissim usu auxilioque constare. Nam sol quidem vnâ cum coelo omni circumfertur, intusque continetur, illiusque nunquam excedit orbem. Luna item & reliqua sidera luce testantur, quid eis auxilij à sole proueniat. Tellus item absque pluuijs fruges profecto non germinat. Pluuiæque itidem sine ope nubium, nunquam humum funderentur. Ne nubes quidem absque aere per se apparere vel constare possent, Aer quoque non à seipso, sed ab aëthere incenditur, & à solis fulgore illu-

o iij lustratur

Aegyptij
bouem colunt
In Libya
aries colunt

Scythae
puli septentrionales

Non idolorum cultus sed diuinis operibus esse debet addicti Christiani.

lustratur; & fontes & flumina nunquam sine humo consistenterent. Humus ite non ex se ipsa solidata est, verum super aquarum substantiam firmata consistit contineturque, & ipsa intra suos terminos medio scilicet orbe connexa. Mare quoque, & qui extrinsecus omnem terram alluit oceanus magnis ventis agitatur, & fertur quocumque illum ventorum vehemens impulerit vis. Ventis quoque ipsi, ut tradunt, qui de rerum scripserent naturis, non in seipsis, verum ex incensione & caliditate aetheris ad aerem, in ipso consistunt aere, ac per ipsum ubique spirant. Quid de quatuor elementis dicere necesse est, ex quibus natura corporum constat, calida scilicet, ac frigida, sicca, humidaque substantia? Quis tam vecors & ita stolidus animi est, quin sciat haec simul quidem coniuncta constare? Disiuncta vero seorsum singula sibi mutuo inferre perniciem, vincente semper quod in his abundauerit magis? Nam calidum vi maioris algoris extinguitur, & frigidum maiore vi caloris evanescit. Aridumque ab humore liquefit, humidumque siccat ab arido. Ita ergo quo pacto dii erunt, quae ope sua mutuo indigent? Aut qua ratione ab his aliquid petendum est, quum ipsa ab se invicem auxilium petant? Si enim quum de Deo agitur, is demum nullius egens, sibi que sufficiens, ac seipso plenus, in quo uniuersa consistant, quique ipse omnibus tribuat esse diffinitur, quomodo solem & lunam, ac reliquas creaturae partes, quae huiusmodi non sunt, indigentque foueri mutuo, deos appellare fas est? At fortassis diuisa seorsumque accepta, egena esse & ipsi fatebuntur, quum eius rei euidentis probatio ante oculos sit. Simul vero connectentes omnia, & quasi magnum aliud quod constituit corpus, id totum Deum esse dicent. Nam quum constituerit totum, nulla iam singulis extrinsecus necessitas erit, sed totum sibi ipsi sufficere ad omnia adferent, qui se sapientes existimant. Atque hinc quoque conuincentur, atque haec ipsa ratio impietatem ipsorum, summamque imperitiam non minus quam priora declarabit. Si enim coniuncta singula totum implent, totumque ex singulis constat, totum ergo ex partibus constat, & vnumquodque pars totius est. Hoc autem ab his, quae pie de Deo sentiuntur, longissime remotum est. Deus quippe non partes, sed totum est. Neque ex differentibus constat, sed ipse autor est constantiae omnium. Iam vero inspicere, quantum impietatis aduersus Deum, qui ita loquuntur, enunciant. Si enim ex partibus constat, omnino videbitur sibi ipsi dissimilis; quippe qui ex dissimilibus perficiatur. Nam si sol est, luna non est; & si luna est, terra non est. Si autem terra est, non erit mare. Atque ita persingula accipiens, quam sit haec eorum ratio impia & inepta, reperiet. Hoc vero ex humano item corpore colligens quispiam, horum merito amentiam carpet. Sicut enim oculus auris non est, neque auris manus, neque venter pectus; neque item ceruix est pes, sed horum quodque suum implet munus, & ex his differentibus vnum consistit corpus, coniunctas ad vnum sui habens partes. Disiunctas, ubi tempus aduenerit, quando natura, quae coniunxit ista diremerit, pro diuinae voluntatis imperio. Ita (sed det sermone ueniam summus ipse Deus) si creaturae partes in vnum connectentes corpus appellant Deum, necesse est ipsum quidem in se sibi esse dissimilem, ut supra docuimus, diuisaque rursus pro natura partium, quae ut diuiderentur, acceperunt. Preterea; ex ipsius quoque contemplatione veritatis arguenda illorum impietas est. Si enim incorporealis est Deus per naturam, nec visui, nec tactui subiacens, quo pacto Deum corpus autumant, & quae obtutibus patent, manibusque contrectantur, diuinis honoribus colunt? Rursusque, si ut vera docet ratio, Deus summe potens est, nihilque ipsum tenet, sed ipse tenet omnia, omnibusque dominatur, quomodo qui creaturae diuinos honores deferunt, tam stolidi sunt, ut non animaduertant ipsam ab hac diuinae diffinitionis norma seclusam? Vbi enim sol

Deus sibi ipsi sufficiens.

al. consistit

Corpus ex suis partibus constat. Alter alterius sensus non fungitur officio

sub terram abiit, lucem terra ne videatur obducit, lunamque interdiu sol claritate suae lucis extinguit. Terra item frugibus granda saepius nocet. Ignisque si usquam succensus sit, aquarum inundatione restinguitur. Atque nunc quidem hyemem arcet verna temperies. Nunc ver ipsum aestas non sinit transgredi limites suos, ipsamque rursus, ne suas excedat temporis metas, coercet autumnus. Igitur si dii essent, par erat eos non ab invicem separari, neque subduci, sed secum vna semper esse, beneficiaque pariter inferre communia. Oportebat solem atque lunam, & reliquum astrorum chorum, noctu atque interdiu lucere simul, cunctaque ab illis vna illustrari. Aestatem quoque simul & hyemem, autumnum & ver oportebat indifferenter eodem constare tempore. Mare misceri fontibus, communemque praebere omnibus poculum. Oportebat serenum, ventorumque flatus vna fieri, ignemque & aquam simul communem, & vnum mor talibus praestare usum. Nullus enim ex eis, quando dii iuxta eos sunt, laedi potuisset. Nihil quippe illi noxium, sed vtilia cuncta moluntur. Ceterum, si ista fieri possibile non est, quod ea sibi invicem contraria sint, quomodo sibi contraria & repugnantia, nec simul constare valentia, deos appellare fas est, aut diuinis obsequijs colere? Porro, quae aduersum se mutuo per naturam dissona sunt, ea quo pacto perentibus pacem, praestabunt, aut erunt eis concordiae praesoles. Igitur neque sol, neque luna, neque alia quaelibet creaturae portio multo minus quae in auro & lapidibus & materia reliqua sunt sculpta simulacra, ne illa quidem, quos poetae fingunt, Iupiter, Apollo, & ceteri dii merito dicendi sunt, ut vera ostendit ratio. Sed haec partim creaturae portiones sunt, alia inanimata noscuntur, alia homines tantum fuere mortales. Quocirca & huiusmodi religio, deorumque fictio non pietatis esse, sed iniquitatis plane ac totius impietatis inuectio, ingentisque erroris argumentum, ex vnius ac solius veri Dei patris domini nostri Iesu Christi scientia innotuit. Quoniam igitur ita se res habet, probatumque est eam, quae apud gentiles est, simulacrorum culturam, impietatis omnino esse plenissimam, neque ad utilitatem, sed ad summam perniciem fuisse humano generi inuectam: Age iam sicuti initio promissimus, detestis & confutatis erroribus, veritatis peragamus viam, contemplemurque ducem & conditorem rerum, patris verbum, ut per ipsum eius etiam intelligamus patrem, Sciantque Gentiles quantum se a veritate detorsent. Ea quidem quae praemissimus, nihil aliud quam error humani generis fuisse, conuicta sunt. Porro, veritatis via ad eum, qui verus Deus est, diriget. Ad eam vero cognoscendam, & exactissime intelligendam, nullius extra nos positae rei opem necessariam habemus. Neque sicuti Deus ipse super omnes est, ita & via, quae ad illum ducit, longe vel extra nos sed intra nos est; atque initium a nobis inuenire possibile ducimus. Quae modo dicitur & Moyses docuit, dicens: Verbum fidei intra cor tuum est. Quod & saluator sua autoritate confirmans: Regnum, inquit, Dei intra vos est. Intra igitur in nobis fidem ac regnum Dei habentes, celeriter inspicere & intelligere possumus, omnium regem salutare patris verbum. Nec est sane, cur occasiones praefereant gentiles idolis seruientes, aut alius omnino quispiam seipsum fallat, quasi hanc non habeat viam, atque ideo excusationem suae impietatis inuenisse se putet. Omnes enim profecto hanc ingressi sumus & habemus, etsi non omnes illam pergere instituerunt. Sed praetergressi eam secus transire malunt, ob eas, quae se exterius pelliciunt, blandas seculi voluptates. Quod si quis interroget, quanam ista sit, vniuscuiusque esse animam dixerim, atque insitam illam intelligentiam. Per ipsam enim solam Deus inspicere & intelligi potest. Nisi forte sicuti Deum negauerunt, ita animam quoque se habere impij inficiabuntur, iustus id quidem cum cetera. Neque enim eorum est qui sensu praediti sint, negare

Deus anima rationis intelligi ac videri potest

negare autorem suum & opificem Deum. Quod igitur vnusquisq; hominum animam, eamq; rationalem habeat, simpliciores quosq; paucis docendum puto: ob id in primis, quod non defunt hæretici, qui & istud negent, arbitantes nihil esse hominem, nisi apparentem corporis speciem, vt hoc ostenso, apertius deinceps aduersus idola, euidentiusq; documentum habeant. Primum itaq; illud haud exiguum argumentum est, rationalem esse hominis animam, quod per eam ab irrationalibus differat. Idcirco enim illa irrationalia vocare consueuimus, quod humanum genus ratione sit præditum. Deinde illud quoque ad hoc non parum valet, quod solus homo, quæ sunt extra se posita cogitare, & absentia versare animo queat. Itemque ratiocinari, discretionisque iudicio, quod præstet eligere. Nam bruta quidem sola cernunt præsentia, & ad ea tantum appetenda feruntur, quæ oculis subiacent, quamlibet illa in posterum noxia sint. At homo non ad ea quæ conspiciunt, impetu ducitur, sed quæ oculus hausierit, ratione diiudicat. Sæpe nanque appetitum ratione continuit, & cogitans, denique cogitauit, nullusque est veritatis amicus, quin sentiat differre plurimum à corporis sensibus intelligentiam hominum. Idcirco nempe ipsa quod aliud sit, efficitur ipsorum sensuum iudex, & quæ illi adsumunt, ista diiudicat & remiscitur, eisque quid sit melius, indicat. Nam oculi quidem solius videre est, audire aurium, oris gustare, narium percipere odores, & manuum tangere. Verum quæ videre oporteat, quæ audire, gustare, olfacere, contingere, non iam sensuum munus est, sed animæ, rationisque discernere proprium est. Quippe, & gladium potest manus accipere, & venenum gustare os. Sed nescit quod ista noceant, nisi animi dictante iudicio. Videturque hoc, vt id interim in imagine inspiciamus, lyrae esse simile, concinnæ, ac bene dispositæ, & musico illam cum disciplina tenenti. Sicut enim in fidibus lyrae quælibet sonum habet proprium, alia grauem, acutum alia, & alia medium, alia acuti tenoris, & alia alium, estque illarum indiscreta concinnitas, difficilisque sine arte discerni. Tunc enim earum & concertus ostenditur, & recta connexio, quum is, qui continet lyram, peritè percusserit chordas, & congruè quamque tetigerit. Eodem modo & sensibus in corpore lyrae instar aptatis, quum illis perita mens præest, tunc & anima quid agat, quidve operetur, discernit, & nouit. Hoc autem est tantum hominum proprium, hoc humanæ animæ ac rationalis insigne, quo illa viens, à brutis animalibus differt, atque indicat se aliud esse, quam quod in corpore cernitur. Sæpe denique homo in terra constitutus, cœlestia rimatur & conspiciunt. Sæpe item quiescente corpore & dormiente, domo agitur interius, & quæ sunt extra se cernit. Profectus loco atque ambulans, & notis, & familiaribus obuians, ac per hæc diurnos actus suos crebro diuinans, vt sic dixerim, atque prænoscentis. Hoc autem quid aliud est, quam rationalis anima, in qua homo cogitat, & conspiciunt quæ supra se sunt: Sed enim illud quoque certum erit aduersus eos argumentum, qui adhuc se ad stoliditatis & imprudentiæ plenam rationem conuertunt. Quo enim pacto, quum sit corpus mortale per naturam, homo versat animo immortalitatem, ac virtutis gratia, mortem sibi sæpe consciuit? Aut quomodo quum sit corpus temporale, homo tamen conspiciunt æterna, spretisque præsentibus, ad illa desiderium transferat? Corpus nempe ipsum nunquam talia cogitaret, neque ea, quæ extra se sunt posita volueret: mortale enim & temporaneum est. Aliud igitur sit, necesse est, quod contraria, & præter naturam corporis cogitat. Quid ergo illud est nisi rationalis, immortalisque anima: Ipsa enim non intrinsecus planè, sed extrinsecus, sicuti lyrae musicus, meliora corpori dicitat & insonat. Rursus verò, qua ratione oculus quum per naturam videat,

Homini
& bruto-
rum discrimen

A deat, & auris audiat, alia quidem refugiunt, alia eligunt: Quis oculum ne videat cohibet, auremque arcet auditur: Quis gustu ad officia sua naturaliter prouidit à naturali appetitu sapius continet: Quis manum ad tangendum efficitam, quidam contingere sapius prohibet: Quis item olfactum ad percipiendos odores inhiantem, à suo interdum auertit munere: Quis ista contra naturalia corporis agit officia? Aut quomodo naturæ suæ corpus oblitum, ad alterius consilia vertitur, atque ad illius regitur nutum? Ista profectò nihil aliud indicant, quàm rationalem animam præesse corpori. Neque enim seipsum corpus agere solet, sed ab alio & agitatur & fertur. Sicuti ne equus quidem semet subiugat, sed à rectore vi potestatis impellitur. Idcirco denique & leges hominibus bona quidem agere, malaque declinare iubent, brutis verò bona, malaque discernere, datum non est, quippe quæ sunt mentis ac rationis expertia. Igitur inesse hominibus rationalem animam ex his, quæ prædiximus, constare puto. Quod autem illa immortalis quoque sit, id quoque necessario in doctrina ecclesiastica sciendum, pro confutationis idolorum certo argumento. Porro huius rei notio è vicino petenda est, ex agnitione scilicet corporis, & ex eo quod à corpore differat. Nam si illam ratio aliud esse quàm corpus ostendit, est autem corpus natura mortale, quum non sit anima naturæ corporeæ, necesse est hanc contra quam corpus esse immortalem. Rursum si mouet anima corpus, vt patuit, nec ab alijs ipsa mouetur, sequitur, quum à seipsa moueatur anima, etiam corpore posito, à se rursus illam moueri. Non enim anima est, quæ moritur, sed recedente illa, corpus extinguitur. Igitur siquidem ipsa moueretur à corpore, consequens esset, vt eo quod mouebat recedente, ipsa moreretur. Si autem anima mouet corpus, multo magis necesse est, ipsa se moueat. Ea verò si à seipsa mouetur, necessaridè & post mortem corporis viuit. Quippe motus animæ nihil est, quàm vita ipsius. Sicuti videlicet, & corpus tunc viuere dicitur, quando mouetur, & tunc mori, quum à motu quiescerit. Hoc autè & ex effectu eius cū est in corpore, manifestius cernitur. Si enim & quum accessit ad corpus, ipsi quoque connexa, non ad corporis modum contrahitur, siue redigitur, sed illo sapius in lectulo cubante, ac veluti in morte quiescente, ipsa naturali vi sua vigilans, naturam corporis transilit, & veluti eius soluta nexibus quum persistat in corpore, quæ super terram sunt, conspiciunt & videt: sæpe verò & his, qui à terrenis corporibus remoti sunt, sanctis atque angelis fruitur, atque ad eos per animi mundiciam penetrat, quo modo non multò magis absoluta corpore, quando is, qui eam sibi colligauit, voluerit Deus, euidentiore intuita est, immortalitatis notionem: Si enim etiam connexa corpori, extra corpus agebat vitam, quanto magis & post mortem corporis viuet, neque vnquam viuere destinet Deo iubente, qui sic illam condidit per verbum suum dominum nostrum Iesum Christum. Ideo denique immortalia & æterna sentit & cogitat, quia immortalis est. Et sicut mortalis corporis sensus non nisi mortalia cernunt, ita immortalia videntem & cogitantem animam necesse est immortalem esse ac semper viuere. Nanque immortalitatis cogitationes & intelligentiæ, nunquam ipsam deficiunt manentes in ea, veluti fomenta ignis in ea veritatem immortalitatis excitantes. Idcirco denique & diuinæ speculationis habet notionem, ipsaq; sui efficitur via, non extrinsecus, sed ex seipsa Dei verbi scientiam & intelligentiam sumens. Dicimus ergo sicut & antea diximus. Huiusmodi homines sicuti Deum negauere & inanimata venerantur, ita & rationalem se non habere animam existimantes, ex eo iam suæ dementiae poenas expendere, quod inter bruta numerantur. Atque ideo, vt inanimés simulacra vana superstitione colentes, dignos miseratione esse, alienoq; regimine. Quod si se animam habere dicunt, ac de illius

Legibus
hominis
reguntur,
vt bona se
sentiant, a
malis vero
resiliant

Motus animæ est,
vita ipsius
animæ.

Vix potest quod concupiscentia sordibus inuoluitur ad deum conuertere.

Artifex ex opere cognoscitur.

de illius ratione gloriantur, quid quasi non habeant animam, rationi contraria moluntur, & quæ non conuenit sentiunt, meliores se ipsos Deo quoque facientes. Quum enim immortalis sint anima, neque sibi visibili, Deum his quæ videntur & mortalia sunt, assimilare præsumunt. Cur autem sicuti à Deo recesserunt, sic ad illum non rursus confugiunt: Possunt enim quemadmodum à Deo auersi sunt animo, & quæ non sunt, fingere deos, ita ratione mentis ascendere, rursusque ad Deum conuertere. Possunt, inquam, ad Deum conuertere, si quas induerunt totius concupiscentiæ sordes deponant, ac se tam diu lachrymis abluant, quoad omne quod alienum inheferat animæ, deserant, ipsamque solam ut condita est, puramque nitantur ostendere, ut sic demum in ea speculari verbum patris, ad cuius imaginem ab initio facti sunt possint. Ad imaginem enim & similitudinem Dei factus est homo, ut scriptura diuina significat, quæ dicit ex persona dei: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Vnde & cum omnem adiectam sibi peccati labem ab se diluerit, puramque in se & integrâ Dei seruarit imaginem, meritò iam illustrata veluti in speculo verbum inspicit imaginem patris, atque in ipso patrem, cuius est saluator imago, speculatur. At verò si minus sufficit animæ magisterium, ob ea quæ extrinsecus illius intelligentiam turbant, ne videat quid præstantius sit, possumus, & ex his quæ videntur, noticiam Dei comprehendere: Creatura literarum instat per ordinem, & congruentiam sua dominum, opificemque suum significat & clamante. Quippe cum summe bonus ac benignus Deus sit, curamque habeat conditarum à se animarum, quia inuisibilis per naturam & incomprehensibilis est, omnemque conditam substantiam transcendit, atque ideo humanum genus, consequi illius intelligentiam noticiamque non poterat, quod hæc ex non existentibus sint, ille autem æternam substantiam habeat, huius rei gratia Deus creaturam verbo suo ita distinxit atque composuit, ut quia ille est natura inuisibilis, vel ex operibus agnoscitur mortalibus possit. Sape enim artifex ex operibus etiam cum non videretur, agnoscitur. Sicuti autem de sculptore Phidia traditur, quod ipsius opera ex commensione quadam, & membrorum adinuicem proportionie, absente quoque Phidiam cernentibus indicent, ita & ex mundi ordine & ratione constanti, huius autor & conditor Deus intelligi debet, & si corporeo non cernitur intuitu. Non enim inuidit nobis inuisibilem naturam suam Deus, ne quis id possit obtendere, aut se hominibus omnino dimisit incognitum. Verum, ut prædixi, creaturam ita disposuit, ut & si ipse in sua natura videri non possit, ex operibus tamen possit agnosci. Neque ego istud à me ipso nunc loquor, sed quæ à theologis viris didici, refero. Quorum vnus Paulus ad Romanos quidem scribens, ita ait: Inuisibilia enim eius à creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Lycaonibus verò contestans, dixit: Et nos homines sumus similes vobis passibiles annunciantes vobis, ut ab inanibus conuertamini ad Deum viuum, qui fecit cælum & terram & mare & omnia quæ in eis sunt. Qui in præteritis generationibus permisit omnes gentes ire vias suas, quamuis non sine testimonio reliquit se ipsum, benefaciens de cælo vobis, dans pluuias & tempora fructifera, impletis cibo & lætitia corda vestra. Quis enim intuens cæli ambitum, & solis ac lunæ ordinatissimum cursum, aliorumque siderum positiones ac circuitiones, ortus atque obitus, quæ cum contrario motu ferantur ac vario, in ea tamen differentia similem simul omnia ordinem seruant, non intelligit ista non se ipsa fecisse, sed alium esse, qui cuncta disponat, opificem: Quis orientem quotidie aspiciens solem, lunamque noctu apparentem, eademque semper incrementa, & certo dierum numero indemutabili seruante lege, sideraque alia discurrere, cursus suos variantia, alia nunquam vagando moueri, non statim animaduertit, quæ per naturam

ram contraria sunt, connecti sibi, & concinnam habere harmoniam, puta calida frigidis, & humidis sicca misceri, neque aduersum se bella seditionesque mouere, vnumque simul omnia perficere corpus, non consideret extra hæc esse, qui ista coniunxit: Quis hyemem veri concedere æstatemque, ver, & autumnum æstatem videret, at idem cum ista sibi contraria per naturam sint, quippe aliud ex his frigus, aliud calorem infert, aliudque germina nutrit, & aliud perficit, simul tamen omnia æqualem & innocuum hominibus præbere usum, Nec statim cogitat præstantior rem his aliquem esse, qui præstet omnibus æqualitatem, cunctaque gubernet, & si hunc minimè videat: Quis quum videt nubes in acre ferri, atque in nubibus aquas detineri graues, non huius opificis memoria tangitur, cuius ista imperio fiunt: Quis item incuens terram ipsam natura grauissimam insidere aquis, ac supra fluidam materiam suam seruare firmitatem, non agnoscat esse aliquem, qui ista ordinauerit & fecerit Deum: Quis quum aspicit humum fruges suis terre temporibus, & imbres cælitus demitti, inundare flumina, fontesque profluere, animalia item ex dissimilibus nasci, istaque non semper, sed statutis quæque temporibus fieri: Quis, inquam, in his, quæ dissimilia & contraria sunt, æqualem ac dissimilem perfici ordinem attendit, nec continuo cogitat vnâ esse virtutem, quæ ista distinguat atque disponat: Hæc enim per se nunquam profectò consistenter, aut apparere possent, quod naturaliter sibi inuicem contraria sint. Nam aqua natura grauis est, & ima petit, nubes contra leues, & superna semper appetentes, & tamen grauior aqua ferri nubibus cernimus, Terra itidem grauissima est, ut ea aqua sit leuior, ab his tamen quæ leuiora sunt, quod est grauius ferretur, neque dilabitur, sed stat immobilis terra. Masculus item non idem quod femina est. Vtrunque tamen in vnum cogitur, & ab vtriusque generatio vna conficitur similis animantis. Atque, ut breuiter dixerim, calido contrarium est frigidum, humidumque sicco repugnat, vbi tamen simul conuenere non secum dissident, sed consensu mirabili vnum corpus, omniumque generationem perficiunt. Nunquam igitur quæ sibi per naturam contraria & repugnantia sunt, in vnum per se ipsa coirent, nisi præstantior esset ac dominus, qui illa coniungit. Cui ipsa quoque elementa famulantur ut domino, & promptè cedunt & semper obtemperant, nec horum quodlibet suam naturam inspicies alteri reluctatur. Sed agnoscunt iam iungentem dominum, concordiam ad inuicem seruant, natura quidem contraria, sed ad regentis nutum, mirabilia micitiæ coniuncta fœdere. Nam nisi præstantioris potestatis imperio facta esset omnium vna commixtio, quomodo vel graue leui, vel humido aridum, vel rotundum recto, vel calidum frigido, vel humo humor, aut lunæ sol, aut sidera cælo, aut nubibus aer misceri, & conuenire potuissent: Cum sit cuiusque ad alterum dissimilis omnino natura. Alias enim fuisset horum aduersum se ipsa magna dissensio. Et cum aliud refrigeraret, aliud vreret, & graue deorsum traheret, leue sursum econtra ferret, solque illustraret, & aer obnuberet, astra quoque aduersum se dissiderent, quod alia quidem superius, alia sint inferius posita, nox item dies nunquam cederet, sed pugnare aduersus illam ac dissidere persisteret. Porro, si sic ista contingerent, non iam mundum compositum, sed summa confusione rerum, neque ordinem, sed temeritatem videremus. Vniuscuiusque enim discordia & pugna, aut omnia simul tollerentur, aut id solum appareret quod superasset. Idemque rursus confusa omnia & incomposita ostenderet. Quippe solum relictum reliquorumque usu destinatum, hoc omne incongruum efficeret atque inconcinnum, veluti si pes solus, aut sola manus reliqua esset, totius corporis desideraretur integritas. Nam qualis quæso, mundus esset, si solus appareret sol, aut luna sola menstruum perageret

Oia certis temporibus sui vigore exercent, veluti humus fruges, at pluuias nubes, & sic de similibus.

Vniuersi
connexio.

Ornatus
vniuersi

Adferit q
si plures
dij fuissent
plures eti-
am mun-
dos crea-
uissent

cursum, si sola vox aut dies sola obtineret: Quænam rursus esset congruentia, si vel cœlum solum sine stellis, vel sole stellæ sine cœlo essent: Quid verò utilitatis afferret, si solum esset mare, vel si sola terra sine aquis alijsq; creaturæ partibus in suo iaceret situ: Qua autem ratione, vel homo appareret in terris, vel vllum omnino animal, si elementis aduersum se dissidentibus vnum ex his obtineret, neque ad corporum constantiam sufficere posset? Non enim ex solo calido, aut solo frigido, vel humido solo vel arido quippiam omnino constaret, sed essent confusa omnia, prorsus & incomposita. Ne ipsum quidem quod superare videretur, sine aliorum opitulatione constare quiuisset. Ideo quippemodo consistunt, quòd se mutuo amplectuntur, & fouent. Quoniam igitur non temeritas, sed ordo mundo inest, neque immoderatio, sed modus, neque incompositio fœda, sed honestus ornatus, mundique aptissima omnino compositio, necesse est veniat in mentem, cogitationemque nostram is, qui ista coniunxit atque connexuit, eorumq; concordiam molitus est dominus. Et si enim minimè oculis cernitur, at ex ordine magnoq; consensu eorum, quæ per naturam contraria inuicem sunt, intelligere possumus eorum principem & ducem atque regem. Sicut enim si ciuitatem ex multis varijsq; mortalibus constantem, paruulis, magnis, opulentis, inopibus, senibus, iunioribus, maribus, fœminis, ordinatè inhabitari videamus, eosq; qui intus sunt multos licet & varios in vnam conspirare concordiam, neque diuites aduersum pauperes erigi, nec magnos contra paruos, neque aduersum senes iuniores moueri, sed omnes simul per summam equabilitatè tueri pacem. Si, inq; ista videamus eiusce profectò concordie causam, conijcimus principis esse præsentiam, & si illum minimè cernamus. Neque enim si essent plures creaturæ principes, seruari posset hic tantus rerum ordo, sed essent confusa omnia, dum quisque arbitrio suo omnia traheret, atq; aduersus alium dissideret. Sicut enim dicebamus deorum multitudinem id efficere, vt sine Deo simus, ita fateri cogimur, multorum principatum, verum auferre dominium. Cùm enim illud sibi vicissim tollant, nullus iam erit princeps, sed principatus desideratio apud omnes præualebit. Vbi verò princeps non est, ibi omnino desideratur ordo, sicuti contra, vnus multorum ordo atque consensus, vnum etiam indicat principem. Veluti si quis delongè audiat lyram ex multis varijsq; fidibus compositam, earumq; consonantiæ miretur harmoniam, quod non sola grauis vox perficiat sonum, neque acuta tantum, neque sola media, sed omnes pariter modo parili vnum efficiunt concentum, prorsus intelligit, non à se ipsa moueri lyram, aut à pluribus iam pulsari, sed vnum esse musicum, qui singularum fidium sonum in vnam congruam consonantiæ artis peritia misceat, licet eum minimè videat. Ita cùm sit omnino concinnus mundi totius ordo, neque ab inferioribus superiora, neq; à superioribus inferiora dissideat, sed vnum simul omnia perficiant ordinem, consequens est, vt non plures intelligamus, sed vnum creaturæ totius principem & regem, qui suo lumine omnia illustret & moueat. Neq; enim plures esse creaturæ autores & principes arbitrari fas est, sed vnum eius opificem fidelissima pietate credere conuenit: hoc etiam creatura ipsa apertè indicante. Est enim id verum profecto certumq; documentum, quod vnus sit, qui hoc omne creauerit, quod non plures, sed vnus sit mundus. Nam siquidem plures essent dij, plures quoque mundos esse oporteret, ac varios. Neq; enim deceret multos vnum fabricare mundum, neque vnum à multis fieri propter illa, quæ ex his sequerentur indigna. Primum quidem, quòd si à multis vnus fieret mundus, ille illorum sugillaretur infirmitas, quod vnum opus multi peregissent. Atque ex hoc haud breue traheretur indicium imperfectæ cuiusque scientiæ. Si enim sufficeret vnus, nequaquam plurimi singulorum sup-

plerent defectus. At verò in Deo mancum aliquid dicere, non modò impium est, sed omne supergreditur nefas, nam & in hominibus nemo perfectum opificem dicit, qui quoduis vnum opus non solus, sed multorum solatio, & ope subnixus effecerit. Si autem quilibet potuit perficere totum, socialiter tamen id egisse omnes referantur, ridiculum id profectò erit. Quòd si gloriæ causa vnusquisque operatus est, ne quasi impotès existimaretur, huiusmodi vanitatem in dijs dicere ineptissimum est. Deinde si quilibet ad totius opificium potens erat, quid opus est pluribus, quum vnus ad omnia sufficiens sit: Præterea impium simul indignumq; videtur, si quum opus vnum sit, autores eius plurimi, differentesq; dicuntur. Est quippe naturalis ratio, vnum atque perfectum pluribus differentibusq; præstare. Ad hæc illud quoque sciendum, quòd si à plurimis mundus esset effectus, differentes vtique haberet motus, sibiq; dissimiles. Nam cùm ad singulos autores aspiceret, varijs etiam motibus ageretur. At verò in ea differentia, sicut antea diximus, fœda esset incompositio rerumque vaga temeritas. Nempe enim nec nauis si regatur à multis, recto nauigabit cursu, nisi vnus sit qui clauum teneat gubernator. Neque lyra si pulsetur à pluribus, concordem efficiet sonum, nisi vnus hanc feriat artifex. Igitur quum sit creatura vna, vnus mundus, & eius ordo vnus, vnum quoque illinc opificem & regem intelligere necesse est. Idcirco enim & ipse conditor vnum omnino mundum fecit, ne si multos condidisset, multi etiam putarètur opifices: sed vnus magis operis, vnus quoque autor esse crederetur. Non tamen quia vnus est mundus (Poterat enim & alios mundos facere Deus) sed quia vnus factus est mundus, necesse est vnum quoque esse ipsius opificem credere. Quis ergo erit hic talis? Necessariò enim id quoque insinuandum atque dicendum est, ne huius ignoratio ne seductus quispian, alterum suspiceretur, & in eandem rursus impietatis foueam corruat. Arbitror autem neminem de eo quisnam sit, posse dubitare. Si enim quos poëta deos dicunt, deos non esse conuincit ratio: & eos qui creaturam diuinis prosequuntur honoribus errare ostendit, prorsusque idololatriam gentium sine Deo esse, atque impiam demonstrauit: his omnibus sublatis, necessariò iam restat religionem nostram piam, solam, ac veram cõfiteri, eumq; qui à nobis predicatur & colitur, solum esse verum Deum & creaturæ dominum, & huic subesse omnes opifices. Quis igitur hic est nisi sanctissimus, & qui omnem conditam substantiam transcendit Christi pater: Qui tanquam gubernator optimus, sapientia sua, & verbo, domino nostro Iesu Christo cuncta salubriter moderatur, regit, atque disponit, facitque, vt facienda optimè ipse censuerit. Ea verò se habent optimè, quæ & facta videmus, & fieri cernimus. Hoc enim & ipse vult. Nec est quamobrem quispiam his deroget fidem. Nam siquidem ratione careret creaturæ motus, & temerè hoc omne ferretur, non iniuria fortasse quisque ista non crederet. Si autè sapientia & ratione, & scientia constat, omninq; ornatu insignitū est, necesse est præsulem istum & illustratorem, non esse alium, quàm Dei verbum. Verbum autem dico, non quòd per singula quæ dicuntur, innectitur, simulque procedit, quod etiam seminale verbum quidam appellare consueuerunt, inanimum, nihilque cogitans, aut intelligens, sed exeriore solum arte operans, pro arbitrio & disciplina volentis, neque quale est rationalis generis verbum, quod ex syllabis compositum in aere significatur, sed boni patris & Dei omnium viuum & autorem Deum ipsum verbum dico. Quòd quum aliud quid sit quàm genita, & creata omnia, proprium ac solū patris optimi subsistit verbum. Quòd hoc omne distinxit, atque composuit, suaq; illustrat prouidentia. Quippe, cùm patris boni bonum sit verbum, omnium distinxit ac disposuit ordinem, con-

trarijs quidem contraria suæ maiestatis virtute connectens, atque ex his vnam congruentiam moliens. Hoc Dei virtus, & Dei sapientia est. Coelum perperud vertit, terramque suspendens, in nihilo nutu proprio & voluntate solidauit. Hoc illustratur sol, vt orbi radijs sui splendoris effulgeat. Hoc luna menstruis vltibus varia luce nitescit. Per hoc & aqua libratur in nubibus, & imbres irrigant terram, mareque suis terminis cingitur, & humus omnigenum arborum, frugum, herbarum, florum varietate distincta virescit. Quod si quis fortè infidelis quærit ea quæ dicta sunt, an verbo Dei sint condita, insanit quidem, qui est eiusmodi de verbo Dei dubitare audens. Potest tamen ex visibilibus rebus admoneri, euidenti satis documento, omnia Dei verbo sapientiæque consistere, neque conditum aliquid firmari potuisse, nisi verbo factum esset & verbo Dei, sicut dictum est: Verbum autem hoc non humano, vt dixi, more compositum ex syllabis, sed patris sui incommutabilis imago est. Homines enim quum ex partibus compositi sint, & ex non existentibus conditi, compositum ac solubile habent & verbum. At verò Deus, qui sempiternum esse habet, incompositus est. Idcirco & eius verbum, quod pari ratione esse habet, compositum non est, sed vnus est, atque vnigenitus Deus, qui ex patre veluti ex fonte bono, bonus prodiens, cuncta disponit, & continet. Causa verò, per quam Dei verbum condita omnia fecit, est profectò mirabilis, indicaturque extra ea non potuisse aliter fieri. Nam conditarum rerum omnium natura, quippe quæ ex non existentibus subsistit, fluxa est, imbecillis, mortalis, si per se inspiciatur. At verò Deus omnium bonus, & summe bonus per naturam est. Idcirco & clemens est atque piissimus. Bonus verò quum sit, nullius rei inuidia tangitur. Vnde & nemini esse inuidit, sed omnes esse vult, vt habeat erga quos benignitate vti possit. Quum igitur cerneret omnem genitam naturam conditionis suæ ratione fluxam esse, atque dissolui, vt ne istud pateretur, totumque hoc rursus solueretur in nihilum, & esse desineret, sempiterno verbo suo conditis omnibus, & in substantiam proiecta creatura, non eam permisit natura suapte ferri atque iactari, neve rursus periclitaretur ad inanè deuolui, essentiæque priuari: sed vt summe bonus verbo suo, & ipso Deo totam simul regit atque constituit, vt verbi principatu, & prouidentia, ac dispositione illustrata creatura permanere firmiter possit, vt pote eius qui verè ex patre prodijt, verbi particeps facta, ac per ipsum vt esse possit adiuta, ne patiatur quod passa esset necessarid, nisi leuaretur à verbo, scilicet ne esse desineret. Id autem est imago Dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ, quoniam per ipsum & in ipso consistunt omnia visibilia & inuisibilia, & ipse est caput ecclesiæ, sicut veritatis magistri in sanctis literis docent. Ipse denique omnipotens ac perfectus, sanctus patris sermo inuectus omnibus, & viribus suis omnibus in locis exercitis, illustransque simul omnia visibilia & inuisibilia, cuncta in seipso continet, atque constringit, nihil omnino relinquens sua virtute destitutum, sed omnia, & per omnia seorsum singula, & simul vniuersa viuificans, & perfectè custodiens. Ac principia totius substantiæ visibilis, calidum scilicet & frigidum, humidum & aridum, in vnum coacta coniungens, seorsum non dissidere facit, sed vnam & consonam harmoniam omnia simul efficere. Per seipsum nempe, ipsi usque virtute, neque calidum frigidò, nec sicco humidum reluctatur, sed amica & veluti cognata euasere, quæ per seipsa interim contraria fuerant. Conuenientiæque simul, & vitam visibilibus præstant, & corporibus vt sint principia, fiunt. Huic sanè Deo, Dei verbo obtemperantia, & quæ in terris sunt, viuificantur, & quæ sunt in coelis consistunt. Atque ideo mare quidem totum, & magnus oceanus, motus suos intra suos terminos cohibet. Tellus

Verbū patris quale

Christus caput Ecclesiæ

item

Item omnis herbida varijs vestita floribus, omnigenisq; vt dixi, arboribus compta, lætam sui faciem cernentibus exhibet. Ac ne singulis immorer quæ aperta sunt, nihil est in rerum natura, quod non in ipso, & per ipsum, & factum fuerit. & consistat, vt ait inclutus ille theologus: In principio erat verbū, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil quod factum est. Veluti si musicus lyra diligenter instructa, graui acutis, & alijs medijs per artis peritiam iungens, vnum ex omnibus consonum efficiat melos. Ita & Dei sapientia, hoc totum ac si lyram tenens, & terrenis aëria, aëreisque cœlestia copulās, & singulis vniuersa connectens, nutuq; ac voluntate circumagens mundum vnum, & vnum eius ordinem pulchrè atque aptissime conficit. Ipse quidem apud patrem immobilis permanens, cunctaq; sua constantia mouens, vt suo est libitum patri. Quod enim mirabile est ipsius diuinitatis insigne, vno eodemq; suæ potestatis nutu, non ex interuallis, sed simul omnia porrecta, rotunda, superiora, media, infima, liquida, frigida, calida, visibilia, & inuisibilia, pro cuiusq; natura agit atq; disponit. Vno enim ipsius nutu & rectum recti iure, rotundumque rotundi circumagitur lege, mediūque, vt est, mouetur, calescit calidum, aridūque siccat, & omnia iuxta naturæ suæ rationem, vitam ab eo constantia mque percipiunt. Ac per ipsum mirabilis quedam & diuina profectò harmonia perficitur. Atque vt exemplo proposito res tanta possit intelligi, sit huius rei magnus quidem chorus imago. Sicut igitur constantè choro ex diuersis hominibus, pueris, mulieribus, iunioribus, senioribus, vnoque chori principe significante, quilibet pro ingenio ac virtute sua se exercet, virq; vt vir, & puer vt puer, senex item vt senex, & iuuenis vt iuuenis canit, omnesque vnum efficiunt amœnum suauemque concentum. Vel sicut anima nostra sensus corporeos in puncto temporis, secundum cuiusque officium mouet, vt præsentè vna re, simul omnes moueantur. Et oculus videat, auris audiat, tangat manus, olfactus percipiat odorem, & gustus itidè gustet. Sæpe verò & alias corporis partes, vt pedes etiam ambulent. Siue, vt tertio ad hoc significandum vtamur exemplo: Sicuti magna edificata ciuitate, quæ à conditorè suo principe ac rege administratur & regitur, præsentè illo & imperante, & ad omnia iacientè oculos, sequuntur omnes. Et alij quidem ad agriculturam, alij rigandi gratia, ad aquarum properant ductus, alij frumentatum proficiscitur, & hic ad curiam vadit, ille ecclesiam ingreditur, & iudex ad iudicandum, princeps verò ad danda iura legesque resider, pergītque continuo artifex quidem ad suum ministerium, nauta verò ad mare descendit, faber item ad suum quisque opus, ad curandum medicus, cementarius ad ædes construendas proficiscitur, & ille quidè egreditur in agrum, ille ex agro regreditur, alij in ciuitate versantur, alij urbem exeuntes, in eam denuo redeunt. Hæc autem omnia principis vnius præsentia, eiusque imperio & constituto fiunt atque consistunt. Eadem ratione, etsi exemplum sit perexiguum in omni creatura, maiore tamen mente oportet intelligi. Nam sub vno momento nutus cuiusque Dei verbi, simul hoc omne pulchrè disponitur, & à singulis quæ sunt sui muneris, fiunt, ac simul ab omnibus vnus ordo perficitur. Nutu enim ac virtute rectoris, & omnium principis diuini paternique verbi, cœlum vertitur, astra mouentur, lucet sol, & luna suos circulos peragit, ab ipso illustratur aer, æther incenditur, spirant venti, montes in sublime porrecti tenduntur, vndis mare agitur, & quæ in ipso sunt animalia nutriuntur, terra immobilis permanens, ferendis frugibus semina suo confouet gremio, formatur homo, & viuūt & moritur, & omnia prorsus animalia mouentur. Vrit ignis, aqua refrigerat, scaturiunt fontes, & amnes inundant, tempora transuolant, adueniunt horæ, descendunt pluyiæ, nubes implentur, grando demittitur,

Similitudines aptissimæ

Mira Athanasij facultia

p ij tur,

tur, labitur nix, & in crystallum glacies concreta solidatur, volitant aues, reptilia
 serpunt, natant aquatilia, nauigatur mare, humus accepto semine suis quaque
 temporibus virentia profert, crescunt arbores atque ex his alia vident, fructus-
 que ferunt, alia ad maturitatem prouehunt genitos, alia ad incrementa proue-
 ctæ senescunt, atque deficiunt; & alia quidem pereunt, alia nascuntur, & in lucē
 prodeunt. Hæc autem omnia, & multo plura his, quæ pro multitudine numera-
 re non possumus, mirabilis profectò, & mirabilium effector operum Deus, deī
 verbum illuminans atque viuificans, nutu suo mouet, ordinat, regit, vnum effi-
 ciens mundum, non extra se inuisibiles virtutes, aut à sua ditione extorres di-
 mittens; has enim illarum quoque conditor vna complexus, inter omnia conti-
 net, suoque viuificat nutu atque prouidentia, nihilque est, cur huic rationi fides dero-
 ganda sit. Sicut enim prouidentia ipsius augentur corpora, & rationalis moue-
 tur anima, rationemque ac vitam habet, idque probatione non indiget, quippe ista
 cernimus fieri, ita rursus Dei verbum vno ac simplici nutu potestatis suæ, visibi-
 lem mundum, inuisibilesque virtutes mouet & continet, cuique proprium distribu-
 ens munus, vt diuinæ quidem ille inuisibilesque substantiæ, diuinius moueantur,
 visibilia verò prout cernuntur, agantur. Porro ipsum in omnibus diuinum ver-
 bum dux, & principes, & rex, atque constantia omnium est, omniaque ad gloriam
 patris sui operatur, quodammodo per visibilia opera sua nos docens & cla-
 mans. Ex creaturæ magnitudine & specie, creator aspicitur. Sicut enim inten-
 dentes in cœlum, & ipsius intuentes ornatum, & siderum lucem, cogitamus dei
 verbum, quod ista disponit, ita necessariò & ipsius patrem intelligimus: ex quo
 prodiens, ipsius merito interpres & nuncius dicitur. Idque ex humanis rebus colligere
 possumus. Nam si procedente ex hominibus verbo, fontem eius animum
 esse cogitamus, & hausto verbo, significantem animum cogitatione videmus,
 multo profectò maiore imagine, & excellentia incomparabili, virtutem verbi
 intuentes, cogitatione percipimus, etiam ipsius patrem, vt ipse saluator ait: Qui
 videt me, videt & patrem meum. Hæc autem & omnis diuinitus inspirata scrip-
 tura, apertius & excellentius prædicat, ex quibus nos quoque diuinis literis ad-
 moniti, tibi ista conscribimus. Eas verò tu relegens poteris, quæ dicimus, crede-
 re. Sermo enim maiori autoritate roboratus, certum & irrefragabile habet do-
 cumentum. Principio igitur sermo diuinus de tollendis idolis, Iudæorum po-
 pulum præmonuit, dicens: Non facies tibi idolum, neque omnem eorum simili-
 tudinem, quæ in cœlo supra, & quæ in terra infra sunt. Causam verò cur ea tolli
 iubeat, alio in loco signanter aperit, dicens: Simulacra gentium, argentum & au-
 rum, opera manuum hominum. Os habent & non loquentur, oculos habent, &
 non videbunt, aures habent & non audient, nares habent & non odorabunt. Ma-
 nus habent & non palpabunt, pedes habent & non ambulabunt. Neque verò omni-
 sit nos de creatura quoque admonere. Sed illius non ignarus pulchritudinis, ac
 preuidens, ne qui fortè illius specie attracti, non vt Dei opera, sed vt Deum co-
 lerent, præmonuit homines, dicens: Vt ne aspiciens oculis, & videns solem & lu-
 nam, omnemque ornatum cœli, seductus adoraueris ea, quæ dominus Deus tu-
 us distribuit omnibus gentibus, quæ sub cœlo sunt. Distribuit autem, non vt
 ipsa illius essent dii, sed vt eorum ministerio admoniti, cognoscerent Gentiles
 creatorem omnium Deum, vt prædictum est. Dudum enim Iudæorum popu-
 lus amplioris doctrinæ gratia reficiebatur. Quippe, qui non solum ex creaturæ
 operibus, verum & ex diuinis literis Dei scientiam hauriebat. Prorsus verò ho-
 mines ab errore, & irrationabili phantasia idolorum retrahens, ait: Non erunt tibi
 dii alij præter me. Nec verò quasi essent dii alij, habendos eos prohibet, sed vt
 ne quis, à vero auersus Deo, sibi quæ non sunt deos inciperet fingere. Quales sunt,
 qui

Simulacra
gentium

A qui apud poetas & scriptores reliquos nominati sunt. Quos supra non esse deos
 ostendimus. Sed & ipsa dictio non esse illos deos manifestat, qua dicitur: Non
 erunt tibi dii alij, quod in futuro signatur. Quod autem in futurum sit, tunc non
 est cum fore prædicitur. An verò sublata gentili impietate deorum falsorum, ta-
 cuit diuina admonitio, permittitque passim humanum genus absque veri Dei trāsire
 notitia: Minimè id quidem, sed anticipat animum, imbuens ac dicens: Audi Is-
 rael: Dominus Deus tuus, dominus vnus est. Rursumque: Diliges dominum De-
 um tuum, in omni corde tuo, & in omni virtute tua. Et iterum: Dominum De-
 um tuum adorabis, & ipsi soli seruias, & ei adherabis. Quod autem & verbi per
 omnia & in omnibus prouidentia & dispositio, ab omni scriptura diuinitus in-
 spirata, testimonium habeat, sufficiunt, quæ modò dicentur ostendere, fidemque
 verbis nostris facere. Sic enim aiunt viri illi indyti, summique theologi. Fundasti
 terram & permanet, ordinatione tua perseverat dies. Et rursus: Psallite deo no-
 stro in cithara, qui operit cœlum nubibus, & parat terræ pluuiam. Qui producit
 in montibus fœnum, & herbam seruituti hominum. Qui dat iumentis escam.
 Per quem autem dat, nisi per eum, per quem facta sunt omnia? Per quem enim
 facta sunt, eius necessariò prouidentia cuncta reguntur. Quis igitur hic est, nisi
 Dei verbum: de quo & alibi dicitur: Verbo domini cœli firmati sunt, & spiritus
 oris eius omnis virtus eorum. Namque omnia per ipsum & in ipso facta leguntur,
 sicuti nos admonet, dicens: Ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt.
 Ita & magnus ille per omnia Moyses in principio mundanæ creationis affirmat,
 exponens quod dicitur, dum ait: Et dixit Deus: Faciamus hominem ad imagi-
 nem, ac similitudinem. Nam & cœli & terræ, & omnium conditionem in-
 stituens, verbo dixit Pater, Fiat cœlum, & congregentur aquæ, & appa-
 reat arida, & producat terra herbam, & omne animal. Ex quibus profectò
 testimonijs, Iudæos quoque meritò confutare & arguere cuius in promptu est
 qui non rectè scripturas intelligunt. Cui enim loquebatur Deus, vbi & præcipi-
 ens loquitur? Siquidem his quæ fiebant imperabat, & colloquebatur, superfluo
 erat sermo. Necdum enim illa erant, sed futura. Nemo autem ei, qui non est,
 loquitur. Neque vt fiat præcipit, & loquitur ei, qui necdum factus est. Si enim
 futuris imperabat, oportebat dicere: Esto cœlum, & esto terra, & procede her-
 ba, & fiere homo. At istud quidem non dixit, sed præcipit, dicens: Faciamus ho-
 minem, & procedat herba. Ex quibus ostenditur Deus ad aliquem veluti pro-
 ximum de huiusmodi loqui, cum quo & colloquens faciebat omnia. Quis au-
 tem iste sit, nisi ipsius verbum? Quomodo enim dicemus loqui Deum, nisi ver-
 bo suo? Aut quis illi aderat facienti omnem substantiam conditam? nisi eius sa-
 pientia quæ dicit: Quando faciebat cœlum & terram, aderam simul cum eo.
 Appellatione autem cœli & terræ, quæ in cœlo, & quæ in terra sunt condita cuncta cõ-
 plectitur. Præfens autem vna, vt sapientia & verbum aspiciens patrem, creabat hæc
 omnia, & constituere atque disponebat, virtusque existens patris, cuncta vt essent ro-
 borabat, sicut & saluator ait: Omnia quæ video patrem facientem, & ego simili-
 ter facio. Et per ipsum autem, & in ipso facta esse omnia, sancti eius discipuli docent.
 Quodque bonus ex bono genitus, & verus existens filius, virtus est patris, & sapi-
 entia & verbum. Neque per participationem huiusmodi est, neque ista illi extrinse-
 cus accedunt, eorum instar, qui eius participes sunt, & per ipsum sapientes fiunt,
 atque in ipso fortes ac rationabiles euadunt, sed ipse sapientia, ipse verbum, ip-
 se propria est potentia patris, ipse lux, ipse veritas, ipse iustitia, ipse virtus, sed
 & figura expressa, ac splendor & imago: & vt breuiter dicam, perfectus vn-
 dique patris fructus existit, & solus est filius imago incommutabilis patris. Quis
 igitur, quis enumerans enuntiet patrem, vt eius verbi quoque virtutes inuenire

Oia ver-
bo dei cre-
ata sunt.

Quod
vult pater
etiā filius,
& quod filius
etiā pater.

& explicare queat: Est enim sicuti patris verbum, & sapientia, ita & conditis cō descendens, ut genitorem cognoscere & intelligere queat, efficitur ipse sanctificatio, ipse vita, ianua, pastor, via, rex, atque dux, & in omnibus saluator, atque vitæ autor, luxq; & providentia omnium. Huiusmodi igitur bonum, & creatorem filium habens ex seipso pater, non obscurum esse mortalibus voluit, sed ex constantia vitæque omnium, ipsum omnibus quotidie reuelat. In ipso autem, & per ipsum, etiam semet insinuat, sicut & saluator ait: Ego in patre, & pater in me est, ut necessario in genitore appareat verbum, genitūque cum patre sempiternus sit. Cū autem hæc ita se habeant, nihil que extra illum sit, sed cælum quoque & terra, & quæ in eis sunt ex eo pendeant, mortales tamen stolidi huius abiecta notione ac religione, quæ non sunt, illi in honore prætulere. Ac pro Deo, qui verè est, quæ non sunt, diuinis prosequuntur honoribus, creaturæ potius quàm creatori seruientes, rem patientes si ultitiæ, & impietatis profectio plenam. Non secus, ac si quis artificis opera, non ipsum miretur artificem, opificiaque ciuitatis ob stupescens, eorum conculcet opificem. Aut si quis musicum laudet instrumentum, cum verò qui id composuit & instruxit, abiciat: Stulti omnino, & mentis oculis excæcati. Quo enim pacto aliter nosse potuissent, aut ædificium, aut nauem, aut lyram, nisi hæc vel nauium faber cperatus, vel architectus fabricatus esset, vel musicus composuisset: Que madmodum igitur, qui ista voluit, insanit, omnemque vltimam transcendit modum, ita mihi videri solent non sano esse animo, qui Deum non agnoscunt, ipsius verbum venerari negligunt, redemptorem omnium dominum nostrum Iesum Christum, per quem pater omnia disponit & continet, & omnium providentiam agit. In quæ tu fideliter ac religiosissimè credens, O amice gaude, & beato esto animo, nihil ambigens, fructum huius in illum fidei atque pietatis immortalitatem esse, ac cælorum regnum, si modò iuxta ipsius leges anima ordinata & instructa fuerit. Sicut enim his, qui ex illius sententia conuersantur, præmium æterna vita est, ita & qui contrariam virtuti pergunt viam, confusio ingens, & sine venia periculum in die iudicij manet. Quod licet agnouerint veritatis viam, contraria tamen his gessere quæ nouerant.

D. ATHA.

Si quis opificium, laudet etiam opificem.

Præmium honorum est vita æterna.

A. D. ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRI ni, Apologeticus aduersus eos, qui calumniabantur, quod in persecutione fugisset.

Liber I.

Vdico Leontium, qui nunc est Antiochiæ, & Narcissum, qui est à ciuitate Neronis, ac Georgiū, qui nunc est Laodicee, aliosq; cum his Arrianos multa de me spargere, multisq; cōuitijs meum nomen incessere, crimen timiditatis impingentes mihi, qd̄ ab ipsis quaererer ad necem, non me ipsis vltro dediticiū atq; expositum obtulerim. Igitur ad cōuitia quidē illorum & calumnias, tametsi multa sunt, quæ possum scribere, quæ ne ipsi quidē possunt inficiari, eo qd̄ nota sint omnibus, quidē illis audiunt, tamen haud obsequar dolori meo, ut quicq; vicissim dicam aduersus illos, nili tantū illud dñi verbum, & apostoli dictū, videlicet, qd̄ mendaciū ex diabolo est, quodq; maledici regnū Dei non possidebūt. Satis em̄ est, hinc demonstratū esse, nihil illos iuxta doctrinā euangelicā neq; cogitare, neq; facere, sed iuxta suam libidinē, existimantes esse rectū, quicquid ipsis visum est. Cæterū, quādo prætexunt timiditatis crimē, necesse est paucis hac de re scribere. Hinc em̄ deciarabuntur, & peruersis esse moribus, neq; in diuinis literis fuisse versati, aut si in his versati sunt, non credere quæ illic habentur eloquia, ex afflatu spiritus esse profecta. Nā si crederēt, haudquā aduersus earum doctrinā ista fuissent ausi, neq; ludæorum, qui dominum occiderunt, malitiam fuissent æmulati. Etenim cū Deus præceptum dederit, honora patrem tuam & matrem tuam, & qui maledicit patri & matri, morte moriatur: isti contrariam legem statuerunt, honorem vertentes in ignominiam, & hoc pecuniæ quod parentibus debebatur à filiis, in diuersum vsum mutant. Quinetiam quum legissent facta Dauid, his contraria moliebantur & accusabant infantes, qui vellebant spicas, confricabantq; die sabbati. Cæterū non sollicitabat illos cura, neq; legum, neq; sabbati, imò potius in hoc die legem violabant, sed quum essent prauis moribus, ac discipulis, qui salui fiebant, inuiderent, nihil pensi habebant, modò quod animo cupiebant, obtinerent. Atque illi quidem habent iniustitiæ suæ præmia, priuati facris, iamq; nihil aliud, quàm principes Sodomorum, & populus Gomorræ vocantur. Cæterū isti nihilo minus videntur esse tales q̄ illi, cū iam habeant pro supplicio, propriæ stultitiæ ignorantiam. Neq; enim intelligūt quæ dicunt, quin etiam credunt se scire quæ nesciunt, sed vna est in illis scientia, ut faciant malum, utq; quotidie prioribus adinueniant peiora. Neque enim ideo fugam nostram calumniantur, quod cupiant nos virtute fortes reddi. Nam vnde tale votum inimicis pro his, qui non concurrunt, sentientes cum ipsis, qui malè sentiunt: verū cū ipsi verè sint improbi, vbi videlicet opus fuerit illorum conuitijs, offeremus nos ipsos illis, quando id cupiunt, & hac gratia circuncursant per omnia, ac simulant quidem quasi amici, scrutantur autem ut hostes, quo sanguine saturati,

Quod volumus sanctum est

Iudæi puniti

rati, nos quoque tollant è medio, quod aduersus ipsorum impietatem & sen-
 simus semper & sentimus, ac hæresim illorum redarguētes traducimus. Quem
 em̄ vnq̄ persecuti sunt, vt comprehensum non pro sua libidine contumelijs affe-
 cerint: Quem quæsitum ac repertum, non eodem tractarunt modo: vt aut ma-
 le moreretur, aut vndiquaq; noxam acceperit: Etm̄ quæ iudices videntur face-
 re, horum impulsu secreto fiunt, & illi magis horū voluntatis, ac malitiæ mini-
 stri sunt q̄ iudices. Quis igitur locus non habet istorum malitiæ monumētum?
 In quē ab ipsis dissentientē nō conspirarunt fictis causationibus, iuxta exemplū
 lezabel: Quæ nūc nō lamentatur ecclesia propter istorū aduersus episcopos ear-
 rū insidias: Antiochia quidē propter Eustathiū confessorē & orthodoxū, Ba-
 laneæ verò propter Euphrantiōnē virū in primis suspiciendum. Rursum Paltus
 & Antaradus ob Cymatium & Carterium, Itē Adrianopolis propter Eutropiū
 Christi amatorem, & post hunc ob Luciu, qui crebro ab ipsis & catenas gestare
 compulsus est, itaq; mortuus est. Rursum Ancyra propter Marcellum, Berrhœa
 verò ob Cyrum, & Gaza propter Asclepan. Nam hos quidē sp̄pius antea con-
 tumelijs affectos curarunt eiciendos in exilium, subdoli Theodulum verò
 & Olympium Thraciæ episcopos nos itē & presbyteros nostros, ita curarunt
 inquirendos, vt si fuisset reperti, capite plecteremur, ac sic fortasse mortui fu-
 issemus, ni præter eorum sententiam, tum quoq; fugissemus. Huiusmodi sunt
 em̄ quæ partim aduersum Olympiū ad proconsulem Donatū, partim aduersum
 nos ad Philagriū datæ literę. Nam Constantinopolitanū episcopum Paulum
 persecuti, cum inuenissent, propalam præfocandum curarunt, in ciuitate Cappa-
 docię, quę dicitur Cucufus, nacti ad id carnificem Philippū, qui factus erat præ-
 fes prouincię. Erat enim præfectus sectæ illorum, malorumq; consiliorū mini-
 ster. Num igitur ob hæc tā multa fatuati sunt, ac deinceps quieuerūt: Nequaq;
 neq; em̄ cessarunt, sed in morē sanguifugæ, de qua est in prouerbij, reuigescē-
 bāt potius affixi malis aduersus magnas paroccias. Nā qualia tū fecerint, quis vt
 dignū est enarrat? Quis tantū possit memorare, quantū illi fecerunt. Etm̄ cū
 nuper pacē haberent ecclesiæ, ac populi in synaxibus precarentur, episcopus Ro-
 manę vrbis Liberius, ac Paulinus episcopus metropolitanus Galliarum, ac Dio-
 nysius metropolitanus Italiæ, & Lucifer metropolitanus insularum Sardiniaę,
 & Eusebius qui erat ab Italia, omnes boni episcopi, veritatisq; præcones, rapiun-
 tur, & è sedibus suis eiciuntur, idq; nulla de causa, nisi quod non cōsensissent hæ-
 resi Arriane, neq; subscripsissent calumnijs & sycophantijs, quas aduersum nos
 finxerant. Nam de magno illo, optimēq; senectutis viro & confessore vere Ho-
 sio, superuacaneum est me loqui. Fortassis em̄ notum est omnibus, q; hunc quoq;
 curarunt eiciendum. Neq; em̄ erat obscurus, sed omnium maximè celebris erat il-
 le senex. Cui em̄ synodo non præfuerat: Sed cū rectè diceret, nō persuasit om̄i-
 bus. Quæ ecclesia non habet huius viri sollicitudinis pulcherrima documenta?
 Quis vnq̄ mœstus ad illum venit, quin gaudens discesserit: Quis egens postu-
 lauit ab eo, vt discesserit non assecutus quæ volebat? Attamē aduersus hunc quo-
 que sunt ausi, eo q; ipse quoq; cū nosset, quas ob impietatem ipsorum struerēt
 calumnias, non subscripsit illorum aduersum nos insidias. Quanquam propter
 multas quas supra modum illi plagas inflixerant, & conspirationes aduersus co-
 gnatos illius, cessit illis ad tempus, vt pote senex, & imbecillo corpore, tamen ho-
 rum improbitas ex his declaratur, qui vndiquaq; studebant demonstrare, sese
 non esse verè Christianos. Nam illinc rursus in Alexandriam irruerunt,
 iterum quærentes nos occidere. Et facta sunt quę tum fiebant, peiora prioribus.
 Milites enim protinus cinxerunt ecclesiam, ac loco precationis, facta sunt ea,
 quæ solent in bellis. Mox vbi venisset in quadragesima, is qui ab ipsis missus fue-
 rat ex

Synaxes
 Christiano-
 rum

A ratex Cappadocia Georgius, auxit quæ ab ipsis didicerat mala. Siquidem post
 septem à Paschate dies, virgines in carcerem coniciebantur, episcopi ducebantur
 à militibus vincti, orphanorum ac viduarum diripiebantur & domus & pa-
 nes, Insultus in ædes facti sunt, ac noctu Christiani deportabantur, obsignaban-
 tur domus, & clericorum fratres pro fratribus periclitabantur. Et hæc quidem
 atrocitas, cæterum post hæc ausi sunt atrociora facinora. Siquidem hebdomade
 post sanctam Pentecosten, populus ieiunio peracto, egressus est ad cœmeteri-
 um, orandi gratia, eo quod omnes abhorrent à Georgij communionē, verū id
 simul atque cognouit ipse, concitat militum tribunum Sebastianum, qui erat
 Manichæus, mox que ipse cum multitudinē militum arma, gladios nudatos &
 arcus, & iacula ferentium, impetum fecit in ipso die dominico aduersus popu-
 lum, cūque paucos inuenisset precantes, iam enim plerique, quoniam erat fe-
 rum diei tempus, recesserant, talia fecit, qualia decebat eum, qui ab illis manda-
 ta acceperat facere. Siquidem incenso rogo, collocauit virgines iuxta ignem,
 compulsiq; eas dicere, quod essent Arriane fidei. Verū vbi videret eas vi-
 trices esse contempto incendio, nudauit eas, mox ita concidit illarum facies, vt
 post aliquantum temporis vix potuerint agnosci. Cæterum, viros apprehen-
 sos quadraginta magis etiam nouo modo concidit. Nam virgis recens à palmis
 resectis, adhuc cuspides acuminum in sese habentibus, sic excoriatum illorum
 terga, vt nonnullis frequenter fuerit adhibendus chirurgus, ob virgarum cuspi-
 des ipsis infixos, nonnulli verò non ferentes cruciatum, emorerentur. Omnes i-
 gitur qui semel comprehensi vnà cum virgine, expulerunt in magnam Oasin.
 Corpora verò defunctorum necognatis quidem omnino reddēda curarūt, sed
 occultarunt, vt ipsis collibuit, abijcētes in humata, eo quod videatur illo latere,
 quanta sit ista crudelitas, sed faciunt hoc mentis errore vesani. Nam defunctorū
 amicis, gaudentibus quidem quod in professione perstitissent, lamentantibus
 verò propter insepulta corpora, clarior personuit aduersus eos impietatis & cru-
 delitatis redargutio. Nam & mox ex Aegypti Libyæq; partibus expulerunt ep̄-
 scopos, Ammonium, Muium, Caium, Philonem, Hermen, Plenum, Pfenosir-
 rim, Pelammonem, Agathum, Anagamphum, Marcum, Ammonium, alterū
 Marcum, Dracontium, Adelphiū, Athenodorum, ad hæc presbyteros, Hiera-
 cem, & Dioscorū, tātaq; cum acerbitate traxerunt illos, vt quidā illorum in itine-
 re, nonnulli in exilio defuncti sint. Egerunt autem in exilium episcopos, plures
 triginta. Erat enim illis studio secundum exemplū Achaab, è medio tollere ve-
 ritatem. Vide hanc impiorum audaciam. Cū em̄ hæc facerēt, nec puderet ma-
 lorum quæ prius aduersum nos moliti fuerāt, insup nunc etiā accusant eos, qui-
 bus datū est effugere parricidiales istorum manus. Imò grauiter deplorāt, q; non
 omnes prorsus sustulerint è medio. Et post hæc fictè nobis opprobrant timidita-
 tem, haud intelligentes, q; dum de hoc quoq; murmurant, in seipsos potius cri-
 men accersunt. Etm̄ si malum est fugere, multò peius est persequi. Alter nepe-
 rimatur, occultat sese, alter verò persequitur, volens occidere. Ac de fugiendo
 quidem scriptum est. Qui verò quærit interficere, transgreditur legem, & ipse
 potius fugæ præbet occasionem. Proinde qui fugam exprobrant, magis pu-
 defaciunt seipsos, qui persequuntur. Desinant enim insidiari, & mox alij desi-
 nent fugere. Verū à sua malitiā non cessant, sed vt comprehendant nihil non
 faciunt, non intelligentes quod eorum, quos vrget persecutio, fuga, magna per-
 sequentium est redargutio. Nullus enim fugit mansuetum & humanū, sed e-
 um potius qui ferus est, ac prauis moribus. Velut omnis dolori obnoxius, aut
 oberatus à Saul quidem profugiebat, ad Dauid autē confugiebat. Propter hoc
 etiam illos conantur occidere, qui eos occultant, ne coargui videatur posse ipso-
 rum

κοιμηθη
 σιωπῃ, id est,
 dormitose
 uita

A relatiue
 opposita

in malitia. Verum in hoc quoque cecutire videntur isti, qui semper errant. **C** Nam quod manifestior est fuga, hoc magis etiam fiet manifesta mors aut auxilium, quod per insidias moluntur. Etenim si occiderint etiam, ubique locorum iniustitiae suae monumenta aduersum sese emittunt. Quod si essent sana mente, viderent in his sese constringi, & in suas ipsorum cogitationes impingere. Caeterum, quoniam sanam mentem amiserunt, ideo dum persequuntur, eijciuntur, & dum student interficere, non vident suam ipsorum impietatem. Forsitan & prouidentiam ipsam audent incusare. Nihil est quod non audeant, nihil est in quo sibi non indulgent, quod ipsum tamen ex seruatoris voce perspicuum est, ne passerulum quidem absque patre nostro qui est in caelis, incidere posse in laqueum. Nam etiam ubi comprehendunt peruerse mentis homines, protinus obliuiscuntur aliorum, sed in primis sui ipsorum, solique fastu adducunt superciliosa, neque norunt tempus, neque dum homines afficiunt iniuria, reuerentur ipsam naturam, sed more Babylonij tyranni crudelius imminet, nec villos commiserantur. Quin & presbyterorum iugum adgrauant, & super dolorem vulnerum, ut scriptum est, addunt inclementes. Proinde si haec non fecissent, nisi eos, qui pro nobis aduersus ipsorum calumniam loquebantur, in exilium eiecissent, viderentur nonnullis probabilia dicere. Caeterum, quoniam & alijs tantis ac talibus episcopis struxerunt insidias, nec magno illi confessori Hosio, nec urbis Romae episcopo, nec tam multis ab Hispanijs & Gallijs, ab Aegypto & Libya, alijsque mundi partibus episcopis pepercerunt, tamque multa fecerunt, qui prorsus ipsos redarguerant, nostram tuentes causam, quo modo non nobis ante alios insidias struxerunt, & post illos. Concupiscunt autem illos & illic tollere, & in hoc vigilant, putantque se laedi, si viderint illos incolumes, quos nolebant viuere. Quis igitur non perspicit illorum malitiam? Cui hoc non est manifestum, quod haudquaquam virtutis studio exprobrant timiditatem, sed sanguinem sitientes, **D** retium vice suis malis artibus vtuntur, putantes his comprehendi posse, quoscunque quaerunt interficere. Tales enim istos esse, declararunt ipsorum facta, ac mores eorum prodiderunt, feris immaniores, Babylonijs tyrannis crudeliores. Quamquam autem ex his abunde conuincitur ipsorum malitia, attamen quoniam exemplo patris sui diaboli, simplicibus verbis adsumunt sibi figuram, ut timiditatis crimen obijciant, ipsi leporibus timidiore. Age consideremus & illa, quae in scripturis diuinis aduersus eiusmodi scripta sunt. Declarabitur enim quod nihilominus aduersus has quoque pugnant, quodque praeterea sanctorum virtutes calumniantur. Etenim si conuictis insectantur eos, qui semet occultant ab his, & quibus ad eadem quaeruntur, & criminantur ab Esau fratre suo, quid quum Moyses videant secedentem in Madian, metu Pharaonis. Porro qui talia nugantur, quid respondebunt David metu Saulis profugienti de suis edibus, cum illuc mississet a quibus interficeretur; rursus quum ipse quidem in spelunca latitaret, suam vero etiam ipsius faciem immutaret, donec praeterisset Abimelech, ac declinaret insidias? Quid porro dicturi sunt, qui cuncta facile temereque loquuntur, quum viderint magnum illum Heliam, inuocare quidem Deum, quum mortuum in vitam reuocasset, latitare tamen propter Achaab, fugientemque ob minas Iezabelis. Nam quum id temporis quaerentur etiam filij prophetarum, occultabantur latitantes in speluncis apud Abdiam. Verum in haec forsitan ut prisca non inciderunt, sed omnino non meminerunt eorum, quos refert euangelium. Nam & discipuli metu Iudaeorum subdlexerunt sese latentes, & Paulus Damasci quum a gentium principe quaereretur, de moenibus sporta demissus est, itaque effugit quaerentis manus. Ergo quum huiusmodi scriptura commemo-

ret

A ret de sanctis, quid poterunt excusationis inuenire, quod sua praetexant temeritatis? Nam siue illis timiditatem opprobrant, aduersus seipos loquuntur, quod facinus est insipientium, siue hoc nomine eos traducunt, quod id faciant praeter Dei sententiam, prorsus ignari sunt scripturarum. Nam lex praecipit, ut etiam refugij ciuitates conderentur, ut qui quaerebantur ad mortem, utcunque tandem possent illic esse incolumes. In consummatione vero seculorum, quum ipsum patris verbum quod Moyse loquutum fuerat aduenisset, rursus hoc praecipit Deus: Quum persecuti vos fuerint in ciuitate hac, fugite in aliam. Ac paulo post ait: Quum videritis abominationem desolationis, de quo dictum est per Danielem prophetam stantem in loco sancto, qui legit intelligat, tunc qui fuerint in Iudaea, fugiant in montes; qui fuerit in tecto, ne descendat ad tollenda quae in domo sunt ipsius; & qui in agro, ne reuertatur ut tollat vestimenta sua. Haec enim quum scirent sancti, seruabant huiusmodi vitae rationem. Etenim quae nunc praecipit dominus, eadem & priusquam veniret in carne, sanctis fuerat loquutus. Hic est autem finis, adducens homines ad perfectionem, ut quicquid praecipit Deus, hoc faciant. Quapropter & ipsum verbum, nostra causa factus homo, non dedignatus est quum quaereretur, nostro more occultari, ac rursus quum peteretur a persequentibus, fuga declinare insidias. Decebat enim ut sicut esuriendo, sitiendo ac patiendo, ita dum occultatur fugitque, declararet se gestare carnem ac factum hominem. Ab initio siquidem mox ut natus erat homo quum puer esset, ipse per angelum praecipit Ioseph: Surge assume puerum cum matre sua, & fuge in Aegyptum: Futurum est enim, ut Herodes quaerat animam pueri. Rursus Herode mortuo, declaratur propter Archelaum filium illius secedere in Nazareth. Post vero quum se Deum esse declarasset, aridaque manum restituisset sanitati, pharisaei quidem egressi consilium fecerunt aduersus illum, ut illum perderent. Iesus autem eo cognito, secessit inde. Quin & quum Lazarum excitasset a mortuis, ex illo, inquit, die consulta bant, ut illum occiderent. Iesus itaque iam non palam ambulabat inter Iudaeos, sed abiit illinc in regionem vicinam deserto. Deinde quum dominus diceret: Priusquam Abraham fieret, ego sum, Iudaei quidem sustulerunt lapides ut iacerent in eum, Iesus autem occultatus est, & exiuit de templo, ac transiens per medium illorum ibat, ac pertransibat sic. Ergo quum haec videant aut audiant potius, quando quidem non vident, an non iuxta quod scriptum est, volent igni comburi, quoniam contraria ijs, quae dominus & facit & docet, tum cogitant, tum loquuntur. Etenim quum Ioannes martyrimum peregisset, discipulique corpus eius sepelissent, audita re, Iesus secessit illinc nauigio in locum desertum seorsum. Itaque dominus quidem haec fecit, & similiter docuit, ut inam autem isti vel sic pudescerent, & intra homines cohiberent suam praecipitem temeritatem, ac non ad maiorem deuenientes insaniam, seruatori quoque timiditatis crimen impingant, quando semel instructi sunt & exercitati ad blasphemias in illum iaculandas. Verum eos sic insipientes an quisquam sustinebit? sed conuincuntur potius non intelligere euangelium. Est enim huius secessus ac fugae causa rationi consentanea veraque quam de domino memorant euangelistae. Caeterum, oportet ex hoc nos ad omnes sanctos exemplum accomodare. Nam quae de seruatore humano more scripta sunt, hoc ad vniuersum hominum genus referre conuenit. Nostrum enim ille gestabat corpus, & humanam infirmitatem ostendebat, de qua Ioannes ita scripsit: Querebant eum apprehendere, & nemo iniicit in illum manus, quoniam nondum venerat hora eius. Nam priusquam haec venisset, dicebat item matri suae: Nondum venit hora mea. His vero, qui dicebantur fratres illius, meum, inquit, tempus nondum adest. Rursus ubi venerat tempus, dicebat discipulis, Dormite iam & requiescite.

Matth. 2

Archelaus
filius Herodis,Sanctorum
fuga

quiescite. Ecce enim appropinquat hora, & filius hominis tradetur in manus peccatorum. Itaque tanquam Deus ac verbum patris, tempus non habebat, ipse enim & temporum est conditor. Ceterum homo factus, & his verbis declarat hominum cuique tempus & oportunitatem esse præfinitam, non quo pendeat à fortuna, sicuti pagani nonnulli opinantes fabulantur, sed tempus, cuius ipse quum sit conditor, prout voluit pater præfinitum vnicique. Id quoque scriptum est, & omnibus factum est perspicuum. Quanquam enim celatum est, & latet omnes homines, quomodo & quantum cuique præfinitum sit, tamen nemo non nouit, quod veris, æstatis, autumnus & hyemis tempus est. Sic iuxta scripturam, tempus est moriendi, & tempus est viuendi. Propter hoc & iuxta Noe generationis tempus decurtatum est, ac perinde quasi tempus omnium rerum adsit, contracti sunt anni. Rursus Ezechie additi sunt anni quindecim. Quum autem Deus annunciet ijs qui ipsum verè colunt, numerum dierum tuorum adimplebo. Abraham quidem plenus dierum moritur, Dauid autem implorat, dicens: Ne reuocet me in medio dierum meorum. Et vnus amicorum Iob Eliphaz, quum hoc pulchrè nosset, aiebat: Veniens autem in sepulchro, vt frumentum maturum quod suo tempore metitur, aut velut aceruus areæ, tempestiue comportatus. Solomon autem confirmans obsignansque vocem hanc, ait: Tollantur ante tempus animæ iniquorum. Eoque adhortatur in Ecclesiaste, dicens: Ne multum sis impius, neque fias durus, ne moriaris in tempore non tuo. Hæc vt scripta sunt, ita demonstrat ratio sanctos scire tempus cuique præfinitum. Ceterum quod nemo nouit finem temporis, illud argumento est quod dicit Dauid: Paucitatem dierum meorum annuncia mihi. Quod enim nesciebat, hoc cupiebat discere. Quia propter diues existimans sese adhuc multo tempore victurum, audiuit: Stulte, hac nocte quærent animam tuam. Quæ verò præparasti, cuius erunt? Ceterum Ecclesiastes fretus sancto spiritu, confidenter pronunciat, aitque: Non nouit homo tempus suum. Et ob hoc ipsum, patriarcha Isaac, dicebat filio suo Esau: Ecce ego consenui, nec scio diem mortis meæ. Itaque dominus quanquam erat Deus & verbum patris, sciretque tempus quod ipse singulis præfinitum erat, nec ignorans tempus quod ipse suo proprio corpori præfinitum quo pateretur, quoniam propter nos homo factus erat, diebus priusquam veniret tempus, ipse quoque sicut & nos dum quæreretur latebat, & à persequentibus fugiebat, ac declinans insidias, sic transibat, ac per medium illorum ibat. Ceterum vbi tempus ab ipso præfinitum adduxisset ipse, in quo iuxta corpus pro omnibus pati voluit, hoc patri proloquitur, dicens: Pater, venit hora, glorifica filium tuum. Verum non iam amplius à quærentibus occultabatur, sed stetit volens capi ab illis. Ait enim, inquit, ad se venientibus. Quem quæritis? cumque respondissent illi, Iesum Nazarenum, ait illis: Ego sum quem quæritis. Idque non semel, sed iterato fecit, & ita tandem duxerunt illum ad Pilatum. Attamen neque passus est se teneri, priusquam veniret tempus, neque occultabatur quum adesset tempus, sed semet exposuit obtutum insidiantibus, vt omnibus ostenderet è superno iudicio pendere vitam ac mortem hominum, & sine patre nostro qui est in cœlis, nec pilum hominum nigrum aut album posse fieri, nec passerculum vnquam in laqueum incidere. Dominus igitur ad hunc modum seipsum pro omnibus obtulit, sicut dictum est. Sancti verò formam hanc edocti à seruatore, (Ab hoc enim & ante hoc tempus, & semper docebantur omnes) aduersus persecutores quoties periclitabantur, reuellicique sibi consulebant fuga, & ab illis quæsit, occultabantur. Cum autem ignorarent, nimirum homines, temporis finem ipsis à prouidentia præfinitum, ignolebant temerè seipsum exhibere dediticios insidiantibus. Rursus quum scirent, vt scriptum est, esse in manu Dei fortes hominum, ac dominum esse, qui occi-

Iob 5.

Tempus
notum, si-
nis inco-
gnitus,

D

occideret, dominum qui viuificaret, finem potius expectarunt, sicut dixit Apostolus: Obambulantes, in speluncis & cauernis terræ latitantes, donec vel præfinitum mortis tempus adueniret, aut donec is, qui tempus præfinitum Deus, loqueretur ad ipsos, & compesceret insidiantes, aut videlicet donec traderet eos, qui persecutione vrgebantur in manus persequentium, vt cunquē visum illi fuisset, bonum esse, & hoc de singulis ex ipso Dauid pulchrè licet perdiscere. Quum enim loquab excitaret illum aduersus Saulem, aiebat ipse: Nisi dominus percussit eum, aut venerit hora mortis eius, aut descenderit in prælium, & adiunxerit se aduersarijs, non immittam manum meam in Christum domini. Quod etiam si quando fugientes, accesserunt ad eos, à quibus quærebantur, ne id quidem temerè faciebant. Etenim spiritus admonitu ad ipsos loquentis, quum essent amici Dei, sic illis occurrebant, hoc quoque modo suam obedientiam animique promptitudinem declarantes. Talis enim erat Helias, quum iussus à spiritu ostendit sese Achaab, Talis Micheas Propheta, veniens ad eundem Achaab, & Propheta, qui prouocauit ad altare Samariæ, ac pudesecit Roboam. Talis Paulus appellans Casarem, nec enim ob timiditatem fugerant. Absit, sed potius fugam habebat pro certamine & exercitatione ad mortem. Verum hæc duo seruabant, recteque cogitabant, vt neque semet temerè obijcerent, nam id erat seipsum occidere, mortisque reum fieri, ac Deo resistere, dicenti: Quæ Deus copulauit, homo ne separet; neque negligentia crimen volebant sustinere, quasi molles aduersus in fuga perferendas afflictiones, quæ maiorem & acerbiores habent vehementiam, quàm ipsa mors. Nam qui mortuus est, liberatus est à laboribus, ac fugiens quoniam expectat quotidianos ab hostibus insultus, leuius malum ducit esse mortem, vt qui in fuga mortui fuerint, non in gloriam mortem oppetant, sed habeant & ipsi martyrii gloriam. Ob hoc enim & Iob fortitudine magnus fuisse cognitus est, quod viuus tantos ac tales sustulerit labores, quorum nullum habuisset sensum, si defunctus fuisset. Quapropter & beati patres habebant huiusmodi vitæ disciplinam, quum vrgerentur persecutione, non expauescebant, sed magis etiam ostendebant animi sui fortitudinem, quum in locis adeo tenebrosis & angustiis semet concluderent, seseque tam durè tractarent. Rursus vbi mortis tempus aderat, non detrectabant. Nam hoc illis erat curæ, ne vel præsentem mortem expauescerent, vel præfinitam à prouidentia vocationem anticiparēt, neque rursus aduersus prouidentia dispensationem quicquam facerent, ad quam sciebant sese reservari, ne si quid præcipitanter egissent, fierent sibi ipsis paucioris causa. Sic enim scriptum est: Qui præceps est labijs, pauefacit seipsum. Profectò tot modis erant instructi ad fortitudinis virtutem, vt nemo qualiscumque sit, queat ambigere. Nam Patriarcha Iacob quum prius fugeret Esau, non formidabat præsentem mortem, quin potius in illo tempore vnicique patriarcharum pro dignitate benedicebat. Ceterum magnus ille Moyses, quum antè celaretur metu Pharaonis, & ob hunc secessisset in Madian, & audisset à domino, Redi in Aegyptum, non metuebat. Rursus iussus conscendere montem Abari, vt moreretur, nequaquam detrectans abstinuit, sed libenter properauit ad illum. Ac Dauid, qui prius fugerat Saul, idem non erat meticulosus, quum pro populo periclitaretur in prælijs, verum quum ipsi esset data optio mortis ac fugæ, liceretque illi vel fugere vel viuere, sapiens ille magis elegit mortem. Magnus autem ille Helias quum occultaretur fugiens lezabelem, non metuit iussus à spiritu offerre sese Achaab, & Ochoziam redarguere. Petrus verò, qui metu Iudæorum occultabatur, & Paulus Apostolus, qui in sporta demissus fugerat, quum audissent Romæ oportet vos testimonium, id est, martyrium peragere,

Martyrii
sine morte

q ij non

non distulerunt profectioem, sed magis gaudentes abierunt, & alter quidem C
tanquam ad suos properans gestiebat, cum occideretur, alter vero ad eum non ex
pauit, cum adesset tempus, ut exultaret etiam, dicens: Ego enim iam delibor, &
tempus meae resolutionis instat. Haec autem declarant, ne priorem quidem ipso
rum fugam fuisse timiditatis, simulque testificantur, ne id quidem quod nunc a-
gunt, fuisse fortuitum, sed ingentem quandam animi fortitudinem, ac virtutem
ipsorum praedicant. Neque enim socordiae fuerat quod secesserant, sed tum potius
magis intendebant exercitationis vehementiam, neque reprehensi sunt quod
fugerent, neque timiditatis insimulati sunt a talibus, quales nunc sunt isti, ad cri-
minandum auidi, quin potius beati pronunciantur a domino dicente: Beati qui
persecutionem patiuntur propter iustitiam. Verum nec ipsis fuit hic labor inur-
tilis, eo quod velut aurum in fornace fusoria probatos, quemadmodum dicit sa-
pientia, Deus illos comperit se dignos, & ipsi tum magis veluti scintillae reluce-
bant, cum seruarentur a persequentibus & eriperentur ab insidiantibus, in hoc
seruati, quod populis essent documento, ut & illorum fuga, & quaerentium per
omnia discurrens furor, acciderint ex dispensatione Dei. Interim enim & hoc
pacto reddebantur Deo chari, & pulcherrimum obtinuerunt suae fortitudinis
testimonium. Itaque patriarcha Iacob dum fugerat, plures visiones, easque diui-
nas videre meruit, cumque solus ac desertus esset, magis habebat pro ipso solici-
tum dominum, qui ut Laban pudesceret, ita Esau obstitit, & post haec factus est
pater Iuda, ex quo iuxta carnem ortus est dominus, ac benedictiones patriar-
chis distribuit. Quin & Moyses Deo charus quum fugeret, magnam illam visi-
onem vidit, ac seruatus a persequentibus, propheta missus est in Aegyptum, fa-
ctusque minister & tantorum prodigiorum & legis, dux fuit tam numerosi po-
puli in deserto. Ac David persecutionem patiens, docebat: Eructauit cor meum
verbum bonum, Et: Deus noster manifeste veniet, & Deus noster non silebit: D
imò magis inualuit, dicens: Inter inimicos meos despexit oculus meus. Ac rur-
sus: In Deo spem posui, non timebo quid faciat mihi homo. Porro quum pro-
fugus a facie Saul deuenisset in speluncam, dicebat: Emisit e caelo, & seruauit
me, dedit in opprobrium conculcantes me, emisit Deus misericordiam suam, &
veritatem suam, & eripuit animam meam de medio catulorum leonum. Ad
hunc autem modum & hic seruatus Dei dispensatione, post factus est rex, obti-
nuitque promissionem, dominum nostrum ex eius genere exoriturum. Magnus
autem Helias secedens in montem Carmeli, inuocabat Deum, ac prophetas Baal,
cum essent quadringenti aut eo plures, simul deleuit. Praeterea duos ad ipsum
missos, quinquaginta praefectos viri una cum centum quibus venerant comita-
ti, perdidit, dicendo: Descendat ignis de caelo. Hoc modo & istos vitus est, & ipse
seruatus, sic ut Helisaeum pro se vngeret, & exemplum instituendae vitae fieret
Prophetarum filijs. Beatus vero Paulus describens cuiusmodi persecutiones
sustinuerit. Et ex omnibus, inquit, eripuit me dominus & eripiet. Magis au-
tem tum robur colligebat, dicens: Sed in his omnibus superamus. Nihil enim
nos separabit a charitate Christi. Tunc enim & ad tertium usque caelum raptus
est, & in paradysum subductus, ubi etiam audiuit verba non enarranda, quae fas
non est homini loqui. Et ideo seruatus est, ut ab Hierosolymis usque ad Illyri-
cum impleret Euangelium. Non est igitur reprehensibilis, aut ociosa sanctorum
fuga. Nisi enim fugissent illi persequentes, quomodo exortus fuisset ex semine
David dominus, aut qui erant praedicaturi verbum veritatis: Siquidem perse-
cutores ob id quaerebant sanctos, ne esset qui doceret, sicut Iudaei denunciaue-
runt Apostolis: verum ob hoc omnia perferebant, ut Euangelium praedicare-
tur. Ecce igitur quum ad eum modum periclitarentur, non habebat fugae tempus
ociosum,

Fuga san-
ctorum oi-
bus vitis

A ociosum, & ne persecutionis quidem tpe, alienae utilitatis obliuiscerentur, sed cum
essent ministri verbi, non inuidebant quo minus & hanc utilitatem impartirent
omnibus, quin & fugientes Euangelium praedicabant, ac praedicabant quidem
insidiantium malitiam, fideles autem exhortationibus confirmabant. Beatus ita-
que Paulus experimento doctus, praedixit fore, ut qui vellent pie vivere in Chri-
sto Iesu, persecutionem paterentur: sed protinus arripuit fugientes, dicens: Per
patientiam currimus propositum nobis certamen. Quamuis enim afflictiones
erant perpetuae, tamen afflictio patientiam operatur, patientia vero probatio-
nem, probatio autem spem, spes non pudefacit. Porro Esaias Propheta, quum
expectaretur huiusmodi malorum incursum, submonet clamans: Vade popule
meus, ingrediere penetralia tua, occlude ostium tuum, abscondere paulisper, do-
nec praerierit ira. Ecclesia ista vero cognitas habens quae sunt aduersus pios in-
sidias, ait: Si calumniam pauperis, & rapinam iudicij ac iustitiae videris in regio-
ne, ne mireris in negotio, quod excelsus est supra excelsum, obserua & excelsi
super illam & abundantia terrae. Habebat & huius patrem David experientia,
qui ipse quoque didicerat quae sunt in persecutionibus, & confirmat eos, qui
affliguntur, quum dicit: Viri estote, corroboretur cor vestrum omnes qui spera-
tis in domino. Etenim qui sic perferunt, his, inquit, non homo, sed ipse Deus
auxiliabitur, eripietque eos, eo quod in ipso spem suam collocarunt. Nam & ego
sustinens sustinui dominum, & attendit mihi, exaudiuitque deprecationem me-
am, & reuocauit me de lacu profundissimo, & a luto fecit. Itaque fuga sancto-
rum non infrugifera populo, sed utilis esse demonstratur, etiam si secus videat-
ur Arrianis. Sic igitur sancti, quemadmodum dictum est, fugientes ex super-
fluo, per dispensationem seruabantur, sicuti seruatur medici, eorum gratia, qui
his opus habent. Nobis autem omnibus in vniuersum hominibus haec lex est, ut fu-
giamus persequentes, & latitando fallamus quarentes, nec praecipites simus ten-
tando Deum, sed, ut ante dixi, sustineamus eos, donec praefinitum mortis tempus
aduenerit, aut donec iudex aliquid de illis statuerit, quicquid ipsi visum fuerit bo-
num tamen hi parati sint, ut simul atque vocarit tempus, etiam comprehensi, pro veritate
certent usque ad mortem. Haec & beati martyres persecutionum tempore seruauerunt: fu-
giebant quidem instante persecutore, ac latentes perdurabant, caeterum reperti re-
stimonium perhibebant. Quod si qui ex his vltra adiere persequentes, id non temere
faciebant. Mox enim testificantur, cunctisque fiebat perspicuum, esse spiritu sancto
fuisse, animi quam habebant promptitudinem, tantumque prouentum. Itaque cum
sint huiusmodi seruatoris praecipua, & huiusmodi sanctorum exempla, dicant no-
bis, qui ne tantillum quidem audire volunt, si quis aduersus illorum dignitatem lo-
quatur, unde didicerunt ipsi quod alios persequuntur. Nam quod a sanctis dictis de-
dicerint, haudquaquam poterunt dicere, sed a diabolo, nam hoc illis superest, qui de-
cit: Persecutus comprehendam. Ac fugere quidem praecipit dominus, sanctique
fugerunt. Caeterum, persequi diabolicum inuentum est, & ab omnibus ille hoc
nomine accusatur. Dicant igitur rursum, vtri oportet accedere, domini verbis,
an istorum fabulis: Vtrorum autem oportet imitari facta, sanctorum ne, an ea,
quaeunque excogitauerint isti: Sed quoniam fortassis haec ipsi non possunt di-
iudicare, (Sunt enim excacati mente & conscientia, quemadmodum dixit Esa-
ias, putantes amarum esse quod est dulce, ac lucem esse quae sunt tenebrae) egressus
quispiam est nobis Christianus, pudefaciat istos magna voce, dicens: Bonum est
confidere in domino, potius quam illorum auscultare stultiloquijs. Siquidem
domini verba vitam aeternam habent: contra, quae ab istis proferuntur malitiae
sanguinisque plena sunt. Haec quidem sitis erant, ad subuertendam impiorum in-
saniam, adque ostendendum istos nihil aliud conari, quam ut conuictis solum ac
male-

q. iij. male-

Fuga Athanasij
qualis.

maledictis contendant, Cæterum quoniam semel ausi cum Christo bellum suscipere, iam etiam curiosi facti sunt, expendant tamē & modum secessus, eumq; dicant vel à suis, Aderant enim Arriani, qui simul cum militibus currebant, ut eos incitarent, nosq; ubi essemus, illis ignorantibus, indicarent, Et si vel hoc modo malis alienis afficiuntur, saltem audientes quietem agant pudescerent. Nox quidem iam erat, & ex populo nonnulli peruigilium egerant, quum expectaretur synaxis, Dux autem Syrianus repente irruit cum militum plus quam quinque milibus, arma, nudosq; gladios gestantium, præterea arcus & iacula & fustes, quemadmodum prius dictum est, Atque ipse quidem ecclesiam circumsedit, collocatis in proximo militibus, ne quis ab ecclesia digressus posset illos præterire, Ego verò putans absurdum, si in tanta rerum turbatione desererem populum, ac non potius prior illis venire in periculum, cōsedi in cathedra, monuq; diaconū, ut recitaret Psalmū, populum item ut auscultaret, Quoniā in seculum misericordia eius, eoq; facto omnes discedere, & ad suas quemq; ades abire, Verū cum prætor vi iam superuenisset, ac milites cinxissent sacrarium, ut nos cōprehenderent, clerici illic reperti ac populares clamabant, flagitantes, ut nos quoq; statim secederemus, Ego verò magis contradicebam, me non prius abiturum, nisi omnes ad vnum se subduxissent, Erectus igitur & indicis precibus, mox de nouo postulauī, ut omnes prius discederent, melius est, inquiens, me periclitari, q̄ aliquos ex vobis noxam accipere, Itaq; cum exissent pleriq; reliquiq; sequeretur ij qui mecum illic fuerant monachi & clericorum nonnulli, reuersi trahebāt nos, atq; ita, teste veritate, quum milites alij circumsederent sacrarium, alij lustrarent ecclesiam, pertransiimus ductu domini, eodemq; seruante nos, illis non sentientibus recessimus glorificantes magnificē Deum, quod neq; prodidissimus populum, sed illo præmissio, seruari, manusq; quærentium effugere potuerimus, Itaq; quum Dei prouidentia, nos hunc in modum mirabiliter eripuerit, quis merito possit crimen impingere, quod non nos ipsos vltro quærentibus dediderimus, aut quod reuersi non prodiderimus nosmetipsos: Nam istuc est palam ingratum esse domino, facere contra præceptum ipsius, & cum sanctorum exemplis pugnare, nisi reprehēsor hoc audeat, etiam magnum apostolum Petrum incusare, quod quum esset conclusus, seruari eturq; à militibus, sequutus est vocantem angelum, quodq; egressus è carcere, ac seruatus, non reuersus est, nec se ipsum tradidit, licet audisset, quæ fecerat Herodes, Quin & illud incuset insaniens Arrianus, quod nec Paulus è mœnibus demissus ac seruatus respuerit, reuersusq; semet dedititium exhibuerit, quodq; nec Moyses à Madian, reuersus sit in Aegyptum, ut caperetur ab his, qui quærebant ipsum, nec David in spelunca se ipsum indicarit Sauli, Quin & filij prophetarum commorati sunt in speluncis, nec sese tradiderunt Achaab, Nam id erat aduersus præceptum agere, quum dicat scriptura: Non tenta bis dominum Deum tuum, Hoc igitur & ego veritus, atque hæc edoctus, ad hunc modum me gessi, nec asperror domini gratiam & opem ab illo mihi præstitam, etiam si isti insaniētes dentibus fremant in nos, Talis itaque secedendi modus nobis fuit, nec arbitror esse quicquam hic, quod reprehendi possit, apud eos, quibus est sana ratio, cum iuxta diuinam scripturā, hoc exemplum à sanctis pro documento nobis traditum sit, Verū isti sicut videretur, nihil relinquunt inausum, neq; quicquam volunt prætermittere, quod non peruersitatem ipsorum & crudelitatem demonstraret, Nam & vita istorum talis est, quales sunt in opinionibus & nugis, neq; quisquam posset talia tamq; multa aduersus eos dicere, qualia & quàm multa quum faciant ipsi, non tamen erubescunt, Etenim Leontius quum infamaretur cum muliere quadam iuniore, quæ dicitur Eustolium, prohibereturq; cum ea habitare, propter illam seipsum ex-

94
A cuit, quo tutò posset cum illa viuere, nec tamen suspicionē diluit, imò potius q̄ esset presbyter, patuit execrationi, etiam si Constantius hereticus compulsus fuit, eum dicere episcopum, Narcissus verò, cum alia multa haberet mala, tum tertium in diuersis synodis execratione percussus est, Et is nunc inter eos est sceleratissimus, Rursus Georgius, cum esset presbyter, ob improbitatem suam deuotus est, cumq; seipsum nominasset episcopum, nihilo minus deuotus est, in concilio quod in Sardica fuit, Habet autē & amplius quiddam, quod cum intemperanter viuat, haudquaquam sefellit, verum etiam à suis condemnatur, vitæ finem, & animi tranquillitatem rebus turpissimis metiens, Proinde in proprijs quisq; malis alterum superat, Cæterum vna macula est illis communis, q̄ per hæresim rebellant Christo, nec iam Christiani, sed Arriani potius nominantur, Ecce hæc illos oportuit traducere, Sunt enim aliena à fide, quæ in Christo, Verū hæc quidē propter seipsos tegunt, Nihil autē mirum, si cum tali sint sententia, ac talibus implicati malis, eos qui cum ipsis non currunt in impiissima secta, persequentes querūt, & si occiderint, gaudent, si frustrentur optatis, dolent, sibiq; putant iniuriam fieri, quod, ut antè diximus, conspiciūt eos viuos, quorū mortem exoptant, Sed contingat illis ad eum modum affici iniuria, ut ipsi quidem debilitentur in iniurijs quas parant, cæterum, qui ab eis persecutionem patiuntur, gratias agant domino, dicantque illa quæ sunt in vigesimo sexto Psalmo: Dominus illuminatio mea & seruator meus, quem timebo: Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo: Dum appropinquarent aduersum me qui affligebant, ut comederēt carnes meas, qui tribulant me, & inimici mei, ipsi infirmati sunt & ceciderunt, Et rursum Psalmo XL, Seruasti ex necessitatibus animam meam, & non conclusisti me in manus inimicorum, Statuisti in loco spatioso pedes meos, in Christo Iesu domino nostro, per quem patri in sancto spiritu gloria, & imperium in secula seculorum, Amen.

D. ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRI

ni Apologeticus aduersus eos, qui calumniabantur, quod in persecutione fugisset.

Liber II.

Quidem existimabā fore, ut post tam multas pro me factas evidentes probationes, iam pudore semet abderent inimici, ac potius ut ex his ipsi sese condemnarent, de quibus alios calumniabantur, Verū quando ne sic quidem condemnationi erubescunt, sed præ stupore mentis, sese flectunt ad obreftationes, putantes impune fore omnia, nec ad iudicium vocanda, non ut iudicentur, fugiunt enim, sed ut nos ac simpliciter animos vexent, operæ precium arbitratus sum, ut vobis rationē reddamus, ne post eos sustineatis murmurantes, sed contemnatis illorum malitiam & calūniam, Vobis igitur qui synceri estis me ipsum purgo, cæterū aduersus contētosos mihi satis fidutiæ præbent argumēta, quibus hæcenus confutati condemnatiq; sunt, Nostræ siquidē res iam non egent iudicio, de quibus iam non semel neq;

q̄ iij bis

bis pronunciatum est, sed sæpius. Primum quidem in nostra regione, congregata synodo ab episcopis propè centum, iterum Romæ, ex Eusebii litteris quum esset semus vocati, tum ipsi, tum nos, & illic congregati episcopi quinquaginta. Tertio in magna synodo in Sardica congregata, iussu piissimorum imperatorum Constantii & Constantis, in qua & qui nobis aduersabatur, deuoti sunt ut calumniatores. Cæterum ipsi, quæ pro nobis decreta sunt, suffragati sunt episcopi plures trecētis ex prouincijs Aegypti, Libyæ & Pentapolis, Palestinæ, Arabiæ, Isauriæ, Cypri, Pamphylia, Lyciæ, Galatiæ, Daciæ, Myliæ, Thraciæ, Dardaniæ, Macedoniæ, Epirorum, Thessaliæ, Achaïæ, Cretæ, Dalmaciæ, Sisciæ, Pannoniorum, Norici, Italiæ, Piceni, Tusciæ, Campaniæ, Calabriæ, Apuliæ, Brutiæ, Sicilia, Aphricæ totius, Sardinia, Hispaniarum, Galliarum, Britanniarum. Addidit autem his testimonium Ursacius & Valens, qui quum prius calumniati fuissent, postea resipuerunt. Non enim solum approbarunt ea, quæ pro nobis iudicata sunt, verum etiam & seipso & alios, qui contra nos steterant, confessi sunt fuisse calumniatores. Nam qui sic resipuerunt, sic scripserunt, declarant se, & Eusebium quoque cum suis arguere, cum quibus communiter aduersum nos machinabantur conspirationem. Quæ nunc à tot & talibus episcopis probata sunt ac decreta, clarèq; demonstrata, superuacaneum esse denuo reuocare in iudicium, ne tunc non confitebitur, ne si nunc quoque examinentur, simul & denuo iudicentur, ac rursus examinentur, atque iterum, in infinitum exeat ista curiositas. Sufficiebat enim tot episcoporum calculus, ad imponendum silentium ipsi, qui vel fingere quippiam uellent aduersum nos, quando quidem hostes, & pro nobis, & aduersus seipso testificantur, consentientes quæ contra nos agerentur esse conspirationem. Quis post hæc dubitans non erubescit? Etenim quum lex iubeat in ore duorum triumue testium constitui iudicia, ecce tanta testium multitudo pro nobis stat, quibus & illud accedit, quod ab hostibus adfertur probatio, ut nec ipsi, qui reliqui sunt post hæc attendant ipsi, quæ isti pro suo arbitratu iudicauerunt, sed compellantur de cætero, vice probabilium rationum, iniurijs afficere eos, à quibus redarguuntur. Nam hoc illis maximè dolet, quod facta ipsorum, quæ celebrabant ipsi, quæq; inter ipsos in angulo consingebantur, hæc Valens & Ursacius in lucem extulit ac retexit, certoq; sciunt, quod horum pœnitentia, ut illos condemnat, ita iustos declarat eos, qui fuerant ab illis iniusta passi. Quas ob res, & in Sardicensi synodo deuoti sunt, ut antè dictum est, idq; merito. Ad hunc enim modum & illorum temporum pharisæi, Paulo patrocinantibus, coarguebant & suam & Iudæorum aduersus eum factam coniurationem. Hoc pacto & beatus David declaratus est sine causa pati persecutionem, quando is, qui persequebatur, confitebatur, dicens: Peccaui fili mi David. Item & isti à ueritate superati, postularunt, ac postulationem suam litteris mandata tradiderunt Iulio episcopo Romano. Scripserunt autem & nobis, cupientes habere pacem nobiscum, qui tam multa iactarant, forsitan & nunc erubescentes, eo quod quos quærebant è medio tollere, hos beneficio domini uiuentes conspiciunt. Arrium uero & huius sectam anathematizauerunt, congruenter id facientes, quippe qui scirent Eusebium cum suis, ob nullam aliam causam nobis insidias texere, nisi propter suam ipsorum impietatem. Vbi semel statuerunt confiteri calumnias aduersus nos structas, protinus abnegarunt & hæresim Christo rebellem, ob quam & illa quæ in nos moti sunt, simularunt.

D. ALE-

95

A D. ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRI.

ni, quæstionum suarum diuersarum,

& responsionum XLI.

Liber I.

QVAESTIO I.

Vicinq; in trinitatem consubstantialem, seu coessentialē credentes & baptizati adserimus Deum esse patrem, ac similiter Deum esse filium, itemq; Deum esse spiritum sanctum. Quomodo non tres deos, sed vnum solumq; Deum affirmamus: Deniq; si vnum quidem adoramus Deum, certè manifestum est, quod in monarchiam credentes, Iudæos imitabimur. Sin autem tres deos, tum planè patefcit, quod Græcos sequimur, deorum multitudinem introducentes, ac non vnum solum Deum pio cultu adorantes.

RESPONSIO I.

Facilis est hæc ratio. Quippe religiosa pietatis modus, fide sola, nulloq; scrutinio cognitus, ob idq; honorandus, Deus enim comprehensibilis, non est Deus. Nam si nec angelos, nec animas nostras, quæ sunt res creatæ, apprehendere ualemus, quanto magis decet ipsum illorum conditorem fore incomprehensibilem. Proinde quod in arcanis reconditur, dum sit cognitum, non ultra erit admirandum. Id igitur Christianorum fides est, quorū trisypostatus, id est, trisubstētia lis Deus, nec vnus est anthropomorphus, id est, hominiformis, ut Græcorū pueri fabulantur, nec tamē tres dii, tanq; à se distantes. (Abeat in malā rem fabulosus Græcorū iste sermo.) Indiuidua uero est in tribus substētijs vnus essentia deitas. Hoc aut cognitu per necessarium erit, qd nec uerbis, nec enthymematis, seu cogitationibus apprehendere, uel enunciare de deitate aliquid humana mēs queat. Sanè oēs quotquot Deum cōprehendere studuerunt, suam ipsorū umbram persecuti sunt. Et quotquot extiterūt, qui de essentia dei dicere statuerūt, abyssum pugno suo mēsurare conati sunt. Quotcunq; item profundè scrutari sunt ausi, tandē in prauas cogitationes & hæreses diuerterūt. Ille namq; pater, & Deus, nō ut ego, creatus pater est, generās, ut ego, creatū filium. Neq; filius, & nec spiritus sanctus, tanq; hominis spiritus circumscriptus, hoc est, inclusus & perceptibilis. Sed est ineffabile ac inexponibile sanctæ trinitatis mysterium. At tu ne dixeris, qualiter? Est enim supra omne quale. Neque dixeris, quomodo? Est enim supra omnem modum, diuinus modus. Non etiam dixeris qua ratione, nam supra rationem est diuina ratio. Sed crede in patrem, non scrutando rem. Adora filium, non tam impertinenter sollicitus circa illius generationem. Hymnis lauda spiritum sanctum, & inquirere noli sanctæ trinitatis mysterium. Egredere ad Iordanem, & uide reuera dilucidè, sanctæ, ac consubstantialis, siue coessentialis trinitatis uirtutem. Patrem quidem desursum testificantem. Filium autem inferius baptizatum, spiritumq; sanctum in specie columbæ descendentem. Cui gloria & imperium, & adoratio nunc, & semper, & in secula seculorum.

QVAESTIO II.

Qua posset autem coniectura homo ætate uirili prouectus deprehendere, Num fuerit consummate baptizatus, & tum spiritum sanctum in sacro lauacro acceperit, quum paruulus fuisset & infans?

RESPON.

RESPONSIO II.

Domini Esaias Propheta sermone hoc alloquitur: Propter timorem tui domine in utero concepimus, & parturivimus spiritum salutaris tui. Quo igitur modo concipiens in utero mulier, ab infantis intra vulvam subsultationibus, agnoscit certo certius, quod donata foetu est. Hoc pariter & animus veri Christiani non tam ob verba parentum, sed ab operibus & exultatione cordis, tum maxime, quum stata festivitatum tempora ingruunt, ut illuminationum quam natiuitatem Christi, & Epiphaniae, quem trium regum appellamus diem. Communionis denique, quam sanctissimi corporis & sanguinis Christi sumptionem, aut, ut alij non pauci, transitum siue Pascha vocant, satis comperit habet singulari tum gaudio, tum laetitia, quod spiritum sanctum cum baptisate accepit.

QVAESTIO III.

Quando, unde & quomodo facti sunt angeli?

RESPONSIO III.

Nec certe unde, neque quomodo sint facti, natura valebit humana proferre, nisi hoc tantum, quod de non ente ad esse producti sunt. Ad id autem, quod rogatur. Quando? Solent alij quidem respondere, primo die. Alij autem, ante primum diem. At ille cum inter sanctos pater noster, tum miraculorum etiam operator Epiphanius Cypri Archiepiscopus, in libro contra Paulum Samosatensem, cui titulus extat Panaria, latius exposuit, adserens vna cum coelo & terra illos esse creatos, nequaquam vero prius. Tum illos, qui dixere contra, multis subuertit rationibus. Et in altero volumine quodam suo idem recte approbat.

QVAESTIO IIII.

Dic velim, unde palam fiet, quod creati sunt angeli, cum ne par quidem aliquid in toto Genesios libro videatur adduci, quo possit hoc aperte constare?

RESPONSIO IIII.

Quando praenouerat Deus cum multorum hominum, tum profecto maxime Iudeorum in idola & plures deos amorem, eius gratia occultauit in Genesi, quam tradere poterat de angelis rationem, ne & illos inter deos referret, qui etiam vitulum & alia finxerunt diuorum nomine adoranda. Quod creati sint autem angeli, audi spiritum sanctum in Propheta loquentem: Laudate dominum omnes angeli eius, laudate eum omnes virtutes eius. Quoniam ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt.

QVAESTIO V.

An vero de essentia luminis sui existant, aut alterius cuiusdam naturae?

RESPONSIO V.

Quantum sol a stella differt, tantum angelorum distat essentia ab omni visibili creatura.

QVAESTIO VI.

Quantus igitur angelorum numerus erit, supra conditionis humanae numerum?

RESPONSIO VI.

Sunt qui arbitrentur angelorum partes ad numerum hominis esse nonaginta nouem, iuxta domini parabolam de centum ouibus. Alij nouem pro illa de decem drachmis parabola. Reliqui vero coaequales & eiusdem numeri putant esse angelos & homines, id testimonio adferentes quod scribitur: Constituis terminos populorum iuxta numerum angelorum Dei.

QVAESTIO VII.

Quid differt inter daemonum & angelorum essentiam?

RESPON,

RESPONSIO VII.

Non est diuersa illorum essentia, sed propositum & voluntas.

QVAESTIO VIII.

Quot sunt ordines, & quot substantiae angelorum?

RESPONSIO VIII.

Substantia certe ut hominum, sic angelorum est vna. Ordines autem sunt, ut ille magnus in theologia Dionysius ait, nouem. Qui more suo ita nominantur, Angeli, Archangeli, principatus, potestates, virtutes, dominationes, & sex aliarum Seraphin, & multoculi Cherubin atque throni. Porro de vna angelorum siue substantia, seu essentia, pariter, S. Gregorius ille Nyssenus scribit capite xvij, libri siue de homine.

QVAESTIO IX.

Coeli quot sunt?

RESPONSIO IX.

Dubia multis est haec quaestio. Duos enim coelos liber generationis insinuat. Sanctus vero Paulus tertium vidit coelum. At Dauid Propheta quatuor enumerat, quum ait: Laudate eum coeli coelorum. Hoc tamen non esse praetereundum arbitror, complures fuisse opinatos, quod sanctus Paulus non in tres fuerit raptus coelos, sed in tertium coeli. Sicut enim hominum natura dici solet vnus homo & plures homines, ita coelorum natura tum vnum coelum, tum plures coeli in scriptura sacra nominantur.

QVAESTIO X.

Quando & quamobrem cecidit diabolus? Quoniam aliqui fabulantur, quod ad Adam non permisit adorare, eo tum ceciderit?

RESPONSIO X.

B Hominum est insipientium ea responsio: Cecidit enim diabolus priusquam Adam fieret. Est autem manifestum, quod propter superbiam suam abiectus est diabolus, ut inquit Esaias Propheta, quum id secum statuisset, dicens: Quoniam ponam thronum meum in nubibus, & similis ero altissimo.

QVAESTIO XI.

Cur itaque permisit illi Deus, hominum genus persequi & impugnare?

RESPONSIO XI.

Ut diligentes Deum manifesti fiant, & dediti voluptatibus reprobentur. Nullo enim se opponente aduersario, non probabuntur regis ingenui milites. Diligentibus igitur Deum, sit causa diabolus victoriae, coronae atque praemiorum.

QVAESTIO XII.

Cum e coelis diabolus ceciderit, quo in Iob scriptum legitur. Quando venerunt angeli Dei ut assisterent coram domino, adfuit & diabolus in medio illorum?

RESPONSIO XII.

Non dixit scriptura, quod in coelis venerit diabolus in medio angelorum, constabit ergo quod in terra. Siquidem ubicumque fuerint sancti angeli, semper inibi Deo assistunt. Hoc vero dignum scitu est, quod Deus per aliquem sanctum angelum diabolo colloquebatur. Quemadmodum & rex quilibet per medium hominis cuiusdam ad condemnatum loquitur.

QVAESTIO XIII.

Nunquid valet incantatio & veneficium occidere hominem?

RESPONSIO XIII.

Iustum certe nequaquam, peccatorem autem nonnunquam, Deo permittente, cum ne contra porcos habeat potestatem, sicut in euangelijs audiuius.

QVAESTIO XIII.

Qualem

Qualem ne orationem aut quod verbum ex omnibus orationibus atque ver-
bis, plus timent daemones & diabolus?

RESPONSIO XIII.

Narrauerunt nobis spirituum studiosi, homines fide digni, quod aspectu ipso
& de facie aliquando apparuerit eis diabolus, & petitus hanc ab ipsis quaestio-
nem, responderit his verbis: Non existit in toto tam veteri quam nouo testamē-
to verbum terribilius, atque magis nostram disperdens potestatem, quam initi-
um sexagesimi septimi psalmi, quā primum enim verbo dicto: Exurgat De-
us, & dissipentur inimici eius, mox vulans euanescit, & disparet diabolus, fa-
ctis ostendens huius orationis virtutem & operationem.

QVAESTIO XV.

Vnde mouentur in corde hominis cogitationes, & meditationes contume-
liosae, execrabiles atque nefariae, quae saepius in Dei iniuriam tendunt, & quas
nec anima vellet proferri, nec hominis lingua nominare?

RESPONSIO XV.

Huius autor est & operator diabolus, ille ista nefanda in hominis animā sub-
ministrat, loquens contra Deum verba, quo possit in desperationem adducere
hominem. Sed non ex hoc praecipue condemnatur homo. Absit, Talis namque cogi-
tatio ex leui suspitione surrepit homini, sed ab eo discedit, dum cogitabit se ip-
sum esse terram & puluerem, non admodum reseruans talem cogitationem. Sed
diabolo, dicens: Blasphemia tua sit in caput tuum diabole. Ego enim dominum
deum meum adorabo, nec eum vnquam blasphemabo. Secure igitur est inten-
dendum his dictis: Complures namque hominum ab huiusmodi cogitatione
victi, partim seipsos in praecipitium egerunt, partim in desperationem venien-
tes perierunt.

QVAESTIO XVI.

Consequens arbitramur post sermonem de Deo & angelis, tertio loco de ani-
marum conditione in medium proferre. Multa enim uero apud homines de il-
lo ipso quoque & quaestio est & dubitatio. Vtputa quae sit res, anima ho-
minis, & vnde ipsa constet in corpore, & quando ac qualiter a corpore separe-
tur, & quid tunc vsque ad resurrectionem agat. Nullus enim ex mortuis ad vitam
profectus, illa nobis denunciauit aut patefecit. Idcirco rationem hanc de anima,
tanquam multis incomprehensibilem a tua sanctimonia petimus diligenter.

RESPONSIO XVI.

Homini anima, est substantia intellectiua, incorporea, impassibilis, immor-
talis. Porro, nunquam angelus fuit aliquando anima, ut Origenis & fabulantur,
nec animae fuerunt ante corpora sua, ut Manichaei sentiunt. Sed sicut lapide ac
ferro contulis & contritis, ex vtrisque nascitur ignis, ita ex vtriusque & viri &
mulieris complexu, desiderat constitui corpus & anima. Id tibi persuadeat san-
ctus Apostolus, dicens: Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale, vi-
delicet in resurrectione.

QVAESTIO XVII.

Vnde nam sit manifestum, quod mortis tempore, non commoritur corpus
anima, hoc enim quidam putauerunt.

RESPONSIO XVII.

Dei filius & verbum Iesus Christus nos docet aperte, mortalitatem corporis,
& animae nostrae immortalitatem, dicens: Nolite timere eos, qui occidunt cor-
pus, animam autem non possunt occidere. Vnde liquidum apparet, quod immor-
talis sit & impassibilis.

QVAESTIO XVII.

Fidelis

C Fidelis sermo & omni acceptione dignus. Quo autem modo tandem sepa-
ratur a corpore?

RESPONSIO XVIII.

Ex quatuor elementis humanum corpus constare credimus, scilicet è sangui-
ne, visco, bili, & pituita. Vtputa ex calido & frigido & sicco & humido, id est,
ex igni & aere, terra, aqua. Nam sanguis tanquam calidum & vitale elemētum,
scilicet ab igne. Viscum autē ab aere. Bilis verò quippe sicca, patet quod de ter-
ra est: & pituita frigida ex aqua. In his quatuor ceu intra quatuor parietes, tan-
quam in domo corporis, instar columbae, reclusa est anima. Igitur mortis tem-
pore secedunt inuicem diuina dispensatione quatuor elementa, vt si diceret, quod
dissoluantur quatuor parietes domus, & euadit reclusa intus columba, hoc est,
anima. Et primo quidem abijt sanguis, id est, calidum. Vnde nihilo minus cor-
pora mortua fel habent, post mortem, et viscum, sanguinem autem non habēt.

QVAESTIO XIX.

At vbi nam dicere volumus quod futurae sint prius receptae hominum animae.

RESPONSIO XIX.

Aliena est & horribilis quaestio, & hominibus abscondita. Non enim permittit
Deus redire quenquam inde, qui annunciarer, vbi, aut quomodo sint illae a no-
bis profectae animae. Tamen ex scripturis dicimus, quod peccatorum animae infe-
rius omni terra & mari existant, vt inquit Psalmus: In tenebris & in umbra mor-
tis, & in lacu infimo. Atque in Iob scriptum est: In terram tenebrosam et opertam
mortis caligine, in terram tenebrarum aeternalium, vbi non est videre neque lumē,
neque vitam hominibus. Iustorum autem animae post Christi aduentum & mor-
tem, id quod de latrone in cruce didicimus, in paradiso sunt. Nō enim propter
solam latronis animam Christus Deus noster paradysum aperuit, sed etiam ob
D reliquas omnes sanctorum animas.

QVAESTIO XX.

Nunquid igitur receperunt iusti bona sua, & peccatores poenam?

RESPONSIO XX.

Nequaquam. Attamen gaudium nactae sunt sanctorum animae, & ista est fruitio
earum particularis. Sicut & tristitia quam peccatores habent, est particulare sup-
plicium. Quomodo enim accersit rex amicos suos vt secum prandeant: Sic &
damnatos vt puniantur. Illi autem, qui ad prandium sunt vocati, gaudent & læ-
tantur coram rege in palatio vsque ad horam prandij. Damnati autem in carcere
clausi, manent in mœrore & tristitia, vsque dum veniat iudex. Ita tandem intelli-
gere oportet etiam de animabus, quae istuc a nobis migrauerunt.

QVAESTIO XXI.

Quid igitur quando nemo secundum ea, quae locutus es, neque in regnū, neque
in gehennam introiuit, quomodo de diuite contra Lazarum audimus, quod in
igne & tormētis existens, ad Abraham loquitur?

RESPONSIO XXI.

Dominus omnia de Lazaro & diuite parabolice locutus est, sicut & de decē
virginibus & alijs parabolis. Non enim res gesta Lazari exemplum. Ideoque nō
vident peccatores in gehenna existentes iustos, qui cū Abraham in regno sunt.
Nec vicissim cognoscit aliquis proximum suum, illic in tenebris habitans.

QVAESTIO XXII.

Qualiter hoc? Etenim terribilis est sermo & alienus, quod non cognoscamus
inuicem. Sed ignoti inter nos tum fratres fratribus, tum patres filijs, & amici
amicis constituemur.

RESPONSIO XXII.

Agni-

Agnitio ex corporalibus signis apta est fieri. Sed incorporeæ animæ sibi meti-
 plis prorsus similes sunt secundum omnem modum. Sicut multitudo aliqua-
 rum immaculatarum & sibi similiarum columbarum, siue apum, non altera dif-
 fert ab altera, nec insigni quadam nota, nec vlla magnitudine, sed per omnia in
 similitudine inter se existunt. Hoc autem dico de ijs, quæ apud inferos sunt
 animabus damnatis peccatorum, quod se ipsas non agnoscant. Nam iustorum
 animabus hoc bonum, scilicet agnitionem Deus dono dedit.

QVAESTIO XXIII.

Concedatur nunc iuxta tuum sermonem, quod animæ se inuicem non agno-
 scant modo. Sed num vel neq; in resurrectione cognoscituri sint peccatores in-
 ter se videlicet, qui eiusdem patriæ, domus, & familiæ sunt?

RESPONSIO XXIII.

Neq; tunc etiam in resurrectione.

QVAESTIO XXIII.

RESPONSIO XXIII.

Quare?

Quoniam omnia ex corruptione ac seminatione nostris accidentia, siue il-
 la figuræ sint seu notæ, aut signa, vel passiones, per quæ alterutrum nos hic co-
 gnoscimus, ea in resurrectione mortuorum cum seminatione ac corruptione dis-
 solvantur & euanescent. Et sicut ab initio Deus vnum hominem fecit, ita in re-
 generatione tanq; vnus homo resurgemus, id est, tota hominis imago similis
 Adæ imagini, tam formatione q; magnitudine atq; figura. Propterea non est in
 resurrectione discretio, neque parui, neq; magni, neque nigri, neq; albi, neque
 fuscii, neq; rubei, neq; variæ sunt formæ, seu species, siue personæ. Omnia enim illa
 ex fatatione & corruptione proueniunt, simul cum corruptione resoluuntur &
 euacuantur. Et quomodo deinceps, dic mihi, agnoscat pater filium infantem mor-
 tuum, & tamen annorum triginta perfectum hominem resurgentem, secundum
 quod Christus triginta annorum baptizatus est? Aut quomodo cognoscetur
 mortuus Aethiops, resurgens albus, aut mortuus mutilatus ac læsus, resurgens
 sanus? Si autem incredibilia hæc tibi videantur, audi dominum Saduceis dicē-
 tem, q; in resurrectione mortuorum neq; nubent, neque nubentur. Non quod
 neque viri neq; foeminae resurgant. Nam in resurrectione, ipsi quidem viri re-
 surgent viri, ipsæ autem mulieres resurgent mulieres. Sicut & ipsa θεοτόκος, Sed
 erunt, inquit, sicut angeli. Ergo sicut angeli vnus speciei sunt & figuræ, ita cre-
 dimus de nostra natura in resurrectione per incorruptionem demum fore, vt
 quemadmodum Deus spicam fecit ab initio, & ex spica natum est granum, &
 rursum postquā seminatur, denuo respicitur spica. Ita et homo factus est à Deo
 custodiens mandatum, immortalis. Seminatus autem per mortē, & occatus seu
 aggere obrutus repullulat, sicut erat ab initio immortalis.

QVAESTIO XXV.

Nunquid autem vitam considerant hinc profectæ hominum animæ, an non?

RESPONSIO XXV.

Nequaquā. Audi enim Prophetam Dauid de morientibus hominibus dicentē:
 Homo sicut foenum dies eius, sicut flos agri sic effloret. Quoniam spiritus
 pertransiit in illo, & non subsistet, & non cognoscat amplius locum suum. De
 animabus autem sanctorum non oportet dubitare.

QVAESTIO XXVI.

Quod si hæc ita sunt, quomodo apparent sancti multoties in suis templis
 & tumultis?

RESPONSIO XXVI.

Extranea hæc est & paradoxa quæstio, ac ad respondendum fidelissima indi-
 gens

C gens anima. Attamen si escapax audi, non vacillans ratione. Illæ quæ apud tem-
 pla & tumultos sanctorum sunt adumbrationes & visiones, non per animas san-
 ctorum sunt, sed per sanctos angelos transfiguratos in speciem sanctorum.
 Quomodo enim (cedo mihi) vna existens beati Petri aut Pauli anima, potest in
 eodem momento apparere in suo monumento, & in mille templis suis per to-
 tum mundum? Hoc enim nec angelus vnus facere posset aliquando. Solius em̄
 Dei est in duobus locis & per totum mundum in eodem momento inueniri.
 Cum & ipsæ intellectuales virtutes omnino derelinquuntur ab ea quæ in cœ-
 lis est glorificatione, quatenus demittuntur in ministerium super terram.

QVAESTIO XXVII.

Quid differt substantia angeli à substantia humanæ animæ?

RESPONSIO XXVII.

Tres inuenimus substantias ab hominibus incomprehensibiles, quas nemo
 ne vnquam quidem vidit, neq; videre supra terram poterit. Sicut sunt, videlicet
 Dei & angelorum & animarum. Attamen coniecturam facimus, quod quan-
 tum differt à luna sol, tantum præcellit ac splendet angelorum præ animarum
 humanarum substantia.

QVAESTIO XXVIII.

Et quomodo prophetae dicuntur sæpe dominum vidisse?

RESPONSIO XXVIII.

Post omnes prophetas, & post ipsam etiam apparitionem Christi dixit san-
 ctus apostolus euangelista & theologus Ioannes, quod Deum nemo vidit vn-
 quam, & ne credatur tanquam horribile ac alienum hoc verbum, superaddidit
 Quod vnigenitus filius, qui est in sinu patris, ille enarrauit. Vnde & sanctus
 apostolus Paulus inquit: Quem vidit nullus hominum, neque videre potest.
 D Itaque nullus mortalium nudam Dei essentiam videre potest, nequaquam. Sed
 quo ad humanam imbecillitatem Deus conscendendo prophetis figuratus ap-
 paruit, incorporeus tunc existens, sæpe vt homo illis representatus est corpora-
 lis. Quo notum sit, quod non essentiam Dei viderunt, sed gloriam. Quod & in
 angelis & animabus ita oportet intelligere. Sola verò sancta Dei mater nudam
 substantiam, sicut re vera est Gabriel, ipsa vidit.

QVAESTIO XXIX.

Quid igitur? An non angeli secundum essentiam apparent hominibus in terra?

RESPONSIO XXIX.

Nequaquam. Nec enim potest corruptibilis oculus videre essentiam incorru-
 ptibilem. Inde luculenter cognoscere datur, quod non secundum substantiam
 apparent nobis angeli, cum non in vna figura super terram visuntur. Sed alij
 quidem in adolescentum atque iuuenum forma. Alij vero in specie militum. Et
 in summa, variæ illorum quo ad nos transfiguratae sunt formæ, vna verò solum
 eorum est essentia, siue substantia.

QVAESTIO XXX.

Quæ autem erit diffinitio substantiæ angelorum?

RESPONSIO XXX.

Angelus est suppositum viuum, rationale, hymnisonum, immortale.

QVAESTIO XXXI.

Quod autem est opus super cœlestium virtutum?

RESPONSIO XXXI.

Hymnus indefinens, & laus irrequiescens magnificentiæ Dei. Forte autem
 & oratio permanens pro nostra salute. Cum verò hi ordines etiam militiæ di-
 cantur, oportet tunc intelligere ordinem doctrinalem, ordinem tutelarem, or-
 dinem

Agnitio ex corporalibus signis apta est fieri. Sed incorporeæ animæ sibi meti- A
plis prorsus similes sunt secundum omnem modum. Sicut multitudo aliqua-
rum immaculatarum & sibi similiarum columbarum, siue apum, non altera dif-
fert ab altera, nec insigni quadam nota, nec vlla magnitudine, sed per omnia in
similitudine inter se existunt. Hoc autem dico de ijs, quæ apud inferos sunt
animabus damnatis peccatorum, quod se ipsas non agnoscant. Nam iustorum
animabus hoc bonum, scilicet agnitionem Deus dono dedit.

QVAESTIO XXIII.

Concedatur nunc iuxta tuum sermonem, quod animæ se inuicem non agno-
scant modo. Sed num vel neq; in resurrectione cognoscituri sint peccatores in-
ter se videlicet, qui eiusdem patriæ, domus, & familiæ sunt?

RESPONSIO XXIII.

Neq; tunc etiam in resurrectione.

QVAESTIO XXIII.

Quare?

RESPONSIO XXIII.

Quoniam omnia ex corruptione ac seminatione nostris accidentia, siue il-
la figuræ sint seu notæ, aut signa, vel passionis, per quæ alterutrum nos hic co-
gnoscimus, ea in resurrectione mortuorum cum seminatione ac corruptione dis-
solvuntur & evanescent. Et sicut ab initio Deus unum hominem fecit, ita in re-
generatione tanq; unus homo resurgemus, id est, tota hominis imago similis
Adæ imaginis, tam formatione q; magnitudine atq; figura. Propterea non est in
resurrectione discretio, neque parvi, neq; magni, neque nigri, neq; albi, neque
fusci, neq; rubei, neq; variæ sunt formæ, seu species, siue personæ. Omnia enim illa
ex fatigatione & corruptione provenientia, simul cum corruptione resolvuntur &
evacuuntur. Et quomodo deinceps, dic mihi, agnoscat pater filium infantem mor-
tuum, & tamen annorum triginta perfectum hominem resurgentem, secundum B
quod Christus triginta annorum baptizatus est? Aut quomodo cognoscetur
mortuus Aethiops, resurgens albus, aut mortuus mutilatus ac læsus, resurgens
sanus? Si autem incredibilia hæc tibi videantur, audi dominum Sadauceis dice-
ntem, q; in resurrectione mortuorum neq; nubent, neque nubentur. Non quod
neque viri neq; foeminae resurgant. Nam in resurrectione, ipsi quidem viri re-
surgent viri, ipsæ autem mulieres resurgent mulieres. Sicut & ipsa θεοτόκος. Sed
erunt, inquit, sicut angeli. Ergo sicut angeli unius speciei sunt & figuræ, ita cre-
dimus de nostra natura in resurrectione per incorruptionem demum fore, ut
quemadmodum Deus spicam fecit ab initio, & ex spica natum est granum, &
rursus postquæ seminatur, denuo respicitur spica. Ita et homo factus est à Deo
custodiens mandatum, immortalis. Seminatus autem per mortem, & occatus seu
aggere obrutus repullulat, sicut erat ab initio immortalis.

QVAESTIO XXV.

Nunquid autem vitam considerant hinc profectæ hominum animæ, an non?

RESPONSIO XXV.

Nequaquam. Audi enim Prophetam David de morientibus hominibus dicentem:
Homo sicut foenum dies eius, sicut flos agri sic effloret. Quoniam spiritus
pertransiit in illo, & non subsistet, & non cognoscat amplius locum suum. De
animabus autem sanctorum non oportet dubitare.

QVAESTIO XXVI.

Quod si hæc ita sunt, quomodo apparent sancti multoties in suis templis
& tumultis?

RESPONSIO XXVI.

Extranea hæc est & paradoxa quæstio, ac ad respondendum fidelissima indi-
gens

C gens anima. Attamen si es capax audi, non vacillans ratione. Illæ quæ apud tem-
pla & tumultos sanctorum fiunt adumbrationes & visiones, non per animas san-
ctorum fiunt, sed per sanctos angelos transfiguratos in speciem sanctorum.
Quomodo enim (cedo mihi) vna existens beati Petri aut Pauli anima, potest in
eodem momento apparere in suo monumento, & in mille templis suis per to-
tum mundum? Hoc enim nec angelus vnus facere posset aliquando. Solius em
Dei est in duobus locis & per totum mundum in eodem momento inueniri.
Cum & ipsæ intellectuales virtutes omnino derelinquuntur ab ea quæ in cœ-
lis est glorificatione, quatenus demittuntur in ministerium super terram.

QVAESTIO XXVII.

Quid differt substantia angeli à substantia humanæ animæ?

RESPONSIO XXVII.

Tres inuenimus substantias ab hominibus incomprehensibiles, quas nemo
ne vnquam quidem vidit, neq; videre supra terram poterit: Sicut sunt, videlicet
Dei & angelorum & animarum. Attamen coniecturam facimus, quod quan-
tum differt à luna sol, tantum præcellit ac splendet angelorum præ animarum
humanarum substantia.

QVAESTIO XXVIII.

Et quomodo prophetae dicuntur sæpe dominum vidisse?

RESPONSIO XXVIII.

Post omnes prophetas, & post ipsam etiam apparitionem Christi dixit san-
ctus apostolus euangelista & theologus Ioannes, quod Deum nemo vidit vn-
quam, & ne credatur tanquam horribile ac alienum hoc verbum, superaddidit
Quod vnigenitus filius, qui est in sinu patris, ille enarrauit. Vnde & sanctus
apostolus Paulus inquit: Quem vidit nullus hominum, neque videre potest.
D Itaque nullus mortalium nudam Dei essentiam videre potest, nequaquam. Sed
quo ad humanam imbecillitatem Deus conscendendo prophetis figuratus ap-
paruit, incorporeus tunc existens, sæpe vt homo illis representatus est corpora-
lis. Quo notum fit, quod non essentiam Dei viderunt, sed gloriam. Quod & in
angelis & animabus ita oportet intelligere. Sola verò sancta Dei mater nudam
substantiam, sicut re vera est Gabriel, ipsa vidit.

QVAESTIO XXIX.

Quid igitur? An non angeli secundum essentiam apparent hominibus in terra?

RESPONSIO XXIX.

Nequaquam. Nec enim potest corruptibilis oculus videre essentiam incorru-
ptibilem. Inde luculenter cognoscere datur, quod non secundum substantiam
apparent nobis angeli, cum non in vna figura super terram visuntur. Sed alij
quidem in adolescentum atque iuuenum forma. Alij vero in specie militum. Et
in summa, variæ illorum quo ad nos transfiguratae sunt formæ, vna verò solum
eorum est essentia, siue substantia.

QVAESTIO XXX.

Quæ autem erit diffinitio substantiæ angelorum?

RESPONSIO XXX.

Angelus est suppositum viuum, rationale, hymnisonum, immortale.

QVAESTIO XXXI.

Quod autem est opus super cœlestium virtutum?

RESPONSIO XXXI.

Hymnus indefinens, & laus irrequiescens magnificentiæ Dei. Forte autem
& oratio permanens pro nostra salute. Cum verò hi ordines etiam militiæ di-
cantur, oportet tum intelligere ordinem doctrinalem, ordinem tutelarem, or-
dinem

ordinem procuratorium, ordinem ministerialem, ordinem auxiliarem, ordinem animarum receptiuum, ordinem in alijs adstantem. Sicut igitur differentias ordinum in superioribus potestatibus nouimus, ita etiam status & intelligentiæ. Throni namque Cherubin & Seraphin immediatè à Deo discunt tanquam omnibus superiores, & Deo proximi. Hi uerò docent ordines inferiores, & ita deinceps semper superiora docent inferiora, infimi autem omnium ordinum sunt angeli, qui hominum sunt doctores.

QVAESTIO XXXII.

An memoriã nostri habeant abeũtes anime, sicut & sancti angeli sunt memores nostri?

RESPONSIO XXXII.

Animæ quidem sanctorum omnino, peccatorum autem nequaquam. Continuum enim percipientes pœnam, rectè circa eam solum manent solliciti, nullius rei alterius curam habentes.

QVAESTIO XXXIII.

Quæ ergo nunc est operatio hinc demigrantium animarum?

RESPONSIO XXXIII.

Anima deposito corpore, neq; bonum aliquod neq; malum operari potest. Visiones enim quas cernimus de eis illic, dispensatiue Deus ostendit ad comoditatem. Sicut enim lyra si non habuerit pulsantem, uana uidetur & ociosa. Ita & anima, & corpus à se utriusq; separata, nihil operari possunt. Sanctorum igitur animæ à sancto spiritu incitatur, cum angelis in regione uiuorum Deũ laudant & tripudiant.

QVAESTIO XXXIII.

Quid ergo? Num sentiunt aliqua beneficia etiam peccatorum animæ, cum super illis fiunt conuentus & peractiones honorum operum & oblationum?

RESPONSIO XXXIII.

Si non aliquo beneficio participaret ex illo, nõ utiq; in cura & exequijs fieret commemoratio. At sicut uitis florescit extra in agro, & odorẽ eius sentit in uase uinum reclusum, sicq; conflorescit etiam ipsum. Ita intelligimus peccatorum animas participare aliqua beneficentiã ab exanguis immolatione, & gratificatione pro ipsis facta. Sicut solus ordinat & præcipit, qui uiuorum & mortuorum potestatem gerit Deus noster.

QVAESTIO XXXV.

Nunquid est possibile nos cognoscere, cuius rei gratia nõ pmisit Deus animã alicuius ex illis qui p̄cesserunt, remitti ad nos, ut exponeret nobis ad commodum nostrum, quomodo sint negocia illa in inferno, & quæ necessitas illis imminet.

RESPONSIO XXXV.

Multus in de error in uita proueniret. Multi namq; dæmonum, transfigurandise occasionem sumerent in figuras hominum mortuorum, & dicenturi essent ex mortuis se resurrexisse, & sic multa falsa dogmata & negocia de ijs, quæ illis gerantur disseminare possent, nobis ad errorem & perditionem.

QVAESTIO XXXVI.

Multi opinantur quod prodesset homini, prænoscerẽ diem obitus sui.

RESPONSIO XXXVI.

Si Deus omnia ut prodesset fecit, certè neq; hoc nobis inconsideratè occultauit. Si enim præsciuisset homo diem obitus sui, totam uitam suam sine timore, in peccatis peregisset, & solum ante duos, vel quandoq; tres dies ante mortem suam dedisset se ad pœnitentiam. Audiens illud prophætæ dicentis: Quod in quate inuenio in te iudico. Et qualis ultra dic mihi gratia esset, quando centum homi-

C homicidia feceris contemnens Deum, & duos tantum dies cessares à malo.

QVAESTIO XXXVII.

Quare nos Christiani adoramus uersus orientem, & Iudæi ad meridiem?

RESPONSIO XXXVII.

Non est una & consimilis de hoc responsio & demonstratio. Aliter enim Iudæis est defendendum, & aliter à Græcis interpretandum. Præterea certè aliter & Christianis declarandum. Iudæis namq; dicimus, quod huius gratia nos fideles adoramus uersus orientem, sancto spiritu nos instituente per Dauid prophetam, cum dicit: Adoremus ad locum ubi steterunt pedes tui domine. Et propheta Zacharias docet nos, dicens: Et stabunt pedes domini in monte Oliuari contra Hierusalem. Et hæc sit Iudæis per compendium responsio. Ad Græcos autè sic dicimus, quod non, & quasi in oriente circumscriptus sit Deus, inde uersus orientem adoremus. Sed cum Deus sit, & nominetur lux uera, ob id respiciendo ad lucem creatam, iam non quidem illam ipsam, sed factorẽ eius adoramus. Videlicet ex lucidiori elemento ipsum, qui est ante omnia elementa & ante omnia secula illustrissimum Deum honorantes. Fideles autem audiant & discant, quod hac de causa beatissimi apostoli fecerunt Christianorum Ecclesias intendere uersus orientem, ut ad paradysum respicientes, unde cecidimus, scilicet ad ueterem patriã & regionem nostrã, petamus Deum & dominum nostrum reducere nos illuc, unde eiectione exulamus. Ad austrum uerò intendere Iudæis prophetæ præceperunt, quod ex Austro, quo ad Hierusalem, scilicet ex Bethleem nasciturus erat dominus: ideo dixit Propheta: Deus ab Austro ueniet, hoc est à Notho, qui dicitur Theman.

QVAESTIO XXXVIII.

D. Quare cum Christus sit circumcisus, nos non similiter circumcidimur?

RESPONSIO XXXVIII.

Christus certè Dei filius uenit ad implere legem, ne putaretur contra Deum facere, aut Deo, qui dedit legem, rebellis esse. Nã talem esse Iudæi eũ hinc inde diuulgabant. Cum autem ipse pro nobis, quæ sunt in lege adimpleuerit, iam non restabat ultra quod nos essemus sub lege, sed sub gratia. Ideo per Paulũ ad nos Christus loquitur: Si circumdamini, Christus uobis ad nihil erit utilis. Unde clare cognoscimus quod alieni à Deo sunt omnes qui circumcuntur, siue fideles, siue infideles, Iudæi, seu Græci, qui gloriantur in lege Mosaica, non sequentes Christum. Sicut enim omnes, qui per sanguinem irrationalium animalium putantes Deo immolationem esse offerendam, Christi exanguis sacrificium corrumpunt, & abominabile faciunt: ita omnes qui carnem circumcunt, spirituale circumcisionem scilicet sanctum baptisma, uispendunt & euertunt. Et rursus aliud simile. Non in lege Christus diabolum euacuauit & dæmones, neq; in ea salutem operatus est, sed in cruce. Unde legem quidem uidentes dæmones, non tremunt, neq; timent: crucẽ autem uidentes, sæpè tremunt, fugiunt, euasunt, & persecutionem patiuntur.

QVAESTIO XXXIX.

Quare omnes fideles nos cruces quidem conformes cruci Christi facimus, sacra autem lanceæ, uel arundinis, uel spongiæ conformia non fabricamus, sunt enim ita sancta ut crux ipsa.

RESPONSIO XXXIX.

Crucis certè figuram ex duobus lignis componentes adoramus. At si quis infidelium nos accuset quod lignum adoremus, facile possumus ea duo ligna separare, & formam crucis destruere quasi inania hæc ligna reputando, eidem infideli persuadere, quod non lignum colimus, sed crucis figuram. De lancea autè

& arundine & spongia, hoc facere ac ostendere non possumus.

QVAESTIO XL.

Quomodo manifestū est, q̄ meliorē omnibus sub cœlo fidem nos Christiani credimus; Omnis em̄ fides seipsam esse alijs diuiniorē, & magis piā existimat̄

RESPONSIO XL.

Varius de hoc sermo est, & longa de Christianorum fide responsio. Attamē duo quædam videntur penes nos signa, quæ pietatem nostram, & Dei erga nos dilectionem ac protectionem demonstrant. Primum quidem, quod non inuenimus ab initio seculi gentem aliam inter omnes gentes tot & tantis temporibus impugnatam, & tamen non deletam, præter hanc solam Christi fidē. Quæ certē nō mansisset indelebilis ab omni natione impugnata, nisi manus Dei custodisset, & custodiret indelebilem. Secundum autem, quod nullus rex Christianorum aliquibus barbaris infidelibus traditus est in mortem, etiam tot nationibus ac gentibus aduersus regnum bella gerentibus. Quinimo non solum regem non opprimere, sed nec imaginem suam de monetis & numismatis delere cum cruce valuerunt, etiam quibusdam tyrannis ad hoc laborantibus. Tu verò noli hanc rem vilem & facilem putare. Nisi enim super omnem fidē Deus hanc nostram elegisset & dilexisset, non utiq; ipsam in medio gentium tanquā luporum crescentem conseruasset indemnem & inuulnerabilem. Sed neq; permisisset Deus errantem fidem ubiq; dominari post incarnationem filij eius & Dei nostri Iesu Christi vsq; ad omnes fines terræ. Vnde & ipsum hoc scilicet quod in omni gente creditur euangelium Christi, est testimonium infallibile, q̄ non sit alia fides verior sub cœlo.

QVAESTIO XLI.

Si hæc ita se habent, cur Satanæ non dissipat, & evertit aliam fidem in terra, nisi fidem Christianorum?

RESPONSIO XLI.

Tanquam contrariam ei scilicet, & eum euacuantem. Qualis enim sollicitudo (dic mihi) aut quæ cura debeat esse Satanae, ut expugnet Iudæos, vel Samaritanos, vel Græcos, aut eos diuidat in hæreses, & diuersam fidem? Omnes em̄ illæ gentes suæ sunt, & Satanæ nunq̄ quæ sua sunt, expugnaret, sed quæ Dei, itaq; si quis voluerit, vel ex hoc ipso discere poterit, q̄ non sit alia fides piā & diuina in terris, nisi solum ea quæ est in Christum, qui cum Deo patre & spiritu sancto viuít, & regnat Deus vnus, in secula seculorum. Amen.

D. ATHANASII AR.

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRI.

de passione & cruce domini nostri Iesu Christi

Liber. I.

T egressi in locum qui dicitur Golgotha, quod est caluarie locus, dederunt illi vinum cum felle mixtum. Et cum gustasset, noluit bibere. Postquam autem crucifixissent eum, diuiserunt vestimenta eius, mittentes sortem, ut impleretur quod dictum est à propheta: Diuiserunt vestimenta mea sibi, & super vestem meam miserunt sortem. Et sedentes seruauerunt eum illic. Et reliqua de passione. Quod recitatum est, sermo est euangelicus. Cæterum explicandi gratia bonum fuerit ad sanctos confugere, & ab illis huius sermonis sensum accipere

In explanda scriptura sancta sequenti

C re. Nam illos potius quam nos conuenit euangeliorum esse conscios. Ac ne recensendis omnibus oratione faciam prolixiorē, iatis est vnus Apostolus doctor, ad hoc vt nobis plenē satisfiat. Scribit enim ipse beatus Paulus ad Hebræos, qd impossibile est mentiri Deū, quodq; maxime verax est in dictis, ac nequaquam mentitur. Nam rerū conditarum hoc habet natura proprium, verti, varijsq; mutationibus moueri. Quādoquidem & ea quæ quondā non erāt, transmutationē acceperunt vt essent, idq; beneficio & humanitate conditoris. Quemadmodum & rursum ait Paulus vocans ea quæ non sunt, tanquā ea quæ sunt. Cæterum Deus qui cuncta fecit per verbum, quoniam verē est, immutabilem habet cum verbo naturam. Et hoc per Prophetam docet, dicens: Videte, videte, quod ego sum & non mutor. Eoq; de hominibus quidem in Psalmis canitur: Ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax. De Deo vero Moses testificatur in lege, quod Deus fidelis est ac verax. Itaque vir ille qui Christum gestabat, velut ab horum vtorq; doctus, & ipse discriminē ostēdens inter Deum & res conditas, scribit: Sit Deus verax, omnis autem homo mendax. Est autem verax Deus, non quod careat mendacio, nihil enim est illi contrarium, neque sit velut homo, alteri testificans quod verum est. Neq; enim vlli est obnoxius, sed velut ipsius veritatis progenitor ac pater, dicente domino: Ego sum veritas, veritati autem mendacium amicū esse nunquam poterit. Vnde veritatem iuxta Psalmistē quærit dominus, mendacium autem ab sese projicit, & alienat, dicens: Filij alieni mentiti sunt mihi. Mentiti sunt enim Iudæi aduersus seruatorem, & profitentes se seruare legē, non erant veraces, sed legem violarunt, aduersus eum qui dederat legem, pro beneficio mortem machinantes domino. Iure igitur reiecti sunt, ac mortem quam mentientes dño intulerunt, eam verē sibi ipsis accesserunt, velut & Ananias, Sapphiræq; in Actis apostolorū, q̄ cum Deo promissionē vtrō donassent, à promisso suffurati sunt, & alios quidē latuerant, cæterum veritatis minister Petrus, eos repellit, dicens. Non mentitus es hominibus sed Deo. In quibus ingens accidit miraculum. Quod enim solus Petrus nouerat, hoc per mortem Ananias, innotuit omnibus, vt omnes prouocarentur ad religionem, Sapphiræ exemplum formidantes. Siquidem illud sciendum est nec oportet ignorare, quod quæcunq; promissimus Deo, iam nostra non sunt, sed in aere Dei sunt, adeo vt si quid inde subtraxerimus, haudquaquam id faciamus, veluti quæ nostra sunt vsurpantes, sed vt quæ Dei sunt sacrilegio deprædantes. Promissio verò non tantum ad pecunias, verum etiam ad orationem, & ad voluntatis delectum pertinet. Neq; enim qui laborat pecuniarum inopia, idem inops est liberæ voluntatis. Videlicet verē diuinum verēq; magnum mysterium, non de pecunijs habet promissionē, sed de proposito perfecto, deq; fiducia erga Deum. Omnes igitur professi sumus, & omnes debitores sumus professionis. Adeo vt necesse sit persoluere, virginem quidem virginitatem quam professæ est, continentem verò continentiam, conjugatos pudicitiam, mutuamq; inter ipsos charitatem & honorem. In summa. Omnes necesse est, vt persoluant fidem erga Deum, religionem, iustitiam, ac fortitudinem, ne nos velut ingratos & iniurios Ananias, Sapphiræque exemplum occupet. Nam & hanc ob causam prius apostolicus ille sermo cōfirmatus est: Reddite om̄ibus debitum, cui vectigal, vectigal; cui timorem, timorem; cui honorem, honorem; memini quicquam debeat, nisi vt inuicē diligatis. Hoc fecit is qui hoc p̄dicat, videlicet confidēter scribēs: Bonū certamen certavi, cursum consummaui, fidē seruaui, de cæteris reposita est mihi iustitiæ corona, quā reddet mihi iustus iudex. Quoniam enim non fuerat mentitus in his quæ promiserat, sed præstiterat Deo quod illi fuerat pollicitus, accepit & ipse Dei veracis promissionē, quæ corruptionem nescit. Itaq; nos admonet, dicens: Ne mentiamini

Mendacium

Deus solus immutabilis.

Solus Deus verax.

Χριστοφός

Paulus.

Portate deum in corpore vestro, & ego stigmata Iesu in corpore meo porto

Mendacium inuisum Deo.

Mendacium in Anania & Sapphira acriter punitum.

vobis inuicem. Ac rursus, omne mendacium ex ore vestro ne procedat. Cupit enim nos ipsius imitatores fieri, dicens: Veritatem dico, non mentior. Quandoquidem & in Evangelio domini dictum est, ut sit sermo noster, est est, & non non. Hactenus igitur qui profitentur Christum, asseuerent quae loquuntur, neque longius progressi ad iusiurandum confugiamus, ut periturarum pecuniarum gratia iuremus per Deum, quum Moses id maxime vetuerit legi. Non assumes nomen domini Dei tui in re vana. Etenim si quis omnino dignus est qui Deum nominet, idem dignus est, cui citra iusiurandum habeatur fides. Nam qui dignus habetur eo quod minus est, multo magis eo quod minus est dignus erit. Quod si nequaquam dignus est cui citra iusiurandum habeatur fides, nec dignus est profecto qui iuret per nomen domini, nec est huius verbis fidendum. Nam quomodo prorsus Deus hic erit testis iuranti, quum careat fide, quam dominus respicit. Testificatur hoc sapientia, dicens: Spiritus sanctus disciplinae dolum effugiet, & subducet sese a cogitationibus vacuis intellectu, nec habitabit in corpore obnoxio peccatis. Ea propter & dominus noster Iesus Christus, ab iis qui ipsum inuocant primum exigit fidem, velut in caeco, dicens: Credis me tibi hoc posse facere? In lunatico vero sic loquitur: Si credideris, fiet. Id autem exigebat seruator, non quod egeret alieno auxilio ad agenda miracula, nam ipse fidei quocumque dominus est ac largitor, sed ut perspicuum esset, eum non gratificari personae, sed annuere fidentibus, quodque sine fide non essent accepturi beneficia, denique quod haecob incredulitatem essent amissuri. Quum enim confert beneficium, vult manere beneficium, quumque donat sanitatem, vult sanitatem esse perpetuam, veluti prospexit ad monitione paralytico, dicens: Ecce sanus factus es, noli amplius peccare, ne quid accidat tibi deterius. Perinde quasi si quis medicus ingressus ad aegrotos, prius sciscitetur an velint curari, ne dum ipse curam suscepit & illi nolint, inutilis existat curatio, nimirum iis qui laborant aduersus artem medici pugnantibus. Sic & dominus eos qui sanabantur, percontabatur, nec nisi fidentibus conferebat beneficium, ut per fidem & beneficium conseruare possent. Per fidem enim dignoscitur animi propositum. Quorum igitur Deum testem inuocant, qui fide in erga veritatem non habent: Spiritus testificatur in Psalmis: Prope est dominus omnibus inuocantibus eum in veritate, per quam solam inuocari potest Deus. Cur igitur inuocant dominum qui ne minimis quidem fide habent? Quamquam & alioqui iusiurandum veritatis est testis, non rerum declarationem habet. Iurant enim homines, non ut res significant, sed ut veritatem persuadeant, sequi loquendo nihil mentiri. Quod si iuranti adest fides & veritas, quid opus est iureiurando? Si non adest ei fides, cur tantam admittimus impietatem, & propter humana mortalitatem, Deum homine maiorem testem inuocamus? Etenim si in paganorum iudicijs regem terrestrem testem citare fas non est, utpote maiorem, & iis qui citant, & iis qui iudicant, cur Deum increatum ad res creatas inuocamus, facientes ut Deus ab hominibus contematur? Apage, superat hoc omnem impietatem, omneque facinus. Quid igitur faciendum est? Nihil amplius, quam ut nostrum est, sit est, & nostrum non sit non, nec omnino mentiamur. Sic enim videbimur veraces, & hac in parte imitari veracem Deum. Fortassis aduersus haec aliquis probabiliter obijciat, dicens: Si iusiurandum hominibus est interdictum, & si in non iurando Deum imitatur aliquis, quomodo Deus ipse in sacris literis frequenter iurare dicitur, nam & Abraham iurauit teste Mose, quin & in hymnis scriptum est: Iurauit dominus & non poenitebit eum, tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedec. Videbatur enim haec pugnare cum his quae prius dicta sunt, aut ex his apparet permitti hominibus iusiurandum. Atqui non est ita. Ne quis hoc existimet, Deus enim per neminem

Iusiurandum vitium.

in iura
raio
Dilemma.

Fide ubi
que exigit
dominus.

Simile

Dilemma.

Simile.

Deus non
iurat.

Cnem iurat. Qui namque per alium iuraret, cum ipse sit dominus omnium & conditor, sed si veraliqui fas est, ipse sermo eius iusiurandum illius est, plenam fidem faciens audientibus, & rebus omnibus fidem arrogans, quod quicquid promittit, loquitur ve, simul & futurum est. Non enim iurat Deus ut homo, sed nobis illius sermo vice iurandi est ad persuasionem veritatis. Caeterum hominibus loquens iurare dicitur, videlicet ita more hominum loquentibus sanctis, ut ex quibus sibi loquentibus postulat haberi fidem, ab his & ipsi credant loquenti Deo. Quemadmodum enim hominum dicta confirmat iusiurandum, sic & quae loquitur Deus, pro iureiurando habeantur, eo quod illius consilium firmum est et immutabile. Confirmat quod dico, ipsum iusiurandum, de quo scriptura meminit: Iurauit enim dominus & non poenitebit eum, ut intelligas immutabilitatem iurandi, & omnino futurum quod promissum est. Hoc & in Genesi significat ipse Deus, dicens: Per memetipsum iuravi, hoc autem non est iusiurandum, neque enim iurauit per ullam aliam rem, quod est iurandi proprium, sed per se ipsum, quod excludit iurandi suspicionem. Qua quidem re, & illud significat, firmam esse promissionem, & omnes debere fidem habere, quisquis audierit. Sit autem & hymnorum sacrorum ille cantor testis horum quae dicuntur, Deo in memoriam reuocans canit ac dicit: Vbi sunt misericordiae tuae antiquae domine, quas iurasti David in veritate tua. Non enim aduersus veritatem iurat Deus, sed quae re praestans loquitur ad persuasionem, vice iurandi sunt hominibus. Neque igitur Deus hominum more iurat, neque conuenit nos ex huiusmodi dictis ad iurandum animari, sed ea loquamur potius, ac faciamus, ut qui audiunt non desiderent iusiurandum, sed ut quae dicuntur, ex sese habeant veritatis testimonium. In hoc enim verè Deum imitabimur. Sed fortassis & de illo quod accidit Niniuitis aliquis interrogarit hunc in modum: Si sermo est iusiurandum Dei, quomodo loquens praestat quae dicit, nec mentitur? Quod dixit: Adhuc tres dies & Niniue subuertetur: non perfecit quod dixit, videbitur enim & hoc pugnare cum prioribus. Sed num mentitur Deus? Absit. Neque sermo illius mansit incompletus, nam humanitate iram temperauit, & ad Niniuitarum poenitentiam respexit magis, quam ad priora peccata, neque sic dixit Deus, post tres dies subuertetur Niniue, sed tres dies vos sustineborum in tolerantia trium dierum facultatem haberent poenitendi, aut securam iram in se prouocarent. Quid enim ait propheta: Adhuc tres dies & Niniue subuertetur. Non dixit post tres dies perdes, alioqui factum fuisset, sed adhuc tres dies & subuertetur, ut ex eo quod dicitur adhuc, consideremus tolerantiam Dei. In subuersione autem venturam iram post tolerantiam, nisi poenitentiam egissent. Alioqui nisi ad eum modum res habuisset, ac nisi Deus poenitentiae causa tres dies hominibus proposuisset, quid prohibebat Deum quae minus etiam interea Niniuem perderet? An quia non poterat? Absit. Neque hoc nobis in mentem veniat, dominus enim virtutum fortis & potens Deus. An ignorantia rerum illarum? Et hoc absit. Nouerat enim omnia priusquam illi nascerentur. Quid ergo restat considerandum. Videlicet lenitas & humanitas domini, quam & propheta cognitam habens, fugiebat quidem quum primum mitteretur, postea tamen excusans, dixit: O domine, nonne isti sunt sermones mei, quum adhuc essem in terra mea, eoque praeueni ut fugerem in Tarsis, eo quod sciebam te esse misericordem & misericordem, leni animo, multaque misericordiae, ac poenitentem super malitijs. Fugit autem Ionas, non tanquam contradicens Deo, nec dolebat tanquam gaudens de perditione Niniuitarum, verum id faciebat, quod ipsi Niniuitae curae erant. Metuebat enim, ne apud illos parum certae fidei haberetur, ac in posterum inciperent diffidere, propheticusque sermo apud eos fide careret. Hac de causa etiam dolebat, ut a domino declararetur, fieretque perspicuum omnibus qui illic erant Niniuitis,

Deus per se
metipsum
iurans non
iurat.

David.

Obiectio
de Niniuitis.

Tres dies.

Hac solutio
non ubi
que quaeratur.

Ionas 4

tis, quod non ob mendacium prophetæ, sed ob Dei humanitatem poenitentiaæ spacium esset concessum. Oportet enim in ipso etiam modo sermonis agnosce-
re significatam Dei lenitatem, quandoquidem hæc est diuinæ scripturæ con-
suetudo. Quoties enim suam lenitatem Deus significari vult, per huiusmodi lo-
cutionem enunciat, ac si dicat per Esaiam: Quid amplius faciam vineæ meæ?
Per Hieremiam verò: Propterea adhuc iudicio contendā aduersus vos, dicit do-
minus. In hoc quod dicit adhuc, significat suam bonitatem ac tolerantiam, ait e-
nim: Perambulate in insulas Chettim, & ad Cedar mittite. Videte: Nisi voluisset v-
tilentate, nec admonuisset eos, vt peragrarent gentes, ac peragratis illis discerēt
ex contrarijs conferre, quid esset honestū, videlicet quod non amplius lenitatem
promerentur, sed iram actiones omnium prouocarent, deinceps aperit, di-
cens: Non amplius seram peccata vestra. Hic autem per hoc verbum, non ampli-
us, ostendit manifestè lenitatem quæ declarabatur circa inimicitias sermonisq;
veritatem. Siquidem impossibile erat Deum loquētem, nō esse veracem, etiam
si tantum voluisset. Idcirco pollicitus Abrahæ non mentitus est, sed & filium illi
donauit, & populum eduxit ex Aegypto per Mosen sacrorum antistitem, & i-
psi quidem Isaac iuxta promissum bona fide præstitit, & hunc patrem fecit mul-
tarum gentium. Iacob autem vt erat pollicitus, exhibuit Ioseph. Ac Mosis qui-
dem fidelissimo fecit fidem eorum quæ dicebantur, per ea quæ acciderunt Pha-
raoni. Dauid vero, sicut erat pollicitus, persoluit promissum, per Salomonem, lo-
quor autem de ædificatione templi. Et quid opus est mihi multa commemora-
re: Nihil à Deo dicitur quod maneat incompletum, etiam si non protinus faciat,
sed negligere videatur, dum quærit faciendi rationem, tamen progressu tem-
poris præstatur, quod promissum est, & progressu temporis omnino completur
pollicitatio. Ecce enim quæ multo antè dicta sunt à domino, quæq; multis antè
seculis prædicta sunt, nunc in Euangelijs videmus completa. Nam Esaias prædi-
xit: Ex muliere viri ignara nasciturum Emanuel, ipse vero ex Mariæ virgine na-
tus, ac Deus apparens compleuit prophetæ sermonem. Ac Micheas quidē etiam
locū prædixit in q̄ Christus nasciturus erat. Ipse vero dñs in Bethleem recubens
in præsepī, declarauit prophetā esse veracē. Ac Zacharias annunciauit ciuitatē
Hierusalem, ingressum seruatoris. Ipse vero dominus missis ad asinā discipulis,
dū ingreditur asinæ insidens prophetā expleuit, & in vniuersum ne singula no-
minatim recenseam, quæ scripta sunt, ipse fuit consummatio legis & propheta-
rum. Nam quæ per illos antè denunciārat, hæc ipse adueniens ad plenum per-
fecit, dicens: Ipse qui loquebar adsum: Ecce nunc & quæ olim pronuntiata
sunt de seruatore in psalmis, his rursus temporibus implentur, per militum fa-
cinus. Nam quæ prius significarat se passurum, hæc nunc ludæorum populū
faciunt, diuidentes vestimenta seruatoris, ac in potum illi dantes acetum cum
felle. Hæc enim, inquit, facta sunt, vt implerentur scripturæ. Altera quidem,
quæ dicit: Diuiserunt vestimenta mea sibi, & super vestem meam miserunt sor-
tem. Altera vero rursus: Dederunt in cibum meum fel, & in siti meā potaue-
runt me aceto. Multi qui incidebant in lectionem euangelicam quum audi-
rent illud, vt impleretur quod scriptum est, existimabant ea quæ fiebant ob ni-
hil aliud fieri, quàm vt implerentur quæ scripta erant: & ob id arbitrabantur
eos qui hæc faciebant non solum in culpa non esse, verum potius laude di-
gnos, quippe qui non peccarent, sed ijs quæ scripta erant subseruirent. Nam pro-
phetarum verba non futura fuissent vera, nisi illi, hæc egissent. Magis autem
hæc opinabantur commoti his, quæ scripta sunt in Euangelio Iohannis, vbi lu-
dæorum incredulitatem enarrans secundum Esaiæ vaticinium, ait: Quum autem
tam multa signa fecisset coram eis, non crediderunt: vt sermo Esaiæ cōpleretur,
qui

De Chri-
sto prædi-
cta.

Vt imple-
retur scri-
ptura, q̄-
modo in-
telligen-
dum.

Joann. 6. 29

C qui dixit: Domine, quis credidit auidui nostro, & brachium domini cui reue-
latum est: Nam si, vt Esaiæ sermo impleteretur, nō crediderunt ludæi, nō ipsi sunt
accusandi ob incredulitatē, sed is potius qui hæc dixit, propter quem hæc etiam
completa sunt. Tolle inquit sermonem prophete, & oēs illi credituri sunt. Ve-
rūm, hæc dicta & huiusmodi sententia multum abest à veritate: neq; enim pro-
pheta his causam præbuit, neq; ludæi carēt culpa incredulitatis, sed propheta qu-
dem præuidens q̄ futura essent annunciauit, ipsi vero postea facientes, declara-
runt prophetæ sermonem veracem: neq; tanq̄ subseruientes propheticis sermo-
nibus, facinus ausi sunt aduersus seruatorem, sed propria spontē volentes fece-
runt quæ facta sunt, vt propheta quidem illis nō fuerit in causa, sed ipsorum po-
tius voluntas. Quin ipsi magis in causa fuerunt prophete, vt hæc de illis loque-
retur. Siquidem prophete proprium est videre futura, nec falli, cæterum actio-
num causam, suam quisq; voluntatem habet, & quemadmodum nōs cōspicien-
tes ea quæ sunt sub oculis, videndo nō fallimur, nec aliter videmus quàm fiunt,
sed quemadmodum fiunt, ita videmus. Sic & prophete futura tāquam præsen-
tia videbant, & quæ videbāt, fieri erat necesse, omniaq; quæ fiebant omnino vi-
dere oportebat. Et rursus quemadmodū nos quæ videmus oculis, omnino ne-
cesse est vt sint, siquidē ea quæ sunt videmus, nec potest aliter fieri quàm vt vide-
mus, sic & prophete quæ præuidebāt, oportebat omnino esse, nec aliter fieri po-
terant, q̄ quemadmodum præuiderant. Nam si futura non præuidissent, nō iam
fuissent prophete. Et omnino hoc scire oportet, q̄ prophete non sunt tantum
legum doctores, vt satis sit facere quæ præcipiunt, verūm etiam futura signifi-
cant. Non enim quia dicūt ideo fiunt quæ fiunt, sed quoniam futura sunt, ideo præ-
dicūt, necesseq; est nō mentiri prophetas, vident em̄ verē. Nisi enim iuxta mate-
riā rerū prædixissent, nō fuissent prophete, sed ludæorū erat electio vt hæc face-
rent, & in totū, sancti nō cogunt ad ea quæ fiunt, sed voluntatē eorū qui faciunt
præuidentes significant: & quemadmodū illi contra veritatem ratiocinantes di-
cebant, tolle sermonē prophete, & omnes ludæi credituri sunt, sic dixerim & e-
go. Tolle facta ludæorū, & omnino nō prophetauerit de illis Esaias. Itaq; si Io-
annes dixit: Non crediderūt in illū ludæi, vt impleteret sermo Esaiæ, ne causam in-
credulitatis illorū rejicias in sermonē prophete, sed in actionē ipsorū ludæorū.
Nam quæ illi nunc fecerunt, hæc præuiderat multo ante propheta, & oportebat
hunc nō mentiri, verū erat declarandum, q̄ quæ nunc fiunt, verē præuiderit. Ve-
enim sermo illius posteris verax appareret, redarguti sunt increduli, etiam cū
occultarentur. Erāt enim proposito mali. Quoniā autē occultabant suam incredu-
litate, sermo redarguit ac prodidit illos. Non igitur ideo nō crediderūt, q̄a redar-
guit eos sermo cū occultaretur. Et si dixerit rursus, non poterāt credere ludæi,
quoniam hæc scripta erant de illis, ne tribuas impossibilitatem prædictioni re-
rum, poterant enim mutari, sed impossibile erat mentiri prophetam, quādoquē
dem verē viderat, propterea fieri nō poterat vt falleretur: nec enim aliter viderat
quàm vt factum est. Et quemadmodum apparuerunt increduli, sic & quod de
virgine prædictum est miraculum, completum est, & quod iuxta Iohannis narra-
tionem accidit hodie, & omnia quæ prius scripta sunt, completa sunt. Non enim
quoniam scripta fuerant ideo euenerunt, sed quoniam omnino facta sunt ideo
& prædicta fuerant. Itidem & hoc quod prædictum est de diuisione vestium
nunc accidit, & vt accidit, ita & præuisum erat, & vt prædictum erat ac præsigni-
ficatum, sic & impletum perfectumq; est. Scriptum est autem ad hunc modum:
Quum autem crucifixi essent eum, diuisere vestimenta eius mittentes sortem, vt
impleretur q̄ dictum est per prophetam: Diuiserunt vestimenta sibi, & super ve-
stem meam miserunt sortem. Matthæus quidem cum cæteris euangelistis sim-
plicius

plicius narrat factam esse diuisionem, Ioannes autem etiam qualiter facta sit diuisionem, & quam ob causam facta sit fors, de qua scriptum erat, exponit loquens hunc in modum. Milites ergo quum crucifixi essent Iesum, acceperunt vestimenta eius, & fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem. Tunicam vero quoniam erat inconfutibilis è summo texta per totum, dicebant inter sese, ne scindamus, sed fortiamur cuius erit, vt scriptura impleteretur: Diuiserunt vestimenta sibi, & super vestem meam miserunt sortem. Fortassis aliquis hæc audiens erubescit, fortassis aliquis videns dominum illud & abduci cædit; pudefit, fortassis aliquis nunc videns dominum & seruatorem & regem vniuersi iudicari sub Pilato, crucifigi à ludæis, pudore afficitur oculosq; deicit in terram. Neq; enim sol sustinuit hoc videre spectaculum, sed obscuratus est totus, vt & aliorum oculos auerteret, neq; curauit amplius exortum ostendere hominibus, verum etiam ausus est postea non obtemperare, quum videret dominum, qui ipsi vt luceret præceperat, ab hominibus affligi. Verum, si causam discamus, & quam obrem passus fuerit consideremus, iam non erubescemus, sed mirabimur bonitatem humanitatemq; eius, & gloria bimur nos quoq;, quemadmodum Paulus in cruce. Non enim dominus ipse propter seipsum, sed nos in illo patiebamur. Nam hominum peccatum ingens erat, & hoc malum totum occupauerat orbem, quum autem & antea maximum esset, ac paulatim deinde creuisset, intolerabile factum est hominibus. Nam & mors in omnes & in omnibus inualuit regnando, dominus autem noster immortalis & incorruptibilis est, quemadmodum immortalis & incorruptibilis est, ita bonus quoq; & humanus. Nam boni patris, bonus est sermo, eorumq; non dissimulauit perire quod factum erat, neq; sustinuit, vt eorum quæ ipse condiderat, alius fieret dominus. Verum quum aspiceret ad malitiam intolerabilem, humanum genus non satis erat idoneum ad resistendum morti, neq; poterat poenam pro peccatis dissoluere, superabat enim omnem poenam malitiæ magnitudo. Rursus quum respiceret & patris bonitatem & suam potentiam ac virtutem (Christus enim Dei virtus & Dei sapientia) commoratus est humanitate, & miseratus infirmitatem nostram, hanc induit. Ipse enim, vt ait Propheta, & infirmitates nostras portauit, morbosq; gestauit, ac miseratus nostram mortalitatem, induit illam, ait enim Paulus: Humiliauit semetipsum vsq; ad mortem, mortem autem crucis. Cæterum videns & illud, nos non posse persolvere poenas, has in se recepit ipse. Nam Christus factus est pro nobis maledictio, & ita tandem humana indutus amictusq;, per seipsum nos adduxit ad patrem, vt ipse patiens, eum qui verè patiebatur redderet innocuum, ac parua magnis permutaret. Descendit enim vt nobis ascensum pararet, expertus est natiuitatem, vt nos per eam patri innascibili recõciliaremur. Infirmatus est propter nos, vt nos erigemur robore, vtq; dicamus more Pauli: Omnia possum in eo, qui me corroborat Iesu Christo. Assumpsit corpus corruptibile, vt corruptibile indueret corruptibilitatem: induit mortale, vt quod erat mortale, indueret immortalitatem, denique factus est homo, mortuus est, vt nos homines emortientes efficeremur dñi, nec amplius haberemus mortem regnantem. Mors enim nobis non dominatur. Quin & apostolicus sermo prædicat: Propterea & crucifixus est, vt nos à maledictis redimeret, ac nos benedictionem adipisceremur. Nam ipse patiens in nullo damnum passus est, sed nobis potius beneficia contulit, & moriens non mansit mortuus, sed mortuos potius viuificauit, & quum mactaretur, non perijt, sed sanguinæ victimæ, omnes simpliciter redemit, ipseq; mansit mali expers. Quod si quis interroget, quomodo id fieri possit: Audiat, duarum rerum in eodem concursus factus est, rerum inquam haudquaquam æqualium, sed quæ nec vlla ex parte habent inter sese comparationem. Nam mortale immor-

Passio dñi non erubescenda.

Quum passus dñs.

tali

C tali erat conglutinatum, & corruptibile corpus cum incorruptibili verbo sociatum erat, sic vt quod erat mortale, non læderet id quod erat immortale, eo quod non esset passibile, sed potius manebat idem vt erat impassibile, vincens id quod erat mortale. Siquidem ea quæ superant, semper dominium habent in ea quæ superantur. Per verbum igitur immortale quod accessit, etiam mors mirabiliter abolita est in eo, haud aliter quàm ab igni culmus absorbitur. Verbum autem quoniam est incorruptibile, iuuat potius id quod corruptibile est illi sociatum. Siquidem tenebræ à luce illustrantur, & quod minus est, ab eo quod maius est benedictionem accipit, & ideo nunc quoque à carnificibus exuitur, quas nos in Adam indueramus, pelliceas tunicas, vt pro his possimus induere Christum. Ob eandem causam patitur & vestimenta diuidi, vt nos haberemus verbum à patre indiuisibile. Ego enim, inquit, & pater vnum sumus. Hanc ob causam mittunt sortem super tunicam, idq; patiens dissimulat, vt nostra fors fieret Christus. Quemadmodum ait & Psalmus: Dominus pars hereditatis meæ & calicis mei. Vnde non alibi patitur, nec alibi crucifigitur, quàm in Caluarie loco, quem Hebræorum doctores dicunt esse sepulchrum Adæ. Nam eum illic fuisse sepultum, post maledictionem affirmat. Quod si verum est, admiror loci congruentiam. Conueniebat enim vt dominus volens reuocare primum Adam, eo in loco pateretur, vt illius peccato remisso, idem à toto genere tolleretur, & quoniam audiuit Adam: Terra es, & in terram abibis, ideo rursus illic positus est, vt illic reperto Adamo, primum dissolueret peccatum: deinde pro eo quod dictum erat, terra es, & in terram abibis, iam dicat: Surge qui dormis & exurge à mortuis, & illucescet tibi Christus. Atq; iterum: Surge & veni sequere me, post hac ne sis in terra positus, sed ascendas in cælum. Necessè est enim vt excitato domino, simul cum hoc exciteretur & Adam, & quotquot ex Adam progeniti sunt. Et quemadmodum moriente Adam, manebamus omnes per illum mortui, ita excitato corpore dominico, necessè est vt deinceps omnes cum eo resurgant: Hæc sanè est Pauli sententia. Scribit enim Corinthiis hunc in modum: Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. Cæterum quomodo illum ducant ad crucem, operæ precium est ex his quæ scripta sunt videre. Sunt enim hæc prorsus haud inutilia, neq; temere scripta sunt in Euangelij. Postquam iudicatus est dominus, iudicatus est enim & coram præside stetit. Neque quisquam hæc legens erubescat, quando quidem & hoc nostra causa sustinuit, ne si sileretur quibus artibus fuerint illum adorti, laterent ludæorum insidiæ, sed & ex ipso iudicio palam fieret ludæorum insidiantium calumnia. Etenim si seruator non fuisset iudicatus, minus patuisset ludæorum aduersus dominum inuidia, verum vbi iudicatus est, neminem iam latere potest, quales illi fuerint. Quin & ipse Pilatus seruatori testis fuit innocentie puritatisq;, ac ludæorum insidias detexit. Sciebat enim, inquit, quod propter inuidiam tradidissent eum. Pilatus autem non nouisset ludæorum inuidiam, nisi exhibitus fuisset seruator iudicandus. Rem verè magnam & admirabilem fecit seruator, tacens mouebat, & nihil respondens effecit, vt iudex confiteretur illorum conspirationem, quodq; magis obtemperatum est turbæ, quàm iustitiæ. Nam si se defendisset dñs, poterat aliquis suspicari formidinem mortis, quæ aut obticuit, admirari conuenit firmitatem ac fortitudinem. Quod autem & Pilatus sic responderit, nihil aliud est, quàm quod credidit eum qui condēnabatur, esse Deum. Etenim cum à Pilato iudicaretur, oraculum edidit per huius uxorem, vt simul & ex silentio fortitudinem admiraretur, & oraculo cognosceret non hominem, sed Deum esse quem iudicabat. Metuebat itaq; iudex eum qui iudicabatur, & magis ipse iudicabat metuens eum quàm iudicabatur, quàm iudicando terruit dñm, eorumq; manus lauit, dicens: Innoxius sum à sanguine hoc, quàm postea vi-

In Christo duæ naturæ diuersissimæ.

Exiit Christus quare.

Caluarie locus crucis quare.

Meminit horum & Hieronymus.

Ductus ad crucem quæ

Dñs iudicatus quæ.

Dñs obticuit quæ.

Adami sepulchrum

Caluarie locus crucis quare.

stea vi-

Luclaturo
exuebant
sele.

Discessit
ad tepus
quod intel-
ligendum

Simile

stea victus Iudæorum amicitia, simul cucurrit cū illis insidiatibus, vt eū traderet A crucifigendū. Traditur igitur saluator, ac traditus nō expauit mortē, sed potius exutus est, ad luclandum cum illa, serpētēq; fugientem persequutus est. Non enim erat vt moriens dñs, sed vt mortem in hoc persequens. Ibi sanè iam pau- dus diabolus, conspecto miraculo qd acciderat in Pilato, videlicet qd is qui iudi cabat magis expauesceret, q̄ qui iudicabatur, cū videret et illo persuaso iam ad certamen exui dominum, nihil intētatum relinquere studuit auidus cognoscen di, qd prius in monte tentans eum nō potuerat perdiscere, an hic esset filius Dei. Tum pudefactus, obseruabat mortis tempus, existimans se posse dominū tēta- re morte, qua cūctos in seruitutem redegerat. Scriptum est enim apud Lucam: Consummata omni tentatione, diabolus discessit ab eo ad tempus. Hoc est autē illud tempus, q̄ ipse etiam hostis sciebat sese conculcatum iri ab omnibus, si hic quoq; concidisset. Iam enim hoc solum certamen reliquum erat, nudato cæteris omnibus. Itaq; mouet omnem lapidem, vt sciret num ille esset seruator. Hoc autē faciebat, vt si verè potuisset de illo fieri certior, ne aggredi quidem tentaret, sciēs inexpugnabilem illius diuinam potentiam. Dñs videns illius malitiam, qd non honoris erga ipsum gratia, sed vt homines in seruitute detineret, venaretur il- lud, occultabat suam deitatem, ac velut hominem se gessit, ne si nō adortus esset tanquam Deum, abiret innocuus, sed vt cōtemptum velut hominem aggredere tur, ac post ab hominibus inciperet derideri: perinde ac si quis aduersariū suum videns trepidantem, metuq; fugientē, simularet imbecillitatem quo illum pro- uocet, mox ille qui fugiebat, respiciens ad illius imbecillitatem, sumpta fiducia aggrediatur, deinde præclarus ille luclator, q̄ imbecillitate prouocarat, propria virtute vinceret. Sic dñs humana infirmitate prouocans aduersarium, sua virtu te corroborauit hominē aduersus hostem. Hæc etiā ob causam circa mortis tem- pus angī cœpit & contristari deprecans, vt poculū hoc transfret, clama batq;: Spi- ritus promptus, caro autē infirma: vt aduersarius noster velut hominem aggres- sus, diuinam experiretur potentiam. His itaq; rebus illectus miser delusus est, & adortus est dominum; mox cōspiciens illius fortitudinē expauit. Rursus con siderans corporis imbecillitatem, recepit audaciam. Iamq; videre licebat diabo- lū cum toto exercitu, cū principatibus ac potestatibus suis fugientē, dñm autē hu manis armis persequentem phalangem diabolicā. Nec enim intercessit multum interuallū, quin cūctis spoliaret hostem. Ibi iā ille pudefactus aduersus dominum mouebat omnia Iudæos quidem, vt conspirarent, Pilatum autem, vt condemna- ret, milites vt illi illuderent, verum ignorabat, quod hæc quoque faceret in su- um ipsius malum. Cæca est enim malitia & improvida peruersitas, nesciebat qd manus aduersus sese acueret. Quemadmodum enim si quis serpentem appre- hendat manu, dumq; conatur in alterum proijcere, prorsus ipse mordeatur, aut si quis ignem manu tenens, dum vult hostem lædere, non intelligat quod ipse prorsus exurit, sic malitia militat aduersus eos qui ipsa vtuntur, magisq; lædit eos à quibus habetur, quàm eos in quos intenditur. Sic Pharao dum studet cō- prehendere, comprehensus est, & dum prior insequitur, ab insequēte captus est; dumq; parat occidere, demersus est. Sic & Goliath per ea qbus efferebatur, trun- catus est, & spoliare cupiens, spoliatus est. Itidem accidit infelici diabolo: Nam tentare conans, tentatus est, ac dum mouet milites, imo magis ipse in militibus mouetur, aduersus seipsum agebat omnia. Iam enim spoliabatur, & latebat in- ter homines victoria, verum eam vel nolens, in publicum eduxit, infelix. Post- quam enim sese exuisset ad congressum dominus, negotio quod gerebatur in- uisibiliter peracto, quo trophæum aduersus diabolum paratum, fieret omnibus cōspicuum, protinus induerunt eum, quemadmodum Ioannes dicit, purpura,

vt ve-

C vt vero Matthæus & Marcus chlamyde coccina, coronamque de spinis super ca- put illius, & arundinem in manū dabant, atq; ita accedentes, genua flecebant ei. Miraculum nouum & incredibile magnæque re vera victoriæ documentum, quem enim vt hominem condemnarant, hunc morientem deinceps, vt Deum adorabant. Et quem pro nihilo duxerant ceu vilem, hunc confitebantur regem, & à quo vulgaria vestimenta abstulerant, huic purpuram imponunt, & quem inscientes contumelijs afficiebant, hunc nolētes prophetā appellabant: & quem illuserant verberantes, huic victoriæ præmia tribuerunt coccinam chlamydem, & de spinis contextam coronam cum arundine. Quamq; enim per contumeliam ista faciebant, tamen ignorabant quod etiam nolentes spoliabantur ab eo. Quo- niam enim pro peccato occisa erat terra à diabolo, ac sanguine magis, quàm aq̄s erat tincta: à principio quidem aperuerat os & hauserat Abeliusti sanguinem. Postea verò deinceps, sanguinem sanguini miscntibus hominibus, iuxta id qd scriptum est, videlicet & mendacium & furtum & adulterium effusum est su- per terram, & sanguinem sanguini miscnt. Eratq; propterea & execrata terra, di- cente Deo: & nunc maledicta terra quæ diduxit os suum, vt acciperet sanguinē Abel fratris tui. Quanquam & prius propter transgressionem Adæ, maledixe- rat illi dominus, dicens: Maledicta terra in operibus tuis, in doloribus comedes eam omnibus diebus vitæ tuæ. Quid multis: plena sanguinis erant omnia, spi- næq; pullulabant vndiq; propter maledictionem. Et harum rerum quum habe- ret chirographum, insultabat aduersus omnes inimicus, tyrannidem exercēs ve- lut omnes habens sibi subiectos. Huius rei gratia quum spoliasset illum omni- bus dominus, quum iam adduceretur ad mortem, induit hæc, vt ostenderet of- ficiū mortis suæ, quodque non temerè, sed pro salute nostra ista fierent, ac sanguinem quidem in coccina chlamyde gestabat, spinas autem in corona, chi- rographum vero in arundine, qua & olim circumscripserat nos diabolus, vt de- inceps vna cum morte hæc quoq; aboleret, & creaturam ab ijs purgaret, ac pro spinis quidem lignum vitæ donaret, pro peccati vero sanguinibus, proprio san- guine terram & omnes repurgaret, proque maledictione, beatitudinis omen in posterum adferret ijs qui habitant in terra, dicens: Beati mites, quoniam ipsi hæc reditate possidebunt terram. Nam propterea cū nostros sanguines gestaret, proprium in illam exhausit, ex quo etiam, loco spinarum, bona & vita nata sunt super illam, ad quam respiciens sanctus Dauid, ait: Credo videre bona domini in terra viuentium. Quin & alia de causa coronam spineam gestabat, vt vitæ no- stræ curas aboleret. Coniecit enim infelix ille etiam nolens & insciens miseras nostras in illum, haud sciens quod hæc gestans dominus, omnes securos aduer- sus illum esset redditurus, vt sementem quidem verbi liberam haberemus à spi- nis, in precibus autem in diuulsam assiduitatem. Ipse enim pro nobis doluit & sollicitus fuit, vt nos doloris expertes redderemur. Propter hoc vero rursus & a- rundinem accepit ab illis dominus, & ipse diabolus tradidit illam domino, haud intelligens quod aduersus semetipsum gladium acueret, (Dicitur enim arundo vim habere tollendi serpentes) quodq; dominus hac potius, quàm alia re execra- turus esset ipsos: quoniam igitur ipse dominus Sabaoth apud Esaiam dicit: Per- sequutus est fugientem draconem, videlicet serpentem illum magnum diabo- lū, eo dominus ab illis accepit, quod serpentes tollēdi vim habet, vt diabolo præ- sidijs proprijs debilitato fractoque, domini præsidijs fortes redderentur homi- nes. Cuiusmodi quiddam fecit Dauid in Goliath, arrepto hostis gladio, & eoca- put hostis amputans, hoc & nunc seruator fecit accepta ab illis arundine, vt non solum nos liberaret à fallacia serpentis, verum etiam ipsum serpentem arundine interficeret, mortuūque spoliaret. Ita tandem illusus miser, vidensq; sese ex his

Coronati
onis domi
ni & simi
lium my-
steria.

Interfecta
est terra in
sanguini-
bus.
Psal. 108

Chirogra-
phum de-
licti.

Arūdinis
vis serpen-
tibus ini-
mica.

s ij excuf-

excussum, per quæ insultabat aduersum nos, vidensque sese electum è terra, terramque purgata à sanguine & spinis, ac videns seipsum perdidisse chirographum & arundinem, qua circumscripserat nos, audet rursus non audenda, magis in hoc quoque seipsum vulnerans. Quum enim audisset versutus ille dicentem dominum, Spiritus promptus, caro autem infirma, arbitratus verbum simul infirmatum esse cum corpore, ac non magis potentia verbi simul corroboratum esse corpus, rursus aggreditur iniqua, ac milites quidem irritauit aduersus seruatore, cæterum ipse in spinis hærebat, ac in ipsum res reuoluebatur. Nam quum accideret diuersum quam expectarat, gestans illas perdidit, & cum non gestaret, creditus est posse capere eas, sed non prius accepit quam maledictionem aduersus nos in illis repositam, subleuauerat seruator. Quum enim hanc nempe arundinem gestasset dominus, rursus accepit spinas & chlamydem, que iam non valebant aduersus nos, sed illorum malitiam arguebant. Nunc enim ipse diabolus in spinis velut in aculeis est calcitrans aduersus nos. Dicitur autem illi de cocina quoque chlamyde, quemadmodum vestis sanguine macerata non est pura, ita nec tu quidem eris purus, ed quod terram meam perdidisti, & populum meum occidisti. Quapropter nunc quoque prouocans milites aduersus seruatore, calcitrabat stimulis tanquam spinis, magisq; vulneratus est, quam vulnerauit. Quos enim mouerat aduersus seruatore, iidem aduersus ipsum armabantur. Accipientes enim arundinem à domino, arbitrari se verberaturos illum, excecauerunt diabolum à quo fuerant prouocati, percutientes eum spinis, & quemadmodum gentes quæ ascenderant Hierosolymam, conciderunt se mutuo in valle Iosaphat, & quemadmodum qui persequebatur Israelem progressi iuxta ripas, inter se commissi sunt, & inuicem sese comprehenderunt, sic & nunc qui persequebantur dominum, semet inuicem percusserunt inscientes, lædentes quidem neminem, sibi ipsi autem potius nocentes. Perinde enim ac si quis saxum manu percutere velit, petram quidem non scindit, sed manum vulnerat: Sic & qui aduersus dominum moliebatur, velut audentes aduersus id quod erat incorruptibile, corrupti sunt, & tanquam aduersus immortalem machinantes, ipsi potius mortui sunt. Quodq; est omnium pessimum, per sua ipsius membra passus est. Id quod maxime accidit illi versuto ad summum dedecus nam omnino cum à domino concideretur, poterat gloriari, cæterum ubi ab ijs conciditur, quos in seruitutem redegerat, hoc superat omne probri genus. Verum non illa plaga serpente infulsit, non enim tantum poterant homines, quum essent & milites, sed illud potius affectit illum dolore quod contumelia à Iudæis ipsi esset illata. Vulnerabat autem illum non plaga ab eis illata, sed potestas magis ex manu seruatoris data arundini. Hac enim dominus specie reclusus, & humana obijciens oculis cepit serpentem in spinis, quumq; vt homo verberaretur, permisit militibus vt percuterent serpentem, vt qui prius gloriatus fuerat se esse Deum, gloriatus fuerat quod dominum tentauerat, dum à militibus percutitur, extremam ferat ignominiam. Hæc autem illi euenerunt etiam præter sententiam, frustrato ijs, quæ captabat. Quum enim ipse operaretur in his qui vociferabantur aduersus seruatore, insciens silentium accersit aduersus semetipsum. Quum prouocaret Pilatum, non intellexit quod pro timiditate procuraret in trepidam constantiam, quum incitaret vt verberarent dominum, fallebatur, ostendens malorum tolerantiam: idemque debacchans aduersus seruatore non vidit virtutem armari aduersus malitiam. Nam omni malitia & improbitate gaudet hostis, & si quid mali est, hoc arma diaboli sunt. Aut enim metu mortis, aut omnino cupiditate vindictæ persuadet peccare. Vnde dominus sustinuit omnia, vt timiditate quidem fortitudinem, contumelia vero, malorum tole-

Simile

vnde videtur

rantiam, ira vero mansuetudinem, breuiter per omnem virtutem aduersus malitiam nos resistere doceret. Ac primum quidem docuit, vt verberanti maxillam, obuerteremus alteram, nec timeremus ab ijs qui occidunt corpus: & illud, ab eo qui tollit tua ne reposcito, Benedicite persequentibus. Cæterum ne præceptum putaretur impossibile apud quosdam, per seipsum omnia exhibuit dominus, & per ea quæ passus est, persuasit omnibus ne iniuria affecti regerant iniuriam, & percussi repercutiant, neue irrisi irascantur, & ne ab eo qui tollit nostra reposcamus, & in totum, ne metuemus mortem, sed contemnamus eam spe futurorum. Nam hoc potius modo facilis aduersus diabolum & omnia peccata continget victoria, quam si vlciscamur. Nam vlciscentes nos & iniuriam regerentes, & vicissim iniuriam referentes iniuriam facientibus, augemus etiam & alimus aduersus nos ipsos malitiam, non magis hostes, quam nos ipsos lædentes, ed quod condemnati propter malitiam, iudiciumq; manet eos qui condemnant ac iudicant: Cæterum, quum exemplo domini sustinemus quoties lædimur, ac conuictantibus opponimus tolerantiam, minantibus vero fortitudinem, morti spem immortalitatis, prorsus ijs rebus dolore afficimus hostem, atque ille huiusmodi armatura prosternitur, qua Paulus quoque nos armans, ait: Induite igitur armaturam Dei, vt possitis aduersus insultus diaboli stare. Nam ad hunc modum & domino sustinente factum est illud: Videbam Satanam cadentem è caelo tanquam fulgur. Protinus igitur postquam ijs dominus corroboratus esset, hostisque concidisset, imposuerunt illi crucem. Argumentum veræ victoriae etiam imprudens exhibebant aduersus seipos. Quamdiu enim stabat hostis habebant carnifices lignum, posteaquam vero conciderat, contritusque fuerat, tunc trophæum accepit dominus, ac sibi ipsi gestauit. Decet enim, vt qui triumphum agit aduersus diabolum, non alteri concedat, sed sibi ipsi gestet trophæum. Accepit autem simul cum trophæo etiam vestes ab illis, cum abiret ad mortem, vt has quoque simul cum morte exueret, propter hoc rursus exuendo sese celeritatem addidit abductoribus, vt ipsum ad mortem ducerent. Quum autem abduceretur secundum Ioannem, sibi ipsi crucem baiulabat, secundum alios vero Euangelistas, Simon homo Cyrenensis portabat crucem; neque hoc pugnat cum Ioanne, neque enim Ioannes scribit cæteris contraria, sed vtrunq; hic factum est. Nam & sibi ipsi dominus crucem gestauit, & rursus Simon homo portauit illam. Primum igitur portauit veluti trophæum aduersus diabolum Iesus, volens autem crucem sibi ipsi ferebat, neque enim necessitate compulsus accessit ad mortem. Rursus autem gestauit eam Simon homo, vt omnibus notum fieret, quod non suam ipsius, sed hominum mortem moreretur dominus. Hæc quum sic essent facta, venit festinans ad locum ubi erat illi conscendenda crux, vt chirographum, quod erat aduersus nos, ab hostibus abreptum, affigeret cruci, ac spoliatos principatus potestatesque, confidenter traduceret in ligno, triumphum agens aduersus illas, ostendens ex ore leonis, reuulsum hominem, mox proprio sanguine rigans purgansq; terram. Hoc autem facturus exuebat vestimenta. Oportebat enim eum qui reduceret hominem in paradysum exuere tunicas, quas acceperat Adam quum è paradiso eijceretur. Postquam enim peccauerat, restabat vt etiam moreretur. Acceperat autem pelliceas tunicas ex animantibus mortuis factas, signum mortificationis quæ illi per peccatum accesserat. Verum dominus qui omnia nostra propter nos in se recepit, induit hæc, vt exueret, proq; his nos indueret vitam & immortalitatem. Induit autem cum his etiam tunicam quæ fuit desuper cõtextilis per totum, quo vel hinc credere possent Iudæi, quis esset & vnde esset, qui hæc induit, quid verbum erat, non à terra, sed

Cruz gesta
ta quid si-
gnificet.Cõcordia
Euangelis-
tarum.Tunicæ
pelliceæ.Tunica in
confutis
quid.

ē cœlis veniens, quodq; non diuisibile, sed indiuisibile verbum est patris, quodq; **A** factus homo non habuit corpus ex viro sœminaq; contextum, sed ex virgine sola, contextum spiritus gratia. Vnde milites cetera quidē vestimēta partiti sunt; poterant enim diuidi, & diuidunt in partes quatuor, eod quod pro peccatis mundi quadriariam diuisi, ad exortum, occasum, septentrionem ac meridiem, gesta bat illa, quibus indutum cum videret cum Ioannes, ait: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatū mundi. Solā tunicam non valuerunt scindere, meru miraculi quod per illam significabatur. Neq; enim hoc illorum, sed seruatoris in cruce pendentis factū erat. Suspensus enim vt homo, principatus psequabatur, ipsum diabolu comprehendit, ac milites terruit, ne scinderent tunicam, vt hac manente, maneret, & quæ paulo post facta est aduersus Iudæos redargutio, qm̄ velū quidē scissum est, tunica vero seruatoris, ne à militibus quidem scissa est, sed mansit integra. Manet enim Euangelium semper integrum, quum interim dissipentur vmbra. Attamen ex utris vestibus properabat ad mortem. Ibi rursus diabolus vbi vidit seruatoris promptitudinem, seq; simul & cœlis eiectum & è terra profligatum, non habebat quid faceret. Omnia erant illi tumultus desperationisque plena. Ac vt manere non potuit, ita fugere non audebat. Nihilominus cogitans, qd eos qui mori tūtur, oportet in terra mori, iuxta id quod scriptum est: Terra es, & in terram ibis, metuens in terra manere, ne ibi comprehenderetur, quod solum restabat, subuolabat in aerem, quo fortasse hac ratione aerem haberet liberum dominico corpore in terra posito. Verum, dominus hic quoque declarans amorem erga homines, non in terra mortuus est, sed in aerem ascendit per crucem, & illic serpente illum persequens, vt & illinc principem potestatis aeris profligaret, ac spiritualia malitiæ desiceret, ne sic quidem relinquens terram incuratam, sed quemadmodum pendens in cruce, purgauit aerem manuum extensione, sic terram liberauit sanguine & aqua de latere profluente, abluens illam. **B** Quid supererat hosti faciendum, quum hæc pateretur: è cœlo depulsus, è terra quoque profligatus est, demum in aere à persequutore vrgebatur, insuper erubescerebat, magna pollicitus quum nihil efficeret. Proinde superatus vndique & vndique spe destitutus, cogitat quomodo vel tartarum seruaret, nam is locus illi supererat. Itaque metueris ne & illuc descenderet dominus, atque illinc ipsum deturbaret, liberatis omnibus quos habebat captiuos, omnia commiscuit, omnia turbauit, omnes in auxilium aduocans, incitauit iterum Iudæos, vt dominum probris afficerēt, & omnino contumelijs ac risu debaccharentur in illum. In summa, quicquid habebat armaturæ, hoc expediebat aduersus dominum, si fortè vel hoc modo eum peccato factum obnoxium capere posset. Nam Iudæi deridebant dominum, dicentes: Si filius es Dei, descende de cruce. At seruator qui verè erat filius Dei, non fugiendo mortem, sed manendo, & interim mortem calcando, voluit agnosci filius, & quod ipse esset vita. Poterat enim de cruce descendere, qui alios etiam mortuos excitaret, verum is descensus declarasset illum fugere mortem. Cæterum, quod perseuerauit, nihil aliud significauit, quàm eum qui perseuerabat esse vitam. Nam hanc ob causam vehementer erat curæ diabolo, vt per hos exprobraret domino, cupiens illum à cruce descendere, ne esset inter mortuos, vt vel sic absq; malo discedēs mortuorum dominum obtineret. Metuebat enim ne iuxta id quod scriptum est: conscendens in altitudinem crucis, captiuam duceret captiuitatem, & dona caperet in hominibus. Suspiciabatur enim hunc forsitan esse, de quo hæc scripta fuerant. Eoq; rursus commouit pharisæos ille scelestus, iamq; frustra effecit, vt promitteret se credituros, tantū si descenderet de cruce. Hæc omnia verò mouebat, ac pter animi

Vestes quatuor

Euangelium non scinditur sed vmbrae Iudæorum.

In aere mortuus us dñs qre

Ephes. 2. 6

Opprobatio in crucifixum.

C animi sententiam pollicebatur, tantū ne mortuus descenderet ad inferos. Conci- ^{Descensus ad inferos.} tauit igitur rursus pharisæos, vt dicerent: Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. Si rex Israel est, descendat nunc de cruce, & credemus ei. Non hoc agebat, vt crederet pharisæi, incredulitatis doctor Draco, sed hoc volebat, vt dñs mortem fugeret: nec illud studuit scire, an posset seipsum saluum facere, sed hoc agebat ne alijs contingeret salus. Etem si plane cognouerat eū seruasse alios, nō erat ambiguum, qui alijs dedisset salutem, eundem esse patrem & vitam. Ob hanc igitur causam illi exprobrabant, ne cæteris salus contingeret. Nouerat enim ille curiosus dominum non mori, sed huius mortem omnibus salutem ac vitam fore. Ob hoc volebat illum descendere de cruce, incitans Iudæos, vt pollicerentur se credituros, si fortè pollicitatione credulitatis obtineret quæ volebat. Dominus autem qui reuera seruator erat, qui non quærebat quæ ipsius erant, sed quæ nostra, non ex eo quod seruasset seipsum, sed ex hoc quod redemisset ea quæ condiderat, voluit declarari seruator. Neque enim quis ex hoc medicus esse cognoscetur, si rectè valeat ipse, nisi & alijs morbo laborantibus ostendat artem. Neque sol si radios in sese contrahat, cognoscetur esse lumen, nisi eos in orbem hunc proferat, et usq; tenebras sua luce discutiat. Ita seruator, non seruauit semetipsum. Siquidē ipse quū esset seruator, non opus habebat salute, sed ex eo quod cæteris beneficeret, voluit ab omnibus agnosci seruator omnium. Neque ex descensu de cruce voluit intelligi filius Dei, sed eod quod maneret in cruce. Siquidem mors seruatoris fidem ac salutem adfert hominibus, magis quàm atulisset de cruce descensus, videlicet dum adhuc penderet in cruce, monumenta aperta sunt, & mortui in illis iacentes salutem adepti sunt. Suspensus latro credidit in eum, vt dominus ostenderet se verè seruatorem esse, quodq; etiam mortuis per fidem fructificaret. Super his tandem verè obstupuit diabolus, **D** totaq; hunc desperatio meritò tenuit. Videbat enim sese perdidisse latronem in cruce, & cui pridem persueuerat latrocinari, hūc videbat credidisse, & quem concitabat ad dicendam blasphemiam, ab hoc videbat adorari dominum, & alterum latronem reprehendi, imò potius in eo quod acciderat latroni rursus prouocabatur, eod quod quem vt latronem interfecerat, hunc rursus conspiceret transferri in paradysum. Cæterum quum videret quicquid habebat armorum, deiectum esse, necesse missum telum ab eo, quod non irritasset dominus, sicut scriptum est: Inimici defecerunt romphææ in finem, & ciuitates deiecit. Propterea turbabatur, ac desperans, tentauit seruatori dare potum acetum cum felle, verum non intelligens, quod id etiam aduersus seipsum procuraret. Siquidem amaritudinem iræ, quæ per legis transgressionem acciderat, qua obstrictos tenebat omnes, reddebat seruatori, at ille sumens absumpsit exhaustiq; vt pro aceto quod miscuerat diabolus, **C H R I S T V S** vino potaret nos sapientiæ: pro felle, daret nobis eloquia, dulciora super mel & fauum, & pro eo quod ille nostra gustauerat, vicissim diceret nobis: Gustate & videte quod suavis est dominus. Vbi verò & hinc eiectus est diabolus spoliatusq; iam cepit illum suspicio quædam talibus signis conspectis, ne fortè non cum homine, sed cum Deo pugnaret. Cernebat enim ijs artibus quibus venabatur omnes, seipsum pudeferi, & concidere potius, quàm desicere. Itaque deinceps tentabat discedere, ac terga dare fugæ. Quum enim videret illum pendentem ac persequentem mortem, metuebat, ne is esset de quo scriptum erat: ^{Descensus ad inferos.} Exaltabitur dominus, vt misereatur nostri, eoq; studebat omnia potius relinquere ac fugere, nimirum inuidens ijs, qui à domino misericordiam essent consequuri. Sed dominus quum esset reuera seruator, nolens diabolu abire sine dispendio,

Simile.

Potus acetum.

Descensus ad inferos.

dio, neque quod ceperat, irritum relinquere, neque eos qui erant apud inferos A dedititios hosti deferere, designauit magnum quoddam & militare facinus. Etenim quum videret eum qui fuerat audax pauitentem ac trementem ac refugientem, rursus ceu succumbentis imaginem adsumpsit, vt aggredientem hostem prorsus subiugaret. Nam ille draco nolebat mori dominum, ne tum quidem quum penderet in ligno, sed volebat eum descendere de cruce, ne moreretur. Quodd si non descenderet, etiam si simpliciter maneret in ligno, tantum optabat ne moreretur. Metuebat enim ne illud quod scriptum est, eueniret: Spiritus domini super me, eod quod vnxit me, vt euangelium adferam pauperibus misit me, vt predicarem pauperibus remissionem, vt caecis visum. Eoque metuebat, ne hic esset vnctus ille ac missus, ac deinceps per hunc omnes liberarentur. Exutus igitur hostis omnibus, optabat vel inferorum regnum tenere. Nam rursus metuebat, ne hic esset qui tenebris lucem inferret, de quo scriptum erat: Galilaea gentium, populus sedens in tenebris, lucem vidit magnam. Audierat enim eum dicentem: Ego sum lux. Vnde metuebat sibi diabolus ne funditus interiret, & omnibus excuteretur. Caterum dominus videns eum fugientem, ne id fieret atque in exilium abiret hostis, voces adidit humanas, & voces infirmitatis, dicens: Eloi, eloi, lama sabachthani, hoc est, Deus meus, Deus meus, quare me deseruisti! Idque faciebat, vt diabolus qui Deum expauerat, hunc hominem esse credens, etiam post fugam rediret. His igitur vocibus pellectus ille pessimus, rursus vt hominem aggressus est, & manus conseruit. Persuasit enim iudeis vt eum deposcerent ad occidendum. Factumque est quod non expectabat. Occisus enim est, non ex alia corporis parte quam ex latere, vnde fluxit sanguis & aqua: vt quoniam prius, per mulierem de latere formatam venerat deceptio, per latus posterioris Adae, redemptio purgatioque prioris fieret lateris, redemptio quidem per sanguinem, purgatio vero per aquam. B Hoc autem secus euenit quam diabolus expectarat. Nam mortem quam metuebat euenturam, dominus appetit, atque ille spoliatus est, quumque putaret se CHRISTVM in morte tenere caprum, ipse potius ostensus est mortuus, quumque gloriaretur, quod hominem adortus esset, effecit vt innotesceret Deus. Mox enim vt mortuus est, creatura caruit sole, velum templi disruptum est, terra commota est, petrae scissae sunt, milites vnà cum inferorum ianitoribus turbati, facti sunt attoniti. Quibus ex rebus perspicere licebat eum non iam esse tantum hominem, sed verum Deum in humano corpore, quemadmodum dicebant qui spectarant: Verè hic est filius Dei. Nam & monumenta multa aperta sunt, & excitata sunt horum cadavera. Verè caeca res est malitia. Quum enim se putaret vnum occidere, spoliatus est omnibus, quumque crederet se precipitaturum vnum ad inferos, ab inferis expulsus est, cunctisque palam est factum, quod non ob infirmitatem naturae mortuus est dominus, sed quod in exitum mortem vt eam aboleret, persequutus est, & ab hac liberaret, quotquot metu mortis, dum semper cupiunt viuere, obnoxij tenebantur seruituti. Nec multum intercessit morae, & tartari dolores soluit, & alios excitauit, dicens: Surgite, eamus hinc. Quin & ipse surrexit ac reuixit à morte, illius audaciam vertens in ludibrium, quemadmodum in hymnis ante praedixerat spiritus: Qui habitat in caelis irridebit eos, & dominus subsannabit illos. Nam verè irridetur ad hunc delusus modum, dum res illi secus quam putarat, eueniunt. Quemadmodum insectum animalculum, cui nomen vespa, cum impetit petram, non eam laedit incursum, sed potius perdit aculeum, sic & mors vehementer falsa est incursum in vitam, quae est Christus Iesus. Non enim potuit eum tenere mors,

Verba in cruce.

Sanguis e latere.

Prodigia in passione.

Mortis aculeus.

C mors, sed ipsa potius aculeum perdidit, adeo vt quos prius terrebat aculeus, nunc insultent ac dicant: Vbi tuus mors aculeus, vbi tua contentio tartare. Ac rursus: Deuorauit mors inualecens. Et iterum: Abstulit Deus omnem lachrymam ab oculis omnium. Post hæc expulsus infelix ab inferis, sedens iuxta portas, conspicit fortitudine seruatoris educi vincetos omnes, ac mortuos quidem reuiuiscences, captiuos autem dimitti, & sanctos primum occurrentes, in primis Abraham, cunctos applaudentes, iuxta id quod scriptum est: Peruenerunt principes coniuncti psallentibus, in medio adolescentularum tympanistrarum. Videt eos qui liberantur, gaudentes, dicentesque: Dum conuerteret dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolationem assequuti. Tum impletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione. Nam & angeli & totus angelorum exercitus canebant hymnos, dicentes: Gloria in excelsis Deo, & in terra pax, in hominibus bona voluntas. Occurreruntque liberatis adulescentibus videlicet animabus, ipsaque animae vnà cum angelis concurrebant, ac patriarchae ridebant, omniaque vndique consonabant cum lætitia & psalmis super victoria de morte relata. Et quemadmodum super Dauid, vbi concidisset Goliath, puellae ducentes choreas cum tympanis occurrebant, dicebantque: Percussit Dauid in decem milibus suis. Tale quiddam & in morte seruatoris factum est. Nam posteaquam surrexisset, omnes iuerunt obuiam cum choris & cantionibus tympanisque, alternis inter sese dicentes: Venite exultemus domino, iubilemus Deo Iacob. Alij vero choros ducebant, dicentes: Ascendit in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona in hominibus. Iam vero nonnulli, imò omnes ad spectaculum prouocabant, dicentes: Iubilate Deo omnis terra, psallite nomini eius. Ac rursus: Venite, videte opera domini. Terribilis in consilijs supra filios hominum, sustollens bella vsque ad extremum terrae. Non enim iam est inimicitia & bellum, sed omnia pace fruuntur, hoste iacente mortuo, vincetoque eo manibus simul ac pedibus, qui prius tyrannidem exercebat. Alij vero rursus qui nouerant diaboli confidentiam, atque ingentes insidias, cum nunc eum viderent mortuum, admirantes dicebant: Quomodo cecidit è caelo Lucifer, qui mane oriebatur, & quomodo contritus est, contractusque malleus vniuersae terrae: Siquidem cum admiratione etiam attonitus stupor cunctos habuerat, mirabantur enim magnum illum, tyrannum videntes aded repente iacentem mortuum: Ignorabant autem causam ruinae, praesertim quoniam non credebant mortem morte aboleri, neque cruce tantum serpentem deijci posse. Vnde rursus admirabantur, dicentes: Quomodo capta est Babylon: Videbant etiam tartarum spoliatum. Caterum hæc videns infelix & hæc audiens, iam insaniebat & irritabatur plorans. Cum enim videret sese spoliari, plangebat seipsum, caterum cum videret etiam eos qui quondam fleuerant ipsi subditi, nunc psallentes in domino, dilacerauit femeripsum. Rursus cum videret etiam subsannari sese ab illis, discerpit vehementer seipsum, nec habens quid faceret, tantum stridebat dentibus, quemadmodum qui hoc viderat psalmorum cantor testatur, dicēs: Obseruabit peccator iustum & fremet super eum dentibus suis, dominus autem deridebit eum. Ac rursus: Peccator videbit & irascetur, dentibus suis fremet, & contabescet. Fremebat autem poenitens, quod omnino ausus fuisset aduersus seruatorem. Nouerat seipsum & ante hæc ausum fuisse contra iustos, neque quicquam tale passum fuisse. Siquidem cum insidiatus esset Abeli, cum patriarchas afflixisset, cum insidias struxisset etiam Esaiæ, cum Hieremiae intulisset contumeliā, cum Iob tentasset, rursus vires recepit, & regnauit mors ab Adam vsque ad Moysen. Nunc vero cum ausus fuisset aduer-

Inferos expugnatio.

in porta.

Iruſ dia-
 bolus. aduerſus dominum, videt ſeipſum factum Iruſ, eiectumq; omnibus, & ab
 omnibus conculcari. Opus enim ſeruatoris factum eſt non ſolum vt ipſe mor-
 tem deluderet, verum etiam vt nos in illam inuaderemus: vt non ſolum nos à ſer-
 uitate liberaret, verum etiam eum qui nos in ſeruitutem adegerat, aboleret, ne
 quando receptis viribus decipiat nos, Deiq; beneficium fiat irritum. Vnde ipſe
 poſteaquam deluſiſſet mortem, iam nobis eam dedititiam fecit, vt illam con-
 culcaremus, dicens: Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſuper ſerpentes & ſcor-
 piones, & ſuper omnem potentiam inimici. Ac ruruſ: Conculcabitis leonem
 & draconem. Nam olim quidem ſerpens calcavit Euam, huiuſq; inuidia mors
 in mundum ingreſſa eſt, nunc verò conculcare cupiens ac decipere, audit: Abi
 poſt me Satana. Et quondam aduerſarius noſter diabolus tanquam leo rugi-
 ens circumibat ſitiens noſtram animam, nunc verò conculcatur vnà cum dra-
 cone, ac poſt hac Deus velociter conteret ſatanam ſub pedes noſtros. Adeoq; cō-
 temptui eſt ac deluditur, vt etiam in foramen aſpidum aliquis mittat manum,
 nectimeat. Hæc enim Eſaias prædixit, & ſermo verax eſt. Nunc enim pueri
 voluptatem, quæ quondam ſenes etiam ſeducerat, derident, idq; nondum le-
 gitimam ingreſſi atatem, pudicitiam quæ ſupra legem eſt induunt, virgineſq;
 manentes per verbum calcant ſerpentinæ voluptatis fallacias, nihil metuentes
 huiuſ letales morſus. Iam verò nonnulli etiam ipſum diaboli aculeum concul-
 cantes, non formidarunt mortem, ſed vitam ſuam morte commutarunt, teſtes
 facti verbi. Propter hoc enim mortuus eſt dominus. Multi verò relictis hiſ que
 ſunt ſuper terram, libero ingreſſu aerem penetrant, atq; in cœlis habent conuer-
 ſationem, non amplius metuentes principem aeris, verum etiam reprehenden-
 tes ac ſi velit prohibere, dicentes: Abi poſt me ſatana, quoniam dominum De-
 um meum feſtino adorare. Nam hac de cauſa in aere crucifixus eſt ſeruator. Por-
 ro via paradifi quondam per peccatum clauſa, nunc volentibus patet, ſicuti te-
 ſtatur Paulus raptus illic, & abductus in cœlos. Ideo enim deluſit dominus ſer-
 pentem. Ac tartarus quidem in nihilum redactus eſt, non iam regnante mor-
 te: ſed omnibus reſurgentibus diabolus non amplius inſurgit aduerſus nos.
 Concidit enim, ac deiectus, verè ſuper pectus & ventrem ingreditur. Propte-
 rea ſiquidem ſurrexit dominus. Et homines quidem didicerunt contemnere
 corporales diuitias, diuites facti verbo & cognitione. Caterùm draco qui facta-
 bat ſe diuitem eſſe, nudatus eſt, & nunc nudus Iruſ & pauper eſt, omnibuſq;
 iam pridem ſpoliatus. Etenim qui erat in medio Cherubin, omni indutus
 lapide precioſo, Sardio, laſpide, Achate, nunc iam ſuper papyrus & arundi-
 nem ac ſilicem dormit, quemadmodum in lob de illo dicitur: Hanc enim
 ob cauſam dominus pauper factus eſt, vt nos illius paupertate ditelceremus,
 ac diabolus nudatus eſt, illudq; mirum ac magnum factum eſt in creatura.
 Nam homines quidem feſtinant ad mortem, optantes præſentiam ſeruatoris:
 contra, timidus diabolus, qui priuſ mortis habebat imperium, nunc metuit,
 venturumq; iudicium pauereſcit. Nouit enim ſibi paratum ignem & angelis i-
 pſius. Propter hoc enim iudicatus eſt dominus meus, vt nos à iudicio liberaret,
 & illum condemnaret. Nam de cognitione Dei, quæ vbiq; ad omnes peruenit,
 quid attinet dicere, cū ipſa facta ex ſeſe ſui fidē faciant. Non em̄ poteſt præterire
 dies, in qua non relinquunt idola homines, ſuiſq; ac patriſ legibus abnegatis ad
 Deum confugiūt, Chriſtiſq; leges accipere flagitant, incredibili miraculo credē-
 tes in illum. Etenim cum adhuc colerent ſimulacra, Chriſtumq; velut hominē
 calumniarentur, hunc poſtea Deum agnoſcentes relinquunt ſimulacra, & quos
 metuebant dæmones in ſimulacris, nunc agnito domino, deinceps deſerunt, et
 ab alijs depellunt, ac voluptatem quam colentes ſimulacra metuebant, in Chri-
 ſto

C ſto contemnunt, ac peccatum quod tum illos vincebat, nunc ſigno crucis vincē-
 tes derident. Etenim qui non credebāt omnino eſſe virginitatem, dicentes im-
 poſſibile hanc virtutem inter homines inueniri, nunc poſteaquam crediderunt
 ſeruatori ex virgine nato, non ſolum agnoſcunt, verum etiam ipſi hanc exercē-
 tes, diffidunt idolorum culturis, quæ ſunt apud gentes. Ad hæc autem cohibita
 eſt omnis veneficorum ars, omniſq; magia ſublata eſt, totaq; Græcorum inſa-
 tuata eſt ſapientia. In diuinis enim non verbis, ſed factis opus eſt, neq; linguæ p-
 latio, ſed animi affectus prodeſt. Itaq; quæ Græci non comprehendunt rationi-
 bus, hæc Chriſtiani fide præſtant, & quæ verbis efficiunt magi, hæc etiam tacē-
 tibus nobis crucis ſigno euaneſcunt, & quæ ambigunt de immortalitate, hæc
 martyres Chriſti non verbis, ſed factis oſtendunt, cumq; diſſentiant de virgini-
 tate magni Græcorum philoſophi, hanc in Chriſto etiam mulieres præſtant: et
 dæmones quibus illi, vt diſſi vota faciunt, etiam pueri in Chriſto perſequuntur.
 In ſumma, vir portās Chriſtum veluti Deus eſt ſuper terram, erga homines qui-
 dem factus patiens, om̄ibus vero, veluti cum ſole ſe circumagens, ac cœleſtem
 oſtendens vitam. Vide vnum hoc crucis egregium facinus, vide, hæc fecit mors
 ſeruatoris. Non enim hominis opus eſt, ſed Dei, ideoq; paſſus eſt vt homo, vt ho-
 minibus diuina hominēq; maiora largiretur. Itaq; illius ſunt quæ nunc ſunt inter
 homines benefacta, quāuis & Paulus dicat, quin potius Chriſtus in ipſo loquēs,
 etiam ſi magna & admiranda faciat, tamen Chriſti gratiam eſſe quæ hæc opera-
 tur. Et quanq̄ ad omnes peruenit Dei cognitio, non tamen eſt hominum doctri-
 na, ſed ipſius verbi quod deſcēdit, interceſſoris inter Deum & hominem. Hoc
 enim ſcriptum eſt, quod ludæi quondam tacebant, nunc verò impleri vident.
 Scriptum eſt enim: Erunt omnes dociles Dei, quemadmodum & Hieremias di-
 cit: Ecce dies venient dicit dominus: ac ſubiicit, dicens: Et non docebit vnusquif-
 que fratrem ſuum, dicens: Cogneſce dominum, quoniam omnes ſcient me à par-
 uo vſq; ad magnum ex ipſis, quoniam propitiuſ ero peccatis illorum. Quis enim
 eſt qui in ſimulacris compungit niſi dominus? Quis autem eſt qui abduxit
 eos illinc dum adhuc ſeruirent ſimulacris, niſi ipſe CHRISTVS qui ait:
 Cum exaltatus fuero, omnes traham ad meipſum. Nam hoc eſt admirabile,
 quod iſs qui adhuc ſeruiunt ſimulacris aperitur intellectus, vt intelligant quos
 priuſ exiſtimabant vetuſtos deos, eos eſſe ligna & lapides: Contra quem ſub-
 ſannabant crucifixum, hunc non hominem, ſed Deum agnoſcunt. Mentis
 autem doctor non homo eſt, ſed ille qui ſolus mentem inſpicit Deus. O beata
 verè ac viuifica crux ſeruatoris, de morte triumphum retuliſti, diabolum verò
 qui hanc obtinebat, ſuſtulisti. O diuinum verbum vereq; ſapientia patris, tu &
 ſclerati illius faciem oſtendiſti, & complicaturam pectoris illius nudaſti,
 vt nos quoque diceremus: Non enim illius cogitationes ignoramus. Huma-
 ne ac bone domine, tu nos quum eſſemus captiui redemiſti, ſeruientes peccato
 propria morte domine liberaſti. Scimus enim quod liberati ſumus à peccato.
 Pacificator fili Dei, tu nobis & filiorum nomen per adoptionem dediſti, no-
 biſq; reconciliaſti tuo patri, inimicitiam in carne diſſoluisti. Opulente ſeruator
 vereq; rex, tu factus es pauper, vt nos tua paupertate ditelceremus, tu nobis eti-
 am regnum cœlorum largitus es. Conditor & creator omnium, verbum pa-
 tris. Tu enim nos denuo condidiſti. Tu ſumus creaturæ, creati ad opera bo-
 na. Lumen verum ac ſplendor patris. Tu ſiquidem nobis in tenebris illuxiſti,
 noſq; nihil videntes in lucem eduxiſti. Forma & imago re vera patris. Tu enim
 nos perditos formaſti, ac denuo largitus es id quod erat factum iuxta tuam ima-
 ginem. Deus verbum, ac vere vita. Tu enim nos emortuos viuificaſti, corru-
 ptosq; renouaſti, induens nos incorruptibilitatem. Potestas vere brachiumq; ac
 dextera

dextera patris. Tu enim dolores mortis soluisti, fores areas & vectes ferreos confregisti, quemadmodum scriptura dicit, Tu etiam serpentem diabolum humano hamo circumegisti in trophæo crucis, Per tuam etiam diuinam virtutem omnes illum conculcant, omnes eum deludunt. Cum enim tu primus eum deluseris, deinceps factus est initium figmenti domini, quod factum est in hoc, ut deluderetur. Posteaquâ tu eum comprehendisti, factus est omnibus prodigiis, ut dicant: Quomodo decidit de cælo Lucifer, qui mane oriebatur. Et posteaquâ tu ab illo extorsisti chirographum, quod erat contra nos, idque affixisti cruci, omnes illi insultant, dicentes: Quomodo cohibitus est exactor & coercitus est ille qui instabat. Contriuit Deus iugum peccatorum. Deinceps enim subter illum sternitur putredo & tegumentum illius factum est vermis, iamque nullus omnium draconem metuit, sed te ac per te patrem adorant. Itaque dominus resurgens velociter delusit mortem, & nos ab ea liberauit, iudæi verò ne quum hæc quidem viderent reueriti sunt, verum etiam fefellit eos, quod quum auerent aduersus seruatore, aduersus seipsos hæc molirentur. Non videbant enim quod quum traderent dominum, prouocarent traditionem Hierosolymorum, dicente propheta Hieremia: Traditione tradetur Hierusalem in manus Nabuchodonosor regis Babylonis. Neque cernebant, quod quum nollent seruire domino, seipsos in seruitutem subijcerent diabolo, eique subseruirent, ad struendas insidias aduersus seruatore. Ignorabant enim quum poscerent Barrabam, dominum occidentes, quod vitam victuri essent Barrabæ, omnisque seditio ac cædes apud eos essent augenda. ceterum abijcerent à seipsis lumen ac veritatem, & omnia quæcumque est dominus, quemadmodum dicit Esaias: Ecce iam dominator dominus Sabaoth auferet à iudæa & ab Hierusalem validum & validam, robur panis & robur aquæ, gigantem & robustum ac principem bellatorem, & iudicem, prophetam & cōiectorem seniore, & quinquaginta viris præfectum, & admirandum consultorem, ac sapientem architectum, & intelligentem auditorem. Et constituam adolescentes principes eorum, & illufiores dominabuntur eis. Illudebant enim infelices domino, nec videbant quod illud propheticum dictum aduersus eos impletum esset, dicens: Illufiores dominabuntur eis. Nam hoc est ingens miraculum seruatoris, quod crucifixus passus quidem est ex humana natura, delusit autem mortem, & aduersus Iudæos completa sunt quæ scripta fuerant: quandoquidem etiam lumen ablatum est ab illis. Scriptum est enim in Hieremia hunc in modum: Sermo qui factus est super Hieremiã ad oem populum iudæ, deinde subiungit, dicens: Auferam ab eis vocem lætitiæ & vocem gaudij, vocem sponsi & vocem sponsæ, odorem vnguenti, & lumen lucernæ. Nimirum tradiderant gentibus dominum, neque videbant excæcati, quod ipsi paulo post polluendi essent inter gentes, quodque in hæreditate illorum ingressure essent aduersus eos gentes, sicut scriptum est: Deus ingressus est in hæreditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt Hierusalem in pomorum custodiam. Negantes se dominum habere regem, non intelligebant, quod honore Davidico priuarentur. Nam ipsi repositum erat regnum David, et usque ad apparitionem seruatoris peruenit hoc testimonio iacob dicentis: Non deficiet princeps ex iuda, neque dux de femoribus eius, donec venerit cui repositum est, et ipse erit expectatio gentium. Quum autem nudarent etiam dominum verberantem, non intelligebant quod ab ipso exuerentur, laboremque aduersus sese prouocarēt. Dicit enim dominus: Auferam vestes meas ac lintea ne possim tegere turpitudinem eius. Rursumque, Ideo planget ac lamentabitur, incedet incalceata ac nuda, & faciet planctum veluti draconum, ac luctum sicuti filia Sirenum. Quumque facerent ut illi iniiceretur clamys coccinea, non videbant aduersus sese spiritus accusationem impleri. Manus vestra sanguine plena sunt.

Cæte-

Cæterum quum gauderent quod spinas imponerent seruatori, cæcutientes non anima duertebant, quod eas in suum ipsorum malum imponeret. Scriptum est enim: Obstupescite, moerete, quæ persuasæ estis, exuamini, nuda estote, cingite lumbos, & super vbera plangite, ab agro concupiscetia, & à vinea progeniei. Terra populi mei spinas & gramen germinabit, & ex omni domo latitia tolletur. Subannabāt dominum ut filium Dei, nec videbāt quod adoptionem reicerent, quemadmodum ipse testatur, dicens: Filios generavi exaltauique, ipsi autem me reiecerunt: & ecce relinquitur vobis domus vestra deserta. Potauerunt illum aceto & felle, & hic vehementer cæcutientes in suum ipsorum malum. Siquidem Deus vineam ex Aegypto transtulerat, ac transplantauerat eam, expectauitque ut ab ea fructum acciperet, vnam & vinum. At illi dementes pro vino acetum, pro vna fel reddiderunt, in signum quod ipsorum malitia iam equaret Sodomitas, quandoquidem illorum vna fel est, iuxta quod scriptum est in Deuteronomio: Propterea dominus ac seruator noster sciens eiusmodi fructum ab illis rediturum, ante proposuerat eis similitudinem de vinea, dicens: Tollatur à vobis regnum cælorum, & dabitur genti facienti fructum illius. Præterea diuiserunt vestimenta domini militibus, haud perspicientes, quod aduersus ipsos inter gentes fieret diuisio. Ait enim propheta: Ecce dies domini veniunt, & diuisentur spolia tua in te, & congregabo omnes gentes in bellum super Hierusalem, & capietur ciuitas, diripientur domus, & mulieres polluentur. Ac rursum: Nunc deuorabit rubigo hæreditates illorum. Et quemadmodum ait Micheas: In die illo adsumetur in te parabola, & plangetur planctus emmei, dicens: Misera misera facta est diuisio populi mei, diuisus est funiculo. Non erat qui prohiberet eum ut auerteretur. Agri vestri diuisi sunt. Atque ut compendio dicam, ausi facinus aduersus dominum, aduersus seipsos diem illum prouocarunt quæ prædixit propheta: Diem enim iudicij domini ac retributiones iudicij Sion, & vertentur valles eius in picem, & terra illius in sulphur, eritque terra eius veluti pice ardens nocte ac die, nec extinguetur in secula temporum. Et ascendet fumus eius sursum, in generationem desolabitur, & habitabunt in ea volucres, & erinacii, & ibes, & corui, & iniicietur super eam funiculus geometriæ deserti, & onocentauri habitabunt in ea. Principes eius non erunt, & reges ac magnates eius erunt in perditionem, & pullulabunt in ciuitatibus illorum ligna spinosa, & in munimentis illorum, & erit stabulum Sirenum, ac mansio passerum, & occurrent dæmonia cum onocentauris, & clamabunt alius ad alium. Et ibi requiescent onocentauri. Inuenerunt enim sibi requiem. Illic nidulatus est erinacius, & seruauit terra sobolem eius sine periculo. Hæc accidebant iudæis, dum existimarent sese dominum interficere. Hæc in sese prouocabant, quum vociferarentur aduersus seruatore. In his condemnati sunt, dum student condemnare dominum. Ac mihi qui volet, accedat, fiatque iudex, non ex rebus obscuris, sed ex ipsis quæ gesta sunt veritatem expedit, consideretque quis sit dominicæ mortis fructus, quod contra lucrum iudæicarum insidiarum. Mors enim seruatoris orbem redemit, & gentes Deum glorificauerunt, iudæorum autem furor simul cum ipsis perdidit ciuitatem, ipsosque obcaecauit à cognitione Dei. Domini mors mortuos viuificauit, iudæorum insidia iudæos ipsos vita priuauerunt, & nunc sunt absque domino mortui. Et crux seruatoris gentium Ecclesiam prius desertam, reddidit habitatoribus frequentem, iudæi contra sua ipsorum malitia sese ex orbe terrarum in solitudinem eiecerunt, nec hodierno die habent ciuitatem. Et rursus: mors seruatoris regnum cælorum ostendit, iudæi verò per furorem etiam reges suos perdidit, suosque magnates deiecerunt. Ad hæc crux domini, angelos cum hominibus copulauit, & inter utrosque conciliauit amicitiam.

iudæi

Iudæi verò dño struentes insidias, hoc lucrificerunt, q̄ cum dæmonibus habeat A
domicilium. Mors Christi leuiorem reddidit hominum stultitiam, quā per pec-
catum priuati ratione contraxerant. Iudæi verò per iracundiam ratione priuati
sunt, ac nunc cum Sirenibus, erinacijs, ac passeribus, morum similitudine conui-
uunt, monstrosos habentes mores, qualis est onocentaurus. Etenim pro lege
etiam apud illos est legis transgressio, pro mansuetudine iracundia, in similitu-
dinem serpentis, neq; prorsus quicquam est apud illos, q̄ eis non adferat mor-
tem. An non igitur æquum est, vt mortem adoremus, ac discedamus à pharisæ-
orum concilio: An non par est, vt crucem adoremus potius q̄ Iudæorum mun-
diq; lucrificiamus amicitia: Nam & ideo beatus Paulus scribit: Omnia arbitratus
sum detrimētum, vt lucrificiam Christum. Ideo crucē ducit sibi gloriæ, dicens:
Mihī verò absit gloriari nisi in cruce dñi nostri Iesu Christi, per quē mihī mun-
dus crucifixus est, & ego mūdo. Propterea ipse etiā dominus dicebat: Quicumq;
non tulerit crucem suā, meq; sequutus fuerit, nō est me dignus, nec potest meus
esse discipulus. Verū hic multa cautioe nobis est opus, ne iuxta Iudæorū mo-
rē tollamus crucem & non ad exemplū Pauli. Nam Paulus quidem gestabat cru-
cem veluti trophæū deuicti peccati, Iudæi verò portant in signum q̄ dñm occi-
derint. Eoq; cauendum est ac vigilandum, ne dum incusamus Iudæos, eadē quæ
illi fecerunt, faciamus aduersus dñm. Multi siquidē adorantes dñm, sed vitā illo
indignā viuētes, nō animaduertunt se reos esse mortis seruatoris. Quisquis em̄
comederit panem, aut biberit calicem dñi indignē, reus est corporis & sangui-
nis dñi, Apostolus ita testificatur: Et qui odit fratrem suū non diligit dominum, id
ēd fecerunt Iudæi. Hoc ait Salomon: Qui despicit pauperē afficit eum cōtume-
lia qui fecit illum. Qui negligit pauperem esurientē aut sitientem, aut nudum,
similis est Iudæis, qui dñm exuerunt, quicq; illi in potum dederūt acetum & fel. **B**
Itē qui accipit munera aduersus innocentes, nihil differt ab eo qui vēdidit dñm,
videlicet Iudæa. Nā & hic iustitiam quæ est Christus, vendit, quemadmodum ille
vendidit dominum. Et qui non iudicat pro orphano, neq; ius reddit viduæ, idē
est cum his qui struxerunt insidias domino, quicq; falso criminati sunt eū. In sum-
ma, quælibet quis fecerit erga proximum, ea perinde æstimantur quasi in do-
minum facta sint, qui nostra causa descendit, nostra causa mortuus est. Nā hunc
in modum ipse dominus loquitur in euangelio: Quādiu feceritis vni ex pusillis
his mihi feceritis. Ac rursus legis, quid operæ precium est & scire & obseruare.
Qui scortatur, propriam quidem animā perdit, cæterū idem cum Iudæis con-
tumelia afficit tēplum, & corpus domini. Etenim qui Dei tēplum corrumpit, p-
detur à domino, quæadmodum scribit Paulus. Rursus in q̄ regnat peccatum, ni-
hil differt à Iudæis negantibus ac dicētib; se nō habere regē dominum, nisi Ce-
sarem. Quisquis autē victus tenetur à voluptatibus, imò potius qui se illis oble-
ctat, ne nesciat, q̄ ipse quoq; postulat Barrabā, quemadmodum fecerunt Iudæi,
dominumq; occidit. Similiter enim Iudæi improbos Barrabæ mores amantes,
virtutem repulerunt. Sciāt autē qui fide robustus non est, se talē esse, quales erāt
illi diffidentes quum dicerent: Si filius est Dei, descendat nunc de cruce, & cre-
demus ei, quandoquidē & illi ob diffidentia loquebātur ista. Quid igitur de his
faciendum est: Nihil aliud, q̄ vt credamus Christo, & iuxta huius doctrinam vi-
tam agamus quemadmodum & Paulus ait: Imitatores mei estote, sicut & ego
Christi, Iudæorumq; fugiamus & amicitiam & incredulitatem & sannas & fa-
bulas, & genealogias interminatas, quæ quæstiones præbent potius quàm edi-
ficationem Dei, quæ est in fide, sed adhæreamus cruci, ac deinceps vitā agamus
illa dignam, vt iisdem vocibus vtamur cum Paulo. Absit vt ego gloriē, nisi in
cruce domini Iesu Christi. Nam si hoc modo vitam instituemus, si in Christo fi-
duciam

Cruce quō
toleranda
Christia-
nis.

Cduciam collocabimus, cognoscemus eiusdem ascēsum in coelos, & ad patris de-
xeram cum maiestate confessum, & angelorum subiectionem videbimus, &
alterum illius ad nos cum gloriā reditum, quem expectant angeli, celebrant san-
cti, omnes autem videntes exultant, gaudentes in Christo Iesu, per quem patri
gloria & imperium in secula seculorum. Amen.

D. ATHANASII AR- CHIEPISCOPI ALEXANDRINI.

De hoc quod dictum est in Euangelio. Quicumq; dixerit
verbum aduersus filium hominis, remittetur ei. Qui
vero dixerit contra spiritum sanctū, non remit-
tetur ei, nec in hoc seculo, nec in futuro.

Liber I.

D

QVOD literis tuis mihi significaras de di-
cto euangelico, ignosce charissime, consci-
entiam habens bonam. Verebar enim pror-
sus ingredi quæstionis huius profundum,
ne si eò me demississem cogitatione, exor-
sum inuestigare deficerent vires ad extra-
hendum illic abditam profundam intelli-
gentiam. De hoc igitur in totum silere vole-
bam, ac solis ijs quæ antehac scripta sunt cō-
tentus esse. Cæterū quoniam coniectabā
fore, vt rursus eadem de re pergeres ad me
scribere, compuli me ipsum, vt meam qualē-
cunq; sententiam, quam super hoc didici,
perscriberem, confidens futurum, vt si quidem scopum attigerimus, amplectar-
is propter eum qui docuit, sin minus, non culpes, sciens videlicet nostram so-
cordiam & imbecillitatem. Dictum itaq; sic habet: Cū tam multa signa fierēt
in euangelio, pharisæi dicebant: Hic non eicit dæmonia nisi in Beelzebub
principe dæmoniorum. Dominus autem sciens cogitationes illorum, dixit illis:
Omne regnum diuisum aduersus semetipsum, desolatur: Cumq; dixisset: Quod
si in spiritu Dei eicio dæmonia, profecto peruenit ad vos regnum DEI, mox
inferi: Propterea dico vobis: Omne peccatum & blasphemia remittetur vobis
hominibus, sed in spiritum blasphemia, non remittetur. Et quicumq; dixerit ver-
bum aduersus filium hominis, remittetur ei, qui verò dixerit aduersus spiritum
sanctum, non remittetur illi, neq; in hoc seculo, neque in futuro. Tu verò quæ-
rebas quam tandem ob causam blasphemia in filium remitteretur, cæterū in
spiritum sanctum blasphemia non habeat remissionem, nec in præsentī seculo,
nec in futuro. Veteres quidem videlicet Origenes vndiquaq; doctus & indu-
strius, neq; non Theognostus ille admirandus (Nam in horum commentarios
incidi, cū tuas accepissem literas) ambo super hoc loco scribunt, dicentes hanc
esse blasphemiam in spiritum sanctum, cū ij quos Deus dignatus est dono
sancti spiritus in baptismo, relabuntur in peccatum: eoq; negant illis reliquam
esse veniam, quemadmodum Paulus in epistola ad Hebræos dicit: Impossibile
est

πολυμαθῆς
ἢ φιλόπο-
νος
Origenis
& Theo-
gnosti opi-
nio.
Cap. 6.

c ij est

est enim eos qui semel illuminati sunt, degustaueruntque bonum Dei verbum, ac virtutes futuri seculi, & prolapsi sunt, denuo renouare ad poenitentiam. Si quidem Origenes de talium condemnatione loquitur hunc in modum: Deus quidem & pater ad omnia peruenit, omniaque continet, animata pariter atque inanima, rationalia simul & rationis expertia. Filij vero virtus ad sola ratione prædita pertingit. Quo in ordine sunt catechumini & gentes, que nondum crediderunt. Spiritus vero sanctus ad eos solos pertinet, qui ipsius in baptismatis dono participes facti sunt. Itaque cum peccant catechumeni & pagani in filium quidem peccant, eod quod in ipsis est, quemadmodum iam dictum est, possunt tamen veniam consequi, si adepti fuerint donum regenerationis. Verum ubi iam baptizati peccauerint, eiusmodi iniquitatem ad spiritum sanctum aiunt pertingere, propterea quod peccauit is, qui iam erat in spiritu, eoque non remitti poenam aduersus illum peccanti. Theognostus autem addidit hæc, qui semel atque iterum terminos prætergressus est, minus feret supplicij, qui vero tertio contempserit, nullam veniam consequi potest. Primum autem & secundum terminos appellat catechesin, hoc est, initiationem de patre & filio, tertium vero, qui est in consummatione mysteriorum, ac sermone qui traditur in communicatione spiritus, idque confirmare volens adducit illud quod dictum est à seruatore discipulis: Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis capere, sed cum venerit spiritus sanctus, docebit vos; post subiicit, tanquam ihs qui nondum capere valerent perfecta, loquitur seruator, accommodans sese ad illorum imbecillitatem. Perfectis autem adest spiritus sanctus. Verum ex his nequaquam aliquis dicere poterit, quod doctrina spiritus excellentior sit doctrina filij, sed quod filius sese demittat ad imbecillitatem imperfectorum. Spiritus autem signaculum est eorum qui perfecti sunt. Proinde non ideo irremissibilis & incondonabilis est blasphemia in spiritum, quod spiritus maior sit filio, sed quod imperfectis detur venia, ihs vero qui gustauerunt celeste donum, quique perfecti sunt, nulla relinquatur ad veniam excusatio, aut poenae deprecatio. Hæc quidem illi. Ego vero ex his quæ didici, arbitror vtriusque sententiam nonnulla egere probatione considerationeque, si forte in illorum verbis lateat aliquid sensus profundioris. Manifestum est enim, quod filius cum sit in patre, in his est in quibus est & pater. Nec abest spiritus sanctus. Indiuidua enim est, sancta & perfecta, & beata trinitas. Præterea si cuncta per filium facta sunt, cunctaque per illum consistunt, qui possit esse extra ea quæ condidit? Quoniam autem illa non procul absunt ab eo, consequens fuerit & illum esse in omnibus, ut necesse sit, quisquis in filium peccat, aut blasphemiam dicit, eum & in patrem & in spiritum sanctum peccare. Quod si sanctum lauacrum tantum datum esset in nomine spiritus sancti, probabiliter dicerentur baptizati peccare in solum spiritum sanctum. Verum quoniam datur in nomine patris, filij & spiritus sancti, & hoc modo perficitur quisquis baptismum accipit, necessario consequitur, eos qui post baptismum transgrediuntur, in sanctam & inseparabilem trinitatem committere blasphemiam. Sed operæ precium fuerit hoc quoque perpendere & considerare. Si dominus hæc loquutus fuisset ad eos, qui lauacrum per quod renascimur acceperant, nimirum pharisæos, quique participes fuerant facti doni spiritus sancti, erat probabilis hæc istorum sententia, veluti dicantur hæc in eos qui relapsi fuissent, & ob id peccassent in sanctum spiritum. Verum si nec lauacrum acceperant, sed in eos potius dictum est, qui Ioannis baptismum contemnebant, quomodo hos inculpauit, tanquam blasphemos in spiritum sanctum, cuius nondum erant facti participes? Neque enim dominus hæc in genere dicebat, neque post futuris poenam comminabatur, sed potius accusans pharisæos, tanquam iam tantam

Theogno
sti opinio.

Cōfutatō

Alterā cō
futatō.

C tanta blasphemiae factos obnoxios, loquutus est hoc dictum dominus. Porro cum pharisæi sic accusentur nondum accepto baptisate, non poterit hoc dictum ad eos qui post lauacrum transgressi fuerint accommodari, præsertim cum eos non generaliter de peccato sed de blasphemia accusarit. Nam hoc interest, qui peccat, legem transgreditur, qui blasphemiam dicit, aduersus ipsam deitatem impietatem committit. Itaque cum seruator illos de multis peccatis accusasset, veluti quod præceptum Dei de honorandis parentibus pecunie causa violarent, quod prophetarum monita repulissent, quod ex domo Dei fecissent domum negotiationis, nihilo secius hortabatur illos ad poenitentiam. Verum cum iidem dicerent, quod præsidio Beelzebub eijceret dæmonia, non simpliciter hoc peccatum, sed blasphemiam dicebat esse tantam, ut nec condonari culpa, nec poena remitti posset ihs qui talia fuissent ausi. Alioqui si ihs qui post lauacrum peccant veniæ gratiam ademit hoc dicto, eosque manet commissorum vltio nec euitabilis, nec remissibilis, quomodo Apostolus ei quidem qui Corinthi poenitentiam egerat, decernit eandem charitatem? Galatas autem qui relapsi fuerat, parturit donec denuo formetur in eis CHR I ST V S. Nam in hoc quod dicit denuo, declarat eos antè in spiritu fuisse consummatos. Cur autem Nouatum inculpamus, quod tollat poenitentiam, docens, quod nullam veniam adsequantur, qui post lauacrum peccauerint, si hoc dictum est ad eos, qui post baptismum peccant? Nam illud dictum quod positum est in epistola ad Hebræos, non excludit peccantium resipiscentiam. Verum declarat vnum esse baptismum catholicæ Ecclesiæ, nec iterari posse. Hebræis enim scribebat, ac ne putarent iuxta legis consuetudinem, occasione poenitentiae, esse multas quotidie lotiones, ideo hortatur quidem ad poenitentiam, sed non esse nisi vnicam renouationem per baptismum, nec repeti posse declarat, quemadmodum & in alia dicit epistola. Vna fides, vnum baptismum. Non enim dixit: Impossibile est poenitere, sed impossibile per occasionem poenitentiae renouari. quæpiam est nobis. Plurimum autem interest. Nam cum poenitet homo, cessat quidem à peccando, sed habet vulnere cicatrices. Cæterum qui baptizatur, veterem quidem hominem exuit, renouatur autem, ut denuo renatus, per spiritus gratiam. Hæc sanè perpendenti mihi, maior sese offert in hoc dicto sensus profunditas. Quapropter multis precibus prius inuocato, qui sedit super puteum, quique super mare ambulauit, domino, ad dispensationem quæ pro nobis in eo facta est, reuertor, si quem forte ex hac queam sensum in hac lectione latentem adipisci. Tota quidem igitur diuina scriptura hanc dispensationem annunciat prædicatque, sed per hoc maximè quod Iohannes prædicauit, dicens: Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Deinde Paulus scribens: Qui in forma Dei cum esset, non rapinam existimabat esse æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, & habitu reperiens ut homo, humiliavit seipsum, obediens factus usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter hoc enim cum esset Deus, factus homo. Ut Deus excitauit mortuos, eum etosque sanauit verbo, & aquam vertit in vinum. Nec enim hæc erant hominis facta. Ut autem corpus gestans, sitit, fatigatus est, & passus est. Neque enim hæc erant propria diuinæ naturæ. Et ut Deus quidem dixit: Ego in patre, & pater in me. Velut autem corpus gestans arguebat Iudæos. Quid me queritis interficere, hominem qui veritatem loquutus sum vobis, quam audiui à patre? Facta sunt autem hæc non separatim, iuxta rerum quæ gerebantur qualitatem, ut alia essent corporis absque deitate, alia rursus deitatis absque corpore, sed coniunctim fiebant omnia, & vnus erat dominus, qui hæc omnia mirabiliter sua ipsius gratia operabatur. Expuit enim humano more, & spiritum habebat vim

Peccatum
et blasphe
mia quid
differant.

Nouatus.

Impossibi
le est reno
uare, quò
intelligen
dum.

Ad Arrat
nos.

diuinam; per hoc enim effecit, ut eius oculi qui erat à natiuitate cæcus, visum A recipere. Item cum vellet ostendere se esse Deum, humana lingua declarans hoc dicebat: Ego & pater vnum sumus. Sola autem voluntate sanauit, tamen porrecta manu erexit socrum Petri febricantem, & archisynagogi filiam iam defunctam à mortuis excitauit. Proinde hæretici quidem iuxta suam quisque doctrinam insanierunt, & alij nihil cernentes in seruatore nisi corporalia, negabant illud: In principio erat verbum; alij rursus, ea quæ sunt diuinæ naturæ cōtemplantes, ignorauerunt illud; verbum caro factū est. Cæterum fidelis & apostolicus vir, sciens domini charitatem erga genus humanum, ubi videt signa deitatis, admiratur corpore indutum dominum; rursus considerans ea quæ sunt corporis propria, supra modum obstupescit, animaduertens in illis vim operantis deitatis. Cum autem ad hunc se modum habeat ecclesiastica fides, nonnulli flectentes oculos ad humana, cum vident dominum sitientem aut fatigatum aut morientem, si tantum garriant aduersus seruatorem, velut aduersus hominem, peccant quidem grauiter, possunt tamē si cito resipiscant, adipisci veniā, cū excusare possint corporis imbecillitatē. Rursus cum alij quidem contēplantes diuinitatis opera, dubitant de corporis natura, peccāt quidem & isti grauissimē, quod cum videant edentem ac morientem, tamen imaginantur esse phantasma. Attamen hoc quoque Christus facile potest ignoscere poenitentibus quod & isti habeant quod excusent, videlicet opera modum humanæ naturæ superantia. Verum posteaque vtriusque generis inscitiam cæcitatemque supergressi, qui videbantur habere legis scientiā, quales tum erant pharisæi, in insaniam verli fuerant, & ipsum verbum in corpore versans, pertinaciter abnegabant, aut etiā deitatis opera diabolo aut huius dæmonibus attribuebāt, merito pro tali impietate poenam habent irremissibilē. Nam & diabolum habebant pro Deo, & eū qui verē, & ipsa Deus erat, existimabant nihilo plus in operibus posse, quā dæmones. In B hanc igitur impietatem prolapsi fuerant illius temporis iudæi, ac iudæorum pharisæi. Quum enim seruator exhiberet opera patris, nam mortuos excitabat, cæcis visum donabat, claudis dabat ingrediendi facultatem, surdis aperiebat aures, mutis præstabat vt loquerentur, declarabatque creaturam sibi subditā esse, imperans vêtis, & super ipsum ingrediens mare, turba quidē stupebat & glorificabat deū, cæterum mirabiles illi pharisæi, talia facta dicebant esse Beelzebub, nec verebantur dementēs, Dei potentiam adscribere diabolo. Vnde merito seruator declarabat illos committere blasphemiam, quæ nec excusari, nec remitti posset. Nam donec respicientes ad humana claudicabant animo, dicentes: Nonne hic est ille fabri filius, & quomodo iste nouit literas, quum non didicerit? Et quod facis de teipso signum; & descendat nunc de cruce, & credemus eis ferebat illos, ac velut in filium hominis peccarent, dolens super illorum cæcitate, dicebat: Si nouissetis & vos quæ ad pacem. Nam & magno illi Petro, quasi de homine loquuta fuisset ostiaria, itaque respōdisset illi Petrus, dñs flenti dedit veniā. Verum ubi iam lapsi conciderūt, & ad maiorem deuenerunt insaniam, adeo vt Dei opera dicerent esse Beelzebub, non amplius tolerabat eos. Si quidem in spiritalē illius virtutem cōmittebant blasphemiam, dicentes eum qui hæc faceret, non esse Deum, sed Beelzebub, eoque velut ausos non ferenda, æternis addixit supplicijs. Nam id audere dicere, perinde erat, ac si videntes ordinationē mundi, & circa hunc numinis providentiam, dicant creaturam à Beelzebub esse conditā, & solē Beelzebub obtēperantē oriri, & propter hūc stellas volui in cælo. Quæ admodum enim hæc opera sunt Dei, ita erāt & illa patris opa. Quod si illa erāt Beelzebub, necessario consequitur & hæc esse Beelzebub. Et ubi iam superest illis illud: In principio fecit Deus cælum & terram, verum nihil habet nouū aut mirū hæc illorum

C lorum insaniam. Quandoquidē & horū patres simili mente pediti in eremo, cū paulo exissent ex Aegypto, vitulū finxerunt, eique bñficia à Deo profecta accepta ferentes dicebant: Hi dii tui Israel, qui reduxerunt te ex terra Aegypti. Ob hæc itaque blasphemiam, ex his qui tum talia fuerāt ausi protinus haud pauci, sed plurimi sublati sunt. In posterum autē denunciabat illis Deus, dicens: Quocumque die visitauero adducam super illos pectm ipsorum. Nam quidam & illi de panibus & aqua murmurabant, hæc tenus illos tolerabat Deus, quasi si qua nutrix filij sui tædium in nutriendo toleraret. Verū ubi iam ad maiorem deuenerant insaniam, & quæ admodum canit aduersus eos spiritus, mutauerunt gloriā eius similitudine vituli comedentis gramen, hic cū essent ausi non ignoscenda, pceptum acceperunt, vt ait scriptura, de fabricando vitulo quē fecit Aaron. Itaque cum nunc quoque similia auderent Pharisæi, similē à seruatore tulere sententiam, pro meritis quæ ab illis & tum receperat & nunc recipit dñs creditus esse Beelzebub, vt illos in æternum ignis qui præparatus est de uoret, vnā cū ipso Beelzebub. Neque enim iam cōparationem vllā faciens inter blasphemiam in ipsum dictam & in spiritū sanctū, talia dixit: Nequaquam, sed pueniens docuit quod omnia quæ habet pater essent filij, & quod ab ipso spūs accepturus esset, quodque idē spiritus glorificaturus est & filiū, quodque nequaquam spiritus daret filium, sed quod filius spiritū præberet discipulis, ac per hos cæteris qui in ipsum crederent. Non igitur ad eum modum loquutus est seruator, sed veluti blasphemiam in ipsum dicta, in ambos fore dicta, altera quidem minor, altera grauior, hæc locutus est dominus. Siquidem ipsi Pharisæi vtramque dixerant. Nam & hominem quum viderent, impetebant illum conuictijs. Vnde huic sapientia hæc: Et, quinquaginta annos nondum habes & Abraham vidisti: Et patris opera conspicientes non solum abnegabant illius diuinitatem, verum etiam loco diuinæ naturæ dicebant in eo esse Beelzebub, & huius esse opera. Propterea tanquam vtraque in ipsum diceretur, cum altera blasphemiam esset leuior, propter humanam imbecillitatē, altera grauior propter deitatem, ob id grauiorem pronunciauit aduersus eos vindictam non remittendam, vnde licet discipulos suos obiter animans ac dicens: Si patrem familiās vocauerunt Beelzebub: seipsum dicebat esse patrem familiās, in quem iudæi tales blasphemias iacerent. Quod si iudæi dicentes in Beelzebub, nullum alium quam ipsum dominum afficiebant conuictio, perspicuum est quod dicebatur. Sin in spiritum sanctum dicta blasphemiam, in ipsum dominum dicitur, simul & totum dictum ad ipsum pertinere significabat seruator ista loquens. Ipse est enim totius mundi pater familiās, Neque enim grauari oportet eadem, certitudinis causa, denuo dicere. Sitire, fatigari, dormire, cædi alapis, edere hominum sunt propria, opera verò quæ fecerat dominus, non sunt hominum, verum Dei erat illa facere. Quum igitur quidam, sicut dixi prius, hæc videntes in dominum velut in hominem dicebant conuictia, leuiori supplicio damnabantur, quàm hi qui Dei opera tribuebant diabolo. Tales enim non solum sancta proijciunt canibus, verum etiā Deum cōparant diabolo, & quod lumen est, dicunt esse tenebras. Hanc igitur Pharisæorum blasphemiam non esse remittendam Marcus addidit, dicens: Quicumque verò blasphemiam dixerit aduersus spiritum sanctum, non habet remissionē, sed reus est æterni delicti, quia dicebant: Spiritum immundū habet. Et ille qui cæcus fuerat à natiuitate visu recepto testificabatur. A seculo non est auditum; quod aliquis aperuit oculos cæci nati nisi hic esset à Deo, non posset facere quicquam. Ac turba mirantes super his quæ fiebant à dño, dicebant: Hæc verba non sunt habentis demonium. Num demonium potest aperire oculos cæcorum? Cæterum pharisæi qui putabantur imbuti lege, qui dilatabant simbrias, qui sese venditabant tanquam plus aliquid sciret cæteris, ne sic quidem erubescerent, sed iuxta id

quod scriptum est: Infelices immolabant dæmonio, & non Deo, dicentes dominum habere dæmonium, Deiq; opera esse dæmoniorum. Hoc aut illis accidit non ob aliud, nisi tantum ut negaret eum qui hæc condidit Deum esse, Deiq; filium. Etenim si esus & corporis aspectus demonstrabat eum esse hominem, cur non & ex operibus perspiciebant illum esse in patre, & patrem in illo? Verum, nolent perspicere. Sed illi potius habebant Beelzebub in ipsis loquentem, ut ex humanis quidē eum tantū hominē esse putarent, ex operibus autē quæ erāt Dei propria, non similiter illum Deum esse profiteretur, sed pro illo Beelzebub qui in ipsis erat faceret Deum, ut cum illo deinceps æterno cruciarentur incendio. Quin & ipsa lectionis observatio videtur minī tale quiddā significare, demonstrans vtrāq; blasphemiam ad eundē dominum peruenisse, eoq; cum de seipso loqueret & filiū hominis dixisset & spm̄, ut ex illo quidē ostenderet sese corporeum esse, ex spiritu vero spiritalem suā & intelligibilē, verissimamq; deitatem declararet. Nam posse consequi veniam, retulit ad filiū hominis, ut significaret corporeā ipsius naturā. Cæterū blasphemiam aduersus spiritū non remittendam, declarauit ad spiritum pertinere, ut verbis distinguens spiritū ab hac corporea natura, suam ostēderet deitatem. Hanc autē sermonis formam etiam in Ioannis Euangelio perspexi, ubi quum de corporis cibo differēs, videret eo sermone multos offensos, ait dominus: Hoc vos scādalizat, si igitur videritis filium hominis ascendente vbi erat prius: Spiritus est qui viuificat, caro nō prodest quicquam, verba quæ ego locutus sum vobis spiritus sunt & vita. Et hic si quidē vtrūq; de se prædicauit, carnē & spiritum, ac spiritū à carne distinxit, ut non tantum quod videbatur, sed hoc etiā quod in illo erat inuisibile credentes discerent, qd ea quæ loquebat non essent carnalia, sed spiritalia. Quot enim hominibus suffecisset corpus ad esum, ut hoc totius mundi fieret alimētum: sed hac de causa meminit ascēsus in cœlum filij hominis, ut corporalem cogitationem ab eis auelleret, & posthac discerēt carnem de qua fuerat loquutus, cibum è supernis cœlestem & spiritualement alimonia ab ipso dari. Quæ enim dixi vobis, inquit, spiritus sunt & vita. Quod idem valet ac si diceret. Quod quidem ostēditur oculis ac datur, pro mundo dabitur alimonia, ut spiritaliter hæc in vnoquoq; distribuatur, fiatq; omnibus conseruatoriū ad resurrectionē æternæ vitæ. Sic & Samaritanā dominus abstrahēs à rebus sensibilibus, spiritum appellauit Deū, ne post eā corporaliter sed spiritaliter cogitaret de Deo. Sic & propheta contemplans verbum carnem factum dixit: Spiritus faciei nostræ, Christus dominus, ne quis ex eo quod oculis patebat putaret dominum nihil aliud esse q̄ hominem sed audies spiritū, cognosceret Deū esse in corpore. Ergo iam vtrūq; perspicuū esse poterit, qm̄ qui dñm considerat de seipso loquentē, si tantū ea spectet q̄ sunt corporis, nō credens autē dicat. Vnde huic sapientia hæc, peccat quidē, ac tanquam in filium Dei dicit blasphemiam. Cæterū, si videat illius opera, quæ fiebat per spiritū sanctū, dicatq; eum qui illa faceret nō esse Deū, neq; ipsum filium Dei, sed ea tribuat Beelzebub, manifestam admittet blasphemiam, negās illius diuinam naturā. Etenim cum in Euangelico sermone, sicuti crebro dictū est, dicit se filium hominis, demonstrat naturā suā carnalē ac humanā. Vbi verò spiritū nominat, hoc agit, ut declarat ipsius esse sanctū spiritū, in q̄ omnia faciebat. Vñ eum opa faceret dicebat: Si mihi nō creditis, vel opibus credite, uti cognoscatis q̄ ego in patre, & pater in me. Porro cū esset corporaliter immolaturus seipm̄ pro nobis, hac ipsa de causa profectus Hierosolymā, dicebat discipulis suis: Dormite & requiescite, ecce appropinquat hora, & filius hominis tradetur in manus peccatorū. Nā opera quidē efficiebat, ut Deus verus esse crederetur, sed mors declarabat ipsum verē gestare corpus, eoq; congruenter eum qui tradebatur appellabat filiū hominis.

Nam

C Nam verbum immortale est, & intangibile, & ipsum est vita eterna. Verum ne ipsi quidem credidēre iudæi, ac ne ea quidem ex his quæ populus aperiebat, oculo videre voluerunt. Vnde rursus placide redarguit illos dominus, dicens: Si præsidio Beelzebub ego eicio dæmonia, filij vestri cuius præsidio eiciunt? Ideo ipsi erunt iudices vestri. Quod si spiritu Dei eicio dæmonia, nimirum peruenit ad vos regnum Dei. Et hoc loco dixit in spiritu Dei, non quod minor esset spiritu, aut quod spiritus ea operaretur in ipso, sed ut rursus declararet, quod quum esset verbum Dei, ipse per spiritum operaretur omnia, simulq; doceret audientes, quod quatenus opera spiritus ad Beelzebub referebant dementes, simul & ex impuro spiritu dicerent hæc proficisci. Qua fronte igitur quum hæc audeat iudæi, postea valent accusare gentes, eod quod sibi fingunt simulaera, hisq; nomē Dei tribuerunt. Par enim est horum infania illorum infanij. Et fortassis horum scelera sunt illorum ausis maiora, propterea quod cū super hoc legem accepissent, tamen per legis transgressionem Deum affecere contumelia. Quid autem faciant qui tales blasphemias committunt, quum legerint Prophetam Esaiam, audierintq; signa aduentus Christi hæc esse, cæcis redditum visum, claudis ingressum, mutis loquelam, mortuorum resurrectionem, leproforum curationē, surdis patefactas aures. Nam horum etiam operum quem tandem volunt esse autorem? Etenim si dixerint Deum, se ipsos coarguent admisse impietatis in dominum. Nam quæ propheta præuidens dixit futura hæc ipse dominus adueniens fecit. Quod si præcipiti occupati audacia, non veriti fuerint dicere, quod illa quoq; præsidio Beelzebub facta sunt, metuo ne paulatim proficientes in impietate, vbi legerint quis dedit os homini, quis fecit surda strum ac mutum, videntem ac cæcum, aliaq; his similia, rursus infantes dicant has quoque voces esse Beelzebub. Nam cui tribuunt donū reddendi visum, huic & nō vidēdi causam ascribant oportet. Nam propheta sermo declarauit vtrūq; ab eodē fieri. Prorsus autem hoc dicentes tandem sentient & humani generis conditorem esse Beelzebub. Siquidem eius qui condidit, est habere potestatem eorum quæ condita sunt. Quum Moses dixerit: In principio fecit Deus cœlum & terram: & ad imaginem Dei fecit Deus hominem. Etiam Daniel libere loquatur Dario: Non venero idola manu facta, sed Deum viuentem, qui condidit cœlum & terram, quiq; dominium habet omnis carnis, nisi rursus versa sententia dixerint, cæcitatem, claudicationem aliaq; corporū vitia à conditoris correptione proficisci. Cæterum horum curationem, & in eos qui affliguntur bñficentiam, opus esse Beelzebub. Verum hæc excutere leuitatis est. Nam istiusmodi stultiloquentia cum impietate coniuncta est, dementiū est, & plus q̄ mente captorū, eod quod non salte potiora per comparationē tribuunt Deo, sed Beelzebub ascribunt infanti. Nō enim istis curæ est si corrumpant diuinarum scripturarum dogmata, tantū ut negent Christi aduentum. Verum alterum erat impijs faciendum, ut aut ex corporalibus non despicerent dominum ut hominem, aut ex operibus nimirum, confiterentur illum verum Deum, sed omnia præpostere faciebant, cum hominem cernerent, ut homini conuitiabantur, rursus diuina conspicientes opera, negabant deitatem, & confugiebant ad diabolum, existimantes cum talibus ausis se posse effugere, ne ab ipso verbo cui fecerant contumeliam condemnarentur. At magi quidem incantatores ac venefici Pharaonis, tametsi multa tentarant, tamen videntes prodigia, quæ per Moysen fiebant, submisere sese, tergaque dederunt dicentes, digitum esse Dei, qui ista faceret: Pharisei verò & scribæ quum totam Dei manū viderent operantem, cernerentque tum plura, tum maiora quam viderant illi, quæ per Christum seruatorem fiebant, ea dicebant à Beelzebub fieri, quem magis quoq; tametsi peculiariter erat ipsorum Deus Beelzebub tamen

men

Christus
spiritus.

Eucharistia.

men confitebatur eum, ne minimum quidem illorum facere posse. Quis igitur A
fermo, istorum insignem insaniam, verbis possit assequi; aut quis (vt inquit Pro
pheta) queat aliquid cum eorum iniquitatibus conferre; Nam prae sese & iustos
reddiderunt Sodomitas, vicerunt gentium ignorantiam, & magorum Pharaon-
nis vecordiam superant, neq; cum vllis conferri possunt, nisi cum ijs qui cum Ar-
rio insaniunt, quod vtriq; in eandem insaniam inciderint. Nam ludaei cum vide-
ant opera Dei per filium, tribuebant ea Beelzebub. Arrianus verò cum eadem vi-
deant opera, creaturis annumerant dñm ea facientē, dicentes illum esse, ex non
extantibus, nec fuisse priusquam fieret. Ac Pharisei quidem cum viderent do-
minum in corpore murmurabant dicentes: Cur tu cum hominis, facis te ipsum
Deum; Hi verò cum Christo belligerantes, cum vident illum patientem ac dor-
mientem, blasphemis impetunt, dicentes: Qui ista patitur non potest esse verus
Deus, nec filius eiusdē cum patre naturae. In summa, si quis velit vtrorumq; per-
uersam intelligentiam inter sese collatam expendere, comperiet, vt dixi, illos si-
mul in profundum marinae dementiae prolapsos esse, ideoq; tum his, tum illis vl-
tione fore non remittendam, pronunciauit dominus dicens: Qui verò dixerit
aduersus spiritum sanctum, non remittetur ei, nec in hoc seculo, nec in futuro.
Idq; iure meritoq;. Quam enim implorans inuenire poterit propitiationem qui
negat filium, aut quā vitam, quam ve requiē expectabit, qui repulerit eū, qui di-
cit: Ego sum vita. Et: venite ad me oēs qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiā
am vos; Ergo cū hi hoc modo dēt poenas, pspicuum esse debet, qd ij qui conser-
uant pietatem aduersus Christum, vtramq; naturam illius adorantes, & eā que
est secundū carnē, & eam q̄ est secundum spiritū, nec ignorātes illū esse filiū Dei,
neq; negantes filium hominis esse factū, verum credentes quod in principio
erat verbum, & verbum caro factum est, regnaturi sunt in aeternum in coelis, iux-
ta sancta promissa eiusdem domini & seruatoris nostri dicentis: Abibunt illi B
quidem in cruciatum aeternum, iusti verò in vitam aeternam. Hac tibi breuiter
ex his quae didici scripsi, tu verò non vt absolutam doctrinam, sed tantum, vt oc-
casionem à me datam accipe, iam quod super est tibi sensum exactissimum, tum
ex Euangelij verbis, tum ex Psalmis decerpens, collige veritatis manipulos, vt te
quoq; istos portante, loquantur qui dicunt: Venientes autem venient cum exul-
tatione, portantes manipulos suos, in Christo Iesu domino nostro, cui cum patre
sanctoq; spiritu, gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

Arrius
blaspheme-
mus.

D. ATHANASII AR- CHIEPISCOPI ALEXANDRI

ni, de eo quod scriptum est: Euntes in vi-
cum qui contra vos est.

Liber.

VI. ea quae super terram sunt sapiebant, Dei praeceptum
negligebant, & in huius vitae facultatibus laborabant; hi
priusquam eis contingeret inuenire bona, in ignorantia
versabantur. Arbitror enim & sapientissimum illum Salo-
monem hac de causa dicere: Tempus est querendi, & tem-
pus est perdendi. Peccasti, quiesce. Nam & quondam ver-
sans in ignorantia, perniciem accersisti animae tuae, tamen
nunc tempus est vt quaramus eam. Quemadmodū & dominus noster in Eua-
gelij

C
gelij docet, dicens: Querite, & inuenietis. Quando autem inueniemus eam, nō
si nunc; posteaq; dominus adueniēs, soluit nos à diaboli vinculis. Sicut & beatus
Apostolus docet, dicens: Ecce nūc tēpus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Adest
igitur tempus, amittendi peccatum, qd nobis offundebat tñbras. Tēpus inuitat
ad querendū quod aberrarat, vt soluamur à vinculis. Venit em̄ ille q̄ vinctos sol-
uit, qui erigit elisos; venit, qui praedicat remissionem captiuis, ac caecis reducem
visum. Tunc enim saliet vt ceruus, is qui claudus erat, & explanata erit lingua
balborum. Quanquam & alioqui, adijciamus animum ad id quod dictū est. Ex-
citat enim nos ad desiderium Salomonis dictum, cum ait: Tempus querēdi, &
tempus amittendi. Postq; enim multo iam tempore aberrarat genus humanum,
diaboliq; versutia perditū erat, accidit tēpus q̄rendi illud, atq; à captiuitate reuo-
candi, eq; vinculis liberandi. Oportebat enim nos querere discereq;, quod litera
quidem occidit, spiritus autem viuificat. Hoc igitur perfecto, tempus erat amit-
tēdi simul in litera sitam vmbra, propterea quod vsq; ad tempus correctionis
illa fuerant imposita. Verū simul atq; apparuit quod erat perfectum, antiqua
tū est id quod erat ex parte. Quum enim essem paruulus, loquebar vt paruulus,
cū verò factus sum vir, irrita feci quae erant paruuli. Nimirum ipse seruator dī-
cit: Qui inuenit animam suam, perdet eam, & qui perdiderit animam suam pro-
pter me, inueniet eam, hoc est, qui quaesierit animam suam, & inuenierit eam in
peccatis, festinet illam perdere, nec sinat illam in malitia demorari, vt opportu-
nitate data, denuo quaesitam inueniat in virtute. Quisquis em̄ extra supplicium
voluerit animam suam inuenire, in praesenti perdet eam, vt Christum lucrificat.
Quid aut sit hic animam perdere, docet seruator, non vt exitiū animabus no-
stris accersamus, sed vt in tempore martyrij, cū est testimonium perhibēdum
Christo, non parcamus, non possessionibus, non liberis, non parētibus, non cor-
pori, postremò, ne ipsi quidem animae, sed tradamus nos ipsos vsq; ad mortem, vt
quemadmodum dicebam, inueniamus animam nostram in regno caelorum.
Nam ita docet seruator, dicens: Qui amat patrem aut matrē plus quā me, non
est me dignus; Si quis igitur vult inuenire animam suam, perdet eam in hoc tē-
pore. Perdenda est igitur in nobis malitia, vt quaesitam virtutem inueniamus.
Nam nisi quis desistat ab iracundia, quomodo mansuetudinis habebit curam?
Nisi quis profligat à sese debellatā scortationē, quō profitetur pudicitiam; Pri-
mum enim oportet nos amittere, studiū & amorem oēm pecuniae, & idololatri-
am, atq; ita demū querere paupertatem & religionē. Quasiui enim, inquit, quē
diligebat anima mea, quasiui eum, & inueni eum, & induxi eum in domo ma-
tris meae, & in conclauē eius quae concepit me. Nam his verbis designatur Chri-
stus, qui propter peccata nostra descendit è caelo, conceptus ac natus est, & in prē-
sepe reclinatus, donec seruaret hominū genus. Hic siquidem parcens nobis, nūc
q; mittit suos discipulos in vicū, qui erat ex aduerso, dicēs ad illos: Euntes in vi-
cum qui contra vos est, inuenietis pullum alligatum, soluite & adducite ad me.
Eunt apostoli, solunt pullum, sicut praeceperat dominus. Ceterum magnorum
est virorum soluere pullum charissimi, magnorum inquam, non statura corpo-
ris, sed magnorum fide & charitate ac iustitia, magnorum prudentia, fortitudi-
ne ac virtute. Qualis praedicatur fuisse Moses, veluti cū de illo dicit Apostolus:
Fide Moses grandis factus, recusauit dici filius filij Pharaonis. Quin & Isaac pro-
ficiens magnus factus est. Nam eorū qui hoc pacto magni sunt, est soluere pullū
hunc. Atq; vtinam & ipse tantus essem, vt valeam hunc pullum à vinculis solue-
re, quando quidem nemo nostrum est, qui nō sit alligatus peccatorum vinculis,
teste scriptura, quae dicit: quod quisque suorum peccatorum funibus stringitur.
Optemus igitur, vt ad nos quoq; mittat Iesus discipulos suos, q̄ soluant à vinculis
quibus

Perdere
animā qd
sit.

Auaritia
idolola-
tria.

Hebr. 11

quibus alligamur omnes. Nam alius nostrum vinctus est avaritia, alius irretitus scortatione, alius temulentia colligatus est, alius captus tenetur ab inanis gloriae siti, hic rursus fraudat, ille rapit rem proximi ac pauperis, alius usura super usura accipit, denique omnes aegrotamus inopia iustitiae, omnes opus habemus curatione seruatoris. Opus inquam habemus illo, ut ad nos quoque mittat discipulos suos, qui nos soluant a diaboli vinculis. Sic enim ait discipulis suis: Ite in vicum qui ex aduerso est, inuenietis pullum alligatum, soluite eum, & adducite mihi. Ceterum quum audis vicum qui ex aduerso est, terrestrem locum intellige. Nam ipsa ciuitas est loci caelestis, quemadmodum scribit & beatus Apostolus: Non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus, cuius opifex & conditor Deus. Ac rursus idem ait: Sed accessistis ad montem Sion, ac ciuitatem Dei viventis Hierusalem caelestem, & ad multa angelorum milia congregata. Tales autem fuerunt omnes sancti, quotquot iuxta Paulum eo proficiscentes, hanc expectant ciuitatem. Audi ipsum dicentem: Nam si illius fuissent memores, unde eiectione fuerant, habuissent utique tempus redeundi. Nunc autem meliorem expectant ciuitatem, hoc est, caelestem. Tales erant sancti apostoli ac discipuli domini, qui cum Petro dicunt: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. Mittuntur igitur, ut pullum de quo dictum est, soluant. Nam seruatoris nostri aduentus & humanitas, reuocauit nos ex vico, qui erat ex aduerso, in suam ciuitatem caelestem, supernam Hierosolimam. Opinor enim quod propter Adae inobedientiam, eiectione fuimus a paradiso, & in vicum qui erat ex aduerso translati. Expulsi, inquit, Deus Adam, ac transtulit eum in locum qui erat ex aduerso paradisi voluptatis. Hunc igitur in vicum qui est ex aduerso, mittit Iesus discipulos suos, ut soluant, de quo dictum est, pullum. Ac vide num forte ob hominem eiectionem in locum, qui erat in regione paradisi, discipuli mittantur a Iesu in vicum a regione situm, ut soluerent pullum. Siquidem ideo venerat seruator, relictis nonaginta nouem ouibus quae non aberrarant, ut profectus quaereret erraticam. Et haec inuenta gaudet super illam, si mulque cum illa gaudent angeli super vno peccatore poenitentiam agente. Sed querendum est, an ob solum pulli ministerium, missi fuerint discipuli in vicum qui erat ex aduerso? Noui siquidem quod ante apostolos virtutes inuisibiles ministrarunt Iesu. Prorsus igitur & ipsas virtutes ab ipso doctas, dominus emisit vna cum Petro, in vicum qui erat ex aduerso, ut soluerent pullum. Audi Euangelistam de domino loquentem: Et ecce, inquit, angeli veniebant & ministrabant ei. Ceterum de humana natura Dauid clamat, dicens: Panem angelorum comedit homo, panem caeli dedit eis. Ne quis igitur in corpore versans, & in hanc vitam attractus, existimet sese in ciuitate esse. Nec enim potest, qui ea quae sunt carnis sapit, in hac magna reperiri ciuitate, sed talis adhuc in vico versatur. Siquidem prudentia carnis inimica est aduersus Deum. Proinde scire debet, quisquis vicum inhabitat, non administrat negocia rationis arbitrio, non militat mente, non imperat sibi ipsi. Sunt haec enim magnae illius ciuitatis propriae. Quum enim virtute rem publicam administrauerit, tum & cum sobrietate militabit, cum sapientia consultabit, cum continentia imperabit, tunc sanctorum imitator erit. Siquidem sancti non habent hic manentem ciuitatem, sed ut antea dictum est, futuram inquirunt, cuius opifex & conditor Deus. Audi siquidem Apostolum dicentem: Super terram ambulantes, in caelis conuersationem habemus. Et, nostram vero conuersationem in caelis est charissimi. Significat enim sanctus Paulus per hoc quod dicit, super terram ambulantes, profectum qui accedit his, qui post hanc vitam in caelis versaturi sunt. Profecti itaque discipuli, soluerunt pullum hunc: quandoquidem & discipuli possunt facere ea quae a preceptore dicuntur. Multi namque qui videntur esse Iesu discipuli, non quemadmodum

Discipulus potens
intra iussa
domini.

ab

ab ipso dicuntur, ita faciunt. Quin potius insidiantur ipsi preceptori, quemadmodum ille ter infelix & proditor Iudas. Qualis autem est pullus iste dilecti, ut non vnum habeat dominum, sed ut multos? Dicebant enim ad discipulos domini pulli: Cur soluitis pullum? Videlicet si sensibilis fuisset pullus iste, an non suffecisset vnum dominum illi assidere? Nunc vero multi sunt illius domini, iuxta Euangelium: Dicebant enim, inquit, domini eius ad discipulos: Quare soluitis pullum? Fortassis enim dicet ad illos: Nonne videtis quam multi illi assidemus? quomodo alligatus est? quomodo habemus illum deditum? Cur distrahitis a nobis quaestum nostrum? Cur soluitis expectationem nostram? Adhuc iste nobis reliquus est, et ab hoc vultis nos depellere? Si hic solutus fuerit a vinculis, nos pro illo alligamur. Metuebant itaque sceierati daemones, cumque viderent solui pullum, turbabantur intra sese aduersariae potestates, quae nos captiuos tenebant. Verum, ubi aduenit dominus noster Iesus Christus, illiusque aduentum cognouerunt, terrore perculsi sunt, posteaquam audierant illum discipulis dicentem: Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes & scorpiones, & supra omnem virtutem inimici: territi sunt quum audissent ille docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filii & spiritus sancti: metuebant ne iste esset ille qui tenebras illuminat. Audierant enim Prophetam dicentem: Galilaea gentium populus sedens in tenebris vidit lucem magnam. Omnes itaque pullo inhiant, omnes illum circumsidebant, nullus ab eo discedebat. Talis est iste pullus, ut omnes illius domini seruent eum. Num si corporeus erat pullus iste, multi domini eius circumsidebant illum, & a sellis sensibilis multorum dominorum fuisset possessio: Et quot quot illum possidebant, assidebant illi. Nullus illorum gerebat negocia, nullus illorum in foro versatur, aliud quod agant non habent, sed omnes illi pariter circa pullum vacabant. Aut a sellis sensibilis in biuio excipitur: stabulum non habet, praesepe non habet, in forum non descendit, sed pullus sensibilis in biuio excipitur, & omnes eius domini illi assident obseruantes eum. Haec cum dico nequaquam tollo historiam, nec enim tollimus litteram propter spiritum, sed seruamus spiritus vim per litteram, verum a sellis sensibilis dominus insedit, ex Bethania ingrediens Hierosolimam. Sic enim Zacharias vaticinatur, dicens: Dicite filiae Sion, Ecce rex tuus veniet tibi mansuetus super asinam & pullum filium subiugalis. Itaque cum historia verum dicat, quero res in ea defossas, quero repositum nobis thesaurum, quero spiritus vim. Non enim nudae historiae attendimus. Iudaeorum enim ista demerita est, videlicet ipse & dominus noster Iesus Christus coarguens illorum demerita ait: Scrutamini scripturas, quoniam in illis putatis vos vitam aeternam habere. Verum, Iudaei nuda littera fame mortui erant. Nos itaque fratres scientes quod littera quidem occidit, spiritus autem viuificat, non solum adhaereamus historiae scripturarum, neque more Iudaeorum simplici nudaque litterae attendamus, sed quemadmodum scriptum est, scrutari scripturas debemus, ut hoc pacto testimonium ex his de Iesu comprehendere possimus. Ridebunt enim & gentes aduersum nos dicentes: Deus Christianorum, quod vocat Christus a sellis insedit. Neque nos dubitamus, neque negamus illius iuxta carnem aduentum. Propter hoc enim corporaliter aduenit, ut id quod perierat quaesitum inueniret, & quod aberrarat, conuerteret. Sic enim per Prophetam clamat, dicens: Conuertimini filii reuertentes, & ego sanabo contritiones vestras. Sunt igitur in scripturis diuinis, res quae significantur. Charissimi magna quaedam res est iste pullus, qui & alicubi dicitur filius iunior. Siquidem pullus asinus est iuuenulus. Et nos igitur sumus ille pullus. Quod si dicimus nos, tota natura humana significatur. Hominem quae antehac captiuum ceperat dominus, inde alligarat vinculis insolubilibus, & illorum vnusquisque vincula vinculis addebat, vehementerque illum ne posset elabi constrinxerant: & quemadmodum reor etiam

v pedes

pedes illius alligant, non sinentes illum transire ad meliora. Ceterum hominum amator Dei filius, qui propter hoc accurrerat, mandat discipulis suis, dicens ad eos: Ite in vicum qui ex aduerso est, inuenietis pullum alligatum, soluite & adducite mihi. Multa itaque bona nobis praestitit dominus dilecti. Non solum enim vincula nostrorum peccatorum soluit, verum etiam nobis potestatem dedit calcandi serpentes & scorpiones, & super omnem virtutem inimici. Erat enim diabolus & huius mundi rectores harum tenebrarum, qui coeperant nos captiuos, ac vinculis insolubilibus alligant, proficere non permittebant, neque sinebant ingredi via bona, ac ne sic quidem nobis parcebant, verum etiam cum haberent alligatos, tamen circumsidebant crudeles ac feroces domini. Ceterum dominus ac seruator noster Iesus Christus qui accurrat, ut praedicaret captiuis remissionem, & caecis reducem visum, videlicet mittit discipulos suos, soluant pullum, mox ubi soluisent etiam praesepe illi edificant & pascua preparant. Sic enim Propheta cupiens hoc demonstrare, dicit: Dominus pascit me, & nihil mihi deerit, in locum herbae ibi me collocauit. Super aquas resocillationis educauit, animam meam conuertit. Et rursum: Qui facit exoriri gramen iumentis & herbam seruituti hominum. Itaque conuersi post hac meliori sensu praediti simus, & agnoscamus beneficium autorem, bonaque ab illo nobis donata prompte excipiamus. Sic enim gratias agentes possumus dicere cum Dauid: Preparasti in conspectu meo mensam aduersus eos qui tribulant me. Tale enim est & illud: Cognouit bos possessorem suum, & asinus praesepe domini sui. Ac fortassis propter hunc pullum Iesus reclinat in praesepe. An enim locum non habebat Ioseph, cum esset vir nobilis, homo ducens originem ex genere regio, cum dicitur filius Dauid, & locum non habebat nisi diuersorium: Non suppetebat alius locus: videlicet res erant diuinae, quae dispensabantur in mirum & tunc denuo aduersarius noster diabolus cum videret res humano generi bene succedere, suo more inuidebat. Credens enim vnum quempiam esse vulgo esse dominum, subornat Herodem ut quaereret natum verum regem, ut eum perderet. Siquidem proprium est scelestissimi illius pessimumque perdere & occidere: Contra Iesu proprium est seruare & lucrifacere. Parcit enim suis creaturis quandoquidem omnia per ipsum facta sunt. Proinde quaramus verum regem dominum nostrum Iesum Christum, excutiamus nos ipsos an soluta sint nostra vincula: & si soluti sumus, proficiamus in melius: quod si nondum soluta sunt tua vincula, trade te ipsum discipulis Iesu, adsunt enim qui soluant vos, potestate hac a seruatore accepta: quoniam quicquid ligaueritis super terram, erit ligatum in caelis, quicquid solueritis super terram erit solutum in caelis. Ac rursum: Quorumcumque remiseritis peccata, remittuntur eis. Beati igitur quorum remissa sunt peccata, & quorum tecta sunt peccata. xl. Beatus qui intelligit super egenum & pauperem. cx. Beatus vir qui timet dominum, in mandatis eius volet nimis. cxxvii. Beati omnes qui timent dominum.

Soluendi potestas.

Enim infelices, quod huius mors nobis immortalitatem largiretur, & huius descensus, nobis in caelum ascensum pararet. Surrexit enim dominus, triduanus ex mortuis, spoliavit inferos hoste conculcato, morte destructa, peccati quo tenebamur vinculis disruptis, & compeditos liberavit, dicens: Surgite eamus hinc. Proinde liberati a seruitute diaboli, agnoscamus eum unde nobis haec beneficia profecta sunt, glorificemus patrem & filium & sanctum spiritum: Vnam deitatem confiteamur. Sic enim versantes regnum caelorum haereditate possidebimus in Christo Iesu domino nostro, cui gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

D. ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRI

ni, de laudibus Psalmorum.

Liber.

Mnis quidem scriptura diuina magistra est, & virtutis & verae fidei, sed liber Psalmorum habet etiam quaedam modo imaginem status animarum. Ut enim qui adit regem, prius ipse habitum verbaque componit, ne forte imperitus habeatur. Sic diuinus hic liber curretes ad virtutem, & eos qui vitam saluatoris in corpore cognoscere gestiunt, admonet prius perlectionem motionum omnium, quibus anima afficitur, deinde varijs format instruitque sermonibus. Potest, igitur

vnusquisque in Psalmis motum statumque animae suae deprehendere, atque ita figuram quisque disciplinamque suam, quibusque verbis placere Deo possit. Equibus verbis sese corrigere valeat, & Deo agere gratias. Ne si praeterquam fas est dicat, incidat in impietatem. Non solum enim de operibus, sed de omni ocioso verbo reddenda apud iudicem ratio est. Si igitur beatum aliquem dicere velis, habes quomodo & quam obrem, & quem dicas, in psalmis.

I. Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum. xxxij. Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. xl. Beatus qui intelligit super egenum & pauperem. cx. Beatus vir qui timet dominum, in mandatis eius volet nimis. cxxvii. Beati omnes qui timent dominum.

Si conqueri Iudaeos contra saluatorem vides, habes Psalmum secundum: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania.

Si te tui persequuntur, & multi insurgunt aduersum te, tertium Psalmum dicas: Domine quid multiplicati sunt, qui tribulant me.

Si autem ad hunc modum tribulatus inuocasti dominum, & quoniam exaudivit te, & ei agere vis gratias, canito quartum: Quum inuocarem exaudivit, & cxiij. Dilexi, quoniam exaudivit dominus vocem orationis meae.

Si vides insidias tibi a malignantibus fieri, et auribus percipi cupis orationem tuam, canito Psalmum quintum: Verba mea auribus percipe domine.

Si minas Dei sentis, & inde territum te vides, dicere potes Psalmum sextum: Domine in furore. Et, xxxvij. Domine in furore. Quonia sagittae tuae infixae sunt.

Si autem consilium ineunt aliqui contra te, quemadmodum Achitophel contra Dauid, & hoc aliquis tibi nunciat, cano septimum Psalmum: Domine Deus meus in te speravi, & confide in Deo, qui liberabit te.

Cernens autem gratiam saluatoris circumquaque diffusam, & restitutum saluti genus humanum, si alloqui dominum vis, cano octauum: Domine dominus noster,

v ij quam

quam admirabile est nomen tuum in vniuersa terra.

Rursus si canere vis pro torcularibus, Deo gratias agens, habes octauum; Domine dominus noster. Et, lxxx. Exultate Deo adiutori nostro.

Si coerceri inimicum vis, & creaturam saluari, non confidens in teipso, sed in Dei filio, dic nonum Psalmum; Confitebor tibi domine in toto corde meo.

Si quis te metu afficere velit, tu confidens in domino, cane decimum Psalmum; In domino confido.

Si multorum supbiam & malitiam vides abundare, ita vt nihil sit inter homines sanctum, confuge tu ad dñm, & dic vndecimum Psalmum; Saluum me fac domine. Si diutius perseverent aduersariorum insidiae, ne te ipsum negligas, quasi tui dominus sit oblitus, sed inuoca dominum, canens vigesimum sextum Psalmum; Dominus illuminatio mea, & salus mea.

Si quos audis blasphemantes contra prouidentiam, ne sis tu quidem particeps impietatis eorum, sed ad Deum confugiens, dic Psalmum xiiij. Dixit insipiens in corde suo, non est Deus.

Si scire vis qualis est regni caelorum ciuis, cane decimum quartum Psalmum; Domine quis habitabit in tabernaculo.

Si tibi oratione opus est propter resistentes tibi, & circumdantes animam tuam, cane decimum sextum Psalmum; Exaudi domine iustitiam meam. Et, lxxxv. Inclina domine aurem tuam. Et, lxxxviiij. Misericordias domini in aeternum cantabo. Et, cxl. Domine clamaui ad te, exaudi me.

Si scire vis qualiter Moses orabat, habes Psalmum octogesimum nonum; Domine refugium factus es nobis.

Si euasisti ab inimicis, & liberatus es a persequentibus te, cane tu quoque decimum septimum; Diligam te domine fortitudo mea.

Si miraris ordinem rerum creaturarum, & diuinae prouidentiae gratiam, cane B Psalmum decimum octauum; Coeli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentum. Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam. Et Psalmus vigesimus septimus; Ad te domine clamabo.

Si tribulatos vides, consolare eos, & pro eis orans, dic verba Psalmi decimino ni; Exaudiat te dominus in die tribulationis.

Si te custodiri a domino vides, & prospere agere, gaudens cane Psalmum vigesimum secundum; Dominus regit me, & nihil mihi deerit, in loco pascuae ibi me collocauit.

Si contra te irruunt inimici, eleua animam ad Deum, & dic Psalmum vigesimum quartum; Ad te domine leuaui animam meam. Frustra eos inique agentes videbis.

Si perseverauerint inimici, & sanguinolentis manibus abstrahere vel occidere te quaerunt, ne des homini iudicium, suspecta enim sunt humana omnia, sed Deum iudicem postulans, ipse cum solus iudex est, & dic vigesimum quintum Psalmum; Iudica me domine, quoniam ego in innocen. Et, cxxxiiij. Iudica domine nocentes me. Et, xliij. Iudica me Deus, & discerne causam meam.

Si autem sauius instent, & multitudo instar castrorum sint inimici despicientes, quasi ne vincus quidem sis, nihil formidans, cane vigesimum sextum Psalmum; Omnes gentes plaudite manibus.

Si rursus impudentes sint qui insidiantur, minimè eos curans, cane ad dominum quae sunt in Psalmo quadagesimo septimo; Magnus dñs & laudabilis nimis, in ciuitate Dei nostri in monte sancto eius.

Si scire vis quomodo gratias acturus, accedere ad Deum debes, intelligibiliter intelliges, cane Psalmum vigesimum octauum; Audite haec omnes gentes. Deinde

C Deinde renouans domum tuam & animam, quae dominum suscipit, & sensibilem domum, in qua corporaliter habitas, age gratias, & dic vigesimum nonum Psalmum; Deus deorum dominus loquutus est. Et, centesimum vigesimum sextum Psalmum; Nisi dominus aedificauerit domum.

Si re odio haberi propter veritatem ab amicis, & propinquis vides, ne remitte studium, neue aduersantes extimesce, sed futura cogitans, cane trigesimalium Psalmum; In te domine speraui non confundar in aeternum.

Si baptizatos vides a corruptibili generatione liberatos, diuinam benignitatem admirans, cane trigesimalium primum Psalmum; Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum recta sunt peccata.

Si canere vis inter multos iustos viros, & rectè viuentes, colligens cane trigesimalium secundum Psalmum; Exultate iusti in domino, rectos decet collaud.

Si incidisti in hostes, & eos prudenter euitasti, atque insidias effugisti, & ob id agere vis gratias, conuoca mites homines, & cum eis cane Psalmum trigesimalium tertium; Benedicam dominum in omni tempore, semper laus eius.

Si vides iniquos in multum certare, ne putes secundum naturam inesse illis peccatum, quemadmodum haeretici quidam, sed dic Psalmum trigesimalium quintum; Dixit iniustus vt delinquat in semetipso, non est timor Dei ante oculos eius, & videbis quod ipsemet peccandi causa sunt.

Si malos iniqua agentes cernis, & contra paruos superbientes, & admonere vis aliquos, ne istos attendant aut amulentur, quoniam cito extinguentur, dic tibi & alijs trigesimalium sextum Psalmum; Noli aemulari in malignantibus.

Si statuisti habere tui curam, & vides insidiantem aduersarium, maximè enim contra tales excitatur, ac vis temet in eum parare, cane trigesimalium octauum Psalmum; Dixi custodiam vias meas.

D Si multos vides pauperes & mendicos, ac misereri vis, potes eos, & qui iam sunt miseri, probare, & alios vt idem agant, hortari, dicens Psalmum quadagesimum; Beatus qui intelligit super egenum & pauperem, in die mala.

Si desiderium habes erga Deum, inimicos audis exprobrantes, ne perturbes, sed intelligens immortalem fructum, qui ex hoc desiderio nascitur, consolare animam tuam, spe erga Deum & hac reuelans, mitigansque vitae dolores, dic Psalmum quadagesimum primum; Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus.

Si recordari frequenter vis beneficia Dei, quae patribus fecit, & in exitu de Aegypto, & in deserto. Et quomodo Deus quidem bonus, ipsi autem ingrati, habes quadagesimum quartum; Deus auribus nostris audiuit. Item lxxvij. Attendite popule meus. lxxxviiij. Misericordias domini in aeternum cantabo. Cl. Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat. cv. Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. cvi. Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Et dic eas centesimum octauum Psalmum; In exitu Israel de Aegypto.

Si confugiens ad Deum, euasisti, quae aduersus te dicta sunt, & gratias agere vis Deo, & narrare eius erga te benignitatem, habes quadagesimum quintum Psalmum; Deus noster refugium & virtus, adiutor in tribulationibus, quae inuenierunt nos nimis.

Si peccasti, & conuersus poenitentia afficeris, & vis misericordiam consequi, habes confessionis verba in Psalmo quinquagesimo; Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam.

Si calumniam passus es apud malum regem, & diabolum vides gloriantem, secede, & dic quae sunt in quinquagesimo primo Psalmo; Quid gloriaris in malitia, qui

ta, qui potens es iniquitate.

Si qui te persequuntur & calumniantur, prodere volunt, sicut pharisæi Iesum, & alienigenæ David, ne tædio marceas, sed confidens in domino, cane quinquagesimum octauum: Deus in nomine tuo saluam me fac, & in virtute tua iudicam me. Et quinquagesimum quintum: Miserere mei Deus, quoniam conculcauit.

Si autem concurrant persequutiones, & non cognoscens in speluncam ingrediatur, in qua tu absconderis, ne metue, habes enim in hac necessitate vitia, cum ad consolandum, tum ad memoriam recolendam, verba in quinquagesimo sexto Psalmo: Miserere mei Deus, miserere mei, quoniam in te confidit anima mea. Et, centesimo quadragesimo primo Psalmo: Voce mea ad dominum clamaui, voce mea ad dominum deprecatus sum.

Si obseruari domum qui insidiatur iusserit, vt effugeris, age gratias Deo, & in tabulis animæ tuæ rem incidens, dic quadragesimum tertium Psalium: Eripe me de inimicis meis Deus meus.

Si exprobrent inimici qui tribulant te, & loquacius detrahant qui amici esse videntur, & in exercitatione tua labores aliquantulum, potes inuocare tu quoque Deum, dicens quæ sunt in quarto Psalmo: Quum inuocarem exaudisti me Deus iustitiæ meæ, in tribulatione dilatasti mihi.

Contra hypocritas & in facie gloriantes, dic ad eorum conuersionem quinquagesimum septimum Psalium: Si uerè utiq; iustitiam loquimini.

Si aspere irruant in te, & capere animam tuam velint, oppone illis subiectionem tuam ad Deum, & bono animo sis. Quod enim magis insæuiunt illi, eod magis domino subijcientur. Dic autem Psalium quadragesimum primum. Nonne Deo subiecta erit anima mea?

Si persequutionem fugiens in desertum concesseris, ne metuas, quasi solus tibi sis, sed habens Deum, & ad ipsum diluculo surgens, cane sexagesimum secundum: Deus Deus meus, ad te de luce vigilo.

Si perterrefaciant inimici, nec fruere insidias desinant, & omnia inquirunt aduersum te, etiam si plurimi sint, ne cesseris. Sagittæ enim paruulorum erunt horum plagæ, si cecineris sexagesimum tertium Psalium: Exaudi Deus orationem meam cum deprecor, à timore inimici eripe animam meam. Et, quadragesimum septimum. Exurgat Deus & dissipentur inimici, & fugiant qui oderunt eum à facie eius. Ixix. Deus in adiutorium meum intende, domine ad adiuuandum me festina. Et septuagesimum Psalium: In te domine speraui non confundar in æternum, in iustitia tua libera me.

Si canere Deum vis, habes lxiij. Psal. Te decet hymnus Deus in Sion.

Si quos imbuas resurrectionis mysterio, habes septuagesimum nonum Psalium: Qui regis Israel intende, qui deducis velut ouem Ioseph.

Si misericordias à Deo petis, cane Psalium. Ixvi. Deus misereatur nostri & benedicat nobis, illuminet vultum suum super nos & misereatur nostri.

Si videas impios in pace prosperari, ne scandalizeris, vt commouearis, dic tu quoque septuagesimum secundum: Quia bonus Israel Deus his qui recto sunt cor.

Si irascitur populo Deus, habes verba quibus hunc consolaberis in septuagesimo tertio Psalmo: Vt quid Deus repulisti.

Si confessione tibi est opus, cane septuagesimum: In te domine speraui. lxxiij. Psalium: Confitebimur tibi Deus confitebimur. xci. Bonum est confiteri domino, & psal. ciiij. Confitemini domino & inuocate nomen eius. cv. Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in seculo. cvij. Paratum cor meum Deus, cx. Confitebor tibi domine in toto corde meo. cxvij. Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius, Psal. cxxxv. Confitemini domino

mino quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia eius. Et cxxxvij. Confitebor tibi domine in toto corde meo, quoniam audisti verba oris mei.

Si vituperare gentilem vis & hæreticos, vt apud quos Dei cognitio non est, potes intelligendo canere & dicere, quæ sunt in psalmo octogesimo quinto: Inclina domine aurem tuam & exaudi me, quoniam inops & pauper sum ego.

Si occupauerint inimici effugia tua, & magnopere tribuleris, quanquã perturbaberis, ne despera, sed ora. Et si clamans exauditus fueris, age Deo gratias, dicens quæ sunt in psalmo septuagesimo sexto: Voce mea ad dominum clamaui, voce mea ad dominum deprecatus sum.

Si perseverantes inimici irruerint, & polluerint domum Dei, ac sanctos occiderint, & eorum corpora volatilibus cœli proiecerint, ne metuas illorum crudelitatem, sed compatiens patientibus, dic psalium septuagesimum octauum: Deus venerunt gentes in hereditatem tuam.

Si canere vis domino, in celebritate conuocatis Dei seruis, cane octogesium psalium: Exultate Deo adiutori nostro, iubilate Deo Iacob. xciiij. Venite exultemus domino, iubilemus Deo saluari nostro, præoccupemus faciẽ eius in confessione, & in psalmis.

Si rursus inimici congregentur vndiq; & minentur domui Dei, conspirantes contra pietatem, ne te multitudo & potentia illorum perturbet, habes velut ancoram spei verba, quæ sunt in lxxxij. Deus quis similis erit tibi, nec taceas, neque compefcaris Deus.

Si vides domum Dei, & æterna eius tabernacula, & desiderium habes ad illa, sicut habebat Apostolus, dic & tu octogesium tertium: Quam dilecta tabernacula tua.

Si cessauerit ira, & soluta captiuitas fuerit, habes quibus gratias Deo agas. lxxxiiij. Benedixisti domine terram tuam. Et psal. cxv. Credidi propter quod locutus sum.

Si discordiam catholicæ Ecclesiæ aduersus schismata cognoscere vis, & illos conuerrere, potes dicere quæ sunt in psalmo octogesimo sexto: Fundamẽta eius in montibus sanctis, diligit dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob.

Si exhortari te ipsum vis & alios ad religionem, ac persuadere quod spes in Deum non confundit, sed intrepidam reddit animam, lauda Deum dicens, quæ sunt in psal. nonagesimo: Qui habitat in adiutorio altissimi.

Si canere vis sabbato, habes nonagesimum primum: Bonum est confiteri domino, & psallere nomini tuo altissime.

Si gratias agere vis dominico die, habes decimum tertium: Dixit insipiens in corde suo, non est Deus.

Si canere vis in secunda sabbati, habes quæ sunt in nonagesimo quarto: Venite exultemus domino, iubilemus Deo saluari nostro, præoccupemus faciem eius in confessione, & in psalmis iubilemus ei.

Si canere vis parasceue, habes laudationem in nonagesimo secundo: Dominus regnauit, decorem indutus est. Tunc enim domus ædificata est, quãuis circuire conati sunt hostes. Atq; ideo triumphale carmen canendum est ipsi Deo.

Si captiuata fuerit a vastata domus, rursusq; ædificata domus, cane quæ sunt in nonagesimo quinto: Cantate domino canticum nouum.

Si vexata terra fuerit ab hostibus, & deinde quiescat regnante domino, habes quæ canas. xcvi. psal. Dominus regnauit, exultet terra, lætetur in iulæ multæ.

Si vis quarta sabbati canere, habes nonagesimum tertium: Deus ultionum dominus Deus vl. Tunc enim traditus, vlscisci mortem cœpit, & de ea triumphare. Quum igitur euangelium legens videris, Iudæos consilium ineuntes aduersus dominum, & ipsum audacter stare pro nobis aduersus diabolum, cane

quæ sunt in nonagesimo tertio, vt supra.

A Si vides providentiam domini in omnia, & dominum ipsius, & vis imbuere aliquos ipsius fide & obedientia, cum persuaseris prius vt confiteantur, cane nonagesimum nonum. Iubilate Deo omnis terra, seruite domino in lætitia.

Si potestatem iudicandi in eo cognoscis, & quod misericordiae iudicium admiscens iudicat Deus, atque accedere ad ipsum vis, habes ad hoc verba centesimi psalmi: Misericordiam & iudicium cantabo tibi.

Si propter imbecillitatem naturæ nostræ assiduis vitæ malis aliquando, ceu medicus, tædio afficeris, & consolari te vis, habes psalmum centesimum primū: Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat.

Et quoniam conuenit semper, & in omnibus agere Deo gratias, quando ipsi benedicere vis, habes quomodo tuam animam adhorteris. cii. Benedic anima mea domino, & omnia quæ intra me sunt nomini sancto eius. Et ciiij. Benedic anima mea domino, domine Deus meus magnificatus es vehementer.

Si laudare vis Deum, & scire quomodo ob aliquod oportet laudare, & quæ verba dicere laudās debet, habes cxij. Laudate pueri dominum, laudate nomē dñi. cxvi. Laudate dñm oēs gentes, laudate eum oēs populi. cxlv. Lauda anima mea dominum, laudabo dominum in vita mea, psallā Deo meo quā diu fuero. cxxxij. Ecce quod bonum. cxlvi. Laudate dominum quoniam bonus est psalmus. cxlvij. Lauda Hierusalem dominum, lauda Deum tuum Sion. cxlvij. Laudate dominum de cœlis. cxlix. Cante domino canticum nouum, laus eius in Ecclesia sanctorum. cl. Laudate dominum in sanctis eius, laudate eum in firmamento virtutis eius.

Si habes fidem, quemadmodum dominus dixit, & credis in his, quæ orans loqueris, dic centesimum quindecimum: Credidi propter quod locutus sum.

Si te ascendente sentis actionibus, sic vt dicas obliuiscor, his aut qui pcedunt contendo, habes in vnoquoque processu, quæ dicas quindecim graduum cantica. **B**

Si captiuitas es alienis cogitationibus, & sensisti te abduci, & poenituit, desine deinceps. Et manens vbi te peccantem deprehendisti, sede ac lege tu quoque, quemadmodum fecit populus, dicens quæ sunt in centesimo trigesimo sexto psalmo: Super flumina Babylonis illic sedimus.

Si tentationes putas esse tui probationem, age post tentationes gratias Deo, dicens centesimum trigesimo octauū: Domine probasti me, & cognouisti me.

Si teneris rursus ab inimicis, & liberari vis, dic centesimum trigesimo nonum psalmum: Eripe me domine ab homine malo, a viro iniquo eripe me.

Si orare vis & deprecari, dic quintum psalmum: Verba mea auribus percipe domine, intellige clamorem meum. clx. Domine clamaui ad te, exaudi me. cxli. Voce mea ad dominum clamaui, voce mea ad dominum deprecatus sum. cxliij. Domine exaudi orationem meam, auribus. cxlv. Lauda anima mea dominum, laudabo Deum meum in vita mea, psallam Deo meo quā diu fuero.

Si inimicus tyrannus insurrexerit aduersus populum, tu quoque sicut Dauid Goliath ne timeas, sed vna cum Dauid crede, & canens dic. cxliij. Benedictus dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prelium, & digitos meos ad bellū.

Si bonitatem Dei & in te & in omnes recolis, & benedicere Deo vis, dic verba quæ Dauid dixit in octogesimo quarto: Benedixisti domine terram tuam.

Si cantare vis domino, habes quid dicas. xcvi. Cantate domino canticum nouum. xcviij. Cantate domino canticum nouum, quia mirabilia fecit.

Si paruus forte in aliquo vso fratribus anteponearis, ne extollaris contra ipsos, sed dans gloriam Deo, psalle tu quoque. psal. li. Quid gloriaris in malitia, qui potens es iniquitate. Qui proprius Dei es, aliās el. Laudate dominum in sanctis eius.

Si

C Si canere vis obedientiam habentem Alleluia, habes centesimum quartum: Confitemini domino, & inuocate nomen eius. c. v. Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius, quis loquetur p. d. cvi. Confitemini dño quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Dicant nūc qui. & cx. Confitebor tibi domine in toto corde meo. cxi. Beatus vir qui timet dominum, in mandatis eius. cxij. Laudate pueri dominum, laudate nomen domini. cxij. In exitu Israel de Aegypto. cxij. Dilexi quoniam exaudiet dñs. cxv. Credidi propter quod locutus sum. cxvi. Laudate dominum oēs gentes. cxvij. Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Dicat nunc Israel. cxvij. Beati immaculati. cxxxij. Laudate nomen dñi. cxlv. Lauda anima mea dominum. cxlvi. Laudate dominum quoniam bonus est psalmus. cxlvij. Lauda Hierusalem dominum. cxlvij. Laudate dominum de cœlis. cxlix. Cantate domino canticum nouum. Et cl. Laudate dominum in sanctis eius.

Si seorsum canere vis de saluatore, habes de eo in quouis psal, præcipue verò habes xliij. Ad te domine leuauit animam meam. cix. Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis.

Indicantes ipsius ex patre legitimam generationem, & corporalem eius presentiam. x. In domino confido. Et lxvij. Saluum me fac Deus. Prædicantes de diuina cruce, & quantum pro nobis insidiarum suscepit, & quæ multa passus est. ij. Quare fremuerunt gentes. Et. cxvij. Beati immaculati. Significantes iudæorum insidias & malignitatem, & iudæ Scariotis proditionem. xx. psal. Domine in virtute tua. xlix. Deus deorum dñs locutus est. lxxi. psalm. Deus iudicium tuum. Ostendentes regnum eius, & iudicandi potestatem, & eius presentiam in carne. xv. Conserua me domine, quoniam speravi in te.

Indicat eius in carne resurrectionem gloriosam. xxij. Domini est terra, & plenitudo eius. Et xlvi. Omnes gentes plaudite. Annūciant eius in cœlum ascensum. xcij. Dominus regnauit. xcvi. Cantate domino canticum nouum, cantate dño omnis terra. xcviij. Cantate domino canticum nouum, quia mirabilia fecit. xcviij. Dominus regnauit, irascantur populi. Si leges, speculari poteris, quæ dominus noster beneficia per passionem contulit.

Talis est igitur stylus & character Psalmorum ad hominū vtilitatem.

D. ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRI-
ni, de exhortatione monachorum.
Liber. I.

L si quid gloriari, in Christo licet, huiusmodi principijs initiati, vt sit inchoatio vestra perfectio, & ad veram viuēdi frugem gradus interpositos preuolantes, apice ipsius culminis occupato, disciplinæ summā teneatis, vt in voris habere debeat, & imitari quisque vos quā posse credat. Instituti mihi tamen huius licentiam prerogatiuē paternus adscripsit affectus, & amplectenda mihi vestrae exoptulatiōis exactio. Qui dum me auditis, non solum libenter, sed etiam auide, impudentem me vestro amore fecistis. Præcedentes duco, & ultra mensuram meæ possibilitatis extensus, quos sequi cupio, ducere compellor. Pergam igitur per tramitem vitæ vestræ, vt quasi qui primis literarum imbuatur elementis

tis

tis depictis, adumbratis prærogationibus, notas stylo imitatore calcabo, accedentibus ad sperata beati instituti præmia, quæ sequenda sunt. Primum abstinentiæ cura, ieiunij, patientiæ, orandi assiduitas & legendi, vel si quis adhuc literarum expertus sit, audiendi sit desiderium cum cupiditate discendi. Hæc enim sunt prima quasi lactentium cunabulorum in DEI agnitione crepundia, quibus homo admonitus, ortus sui diuini tramitis ingredi viam velle incipiat, dum posse consuescat. Et quidem ista tradens, non de vulgi promiscua fide loquor, quod omnipotentis Dei tantum insinuata confessio, & innocentia singularis instillata doctrina, venia sola efficit esse contentum. Quamquam dominus noster, sicut legimus, omnes velit saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, tamē quia præ eminentis gratiæ cuncti capaces esse non possunt. (Non enim omnes, qui ex Israel sunt, Israelitæ sunt. Nam & Ismael à consortio fraternæ hæreditatis excluditur, & compugnantes Iacob & Esau, vnius vteri claustra rupeunt.) vel contenti puteo aquæ viuæ, nos in holocaustū nostri, hostiam voluntariæ oblationis aptemus, desiderantes escas & parantes, ac primatibus illis ad mensuram viæ hanc sententiam largientes. Omnis creatura Dei bona, & nihil abiiciendum quod cum gratiarum actione percipitur, nos ad præmium gloriæ illo labore nitentes, bonum est non manducare carnem, neque bibere vinum. Et rursus: Omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinere. Et illi quidem, vt corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. Abstinentia enim continentia nutrix est, quæ innupta siue nupta, facilius possibilitatis frenos patitur, si non deliciarum calcaribus incitetur, quam sic eos qui ad summa nituntur, vel cupio vel mando colere, ne putent in alijs crimen esse nupsisse, scientes scriptum esse: Bonum est nubere, melius est non nubere. Qui hoc enim illicitum credunt, ipsi præmium sui laboris imminuunt. Illicitis enim carere, iugum necessitatis est: permessa vincere, munus arbitrij. Malis abstinere, disciplinæ merces est: bona supergredi, libertas meriti est, non finis imperij. Illud legis indultum est terminis, hoc gratiæ reservatum est incrementis. Ieiuniorum quoque non sit volentibus certa mensura, sed in quantum possibilitas valet, nisi laborantis extensa, quæ præter dominicam semper sint sollempnia, si votiua sint. His sese Moses beatissimus præparans, affatibus Dei dignus ingressit. His prædictas per Ionam Ninivitæ minas, in placidam rursus flexere sententiam. His Getulæ populus Assyria obsidione conclusus, & vsque ad deditorem sui, experta plurima virtute conterritus, ab Holofernibus tumentibus minis constantis manu faminae meruit vindicari: His Mardocheus Aman crudelē superbiam, præparato sibimet ligno, acceptæ poenæ conuersione suspendit. His Iesus saluator noster in carne hominis quem adsumpserat eruditus, suadelas diaboli tentantis obtundit. Quas & si aliter potuisset expellere, docendos tamen populos voluit hac imitatione formare. Orationibus verò ita frequenter instandum est, vt vix eas aliquod tempus interpollet. Scriptum est enim: Orationibus instate, vigilantes in illis. Et iterum: Quærite, & inuenietis; pulsate, & aperietur vobis. Per has amicus dormiens excitatur: & quamuis omnem familiam sopor altus obfederit, depromi tamen sibi ac porrigi panes importunus exostulator extorquet. Has, si fieri potest, sola intercapedo dirumpat. Cuius rei cura in canonicis ponenda est salubriter monumentis: Non quod apocrypha debeamus, præsertim ignorata, damnare, sed quod ad scientiam DEI digestam, canonis seriem putemus posse sufficere. Illa enim si consentiunt, superuacua sunt. Si dissentiunt, vitanda sunt. Sine orandi studio nemo ad DEVM intentus, sine autem legendi studio nemo ad dominum esse valebit intentus. Primum, quod huius-

C huiusmodi opera ab alijs actibus caducæ occupationis abducunt, & diuersorum exemplorum insinuata cognitio, vel bonorum appetentiam, vel malorum factam esse cautelam. Neque enim aliàs Petrus apostolus admoneret nos, dicens: Parati semper estote ad rationem reddendam, ad omnes poscentes vos de verbo spei vestræ, & fidei. Et Apostolus: Non cessamus pro vobis orantes, vt impleamini agnitione eius in omni sapientia & intellectu spiritali. Et rursus: Verbum Christi habet in vobis abundanter in omni sapientia. Nam & in veteri testamento similem hominibus curam sacræ præceptionis inculcauit eloquium. Sic enim David ait: Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentia non sedit. Sed in lege domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Et ad Iesum Naue Deus loquitur: Non recedet liber iste de manibus tuis, & mediteris in eo die ac nocte. His quoque negocijs malarum cogitationum lubrica frequenter interserunt. Et quauis ipsa sedulitas animum ad Deum præstet intentum, efficit tamen in sese mordax seculi cura sollicitum. Quod si hæc frequenter & importunè patitur religioso labori deditus, nunquam profectò illis carebit ociosus. Nam quoniam studiorum membra digessimus, morum augmenta cumulemus. Illud autem extra commonitionem puto, vt sit victus facilis, vestitusque vilis, cum hæc tegendi corporis gratia reperta sint, non ornandi. Et illa sustinendæ animæ potius, quam obruendæ. His ergo, quæ supra ostendimus, actibus mancipatus, omne odium deponat inimici. Nec hoc tantum sine contentus, simultates amore commutet, iram patientiæ temperet freno, auaritiā abstinentiæ forti vincat imperio, & præcipuè linguam custodia taciturnitatis obsepiat, ne in litigium controuersia feruescat, ne in maledictum procurrat, ne in obtrectationem maledica serpat, ne in iurationem facilis prolabatur, ne in mendacium ficta simulet, ne in circumuentione astuta calleat, ne in elationem superba iactetur, sed obseruans tēpus tacendi, & tēpus loquendi, omne verbum ociosum, obnoxium sciat esse rationi. Nam ideo & David beatissimus, ori suo custodiā deposcit. Et condiendum sale, benedicti Pauli pagina sacra, sermonē constituit. Et nullum indomabile membrum esse quæ linguam, testificata Iacobi præcepta signarunt. Sit igitur qui huiusmodi viā scandit tacitus, mitis, benignus. Et quia charitatis insolubilis habetur affectus, in studio parili semper alium iudicans potiorum. Hoc enim freno adstringit inuidiam, quam vicinæ sibi elationis sapius incitata iudicio, dum gratias referendi sibi honoris appetit, notam miseri liuoris incurrit. Nec primū a deo vnusquisque percipit, si ab hominibus id requirit. Deus enim superbis resistit, humilibus autem dat gratiā. Qui cum de huiusmodi studio discipulos erudiret, ipsum pronunciat maximū, qui minimus velit esse cunctorum. Esto ab aliquibus frater tuus propensius honoretur, nec illos quasi minus amicos habeas, nec hunc quasi æmulum plateæ venerationis attēdas. Quinimodò iudica circa te augmentū illius honoris accrescere, sciens scriptum: Si enim gloriatur vnum membrum, congaudent omnia membra. Vos autem estis corpus Christi, & mēbra. Nam quicumque aliquē vestrum diligit, omnem dignitatem Deo in quem vos coitis, adscribit. In hoc silentium placet, in hoc affabilitas blandat diligitur. Hunc rudis & innata simplicitas, hunc scientia erudita commendat. Huius in ieiunij iugitate patientia, huius in abstinentiæ virtute contemptus, huius lectionis assiduitate sedulitas pro diuinorum munerum diuersitate laudatur. Hæc autem sicut scriptum est, operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult. Sicut enim corpus vnum membra habet multa, omnia sunt membra corporis cum sint multa, vnum tamen corpus sunt, ita & Christus. Omnes enim nos in vno spiritu, in vnū corpus baptizati sumus, Singuli vobis potestis

potestis omnium bonorum summam presumere, si nullus se incipiat in eo, quod altero a
 praeceperit, efferre. Sed enim vos inuicem nexu astrictae charitatis arctabitis, tunc
 eos qui foris sunt, & in seculari actu adhuc mundialibus vinculis colligantur, no-
 lite propter attentioris vitae austeritatem dānare, scientes scriptum: Nolo iudicetis, ne
 iudicemini. Et iterum: Tu quis es, qui iudicas alienum seruum? domino suo stat
 aut cadit. Potens est enim statuere illum Deus. Magis benignitatis adhortatio-
 nibus & illiciente blandimento via veritatis ostensa, nubem erroris aperite, ut
 non trahi incipiat vnusquisque, sed sequi praecedentem. Semper duriora flectenda
 sunt, ne viribus inclinata curuatio priusquam in circulum veniat fatiscēs, fragmē effun-
 dat. Hinc enim saepius scandala vulgi dicaciter gignuntur. Dum ad religionis iugum
 censorium arrogatur imperium, vita nostra iubeat, lingua persuadeat, quia plus
 autoritatis gestat exemplum, & ingerit appetentiam sui, morum lenis formatio. In
 omni igitur actu vestro quasi speculo relucere, fulgere. Vbiq; circūspecti, vbiq;
 solliciti, ne quid liuor inueniat, ne quid rumor vel falsus infligat. Feminas pro-
 bas & religionis studio vero deditas, cum mensura veneratōis honorate, ut nec au-
 steritas in humana, nec sedulitas sit remissa. Accessus ad vos inuicem vester non in-
 gestus sit, sed innatus, quem causa fecerit, non quem causa sibi relaxarit. Plures au-
 dite cum pluribus, aut si quando alterius sexus frequentia deerit, vel annorum
 cuiusquam est probata grauitas, vel celebritas loci, vel ratio temporis, id hone-
 ste, quia praecipue vobis aetas, hora, sollicitudo vitanda sunt. Non quo mihi fas
 sit, de his qui verē semel deuota Deo pectora dicauerunt, secus estimare aliquid,
 sed ut ex abundantia sic omne quod fingi potest, tanquam possit & credi cauea-
 mus, ne in nullo famae nostrae vulnere serpat nata ab occasione suspicio. Ipsa fa-
 mae femina priusquam linguis nutriantur, intereant. Non tamen nobis fides fa-
 cti, sed possibilitas etiam releganda mendacij. Beata enim vita est praecleara, de
 qua nihil licet fallitati. Neque enim ego hoc iudicium meum austerus censor arri-
 pui, sed coeleste imperium monitor blandus adsumpsi. Nam & sic ait Aposto-
 lus: Zelans vos Dei zelo, despōdi vos vni viro virginem castam exhibere Chri-
 sto, sciens scriptum esse: Ne ponatis offensionem, vel scandalum fratri. Et iterum:
 Sine offensione estote iudaeis & gentibus, et Ecclesiae Dei. Et iterum: Non er-
 go blasphemetur bonum nostrum. Et iterum: Ut quid enim libertas nostra iudi-
 cetur ab infideli conscientia? Et iterum: Omnia autem vestra, honesta fiant. Et
 iterum: Comendantes vosmetipsos ad omnem conscientiam hominum coram Deo.
 Et iterum: Prouideamus bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus.
 Et iterum: Ut is qui ex aduerso est, confundatur, nihil habēs dicere mali. Neque
 me praeterit secularis laboris inuidia in obrectationem semper religionis arde-
 re, & mordacem malignis rumoribus dentem impressum dicacitatis infigere.
 Utatur sua mundus natura, dum nihil in nostra inueniat disciplina. Fallitas ex mo-
 re iactetur, dum nec verisimile quidem possit esse quod dicitur. Nemo ideo debet
 continere vulnus infamiae, quia semper consueuerit rumor simulare. Sed eo atten-
 tius praecauere, quod soleat etiam ficta componere. Nemo ab obrectationis me-
 tu redditur obrectandi solennitate securus. Neque est negligentiae causa sollicitu-
 dinis continuata materia. Sit igitur pudoris ac reuerentiae vestrae tuta ac circū-
 specta custodia. Necessarius est domo, & rarus egressus. Quem aut religionis ra-
 tio extulerit, aut ad substantiam victus causa exercendi operis ordinarit. Mune-
 ribus cunctis, nisi quae ad quotidianum cibum annuumque vestitum suppetant, ab-
 stinentes. Scientes scriptum esse: Habentes autem alimenta & quibus regamur,
 his contenti simus. Et iterum: Ut honeste ambuletis ad eos qui foris sunt, & nul-
 lius aliquid desideretis. Nec quidem praebendae elemosinae gratia ultra supra-
 dictos victus ab vilo quippiam praesumat, scientes scriptum: Si enim voluntas
 prompta

A prompta est secundum id quod habet, acceptum est, non secundum id quod non
 habet. Sic illa Evangelici sermonis diuina sententia, anum pauperem, inter lar-
 ga locupletum munera gemina tantum aera mittentem, magnifica accepta largi-
 tione ditauit. Quia non potest parum esse, quod totum est. Neque quisquam am-
 plius dedit, quam qui sibi nihil reseruauit. Haec si cui praeter vos nimium vide-
 buntur astricta, qui Dei claustra pulsare tentauerit, prout ratio sua tulerit, rela-
 xabit. Ne quis forte aut connexus sit coniuge, aut liberis impeditus. Habet praeter
 haec charta substantiae plurima, quae sequatur. Neque se repulsum credat, sed
 aditu alterius vocationis admissum, sicut scriptum est: Vnusquisque in qua voca-
 tione vocatus est, in ea permaneat. Non tamen ut propensioem curam patrimo-
 nio, quam religioni in caducis magis occupatus impendat, agnoscens scriptum
 esse: Et possidentes tanquam non possidentes. Si quem tamen posteritatis compede
 felicior natura, si intelligatur, absoluerit, causam haerendi in mundo, nisi igna-
 rus est Dei munerum, non habebit. Cur enim viuendi voluntate non soluat, quod
 moriendi lege rumpendum est, faciens de sorte mercedem, ut de necessitate vir-
 tutem augeat: Quinimod, qui in sua re familiari de paruis magna, de vilibus pre-
 ciosa, aeterna facit de caducis, solus est postquam peruenit, nisi sempiternus pa-
 trimonii sui possit esse possessor. Si auarus non est, debet desiderare perpetua,
 sciens scriptum esse: Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, ubi tinea & ru-
 bigo exterminant, & ubi fures effodiunt & furantur. Thesaurizate autem vo-
 bis thesauros in caelo, ubi neque tinea, neque erugo exterminant, & ubi fures
 non effodiunt, nec furantur. Hoc enim ei, qui non caret filiis, hortamentum est,
 qui caret, imperium. Ista vos cuncta congrua temporibus, apta personis, referta
 exemplis, condita blanditijs, affatu illice, hortamenti, mitis integritate, facilius
 potest persuadere qui facit. Neque enim aliquo horum omnium fructu inuidi estis,
 cuiusquam aestimatione fraudandi. Erat vobis certe corpus firmum, aetas in-
 tegra, rudes animi, quamuis angusta pro humani generis varietate patebant,
 vel negociandi usus, vel studium militandi. Diuersae artes innumera in actibus
 mundi augendae facultatis officia. Postremum non deerat, vel pauper vxor, quae vi-
 uendi pararet voluptatem, & in ista humanis sensibus pignorum blandimenta.
 Quae vos omnia quidem corpore, & castis sensibus, respuentes diuinae sententiae
 formam religiosi actibus custoditis, dicente scriptura: Quicumque plus me fece-
 rit domum, aut vxorem, aut filios, non est me dignus. Vestra igitur intuentes
 exempla, nec illi de meritorum summa, angusta sui aestimatione desperent, qui
 substantia parili ad studium vitae huius aduenerunt. In hoc ergo, filij charissimi,
 viuendi tramite constituti, vacate & videte quam suavis est dominus. Dies noctesque
 lectionibus atque orationibus ducite. Et mei semper, quem in opere & scientia
 abortiuum omnium sacerdotum praecceptorem vobis tati habuistis eligere, me-
 mentote. Vigilate, stete in fide, viriliter agite, confortamini, omnia vestra in cha-
 ritate fiant, & Deus pacis erit vobiscum.

RELATIO MIRACULORVM DOMI- ni nostri Iesu Christi, quae per imaginem ipsius facta sunt, in Bes- ritho ciuitate, quinto Idus Nouembris.

A pud Caesaream Cappadociae urbem permaximam, conuenientes de singu-
 lis urbibus Asiae, sanctissimi praesules, pro stabilimento sanctae Ecclesiae inie-
 runt consilium. Siquidem apud eos de cruore lateris domini nostri Iesu Chris-
 ti non exiguus error exortus esse videbatur. Qua ex re, ut praefati sumus, in-
 iam dicta urbe maximus congregatus est sanctorum episcoporum conuentus, ut ex
 hoc

hoc errore in vnum tractare deberent. Sed dum cuncti ex more in sanctam Ecclesiam ad residendum se contulissent, Petrus beatissimus Nicomediae urbis antistes, in medio eorum confurgens, ita ad vniuersos exorsus est loqui: Si placet, inquit, vestrae sanctitati, o sanctissimi patres, libellum vnum Athanasij Alexandrinae urbis magni episcopi, me vobis referre delectat. Sancta synodus respondit: Placet plane, & vt legatur, optamus. Ad haec ille libellum in medio protulit, & materiam ipsius tituli taliter aggressus est legendo.

D. ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRI

ni, de passione imaginis domini nostri Iesu Christi, qualiter crucifixa est in Syria, in vrbe, quae Berithus dicitur, temporibus Constantini senioris, & Hyrenae uxoris eius.

Liber I.

lectissimi itaque omnes filij sanctae ecclesiae, mentis vestrae oculos simul & aures erigite, & considerantes admiremini rem gestam, quam ad vestram scientiam transmittere cupimus. Cernite cuncti infinita Dei omnipotentis mirabilia, & eius laudes incessabiles reddite per secula. Contemplemini eius ineffabilem per cunctas generationes benignitatis magnitudinem, multis modis luce clariorem, super humanum genus resplenduisse semper. Considerate sublime dispensationis eius mysterium, & ideo ex nimia eius pietate permoti, adsumite planctum,

lachrymasque amaras proferre mementote, ac singultibus super tale miraculum in nostra generatione patratum, quod penè omnibus seculis est mandatum. Deo quippe nihil impossibile, sed etiam nec aliquid est difficile. Nam super ea, quae ipse modernis dignatus est patrare temporibus, omne cor obstupescit, audientium fugit visus, hebetatur auditus. Sicut enim in passione vniuersi ipsius expaui cœlum, Dei caeca imago est reddita, radij quoque solis luce obtenebrati sunt, quin etiam terræ motus suo horrendo sonitu abyssi fundamenta valide exterruit, & mortuos plurimos, quos tenebat, eructauit viuificatos, ita & nunc secundo eadem signa pariter sunt innouata, Igitur audientes intelligite, intelligentes obstupescite, & ea quae vobis intimare curamus, plena fide & aure intenta cordis percipite. Est autem huiusmodi series narrationis.

Caput

Caput primum.

Est quaedam ciuitas in Syria, inter terminos Tyri & Sidonis posita, Berithus vocata, Antiochiae verò subdita. In hac vrbe innumerabilis multitudo erat Hebraeorum, quamuis eodem tempore ciuitas metropolitana obtineret dignitatem. Accidit autem, vt iuxta synagogam Hebraeorum quae magna valde habebatur, quidam Chribicola à quodam suscepisset cellula, censumque ei ex ea redderet. In qua dum ingressus esset ad habitandum, icona domini nostri Iesu Christi, quam apud se habebat, fixit in pariete contra lectuli sui faciem, quae etiam continebat in se integram domini staturam. Euoluto denique non paruo temporis spatio, iam praelibatus deicola perquirere studuit in alio loco eiusdem urbis spatiosam domum ad habitandum. Quam quum reperisset, tollens cuncta quae ad se pertinere videbantur, egressus est de cellula. Domini autem providentia id agente, Iesu Christi domini nostri iconam ibi neglectam reliquit. Hoc autem domini occulto peractum est consilio, qui vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, vt ostenderet cunctis se colentibus, suorum miraculorum virtutem ad increpationem impiorum, firmamentum quoque suorum fidelium. Factum est autem post haec, vt Hebraeus quidam eandem cellulam suscipere ad habitandum. Quam ingressus, cum suis omnibus coepit habitare in ea, minime contemplatus locum illum, qui dominicam iconam apud se retinebat absconditam. Die verò quadam idem Hebraeus de suis contubernalibus inuitauit vnum ad prandium. Epulantibus illis, eleuauit Hebraeus qui inuitatus fuerat oculos, & vidit in interiori loco cellulae eius iconam dominicam parieti conexam. Tunc vehementi furore exardescens, coepit fremere dentibus aduersus eum, qui ipsum conuocauerat, dicens: Tu Hebraeus cum sis, quomodo apud te Iesu illius Nazareni iconam habes repositam? Conuicia quoque & opprobria tanta aduersus dominum saluatorem emisit, quanta nec aures fidelium sufferre possunt, nec nos scriptis tradere praesumimus, ob iniuriam nostri redemptoris. Iudaeus verò, qui illum maleuolum conuocauerat ad prandium, satisfacere illi cupiens, sacramentis terribilibus profitebatur se aliquid quando minime, quam praemonstrabat, vidisse iconam. Ad haec qui inuitatus fuerat, siluit. Finito autem conuiuio, abscessit, & abiit ad summos sacerdotes & principes, & dixit eis: Notum vobis sit, quoniam Hebraeus ille talis Iesu Nazareni iconam apud se retinet clanculo. At illi haec audientes, dixerunt ad eum: Nunquid possunt vera esse quae adferis? non credimus, nisi demonstraueris. Ipse verò affirmabat, quia ego in domo eius eam demonstrare curabo. Haec illi audientes, maximam in iram deciderunt. Sed die illo, quia iam hora incumberebat vespertina, siluerunt. Mane verò facto, summi sacerdotes, principes, & maiores nazarethi plebis Iudaeorum, assumptes secum illum, qui eum accusauerat, ad domum ipsius velocius festinauerunt. Videntes autem vera esse, quae dicta fuerant, facto impetu cum eo, qui haec testificauerat, irruerunt in eum, multisque contumelijs, ac varijs cruciatibus affectum, extra synagogam semiuiuum proiecerunt.

Capitulum secundum.

DepONENTES autem domini nostri Iesu Christi iconam in terra, dixerunt ad inuicem: Quoniam aures nostras tetigit non exigua opinio, quod Iesum Nazarenum patres nostri diuersis modis illuserunt, ita & nos huic faciamus. Tunc coeperunt spueri in faciem imaginis domini saluatoris nostri, & percutiebant eum alapis, & inde dicentes: Quanta de Iesu Galilaeo nostri genitores fecerunt, eadem & nos huic eius imaginis faciamus. Innumerabilibus itaque illusionibus dominicam illuserunt iconam. Iterum dicunt,

x ij in eius

in eius passione scriptum esse agnoscimus, quod eius pedes ac manus in cruce con-
fixæ sunt, nos verò quamvis moderniores tempore nil prætermittentes, adda-
mus & hæc: Tunc crucifigentes iconam dominicam, clauos acutissimos adhi-
buerunt in manibus & pedibus illius imaginis. Post hæc permoti magis ac ma-
gis fellis amaritudine, dicunt inter se: Audiuimus quoddam patres nostri Iesu Gal-
læo acetum & fel in potum cum spongia præbuerunt, hoc & huic faciamus.
Quod & sic fecerunt, apponentes ad os sanctæ iconæ nostri redemptoris acetum
cum felle mixtum. Nec sic itaque cordis sui malitiam refrenantes, iterum dicunt:
Didicimus quoddam nostri maiores coronam contextam de spinis capiti illius cru-
cifixi circumponebant, post modum arundine percutiebant, insultantes ei, &
nos igitur nequaquam postponentes, id ipsum faciamus. Cùmque coronam spi-
neam capiti illius circumposuissent, accipientes arundinem, percutiebant caput
imaginis illius, qui caput est omnium sanctorum. Ad extremum vero, quum
insaniam suæ mentis tolerare non possent, dixerunt, sicut veraciter didicimus,
patres nostri Iesu lancea aperuerunt. Nos verò ne aliquid minus fecisse vi-
deamur, & hoc ipsum adiciamus. Nullam ad hæc moram mediam fecerunt, &
adferri lanceam iusserunt, & præceperunt cuidam Hebræo tollere eam, & vali-
do ictu Iesu dextrum iconæ illius transfodere. Cumque tam maximum faci-
nus fuisset perpetratum, res mira & vehementer stupenda, nullòque vnquam se-
culo vnquam audita, ibi repente est effecta. Nam ipsius vulneris locus, aqua &
sanguine ilico cœpit decurrere. Et sicut in passione Dei filij saluatoris mundi o-
lim contigit cœlum expauisse, ita nunc quoque pariter Deo præstante, eadem
innouantur siue reparantur. Verè enim in hoc facto non solum elementa mun-
di concuti potuerunt, sed etiam virtutes supernæ tale facinus exhorruere. Tibi er-
go Christe cum patre spirituque sancto sit gloria indeficiens: Quis enim est sicut
tu domine, & quis est Deus faciens mirabilia signa, & terribilia, & obstupescen-
da in cœlo & in terra: O admirabilis mediator Dei & hominum, *ὁ μεσότης*, mun-
di redemptor ac saluator, totius bonitatis & pietatis, fons & origo. O quantus es
domine Iesu in humilitate, qui cùm esses Deus, morticinum nostræ carnis susci-
piendo homo fieri dignatus es pro salute generis humani, quem impij & crude-
les paulo minus ab angelis minoratum cernentes, horribili morte plectere non
erubuerunt. O quàm magnus es noster saluator in patientia, qui in tempore tuæ
traditionis, tuo proditori ad te venienti osculum præbere non renuisti, & ser-
uo Malcho Apostoli gladio abscissam auriculam reintegrasti, quando ad passio-
nis victimam velut ouis mansueta ducebaris. O quantus es in misericordia Chri-
ste, spes vnica mundi, qui quum in cruce te ipsum hostiam Deo patri exhibuif-
ses sanctam & immaculatam, pro tuis crucifixoribus veniam postulasti, dicendo
ad patrem: Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Tunc quidem pro no-
stra salute incuruatus, in eadem carne quam ex virgine sancta & immaculata
adsumperas, mortem pertulisti crudelem. Et qui eras in substantia cum patre
sanctus & spiritus vnus & impassibilis existens, & inuisibilis, condoluisti huma-
nam perire naturam. Et ideo in hanc lachrymarum vallem descendens, pro no-
stris erratibus & piaculis, formam seruilem suscepisti, in qua te permisisti ab
iniquis teneri, flagellari, ad vltimum verò crucifigi. Nunc autem in sancta ima-
gine tua crucifigeris domine iterum ad confusionem impiorum omnium infide-
lium, & ad corroboracionem omnium in te credentium. Et ideo tibi omnipo-
tenti Deo vnà cum patre spirituque sancto gloria sit, per cuncta secu-
lorum secula, decus & fortitudo, virtus atque victoria, Amen.

Capitu-

Capitulum tertium.

Avdite omnes ecclesiæ filij, cætera quæ postmodum facta sunt, ipsius
enim mysterij fuit dispensatio. Postquam enim, vt superius dictum
est, Iesu sanctæ imaginis illius lancea apertum est, continuo exiuit san-
guis & aqua. Dixerunt autem principes sacerdotum, adferatur vas ad
locum vulneris, & videamus exitum rei. Qui ilico detulerunt hydriam, & ad lo-
cum vulneris, vnde sanguis & aqua decurrebant, statuerunt. Quæ absque vlla
mora subito repleta est. Dixerunt autem ad inuicem: Quoniam susurrant Chri-
stum colentes, quoddam signa & mirabilia multa inaudita fecerit in mundo, quæ ne-
mo alius potuit agere: Accipiamus hunc sanguinem, & aquam hanc, & defera-
mus ad nostram synagogam, & congregemus vniuersos, qui se malè habent, &
ex hoc perungamus eos, & si vera sunt ea, quæ de Christo dicuntur, continuo
sanabuntur, sin alias, ostentui habeantur à nobis cuncta, quæ à suis sequacibus
asstruuntur de eo. Hæc dicentes, hydriam deferunt ad synagogam, æstimantes
se Christo Iesu domino nostro æterni regis filio, maximam inferre posse iniu-
riam. Congregauerunt igitur quoscuque reperierunt languidos, & in conspe-
ctu cunctorum Hebræorum introducti in synagogam, inter quos quidam pro-
iectæ ætatis erat homo, quem à natiuitate sua grauissima possederat corporis
molestia, quæ Græca locutione *παράλυσις*, Latina verò dissolutio membrorum
dicitur. Hic dum primùm ab eis fuisset perunctus, repente de suo grabato, qua-
si certus exiliens, ad laudem filij Dei incolumis redditus, ad propria remeauit.
Deinde adducentes cæcos nonnullos, loca eorum luminum perungere studie-
runt. Qui ipsi statim in Iesu Christi nomine discussa cecitate, post multos an-
nos lumen amissum recipere meruerunt. Aegrotantes autem plurimi ad hoc spe-
ctaculum sunt adducti, manibus post terga reuinctis. Cùmque & illi fuissent per-
uncti, mirabili Dei virtute vndique perfusi, sensu reintegrato pristino, ad propria
reuertuntur sanissimi, laudes Dei omnipotentis filio Iesu Christo domino
saluatori nostro persoluuntur ab omni populo. Tumultus autem exortus est ma-
gnus per totam eandem urbem concurrentibus omnibus, propter innumerabi-
lia quæ fiebant miracula. Et quicumque varijs languoribus infirmos possessos ha-
bebant apud se, illuc eos deducetes perungebant, & statim sanitatem quam de-
siderabant, consequerantur. Omnes autem ad quoscuque peruenire potuit opi-
nio, adferentes infirmos, quos habere poterant in domibus, paralyticos, cæcos,
claudos, surdos, mutos, & leprosos siue aridos, deducebant eos ad synagogam lu-
dæorum, vbi hæc fiebant signa diuinitus. Sed quamvis maxima esset hæc ea-
dem synagoga, nequaquam tamen recipere poterat superuenientium multitu-
dinem. In finitæ enim erant populorum caterue, quæ vndique illuc confluere pro-
pter innumerabilia miracula & prodigia, quæ pro sua nimia prolixitate ne fasti-
dium generent, transgrediendo prætermittuntur. Omnes autem principes sa-
cerdotum, & seniores, & omnis turba ludæorum paruulorum ac maiorum, &
mulierum, videntes quæ facta fuerant, crediderunt in dominum nostrum Ie-
sum Christum, & dicebant: Gloria tibi sit æternæ Deus, & omnipotens pater,
qui nobis indignis, quamvis sero, reuelasti vnicum filium tuum dominum no-
strum Iesum Christum, quem vt Esaiæ vaticinium cecinit, virgo concepit, & vir-
go peperit, ac post partum virgo permansit. Gloria sit tibi Christe, quem patres
nostri verum Deum & verum hominem, in cruce morte horribili afficere non
meruerunt. Qui nunc etiam à nobis iterum passus es te in imagine tua cruci ad-
figi: Gloria sit tibi Christe fili Dei, qui tanta mirabilia nobis miseris demon-
strasti. Te credimus, tu nobis esto propitius, & nos suscipere dignare, quia ex to-
to corde, & tota anima, atque virtute ad te confugimus. Hæc & his similia claman-

tes dicebant, lachrymas autem amaras emittebant & singultus.

Capitulum quartum.

Postquam autem curati sunt cuncti, qui egritudine detinebantur, occurrit omnis multitudo Iudaeorum ad domum sanctae ecclesiae, quae in eadem vrbe erat, ubi metropolitanus. Cuius prouoluti vestigijs, se peccasse, se grauiter deliquisse, magnis vocibus fatebantur. Qui cum ab eis perquireret omnem rei gestae veritatem, sanctam iconam domini demonstrantes, annunciauerunt cuncta, quae in ea exercuerant. Et qualiter ab ictu lanceae, sanguis & aqua emanauit ex latere ipsius, necnon & de mirabilibus ab ea ostensis, illi retulerunt per ordinem. Ille vero interrogabat, qualiter icona ipsa ab eis fuisset reperta, & si ab aliquo eam excepissent. At illi retulerunt ei, quod quidam Christianicola per obliuionem in cellula synagogae proxima dimisisset eandem iconam, dum se ad alium locum transferret hospitandi gratia. Qui statim iubetur inquiri, & repertus in praesentia domini metropolitani statuitur. Cumque ab eo studiosissime fuisset interrogatus, quomodo icona apud se deuenisset, vel a quo tam mirabiliter posita esset, respondit dicens, quod Nicodemus qui ad Iesum nocte uenerat, proprijs manibus eam composuisset, & moriens Gamalieli tradidisset. Gamaliel autem doctoris gentium Pauli *Γαμαλιηλ*, cum diem sibi cerneret adesse extremum, Iacobo eam reliquit, & Iacobus Symeoni, & Symeō Zachaeo & sic per successores temporum in Hierosolyma perdurauit, usque quo subuersio illius urbis patrata est quadagesimo & tertio anno post ascensionem domini saluatoris ad coelos. Sed biennium antequam Titus & Vespasianus eandem subuerterent urbem, admoniti sunt a spiritu sancto fideles atque discipuli Christi, ut relicta vrbe, ad regnum se transferrent Agrippae regis, quia ipse tunc Agrippa Romanis foederatus erat. Qui egressi ab vrbe, omnia quae ad cultum nostrae religionis vel fidei pertinere uidebantur, secum auferentes, in has regiones transtulerunt se. Quo tempore etiam icona, cum ceteris rebus ecclesiasticis deportata, usque hodie in Syria permansit, quam ego ipse a parentibus ex hac luce migrantibus mihi traditam, iure haereditario usque nunc possedi. Haec certa & manifesta ratio est de icona sancta domini saluatoris, qualiter de Syria in Iudaeae partes deuenit. Auditis his sermonibus reuerendissimus metropolitanus, valde hilaris redditus, conuersus ad populum Israeliticum, dicebat: Convertere Israel ad dominum patrem uniuersorum uiuentium, & adora nobiscum eius filium, per quem sunt omnia creata, & spiritum sanctum, qui est uiuificator cunctorum uiuentium, & illuminator nostrarum animarum. Festina debitum absoluere uotum. Omnis autem turba stirpis Iudaicae, clara voce coepit cantare, & dicere: Unus Deus pater, & ipse ingenuus. Unus filius, & ipse unigenitus Christus, quem patres nostri crucifixerunt, & nos ipsum agnouimus uerum dominum. Unus spiritus sanctus, & ab utroque procedens, per quem ueraciter nos credimus esse saluandos. Haec dicentes, prostrati genibus ipsius, ueniam postulabant de suis consequi sceleribus, per baptismi remedium. Quos suscipiens beatus antistes cum suis clericis, per dies plurimos de disciplina erudiuit Christiana. Ad ultimum uero catechumenos factos, & triduo peracto ieiunio, ex aqua & spiritu sancto regenerauit eos.

Capitulum quintum.

Postquam uero baptismum consecuti sunt, rogabant enixius sanctum virum, ut synagogam suam ecclesiam consecraret in honore sancti Saluatoris mundi. Quorum petitionem minime aspernatus, synagogam illorum, quae maior esse uidebatur, in nomine unigeniti Dei filij redemptoris mundi, consecrauit. Ex tunc itaque per diuersas orbis terrae nationes & prouincias

A prouincias mos inoleuit, ut basilicas plurimas vel oratoria, pontifices Christianae legis in honore sancti saluatoris mundi condere & dedicare non desinant. Nam antea antiquiores nostri, uel maiores, hoc peragere minime praesumpserunt. Sed ad narrationem nostrae ordinem reflectamus articulum. Rogauerunt autem metropolitani praefatum virum, ut ceteras synagogas eorum in honore quorundam beatorum martyrum consecrando reconciliaret. Itaque & huic petitioni libenter animum accommodauit, & quae illi suggererunt, Dei iuuamine fretus, cuncta expleuit deuotus. Factum est gaudium magnum in ciuitate illa, non solum de sanitate corporum, quae emanauerat maxima, sed & de tantis animabus, quae ab interitu satanae ad vitam aeternam fuerant reuocatae.

Capitulum sextum.

Venerabilis uero & summus antistes, die noctuque varijs fluctuabat cogitationibus de hydria, quae dominicum intra se retinebat cruorem. Valde haesitans quid de ea oportunitate fuisset peragere. Tandem autem salubri reperto consilio, omnium ecclesiarum, quae per orbem terrae, longe lateque consistebant, inestimabile arque profuturum prouidit consolationis remedium. Denique ampullas praecipit fieri uitreas, in quibus portiones misit singulas de sanguine & aqua, quae de imagine domini saluatoris nostri decurrerant, quas etiam per Asiam, Africam, Europam, per suos nuncios dirigens, cuncta quae apud urbem iam dictam suo tempore contigerant, deuenisse suis scriptis uel eloquijs manifestissime uniuersis sanctae Ecclesiae filijs uiriliter declarauit. Hoc insuper ab eis efflagitans, ut per annos singulos in mense Nouembri, qui apud Hebraeos est nonus, apud nos uero mensis undecimus, nono die ipsius mensis, id est, quinto idus Nouembris, non minori reuerentia, quam natalis domini uel paschalis, ista dies praecipua obseruatione colatur.

Capitulum septimum.

Haec est uera & uehementer credula ratio de cruore lateris domini nostri saluatoris, qui profluxit de sancta imagine ipsius, quae crucifixae est in Syria, in Beritho ciuitate. Hic est etiam sanguis ille dominicus, qui apud plerisque repertus esse dicitur. Nec esse aliter aestimandum est a uere catholicis, praeter id quod scribitur a nobis, quasi ex carne & sanguine Christiani aliquid possit in mundo inueniri, nisi illud, quod in ara altaris per manus sacerdotum quotidie spiritaliter efficitur. Haec ergo sciens, amantissimi patres & fratres, accelerauit declarare, uobis ad aedificationem animarum uestrarum, ad incrementum uestrae fidei, ut & in hoc scire ualeatis, quanta sit uirtus & pietas domini saluatoris nostri Iesu Christi. Idcirco in fide fortes estote, & congaudete super magna & obstupescenda eius miracula, quae in nostra generatione a Deo sunt patrata. Et date illi gloriam cum laetitia gaudentes, & cum nimia cordis compunctione eius maiestati immensas gratias agite, eo quod fidei suae, & scientiae dignos nos fecit esse. Ipsi Christo Iesu saluatori nostro cum patre sanctoque spiritu gloria sit honorque, laus etiam perennis. Qui sempiternum atque indiuisum absque initio & sine obtinet imperium, Amen.

x iij

D. ATAN.

*Ampullae uitreae
Sanguinis. d.*

D. ATHANASII AR CHIEPISCOPI ALEXANDRI ni, de virginitate, siue de exercitatione.

Primus sermo salutis, factus est ad virginem. Primum omnium crede in vnum Deum, patrem omnipotentem, visibilium pariter & invisibilium conditorem, & in vnicuius eius filium Iesum Christum, qui est ex substantia patris, eisdem æqualis per omnia, qui erat ante secula; & in spiritum sanctum, qui est in patre ac filio, qui à patre mittitur, ac per filium datur. Pater, & filius, & spiritus sanctus, tres personæ, vna deitas, vna potestas, vnum baptisma. Siquidem ipse Deus noster, qui est pater vniuersorū, sex diebus fecit cælum ac terrā, mare, & omnia quæ in his sunt. Ipse enim exornauit cælum sole & luna, stellisq; pulcherrimis; similiter & terram decenter fundauit, super aquas, exornans eam plantis & arboribus omnijugis, huiusque iussu, manant amnes mellifluis, fontiumque perennes scatebræ profluunt, præcepitque terræ & produxit carnem, ac genuit omnes bestias terræ, iuxta suum quodque genus. Mandauit aquis, & produxerunt pisces, fecitque cete grandia. Omnium autem postremum condidit hominem, cui tradidit omnia in famulatum. Dixit enim Deus filio suo: Faciamus hominem iuxta imaginem, iuxtaq; similitudinem nostram. Et formauit dominus Deus hominem sumpto luto de terra, & collocauit eum in paradiso deliciarum. Immisit autem Deus Adæ stuporem ac soporauit, sumptaque vna de costis eius, impleuit carnem pro ea, & edificauit costam, quam sumperat, in mulierem, & adduxit illam ad Adam, dixitq; Adam: Hæc nunc caro de carne mea, & os de ossibus meis. Hæc vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est. Propter hoc relinquet homo patrem suum ac matrem, & adglutinabitur vxori suæ, & erunt duo in carnem vnam. Audi ancilla Christi, audiant oēs quicumq; volunt salui fieri, & auribus excipiant verba oris mei, suscipiantq; aures tuæ verba diuino afflatu prodita. **M**ysterium em̄, inquit, hoc magnum est, quemadmodū ait beatus Paulus, qm̄ cum adhæret vir vxori, vnum corpus sunt ambo, ita rursus, qm̄ quis vir aut quæcunq; mulier adhæret domino, vnus spiritus est. Etenim si quis mundo adglutinatur, relinquunt patrem ac matrem, & adiunguntur hominibus mortalibus; quanto magis virgo continens debet omnia terrena relinquere, soliq; domino adglutinari. His quæ dico, ipse etiam Apostolus attestatur, dicens: Mulier innupta, sollicita est de his, quæ sunt domini, vt sit sancta corpore & spiritu; quæ verò nupta est, sollicita est de his, quæ sunt huius mundi, quomodo placeat viro, & diuisa est. Hoc igitur dico, quod omnis virgo viduæ continens, si habuerit sollicitudinem in hoc mundo, ipsa cura maritus eius est. Quod si possessiones, si facultates habeat, ipsa sollicitudo polluit illius mentē. Quæ admodum enim per maritum corpus polluitur, sic & affectiones mundanæ, animam simul & corpus continentis polluunt, nec iam est sancta corpore ac spiritu. Cæterum eius quæ curat opus Dei, sponsus est ipse Christus. Quæ em̄ viro mortali desponsa est, quod vult vir ipsius, facit. Sic enim dictum est, quod vxor sui corporis potestatem non habet, sed vir. Ac rursus: Quemadmodum Ecclesia subdita est domino, sic & vxores maritis in omnibus. Ex rebus enim mundanis si velimus, res cœlestes intelligere licet. Porro, quæ cœlesti sponso iuncta est, facit quod vult sponsus ipsius. Hæc est aut voluntas Christi, vt quisquis ipsi adheret, nequid

vt coane
dit

Virgo
Christo
nupta

Dico

καλως

A ne quid omnino huius seculi seculi adferat, neq; terrenarū rerū cura teneat, sed de sola crucifixi cruce gloriæ, eamq; baiulet, eius curā ac sollicitudinē gerat noctu pariter atq; interdū, vtq; incessanter laudē & gloriā ipsius & hymnis celebret, vtq; mentis oculū habeat illuminatū, quo videat quæ sit voluntas ipsius, eamq; perficiat, vt simplex habeat cor, vt animū purum, vt sit misericors, vt quemadmodum ille misericors est & miserator, sic & hic illum sequens mitis sit ac quietus, tolerans malorum, neq; cuiq; malum pro malo reddat, multas sustinens contumelias, quemadmodū ipse à ludæis affectus est contumelijs, plagasq; perpassus est, & sustinuit cruciatum. Nā ipse hæc pertulit. Cū em̄ alapa percussus esset à seruo pontificis, nihil fecit, tantū dixit: Si malè locutus sum, perhibe testimoniū de malo, si verò bene, quare me cædis? Qui terræ præceperat, vt Dathan & Abiron viuos deuoraret, poterat efficere, vt & hunc qui manum extenderat verberatq; conditorem suum, viuum absorberet, sed pertulit, nobis exemplum relinquens, vt nos ipsius sequamur vestigia: Tu porro homo, non sustines à cognato tibi homine affici contumelijs: imitare dñm tuum. Etenim si ille, cū esset Deus, tua causa sustinuit ab homine peccatore, cædi alapa, tu indignaris, qd homo tui similis in te dixit conuictum, ac moliris in illum talionem? O miram demētiam, o insignem incogitantiam. Propter hoc & nobis vltio parata est, & ipsi nobis ignē accedimus, qd cū simus ratione præditi, rōne carentibus animantibus nos ipsos similes reddamus. Vehemēter humilis venit in hunc mundū, & cū esset diues, propter nos egenus factus est, vt nos illius inopiā ditesceremus, & cū esset Deus, propter nos hō factus est, ac natus est ex deipara Maria, vt nos eriperet è potestate diaboli. Vnde nos seruare cupiens, facit seipsum stultum in hoc mundo, vt apud Deum habeatur sapiens. Homines enim, eos qui dare callent & accipere, emere ac vendere, tractare suffurariq; res proximi, usurpare aliena, scenerari, atque ex vno obolo facere duos, prudentes appellant. Deus autem filios futuros, imprudentes & peccatores vocat. Audi siquidem quid ipse Deus per Hietemiam Prophetam loquitur: Populus hic, filij imprudentes sunt, vt faciant maliam Prophetam loquitur. Item beatus Paulus: Sapientia mundi huius, stultitia est apud Deum. Rursus: Qui vult fieri sapiens, stultus fiat, vt sit sapiens. Iterum dicit idem: Fratres nolite fieri pueri sensibus, sed malitia paruuli estote. Deus enim vult vos ad res terrenas stultos esse, sed ad cœlestes prudentes. Nam aduersarius noster diabolus malitia sapiens est, & nos oportet sapienter inuadere, quo vincamus illius insidias, quas malis artibus in nos intrat. Loquitur enim & Saluator in Euangelijs: Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. Verūm, qui sapiens apud eum vocatur, hic est qui sapiens est ad explendam Dei voluntatem, & ad seruanda illius mandata. Magnum salutis remedium est, animus modestus ac submissus. Etenim Satanus non ob scortationem, aut ob adulteriā aut furtum deiectus est è cœlis, sed ob superbiam ipsius deiecit eum Deus ad inferiores partes abyssi. Sic enim dicebat: Ascendam & ponam sedem meam in conspectu Dei, & ero similis altissimo, ac propter hunc sermonem deiectus est, factaque est illius hæreditas ignis æternus. Itaque superbia in diabolo est, modestia in Christo. Nam ipse dominus dicit: Qui vult inter vos esse magnus, sit omnium seruus, Deus enim humilium est. Diligamus vehementer ieiunium, magna custodia est ieiunium, & deprecatio atque cleemosyna. Liberant enim hominem à morte. Siquidem quemadmodum propter cibum & inobedientiam eiectus est Adam è paradiso, sic rursus per ieiunium & obediētiam qui vult ingreditur paradysum, Hac virtute orna corpus tuum o virgo, & placebis cœlesti sponso. Etenim quæ mundo sese applicant, & vnguentis, odoribus, aromatibus, preciosisq; vestibus, auroq;

Virgo
Christi
qualis.

Prudentia
vera.

Modestia

Ieiunium

auroq; corpora sua exornant, vt placeant hominibus, Deo placere non possint. **C** Christus autē nihil horum perit abs te, sed tantummodo cor purum, & corpus immaculatum, ieiunioq; castigarum. Quod si qui venerint dixerintq; tibi, ne ieiuna frequenter, alioqui redderis imbecillior, ne credas illis neque auscultaueris eis, nam diabolus illos subornauit. Memento q; scriptum est, cum tres pueri ac Daniel captiui tenerentur à Nabuchodonosor rege Babylonis, alijq; pueri cū illis, rexq; illis præcepisset, vt ederent de mensa ipsius, biberentq; de vino ipsius, Daniel ac tres pueri nolebant vesci de mensa regis, sed dicunt eunuchis, qui eos curandos susceperat, Da nobis de leguminibus terræ, & comedemus: aitq; illis eunuchus: Metuo regē qui præscripsit vobis cibū & potū, ne quādo visæ fuerint facies vestre tristes in oculis regis, præter alios pueros vescētes de mensa regis, et condēnet me. Dixērūt autē illi: Tena famulos tuos dies fermē decē ac da nobis deditq; illis legumina in cibū, & aquā ad bibendū, & adduxit eos in conspectu regis, & visæ sunt facies illorum insignes supra pueros alios vescētes de mensa regis. Vide quid facit ieiunium, & morbos sanat, & pituitam corporis exiccat, & demones eijcit, & cogitationes prauas excutit, & mentē reddit splendidiorem, & corpus purum & corpus sanctificatum, & throno Dei cōmendat hominem. Ac ne putes hæc temerē dici, habes testimoniū in euangelij, quid à seruatore dicitur. Interrogauerāt eum discipuli ipsius, dicentes: Domine, ostende nobis, quomodo immundi spiritus pellantur. Dixit autē dominus: Hoc genus non eijcitur, nisi precatione & ieiunio. Quisquis igitur ab immundo spiritu turbatur, si cogitauerit vsusq; fuerit hoc pharmaco, nimirū ieiunio, protinus spiritus malus in angustiam redactus discedit, territus ieiunio. Nam prorsus gaudent demones crapula & ebrietate, corporisq; requie. Magnam vim habet ieiunium, magnaq; per illud fiunt benefacta. Nam vnde & homines ingentia perfecerunt miracula, vnde per eos signa fiunt, vnde sanationes egrotantibus per hos donat Deus, nisi omnino per exercitationē & macerationem corporis, perq; modestiam animi, per bonā vitæ moderationē: ieiunium em̄ angelorum vita est, qui illo vtitur, in angelorum ordine est. Ac ne putes dilecta, q; res vulgaris sit ieiunium. Non em̄ qui tantū ab edulij ieiunat, illa præstat virtutē, sed qui abstinet ab omni malo opere, huic impuratur ieiunium. Et em̄ si ieiunes, nec serues os tuum ne loquatur sermonē prauum, aut iracundiam, aut mendacium, aut periurium, aut si loquaris contra proximum tuum, si hæc, inquam, prodierint ex ore ieiunantis, nihil profecit, verumetiam totum laborem suum perdidit. Tu igitur ancilla Christi, & omnes quotquot volunt consequi salutem, si ieiunaueris, purifica te ipsam ab omni auaritia. Nam qui diligit pecuniā, non potest Deum diligere: radix enim omnium malorum est auaritia. Inanem gloriæ cupiditatem & arrogantiam vehementer fuge. Si tibi suggesserit cogitatio q; facta es magna pulchraq; quodq; profeceris virtute, ne credideris illi inimicus enim est, qui obstat, quiq; inanem gloriæ cupiditatem submittit. Ne sustineas igitur cogitationem subeūtem animum tuum. Quod si tibi suggesserit cogitatio, dicens: Noli laborare ad eū molestē, poteris fieri salua, ne audias illam, inimicus enim est, qui suggerit remissionem ac negligentiam, quo deijciat à tuo probō vitæ instituto. Multæ sunt enim artes, quibus hostis vtitur aduersus seruos Dei. Suggestit enim hominibus, vt illis subeant cogitationes ad efferendum cor ipsorum. Tu verò ne recipito laudem hominum. Quod si quis tibi dixerit, beatus es, dic illi, si exiuerō ex hoc corpore rectē peracta vita, tunc beatus fiam, nunc autem non credo mihi ipsi, quod sim beatus. **Tentatio- nes varia.** Siquidem homines veluti ventus, sic mutantur. Frequenter autem suggerit tibi, vt contempnas vescētes, ne credideris illi, alienus enim est, sed omnium minimū te ipsum aestimato, vt multos præcedas in regno cœlorum, atq; apud Deum sub

Ieiunium nō a cibo tantum

Pecunia contemptus

Gloria

Tentatio- nes varia.

limis

A limis fias. Suggestit autē inimicus etiam magnā exercitationem, vt corpus imbecille & inutile reddas. Tu verò in ieiunio perseuerato, ieiuna totum annū, etiam si nulla cogat necessitas. Hora verò nona diei, cum iam in hymnis & precibus perseueraueris, sume panes tuos cum oleribus consperis oleo, omnia pura quecunq; carent anima. Tu verò virgo, ne quis cognoscat exercitationem tuam, ne ex proprijs quidē tuis cognatis, sed si quid facis, in occulto facito, & pater tuus cœlestis qui videt in occulto, reddet tibi in aperto. Quod si manifestaueris vitam tuam, nascitur tibi vana gloria, damnoq; afficit: quod si quam inuenis animam concordem laborantem Deo, quemadmodum & tu facis, huic soli patefacito secretum. Illic non est inanis gloria, dixisti enim, vt seruetur anima. Multam mercedem accipies, si per te seruata fuerit anima. His, qui audiendū cupidi sunt, loquere ea quæ conducuntq; si non audierint nec fecerint, ne quid loquaris. Dicit enim Deus: Nolite sancta dare canibus, neque projiciatis margaritas vestras ante porcos. Canes enim ac porcos appellat Deus eos, qui infamem agunt vitā. Nam margaritæ sunt preciosa Dei eloquia, quæ solis dignis dantur. O beata anima, quæ audierit hos sermones scriptos in libro hoc, & quæ fecerit eos, testificor omni homini audienti verba hæc & facienti, quod nomen eius scribetur in libro vitæ, & in tertio ordine angelorum inuenietur. Si oras aut psallis, aut legis, sola sedeto, ne quis audiat nisi tu sola. Aut nisi habueris concordem vnam aut duas virgines, dicit enim Christus, vbi duo aut tres sunt congregati propter nomen meum, illic sum in medio illorum. Depone muliebrem affectum, & sume fiduciam fortitudinēque. Nam in regno cœlorum non est masculus & femina, sed & omnes mulieres quæ strenuē se gesserunt, virorum ordinē sortiuntur. Obluiscere iuueniliū ornamentorum, vt accipias honorē illius pulchrę viduæ: ait em̄ sic Paulus: Honora viduas quæ veræ viduæ sunt: quæ verò vera vidua est ac desolata, spem habet in Deo, & perseuerat in precationibus & obsecrationibus nocte ac die: quæ viuuit in delicijs, viuens mortua est. Vidua eligatur non minor annis sexaginta, quæ fuerit vnus viri vxor, si filios educauit, si hospites excepit, si sanctorum pedes lauit, si afflictis subministrarit, si in omni opere bono fuit assidua: iuniores autem viduas rejice. Quum enim lasciuierint aduersus CHRISTVM, nubere volunt, habentes condemnationem, quod priorem fidem irritam fecerunt. Tu verò si non facis quæ habent speciem iuuenilem, non audis iuuenula, verumetiam anus appellaris, proque anu honoraris. Substantia vestium tuarum ne sit preciosa, pallium tuum nigrum, non tinctura tinctum, sed natiuo proprioq; colore, aut ad concharum speciem accedens. Tum maphorium crassum eiusdem coloris, ac manicæ laneæ, quæ tegant brachia, vsque ad manuum digitos. Capitis pilos habeto circumtusos, deinde vitta lanea caput obcingat, ad hæc cucullus & humerale crassum. Quod si occurras homini, tecta facie esto, in humum defixis oculis, nec attollas faciem tuam aduersus hominem, sed Deo tantum exhibeas tuo. Cum stabis ad orandum, sint pedes tui tecti calceis. Nam hic amictus decet sacris vacantem. Ne nuderis, sed noctu pariter & interdiu vestis tua tegat corpus tuum nudum. Ne qua mulier videat corpus tuum, nisi summa cogat necessitas, imò ne ipsa quidem scias te nudatam corpore. Postea quàm enim Deo continentiam professa es, corpus tuum sanctificatum est, templūque Dei factum. Non conuenit autem, vt Dei templum à quoquam nudetur. Prospera valetudine non ibis ad balnea, nisi summa vrgeat necessitas. Nec corpus tuum totum immerges aquæ, quoniam sacra es domino Deo, nec vlla re mundana contaminabis carnem tuam, sed solam faciem lauito, solasque manus ac pedes. Cum faciem laueris, non lauabis ambabus manibus, neque defricabis genas vultus tui, nec

Cibus

Sermo

Precatio

Virago

Cultus
Cultus
id id x goog

Balnea

Vnctio tui, nec adhibebis herbam, neque nitrum, neque quicquam his assimilabile. Nam hæc faciunt mundo deditæ, sed aqua pura lauato. Non intinges corpus tuum unguento precioso, nec adhibebis vestibus tuis aromata preciosa. Quod si corpus tuum fuerit imbecillius, vtere modico vino propter stomachum. Si verò, quod Deus auertat, incideris in afflictionem, tu ipsius curam habeto, ne des ansam hominibus, vt dicant tibi hanc afflictionem accidisse ex duritia vitæ. Verum priusquam te quisquam admoneat, prospicias tibi, donec conualueris, ac rursus ad eandem redeas regulam. Per omne vitæ tempus in ieiunijs, precibus & elemosynis perseverato. Beatus qui auscultat his nocte ac die. Ne recedat sermo Dei a ore tuo. Sit autem semper opus tuum, scripturarum meditatio. Habeto psalterium, ac psalmos edisce. Sol exorians videat librum in manu tua. Post tertiam horam, peragito communionem, quoniam hac hora adductum est lignum crucis. Sexta hora celebrato preces cum psalmis, opporationibus & obsecrationibus, quoniam hac hora filius Dei sublatu est in cruce. Hora nona rursus esto in hymnis & laudibus Dei cum lachrymis confitens peccata tua, Deo supplica, quoniam hac hora dominus in cruce pendens, reddidit spiritum. Post communionem autem horæ nonæ, comede panem tuum, gratias agens Deo super mensam tuam hunc in modum: Benedictus Deus, qui alis me à iuuentute mea, qui das alimoniam omni carni, imple gaudio & lætitia cor meum, vt semper omnem habentes sufficietiam, abundemus in omne opus bonum in Christo Iesu domino nostro, cum quo tibi gloria & honor & imperium vnà cum sancto spiritu in secula seculorum, Amen. Cumq; accumbens mensæ cœperis frangere panem, primum ter signato, deinde gratias agens, dicito: Gratias agimus tibi pater noster pro sancta resurrectione, per Iesum enim filium tuum, notam nobis eam fecisti, & quem admodum hic panis erat super mensam distributus, & congregatis factus est vnum, sic tua congregetur ecclesia, à finibus terræ in regnum tuum, quoniam tua est potentia & gloria in secula seculorum, Amen. Quod si tecum adfuerint, duæ tresve virgines, gratias agant super panem appositum, simulq; conuiuentur. Porro, si reperiat in mensa catechumina, ne conuiuetur cum fidelibus, neque discumbas ad edendum panem cum illa. Rursum non discumbes ad edendum panem tuum cum mulieribus solutioribus & scurrilibus, nisi compellat necessitas. Tu enim sacra es domino Deo, tuusq; cibus ac potus sanctificatus est, nã precibus sacrisq; verbis sanctificatur. Virgines piæ, Deoq; deditæ, tecum capiant cibum. Non cœnabis cum mulieribus super bis, neque tibi concilia bis amicitiam cum muliere fatuosa. Ait enim diuina scriptura: Qui tãgit picem, inquinabitur, & qui commercium habuerit cum superbo, similis illi reddetur. Cum mulier diues accumbit ad mensam tuam, si videris interea mulierem pauperem, inuita illam ad edendum, nec erubescas ob diuitis præsentiam. Noli diligere gloriam apud homines magis q̃ gloriam apud Deum, Deus enim pauperum pro nihilo habitorum, Deus est. Felix anima quæ seruat hæc. Non est bonum adolescentulam habere consuetudinem cum puellis. Alioqui nihil faciunt boni, vtraq; enim alterius monitis non auscultat, vtraq; alteram contemnit. Sed bonum est, vt adolescentula sit sub anu. Neq; enim anus obsecundat adolescentulæ. Væ virginis, quæ non est sub regula. Est enim veluti nauis non habens gubernatorem. Etenim cum fractis gubernaculis non habeat viæ ductorem, iactatur fluctibus huc & huc, donec impingat in saxum, moxq; deperit, sic est omnis virgo non habens quem vereatur. Beata virgo quæ fuerit sub regula. Erit enim veluti frugifera vitis in paradiso. Siquidem veniens agricola illius perpurgat palmites, irrigatque reuellens malas herbas in circuitu eius. Illa verò habens Deum cultorem, reddit preciosum fructum suum in tempore oportuno. Obserua verò inter edendum ac bi-

A ac bibendum, vt glorifices Deum hymnis, qui solent super mensam dici, & erit cibus ac potus tuus sanctificatus. Vbi verò surrexeris à mensa, rursus gratias agens, dicito ter: Misericors & miserator dominus, cibum dedit timentibus ipsum. Gloria patri & filio, & sancto spiritui. Postq; gloriam Deo dictam, rursus perfice precationem, sic dicens: Deus omnipotens ac dominus noster Iesus Christus, nomen quod est supra omne nomen, gratias agimus tibi, ac laudamus te, quod nos tuorum bonorum fecisti participes, videlicet corporalium alimentorum, rogamus & obsecramus te domine, vt & cœlestes nobis epulas largiaris: da nobis iremere ac reuereri adorandum ac preciosum nomen tuum, ne prætergrediamur præcepta tua, Legem tuam & iustitias tuas insere cordibus nostris. Sanctifica verò spiritum nostrum, animam nostram, & corpus nostrum per dilectum filium tuum Iesum Christum dominum nostrum, cum quo tibi gloria, honor & imperium in secula seculorum, Amen. Sunt enim quidam mundo dediti, qui carent intelligentia, brutorum animantium more pascuntur, mane surgentes quærunt quem circunueniant, quem opprimant, vt expleant fœdum ipsorum ventrem. Hi non norunt ad mensam glorificare Deum. De his loquutus est diuinus ille Paulus: Hi sunt inimici crucis Christi, quorum finis interitus, quorum Deus venter, & gloria in pudendis eorum, qui terrena sapiunt. Nostra verò conuersatio in cœlis. Isti deteriores sunt & bestijs & iumentis. Siquidem iumenta feræq; norunt conditorem suum Deum, eumq; laudant. Homines verò qui manibus illius conditi sunt, & ipsius imaginem gerunt, non norunt eum à quo sunt conditi, sed ore quidem confitentur illum, factis autem negant eum. Tu credis esse Deum, bene facis, & dæmones credunt & contremiscunt. Fides sine operibus mortua est. Quid proderit homini, si confiteatur esse Deum, cum suis malefactis abneget illum? Quomodo profitebitur se illum habere dominum, cum illi non seruiat? Propter hoc enim dicitur dominus eius. Et serui agnoscunt eos, à quibus empti sunt. Proinde nos quoque debemus honorare eum, non verbis tantum, sed & factis. Siquidem ipse dominus noster Iesus Christus in euangelio testatus est, dicens: Non omnis qui dicit mihi domine domine, intrabit in regnum cœlorum. Et rursus: Non assumes nomen domini Dei tui in vanum. Rursum alibi præcepit nobis, dicens: Discadat ab iniquitate quisquis nominat nomen domini. Sed vis ne scire, quod bestia & iumenta norunt Deum, ac laudant illum? Audi sanctum spiritum præcipientem illis in hymnis: Benedicite bestia & omnia pecora dominum, nisi benediceret, nequaquam illis præciperet. Nec illa solum benediciunt, verum etiam omnis creatura visibilis & invisibilis sine intermissione benedicit Deum. Et tu igitur famula Dei, siue surgis siue sedes, siue quid operis facis, siue edis, siue dormitura petis cubile, siue expergisce- ris, ne recedat laus Dei à labijs tuis. Beatæ aures quæ excipiunt hos sermones. Quod si venerit hora duodecima, maiorem & crebriorem celebres communio- nem cum virginibus tuis quas habes vnanimem. Quod si non habueris vnanimem, sola peragito Deo præsentem & audientem. Bonum est effundere lachrymas in conspectu Dei. Memento horæ duodecimæ, quoniam in hac dominus noster descendit ad inferos, quumq; vidisset illum tartarus, inhorruit expauitq; dicens: Quis est iste, qui cum potestate magnaq; virtute descendit? Quis est, qui portas inferorum ferreas contriuit, & vectes adamantinos confregit? Quis iste qui descendit è cœlis, & crucifixus est, & à me morte teneri non potuit? Quis est iste, qui soluit vincula eorum, qui tenebantur à me captiui? Quis est iste, qui sua morte me mortem destruit? Propterea debemus nobis cauere in hora illa, cumq; lachrymis noctu inuocare dominum. Magna enim virtus est lachryma, ingens benefactum, magnaq; peccata & iniquitates lachrymis abolentur. Testimonium y præbet

Gratiarum actio.

Fides

Synaxis, hora duodecima q̃ nobis optima ve- spertina.

Lachrymarum lau-

præbet mihi sanctum Euangelium. Cum enim seruator traditus esset Iudæis, cum Petrus illū cum iureiurando ter abnegauit, priusq̄ cantaret gallus. Sed Christus conuersus intuitus est Petrum, & recordatus est Petrus uerbi domini, quo modo dixisset ipsi: Priusq̄ gallus cantet, abnegabis me ter. Et egressus foras, fleuit amarè. Vides remedium lachrymarum, uidisti qualem iniquitatem deleuerint. Quid enim hoc malo peius, q̄ ter cum iureiurando dñm abnegauit: & tantam iniquitatem lachrymis deleuit. Vides quantā vim habeant lachrymæ. Nam illa scripta sunt ad nostrā correptionē, ut nos illa sequentes uitā æternā hereditate possideamus. Nō multi habēt gratiā lachrymarū, sed ij tantū, qui mentē habent in cœlis, qui rerū terrenarū sunt oblitī, qui non faciunt prouidentia carnis, qui ne norūt quidē an sit mundus, qui mortificarūt membra quæ sunt super terrā. His solis datus est luctus lachrymarum. Cum em̄ purā habeant mentē ac perspicaces cordis oculos, adhuc uersantes in terris, vidēt poenas inferorū, & cruciatus sempiternos, quibus puniuntur peccatores, uident ignē æternum, ac tenebras exteriores, uident fletum ac stridorē dentium. Simul autē uident & cœlestia munera quæ Deus largitus est sanctis, uident gloriā & coronas, stolasq̄ sanctas, uestesq̄ regias, ac lucida penetralia, & delicias inenarrabiles ac uitam sempiternam. Sed quid differo dicere, quod est omnium maximū miraculū: Quod quisquis habet purā mentem, ipsum etiam Deū internis oculis contēplatur. Qui nō igitur fiat, ut non velit flere lugereq̄ qui talia uideat: Flet em̄ ac plorat, ut liberetur ab illis acerbis supplicijs, rursus plorat obsecransq̄ postulat, ut cœlestibus illis bonis dignus habeatur. Eoq̄ sancti oderunt hunc mundū, scientes qualium honorū hæreditatē sint habituri. Itaq̄ qui requiem habet in hoc mundo, ne speret æternam illam requiem. Regnum enim cœlorum, non est eorum, qui hic requiescūt, sed illorum qui in afflictione multa atque angustia peregerunt hanc uitam. Non enim acceperunt illud gratis, sed cum magnis laboribus, perpetuisq̄ sudoribus ad sibi parauerunt, quos dignatus est Deus. Non est illis curę quantumcumq̄ hic laborauerint. Verū simulatq̄ illic ingressi fuerint, obliuiscuntur laborū ac dolorum, quoscumq̄ passi sunt in hoc uano mundo, præ multa & inenarrabili refo-cillatione ipsis data. Quid ais homo: Ecce duæ uiaē propositæ sunt in conspectu tuo, uita & mors, quocumq̄ uolueris ito, & ecce ignis & aqua, quocumq̄ uolueris

Arbitriū. extende manum tuam, in te situm est an uelis parare uitam, & in te situm est, an uelis parare mortem. Mors igitur est mundus, uita autem est iustitia, procul igitur mundus abest à iustitia quantum mors abest à uita. Itaq̄ si ambulaueris in mundo, in morte ambulas, & extra Deum es iuxta diuinam scripturam. Sin in iustitia ambulaueris, in uita ambulasti, nec te tanget mors. Non est enim apud iustos mors, sed translatio. Transferuntur enim ex hoc mundo in æternam requiem. Et quemadmodum aliquis egreditur è carcere, sic & sancti egrediuntur ex hac misera uita, ad bona ipsius præparata, quæ oculus non uidit, nec auris audiuit, & in cor hominis non ascenderunt, quæ præparauit Deus diligentibus ipsum. Peccatores autem præterquam quod hic miserè affliguntur, etiam illic iterum ignis eos manet. Tales igitur oportet duplici nomine flere, & quod hic in angustia sunt, & quod illic amplitudinem non recipiunt. Propterea dicit diuina scriptura: Quocumq̄ se uerterit impius perdetur, angusta enim illi sunt vndiq̄, & illic dolores, & hic afflictiones. Non est enim homo qui non labore in misera uita, siue mendicus, siue diues, siue seruus, siue liber, siue peccator, siue iustus, omnes similiter laborant. Idemq̄ casus occurrit omnibus, tum peccatori, tum iusto in hoc mundo. Illic uero non est eodem modo, sed alius atq̄ alius ordo: alius em̄ labor iusti in hoc mundo, alius peccatoris. Nam iustus quidem laborat, non ut uentrem expleat, neq̄ omnino carnis curam habet, neq̄ cogitat se gestare car-

nem

A nem, sed laborat noctu & interdū quærens Deum. Sæpe nec somno, nec pane, nec aqua saturatur, nec explet animum, in desertis oberrans, subigens corpus in multa afflictione, donec assequatur coronam inenarrabilem ipsi repositam. Peccator autē laborat sudatq̄, non iustitiæ causa, sed ob miseram hanc carnem, ob foedam mulierem, alijs atq̄ alijs modis laborās, nec contentus his quæ adsunt, in malitia & inuidia uitam agens. Verū nihil horum intelligunt isti ueroces, excæcauit enim illos materia, multaq̄ mundi sollicitudines, & in errorem ducūt, donec mittatur aduersus ipsos ille seuerus carnifex, qui non miratur faciem, ac accipit dona. Abducentur enim illorum animæ uia angelis inclementibus, & ferent sententiam suam à Deo. Nam cum essent inanes, etiam inaniter laborarūt in hoc mundo, res terrenas operati sunt, eaq̄ propter in interitum abierunt. Nō enim memores fuerunt Dei cum essent in terra, neq̄ fuit illis curæ, recordari timoris domini, proptereaq̄ nec ipsi futuri sunt ei curæ. Iustus enim Deus, & iustum iudicium eius. Cum enim uenerit iudicaturus mundum, tunc reddet uincūq̄ iuxta opera sua. Beatum cor quod accipit hæc. Media nocte surgito & laudato dominum Deum tuū. In hac enim hora surrexit dñs noster à mortuis. Et laudibus celebra patrē, propter hoc in hac hora præcepit nobis laudare Deū. Cū autē à somno surrexeris, cum primis hunc uersiculum dicito. Media nocte surgebam ad confitendum tibi, ad iudicia iustificationis tuę. Et orans incipito dicere quinquagesimum psalmū totū donec perfeceris. Et hæc sint tibi singulis diebus præscripta. Hos autē psalmos dicito quantum potes stans, ac post psalmū præcatio genuumq̄; si exio addatur cum lachrymis, cōmemoresq̄ dño peccata tua, postulesq̄; ut remittantur tibi. Post tres autē psalmos dic Alleluia. Quod si etiam uirgines fuerint tecum, & hæc psallant, atq̄ alia post aliam præcationem perficite. Diluculo uero hunc psalmum dicite: Deus Deus meus ad te de luce vigilo. Siti-

B uuit in te anima mea. Interspiratio uero sit. Benedicite omnia opera Deo, Gloria in excelsis Deo, & reliqua. Cæterum dilectionem seruemus omnibus maiorem. Diliges dñm Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & proximum tuum sicut te ipsum. In his duobus præceptis tota lex ac Prophetæ pendent. Deus charitas est, & ipse prior dilexit hominē, ac seipsum tradidit pro nobis, ut nos liberaret ab iniquitate. Si igit ipse dñs noster mortuus est pro nobis, nos quoq̄ debemus pro nobis inuicē animas nostras ponere. Deus charitas est, & q̄ habet charitatē, Deū habet. Ipse em̄ dixit: In hoc cognoscet oēs q̄ mei discipuli estis, si diligatis inuicē. Quantumcumq̄ laborarit homo, si non habuerit charitatē erga proximum, frustra laborauit. Sic autē declarabis charitatē erga proximum, nō uerbis tantū, sed etiam factis. Non tenebis aliquam malitiam in corde tuo, alioqui non ascendet præcatio tua pura. Non enim occidet sol super iracundiam uestrā. Mansuetudinem habe, patientiam habe, animi lenitatem, placabilitatem. Dicit enim dñs: Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut pueri, non intrabitis in regnū cœlorum. Ne te contristet, si quid molestia acciderit tibi, neq̄ damno contristeris, neq̄ iniuria. Nam huius mundi tristitia mortem operatur. Tantum pro peccatis tuis contristeris, de leuioribus autē negocijs ne contristeris. Ne exaltēs uocem tuam, irascens erga quampiam. Famulam autē dñi non oportet litigare. Non egrediat ex ore tuo execratio, non contumelia, non maledictum, nam os tuū sanctificatum est in laudem & gloriam Dei. Non est bonum te prodire absque magna necessitate. Silentium ama quantum potes. Ancillarum Dei ne obliuiscaris, neq̄ deleantur è corde tuo. Si sanctus uenerit in domum tuam, sic illum excipe ut filium Dei. Dicit enim dominus noster Iesus Christus: Qui recipit uos, me recipit. Si ingrediatur uir iustus in domum tuam, cum metu & tremore occurre illi, & procumbes ad pedes illius in terra. Non enim illum adorabis, sed Deum

Nox me dia.

Confessio

Diluculo

Charitas

Edonatio

Ira

Silentium

Hospitalitas

A D. CYRILLI ALEXANDRINI ARCHIEPISCOPI, de hac epistola Athanasij ad Epictetum, testimonium, ex secunda epistola ad Successum.

Hoc quoque necessarium iudicavi superius memoratis apponere. Nam veniens ad nos vir venerabilis Paulus Emesinæ civitatis Episcopus, cum sermo de vera & immaculata fide fuisset agitatus, sciscitatus est me, & valde studiose, si consentire scriptis beatæ recordationis Athanasij patris nostri, quæ ad Epictetum Corinthiorum direxit Episcopum. Ego vero respondi. Si hæc apud vos scripta non sunt adulterata, si integra permanent, Nam plura ex his ab hostibus Ecclesiæ deprehenduntur esse depravata, me eis omnibus præbere consensum. Ille autem ad hæc intulit, habere se præfatam Epistolam, sed velle sibi de nostris exemplaribus satisfieri, utrum depravata sit an non. Tunc sumens exemplaria nimis antiqua, cum illis contulit, quæ ferebat, eaq; adulterata omnino deprehendi. Vnde nos hortatus est, ut ex nostris codicibus veracissima describeret, Antiochenæ destinarem Ecclesiæ. Quod etiam factum est.

D. ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRINI

ad Epictetum Episcopum Corinthiorum, Epistola.

BGo quidem putabam omne vaniloquium uniuersorū, qui ubiq; sunt Hæreticorum cessasse, ex ea, quæ facta est in Nicæa, Synodo. Quæ enim in ea à patribus secundum sanctas scripturas exposita fides est, sufficiens est ad omnem destructionem totius impietatis. Ad confirmationem autem piæ in Christo fidei, & propter hoc, & nunc diuersis factis Synodis tam in Gallia & Hispania, & in magna Roma, omnes qui conuenerunt eos, qui adhaerent, & sentiunt eadem, quæ Arrius sensit, Auxentium dico Mediolanensem, & Ursatium, & Valentem, & Gaium de Pannonijs unanimitè, utpote ab vno spiritu moti, anathematizari, & scripserunt ubiq; propter hos tales, qui Synodi sibi nomen adscripserunt: neq; ullam in catholica ecclesia Synodum nominari, nisi solam, quæ in Nicæa facta est. Quæ est trophæum aduersus omnes hæreses, præcipuè erga Arrium, propter quem maximè tunc Synodus congregata est. Quomodo ergo post tantam dubitare ausi sunt, aut queri aliquanti conantur? Si ergo de Arrianis sint, nihil mirum, si quæ contra se scripta sunt, accusant. Sicut & pagani, audiètes idola Gètium argentum & aurum, opera manuum hominum, stultam putarunt diuinæ crucis doctrinā. Eorū verò, qui putant rectè credere, secundū omnia quæ dicta sunt à sanctis patribus, qui propter inquisitionē immutare volentes, nihil aliud faciunt, nisi secundū quod scriptū est, proximum quidē putant insipientia: repugnant autē ad nullam utilitatē, sed ut simplices tantū evertant. Hæc ita scribo, letis quæ apud tuā sanctitatē acta sunt gestis, quæ nec scribi utiq; debuerāt, ut nec aliqua memoria eorū in posterum fieret. Quis etiam audiuit talia unq; aut quis docuit: aut quæ didicit? Ex Sion em̄ prodijt lex, & verbū dñi ex Hierusalē. Hæc autē vnde processerunt? quis infernus eructauit? *ἐμδοσιον* dicere corpus ex Maria verbo deitatis, aut quod verbū in carnē, & ossa, & capillos, & oē corpus translatū, & mutatū est de propria natura. Quis autē audiuit in ecclesia omnino à Christianis,

Auxentius, Gaius Pannonius Synodus Nicæna propter Arrium

Esata

y iij nis,

Ciborum delectus

Virginitas in laus

qui misit illum. Sumes autem aquam, & lauabis pedes illius, summaq; cum ueneratione audies uerba eius. Non confides prudentiæ tuæ ne cadas, sed metue. Quandiu enim timueris, nunquam cades, expedit enim, ut quæ continenter uiuit, sola panem suum comedat. Quod si accubueris cum uirginibus ad mensam, quicquid apponitur comede cum illis: nam si non comederis, deprehenderis quasi si condemnare illas. Non efferes ac prodes exercitationem tuam. Quod si etiam uinum illæ biberint, tu uero non bibas, propter illas bibe paululum. Quod si fuerint magnæ ætus, coegerintq; te bibere plusquam satis, ne auscultaris illis, sed dic eis: Vos detriuistis iuuentutem uestram in multa exercitatione, ego uero nondum perueni ad primum gradum uestrum. Nam de hospitalitate & elemosyna non habes opus ut te moneam, quandoquidem ex te ipsa facies. In ecclesia ræceto, nec quicquid dixeris, sed tantum auscultationi. Si ascenderit in cor tuum cogitatio ut quippiam facias, ne precipitanter hoc feceris, ne illudat te inimicus. Cum consilio maiorum omnia facito. Quum psallis aut quum oras, ne admiseris extraneas cogitationes ingredi cor tuum. Obsecro te dilecta, attende & auscultata præceptis his, quæ scripta sunt in libro hoc, nec solum oculis uisibilibus considera quæ scripta sunt, uerum etiam internis, & attende unicuique præcepto, eaq; facito. Nam si hæc seruaueris, digna habebis regali thalamo. Ne dixeris in corde tuo, quomodo possum hæc facere, ne segnitie obrepat cogitationi tuæ, sed cum omni animi promptitudine serues ea. Diligentibus enim Deum, præcepta Dei non sunt graua. Omni hora ne deficiat oleum lampadi tuæ, ne quando ueniat sponsus & inueniat eam extinctam. Neque enim scis quando sit uenturus, an primo somno, an mane. Esto igitur parata, ut quum uenerit, cum sapientibus occurras illi, habens oleum in lampade tua, hoc est, opera tua bona. Singulis horis recordare exitus tui, habere præ oculis quotidie mortem. Memento cui oporteat te exhiberi. Grauis est exercitatio, difficilis continentia, sed nihil dulcius cœlesti sponso. Hic laboramus paulisper, illic autem uitam æternam recipimus. Ait enim sanctus Paulus: Non sunt condignæ passionibus huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Bonum est effugere turbam, & secedere in solitudinem. Magna uirtus continentia, magna gloria castitas, magna sunt uirginitatis præconia. O uirginitas diuitiæ incomprehensibiles. O uirginitas corona immaculabilis. O uirginitas templum Dei, & sancti spiritus domicilium. O uirginitas margarita preciosa, apud multos latens, à paucis uero uix inuenitur. O continentia amica Dei, & apud sanctos laudata, à continentia uulgo inuisa, sed ipsi qui te digni sunt nota, à continentia mortem & inferos effugiens, & immortalitati adherens. O continentia gaudium prophetarum, apostolorum gloria. O continentia angelorum uita, & sanctorum hominum corona. Beatus qui te tenet, beatus qui per patientiam tibi constanter adheret, quoniam post paululum laborauerit, multa recipiet munera in te. Beatus qui per totum hoc tempus ieiunauerit, quoniam in eterna Hierosolyma habitabit cum angelis choreas ducet, cumq; sanctis prophetis & apostolis requiem habebit. Hæc tibi scripsi dilecta soror, de choro Christi, ad confirmationem & utilitatem animæ tuæ. Ne declines igitur ab his sermonibus, nec ad dextram, nec ad sinistram. Quisquis enim, hos sermones auditos, contempserit, eodem modo magna erit illi. Tu uero charissima soror mea dei tibi Deus hæc seruare, in his conuersari, illuminatam mentem, purum animum, illuminatos oculos cordis, ut accipias immaculabilem coronam, quam præparauit Deus diligentibus ipsum, per dominum & seruatorem nostrum Iesum Christum, cui gloria in secula seculorum, Amen.

D. CYRILLI

nis, q̄ figura, & non natura corpus indutus est Christus: Aut quis in tantā impie-
tatem delapsus est, vt dicat simulac̄ sentiat, quōd deitas ipsa *δυσος*. Patri circū-
cisa est: & imperfecta ex perfecto facta est: & quod in ligno crucifixum est, nō
fuerit corpus, sed ipsa creatrix substantiā? Quis autem audiens non ex Maria,
sed ex propria substantia effecisse sibi corpus passibile verbum, aut qualem
Christianum existimet hęc dicentem: Quis autem hanc nefariam fecit impie-
tatem, vt in huiusmodi cogitationem veniret & diceret: Quoniam qui dicit ex
Maria esse dominicum corpus, non iam trinitatem, sed quaternitatem in deita-
te sentit. Propter eos qui sic sentiunt, vt substantiā trinitatis dicāt carnem quam
indutus est ex Maria Saluator. Vnde autem quidam iterum eructarunt impie-
tatem similem supradictis, & dicunt non nouellum esse corpus deitatis verbi,
sed consubstantiale ipsi per omnia fuisse, quoniam ex substantia sapientiā cō-
stitit. Quomodo autem & dubitare ausi sunt, qui dicuntur Christiani, siquidem
ex Maria processit dominus, filius quidem substantiā, natura Dei est. Quōd au-
tem secundum carnem, ex semine Dauid est, & carne sanctā Mariā. Quid au-
tem ita temerarij fuerunt, vt dicerent Christum carne passum & crucifixum,
non esse dominum & Salvatorem, & Deum filium patris: Vel quomodo Chri-
stiani volunt nominari, qui dicunt in hominem sanctum, sicut in vnum Pro-
phetarum, aduenisse verbum, & non ipsum hominem factum esse sumentem
carnem ex Maria: Sed alterum esse Christum, & alterum Dei verbū ante Ma-
riam, & ante secula filium patris. Aut quomodo Christiani esse possunt, qui di-
cunt alium esse filium, & alium Dei verbum: Hęc fuerunt in gestis, diuersē qui-
dem dicta, vnam autem mentem & eandem habentia impietatis ruina. Pro-
pter hęc disputabant & contendebant inter se inuicem, qui gloriantur in confes-
sione patrum, quę in Nicęa facta est. Ego autem admiratus sum sanctam religio-
nem tuam sic tolerasse, & non corripi fuisse eos talia dicentes, nec fidem piam
exposuisse eis, vt vel audientes quiescerent, vel contradicentes vt Hæretici æsti-
marentur. Quæ autem prædicta sunt, neq; dicta neq; audita sunt apud Christianos,
sed aliena omnimodo apostolicæ doctrinæ. Propterea igitur etiam ego, quę
ab illis dicta sunt, scripta per te in epistola, feci vt solum audiens, videas in ipsis
confessionem & impietatem. Quamuis oporteret pluribus accusare, & conuin-
cere stultitiam eorum, qui ista senserūt, sed melius est hucusq; esse epistolam, &
nihil amplius scribere: quę enim ita manifestē praua monstrantur, tractare diu-
tius & perscrutari non oportet, ne contententibus tanq̄ dubia putētur. Sed hoc
solum respondisse ad hęc & dixisse sufficiat: quia non sunt ista catholice ecclē-
siæ, nec patres ista senserunt. Ac ne in totum ex silentio occasionem impuden-
tem sibi malorum inuentores acquirant, bonum est vt ex diuinis scripturis pau-
ca commemorem, forsitan vel sic erubescerent, quiescerent a sordidis cogitationi-
bus suis. Vnde vobis dicere, d̄ qui tales estis, consubstantiale esse corpus deitati
verbi: ex hoc enim bonum fuerit, inchoare, vt hoc fragili demonstrato, & omnia
alia talia demonstrarentur. Ex diuinis ergo scripturis non potest inueniri, Deum
enim in humano corpore fuisse dicunt. Sed patres in Nicęa congregati, nō cor-
pus, sed ipsum filium dixerunt consubstantialem patri, & hunc quidem ex sub-
stantia patris: corpus autem ex Maria esse confessi sunt iterum secundū scriptu-
ras. Si igitur negatis synodū Nicęanā, vt Hæretici ista inducitis: aut si vultis filij
patrum esse, nolite sentire præter illa quę ipsi scripserunt. Etenim ex hoc iniqui-
tatem vos videre licet, si consubstantiale sit verbum corpori, de terra habenti na-
turam: consubstantiale autem verbum patri, secundum patrum confessionem,
δυσος erit & ipse pater corpori, quod ex terra factum est. Et quid accusatis ad-
huc Arrianos, dicentes filium esse creatum, cum dicatis ipsi etiam patrem cōsub-
stantia-

Corpus
Christi te
poraneū

Manifeste
vera non
sunt accu-
ratus con-
firmanda.

Corpus nō
esse cōsub-
stantiale
verbo.

A stantialem creaturis: Et ad impietatem alteram transeuntes, dicitis in carnē, of-
sa, & capillos, & neruos, & in totum corpus conuersum verbum, & mutatum a
sua natura. Aliquando enim dicitis euidenter, ex terra cum factum esse: ex terra
enim os suum, & totius corporis natura est. Quæ igitur hæc tanta dementia, vt
aduersum vos ipsos repugnantes, *δυσος* em̄ dicentes verbum corpori, aliud ad-
uersum aliud significatis. Quod autem in carnem conuersum dicitis, ipsius ver-
bi mutationem fingitis. Et quis iam vos vitra toleret, si vel sola ista dicatis: nam
ad impietatem supra omnes hæreses declinastis. Si em̄ *δυσος* verbum corpori,
superfluit Mariæ cōmemoratio, & non necessaria, cum potuisset & ante Mariā
sempiternum corpus existere, sicut est ipsum verbum. Si igitur secundum vos
δυσος est corpori, quid necesse erat aduentus verbi: aut vt suum *δυσος* indue-
ret, aut mutatum de propria natura corpus fieret: Non enim deitas se ipsa susce-
pit, vt etiam *δυσος* suum indueret, sed nec peccauit verbum, quod aliorum pec-
cata liberauit, vt mutatus in carnem semetipsum pro seipso offerret, & sacrificio
seipsum liberaret. Sed non est ita, absit. Abrahę semen apprehendit, sicut dixit
Apostolus: Vnde debuit fratribus similari, & simile nobis corpus adsumere.
Propterea ergo necessaria verē Mariā, vt ex ipsa hoc adsumeret, & vt suum pro
nobis corpus offerret. Et hanc Esaias prophetizans ostendit, dicens: Ecce virgo.
Gabriel autem mittitur ad ipsam non transitoriē virginem, sed ad virginem de-
sponsatam viro, vt sponso ostenderet Mariam verē hominem fuisse. Et partus
meminit scriptura, & dicit: Inuoluit puerum. Et Beata sunt vbera, quæ suxit. Et
Oblatum est sacrificium, quoniam aperuit qui natus est vuluam. Hęc autem om-
nia parturientis virginis erant indicia. Et Gabriel certissimē euangelizauit i-
psi, dicens non transitoriē, q̄ nascetur, vt non de foris inductum ei corpus puta-
retur, sed ex te, vt ex ipsa naturaliter quod natum est, esse manifestē credatur, &
hoc natura demonstrante: quia impossibile est virginem lac proferre: & impossi-
bile est lacte nutriri corpus, & pannis inuolui non ante naturaliter natum. Hoc
est, quōd circumcisum est octaua die. Hoc Simeon in manus suscepit. Hoc fa-
ctum est infans, & creuit vsq; ad tredecim annos, & ad tricimum annum ve-
nit. Neque enim sicut quidam arbitrati sunt, substantia ipsius verbi mutata cir-
cuncisa est, quæ erat immutabilis, & inconvertibilis, dicente quidem ipso salua-
tore. Videte, videte quia ego sum, & non sum mutatus. Paulo etiam scribentet
Iesus Christus heri & hodie ipse, & in secula. Sed circumciso corpore & portato,
& manducanti & laboranti, & in ligno affixō & passio, erat impassibile incor-
poreum Dei verbum. Hoc erat in sepulchro positum, quando ipse perrexit præ-
dicare his, qui in custodia erant, spiritibus, sicut Petrus ait: Quōd magis ostendit
amentiam dicentium, verbum in carnem & ossa mutatum. Quōd si ita erat, non
erat necessarium sepulchrum, ipsum enim perrexisset corpus prædicare in infer-
no spiritibus. Nunc autem ipse quidem perrexit prædicare, corpus verō inuolu-
tum Ioseph posuit in Golgotha, & ostensum est omnibus: quia non corpus erat
verbum, sed corpus erat verbi. Et hoc palpauit Thomas, postquam resurrexis-
se vidit a mortuis, & vidit in eo fixuras clauorum, quas pertulit ipsum verbum
in corpore suo dum crucifigeretur aspiciens, & cum possit prohibere, non pro-
hibuit. Sed etiam propria sua faciebat, quæ erant propria corporis tanquam sua.
Verbum incorporale deniq; cæso corpore a ministro, sicut ipse patiens dicebat:
Quid me cædis? ita impassibilis naturaliter dicebat: Dorsum meum dedit
verbera, & faciem meam non auerti a confusione sputorum. Quæ enim huma-
nitas patiebatur verbi, hæc inhabitans verbum ad se referebat, vt nos deitatis
verbi participes esse possimus. Et erat admirabile, quia ipse erat patiens, & non
patiens. Patiens quidem, quoniam proprium eius corpus patiebatur, & in ipso
y iij qui

Verbū nō
esse vnius
substantiæ
cum cor-
pore.

Esaiā 7
Lucā 1

Lucā 2

Hebræ. 13

1. Petri 3

Ioannis 20

Ioannis 13

qui patiebatur erat non patiens; propterea quia natura Deus manens verbum est impassibile, & ipse quidem incorporealis erat in corpore passibili; corpus autem habebat in se verbum impassibile destruens infirmitates ipsius corporis. Faciebat autem hoc, & fiebat ita, ut nostra ipse suscipiens & offerens in sacrificium destrueret, & suis iam nos operiens, faceret Apostolum dicere: Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Absit autem ut figurate ista facta sint, sicut quidam iterum arbitrati sunt, sed vero homine facto Salvatore, totius hominis facta est salus. Si enim figurate verbum erat in corpore secundum illos, quod autem figurate dicitur, phantasia est, inuenietur ea opinione & salus & resurrectio hominum dicta secundum impiissimum Manicheum. Sed non per phantasia est salus nostra, nec corporis sola, sed totius hominis animae & corporis verè salus facta est in ipso verbo, humanum verè naturaliter ex Maria secundum diuinas scripturas est, & verum erat corpus saluatoris. Verum autem erat: quia simile erat nostro. Soror etenim nostra fuit Maria, quoniam omnes ex Adam sumus, & hoc nunquam aliquis dubitauit, recolens, quia scripsit Lucas: Postquam enim resurrexit à mortuis, estimantibus quibusdam non in corpore ex Maria videri dominum, sed pro ipso spiritum videri, dicebat: Videte manus meas & pedes, & vestigia clauorum; quia ego ipse sum, palpete & videte: quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Et hoc dicens, ostendit eis manus suas, & pedes. Ex quibus confutari possunt iterum, qui ausi sunt dicere, in carnem & ossa mutatum esse dominum. Non enim dixit, sicut me videtis carnem esse & ossa; sed habere, ut non ipsum verbum in hoc mutatum esse credatur, sed ipse in his & ante mortem & post resurrectionem esse credatur. His ergo ita se habentibus rationem, superfluum est iam aliam tractare, & scrutari aliquid de ipsius corpore, in quo erat verbum inconstitutum deitatis, & ex Maria verè progenito, & ipso verbo nequaquam in carnem mutato, sed in carnem facto. Quod autem à Ioanne dictum est: Verbum caro factum est, hanc habet intelligentiam, si cut similitudine hoc poterit inueniri. Scriptum est enim à Paulo: Christus pro nobis factus est maledictum. Et quemadmodum non hoc ipsum factus est maledictum, sed quia pro nobis adsumpsit maledictum, dictum est: maledictus factus est. Sic & caro factum est, non mutatus in carnem, sed quia pro nobis carnem adsumpsit, & factus est homo. Quod autem dixit: Verbum caro factum est, simile est iterum dicere, homo factus est, secundum quod dictum est in Iob: Effundam de spiritu meo super omnem carnem. Non enim usque ad animalia erat promissio, sed in hominibus est, propter quos etiam dominus ipse homo factus est. Hoc autem dicto hanc habere intelligentiam, profecto reprehendant se omnes, qui putarunt ante Mariam esse carnem, quae ex ipsa est, & ante hanc aliquam habuisse animam humanam verbum, & in ipsa ante aduentum semper fuisse. Desinant autem & illi qui dixerunt, non esse capacem mortis carnem, sed eum immortalis esse naturae. Si enim non est mortuus, quomodo Paulus tradidit Corinthiis, quod & ipse accepit: Et quia Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum scripturas, aut quomodo omnino resurrexit, si non est mortuus: Erubescant autem maxime, qui omnino ista cogitarunt, posse fieri pro trinitate quaternitatem, si dicatur ex Maria esse corpus: dicam enim consubstantialem. Si dicamus corpus verbo, manet trinitas, nihil extraneum in ipsa adferente ipso verbo. Si verò humanum dicamus corpus necessario existente extraneum secundum substantiam corporis, & sit in ipso verbum, erit pro trinitate quaternitas, propter corporis adiectionem. Haec ita dicentes, non intelligunt, quemadmodum in se ipsos incidunt: nam & si non ex Maria dicunt corpus, sed consubstantiale ipsi verbo, nihilo minus quod simularunt, ne forte ut sapientes putentur secundum

2. Cor. 13

Manicheus

Lucas 24

Verbum caro factum, quomodo intelligat.

Quaternitatem non nulli inueniunt.

quod suum intellectum, ostendentur dicentes quaternitatem, sicut enim filius secundum patres *ὁμοούσιος* est patri, & non est ipse pater, sed filius ad patrem dicitur *ὁμοούσιος*, sic & consubstantiale corpus verbi, non est ipsum verbum, sed aliud à verbo. Cum autem aliud sit, erit secundum ipsos ipsorum trinitas quaternitas: non enim vera & specialiter perfecta, atque indiuisa trinitas recipit adiectionem, sed haec quae ab illis est intellecta. Et quomodo adhuc Christiani alium praeter eum qui est Deus adinueniunt: iterum enim & in alio commentolice eorum insipientiam peruerim, si propter quod est, & dicitur in scripturis ex Maria esse, & humanum corpus Saluatoris, putant pro trinitate quaternitatem dici, quasi facta adiectione propter corpus, multum errant, facturam coequantes factori, & suspicantur deitatem aliquid adiectionis accipere, & ignorant quia non propter adiectionem deitatis verbum caro factum est, sed ut caro resurgat. Neque ut melioraretur verbum processit ex Maria, sed ut humanum genus liberaret. Quomodo igitur putant liberatum corpus per verbum & viuificatum, in deitate verbo faciat adiectionem. Magis autem ipsi humanitati adiectione magna facta est ex verbo, in ipsa communionem & vnitionem, ex mortali enim factum est immortale, ex animali factum est spiritale, ex terra factum est coeleste, coeli portas transgressum est: trinitas verò ab assumente verbo, corpus ex Maria. Trinitas est non accipiens adiectionem, neque diminutionem, sed semper perfecta est, & in trinitate deitas vna cognoscitur, & sicut vnus Deus in ecclesia predicatur verbi pater. Ex hoc autem iam conticescant, qui aliquando dixerunt esse, qui ex Maria processit non esse ipsum Christum, & dominum & Deum. Si enim non Deus erat in corpore, quomodo statim procedens ex Maria vocatur Emanuel, quod interpretatur nobiscum Deus: Quomodo autem & Paulus, si verbum non erat in carne, ad Romanos scribebatur: Ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia deus benedictus in secula: Confiteant ergo & qui ante negabant crucifixum esse Deum, errasse se, acquiescentes scripturis sanctis, & maxime Thomae, qui postea quam vidit in ipso clauorum vestigia, exclamauit: Dominus meus, & Deus meus. Cum enim Deus & dominus gloriae esset filius, erat in gloria affixo & ex honorato corpore. Corpus verò patiebatur, dum percuteretur in ligno, & fluebat de eius latere sanguis & aqua: templum enim verbi erat plenum deitatis. Propterea igitur sol videns creatorem suum in iniuriato corpore tolerantem, radios suos subtraxit, & obscurauit terram. Ipsum autem corpus habens naturam mortalem, ultra suam naturam resurrexit, propter habitans in se verbum, & desijt quidem naturali corruptione, induens autem quod supra hominem est, verbum, indumentum verbi factum est incorruptum. De eis autem qui falluntur & dicunt, quod sicut in vnumquemque Prophetarum factum est, ita & in vnum aliquem hominem ex Maria venit verbum, superfluum est disputare: manifesta est enim dementia eorum, & indubitata reprehensio. Si enim ita venit, quare hic ex virgine, non similiter ex viro & muliere: sic enim vnusquisque sanctorum natus est. Aut quare ita veniente verbo, non vnusquisque mors dicitur pro nobis facta, sed istius sola? Cur autem per vnumquemque Prophetarum adueniente verbo dicitur de hoc solo, qui ex Maria natus est, semel in fine seculorum adueniente: Aut quare veniente eo, sicut venit in prioribus quidem sanctis, alij quidem omnes mortui nondum resurrexerunt, qui autem ex Maria solus tertia die resurrexit: Aut cur similiter alijs veniente verbo, dicitur solus ex Maria Emanuel, corpore pleno deitatis nato, ex ipsa enim Emanuel, interpretatur nobiscum Deus. Aut quare si ita venit, manducante vnoquoque Propheta & bibente, & laborante, moriente, non dicitur sicut ipse manducans, bibens, laborans, & moriens: sed de solo qui ex Maria est: quae enim patiebat hoc corpus, haec

Caro adsumpta a Christo propter resurrectionem

qui patiebatur erat non patiens; propterea quia natura Deus manens verbum est **C**
 impassibile, & ipse quidem incorporealis erat in corpore passibili; corpus autem
 habebat in se verbum impassibile destruens infirmitates ipsius corporis. Faciebat
 autem hoc, & fiebat ita, ut nostra ipse suscipiens & offerens in sacrificium destrue-
 ret, & suis iam nos operiens, faceret Apostolum dicere: Oportet corruptibile hoc
 induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Absit autem
 ut figurate ista facta sint, sicut quidam iterum arbitrati sunt, sed vero homine fa-
 cto Salvatore, totius hominis facta est salus. Si enim figurate verbum erat in cor-
 pore secundum illos, quod autem figurate dicitur, phantasia est, inuenietur ea opi-
 nione & salus & resurrectio hominum dicta secundum impiissimum Maniche-
 um. Sed non per phantasia est salus nostra, nec corporis sola, sed totius homi-
 nis animae & corporis verè salus facta est in ipso verbo, humanum verè natura-
 liter ex Maria secundum diuinas scripturas est, & verum erat corpus saluatoris. Ve-
 rum autem erat, quia simile erat nostro. Soror etenim nostra fuit Maria, quoniam
 omnes ex Adam sumus, & hoc nunquam aliquis dubitauit, recolens, quia scripsit Lu-
 cas: Postquam enim resurrexerat a mortuis, & stantibus quibusdam non in corpore ex Ma-
 ria videri dominum, sed pro ipso spiritum videri, dicebat: Videte manus meas
 & pedes, & vestigia clauorum; quia ego ipse sum, palpate & videte; quia spiritus
 carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Et hoc dicens, ostendit eis ma-
 nus suas, & pedes. Ex quibus confutari possunt iterum, qui ausi sunt dicere, in car-
 nem & ossa mutatum esse dominum. Non enim dixit, sicut me videtis carnem esse
 & ossa; sed habere, ut non ipsum verbum in hoc mutatum esse credatur, sed ipse
 in his & ante mortem & post resurrectionem esse credatur. His ergo ita se habere
 rationem, superfluum est iam aliam tractare, & scrutari aliquid de ipsius
 corpore, in quo erat verbum inconstitutum deitatis, & ex Maria verè proge-
 nito, & ipso verbo nequaquam in carnem mutato, sed in carne facto. Quod au-
 tem **D**
 ad Ioanne dictum est: Verbum caro factum est, hanc habet intelligentiam, si-
 cut similitudine hoc poterit inueniri. Scriptum est enim a Paulo: Christus pro
 nobis factus est maledictum. Et quemadmodum non hoc ipsum factus est ma-
 ledictum, sed quia pro nobis adsumpsit maledictum, dictum est: maledictum fa-
 ctus est. Sic & caro factum est, non mutatus in carnem, sed quia pro nobis car-
 nem adsumpsit, & factus est homo. Quod autem dixit: Verbum caro factum est,
 simile est iterum dicere, homo factus est, secundum quod dictum est in Iohel:
 Effundam de spiritu meo super omnem carnem. Non enim usque ad animalia e-
 rat promissio, sed in hominibus est, propter quos etiam dominus ipse homo fa-
 ctus est. Hoc autem dicto hanc habere intelligentiam, profecto reprehendant se
 omnes, qui putarunt ante Mariam esse carnem, quae ex ipsa est, & ante hanc ali-
 quam habuisse animam humanam verbum, & in ipsa ante aduentum semper sur-
 disse. Desinant autem & illi qui dixerunt, non esse capace[m] mortis carnem, sed eum
 immortalem esse naturam. Si enim non est mortuus, quomodo Paulus tradidit Co-
 rinthiis, quod & ipse accepit: Et quia Christus mortuus est pro peccatis nostris
 secundum scripturas, aut quomodo omnino resurrexit, si non est mortuus: Erubescant
 autem maxime, qui omnino ista cogitarunt, posse fieri pro trinitate qua-
 ternitatem, si dicatur ex Maria esse corpus dicam enim consubstantialem. Si di-
 camus corpus verbo, manet trinitas, nihil extraneum in ipsa adferente ipso ver-
 bo. Si verò humanum dicamus corpus necessario existente extraneum secun-
 dum substantiam corporis, & sit in ipso verbum, erit pro trinitate quaternitas,
 propter corporis adiectionem. Hac ita dicentes, non intelligunt, quemadmo-
 dum in se ipsos incidunt: nam & si non ex Maria dicunt corpus, sed consubstan-
 tiale ipsi verbo, nihilo minus quod simularunt, ne forte ut sapientes putentur se-
 cundum

a. Cor. 15

Manicheus

Luc. 24

Verbum car-
nem factum,
quomodo
intelligat.Quaterni-
tatem non
nulli inue-
niant.

A cundum suum intellectum, ostendentur dicentes quaternitatem, sicut enim fili-
 us secundum patres *ὁμοούσιος* est patri, & non est ipse pater, sed filius ad patrem di-
 citur *ὁμοούσιος*, sic & consubstantiale corpus verbi, non est ipsum verbum, sed ali-
 ud à verbo. Cum autem aliud sit, erit secundum ipsos ipsorum trinitas quater-
 nitas; non enim vera & specialiter perfecta, atque indiuisa trinitas recipit adie-
 ctionem, sed hæc quæ ab illis est intellecta. Et quomodo adhuc Christiani ali-
 um præter eum qui est Deus adinueniunt: iterum enim & in alio commento li-
 cet eorum insipientiam periderim, si propter quod est, & dicitur in scripturis
 ex Maria esse, & humanum corpus Saluatoris, putant pro trinitate quaternita-
 tem dici, quasi facta adiectione propter corpus, multum errant, facturam coe-
 quantes factori, & suspicantur deitatem aliquid adiectionis accipere, & igno-
 rant quia non propter adiectionem deitatis verbum caro factum est, sed ut caro
 resurgat. Neque ut melioraretur verbum processit ex Maria, sed ut humanum ge-
 nus liberaret. Quomodo igitur putant liberatum corpus per verbum & viuifi-
 catum, in deitate verbo faciat adiectionem. Magis autem ipsi humanitati adie-
 ctio magna facta est ex verbo, in ipsa communionem & vnitionem, ex mortali enim
 factum est immortale, ex animali factum est spiritale, ex terra factum est coele-
 ste, coeli portas transgressum est: trinitas verò ab assumente verbo, corpus ex Ma-
 ria. Trinitas est non accipiens adiectionem, neque diminutionem, sed semper per-
 fecta est, & in trinitate deitas vna cognoscitur, & sicut vnus Deus in ecclesia pre-
 dicatur verbi pater. Ex hoc autem iam conticescant, qui aliquando dixerunt eum,
 qui ex Maria processit non esse ipsum Christum, & dominum & Deum. Si enim
 non Deus erat in corpore, quomodo statim procedens ex Maria vocatur Ema-
 nuel, quod interpretatur nobiscum Deus: Quomodo autem & Paulus, si verbum
 non erat in carne, ad Romanos scribebat: Ex quibus Christus secundum carnem,
 qui est super omnia deus benedictus in secula: Confiteant ergo & qui ante nega-
 bant crucifixum esse Deum, errasse se, acquiescentes scripturis sanctis, & maxi-
 me Thomæ, qui postea quam vidit in ipso clauorum vestigia, exclamauit: Do-
 minus meus, & Deus meus. Cum enim Deus & dominus gloriæ esset filius, erat
 in gloria affixo & ex honorato corpore. Corpus verò patiebatur, dum percu-
 teretur in ligno, & fluebat de eius latere sanguis & aqua: templum enim verbum
 erat plenum deitatis. Propterea igitur sol videns creatorem suum in iniuriato
 corpore tolerantem, radios suos subtraxit, & obscurauit terram. Ipsum autem
 corpus habens naturam mortalem, ultra suam naturam resurrexit, propter ha-
 bitans in se verbum, & desijt quidem naturali corruptione, induens autem quod
 supra hominem est, verbum, indumentum verbi factum est incorruptum. De
 eis autem qui falluntur & dicunt, quod sicut in vnumquemque Prophetarum
 factum est, ita & in vnum aliquem hominem ex Maria venit verbum, superfluum
 est disputare: manifesta est enim dementia eorum, & indubitata reprehensio.
 Si enim ita venit, quare hic ex virgine, non similiter ex viro & muliere: sic
 enim vnusquisque sanctorum natus est. Aut quare ita veniente verbo, non vni-
 uscuiusque mors dicitur pro nobis facta, sed istius sola? Cur autem per vnum
 quenque Prophetarum adueniente verbo dicitur de hoc solo, qui ex Maria na-
 tus est, semel in fine seculorum adueniente? Aut quare veniente eo, sicut venit
 in prioribus quidem sanctis, alij quidem omnes mortui nondum resurrexerunt,
 qui autem ex Maria solus tertia die resurrexit: Aut cur similiter alijs veniente ver-
 bo, dicitur solus ex Maria Emanuel, corpore pleno deitatis nato, ex ipsa enim Ema-
 nuel, interpretatur nobiscum Deus. Aut quare si ita venit, manducante vnoquoque
 Propheta & bibente, & laborante, moriente, non dicitur sicut ipse manducans, bi-
 bes, laboras, & mories; sed de solo qui ex Maria est: quæ enim patiebatur hoc corpus,
 hæc

Caro ad-
sumpta a
Christo, p-
pter resur-
rectionem

hæc quasi ipso patiente dicta sunt. Et cum de alijs omnibus dictum sit solūnati sunt & creati. De eo qui ex Maria est, solum dictum est: Et verbum caro factum est. Ex quibus ostenditur, quia ad alios quidem omnes factum est verbum propherandi gratia. Ex Maria autem ipsum verbum, in semetipso carnem adsumens, processit homo, natura quidem & substantia verbum erat Dei: secundum carnem autem, ex semine David, & carne Mariæ factus est homo, sicut Apostolus dixit: Hunc pater demonstrabat in Iordane, & in monte, dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Hunc Arriani quidem negauerunt, nos autem agnoscimus adoramus, non diuidentes filium & verbum, sed ipsum verbum scientes esse filium, per quæ vniuersa facta sunt, & nos liberati sumus. Propter quod admirati sumus, quomodo omnino in vobis de rebus manifestis facta contentio est, sed gratias Deo: quia quantum contristati sumus lectis gestis, tantum gratulati sumus in fine, quia cum concordia discesserunt, & pacati facti sunt, & consenserunt in confessione piæ & rectæ fidei. Propterea igitur & post multa antè tractata, cogitavi hæc pauca scribere, existimans ne forte ex taciturnitate pro lætitia tristitia nasceretur, his qui causa cōcordiæ nobis lætitiā præstiterunt. Deprecor itaque ante omnia tuā sanctitatem, & iterū audientes vniuersos, vt hæc bona mente suscipiant, & si quid deest ad instructionē religionis, corrigant, & me scire faciant. Sin verò, vtpote ab ignaro sermone nec dignè nec perfecte scriptum est, veniam tribuant nostræ in loquendo infirmitati. Saluta cunctos fratres nostros. Te omnes, qui nobiscum sunt, plurimum salutant.

Matth. 7

Sequentis quoque Epistolæ Theodoretus non modo meminit, sed & magnam eius partem recenset libro historiæ Tripartitæ secundo.

D. ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRI ni, ad Episcopos Africae. Epistola.

Damasus
episcopus
Romanus

Sufficiunt quidem ea quæ scripta sunt, & à dilectissimo & cōministro nostro Damaso, Episcopo inclytæ Romæ, & à tantis episcopis, qui apud eam sunt congregati. Nihilominus & ab alijs quæ sunt facta cōcilij, in Gallia, & Italia de salubri fide, quæ Deus quidē donauit, Apostoli verò prædicauerunt, tradideruntque patres apud Nicæam conuenientes ex omni nostro orbe terrarum. Tantū namque fuit tūc studium, propter heresim Arrianā, vt qui ceciderāt quidē in ea resurgerent, qui verò adiuuenerāt apparerent. Propterea & dudū quidem vniuersus terrarū orbis concinnauit, & nunc plurimis cōcilij habitis omnes admoniti, & qui in Dalmatia, & Sardinia sunt, & Macedonia, & vtraque Epyro, qui in Hællada, & Creta, & alijs insulis Siciliae, & Cypro, Pamphylia, Lycia, & Iauria, omni Aegypto, & Libijs, & plurimis in Arabia constitutis hæc cognouerunt, & admirati sunt eos, qui subscripserunt: quia & si qua remanserit ex Arriana radice exorta apud eos amaritudo, Auxentium dicimus & Ursatium, & Valentem, eis que similia sapientes, isti per literas abscissi sunt & deleti. Sufficiunt itaque quæ in Nicæa confessa sunt, & abundant, sicut prædiximus, & ad destructionem heresis impiæ, & ad cautelam vtilitatemque doctrinæ ecclesiasticæ. Quia verò audiuimus, eō quod aliqui volentes aduersus eam contendere, nituntur quōdam

Adam nominare concilium, veluti in Arimino factum, & instant, hoc potius præualere, quā illud. Necessarium iudicamus scribere, & cōmonere vos, ne talia patiamini, hoc enim non est aliud, quā pullulatio Arriane rursus hæreseos. Nam si Concilium contra eum factum respuunt, quod est Nicææ celebratum: quid volunt aliud, quā reparare ea quæ sunt Arrii: Quid igitur digni sunt isti, nisi Arriani quidem vocari poena verò participari, quā illi qui neque Deum timuerunt, neque illud: Ne transgrediaris terminos æternos, quos posuerunt patres tui. Et: Qui maledicit patri aut matri, morte moriatur. Neque patres reueriti sunt, definiens anathema esse eos, qui contraria saperent eorū confessioni. Propterea enim & vniuersale factum est in Nicæa Concilium CCCXVIII. conuenientium Episcoporum, de fide propter Arrianam impietatem, vt vel si rursus particulariter causa fidei alia fierent, non valeret. Quid enim illi deest, vt quærat aliquis nouiora? Plena pietate est, dilectissimi, hæc omnem terrarum orbem impleuit, hanc agnouerunt & Iudei, & quicumque apud alios Barbaros Christiani sunt. Vanus ergo labor eorum est, qui contra eam sæpe conati sunt: iam enim isti qui huiusmodi sunt decem & amplius fecere Concilia, per singula se mutant, & alia quidem à primis auferentes, alia verò in posteris permutantes, & adficiētes profecerunt. Nihil hactenus scribentes & delentes vique in his patientes nescientes quia omnis plantatio, quam non plantauit pater cœlestis, eradicabitur: verbum autē dñi, quod per vniuersale Concilium in Nicæa factum est, manet in æternum. Siue enim numerum quis numero comparet, maior est horum qui in Nicæa, quā qui per partes cōuenerint, quanto & totum amplius est à parte siue causam Nicæni Concilij, & tantorum, quæ postea facta sunt ab istis quisque examinare voluerit, inueniet Nicænum causam quidem habere rationalem, alia verò per odium & iurgia violenter facta. Hoc equidem propter heresim Arrianam, & Pascha celebratum est: quoniam qui in Syria & Cilicia, & Mesopotamia discordabāt à nobis, & tempore, quo tenent Iudei, tenebant & ipsi. Sed gratias domino, quia sicut de fide, sic & sancta festiuitate facta concordia est. Et hæc fuit causa Nicæni Concilij. Quæ verò postea, pro Arrio quidē, contra vniuersalē verò Synodum cōgregata sunt. His ita patefactis, quis recipiat eos, qui Ariminese, vel aliud Concilium nomināt, citra Nicænum? Vel quis non habuerit odiosos respuentes ea, quæ patrum sunt: & iuniora quæ Arimino per contentionem & violentiam sunt composita præponentes. Quis autem cum istis conueniat hominibus: vtiq; neque sua dicta recipientibus: nam in decem suis & amplius, sicut prædiximus, Concilijs, alio tempore alia conscribentes, certi sunt quia vniuscuiusque ipsi accusatores existunt. Hoc verò patiuntur, quod tunc Iudei proditores perpessi sunt. Nam sicut illi deferentes solum fontem aquæ viuæ, foderunt sibi lacus contritos, qui aquam continere non poterant, sicut scriptum est apud Prophetam Hieremiam. Sic isti litigantes aduersus vniuersale Concilium, foderunt sibi multa Concilia, & omnia vana sunt apud eos, sicut manipulum non habens fortitudinem. Non igitur feramus eos, qui Ariminese vel aliud concilium nominant: nam & ipsi qui Ariminese nominant, videntur nescire, quæ in ea sunt gestam tacuissent. Nostis enim charissimi, cognoscentes & ab eis vos qui ex vestris interfuerunt Arimino, quia Ursatius & Valens, Eudoxius & Auxentius illic fuerunt cum eis, & Demophilus, cōdemnati sunt, volentes alia citra quàm dogmata Nicæna conscribere, quando etiam exacti anathematizare Arrianam heresim respuerunt, & magis eius patroni esse voluerunt. Porro Episcopi verè puri dei serui, & rectè credentes erant penè CC. scripserunt sufficere Nicænam synodum solam, nihilque plus in inuise querere vel sapere præter illam. Hæc & Constantio significauerunt, qui etiā synodū fieri iusserat. Sed qui in Arimino condēnati sunt, euntes ad Constantiū, fecerunt

Ariminense Concilium.

Nicænum Concilium trecentorum octo decim Episcoporum

Matth. 15

Concilij Nicæni cause.

Hierem. 2.

Constantius imperator

cerunt iniuriari quidem eos, interminati verò sunt, ne reuenterentur ad proprias parochias, hi qui contra eos damnationem decreuerant, vimque fecerunt in Thracia in ipsa hyeme, quatenus quæ ab eis fuerant innouata, susciperent. Si ergo quidam Ariminense nominant Concilium, ostendant prius prædictorum damnationem, & quæ scripserunt Episcopi, dicentes nihil amplius queri, quam ea, quæ Nicææ sunt à patribus confessa, neque nominari aliud Concilium præter illud. Sed hæc quidem abscondunt. Quæ verò in Thracia violenter sunt gesta, proponunt, ex quibus clarent Arrianæ quidem hæreseos existentes, alieni verò fidei salutaris. Ipsam verò magnam Synodum, & quæ ab illis facta sunt, si quis examinare è diuerso voluerit, inueniet horum quidem fidem Dei culturam, horum verò irrationabilem sensum: qui Nicææ conuenerunt, non damnati conuenerunt, sed etiam confessi sunt substantiæ patris esse filium. Isti verò & semel, & secundo, & tertio damnati, in ipso Arimino scribere præsumpserunt, non oportere dicere substantiam aut essentiam habere Deum. Ex istis considerare licet, fratres, qui in Nicæa quidem fuerunt, ex scripturis sunt inspirati, dicente ipso Deo in Exodus: Ego sum qui sum. Et per Hieremiam: Quis stabit in substantia eius, & videbit verbum eius: Et post pauca: Et si stetit in substantia mea, & si audissent verba mea. Si autem essentia substantia est, & nihil aliud significatiuum habet, quod ipsum quod est, quod Hieremias substantiam nominat, dicens: Et non audierunt vocem substantiæ in cœnam & consentia, substantia, existentia est. Hoc in Hebræo. 1
Hebræo. 1
Psalm. 13
Arriani
ἀμείδιον
negant.

Ariminen-
sis concilij
decreta.

Psalm. 45

Psalm. 35

Non scri-
pta cū pie-
tate intel-
lecta, refu-
tatio etiā
conueniēte

δμοιοῦ
nomen in
scripturis.

Al. patres.

δμοιοῦ
nomen ab
Arriani
excogita-
tum.
Al. his si-
milia.

est

transferunt, & ecce noua facta sunt, omnia autem ex Deo. Cogitabant autem etiam illud quod in Pastore scriptum est: Ante omnia crede, quia vnus est Deus, qui condidit vniuersa, & perfecit & fecit ex non existente vt sint: Sed Episcopi nequitiam videntes eorum, & malam impietatis attem clarius dixerunt ex Deo, & scripserunt ex substantia Dei esse filium, vt creaturæ quidem eò quod non à semetipsis sine autore sint, sed principium habeant, facturæ dicantur ex Deo filius autem solus proprius ex patris substantia, hoc enim proprium est vnigeniti, & veri vnus patris. Et cur quidem scriptum sit ex substantia hæc fuit occasio. Rursus autem interrogantibus Episcopis eos, qui videbantur pauci, si dicerent filium non creaturam, sed virtutem, sapientiam solam patris, & imaginem propriam impermutabilem per omnia patris, & Deum verum. Deprehensi sunt, qui circa Eusebium inuenientes alterutris, quia & hæc eueniunt etiam apud nos: Nam & imago, & gloria dicimur Dei, & de nobis dictum est: Semper enim nos viuientes, & virtutes plurimæ sunt. Et: Exijt quidem omnis virtus domini ex terra Aegypti, eruca autem & locusta dicitur virtus magna. Et dominus virtutum nobiscum, susceptor noster Deus Iacob. Sed etiam quia proprii sumus Dei, habemus hoc non simpliciter, sed quia vt fratres nos vocauit. Si autem & Deum verum vocant filium, non nos contristant: factus enim verus est. Hæc Arrianorum corrupta mens est. Sed etiam hic Episcopi conspicientes illud dolosum, colligerunt ex scripturis splendorem, & fontem, & fluuium, & imaginem, & substantiam. Et in lumine tuo videbimus lumen. Et: Ego & pater vnus sumus. Et clarius iam & compendiosè scripserunt consubstantialem patri filium: omnia enim quæ prædicta sunt, hanc habent significationem. Sed & murmur eorum, quasi verba hæc in scriptura non habeantur, inanis in eis arguitur, cum ex non scripto impiè gesserint ipsi: Non enim scripta sunt: ex non existentibus. Et: Erat quando non erat. Accusant enim quia ex non scriptis verbis cum pietate tamen intellectis damnati sunt. Sed isti tanquam ex sordibus locuti sunt verè de terra: Episcopi verò non sibi inuenientes verba, sed habentes ex patribus testimonium, ista scripserunt. Episcopi enim antiqui ante annos iuxta centum & triginta, & magnæ Romæ, & nostræ ciuitatis accusauerunt eos, qui facturam dicebant filium, & non consubstantialem patri. Et hoc sciebat Eusebius Episcopus Cæsareæ, qui primùm quidem concurrebat hæresi Arrianæ, postea verò subscripsit in ipso Nicæno Concilio, & scripsit suis, sic affirmans: quia & antiquorum alijs doctos & insignes Episcopos & cōscriptores agnouimus in patris & filij deitate nomine consubstantialis vros. Cur ergo adhuc Ariminense Conciliū nominant: in quo etiam sunt damnati, qui refutant Nicænam Synodum, in qua & patres eorum subscripserunt, & confessi sunt ex substantia, & consubstantialem esse filium patri cum circuncurrunt: Non enim contra solos, qui Nicæam conuenerunt, sed aduersus magnos Episcopos qui antea fuerunt, & aduersus proprios sibi contendunt. Quorum ergo sunt successores & hæredes, quomodo possunt dicere: Ipatres eos, quorum non suscipiunt confessionē benè apostolicèq; conscriptam: Nam si putant contradicere se posse, dicant. Magis autem respondeant, vt et semetipsos impugnantes redarguantur, si credant dicenti filio: Ego et pater vnus sumus. Et: Qui me videt, videt et patrem meum. Vtiq; dicet, quia scriptum est, credimus. Sed quomodo vnus sunt: Et quomodo qui videt filium, videt et patrem, si interrogentur, omnimodo dicturi sunt: propter similitudinē, nisi perfectè corruerūt in his, qui proxima sapiunt eis, et qui dissimiles nuncupantur. Sed si rursus interrogentur, quomodo similes: Audacter dicent, virtute perfecta, et concordia, eā volendo quæ pater, et nolendo quæ pater non vult. Sed dicat, quia qui ex virtute et voluntate similatur Deo, habet quidem et conuersionis voluntatē, non autem sic

2. Corin. 5
Pastoris li-
ber ab Ar-
rianis cita-
tus.

Psalm. 45

Psalm. 35

Non scri-
pta cū pie-
tate intel-
lecta, refu-
tatio etiā
conueniēte

δμοιοῦ
nomen in
scripturis.

Al. patres.

δμοιοῦ
nomen ab
Arriani
excogita-
tum.
Al. his si-
milia.

est verbum, nisi forsitan ex parte, & secundū vos similes, quia non etiam secundū substantiā similis est: hæc autem nostra sunt, factam creatamq; naturā habentiū. Nam & nos, licet non possimus similes secundum substantiam Dei fieri, tamen ex virtute meliorati imitamur Deum, & hoc domino largiente & dicente: Estote misericordes, sicut pater vester misericors est. Et: Estote perfecti, sicut pater vester cœlestis perfectus est. Creaturæ verò conuertibiles sunt, nullus negauit, angelis quidem transgressis, Adam verò inobediēte, & omnibus indigentibus gratia verbi. Conuertibile verò in conuertibili non erit simile, sicut nec creatum creatori. Propterea de nobis quidē dum contemplaretur sanctus Dauid, aiebat: Deus quis similis erit tibi: Et: Quis similis tibi in dijs domine. Deos dicens creatos quidē, participes autem verbi factos, sicut ipse dixit: Si illos deos dixit, ad quos verbum Dei factum est, quæ verò participant, non sunt semper idē, neq; similia eius de quo participantur, de semetipso igitur dicebat: Ego & pater vnū sumus, tanquam his quæ facta sunt non sic existentibus. Nam respondeant, qui Ariminense præponunt, si creata substantia potest dicere: quæ patre video facientē, hæc & ego facio: facta enim sunt quæ creata sunt, & non facientia, alioquin & ipsa fecissent. Deniq; sicut dicunt, & creatura est filius & factura, eum pater omnino fecit, & ipse semetipsum filius, cum possit facere quæ facit pater, sicut ait ipse. Sed absurdū nimis & irrationale est hoc, facere namq; semetipsum nullus potest. Rursus autem dicant, si possunt ea quæ facta sunt dicere: Omnia quæcūq; habet pater mea sunt. Habet autē vt creet, vt faciat, vt sempiternus sit, vt sit omnipotens, incōuertibilis: Creaturæ verò non possunt habere vt creent, creatæ nāq; sunt, neq; sempiternitatem, habent enim principium vt sint nec omnipotentia, & incōuertibilitatē: tenentur enim & conuertibilis sunt naturæ, sicut scripturę dicunt. Ergo si hæc filij sunt, nō ex virtute, sicut diximus, sed substantiæ est vtiq; sicut Synodus dixit, non ex alia substantia est, sed patris, cuius sunt & ista, propria verò patris substantiæ proprium & eius, & vt quod natum ex ea est. Vel quomodo quisq; hoc nomet quā consubstantialē: quæ enim videt quis in patre, hæc videt in filio: filio autem non ex participatione, sed secundum substantiam, & hoc est: Ego & pater vnū sumus. Et: Qui me videt, videt patre. Proinde & ex hoc rursus bonum est eorum insipientiam declarare: Si ex virtute sequitur velle & nolle, & secundum modum meliorationis similis est secundum vos filius patri, hæc autem propria qualitatis sunt, palam est, quia compositum Deum ex qualitate & substantia dicitis. Et quis vos patietur talia præsumētes: non enim compositus Deus est, qui omnia vt essent composuit, neq; talis qualia sunt quæ ab eo per verbum facta sunt: Absit. Simplex enim est substantia, in qua non est qualitas. Neq; sicut dixit Apostolus, immutatio, aut momenti obumbratio. Ergo si probatur, quia non ex virtute, non enim qualitas est in Deo, neq; in filio, palam quia substantiæ proprium erit, & hoc omnino confiteamini, nisi funditus perijt intellectus in vobis. Quod autem proprium & idem, dei substantia est, & ex ea natum naturaliter est, quid erit apud vos, q̄ rursus secundum hoc cōsubstantiale genitoris: Hoc enim proprium filij ad patrem indicium est, & qui nō hoc dicit, non sapit naturaliter et verè esse verbum. Sic intelligētes patres, scripserunt consubstantialē esse filium patri, & anathematizauerunt eos qui dicunt ex altera substantia esse filium, non sibi met verba fingentes, sed & ipsi a progenitoribus discētes, sicuti diximus. His itaq; sic ostensis, superflua est eis Ariminensis, superflua & alia quæ nominantur ab eis de fide Synodus: sufficit enim Nicæna, consona existens & antiquis Episcopis, in qua & eorū subscripserunt patres, q̄s isti reuereri debebant, ne omnia potius q̄ Christiani putarentur. Si autē & post tanta quæ gesta sunt, post testimonium etiam antiquorū Episcoporum,

Math. 5

Qualitati
omnium
Deus ex-
pera est.

C porū, post subscriptionē suorum patrū simulant se velut ignorantes timere sermonem consubstantialis, dicant & sapiant simplicius quidem filiū, anathematizent autem sicut Synodus definiuit, eos qui dicūt creaturam aut facturam, aut ex non existentibus. Et: Erat aliquando quando non erat filius Dei: quia inconuertibilis & immutabilis est, & non ex altera substantia, & ita ab hæresi fugiant Arriana. Et confidimus quia hæc perfectè anathematizantes, mox confiteantur ex substantia, & consubstantialē esse filium patri. Propterea namq; & patres cum dixissent consubstantialē filium, mox intulerunt: Eos autem qui dicunt creatum aut facturam, aut fuit aliquando quando non fuit, anathematizat catholica Ecclesia. Vt per hæc declararent, quia consubstantialē, & consubstantialis virtus agnoscitur, ed quod non sit creatura & factura filius, & qui consubstantialē dicit, non sapit creaturam esse verbum: Et qui anathematizat ea quæ prædicta sunt, consubstantialē vtiq; sapit filium patri. Et qui consubstantialē dicit, genuinum, & verum dicit filium Dei, & qui genuinū dicit, intelligit illud: Ego & pater vnū sumus. Et: Qui me videt, videt & patrem. Oportebat igitur ex pluribus hæc scribere: Sed quia vobis scientibus scripsimus, propterea compendiosè dictauimus, orātes apud omnes seruari vinculum pacis, & omnes qui Ecclesiæ sunt catholice ipsū dicere, ipsū sapere, & non tanquam docentes, sed tanq; cōmemorantes sumus apud vos. Sumus autem non nos qui scribimus soli, sed etiam omnes in Aegypto, & Lybijs penè XC. Episcopi: Omnium namq; est iste sensus, & pro alterutris semper subscribimus, si aliquos non interesse cōtulerit. Sic itaq; constituti, quoniam nos contigit conuenire, scripsimus & dilectissimo nostro Damaso, Episcopo inclytæ Romæ de Auxentio, qui Mediolanensi inualit Ecclesiam, narrantes quæ illius sunt. Quia non solum Arrianæ hæresis cōmunicator est, sed etiam reus est multarum actionum malarum, & hæc cū Gregorio socio impietatis suæ. Et miramur, quoniam hæc tenus damnatus non est, & Ecclesia pulsus. Et gratias confessi sumus eius sanctitati, & cōuenientium Romæ, quia & eos qui circa Vrsatium, et Valentem, eorumq; sequaces excludentes vnanimiter Ecclesiæ catholice, seruauerunt. Quam apud vos optātes custodiri, sicuti prædiximus, exclusa multitudine Synodorum occasione fidei factarum, quæ in Arimino, quæ in Syrmio, in Isauria, quæ in Thracia, diuersis quæ in Constantinopoli, plurimis in Antiochia congregatis. Extra omnes sola firma sit apud vos fides, quæ in Nicæa prius est confessā, in qua etiā patres omnes, et qui nunc impugnant eam, sicuti prædiximus, subscripserunt, vt et de vobis dicat Apostolus: Laudo verò vos, quia omnia mea sic memoria retinetis, memoramini, et sicut tradidi vobis traditiones, ita seruatis. Hæc em̄ in Nicæna Synodo verè scripta regula contra omnem est impiissimam hæresim, hæc etiam blasphemantes in spiritum sanctum, et dicentes eum creaturam, destruit: Nam cum dixissent patres de fide, quæ in filio est, mox intulerūt: Credimus et spiritum sanctum. Vt perfectam et plenam in sanctam trinitatem cōfessi fidem, formā fidei, quæ in Christo est, et catholice doctrinam Ecclesiæ in hoc declararent. Certum namq; est et apud vos, et apud omnes, nullusq; Christianorum mentem in hoc habebit ancipitem, quia non est nostra fides in creatura, sed in vnū dominum, qui in sancta et perfecta trinitate cognoscitur, in qua et baptizati, in ipsa connexa diuinitati. Credimus etiam hæreditate regnum possideri cœlorum in Christo Iesu domino nostro, per quem patrum spiritu sancto gloria, et potestas in secula seculorum Amen.

Ευδοσιου
nomen Ar-
rianis inu-
sum.

Mos sub-
scriptionū
apud veteres.

1. Corin. 11

Nicæne
Synodi de
spiritu san-
cto profes-
sio.

D. ATHANASII AR
ARCHIEPISCOPI ALEXANDRI-
 ni, & pontificum Aegyptiorum ad Marcum Papam
 pro exemplaribus Nicæni cōcilij: quia Arria-
 ni eorum exemplaria incenderant,
 Epistola.

DOMINO sancto & apostolici culminis venerando Marco sanctæ Romanæ & apostolicæ sedis, atq; vniuersalis Ecclesiæ Papæ, Athanasius & vniuersi Aegyptiorū Episcopi. Ad vos peruenisse nō dubitamus, quanta & qualia ab hæreticis & maxime ab Arrianis quotidie patimur. Quoniā instanti ab eis persequimur, vt etiā viuere iā nos tædeat. Nā instanti tempore, subito & insperatè in nos irruentes, nosq; iuxta p̄ceptum dñi, qui ait: Si vos persecuti fuerint in vnam ciuitatē,

fugite in aliam, fugiendo propter cladem populi eos declinantes, nos comprehendere non valuerunt, sed omnia nostra depopulati sunt. Intantum etiā nostra vastauerunt, vt nec libros, nec vestimenta ecclesiastica, aliāq; ornamenta, nec reliqua vtēilia nobis dimiserint. Libros verò nostros vsq; ad minimū incendētes, nec tota vnum relinquentes, propter veritatis fidem Nicænam synodū, qua clerus & populus imbuebatur, et maxime iā imbuti erant, in contumeliam nostrā, & omnium Christianorum incenderunt. Quapropter precamur pater beatissime, quia non dubitamus apud vos plenaria esse Nicæni concilij exēplaria, vt illa nobis quæ sanctæ recordationis prædecessoris vestri Syluestri fuerunt, sub tuta mittatis stipulatione. Nam quando prædictæ synodo cum potifice nostro, id est, Alexandrinæ magnæ ciuitatis Episcopo in diaconatus interfuimus officio, sub nostræ præsentia testimonio, per beatos viros Victorem & Vincentiū presbyteros, apostolicæ sedis apocrysiarios, missa sunt prædicto Papæ Syluestro cū ad stipulatione subnexa capitula septuaginta. Sane p̄sentibus nobis octoginta capitula in memorata tractata sunt synodo semel, & quadraginta à Græcis græca dicta lingua, & quadraginta à latinis similiter dicta latina lingua. Sed visum est trecentis decem & octo patribus, sancto spirītu repletis, in prædicto concilio cōgregatis, & maxime iam dicto Alexandro, & apostolicæ sedis apocrysiarijs, vt decem capitula adunaretur alijs, atq; congruis in locis insererentur, & ad formā septuaginta discipulorum, vel totius orbis terræ linguarum septuaginta, tanti et tam excellentis concilij fierent capitula, quæ omnem Christianorum informarent orbem, & omnes sub sacerdotali nomine & Christiano degētes, vna fides, & vna sacerdotalis regeret norma, nec quisq; à suo dissideret capite. Nunc ergo, quia vt prædictum est, inimici sanctæ Dei Ecclesiæ, & maxime Arriani, à quibus quotidie expugnamur & opprimimur, præfata septuaginta Nicæni concilij capitula, quæ præfata synodo iam facta, iubente domino meo Alexandro omnium Episcoporum decreto attuli, quæ etiam coram omnibus recitavi atque transcripsi, sunt igne cōbusta, optamus vt à vestra sanctæ sedis Ecclesiæ autoritate, quæ est mater & caput omnium Ecclesiarum, ea ad correctionem & recreationem fidelium orthodoxorum percipere per præsentis legatos mereamur, quatenus vestra sulti autoritate, vestrisq; precibus roborati, illæsi à memoratis & multis sanctæ Dei Ecclesiæ & nostris euadere, nobisq; commissos eruere valeamus. Verè nouimus apostolatus vestri cor gratia sancti spiritus in tantum esse accensum

vt

C vt omnibus oppressis succurratis, quanto magis nobis, qui licet exigui ordinis, tamen vestri sumus vobisq; obediētes cum omnibus nobis commisis, & sumus, & esse semper volumus. Ideo decet & oportet vos nobis hæc q̄ rogamus & alia quæ necessaria (iuxta sapientiam quam vobis præstitit altissimus) esse cognoueritis, absq; tarditate præstare, vt tantæ miseræ squalores à fidelium mentibus detergantur, & quasi vulnus corpori infixum, auditu tantæ miseræ obserato, saluari curetur antidoto, vt diuino freti iuuamine, vestraq; autoritate atque auxilio roborati, aduersantium tergiuersationes euadere valeamus, atq; inconfuso vultu, non fraude cuiusquam percussis, adistere æterno iudici mereamur, & vocem audire inquentem: Euge serue bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam. Intra in gaudium domini tui. Et subscriptio: Orantem pro nobis sanctum apostolatū vestrū suis dñs conseruet tēporibus.

MARCI PAPAE RE
SCRIPTVM, DE MISSIONE CA-
 pitulorum Nicæni Concilij D. Athanasio, & omni-
 bus Aegyptiorum Episcopis.

D.

DOMINIS venerabilibus fratribus Athanasio, & vniuersis Aegyptiorum Episcopis, MARCVS sanctæ Romanæ apostolicæq; sedis, & vniuersalis Ecclesiæ Episcopus. Doleo fratres, & nimium contristor super afflictione vestra, sed oppidè consolor, quòd vento agitata non estis arundo, sed recti in fide, inter omnes procellarum & turbinum afflictiones, inter omnes colluctationes, incessanter perduratis. Letis ergo fraternitatis vestrae literis, vigorem constantiæ ve-

stræ, quam oīlm noueramur, agnouimus. Congratulantes vobis, quòd ad custodiendum gregem pastoralem curam vigilanter insequimini, ne lupi, qui sub specie ouium subintrarunt, bestiali sæuitia simplices qualq; dilacerent. Qui non ad hoc subintrarunt, vt aliqua correctione proficiant, sed vt ea quæ sunt sana, corrumpant. Quapropter moneo & hortor dilectionem vestram, vt bonum quòd coepistis, a dminiculante diuina gratia, vsq; in finem perducere satagatis, veritatis voce monēte: Beatus qui perseverauerit in finem. Vnde enim beata perseverantia, nisi de virtute patientiæ: Nam iuxta Apostolum: Omnes qui voluerint piè viuere in Christo, persecutionem patientur. Quæ non in eo tantum cōputanda est, quòd contra Christianam pietatē aut ferro, aut ignibus agitur, aut quibuscunq; supplicijs, cūm persecutionum sæuitiam suppleant, sed dissimilitudines morum & contumaciæ inobedientium, & malignarum tela linguarum, quibus conflictationibus vt cōmunia semper membra pulsanur, vt nulla piorū portio conflictatione sit libera, ita vt nec periculis, nec ocio careant, nec labore. Nam hæc & omnia incrementa probabiliū studiorum, & in eis vsq; in finem perseverantium, atque bonæ voluntatis incrementa, ad Christi gratiam semper sunt referenda, vt in omnibus quæ agimus, Deus omni perfecte laudetur tempore. De capitulorum nanq; veritate & numero Nicæni concilij, quibus vos interfuisse literis vestrae fraternitatis significastis, à nostris qui vnā vobiscū interfuerunt, diligentioribus requisuimus colloctionibus. Qui ita, vt vestrae testatæ sunt literæ, omnem nobis ordinem exposuerunt, & vestram epistolam per omnia veram esse testari sunt, non vt aliquid sinistrum vestra ex parte arbitremur, sed nos & vos illosq; absque vlla in posterum titubatione vnum sentire

Persecutio bonorum.

z iij opta-

optaremus, & sancta Romana Ecclesia, quae semper immaculata mansit & domino providente, & beato apostolo Petro opem ferente, in futuro manebit, sine ulla haereticorum insultatione, firma & immobilis omni tempore persistet. His itaque peractis, diligenter requirentes, in sancto nostrae & apostolicae sedis scrinio, eadem quae sanctae recordationis praedecessori meo Sylvestro sunt directae septuaginta sicut significastis capitula inuenimus. Ipsa autem vobis, propter auctoritatem & subscriptionem tantorum patrum, & eius magni concilij, minime misimus, sed per eadem, coramque apocrypharum vestris, alia similia, eundem numerum, eademque verba, & ipsam subscriptionem continentia, vobis rescribere, & sub certa stipulatione & confirmatione mittere curauimus. Et quis est qui fratribus talia negare audeat? Nam non neganda nobis haec sancti spiritus dona dominus docuit, sed fideliter exercenda, & fratribus contradenda & docenda distribuit. Haec apostolorum viva traditio, haec est vera charitas, quae praedicanda est, & praecipue diligenda ac fouenda, atque fiducialiter ab omnibus tenenda haec sancta & apostolica mater omnium Ecclesiarum Christi Ecclesia, quae per omnipotentis Dei gratiam a tramite apostolicae traditionis nunquam errasse probatur, nec haereticorum nouitatibus deprauanda succubuit, sed ut in exordio normam fidei Christianae percepit ab auctoribus suis apostolorum Christi principibus, illibata finetenus manet secundum ipsius domini saluatoris diuinam pollicitationem, qui suorum discipulorum principi in suis fatus est euangelij: Petre (inquiens) ecce Satan expetiuit, ut cribraret vos sicut qui cribrat triticum, ego autem pro te rogavi, ut non deficiat fides tua, & tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos. Consideret itaque vestra excellens prudentia, quam bonum sit persistere in dispensatione vobis credita, & in fide recta, atque haereticis & aemulis Christi repugnare, & nunquam a veritatis tramite declinare. Quoniam dominus et saluator omnium, cuius fides est, qui pro nobis mori non dubitauit, & proprio nos suo sanguine redemit, qui fidem beati Petri non defecturam promisit, & confirmare eum fratres suos admonuit, quod apostolicos pontifices meae exiguitatis praedecessores confidenter fecisse, semper cunctis est cognitum, quorum & pusillitas mea, licet impar sit et infima, pro suscepta tamen diuina dignatione, ministerio pedissequa cupit existere. Vae enim erit nobis, qui huius ministerij onus susceptum habemus, si veritatem saluatoris nostri Iesu Christi, quam apostoli praedicauerunt, praedicare neglexerimus. Vae etiam erit nobis, si silentio veritatem opprimerimus, qui erogare nummularijs iubemur, id est, Christianos populos imbuiere et docere. Quid in ipsius Christi futuro dicturi sumus examine, si sermonis eius veritatem confundimur praedicare? Quid erit de nobis, cum de commissis nobis animabus & de officio suscepto, rationem iustus iudex Christus Deus districtam egerit? Ideo fratres hortor dilectionem vestram, obtestor & moneo, ut qua debetis sollicitudine, vigiletis ad inuestigandos haereticos & inimicos sanctae Dei Ecclesiae, & a sanis mentibus ne pestis haec latius diuulgetur, seueritate, qua potestis pro viribus extirpetis. Quantum enim habebit a Deo dignae remunerationis praemium, qui diligentius quod ad salutem commissae sibi plebis profuit, fuerit executus: Ita ante tribunal domini de reatu negligentiae se non poterit excusare, quicumque plebem suam contra sacrilegae persuasionis autores noluerit custodire. Data viij. Calendas Nouembris, Nepotiano & Secundo, viris clarissimis consulibus.

Eidem Petri non de secura.

EPISTO.

EPISTOLA IN CREPATORIA IULII PAPAE AD Orientales Episcopos pro causis Athanasii, & excessibus contra Romanam Ecclesiam.

VENERABILIBUS fratribus vniuersis Orientalibus Episcopis Iulius. Decuerat vos fratres, alios Ecclesiasticis instruere disciplinis, & non talibus arguere machinamentis, dicente domino: Neminem conculcatis, neque calumniam faciatis, & reliqua. De qua re Apostolus Paulus nos instruit, dicens: Fratres, si praecipuus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, instruite huiusmodi in spiritu lenitatis, considerans tempus, ne & tu tenteris, & reliqua. Et alibi Petrus apostolus ait: Omnes vniuersimodis in oratione estote patientes, fraternitatis amatores, misericordes, modesti, humiles, non reddentes malum pro malo, vel maledictum pro maledicto, sed e contrario benedictes, quia in hoc vocati estis, ut benedictionem hereditate possideatis. Qui enim vult vitam diligere, & dies videre bonos, coerceat linguam suam a malo, & labia sua ne loquantur dolum. Declinet a malo, & faciat bonum, inquirat pacem & persequatur eam, quia oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorum. Vultus autem domini super facientes mala. Quid peius est fratres, quam quod sacerdotes domini, qui ab omni mala coinquinatione, & a nocumento omnium Christianorum alieni debent existere, quanto magis a fratrum & coepiscoporum insidijs, quos tueri & subleuare debent, quos fouere & diligere summopere oportet, persequuntur eos, eijcere & communi re priuare decertant? Nec recordamini sapientiam, quae ait: Peruersae enim cogitationes separant homines a Deo, quanto magis opera iniqua. Quid enim nequius est, quam illos, de quibus dominus ait: Qui vos tangit, tangit pupillam oculi mei, quisquam euertere, persequi, destruere nitatur? Probara autem virtus portat, protegit, & consolatur oppressos, & docet insipientes. Est enim testis humani cordis, scrutatorque verus singularum conscientiarum, & linguarum singularum auditor, quoniam spiritus domini repleuit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia scientiam habet vocis. Et alias idem ipse ait: Deus charitas est. In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniam filium suum unigenitum misit Deus in mundum, ut viuamus per eum. In hoc est charitas, non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos, & misit filium suum propiciationem pro peccatis nostris. Charissimi, si Deus dilexit nos, & nos debemus inuicem diligere. Deum nemo vidit unquam. Si diligamus inuicem, Deus in nobis manet, & charitas eius in nobis perfecta est. In hoc intelligimus, quoniam in eo manemus, & ipse in nobis, quoniam de spiritu suo dedit nobis. Et nos vidimus & restificamur, quoniam pater misit filium suum saluatorem mundi. Quisquis confessus fuerit, quoniam Iesus est filius Dei, Deus in eo manet, & ipse in Deo. Et nos cognouimus & credidimus charitati quam habet Deus in nobis. Deus charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet & Deus in eo. In hoc perfecta est charitas nobiscum, ut fiduciam habeamus in

z iij die

Timor nō
est in chari-
tate.

die iudicii, quia sicut ille est, & nos sumus in hoc mundo. Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem, quoniam timor poenam habet. Qui autem timet, non est perfectus in charitate. Nos ergo diligamus Deum, quoniam Deus prior dilexit nos. Si quis dixerit, quoniam diligo Deum, & fratrem suum oderit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum quem videt, quomodo Deum quem non videt, potest diligere? Et hoc mandatum habemus à Deo, ut qui diligit Deum, diligit & fratrem suum. Nam ipsa sapiētia ait: Lingua sapientium ornat scientiam, os fatuorum ebullit stultitiam. In omni loco oculi domini contemplantur bonos & malos, Lingua placibilis, lignum vitæ. Quæ autem immoderata est, conteret spiritum, domus iusti, plurima fortitudo, & in fructibus impij conturbatio, labia sapientium disseminabunt sapientiam, cor stultorum dissimile erit. Victimæ impiorum abominabiles sunt domino, vota iustorum placabilia. Qui sequitur iustitiam, diligitur à domino. Item alibi: Labia iusti considerant placida, os impiorum peruersa. Simplicitas iustorum dirigit eos, & supplantatio peruersorum vastabit illos, iustitia rectorum liberabit eos, & in insidijs suis capientur iniqui. Iustus de angustia liberabitur, & tradetur impius pro eo. Simulator ore decipit amicum suum, iusti autem liberabuntur scientia. In bonis iustorum exaltabitur ciuitas, & in perditione impiorum erit laudatio. In benedictione iustorum exaltabitur ciuitas, & in ore impiorum subuertetur. Nec consideratis, qui fratres persequi non cessatis, qualis Iob patientissimus inter cætera exorsus, loquitur: Auris audiens beatificabat me, & oculus videns testimonium reddebat mihi, eod quod liberafsem pauperem vociferantem & pupillum, cui non esset adiutor. Benedictio perituri super me veniebat, & cor viduæ consolatus sum, iustitia indutus sum, & vestiuit me sicut vestimento & diademate iudicio meo. Oculus fui cæco, & pes claudus. Pater eram pauperum, & causam quam nesciebam, diligentissime inuestigabam. Conterebam molas iniqui, & de dentibus illius conterebam prædam. Et paulo post: Si negaui, inquit, quod volebant, pauperibus & oculos viduæ expectare feci. Si comedi buccellam meam solus, & non comedit pupillus ex ea, quia ab infantia mea creuit mecum miseratio, & de utero matris meæ egressa est mecum. Nam si quis hæc recto omnia considerauerit oculo, nequaquam fratribus nocere, sed liberare festinabit: Quia nihil deterius est, quam ciues ciuibus inuidere, & fratres fratribus insidiari, aut calumnias facere. Talibus enim suffragari volentes insidijs sancti, synodum congregauerunt generalem in Nicæa, vitam corrigere hominum cupientes in Ecclesia commorantium. Licet dudum instituta sanctorum patrum multa essent conscripta, posuerunt leges, quos sacros canones appellamus, quibus multa pernecessaria ad statum Ecclesie sanctæ Dei, & supplementum calumniarum eius, id est, Episcoporum, qui eam proprijs humeris gestant, ut qui talia tætauerint, aut eis nocere præsumpserint, si quidem clerici fuerint, à proprio gradu decedant. Si vero monachi, aut laici fuerint, anathematizentur. Quibus armati exemplis oportere arbitrati sumus ab omnipotenti Deo inspirati, ut hæc accensam discordiæ flammam extinguere debeamus, apostolica autoritate, & non concedere eam ulterius animas depasci humanas. Quapropter vnâ cū omnibus apostolicæ subiectis regulæ sancimus, ne quisquam deinceps Christianorum talia perpetrare, aut Episcopis talia asserere nocumenta, temerè præsumat, cū & doctor gentium id ipsum prohibeat, dicens: Senioreni ne increpaueris, sed obsecra ut patre, & reliqua. Bonum est namque proculdubio, & omnibus timentibus Deum desiderabile, cohibere dissensiones & altercationes, fratribus subuenire, & inuicem non inuidere, sed adiuuare. Audiatur, inquit, iam dicta in Nicæa ciuitate synodus, cui & ego ipse conscientie meæ cultum decenter exhibui, nihil aliud

Synodus
Nicæna ad
emendatio-
nem Eccle-
siae facta.

volens

C volens, quæ concordiam omnibus fabricare, & præ cunctis arguere, & remouere hanc insidiantium altercationem. Quas præuidentes sancti patres insidias & altercationes, vnanimiter in prædicta Nicæna statuerunt synodo, ut nullus Episcopus, nisi in legitima synodo, & suo tempore apostolica autoritate conuocata, super quibusdam criminationibus pulsatus audiatur, id est, iudicetur vel damnetur. Sin aliter præsumptum à quibusdam fuerit, in vanum deducatur quod egerint, nec inter ecclesiastica vilo modo reputabuntur. Ipsi verò primæ sedis Ecclesie, conuocandarum generalium synodorum iura & iudicia Episcoporum, singulari priuilegio, euangelicis & apostolicis, atque canonicis concessa sunt institutis, quæ semper maiores causæ, ad sedem apostolicam multis autoritatibus referri præcepta sunt. Nec vilo modo potest maior à minore iudicari. Ipsa namque omni- bus maior & prælata est Ecclesis. Quæ non solum modo canonum & sanctorum patrum decretis, sed domini saluatoris nostri voce singularem obtinuit principatum: Tu es (inquit) Petrus, & super hæc Petram ædificabo Ecclesiam meam, & reliqua. Et quæcumque ligaueris super terram, erunt ligata & soluta in celo & in terra. Porro dudum à sanctis apostolis successoribusque eorum in præfatis antiquis statutis decretum fuerat, quæ hæc tenent sancta & vniuersalis apostolica tenet Ecclesia, non oportere præter sententiam Romani pontificis concilia celebrari, nec Episcopum damnari, quoniam sanctam Romanam Ecclesiam primatē omnium Ecclesiarum esse voluerunt. Et sicut beatus Petrus apostolus primus fuit omnium apostolorum, ita & hæc Ecclesia suo nomine consecrata domino instituente, prima & caput sit cæterarum. Et ad eam quali ad matrem atque apicem, omnes maiores Ecclesie causæ, & iudicia Episcoporum recurrant eiusque iuxta terminum sumant sententiā. Nec extra Romanum quicquam ex his debere decerni pontificem, quatenus non ita proterue, & prohibitu quicquam suo proprio arbitrio quibusque metropolitanis, sicut agere solebat, liceat inconsulto Rom. pontifice, aut maiores ecclesie causas deturbare, aut Episcopos damnare, sed communi sanctæ Romanæ sedis Episcopi consilio & concordia actione, quæque sunt Christi zelo agenda, disponant vnanimiter, recteque sentiant, & ea quæ senserint, non nobis sibi met discretando, sed Deo placita perficiant. Est etiam in iam facta Nicæna synodo concorditer statutum, ut accusatores & accusationes, quas seculi leges non admittunt, à sacerdotali funditus auertantur nocumento. Ecce inquit propheta, quod bonum & quod iucundum habitare fratres in vnum. Illi vero non in vnum habitant, qui à fratrum se solatio subtrahunt, aut fratribus insidias præparant. Non aliter fratres vos patiamini peccato grauari, quia quod necesse est dicere veremur. i. nec cuius religio dissipatur, indignatio prouocet. Præ oculis habete, & tota mentis acie reuerenter aspiciate beati Petri gloriam, & cum ipso communes omnium apostolorum coronas, cunctorumque martyrum palmas, qui pro fratrum non destructione, sed confirmatione & veritate in Christo passi sunt. Nos ergo qui domini discipuli & dici & esse volumus, portare crucem Christi, & compati fratribus debemus, & non persequi. Subtrahite rogamus, actus, cogitationesque à talibus nocumentis, si non vultis ipsam suscipere in vos ultionem, quoniam talionem meretur, qui fratri foueam præparat. Et nos scitote deinceps hunc typum non esse passuros, ut ea quæ ad hanc specialiter sanctam pertinent sedem, sicut iudicia Episcoporum & maiores causas, ut paulo superius prælibatum est, vos patiamini nobis inconsultis inuadere absque vestri status periculo. Sed si quis ab hodierna die, & deinceps Episcopum præter huius sanctæ sedis sententiā damnare, aut propria pellere sede præsumpserit, sciat se irrecuperabiliter esse damnatum, & proprio carere perpetim honore. Eosque, qui absque huius sedis sunt eiectione sententia, vel dānati sine huius sanctæ sedis autoritate, scitote pristinam recipere com-

Concessa
nō esse ce-
lebranda sine
sententiā
Romani
pontificis.

mu-

Timor nō
est in chari-
tate.

die iudicij, quia sicut ille est, & nos sumus in hoc mundo. Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem, quoniam timor poenam habet. Qui autem timet, non est perfectus in charitate. Nos ergo diligamus Deum, quoniam Deus prior dilexit nos. Si quis dixerit, quoniam diligo Deum, & fratrem suum oderit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum quem videt, quomodo Deum quem non videt, potest diligere? Et hoc mandatum habemus à Deo, ut qui diligit Deum, diligat & fratrem suum. Nam ipsa sapientia ait: Lingua sapientium ornat scientiam, os fatuorum ebullit stultitiam. In omni loco oculi domini contemplantur bonos & malos. Lingua placibilis, lignum vitæ. Quæ autem immoderata est, conteret spiritum, domus iusti, plurima fortitudo, & in fructibus impij conturbatio, labia sapientium diffeminabunt sapientiam, cor stultorum dissimile erit. Victimæ impiorum abominabiles sunt domino, vota iustorum placabilia. Qui sequitur iustitiam, diligitur à domino. Item alibi: Labia iusti considerant placida, os impiorum peruersa. Simplicitas iustorum dirigit eos, & supplantatio peruersorum vastabit illos. Iustitia rectorum liberabit eos, & in insidijs suis capientur iniqui. Iustus de angustia liberabitur, & tradetur impius pro eo. Simulator ore decipit amicum suum, iusti autem liberabuntur scientia. In bonis iustorum exaltabitur ciuitas, & in perditione impiorum erit laudatio. In benedictione iustorum exaltabitur ciuitas, & in ore impiorum subuertetur. Nec consideratis, qui fratres persequi non cessatis, qualia Iob patientissimus inter cætera exorsus, loquitur: Auris audiens beatificabat me, & oculus videns testimonium reddebat mihi, ed quod liberafsem pauperem vociferantem & pupillum, cui non esset adiutor. Benedictio perituri super me veniebat, & cor viduæ consolatus sum, iustitia indutus sum, & vestiuit me sicut vestimento & diademate iudicio meo. Oculus fui cæco, & pes claudus. Pater eram pauperum, & causam quam nesciebam, diligentissime inuestigabam. Conterebam molas iniqui, & de dentibus illius conterebam prædam. Et paulo post: Si negaui, inquit, quod volebant, pauperibus & oculos viduæ expectare feci. Si comedi buccellam meam solus, & non comedit pupillus ex ea, quia ab infantia mea creuit mecum miseratio, & de utero matris meæ egressa est mecum. Nam si quis hæc recto omnia considerauerit oculo, nequaquam fratribus nocere, sed liberare festinabit. Quia nihil deterius est, quam ciues ciuibus inuidere, & fratres fratribus insidiari, aut calumnias facere. Talibus enim suffragari volentes insidijs sancti, synodum congregauerunt generalem in Nicæa, vitam corrigere hominum cupientes in Ecclesia commorantium. Licet dudum instituta sanctorum patrum multa essent conscripta, posuerunt leges, quos sacros canones appellamus, quibus multa per necessaria ad statum Ecclesie sanctæ Dei, & supplementum calumniatum eius, id est, Episcoporum, qui eam proprijs humeris gestant, ut qui talia tærauerint, aut eis nocere præsumpserint, siquidem clerici fuerint, à proprio gradu decidant. Si vero monachi, aut laici fuerint, anathematizentur. Quibus armati exemplis oportere arbitrati sumus ab omnipotenti Deo inspirati, ut hæc accensam discordiæ flammam extinguere debeamus, apostolica autoritate, & non concedere eam ulterius animas depasci humanas. Quapropter vna cū omnibus apostolicæ subiectis regulæ sancimus, ne quisquam deinceps Christianorum talia perpetrare, aut Episcopis talia asserere nocumenta, temerè præsumat, cū & doctor gentium id ipsum prohibeat, dicens: Seniore non increpaueris, sed oblecta ut patre, & reliqua. Bonum est namque proculdubio, & omnibus timentibus Deum desiderabile, cohibere dissensiones & altercationes, fratribus subuenire, & iniuriam non iniudere, sed adiuuare. Audiatur, inquit, iam dicta in Nicæa ciuitate synodus, cui & ego ipse conscientie meæ cultum decenter exhibui, nihil aliud volens

Synodus
Nicæna ad
emendatio-
nem Eccle-
siæ facta.

volens, quæ concordiam omnibus fabricare, & præ cunctis arguere, & remouere hanc insidiantium altercationem. Quas præuidentes sancti patres insidias & altercationes, vnanimiter in prædicta Nicæna statuerunt synodo, ut nullus Episcopus, nisi in legitima synodo, & suo tempore apostolica autoritate conuocata, super quibusdam criminationibus pulsatus audiatur, id est, iudicetur vel damnetur. Sin aliter præsumptum à quibusdam fuerit, in vanum deducatur quod egerint, nec inter ecclesiastica vilo modo reputabuntur. Ipsi verò primæ sedis Ecclesie, conuocandarum generalium synodorum iura & iudicia Episcoporum, singulari priuilegio, euangelicis & apostolicis, atque canonicis concessa sunt institutis, quæ semper maiores causæ, ad sedem apostolicam multis autoritatibus referri præcepta sunt. Nec vilo modo potest maior à minore iudicari. Ipsa namque omnibus maior & prælata est Ecclesis. Quæ non solummodo canonum & sanctorum patrum decretis, sed domini saluatoris nostri voce singularem obtinuit principatum: Tu es (inquit) Petrus, & super hæc Petram ædificabo Ecclesiam meam, & reliqua. Et quæcumque ligaueris super terram, erunt ligata & soluta in cælo & in terra. Porro dudum à sanctis apostolis successoribusque eorum in præfatis antiquis statutis decretum fuerat, quæ hæc tenus sancta & vniuersalis apostolica tenet Ecclesia, non oportere præter sententiam Romani pontificis concilia celebrari, nec Episcopum damnari, quoniam sanctam Romanam Ecclesiam primatū omnium Ecclesiarum esse voluerunt. Et sicut beatus Petrus apostolus primus fuit omnium apostolorum, ita & hæc Ecclesia suo nomine consecrata domino instituenta, prima & caput sit cæterarum. Et ad eam quasi ad matrem atque apicem, omnes maiores Ecclesie causæ, & iudicia Episcoporum recurrant eiusque iuxta terminum sumant sententiam. Nec extra Romanum quicquam ex his debere decerni pontificem, quare nus non ita proterue, & pro libitu quisquam suo proprio arbitrio quibusque metropolitans, sicut agere solebat, liceat inconsulto Rom. pontifice, aut maiores ecclesie causas deturbare, aut Episcopos damnare, sed communi sanctæ Romanæ sedis Episcopi consilio & concordia actione, quæque sunt Christi zelo agenda, disponant vnanimiter, recteque sentiant, & ea quæ senserint, non nobis sibi met discrepando, sed Deo placita perficiant. Est etiam in iam facta Nicæna synodo concordia ter statutum, ut accusationes & accusationes, quas seculi leges non admittunt, à sacerdotali funditus auertantur nocemento. Ecce inquit propheta, quæ bonum & quæ iucundum habitare fratres in vnum. Illi vero non in vnum habitant, qui à fratrum se solatio subtrahunt, aut fratribus insidias præparant. Non aliter fratres vos patiamini peccato grauari, quia quod necesse est dicere veremur, in nec cuius religio dissipatur, indignatio prouocet. Præ oculis habete, & tota mentis acie reuenter aspiciate beati Petri gloriam, & cum ipso communes omnium apostolorum coronas, cunctorumque martyrum palmas, qui pro fratrum non destructione, sed confirmatione & veritate in Christo passi sunt. Nos ergo qui domini discipuli & dicitur & esse volumus, portare crucem Christi, & compati fratribus debemus, & non persequi. Subtrahite rogamus, actus, cogitationesque à talibus nocementis, si non vultis ipsam suscipere in vos vltionem, quoniam talionem meretur, qui fratri foueam præparat. Et nos scitote deinceps hunc typum non esse passuros, ut ea quæ ad hanc specialiter sanctam pertinent sedem, vos patiamini nobis inconsultis inuadere absque vestri status periculo. Sed si quis ab hodierna die, & deinceps Episcopum præter huius sanctæ sedis sententiam damnare, aut propria pellere sede præsumpserit, sciat se irrecuperabiliter esse damnatum, & proprio carere perpetim honore. Eosque, qui absque huius sedis sunt eiectione sententia, vel dānati sine huius sanctæ sedis autoritate, scitote pristina recipere com-

Concilia
nō esse ce-
lebranda sine
sententia
Romani
pontificis.

mu-

in unionem, & in proprijs restitui sedibus. Quoniam & prius a tempore scilicet apostolorum hæc huic sanctæ sedi concessa sunt. Et postea in memorata Nicæna synodo, propter prauorum hominum infestationes, atq; hæreticorum persecutiones, & insidiarum molimina fratrum sunt concorditer ab omnibus corroborata, vt magis singuli provideant, ne talia audeat perpetrare. Et caueant, si non propter dominum & amorem fratrum, tamen propter opprobrium hominum ruborem suum, atq; canonicam vltionem, saltem hæc timore & verecundia compressa silentio comprimantur, amputato scilicet totius vsurpationis excessu. Quia nullus debet præsumere, quæ sibi non videntur esse concessa. Quæ culpam potuisset nullo modo incidere, si vnde consecrationem honoris accipitis, inde legem totius obseruantia sumeretis. Et beati Petri apostoli sedes, quæ vobis sacerdotalis mater est dignitatis, esset Ecclesiastica magistra rationis. Vnde sicut nos multum ea quæ vobis pie recteq; sunt acta, letificant, ita nimium ea, quæ sunt perperam gesta, contristant. Quoniam necesse est post multarum talium experimenta causarum, hæc in posterum sollicitius prospici & diligentius præcaueri, quatenus ea quæ sunt ab apostolis eorūq; successoribus statuta, nulla desidia negligantur, nulla dissensione violantur, nulla concertatione turbentur. Nam sicut in vno corpore membra multa habemus, omnia autem membra non eundem actum habent, ita multi vnum corpus sumus in Christo. Singuli autem aliter alterius membra, contextio totius corporis, vnâ sanitatē, vnam pulchritudinem facit. Et hæc quidē cōtextio totius corporis, vnanimitatē requirit, sed præcipue exigit concordiam sacerdotum. Quibus etsi dignitas communis non est, tamen ordo generalis est. Quoniam & inter beatissimos apostolos, in similitudine honoris fuit quædam discretio potestatis, & cum omnium par esset electio, vni tamen datum, vt cæteris præmereret. De qua forma Episcoporum quædam exorta est distinctio, & magna ordinatione prouisum est, ne omnes sibi omnia vendicarent, sed essent in singulis prouincijs singuli, quorum inter fratres haberetur prima sententia: & rursus quidē in maioribus vrbibus constituti, sollicitudinem eius susciperent amplior em, per quos ad vnam beati Petri sedē, vniuersalis Ecclesiæ cura conflueret, & nihil vsquam a suo capite dissideret. Qui ergo scit se quibusdam præpositum, non molestè ferat aliquem sibi esse prælatum, sed obedientiam quam exigit, etiam ipse rependat. Nolite itaq; errare fratres mei dilectissimi, doctrinis varijs & extraneis nolite abduci, at instituta apostolorum & apostolicorum virorum canonesq; habentes, his fruamini, his circundemini, his delectemini, his armemini, vt his freti, circumdati, delectati, armati, cōtra cuncta inimicorum resistere valeatis. Satis enim indignum est quenquam vel pontificum vel ordinum subsequentium hanc regulam refutare, q̄ beati Petri fidē valeat & sequi & docere. Multum enim cōuenit, vt totū corpus Ecclesiæ in hac sibi obseruatione concordet, quæ inde autoritatem habet, vbi dñs Ecclesiæ totius posuit principatum, dicēte scriptura: Ordinavit in me charitatē. Et item Omnia cum ordine fiant, iterumq; Psalmista prædicat: Circundate Sion & cōplectimini eam, narrate in turribus eius. Ponite corda vestra in virtute eius, vt enarretis in progenies alteras, quoniam hic est dominus Deus noster in æternū & ipse reget nos in secula. Officij enim nostri consideratione non est nobis dissimulare, non est tacere liberum, quibus maior cunctis Christianæ religionis zelus incumbit. Ne per taciturnitatem, aut fauere aut cōsentire videamur fratrum nocuentis. Data Calend. Octobris Feliciano & Maximiano viris clarissimis consulibus.

Inter apostolos similitudo honoris fuit & discretio potestatis vt hic dicit.

EPI-

EPISTOLA ORIENTALIVM AD IVLIVM PAPAM

causantium, quod in communionem receperit Athanasium, & cæteros quos ipsi damnauerant.

DOMINO beatissimo & honorabili patri Iulio, apostolicæ sedis venerabili Episcopo, Eusebius, Theogonius, Theodorus & Berinthus, vna reliquis fratribus & coepiscopis nostris in Anthiochia congregatis. Licet circa omnes Ecclesiam Romanam sciamus esse munificam & apostolicam habere curam, & matrem semper existere pietatis, quam ab Oriente ad eam prædicatores pietatis aduenerunt, tamen optarem vos nobiscum concordare, & quos a communionem suspendimus, a vobis esse suspensos. Et quos in ordine confirmamus Episcoporum a vobis esse firmandos, nec nos secundo loco habendos, cum ijs qui ex his partibus ad vos vsque dogmatizantes apostoli peruenierint. Nec enim nos vobis reluctati sumus, quamuis hoc agere potuissemus, quando Novatianus a Romana pulsus est Ecclesia. Quoniam, vti iuxta vulgarem consuetudinem loquamur, inimicitias querit omnis qui vult recedere ab amico. Nec crimine carere potest, qui alterius excommunicatum absque eius licentia, a quo communionem est priuatus, in communionem suscepit, canonibus semel iubentibus, excommunicatus ab alijs, ab alijs non suscipiatur. Viuentibus illis, a quibus communionem priuatus esse dinoscitur. Nec solum in his nobis contumeliam irrogatis, sed etiam in his quædam consilia nostra dissoluitis, neq; ea rectè definitis esse. Sunt namq; a nobis, & maxime a totius Orientis Episcopis damnati, Athanasius Alexandrinus, Paulus Constantinopolitanus, Marcellus Aucire, Asclepius Gaza, Lucianusq; Anopolites, pro certis criminibus, quibus aduersarij sunt apud nos inscripti, quæ per præsentem huius epistolæ latores omnia sub certa relatione vestra innotescere non omittimus sanctitati. Quibus agnitis, si nostris placitis magis, quam eorum machinationibus assentire, & ordinatos Episcopos in damnatorum loco firmare eligitis, pacē vobiscum & communionem habere volumus. Si vero aliter egeritis, & eis amplius, q̄ nobis consentire iudicaueritis, contraria celebrabimus, & vobiscum deinceps nec congregari, nec vobis obedire, nec vobis vestrisq; fauere volumus sed per nos quicquid melius eligerimus agere conabimur. Nam nullus est in hac parte terrarum etatem habens, qui ignoret prædictorum volumina seductorum. Propter eos enim, multa sunt mala peracta, multa concilia, diuersis & asperis temporibus celebrata, multæ seductiones, multæ machinationes, multa nobis opprobria illata, & alia multa quæ enumerare per longum est. Nam si his consentire eligitis, tunc liquet quod nos perdere vultis, & non vt pater filios fouere. Dicunt enim & affirmant, tam ciues istorum, quam sacerdotes eorum, hos fouere vos velle, homicidas, sacrorum templorum euersores, virginum stupratores, sacrorum librorum incensores, sacerdotumq; vaforum, & cæterorum sacrorum ministeriorum fraudatores, officiorum neglectores, imperatorum infidos, gentis & patriæ proditores, & inter sacerdo-

Athanasius excommunicatus.

cerdotes maximam generantes discordiam, eò quod substantialitatis vocē, que A scripta non inuenitur, in fidei doctrina posuerūt. Quid plura enumerare necesse est, quum propter eos nobis & cunctis regionis huius habitatoribus scientibus, tanta cædes hominum sit perpetrata, ut amplius quàm mille homines sint prostrati. Talibus autem fauere, quid aliud est, quàm sceleribus eorum consentire. Cum sacra scriptura hæc prohibeat, dicens: Non solum qui faciunt, culpabiles existunt, sed etiam qui consentiunt faciētibus. Talibus enim vos obsistere totis viribus optimum, ne inuoluamini peccatis eorum, ne ex communicationem eorum suscipiatis. Tales enim à vobis procul abijcite, ne propter animositatem populi, sacrilega dissensione dispercant, itaq; optimum vos improbis probè resistere. Quapropter si neglexeritis deturbare peruersos, liquet quod eorum protégatis errorem. Nec verò caret scrupulo societatis occultæ, qui manifeste facinoribus desinit obuiare. Decet enim vos ad arguendam proteruiam eorum linguam vestram exacuere, & velut venenosos à vobis repellere, ne eorum veneno vos vestriq; in aliquo sauciamini. Sufficiant hæc vobis querimonia contra eos delata, quoniam derelinquet nos tempus, secundum quod ait Apostolus: Si uouerimus omnium obloquentium oblatas contra eos producere querelas, maxime quum hæc nobis sufficiant, quæ superius dictæ sunt. Nec nobis necesse est iterum eorum diuulgare mala, cum ipsa per se prodeant, & maxime omnes Orientales testes super eorum malis existant, lo ore enim, iuxta quod scriptum est, duorum vel trium testiū stabit omne verbum. Quanto magis in multitudine tantorum sacerdotum, populorum, abbatum vel monachorum, & scripto & voce contra horum prauitatem quotidie acclamantium. Nos verò diu expectauimus eos per multam patientiam, ut facerent vvas, sed illi e contrario fecerunt labruscas. Vos ergo non optimum de cætero negligere & differre tales, ne (quod absit) memorata crimina eorum subimitemini irrationabiliter episcopos ponentes. Ipsi enim, nisi cito corrigantur, iuxta quod beatus Apostolus protestatur, secundum duritiam eorum & cor impoenitens, thesaurizant sibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet unicuiq; secundum opera eius. Qui corrigendi sunt per temporalem delectationem, & per mendacia atq; figmenta sua, vobis eis assensum præbentibus, æterna perdant præmia, quæ per veram poenitentiam consequi possunt. Nec hæc quæ prædicta sunt, solum modo Athanasio & sequacibus eius irrogamus, sed etiam quod contra regulam egerit, quam nos decreueramus. Quia non decreto communis concilij Episcoporum recepit sacerdotium, sed sibi met arrogando Ecclesiam fuit ingressus, & in sede residit, cum dudum decretum fuisset, nullum à pauciore numero restitui debere, quem depositum fuisse constaret. Deinde quoniam eius aduentu sit turba commota, plurimiq; seditione sint mortui, & non solum hæc per eum & propter eum sint peracta, sed etiam quidem à iam dicto Athanasio cæsi, iudiciis dicuntur esse contraditi. Hæc & alia innumerabilia sunt ab eo suisq; sequacibus impudenter perpetrata, quos excommunicatos cõmunioni, ut audiuimus, contra regulam in contumeliam omnium Orientalium sociastis. Præfatio itaq; debitæ saluationis officio, propter beati Petri honorem impense postulamus, ut deinceps ad vestras hinc venientes aures, non tam facile admittatis. Neq; à nobis excommunicatos ultra vellitis excipere, ne canonum transgressores inueniamini, sed magis salua fraterna charitate, erratum hoc in posterum minime patiamini.

Et subscriptio. Orantem pro nobis apostolicum vestrum dominus & uo custodiat longiore beatissime pater, Amen.

Persequutio bonorum

Labrusca vug agrestes.

IVLII

CVLII PAPAE RESCRIPTVM CONTRA ORIENTALES

pro Athanasio & cæteris.

VLIVS sanctæ Romanæ & apostolicæ Ecclesiæ Episcopus, Eusebio, Theogonio, Theodoro, Berintho, & cæteris Orientalibus Episcopis. Decuerat vos aduersus sanctam Romanam & apostolicam Ecclesiam, limatè & non ironicè loqui. Quoniam & ipse dominus noster Iesus Christus eam decenter alloquutus, ait: Tu es, inquit, Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam, & tibi dabo clauas regni cælorum. Habet enim potestatem singulari privilegio sibi concessam, aperire & claudere ianuas cælestis regni quibus voluerit. Nam si ei detrahere quæ domini ore sacrata, atq; desuper exaltata est, non timuistis, nec mirum si fratribus irrogare iniurias minime cessatis. Vnde iam silentio non teguntur, quæ vestro concilio turbulento, atq; cum potestate decreta sint. Apparet enim quoniam quadam tumultuosa indisciplinatione veritas est oppressa. Vobis quippe non considerantibus quæ placent Deo propter iurgia, quæ contra proximos vestros habetis, vota vestra inuitabilia esse contenditis. Sed erit opus diuina prouidentia, quatenus è contrario à parte deprehensa possint euacuari. Et quicquid illic conuenientes, sine vlla qualibet gratia, odio, aut inimicitiarum causa gessistis, funditus repelli. Quapropter cum omni festinatione vos omnes ad huius sanctæ sedis reuerentiam volo concurrere, quatenus gestorum apud vos integritatem per vos ipsos possitis ostendere. Nam nec dubitare vos credo Athanasium, sacre legis doctorem, non solum à nobis, sed etiam à Nicæna synodo, veræ fidei cultorem esse comprobatum. Qui defuncto Alexandro mirabili sene, qui Arrii prostrauerat blasphemias, post quinque menses Nicæni concilij, Alexandrinorum Ecclesiæ suscepit præsulatum. Aduersus quem eiusq; sectatores, multa mendacia texentes, & nudas valde calumnias, quasi veras accusationes componentes, nobis multorum malorum cum causam, tum caput esse perhibuistis. Et non solum apud Aegyptum, sed etiam apud Palestinam & Phœnicem, vicinasq; gentes scriptis vestris illam perturbationem esse significastis. Qua de re Ecclesiasticam sequentes regulam, vos & illos, Romæ regulariter ad iudicium die statuta, non sub angusto temporis spacio, ut excusatio locum non inueniat, literis & apocryphicis euocauimus, illiq; vocatione suscepta ad diem præstitutum venere. Sed vos, ne vestris mendacijs caperemini, vestraq; calumnia enudaretur, venire distulistis. Nec his machinationibus solummodo contenti estis, sed etiam videntes oues pastoribus desolatas, lupos pro pastoribus super eos posuistis. Decuerat ergo, ut ad regularem veniretis conuocationem, quo de his, & de alijs vestris præsumptionibus redderetis rationem. Quoniam occurreret veritas, si falsitas displiceret. Et nullus dubitat, quod ita iudicium nocens subterfugit, quemadmodum quum innocens, ut absolueretur, requirit. Nec suspicione caret, qui alium calumnijs obiurgat falsa dixisse, quum ipse ad iudicium, ut probet, quæ intulit, euocatus venire distulerit. Vellem enim vos magis ad iam dictam conuenire vocationem, ut coram vniuersali concilio redderetis rationem, cur synodum ad statum Eccle-

Athanasius a Nicæna synodo veræ fidei cultor comprobatus.

A a silarum

narum, & fratrum in Antiochiam subuertendum, & Nicæni magni concilij destructionem fecistis, aut cur nobis inconsultis Episcopos ad eam conuocastis, ad quam nec maximus Hierosolymitanus venit, nec nostra inter fuit legatio, canonibus quippe in Nicæna synodo iubentibus, non debere præter sententiam Romani pontificis, vilo modo concilia celebrari, nec Episcopos damnari. Aut quur in prædictorum loco fratrum alios adulteros posuistis, antequam penes nos aut apocrysiarios nostros, eorum causa canonice esset examinata, finem que perciperet rectum. Isti enim, qui ad memoratam regulam venere, vocationem videntes, vos à prædictis subtrahere calumnijs, multa aduersus vos lachrymabilia, & doloribus plena referunt. Accusantes vos & dicentes, multa se importabilia à vobis esse passos. Vos ergo refugientes venire, illòsque perseverantes in vera ratione, suàsque calumnias reclamantes, super quibus & Aegyptiorum Episcopi literis nobis missis protestantur suis falsa esse, qui contra Athanasium suosque sectatores machinantur, cunctaque Arrianorum machinata blasphemijs. Talibus namque figmentis liquet eos esse inculpabiles, vosque culpabiles. Quasi de vera consideretis innocentia, nullo modo à iam dicta vos canonica subtraheretis euocatione. Quæ non subito, sed spaciose denunciata est. Sed omni subducta apologia, absque tardatione venire, & causas reddere festinaretis. Quibus ita gestis, scripsi vobis & omnibus, qui in Antiochia contra apostolicam canonicamque regulam nobis inconsultis fueratis. Arguens vos primum de iniurijs literarum, demum quur Athanasium, suosque consecratos ad vestrum concilium conuocassetis canonibus semel præcipientibus, nihil extra Romanum decerni pontificem. Cui hæc & maiora Ecclesiarum negocia, tam ab ipso domino, quam ab omnibus vniuersorum conciliorum patribus specialia sunt, vt iam dictum est, privilegio tradita. Vobis ergo refugientibus, & ad concilium toties conuocatis adesse nolentibus, illis quoque in sua reclamazione, & iusta ratione persistentibus, vestraque cognoscentes crimina, & illorù iustam examinantes rationem, omnesque eos Nicæno concilio cooperantes, & nostris apostolicis iussionibus obtemperantes. Visum est nobis ac vniuerso concilio, vt nos diuinis præceptis, & apostolicis monitis informati, qui pro omnium Ecclesiarum statu impigro vigilare debemus effectu, si quicquam reprehensionis vsquam inuenitur obnoxium celeri sollicitudine ab ignorantia imperitia, aut à præsumptionis vsurpatione reuocemus.

Histaliter consideratis atque discretis, tanquam omnium curam gerentes, propter sedis propriæ dignitatem, suscepimus eos in orationem, singulisque cum autoritate huius sanctæ sedis rebus, proprias reddidimus Ecclesias. Quoniam huic sanctæ sedi propter priuatorum hominum insidias, ipso domino instituyente, & sanctis apostolis, eorùque successoribus per singula concilia roborantibus, hoc semper licuit, licebitque domino auxiliante in perpetuum. Vnde de qui sit se alijs esse præpositum, non molestè ferat aliquem sibi esse prælatum, sed obtemperantiam, quam ab alijs requirit, gratis & ipse rependat. Quapropter increpando, vobis scribo, quia non rectè tractastis viros inculpatos, & à nobis minime examinatos de suis Ecclesijs communionem priuatos, & Ecclesiasticæ disciplinæ iniuriam irrogantes, constitutumque Nicæni concilij minime seruantes, talia indiscipline agere non formidastis. Idcirco quoniam dudum venire vocati renuistis, modo ad certum diem, id est, XV. Kalendas Nouembris, vos iterum regulariter literis, missisque euocamus, vt coram nobis ostendamus, nos iustam in eos protulisse sententiam, & de cætero non talia esse passuros. Est etenim in antiquis Ecclesiæ statutis decretum, vt qui aliena inuadit, non exeat impunitus, sed cù multiplicatione restituat. Vñ & in Euangelio scriptum est, Quod

C Quod si aliquid defraudauit, reddo quadruplum. In lege quoque cautum est; Maledictus omnis qui transfert terminos proximi sui. Et dicit omnis populus, Acciura beati Petri apostolorum principis inuasisse. Sui enim, vt paulò superius commi. probatum est, iuris erat, vt absque eius sanctæ sedis autoritate, nullus deberet aut concilia celebrare, aut Episcopos ad synodum conuocare, vel damnare eos, aut proprijs pellere sedibus, aut alios in eorum loco ordinare, quæ omnia vos temerare non timuistis. Quid ergo aliud est talis præsumptio, nisi quod apostolorum, suorumque successorum decreta transgredi, & maledictionem superius comprehensam, in lege semel cautam, quam populus vno ore, consonaque responsione per amen, id est, fiat, confirmauit, suscipere non timuistis? Necnon (vt reor) talibus transgressionum funiculis cõstricti nostrum, ne vestra proderetur flagitia, examen declinastis, & ad supra dictam vocationem venire distulistis. Sanè manifestum est, suum eos confiteri crimen, qui toties euocati absque inuitabili causa venire distulerint, & purgandi se voluntate non vtuntur. Nam si de vestris dictis consideretis, etiam in faciem probare non distulissetis. Tales insidiatores spiritu præuidentes sancti patres in Nicæa congregati, leges statuerunt, quas nos canones appellamus, ne facile prohi ab improbis damnarentur. E quibus nonnullas sententias hic inferi iudicauimus, vt tantorum patrum autoritate, nostra roboraretur epistola. Atque omnes Orientales sint reliquarum partium Episcopi. Nec audientes in tantam foueam non incidant, ne damnationem à patribus decretam percipiant. Sequuntur enim ex prædicto concilio Nicæno capitula, id est, xvij, xix, xxi, xxij, xxvi, xxvij, xxvij, xxxij, xli, & v, vij, & viij, ac li, liij, liij, liij, lv, lvij, lvij, lix, lx, lxi, lxij, lxij, lxvij. Et omnes Episcopi, qui in quibusdam grauioribus pulsantur, vel criminantur causis, quoties necesse fuerit, libere apostolicam appellent sedem. Atque ad eam quasi ad matrem confugiant, vt ab ea, sicut semper fuit, pie fulciantur, defendantur & liberentur. Cuius dispositioni omnes maiores Ecclesiasticas causas, & Episcoporum iudicia, antiqua apostolorum, eorumque successorum, atque canonum autoritas reseruauit. Quoniam culpatur Episcopi, qui aliter erga fratres egerint, quam eiusdem sedis papæ fieri placuerit. Placuit, vt accusatus vel iudicatus à provincialibus, in aliqua causa Episcopus, licenter appellat, & adeat apostolicæ sedis pontificem, quia ut per se aut per vicarios suos, eius retractari negocium procuret. Et dum iterato iudicio potifex causam agit, nullus alius in eius loco ponatur, aut ordinetur Episcopus. Quoniam quanquam com provincialibus Episcopis, accusati coram eisdem pontificis acta scrutari liceat, non tamen definire inconsulto Romano potifice permissum est. Cùm beato Petro apostolo, non ab alio, quam ab ipso dictum sit domino; Quæcunq; ligaueris super terram, erunt ligata & in cœlis. Et quæcunq; solueris super terram, erunt soluta & in cœlis. Si quis putauerit se à metropolitano grauari, apud primatem dioceseos, aut penes vniuersalis apostolicæ Ecclesiæ papam iudicetur. Accusatores & accusationes, quas leges seculi non asciscunt, & nos vnanimiter submouemus, ne fiat indistincta probatione impietas, cùm recta sit iudicij in electione sententia. Nullus Episcopus alterius parochianum præsumat retinere aut ordinare absque eius voluntate, vel iudicare. Salua tamen in omnibus apostolica autoritate. Quia sicut irrita erit eius ordinatio, ita & dijudicatio. Quoniam censemus nullam alterius iudicis nisi sui sententia teneri. Nam qui eum ordinare non potuit, nec iudicare vllatenus poterit. Si quis erga Episcopum vel actores Ecclesiæ se proprium habere crediderit negocium, non prius adeat iudices, quam ad eos recurrat, qui charitatis studio vt familiari colloquio commoniti ea sanare debeant, quæ in querimoniâ deducuntur. Quod si aliter egerit, cõmunionem priuetur.

Nemo pontificum deinceps aliquē Episcopū suis expoliātū rebus, aut à sede pū-
sum excommunicare aut iudicare præsumat, quia nō est priuilegium q̄ spoliari
possit iā nudatus. Pari tenore decernimus, non credi accusatori, q̄ absente aduer-
sario causam suggerit, adq; vtriusq; partis discussiōem, nec accusatores vel testes
suscipi, q̄ non sunt idonei. Placuit, vt si accusatus vel dānatus Episcopus, appella-
uerit Romanū pontificem, id statuēdum q̄d ipse iuste cēsuerit. Et oēs, qui aduer-
sus patres armanur, infames esse censemus. Neq; eos, qui cum inimicis moran-
tur, ad accusationem vel ad testimoniū recipiendos. Placuit semper in accusatio-
ne clericorum, primo persona, fides, vita & conuersatio blasphemantiū perscru-
teretur. Nam fides omnes actus hominis præcedere debet. Quia dubius infidelis
est, nec eis omnino esse credendum, qui veritatis fidem ignorēt, nec rectæ con-
uersationis vitam ducunt. Quoniam tales, & facile, & indifferenter lacerant &
criminantur rectē & piē viuentes. Ideo suspicio eorum discutienda est primo &
corrigenda. Neq; accusatoribus suspectis, & de inimicorum domo prodeunti-
bus credendum. Quod non aliā metropolitanæ Ecclesiæ vel primates sint, nisi il-
li qui prius primates erant, & post Christi aduentum autoritate apostolica & sy-
nodali, primatum habere meruerūt. Reliquæ non primates, sed metropoles vo-
centur. Eorūq; Episcopi non primatum, sed aut metropolitanorum, aut archie-
piscoporum nomine fruuntur. Infames esse censemus oēs, qui suam aut Christi-
anam præuaricantur legem, aut canonicā possunt ponere autoritatē, saluo in omni-
bus Romanæ Ecclesiæ priuilegio. Nullus metropolitanus absq; cæterorū omni-
um comprouincialium Episcoporū astantia, aliq̄rum ex illis audiat causas, q̄ irri-
tæ erūt, imo & causam in synodo pro facto dabit. Alienis erroribus sociatū, vel à
sui propositi tramite recedentē, aut sacris canonibus inobediētē, suscipere nō
possumus. Nec impetere rectē credentes, vel sanctorum patrum sanctionibus
obtemperātes permittimus. Peregrina iudicia generali sanctione prohibemus. **B**
Quia indignum est vt ab exteris iudicetur, qui prouinciales & à se electos debet
habere iudices. Salua apostolicæ Ecclesiæ autoritate, nullus Episcopus extra su-
am prouinciam ad iudicium deuocetur, sed vocato eo canonicè in loco omnibus
congruo, tempore synodali ab omnibus cōprouincialibus Episcopis audiatur,
qui concordē sup eum canonicāq; proferre debent sententiā. Quoniam si hoc mi-
noribus, tam clericis, quā laicis concessum est, quanto magis de Episcopis ser-
uari conuenit. Nam si ipse metropolitanus, aut iudices suspectos habuerit, aut
infectos senserit, apud primates diocesanos, aut apud Romanæ sedis pōtiffices iu-
dicetur. Nemini de se confessio credi potest super crimen alienum. Quā eius atq;
omnis rei confessio periculosa, & admitti aduersus quemlibet nō debet. Incerta
nemo vnq; pontificum iudicare p̄sumat. Quia quis vera sint, non tamē credēda,
nisi q̄ manifestis iudicijs cōprobantur, nisi q̄ manifesto iudicio conuincuntur, nisi
quæ iudiciario ordine publicantur. Criminationes maiorum nati per alios ne fi-
ant, nisi per ipsos qui crimina intendunt, si tamen ipsi digni & irreprehensibiles
apparuerint, & actis docuerint publicis omnium se carere suspitione atq; inimi-
citiā, & irreprehensibilem fidem atq; conuersationem ducere. Et prouincialis sy-
nodus retractetur per vicarios vr̄bis Romæ Episcopi, si ipse decreuerit. Placuit,
vt à quibuscunq; iudicibus Ecclesiasticis ad alios iudices Ecclesiasticos, vbi est au-
toritas maior fuerit prouocatum, audientia non negetur. Si quis metropolita-
nus Episcopus, nisi q̄d ad suam solummodo propriam pertinet parochiam, sine
consilio & voluntate omnium comprouincialium Episcoporum aliquid agere
tentauerit, gradus sui periculo subiacet & q̄d egerit, irritū erit & vacuum. Sed
quicquid de comprouincialium Episcoporū causis, suarūq; Ecclesiarū, & clero-
rum, atq; seculariū necessitatibus agere aut disponere necesse fuerit, hoc cū omni
um

Metropo-
les quæ.

Cum consensu comprouincialium agatur pontificum. Non aliquo dominationis
fastu, sed humillima & concordī administratione, sicut dominus ait: Non veni
ministrari, sed ministrare. Et alibi: Qui maior est vestrū, erit minister vester, &
reliqua. Similiter & ipsi comprouinciales Episcopi cum eius concilio, nisi quan-
tum ad proprias pertinet parochias, agāt iuxta sanctorum constituta patrum, &
vno animo, vno ore, concorditer sancta glorificetur Trinitas in secula. Cauent
iudices Ecclesiæ, nē absente eo, cuius causa ventilatur, sententiā proferant. Quia
irrita erit, & rationem pro actione reddēt in synodo. Et vt proditoris calumnia,
nec eorum postea vox audiat. Nemo enim debitorum amplius potest cogno-
scere, quam ille qui iniuriam, eiusq; sustinuit nequitiam. Si quis super quibusli-
bet criminibus clericum pulsandum crediderit in prouincia, in qua ille consistit
qui pulsatur, suas exerat exactiones. Nec existimet qui eūdem accusat, alibi, aut
longius protrahendum ad iudicium. Illi verò qui pulsatus fuerit, si iudices suspe-
ctos habuerit, liceat appellare. Primates accusatum discutientes Episcopum, non
ante sententiā proferant damnationis, quā apostolica freti autoritate, aut re-
us per seipsum, aut per innocentes & canonicè examinatos regulariter testes cō-
uincatur. Irritam esse iniustam Episcoporum damnationem. Idcirco à synodo re-
tractandam, ita vt oppresso ab omnibus in cunctis subueniatur causis. Detracto-
res, qui diuina autoritate eradicandi sunt, & fautores inimicorum, ab Episcopa-
li submouemus accusatione. Similiter ne summorum quispiam, minorum accu-
sationibus impetatur aut disperat, neq; in re dubia certa datur sententiā, nec vl-
lum iudicium, nisi prudenter habitum teneatur. Plura de his ideo hic non in se-
ruimus, ne vacuare vilemve facere prædictam synodum videremur, aut fastidi-
um legentibus audientibusq; proluxa faceret epistola. Si quis autē de his ampli-
ora atque abundantiora scire voluerit, in sacro nostro sedis Ecclesiæ scrinio, &
ea quæ prædiximus, inuenire poterit, verū me dicere, testis est diuinitas. De re-
ceptione vero sedis, & sacerdotij atq; honoris, quæ dixistis Athanasium absque
concilij decreto suscipere, non ita inuenimus, sicut calumniati estis. Sed quorun-
dam Episcoporum concilio atq; decreto recepit suum, quod iniuste perdidit,
sacerdotium, ac resedit in sede. Quod quum scripsistis, non posse eum à paucio-
re numero Episcoporum restitui, quā depositus fuerat, non ita est. Nec hæc re-
gula orthodorum sanctæ Ecclesiæ est Episcoporum, sed Arrianorum, socio-
rum videlicet vestrorum hæc adinuentio, ad perditionem orthodoxorum Epi-
scoporū contexta est. Nam vt nobis à veracibus est testibus relatum, quādo An-
tiochiæ pro dānatione fidei, & de consubstantialitate probata fuistis congregati,
odio p̄dicti Athanasij hæc regulā protulistis, quæ nullas habet vires, nec habere
poterit. Quā nec ab orthodoxis Episcopis hoc concilium actum est, nec Roma-
næ Ecclesiæ legatio interfuit. Canonibus præcipientibus, sine eius autoritate cō-
cilia fieri non debere, nec vllum ratum est aut erit vnquam cōcilium, q̄d non ful-
tum fuerit eius autoritate. Igitur de fuga, sup qua Athanasium reprehendistis, non
rectē agitatis, quum ipse dñs mandatū hoc nobis dederit: Quum p̄sequuti vos fu-
erint in vnā ciuitatē, fugite in aliā. Et ipse dñs per semetipsum exemplum nobis
demonstrauit. Pharisei concilium fecerunt aduersus eum, vt eū occiderent. Sci-
ens autem Iesus, discessit inde. Et alibi: Tulerunt lapides Iudæi, vt mitterent in
eum. Iesus autem abscondit se, & exiit de templo. Et transiens per medium eo-
rum abiit, & ita discessit. Nec non & discipuli propter metum Iudæorum re-
cesserunt, celantes semetipsos. Et Paulus in Damasco à principe quæ situs gentis, de
muro in sporta positus est, & manus quærētis effugit. Et alij quamplurimi & in-
numera biles sancti, tam in veteri testamento, q̄ in nouo, fugisse leguntur. Si er-
go fugā impropertatis fugiētibus, erubescite potius perseg, & quiescite insidiari,
Aa iij qui-

Primates.

Detracto-
res eradi-
candi.

Paulus ef-
fugit Da-
masci.

quiescentq; continuo fugientes. Nā siue perimatis eos, mors contra vos semper
 exclamat. Siue rursus exilia superponatis, ubiq; in vos mali memoriā destinare
 noscimus, & illi patiendo sibi proficiunt. Vnde & dñs ait: Nolite timere eos qui
 occidunt corpus, animam autē non possunt occidere. Sed potius eū timete, q̄ po-
 test corpus & animā perdere in gehennā. Multos em̄ cognouimus pessimis ma-
 chinationibus iniuste depositos. Ideo sum mopere mihi, cui vice apostolorū prin-
 pis vniuersalis Ecclesiae cura cōmissa est prouidendū, auxiliāte ipso summo apo-
 stolo, ne deinceps talia fiant. Nēpe huic sanctae sedi praefata priuilegia, ideo spe-
 cialiter sunt concessa de cōgregandis concilijs, tam de iudicijs ac restitutionibus
 Episcoporū, q̄ de summis Ecclesiarū negocijs, vt ab ea oēs oppressi auxiliū, & in
 iuste dānati restitutionem sumant, & talia ab improbis ne p̄sumantur absq; viti-
 one, nec exerceantur absq; sua damnatione. Nō ergo rectē egistis, qd̄ praedictos
 fratres calumniati estis, dicente dño: Nō facies calumniā proximo tuo, nec vi op-
 primes eum. Non rectē egistis qd̄ nobis inconsultis conciliū celebrastis, eosq; ad
 conciliū vocastis, & damnare p̄sumpsistis. Canonibus, vt praemissum est, iuben-
 tibus nihil ex his absq; huius sanctae sedis auctoritate fieri debere. Non rectē egis-
 stis, quod regulariter a nobis ad conciliū vocati distulistis. Non rectē egistis,
 qd̄ de his rationem reddere, vt vestra erga eos aut probaretur recta sententia, aut
 improbaretur, non venistis. Nec rationalē mandastis causam, propter quam hęc
 reuulstis. His ergo omnibus perpensis, manifestum est vos reos existere, & illos
 innocentes remanere, & vos rectē excommunicatos, illosq; iustos liberari. Nolu-
 it namq; dominus tā leuiter suos tractari ministros, sicut facitis, aut a vobis dam-
 nari, sed sicut memoratum est, ab hac sancta sede, cui commissi sunt, aut suo re-
 seruari iudicio, ait enim: Qui vos contristabit, me contristabit. Qui fecerit vobis
 iniuriam, recipiet id quod inique gessit. Et quanta poena expectet eos, qui domi-
 ni scandalizant discipulos, Euangelium sufficienter exponit, vbi de scandalizan-
 tibus discipulos loquitur. Nam quod a vobis nō sint dānandi, sed aut hac sancta,
 vt praefatum est, sede, aut sibi reseruandi, ipse manifeste dat exemplū, quādo pec-
 cātes sacerdotes, quorum locum modo in sancta Ecclesia Episcopi tenent, non
 per alium, sed per semetipsum videntes & emētes eiecit de templo, & mensas nu-
 mulariorum primo euertit flagella, & eiecit de tēplo. Et ipse alibi ait: Dñs stetit
 in synagoga deorū, in medio autē deos discernit. Et reliqua talia hisq; similia. Et
 alibi idē ipse ait: Nolite iudicare, vt non iudicemini. Nolite condemnare, vt
 non condemnemini. In quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabimini. Quapro-
 pter non tam temere, vt vos facitis, quisquam suam praesumat euomere iniquita-
 tem, sed iudicantem oportet cuncta rimari, & ordinem rerum plena inquisitione
 discutere. Nec de illis quae inconcessa sunt, vllō modo iudicium praesumere,
 in interrogandis ac proponendis audiendiq; patientia praebita ab eo, vt ibi actio par-
 tium limitata sit pleniter. Nec prius litigantibus sua velit sententia obuiare, quam
 illi peractis omnibus iam nihil amplius habuerint in quaestione quod proponāt.
 Nec oportet quēquam iudicari aut dānari, anteq̄ suos accusatores praesentes ha-
 beat, locumq; defendendi accipiat spaciosum ad abluenda crimina. Simile in iam
 fata synodo statutum est, vt vltra prouinciā terminos accusandi licentia non
 progrediatur, nisi ad hanc apostolicam fuerit sedem prouocatum. Ad quam
 omnes qui voluerint, libere & absque vllō impedimento in quibusdam agen-
 dis confluere debent. Similiter in praefixa synodo est decretum, ne suspecti,
 infames, vel criminosi, aut gratiosi, aut calumniatores, vel affines, aut scelerati,
 aut facile litigantes suscipiantur accusatores, sed tales qui omni careant sus-
 picione. Quia columnas suas dominus firmiter stare voluit, nec a quibuscun-
 que agitari. Similiter fata statuit synodus, vt nullum sententia non a suo iudi-
 ce de-

Statuta sy-
 nodica.

Ce dicta constringat. Iudices autem alij esse non debent, nisi quos ipse qui impe-
 titur, elegerit, aut quos suo cōsensu hęc sancta sedes, aut eius primates, auctori-
 tate huius sanctae sedis delegauerint. In his autem & alijs, quae tam in hac sancta
 sede, quā & ab apostolis eorumq; successoribus sunt statuta, nihil p̄fatis Episco-
 pis cōcessistis, sed vim eis inferentes, iniusteq; vt superius cōmemoratum est, eos
 dānantes, aliquos absentes expulstis, qd̄ omni Christianae religioni est inimicū.
 In quibus apparet qd̄ nec dño sua seruastis iura, nec huic sanctae matri & apostolice
 Ecclesiae, quae vt p̄scriptum est, suo iudicio, aut huic sedi voluit reseruari, ne a tā
 prauis, sicut estis, hominibus damnarentur aut eijcerentur. In his omnibus vos
 stultos & p̄uaricatores euangeliorum & canonum esse, nulli sanē sapientum est
 absconditū. Nec his contenti estis in vestra p̄uaricatione, sed etiā prius expul-
 sos eos & suis expoliatos rebus, vocastis atq; dānastis, cum nullus regulariter dā-
 nandus nisi fuerit restitutus, & sua omnia ei legibus sint integerrimē restituta.
 Est namq; in sapē iā dicta synodo ab omnibus vnanimē decretum, et auctori-
 tate apostolica roboratū, vt si quis Episcoporū suis fuerit rebus expoliatus, & in
 accusatione pulsatus, ordinatione pontificum oportet & decet sanctum propo-
 situm prima fronte cessare. Vt omnia quae per suggestiones inimicorum suorū
 amiserat, legaliter primō potestati eius ab honorabili consilio redintegrentur,
 & praesul regulariter prius statui pristino reddatur, & ipse depositis ordinatisq;
 rebus suis, tunc ad tempus veniat ad causam. Et si ita iuste videtur, accusantium
 propositionibus respondeat. Quare ergo transgressi estis terminos patrum, iu-
 dicantes & damnantes eos, quos nō debuistis? Quare iudicastis eos, q̄s non re-
 gulariter approbastis, qd̄ in Regnorū libro scriptum est: Nō q̄modo homo vi-
 det Deus, quia homo videt in facie, Deus autē in corde videt. Et in Paralipome-
 nisi: Omnia corda scrutatur Deus, & oēm cogitationem nouit. Et alibi scriptum
 est: Nō potest humano condēnari examine, quē Deus suo reseruat iudicio. Hęc
 omnia sum mopere p̄cauenda sunt, nec accusatio Episcoporum facile est recipi-
 enda, dicente dño: Non suscipias vocem mendacij. Et Apostolus inquit: Aduer-
 sus presbyterum inscriptionem non recipiendā absq; duobus vel tribus idoneis
 testibus. Si hęc de presbyteris vel ceteris fidelibus sunt p̄cauenda, quāto de E-
 piscopis, quibus cognitio, magis vos dominari velle manifestum est, q̄ consulere
 funeribus, aut substatere eos. Quia honor inflat ad superbiam & quod prouisum
 est ad concordiam, tendit ad noxam. Decuerat nāq; vos iuxta praefatas regulas, si
 aliquid egissent contra suū ordinē mandare nobis, & expectare quid ad vestra
 consulta rescriberemus, in tantū vt si etiā quicq; graue intolerandumq; cōmissis-
 sent, nostra expectanda censura, & nihil prius aut aliud decernere, quā quod
 nobis placere cognouissetis, ita vt a regulis p̄stitutis, nulla aut negligentia, aut
 praesumptione recederetis. Cesset huiusmodi pressa auctoritate praesumptio, vi-
 tentur huiusmodi nocumenta, quia nequaquā talia patienter ferre possumus ma-
 chinamenta. Quoniā conuenit nos paternarum sanctionum diligentes esse cu-
 stodes. Meritō namq; nos causa respicit, si silentio faueamus errori. Est insuper
 in p̄dicta sancta Nicæna synodo statutū, vt nemo anathema in nostra suscipia-
 tur accusatiōe. Nec illi, qui nos in sua noluit recipere querela vel accusatiōe. Cū
 nos super illos sciamus a dño constitutos, non illos super nos. Et sicut maior nō
 potest a minore iudicari, nec ita colligari, quia est omne quod magnum est. Por-
 temus onera omnium, qui grauantur. Quinimō hęc portat in nobis beatus apo-
 stolus Petrus, cuius vice fungimur legatione, & cuius regula infirma mur, qua-
 tenus eius fultis auxilio, ab omnibus nunc & in perpetuo tueamur aduersis. Da-
 ta Calend. Nouembris, Feliciano & Maximiano viris cla-
 rissimis consulibus.

Hic multū
 tribuit Ec-
 clesiae Ro-
 manae.

D. ATHANAS. ARCHIEP. ALEXAND
D. ATHANASII AR
 ARCHIEPISCOPI ALEXANDRI
 ni, & Aegyptiorum Episcoporum ad Liberium
 papam de oppressionibus Ar-
 rianorum.

DOMINO Beatissimo & honorabili sancto patri Liberto papae, Athanasius & vniuersi Aegyptiorum Episcopi, in vnum synodicè apud Alexandriam congregati. Vestrae beatissimae paternitatis iura penes Deum sint manifesta, dum praedicationibus scilicet Apostolicis, & doctrinis verae fidei cultura vniuersa repleta sit terra. Per diuinorum tamen eruditionem eloquiorum, vestra instruenta admonitione exhortatoria, superaedificatur orthodoxa Christi Ecclesia, Apostolica institutione fundata, & à fidelibus patribus firmissimè roborata. Ad quam omnes beatissimi Apostoli, pari honoris & potestatis consortio praediti, populorum agmina conuertentes, piè sanctèq; de tenebris ad lumen, de lapsu ad veram fidem, de morte ad vitam homines diuinæ praedestinationis gratia praescitos, salutaribus praecipis ac monitis perduxerunt. Quorum sanctorum apostolorum vestra fraternitas honoranda sequens merita, & perfectius implens exempla, Ecclesiam Dei morum probitate & actuum sanctitate cōdecorat, & fide sacra, Christianisq; moribus ingens, quae fieri Deo placita praecipit, studijs pontificalibus indefinenter operatur & perficit, seruans legis diuinæ mandata. Quia non legis auditores iusti sunt apud Deum, sicut narrat Apostolus, sed factores legis iustificabuntur. Nos enim hæc meditari cupientes, & ea **B** quae à sancta sede vestra, apostolorum eorumq; successorum praedicatione suscepimus, atque quae in Nicæna synodo roborata cognouimus praedicare, & Arrianorum blasphemias, atque aliorum hæreticorum repellere. Qui quotidie ab his persequimur, & damnationi tradimur, atque morti destinamur. Qua de re precamur, in vestris exhortationibus tam per vos, quam et apocrypharios vestros adiueamur. Ne dum illi crescunt, et nos minuiamur, vera fides destruat, et eorum hæresis ultra fidem nostram crescat. Quoniam timeo, vt postquam abundauerit iniquitas, refrigescat charitas multorum. Pro qua re multa vestrae sacrae doctrinae, tam apud Deum, quam apud cunctos fideles, merces et laus reposita est, si vestra reseruentur autoritate. Nostram enim fidem, quam à sanctis patribus accepimus et tenemus, atque docemus, subter inseruimus. Vt si aliquis vobis aliter nos credere, aut docere, aut accusando, aut mullitando retulerit, vel detrahendo scriptis mandauerit, per hanc manifestè nos ita credere et docere agnoscat. Credimus namque in vnum Deum patrem omnipotentem, omnium visibilium, nec non et invisibilium conditorem. Et in vnum dominum nostrum Iesum Christum filium Dei natum ex patre vnigenitum, hoc est, ex substantia patris. Deum ex Deo, lumen de lumine, Deum verum ex Deo vero, natum non creatum, *ὁμοῖον*, hoc est, eiusdem cum patre substantiae. Per quem omnia facta sunt, caelestia et terrestria. Qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit de caelis. Et incarnatus est, et homo factus. Passus est, et resurrexit tertia die. Ascendit in caelum, inde venturus iudicare viuos & mortuos. Et in spiritum sanctum. Eos autem qui dicunt, erat tempus quando non erat. Et priusquam nascere non erat. Et quia ex nullis subsistentibus factus est, aut ex alia substantia vel essentia, dicunt

symbolū
fidei Atha-
nasiae.

EPISTOLA AEGYP. AD LIBERIVM PAP. 143.

Cdicunt esse conuertibilem, atque mutabilem filium Dei. Hos anathematizat catholica & apostolica Ecclesia. Hanc venerabilem fidem, trecenti quidem decem & octo, & cognouerunt & amplexi sunt, & cōsonantes & vnanimes scriptis exclamauerunt. Sed modò quoniam contra hæc ex nostris talia exurgunt, qualia non debent, venite & vos dilectissimi fratres cum Deo, & descendamus ad visitationem, id est, inquisitionem sermonum eorum, & confundamus per approbationem verissimam ibidem linguas eorum eleuatas contra scientiam vnigeniti filij Dei, iniquitatem in altitudinem humanitatis eius loquentes. Disrumpamus vincula eorum per gladium spiritalem, quod est verbum Dei, & proiciamus à nobis iugum ipsorum, per expugnationem profani sensus illorum. Tunc etenim ipse quoque dominus iridebit eos & subannabit, & tunc loquetur ad eos in ira sua, & in furore suo conturbabit eos secundum beatum Hieremiam, dicens: Falsò prophetae isti vaticinantur in nomine meo. Non enim misi eos, & non praeci eis, neque loquutus sum ad eos, visionem mendacem, & diuinationem, & fraudulentiam & seductionem cordis sui prophetant vobis. Ideo hæc dicit dominus: De prophetis qui prophetant in nomine meo mendacium, erunt proiecti in vijs Hierusalem. & conculcatio omnium piè confitentium me, & non erit qui sepeliat eos. Nemo enim abscondere potest quibusdam subreptionibus cōmendatijs, sicut nec folijs ficci, antiquus transgressor praeci Adam potuit, qui per propriam linguam inuerecundè nudatur. Laqueus enim fortis viro iabia eius & captus proprijs sermonibus, & opera manuum eius, retributio autem laborum eius dabitur ei, & impietatis reprehensio. Arguam te, inquit, & statuam contra faciem tuam, existimasti iniquè, quod essem tibi similis. Propterea sicut dicit dominus ad Gedeon: Deponamus eos ad aquam verae discretiōis, & probemus eos ibi regulari examinatione in idipsum pronos corruentes, per ostensionem prauis intellectus eorum, vtrum ne sint apud se sapientes diuini verbi scientiam ignorant. Quoniam dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt & mutauerunt gloriam catholicae Ecclesiae propria nouitate, siue per ea quae illicitè in eius defensione gesta sunt, hæreticam turbulentiam introducunt, illud competenter ad nos retinentes, quod bene ad Iesum filium Sirachi dictum est: Vsq; ad mortem certa pro veritate, & dominus pugnabit pro te. Huius rei gratia vniuersalis vobis à Christo Iesu cōmissa est Ecclesia, vt pro omnibus laboretis, et cunctis opè ferre non negligatis. Quia dum fortis armatus custodit arrium suum, in pace sunt omnia quae possidet. Ideoq; tanta urgente necessitate, summo opere comprimite vestra summa autoritate infestos, releuate oppressos, vt absq; graui, domino opitulante, difficultate ipsi gratanter omni tempore sacrificare mereamur illi. Et subscriptio. Aeterna reseruet diuinitas, per multos annos sanctissime patrum pater. Amen.

Gladus
spiritalis
verbum
Dei

LIBERII PAPAE RESCRIPTVM AD
Athanasium & Aegyptios Episcopos.

Dilectissimo filio Athanasio, & omnibus in vnum congregatis, & de trinitatis fide rectè sentientibus Aegyptiorum Episcopis, Liberius papa. Olim & ab initio tantam percepimus à beato Petro apostolorum principe fiduciam, vt habeamus autoritatem pro vniuersali Ecclesia ad rectam defendendam fidem, quatenus nulli liceat statum sanctae Ecclesiae cōmonere ad lationem rectè credentium, absq; sui periculo honoris. Epistolam siquidem vestram nobisq; directam, ante nos recitari fecimus, tribulationes & persecutiones, quas pro recta fide patimini, intelleximus. Sup qbus et nos vnà vobiscum

Al. cōmo-
uere.

biscum condolemus, et laborare pro vobis, ut pater pro filiis, parati sumus: Fidem verò Nicæni concilij in eadem epistola rectam reperimus, super qua et Deo gratias vberimas retulimus. Pro qua non solummodo persecutiones et passiones sustinere vobiscum parati sumus, sed etiam si necesse fuerit, mori pro Christi nomine, in quantum nostra finit fragilitas, non respuimus. Igitur prædictum sanctum, ut legimus, concilium definiuit Nicænum, aliã fidem nulli licere proferre aut conscribere, vel componere, aut sapere, vel docere aliter, nec quicquam in fide sentire aut proferre, quod his patrum regulis possit obuiare. Qui autem presumpserit aliã fidem componere, aut proferre, vel docere aut tradere aliud symbolum, ad viam veritatis conuerti desiderantibus de quacunq; hæresi, vel ex ludæis aut paganis Christianos se fieri volentibus, hi si Episcopi fuerint aut clerici, alienatos quidem Episcopos ab episcopatu, clericos à clero. Si verò monachi, aut laici fuerint, anathemate feriri. Protestatur enim beatus Apostolus, dicens: Si quis certat, non coronatur, nisi legitime certauerit. Et iterum dominus ait: Qui autem perseverauerit vsq; in finem, hic saluus erit. Videlicet certaminibus sacris propositis nobis, pro defensione catholice Ecclesie, magna salute ex hoc sperata ab omnium honorum datore Deo, non deficiant manus nostræ dilectissimi fratres per occasionem cuiuslibet desidia dissolutæ, sed fratres efficiamur per gratiam domini, atq; virtutem potentie eius, quoniam perfecit pedes nostros tanquam ceruorum, et super excelsa firmiter statuit. Per intellectum summæ eius humanitatis propter nostram salutem, maximè tamen habentes impositam sanctorum testium nubem. Deponentes ergo omne pondus, et circumstantem aduersariorum nouitatem, per patientiam curamus aspicientes in autorem fidei, et consummatorem Iesum, qui proposito nobis propter eum negocio, spiritum suæ veritatis condonet loquentem in nobis, atq; perhibentem magnalia fidei, per doctrinam sanctorum patrum, quos aduersarij calumniantur quotidie. In prophetis nanque habetur: Propter Sion non tacebo, et propter Hierusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor iustus eius, et saluator eius ut lampas accendatur. Profectò catholica Ecclesia, quæ vera consistit Sion, & ciuitas CHRISTI coelorum regis, per annorum spacia expugnata ab aduersantibus verbo fidei, qui neque Deum timent, neque hominem reuerentur, sed incassum perducentibus pijs & canonicas de hoc verbo doctrinas, dum à diuersis tantisq; scripto, & sine scripto contestationibus inuasi fuissent, corrigere propriam & sepelire hæresim. Sicuti & per anteriorem cognitionem luculentius demonstratum est, tam per libellos, quàm per suggestiones reuerendissimorum sacerdotum, & venerabilium abbatum, Apostolo protestante nobis, ut hominem hæreticum, post primam & secundam correptionem, euitare debeamus. Sciētes, quia subuersus est huiusmodi, & deliquit proprio iudicio condemnatus. Nullo modo oportet nos deinceps tacere aut quiescere, ne quoquo modo iniqui iudicemur odibilem Deo patrem amplectentes. Quoniam scriptum est: Zelauit in peccatoribus pacem peccatorum videns. Et dicatur etiam de nobis. Sacerdotes mei contempserunt meam legem, & polluerunt sanctuaria mea, inter sanctum & prophanum non habuere distantiam, & inter pollutum & mundum non intellexerunt, sed consurgere nos conuenit cum Deo, consistere promptè, induentes arma spiritus aduersus malignantes contra fidem eius, ut approbemus spiritus sapientie, id est, verba eorum, si ex Deo sunt. Scriptum est enim in Hieremia: Probatores dedi te in populo meo robustum, & scies & probabis viam eorum. Multa nanq; nobis necessaria est vigilantia, & tanta diuinæ sapientie rimatio, quæ occulta tenebrarum reuelat ad requisitionem huiusmodi rei, & scrutationem quæ latet quodammodo & absconditur.

Ecclesia catholica Sion.

Al. partē.

C dicitur, vixq; comprehenditur dolosa existens malitia pro eo quod sibi pietatem callidè blandiatur, ut valeat scrutantium mentem latere. Quod utiq; sciens beatus Apostolus ait: Nam huiusmodi pseudapostoli, & operarij subdoli, transfigurant se in apostolos Christi. Sed non mirum, quoniam & ipse satanas transfiguratur se, velut angelus lucis. Et ideo non mirum si ministri eius transfigurantur, velut ministri iustitie, quoniam finis secundum opera eorum. Sed & dñs in hoc præmunens nos, ait: Attendite à falsis prophetis qui veniunt ad vos in vestimento ouium, intrinsecus aut sunt lupi rapaces. A fructibus eorum cognoscetis eos. Ergo in idipsum ex toto corde ferentes ante omnia super tali quaestione deprecationem, & dicentes cum David: Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua. Lucerna enim pedibus meis verbum tuum domine, & lumen semitis meis, quoniam ipseus est, sicut ait beatus Daniel propheta: Sapientia & fortitudo, dat sapientiam sapientibus, & scientiam intelligentibus disciplinã. Ipse reuelat profunda & abscondita, & nouit in tenebris constituta, & lux cum eo est. Quia sapientiam, inquit, & fortitudinem dedisti mihi, & ostendisti mihi quæ rogavi te. Cum opera diuina vniuscuiusq; personæ descripta, eorum qui pro nouitatis commento accusati de venerabili nostro seruo obsecundantibus, & nobis ordinabiliter offerentibus, solertius intendamus, ita ut qui hæc præsumpserint præuaricati, primum quidem subiaceant iudicio terribili omnipotentis Dei, deinde autem qualemcunq; regalem indignationem reuerentur. Per quam si quidem Episcopi, aut clerici fuerint, à sui sacerdotij, siue à sui cleri ordine modis omnibus excidant. Sin autem monachi sunt, segregentur, & alieni sint à suis locis. Sin autem dignitatem, aut cingulum, aut militiam habeant, nudentur eis. Quod si priuati siquidem nobiles consistunt, suarum substantiarum præscriptionem patiantur. Sin autem ignobiles consistunt, non solum in corpore verberentur, sed exilio perpetuo calcigentur, ut omnes timore Dei compressi, & comminata eis digna supplicia reuerentes, immobilem et sine turbatione pacem sanctorum Dei Ecclesiarum custodiant. Data viij. Calend. Iunij. Asclepio et Deo dato venerabilibus. CC. Explicit. Gloria Christo Iesu domino nostro. Pax vobis, Amen.

Angelus Satanæ transfiguratur se in angelum lucis.

PONTIFICVM AEGYPTIORVM AD

Felicem Papam de infestationibus Arrianorum.

Domino ter beatissimo & honorabili sancto patri Felici sanctæ sedis apostolicæ vrbis Romæ papæ Athanasio, & vniuersi Aegyptiorum, Thebaidorum, & Libyorum episcopi, in sancta Alexandrina synodo gratia Dei congregati. Vestro sancto suggerimus apostolatui, ut nostri more solito sollicitudinem gerere dignemini, iuxta vestram prudentissimam sapientiam, quæ omnibus luce clarius manifesta est: quia apostolicis vestra beatitudo visceribus commota, super tribulatione nostra, nos omnes hortata est ad tuitionem catholice & apostolicæ Ecclesie, in vnum conuenire, & de nostra canonicè oppressione, & vnanimiter tractare, dum constat nos vnã cum beato Paulo Apostolo eadem compassibiliter dicere: Quis infirmatur, & ego non infirmor: Quis scandalizatur, & ego non vror: Sat agentes, ne aliqua de ijs, quæ vobis creditæ sunt rationabilibus ouibus, à bestijs capiatur. Ideo pater beatissime, quia semper antecessores nostri, & nos à vestra apostolica sancta sede auxilium hausimus, & nostri vos habere curam nouimus, præfatam apostolicam & summam expetimus, iuxta canonum decreta, sedem, ut inde auxilium capiamus.

Al. traxerunt vel tenuerunt.

plamur. Vnde prædecessores nostri ordinationes et dogmata atque subleua-
 tiones texerunt. Ad eam quoque quasi ad matrem recurrimus, vt eius vberibus
 nutriamur, quoniam non potest mater obliuisci infantem suum; Sic et vos no-
 lite obliuisci nos vobis commissos. Quoniam non leuibus nos inimici nostri
 implicuerunt, et quotidie facere moliuntur, afflictionibus. Et apprehendere, ac
 feris nos constringi minantur, nisi eorum consentiamus erroribus, quod ne-
 quaquam vobis inconsultis agere præsumimus, canonibus quippe iubenti-
 bus absque Romano pontifice, nos de maioribus causis nihil debere decernere.
 Ideoque ad propositum recurrentes, et ad brauium properantes, vestra apostoli-
 cæ sedis imploramus auxilium. Quia, vt credimus, non despexit Deus preces cum
 lacrimis sibi oblatas seruorum suorum, sed ob id vos prædecessoresque vestros,
 apostolicos videlicet præfules, in summitatis arce constituit, omniumque Eccle-
 siarum curam habere præcepit, vt nobis succurratis, nosque tuentes, quibus omne
 Episcoporum iudicium est commissum, liberare ab hostibus nostris non ne-
 gligatis. Nam scimus in Nicæna magna synodo trecentorum decem & octo
 Episcoporum, ab omnibus concorditer esse roboratum, non debere absque Ro-
 mani pontificis sententia concilia celebrari, nec Episcopos damnare licet, hæc
 et synodica capitula alia complura perneccessaria, ab hæreticis, qui nos quotidie
 infestant et perdere nituntur, vt facilius nos capere possint, sint incensa, nobisque
 sublata. Qua de re hac inuenta occasione, indifferenter omni canonica et apo-
 stolica postposita autoritate, nos vi a proprijs vobis inconsultis, illicitè expellunt
 sedibus, ouesque nobis a CHRISTO domino apostolica commissas gratia in-
 uadunt, gradibus priuant. Et quod pessimum est, & omnibus Christianis
 legibus inimicum, interficere decertant. Vos ergo vt semper vestra sedi san-
 ctæ consuetudo fuit, periclitantibus subuenite, oppressos roborate, tribulanti-
 bus manum porrigite, taliaque prohibete, & leges imponite, vt apostolica doctri-
 na, quæ in Deo est, cito ad victorum iudicium perducere valeat nostrum, nosque
 apostolorum principe suffragante Petro, ab imminentibus periculis liberare.
 Nouimus nanque in iam fata Nicæna synodo generaliter esse decretum, vt nul-
 lus passim vageque Episcopos, aut præsumptiuè lacerare aut accusare, & qui non
 sunt rectæ fidei vel bonæ vitæ, vel claræ conuersationis, infamare præsumat.
 Sed prius si erga Episcopos vel autores Ecclesiæ quisquam causam habuerit,
 eos cum charitate mansuete conueniat, vt ab eis vulnus vnde agitur, rectè sane-
 tur. Aut ipse, si secus egerit, accusator excommunicetur. Quod si ab eis nihil re-
 ctè valuerit percipere, tunc primo summos adeat primates, & ipsi tempore con-
 gruo canonicè eos conuocare debebunt. Qui si aut suis rebus expoliati, aut a
 proprijs sedibus eiectioni, aut exiliati, vel oppressi, aut iniquè tractati fuerint, pri-
 mo eruantur, & canonicè restituantur, atque omnia sibi sublata integerrimè eis le-
 gibus reddantur. Quoniam priusquam hæc fiant, vt in prædicto constitutum
 est concilio, nec canonicè conuocari, nec distringi a quocunque possunt. Quoni-
 am nec seculi leges hæc fieri permittunt, quanto minus ecclesiasticæ. Similiter
 & a supradictis patribus est definitum consonanter, vt si quisquam episcopos,
 aut metropolitanos, aut comprouinciales, vel iudices suspectos habuerit, ve-
 stram sanctam Romanam interpellent sedem, cui ab ipso domino potestas ligandi
 ac absoluenti, speciali est privilegio super alios concessa. Ipsa enim firmamentum
 a Deo fixum, & immobile præsepe, quoniam ipsam formam vniuersorum ti-
 tularum lucidissimam dominus Iesus Christus veram apostolicam constituit
 sedem. Ipsa est enim sacer vertex, in quo omnes vertuntur, sustentantur, leuantur,
 & sicut in Christo Christiani, & in Petro in Christo renouantur Ecclesiæ.
 Tu es enim, sicut diuinum veraciter testatur eloquium, Petrus, & super hunc
 damen-

A damentum tuum ecclesiæ columna, id est, Christi, qui ecclesiā sustinere, & pro-
 prijs humeris portare debes, sunt confirmati. Tibique clauis regni cælorum com-
 misit, atque ligare & soluere potestatiue, quæ in terra & quæ in cælis sunt, promul-
 gavit. Tu prophanarum hæresium & impetitorum atque omnium infestantium
 depositor, & princeps, & doctor, caputque omnium orthodoxæ doctrinæ & im-
 maculatæ fidei existis. Igitur ne despicias patrum tuorum pater pietatem, bo-
 namque intentionem. Et sicut illi patres, & prædecessores nostros a multis libera-
 uerunt oppressionibus & angustijs, ita nos liberare digneris. Nam fuit semper
 vestra sanctæ & apostolicæ sedi licentia, iniuste damnatos vel excommunica-
 tos, potestatiue sua autoritate restituere, & sua eis omnia reddere, & illos qui eos
 condemnauerunt, aut excommunicauerunt, apostolico punire privilegio. Sicut
 etiam nostris & antecessoribus cognouimus actum temporibus. Porro & ipsi
 primates, qui episcoporum & summorum ecclesiasticorum causas suscipere de-
 bent, in præfixa Nicæna Synodo sunt dinumerati, ne in posterum ex hoc contē-
 tio oriretur. O sanctissime pater patrum, absconde blasphemias & iactantiam va-
 niloquorum, & insidiantium infestationes, nos & fratres nostros opprimentium,
 atque perdere volentium, qui ad vos quasi ad caput confugimus, vt vestro sufful-
 zia auxilio liberemur, & vobis nobisque Christi commissas oues a luporum ore, dño
 adminiculante, antequam deglutiantur, rapiamus. Nec enim fas est supplicium apostolicæ
 sedis scripto aut sine scripto preces oblatas despiciere, sed vt cõdecet, & privilegium
 vestra sedis est, & nos, & illi canonicaliter conuocemur, & ante vos de nostris
 obiectionibus canonicè cum omni probitate concertemus. Sicut prædecessores
 nostri penes vestros fecerunt antecessores, & sicut canonica in prædicta sancta sy-
 nodo docent constituta, & veluti paleati verbi per ventilabrum canonicæ exa-
 minationis, plenam purgationem in communi consistentes auditorio, de matu-
 ris & nutrientibus catholicæ ecclesiæ dogmatibus, quæ confirmant cor homi-
 nis, participationem paternarum consequamur institutionum. Antiquis enim
 regulis sancitum est, vt quicquid, quamuis in remotis aut in longinquis positis
 prouincijs, super episcoporum querelis aut accusationibus ageretur, non prius
 tractandum vel accipiendum esset, quam ad notitiam almae sedis vestrae fuisset
 pronuntiatio facta, qua infirmaretur, aut firmaretur. Indeque sumerent normam,
 vnde ecclesiæ sumpserunt exordium prædicationis, ne passim ab insidiatoribus
 columnæ euerterentur ecclesiæ. Certum est enim eidem sanctæ sedi vestrae in
 honorem beatissimi Petri, patrum decreta peculiarem decreuisse reuerentiam
 Dei, pro rebus inquirendis atque determinandis, quas sollicitè decet, iustèque ab
 ipso præfulem examinari vertice apostolico, cuius sollicitudo semper fuit & est,
 tam mala damnare, quam probare laudanda. Quoniam humillimum vestro a-
 postolico culmini persoluentes obsequium, vt ipse dominus præcepit, & sancto-
 rum decreta patrum statuerunt, cum lacrymis suggerimus, quod sine gemitu
 cordis reticere non valeamus. Nam in tantum a persecutoribus sanctæ Dei Ec-
 clesiæ, nostrisque inimicis persequimur, vt magis nos viuere, quam mori nescia-
 mus. Vnde pro omnibus fatemur, in tantum cor esse nostrum vulneratum, vt
 propheticum illud præceptum exoptemus, dicentes: Quis dabit capiti meo a-
 quam, aut oculis nostris fontem lacrymarum, vt sedentes ploremus die ac no-
 cte: Ecce enim oues, quæ nimis infestantur, atque a prauis amoueri hominibus
 impelluntur. Christianorum verò voces ac gemitus episcoporum longè lateque
 resonant, nouitates insurgunt, calumniæ crescunt, persecutio grassatur, perdi-
 tio fit populorum. Vestrum est nobis manum porrigere, vobis enim commissi
 sumus, vestrum est nos defendere atque liberare, nostrumque est a vobis auxilium
 expetere, & vestris parere iussionibus. Pro nimio ergo dolore atque gemitu om-
 nium

num, quæ nos infestât, necessariò recordari, vobisq; significare nequimus. Ideo **C**
 alium vestrum exoramus apostolatum, vt super his legem quæ in memorata
 Nicæna synodo est promulgata, quamuis prædictorum insidiatorum, & alio-
 rum malorum hominum, quò faucibus episcopos Dei ministros valeant illa-
 queare, est suffocata, reparatis, & quæ necessaria fore cognoscitis, vestra sanctæ
 sedis autoritate nos cunctosque fratres informetis, vt malorum insidias homi-
 num vestra fulti autoritate illæsi, domino opitulante euadere valeamus, quia in-
 sidias luporum præuidere, non ouium, sed pastorum est. Scimus enim quòd id
 semper vestra sedis præfules, primo Apostoli, deinde successores eorum fecer-
 runt. Vos vniuersalis Ecclesiæ, & maximè Episcoporum, qui oculi domini
 propter contemplationem & speculationem vocantur, curam gerere, ac de re-
 uelatione & lege nostra assidue cogitare debetis, sicut scriptum est: Beatus qui
 meditatur in lege domini die ac nocte. Quæ meditatio, non lectione per figur-
 ram literarum tantum conspecta, sed vberante in vobis Christi gratia in vestra
 cognoscitur conscientia immobiliter insita, & nullatenus de vestro corde rece-
 dente lege Christi Dei sacrosancta, sicut in Psalmis dicit Propheta: Osiusti me-
 ditabitur sapientiam, & lingua eius loquetur iudicium, lex Dei eius in corde
 ipsius, non atramento, sed spiritu Dei viui vestris in arcanis conscripta, neque
 in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus, sicut beatissimi Apostoli Pau-
 li ad Corinthios missa nos docet epistola. Quibus præmissis significamus Deo
 placitæ fraternitati vestrae, die septimo Calendarum Augustarum indictionis
 quartæ, nostram humilitatem diuina gratia, suo, vt præcepit, munere præueni-
 ente, vestris sanctis ac Deo dignis precibus, in sancta Romana Ecclesia ponti-
 ficalis honoris accepisse consecrationem & stolam, vt in quo dignitatis fastigio
 Deo omnipotente altissimo regamur, & à malis omnibus liberemur. Vt non sa-
 cerdotale nomen tantum, sed Christi domini nostri Dei protegente auxilio & **D**
 meritum habeamus, vestris sanctis ac Deo acceptabilibus nos commendantes
 orationibus, poscimus quatenus & vestris deprecationibus pro nobis ad Deum
 effusis muniti, & eruditionibus bonis instructi, digni efficiamur cum omni no-
 bis populo Christiano commisso illæsi, protegi velamento diuino. Ad salutatio-
 nem ergo vestrae sanctæ & honorandæ fraternitatis, vice nostra, Benedictum
 humilem nostrum fratrem vestrum Episcopum, & Alexandrum presbyterum,
 Crispinum quoque diaconum, vestros famulos destinauimus. Propter quos po-
 stulamur celerius nobis à vestra beatitudine persolui, vt vestris cohortationi-
 bus roborati, vestris regulis inimicis videlicet compressis informati, ad pro-
 prias prudenter consolati, valeamus Ecclesias ante hyemem domino propitio
 remeare. Vestrum est quippe, pater sanctissime, canonica districtione sollicitè
 ecclesiasticæ regulæ aduersantibus, & fratrum insidiatoribus obuiare. Nec per-
 mittere nouiter dici, quòd patrum venerabilium autoritas omnino non cen-
 suit. Nos enim humiles corde, sapientes adiuuante domino vno vinculo chari-
 tatis vobiscum sumus constricti, veram fidem, ac religionem catholicam in om-
 nibus fortiter defendentes. Studiosius itaque à catholicis improbis probè resi-
 stere nitendum est, ne torpentes, desidia oppressi, culpæ taciturnitatis tenea-
 mur obnoxij, & quasi fauorem impendentes iudicemur. Vnde & dictum est: Ne-
 gligere cum possis deturbare peruersos, nihil aliud est, quàm fouere. Nec caret
 scrupulo societatis occultæ, q manifeste facinori desinit obuiare. Manifesta est
 doctor sanctissime, venenosa serpentum sine simplicitate astutia, dum manife-
 sta est dolosa inimicorum fallacia. Succurrite quæsumus oppressis, liberate nos
 de manu persequentium, vt cum beato Job canteris: Benedictio perituri super
 me veniebat, & cor viduæ consolatus sum, iustitia indutus sum, & vestiui me si-
 cut

Iob 37

A cut vestimento & diademate iudicio meo. Oculus fui cæco, & pes claudus. Pa-
 ter eram pauperum, causamq; quam nesciebam, diligentissimè inuestigabam.
 Conuertebam molas iniqui, & de dentibus eorum auferbam prædam, & re-
 liqua. Nos enim, quos tua maxima expectat cura, id est, episcopi omnes, præ-
 cipue tuum debemus mereri iudicium, & non ab alijs deutorari. Merito ergo
 nos sacerdotes domini causa respicit, si silentio faueamus errori. Siquidem cor-
 ripiuntur huiusmodi, nec sit liberum eis pro voluntate habere iudicium, desi-
 nante nouitas incessere vetustatem, desinat Ecclesiarum quietem inquietudo
 turbare. Nam omnes metropolitani, vel reliqui episcopi, sua odia aut vindictas
 in reliquos episcopos exercere non valeant. Ideo nominatim in Nicæna Syno-
 do expressi sunt primates, qui reliquos episcopos audire & iudicare debeant, ne
 vlla fraus in iudicio episcoporum possit irruere. Vos ergo qui in summo spe-
 culo gratiæ Dei estis depositi, attendere eos, & opprimere oportet, qui in fra-
 tres seditiones & scandala excitant. Ideoque exoramus, vt minimè despiciatis hu-
 militatis nostræ, & omnium orientalium orthodoxorum sacerdotum & po-
 pulorum afflictiones & damnationes, cum lachrymis oblatas. Sed sicut lumina-
 ria vniuerso mundo, verbum vitæ retinentes, introductas extinguite tenebras,
 nefandissimorum insidiatorum temporibus etiam nostris procaciter germina-
 tas, quatenus funditus extincta huiusmodi caligine, lucifer nobis resplendeat
 per vos sanctissime pater, & dogmatica definitio vbique omnes lætificans, quæ
 gloriosi sancti patres per propria pmissime dogmata in æterno vitæ firmam hæ-
 reditatem prædicasse noscuntur. Et subscriptio, incolumem te & beneplacitum
 Deo sanctissime pater patrum orantem pro nobis dominus custodiat in æuum,
 Amen.

B FELICIS PAPAE AD ATHANASIVM.
 & orientales Episcopos rescriptum.

R uerendissimis atque dilectissimis fratribus Athanasio & vniuersis
 Aegyptiorum, Thebaidum, Libyorumque episcopis in sancta Ale-
 xandrina synodo congregatis, Felix almæ Romanæ vrbis & vniuer-
 salis Ecclesiæ episcopus, & sancta synodus quæ in urbem Romam cõ-
 uenit, in domino salutem. Sacram vestram synodicam epistolam per gratiani
 spiritus sancti, & Deo placitum studium conscriptam, vestra à Deo honorandæ
 sanctitatis gratia libenter suscepimus, atque instanter nostra in synodo recitare
 per singula iussimus, & oēs intentè eius colligere verba præcepimus. Sup quæ
 dum lætari sperabamus & cupiebamus, versa est in luctum cithara nostra, &
 cantatio in plorationem, & omnino totius synodi gaudium in mœrorem trans-
 latum est, quia non decuerat, vt hi qui corpus Christi quotidie proprio confici-
 unt ore, tantam paterentur persecutionem. Quoniam dominus Deus noster sa-
 lutem prouidens generis humani, mandauit persecutiones non fieri, neque flu-
 ctuationes inferri, aut inuideri laborantibus in agro domini, neque dispensato-
 res magni regis vexari, aut expelli. Quiescite, inquit, sancta magna Nicæna Sy-
 nodus, & nolite persequi eos, qui Deo perfecte ministrant, & sincera volunta-
 te superni Dei mandata custodiunt, & nostris legibus subiugantur. Quia nec
 decet nec ordo patitur, vt iniqui & carnales, spirituales persequantur. Omnis e-
 nim qui resistit alicui, nunc vertendo, nunc celando veritatem, mentitur aduer-
 sus eum, contra quem litigat. Et qui infestus est alicui, omnia sicut hostis agit,
 Bb ij &

Nicæna sy-
 nodus

& insuper loqui contendit. Vos enim monemus fratres, in speculis esse debere, ut in quantum esse potestis, & dñs auxilium dederit, talibus nostra apostolica vestraque autoritate resistatis, nec quisque vestrum à fratris auxilio se subtrahat, sed pro viribus adminiculum præstet. Quoniam licet pauci sitis, si vnanimes fueritis, nullatenus, iustitia suffragante, domino quoque opem ferente, superabimini. Quia funiculus triplex difficile rumpitur. Nam si officijs secularibus humana lex subuenit, quanto magis ecclesiasticis & domini sacerdotibus, maximeque pontificibus, qui pupillæ oculorum domini appellantur, diuina atque canonica lex suffragari debet. Ait enim diuinum de Episcopis eloquium. Qui vos tangit, tangit pupillam oculi mei. Et si seculares homines humana multipliciter explorantur lege, & requisitiones atque induciæ illis multorum mensium conceduntur, ne iniuste damnentur, quanto magis Episcopis, qui proximiores sunt Deo, & super eos sunt constituti, positique in cœlesti militiâ, quæ impensius ponderanda est, tempora sunt concedenda multo ampliora, ne à quibusdam grauentur aut opprimantur, vel subito damnentur. Inspiciamus ergo adiuuante Deo & sancto Apostolo Petro, per quem & apostolatus & episcopatus in CHRISTO cepit exordium, quàm plures sæpe emerferunt causæ, quæ in quibusdam non erant causæ, sed crimina. Quia magis ut comperimus, iniquitate fratribus sunt impositæ, quàm claritate. Et ut de cætero sollicitudo sit, ne talia deueniant, capitula quædam quæ à sanctis patribus tam in Nicæna synodo quàm in hac sede constituta sunt, ponamus. Quibus fratres & coepiscopi nostri fulti, insidias inimicorum, domino auxiliante, valeant euadere, & prout dominus dederit posse, paucioribus tantorum malorum verbis imitemur compendium, & strictim quæ in volumine literarum vestrarum comperimus, retractemus, & alia nonnulla instantis temporis necessaria, prout petitis, ponamus. Est namque synodice decretum institutum, ut nemo Episcopum penes seculares arbitros accuset, sed ad summos primates. Si quis aduersus Episcopum causam habuerit, non prius alios episcopos adeat, ut eum accuset, quàm familiariter ei suam indicet querelam, & ab eo aut iustam emendationem, aut rationabilem percipiat excusationem, ipsa nos instruente veritate. Si pescauerit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipsum solum. Si te non audierit, adhibe duos vel tres tecum. Et si non audierit, dic Ecclesiæ, id est, hac causa eum publicè, & non prius, & reliqua. Si quis Episcopum post hæc elegerit accusare, summis primatibus Episcoporum suam indicet causam, & non secularibus, qui magis ad pacem quàm ad iudicium eos reuocent, ut charitas in omnibus & ab omnibus custodiatur. Si primates accusatores Episcoporum cum eis pacificare familiariter minime potuerint, tunc tempore legitimo eos ad synodum canonicè conuocant, non infra angusta tempora canonicè conuocent, & non priusquam eis per scripta significant, quid opponitur, ut ad responsionem præparati adueniant. Nam si aut vi, aut timore eiectionis, aut suis rebus expoliati fuerint, nec canonicè euocari ad synodum possunt, nec respondere a multis debent, antequàm canonicè restituantur, & sua eis omnia legaliter reddantur. Si quis Episcoporum suis fuerit rebus expoliatus, aut à sua Ecclesia vi aut timore expulsus, quod omni Christiano nomini est inimicum, oportet & decet Episcoporum præpositum semper prima fronte sollicitum esse, ut omnia quæ ei ablata sunt, potestati eius legaliter reddantur, & præsul prius restituatur. Et postea non statim, sed diu & per spaciola tempora, suis potestatiue depositis, & ad suam necessitatem præparatis, ad tempus veniat ad causam. Et si iuste visum fuerit, accusatoribus respondeat suis. Nulli infami atque sacrilego de quocunque liceat negocio

al. accusa
eum publi
ce, & non
priuatum.

A negocio, aduersus religiosum Christianum, quamuis humilis seruillsque persona sit, testimonium dicere, nec de qualibet actione vel inscriptione Christianum impetere. Si quis Episcopus legitime accusatus, & supradicto ordine ad Concilium canonicè conuocatus fuerit, absque trepidatione ire debet. Et si ire non potuerit, pro se legatum ad synodum mittat. Nullæ causæ à iudicibus ecclesiasticis audiantur, quæ legibus non continentur, vel quæ prohibita esse noscuntur. Si quis aliter non acq̄ieuerit, nisi ut Episcopum accuset, supra taxato hoc tenore agere debet, quia aliter rata non potest accusatio existere, tunc primò accusati causam accusator apud primates canonicè deferat. Nam à communione prohibeatur accusatus, nisi ad electorum iudicium canonicè conuocatus infra tres aut sex vel plures menses pro suis rationem redditurus venire distulerit. Quod si probare potuerit, quod non noluerit, sed non potuerit venire, nihil ei nocebit. Ille verò, qui vi, aut timore à sede pulsus, aut suis rebus expoliatus fuerit, non prius vocetur ad synodum, quàm ei omnia legibus redintegrentur. Et tam diu in sede propria pacificè & potestatiue cuncta disponens resideat, quamdiu expulsus vel expoliatus carere visus est rebus. Quum autem ad iudicium venerit, si voluerit & necesse fuerit induciæ ei petenti à patribus constitutæ absque impedimento concedantur, & iudices à se electi tribuantur, ut in loco vnde est ille, qui accusatur, aut si alibi aliquid temerariæ multitudinis vim metuerit, locum sibi congruum eligat, quo absque timore suos, si necessitas expoposcerit, testes habere, & absque impedimento suam canonicè sententiam finire valeat. Quia multa per subreptionem euenire solent, illis testificandi vel accusandi licentia denegetur, qui Christianæ religionis & nominis dignitatem, & suæ legis vel sui propositi normam, aut regulariter prohibita, neglexerint. Multum derogatio præualet, quando derogato creditur. Ideo varijs detractionibus atque accusationibus non decet labefactari primatem, sed magis patrum regulis roborari, nec facile aut indifferenter suscipere accusationes præsumat, dicente domino: Non suscipias vocem mendacij, sed prius probare debet suspicionem & causam, aut quo animo hoc faciat, & postmodum suscipere, quia veritatis professionem propinquitatis, inimicitiae, timoris, amoris, odij & cupiditatis intentio, impedire, & aduersa fratribus irrogare solet. Personæ accusantium tales esse debent, quarum fides & conuersatio & vita probabilis & absque reprehensione sit, & quæ omni careant suspitione. Quia & hoc te præsentem, ut bene nosti, in Nicæna synodo, propter malorum hominum infestationem ab omnibus est definitum, licet prauorum hominum insidij, sint hæc & alia complura deleta. Primates illi, & non alij sunt, quàm qui in prædicta Nicæna synodo sunt constituti. Reliqui verò, qui metropolitanas tenent sedes, Archiepiscopi vocantur, & non primates, salua in omnibus apostolicæ sedis dignitate, quæ ei ab ipso domino est concessa, & postea à sanctis patribus roborata. Primo semper in omni Episcoporum accusatione, persona, vita, & conuersatio accusantium, enucleatim inquiretur, & postmodum ea quæ obijciuntur, fideliter pertractentur. Quoniam nihil aliter fieri debet, nisi impetitorum prius requiratur fides, personæ, hominum perniciose volentium vitam lacerari innocentium. Sanè sæpissimè boni a malis persequuntur, qui non cessant suis calamitatibus alijs derogare. Ideo summo opere præuidendum est, ne hæc fiant. Nullus seruus, nullus libertus, nullus infidus, nullus criminibus irretitus, nullus calumniator, nullus qui inimicitijs studet, nullus qui frequenter litigat, & ad causandum vel detrahendum est facilis, nulla infamis persona, nec non & vniuersi, quos ad causanda publicè conuicta leges publicè non admittunt, permittatur episcopos accusare. Quoniam accusatores & accusationes, quas leges seculi non recipiunt, qua ratione sacerdotalis eas

Accusato
res quales
esse debe-
ant vita &
moribus.

Bb iij recipere

recipere debeat ordo inuenire nequeo, cum hæc & in Nicæna synodo prohibita sint, & illi magis ab istis, non isti ab illis iudicari debeant, cum Apostolus dicat: Spiritus iudicat omnia, ipse verò à nemine iudicatur. Hæretici, à quibus nimium opprimimur, excommunicatiq; homicidæ, malefici, fures, sacrilegi, raptores, venefici, adulteri, & qui raptum fecerint, vel falsum testimonium dixerunt, seu qui ad fortilegos magosq; contulerint, nullatenus ad accusationem, vel ad testimonium erunt admittendi. Non ita in ecclesiasticis agendum est negocijs, sicut in secularibus. Nam in secularibus, postq; legibus vocatus, & in foro decerta re cepit aliquis, non licet ante peractam causam recedere. In ecclesiasticis verò, dicta causa recedere licet, si necesse fuerit, aut si se pergruari viderit. Quotiescumque Episcopus super certis accusatur criminibus, si tales fuerint accusatores, qui iuste & canonicè recipi debeant, legitima in synodo suo in tempore congregata, ab omnibus canonicè audiatur, qui sunt in prouincijs episcopis. Quod si legitimi non fuerint accusatores, non fatigetur Episcopus. Quia sacerdotes ad sacrificandum vacare debeant, non ad litigandum. Nec illi qui throni Dei vocantur prauorum hominum insidijs turbari debent, sed liberè Christo domino famulari. Quanquam prouincialibus episcopis, vnà cum eorum metropolitano suæ prouinciæ, causas Episcoporum liceat charitatiuè & concorditer agitare, Non tamen, sicut in prædicta te præsentè constitutum est synodo, licet distingere absq; Romani pontificis autoritate. Quod si secus à quibusdam præsumptum fuerit, ipsi qui hoc egerunt, suæ præsumptionis suscipiant damnum. Et illi, qui ab eis perperam excommunicati aut damnati fuerint, autoritate huius sancte sedis, & beati præceptoris nostri clauigeri Petri potestate soluantur atq; restituantur. Ipse enim ait dominus: Quæcunque solueris super terram, erunt soluta & in terra & in coelis. Quoties Episcopi se à suis comprouincialibus, vel metropolitano purauerint prægruari, aut eos suspectos habuerint, mox Romanam appellent sedem. Ad quam eos absque vlla detentione, aut suarum rerum ablatione, obedire liceat. Et dum ad prædictam Romanam maiorem appellauerint Ecclesiam, aut ab ea se audiri expoposcerint, nullus eos aut excommunicare, aut eorum res auferre, aut aliquam vim inferre eis præsumat, antequam horum causa Romani pontificis autoritate finiatur. Quod si aliter à quoquam præsumptum fuerit, nihil erit, sed viribus carebit. Nam nec hoc perperam præsumimus, sed & ipsum in Nicæna synodo constitutum, & antecessores nostros egisse, bene Arhanasi nostri, quando tu & Paulus Constantinopolitanus, Ascepis Gazæ, & Lucianus Anoplites, ab Episcopis orientalibus inconsulto sanctæ memoriæ Iulio prædecessore nostro damnati estis, & ad eum quasi ad totius orbis caput, vt semper huic sanctæ sedi licitum fuit confugistis. Cognita eorum nequitia, & vestra iustitia, vos in communionem suscepit, & omnium vestrum curam gerens, propter sedis propriæ dignitatem suas singulis reddens ecclesias, orientalibus scripsit, culpans eos, quod non rectè tractassent viros inculpabiles de suis Ecclesijs expellentes, & constituta Nicæni Concilij minime conseruantes. E quibus ad certum diem nonnullos sibi met adesse præcepit, vt de talibus præsumptionibus certam redderent rationem, & coram eis ostenderet, iustum se super eis protulisse decrerem. Interminatum est etiam, non talia deinceps fratres esse passuros. Et nisi ab huiusmodi præsumptionibus cessarent, à proprijs esse gradibus eos recessuros. Tali enim huius sanctæ sedis privilegio, & tu & fratres tui proprias recepistis Ecclesias, cum omnibus ad vos pertinentibus. His enim & alijs quàm plurimis documentis, manifestum est, nullum damnari, aut suis expoliari rebus debere Episcopum, qui hanc sanctam sedem interpellauerit, aut sibi defensatricem asseruerit, donec iudicium de eo nostræ

al. Determinatum.

A eo nostræ apostolica autoritatis, hoc est, principis Apostolorum Petri agnoscat. Quia solum Christus Iesus huic sanctæ fidei, id est, apostolicæ hoc tacere commisit. Vtpote quoniam solus atque præ omnibus præfatus princeps Apostolorum creditus est, atque percipere meruit à rege regum Christo clauis regni coelorum. De inducijs verò Episcoporum, super quibus consuluitis, diuersas à patribus regulas inuenimus institutas. Quidam enim ad repellenda impetitorum machinamenta, & suas præparandas responsiones, & testes confirmandos, & concilia Episcoporum atque amicorum quærenda, annum aut sex menses mandauerunt concedi. Quidam autem annum, in quo plurimi concordant. Minus verò quàm sex menses non reperi, quia à latinis hæc indulta sunt, quanto magis domini sacerdotibus. Nam & à nostris antecessoribus, atque reliquis sanctis patribus multoties inhiberetur, ne quis domini sacerdotibus detractiones irroget, quanto magis accusationes non ex radice charitatis prolatis: Quiescite, inquit, & nolite persequi eos, qui Deo perfecte ministrant, Quorum orationibus & terrena bella sedantur, & recedentium à Deo angelorum pelluntur incurfus, quique omnes dæmones, qui corrupti sunt, precum assiduitate confundunt. Induciæ nanque non sub angusto tempore sed sub longo spacio consuevendæ sunt, vt accusati se præparare, & vniuersos communicatores in prouincijs positos conuenire, & testes præparare, atque contra insidiatores se pleniter armare valeant. Iudices enim & accusatores tales esse debent, qui omnium careant suspitione, & ex radice charitatis suam desiderant promere sententiam. His igitur tam legaliter, quàm & canonicè prolatis, etiam omnium Christianorum reuerentiam congaudere deposcimus: spirituali intercedente dilectione, & timore dominico, per quem humana remouetur offensio, & Ecclesiarum ædificatio præponitur vniuersis, vt magis vniuersi ad ædificationem fratrum laborent, quàm ad damnationem, quoniam ait Dominus: In hoc cognoscent omnes, quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis ad inuicem. Iam enim formam dedimus, & à prædecessoribus nostris datam esse cognouimus, vt si quis se agnouerit Christianum, illud seruet, quod ab Apostolis noscitur esse traditum, dicente Apostolo Paulo: Si quis vobis annunciauerit, præterquam quod accepistis, anathema sit. Christus enim Dei filius dominus noster, humano generi propria passione salutem plenissimam condonauit, vt nos liberaret. Vt si in tantum nos dilexit, vt etiam proprio filio suo non parceret, sed pro nobis omnibus illum traderet, vt nos liberaret, vt quid nos non diligimus fratres, aut eos temerè iudicamus: quum prædictus dicat Apostolus: Nolite iudicare inuicem, sed hoc magis iudicate, ne ponatis offendiculum fratri vel scandalum. Nam si illi, qui fratres diligunt, ex Deo nati sunt, & vident dominum, quid ergo erunt illi, qui eos persequuntur, & eos detrahendo, machinando, accusando, infestando, damnare moluntur? Si illi filij Dei, proculdubio filij sunt diaboli, qui vt semper sicut leo rugiens circuit, quærens quem deuoret, ita fratres insequuntur vt perdant. Qui verò adiuuare fratres refugiunt, maius peccatorum onus acquirunt, & fraternitatis solatio rei existant. Vt, inquit propheta, qui potum dat amico suo, miscens fel suum. Et iterum sapientissimus Solomon ait: Quonia qui loquitur iniqua non potest latere, nec præteriret illum corripiens iudiciu. In cogitationibus ergo impij interrogatio erit. Sermonum autè illius ad Deum præmeditatio, ad correptionem iniquitatum illius, qui auribus zeli audit omnia, & tumultus murmurantium non absconderit. Hæc enim si amplecti voluissent, proprio & sano sensu ad reprobum sensum minime laberentur, sed

al. concedenda.

al. fraterni solatij

Bh. iij. per Dei

al. detra-
tores

per Dei timorem sermonum suorum præcauētes custodiam, piam sanctorum C
patrum diffinitionem sine quadam præsumptione nocenti vtrique conser-
uarent, quoniam dicit sacrum eloquium: Consilium bonum considerabit te, &
mens bona custodiet te. Non enim de fontibus salutaribus spiritaliter ad acquisi-
tionem æternæ vitæ procedunt tales accusatores, & detractioes, atq; ideo
competenter nos beatus Paulus Apostolus admonens, ait: Non debere plus sa-
pere, quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem in definitione pietatis per-
durantes. Qui enim hanc præter eunt, non tantum læsi decedentes a corroborati-
one sua, sed insipientiæ suæ dereliquerunt domibus memoriam, vt in his, qui-
bus peccauerunt, minimè latere potuissent. Gloria enim & contumelia in loque-
la, & in lingua hominis casus illius est. Ideoque conueniens est hanc ostentatio-
nem & reprehensionem illorum nostris actibus inseri, ne vltius iam talia pa-
tiamini, seminantibus eis zizania & scandala, sed latari in officijs & dogmati-
bus vestris mereamini. Igitur erubescant talia, & huiusmodi blasphema subtra-
here festinēt, si noluerint à sacerdotali nostro collegio segregari, & à totius Chri-
stiani populi societate diuelli. Licet nanque de his plura & pernecessaria, quæ in
decretis sedis apostolicæ, & ab Apostolis, eorumque successoribus nostris vbi-
libet prædecessoribus statuta inueniuntur, dicere & conscribere potuissimus,
tamen melius nobis visum est, vt epistolam oratione claudamus. Deus omni-
potens, & vnus vnigenitus filius & Saluator noster IESVS CHRISTVS,
vobis tribuat incitamentum, vt omnibus fratribus & coepiscopis nostris, qui-
buscunque tribulationibus laborantibus, totis succurratis viribus, & cum eis
compatientes, crucem eiusdem domini Saluatoris portetis, vt veri ipsius disci-
puli coram omnibus appareatis. Vt & vos & qui vobiscum sunt, hic & in futu-
ro meliora possideatis, quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor ho-
minis ascenderunt, quæ præparauit Deus diligentibus se, Per dominum no-
strum Iesum Christum, per quem, & cum quo omnipotenti Deo patri gloria
in secula seculorum, Amen. Valere vos opto, fratres charissimi. Data diebus
Februarijs, Agathio & Iuliano viris clarissimis consulibus.

SANCTA NICAENI NA SYNODVS QVVM VIDISSET

malitiam Eusebii quænam merito pieque promulga-
uit, quæ erant aduersus Arrianam
hæresim, decreta.

Ecce fecisti, mihi significans factam abs te inquisitionem
aduersus eos, qui Arrianorum dogmatibus patrocinantur.
Inter quos sunt nonnulli quidem & ex Eusebii sodalibus,
sed plurimi ex fratribus, qui cum Ecclesia sentiunt. Tuam
igitur amore Christi susceptam vigilantiam exoscularus
sum, quæ pulchrè conuicerit hæresis istius impietatem, cæ-
terum illorum impudentiam demiratus sum, quod quum
Arrianorum rationes demonstratæ sint & infirmæ & inanes,
imò cum ipsi sint ab omnibus, tanq̃ omnino malè sentientes condēnati, tñ post
hæc Iudæorum exemplo murmurarint, dicentes: Quare qui in Nicæna synodo
fuerant congregati, scripserunt voces non scriptas, nimirum has, *ἡ ἐκ τῆς οὐσίας*
id est,

A id est, ex essentia, & *ὁμοουσιον*, id est, eiusdem essentię. Tu quidem, vt vir prudēs,
eos etiam, qui hac vterētur figura, nihilo segnius declarasti inania loqui. Illi verò
nihil à suæ mentis peruersitate faciunt alienū, dū fingunt excusationes. Sūt em̃ *λογος*
in sententijs varij versatilesque, non aliter quàm Chamæleontes in coloribus. *χαμαιλιθία*
Et quum redarguuntur, erubescunt, quum interrogantur, hærent, post impu-
dentia sumpta, causantur. Quòd si quis istos in his quoque coarguerit, laborant
donec excogitarint quæ non sunt, ac iuxta quod scriptum est, cogitant inania,
tantum vt persistant in sua impietate. Cæterum dum hoc aggrediuntur, nihil
aliud efficiunt, quàm quod palam declarant se carere ratione, Iudaicamque per
veritatem imitari. Siquidem & illi cum à veritate redarguerentur, nec possent
aduersus eam oculos attollere, causabantur, dicentes: Quod facis tu signum, vt
videamus & credamus tibi: Quid facis? Quamuis tam multa signa fuissent pro-
vt ipsi quoque dicerent: Quid facimus? quoniam hic homo multa signa facit.
Nam mortui excitabantur, claudi ambula bant, cæci recipiebant visum, leprosi
mundabantur, aqua vertebatur in vinum, è quinque panibus saturabantur ho-
minum quinque milia. Ac cæteri quidem omnes admirabantur adorabantq;
dominum, confitentem in illo completam esse prophetiam, & ipsum esse Deum
Dei filium. Soli verò pharisæi, quamuis signa quæ proferebantur essent lucidio
ra sole, tam en veluti nondum satis essent edocti, murmurabant, dicentes: Qua-
re tu, homo cum sis, facis te ipsum Deum? Amentes verèq; cæci mente. Debe-
bant inuerso potius sermone dicere: Quare tu Deus cum sis, homo factus es?
Siquidem opera declarabant ipsum esse Deum, vt simul & patris bonitatem a-
dorarent, & dispensationem humanæ naturæ nostra causa factam admiraren-
tur. Hoc quidem aded non dicebant, vt nec ea quæ fiebant intueri vellent, aut vi-
debant quidem, (Nam non poterant illa non videre) sed post mutato animo,
B murmurabant: Quare in sabbato sanas paralyticum? Et quare cæco à natiuitate
hoc die visum restituis? Hoc autem nihil aliud erat quàm causatio, & obmur-
muratio. Etenim cum alijs diebus dñs sanaret omnem morbum, omnemq; lan-
guorem, illi suo more inculcabant, malueruntq; tenere opinionem, quòd nullus
esset Deus, cum nominarent Beelzebub, quàm suam ipsorum malitiam abijce-
re. Quin & quum nihilo minus seruator multifariam multisque modis suam de-
clararet diuinitatem, cunctisq; prædicaret patrem, illi nihilo minus veluti con-
tra stimulos calcitrantes, contradicebant suo stultiloquio, tantum vt iuxta di-
uinum prouerbium, repertis excusationibus, subducerent seipsos à veritate.
Itaque Iudæi, qui id temporis hæc peruersè faciebant, negantes dominum, me-
rito & à lege & à promissione, quæ patribus erat facta, redditi sunt extranei. Cæ-
terum Arrianis Iudæorum imitantibus exemplum, idem videtur accidere, qd
accidit Caiaphæ, & illorum temporum pharisæis. Nam cum videant suam sectam
nihil habere probabile, causationes ac pretextus comminiscuntur: Quam ob
causam hoc scriptum est & non illud, Ac ne quid mit eris, si talia nunc molitūtur.
Nam paulò post & ad vim vertentur, ac mox cohortem ac tribunum militum
minitabuntur. In his enim videtur esse stabilimentum peruersæ illorum opinio-
nis. Etenim cum Dei verbū abnegent, merito ab omni rationabili verbo deser-
ti sunt. Hoc itaq; sciens, nihil illis respondebam. Cæterum posteaq; tuus affectus
quæ fuissent acta in synodo, postulabat cognoscere, non distuli, sed ilicò sicut tūc
res gesta est, significauit, paucis monstrans quantum à pia mente ablit Arri-
ana secta, quodq; tantum fingunt causationes. Considera tu quoque charissime,
an non ita res habeat. Si fidunt malis, quæ commenti sunt ipsi, malæ mentis se-
men in illos spargente diabolo, respondeant super his, de quibus accusati, de-
clarati sunt hæretici: hoc facto, accusent si possent q̃ aduersus ipsos definita sunt.
Nullus

Nullus enim cædis adulterijve convictus ius habet iudicis sententiam incusandi: Quare non sic, sed illo modo locutus est. Nam ea res non liberat condemnatum, quin potius crimen illius ob temeritatem & confidentiam adauget. Proinde isti quoque, aut declarent piū esse quod sentiunt, Nam accusati convicti sunt, cum prius nihil conquererentur, & æquum est, vt qui sunt accusati, nihil aliud agant, quā vt sese defendant: aut si conscientiam habent impuram, conspiciūt que sese cum pietate pugnare, ne accusent quæ ignorant, ne duplex auferant malum, impietatis & ignorantie reprehensionem. Imò potius examinatione pijsque dogmatibus proluant eorum quæ prius audierant impietatem. Ad hunc enim modum & in Nicæna synodo accidit Eusebio. Quum enim cōtenderent impietatem molientes, cunque Deo pugnare tentarent, quæ ab ipsis dicebantur plena erant impietatis. Cæterum, qui conuenerant Episcopi, erant autem plus minus trecenti, placidè humanitèrque petebant ab eis, vt de his quæ dicerent, redderent rationem, pijsque probationes adferrent, vbi verò mox hiscentes condemnabantur, & ipsi inter se pugnant, considerantes ingentem & inexplicabilem sectarum suarum discrepantiam, manebant illi quidem attentè, ipsiq; silentio confitebantur turpitudinem inaniter captatæ gloriæ. Igitur Episcopi post hæc recensentes ab illis excogitata verba, tum demum adiderunt aduersus illos sanam & ecclesiasticam fidem, cumque subscripserunt omnes, subscripsit & Eusebius his verbis, quæ nunc calumniantur isti, nimirum, ex essentia, & eiusdem essentia, & quod neque creatura sit, neque factura, neque de numero rerum conditarum sit Dei filius, sed quoddam progenies, & ex patris substantia sit verbum. Quodque dictum mirum est, Eusebius episcopus Cæsariæ Palæstinæ, quanquam ante vnum diem negarat, postea tamen subscripsit, ac per literas significauit Ecclesiæ suæ, hanc esse fidem Ecclesiæ à patribus traditam, cunctisq; palam ostendit, quod prius errassent, frustra que contendissent aduersus veritatem. Quanquam enim tum illum puduit, hisce verbis scribere, & vt voluit, se purgavit Ecclesiæ, attamen quum per epistolam non abnegaret has voces, ex essentia, & eiusdem essentia, palam est eum hoc voluisse significare. Et accidit illi quiddam absurdum. Siquidem veluti purgans seipsum accusabat Arrianos, quod quia scripserunt: Non erat filius priusquam nasceretur, nolent eum fuisse priusquam & iuxta carnem nasceretur. Nouit hoc & Acacius, nisi nunc & ipse metu percussus, pro tempore simulat, negatque veritatem. Subiunxi igitur in fine epistolam Eusebii, vt ex hac abudè cognoscas, & istorum qui Christo rebellant, ac Acacii aduersus suos doctores ingratitudinem. An non igitur peccant isti, si vel cogitent tantum contradicere tam celebri totius orbis synodo? An non preuaricantur dum audent contradicere rectè aduersus Arrianam hæresim decretis, quæ comprobata sunt, & eorum testimonio, à quibus prius didicerant impiè sentire? Quod si post subscriptionem, Eusebius cum suis mutarunt animum, & veluti canes ad proprium impietatis vomitum reuersi sunt, an non magis etiam odio digni, qui nunc contradicant, eò quod alijs animæ suæ libertatem propinantes, hos etiam sectæ magistris ac duces habere volunt, homines, vt dixit Iacobus, duplici animo, & instabiles in omnibus vijs suis, nec eandem habentes sententiam, sed nunc in hanc, nunc in illam opinionem sese vertentes, & nunc quidem probantes quod dicunt, mox verò vituperantes quod dixerant, ac rursum approbantes, quod paulò antè calumniabantur. Hoc autem, vt pastor ille dicebat, ex diabolo prognatum est, per quod citius agnoscas caupones, quàm doctores. Est enim sicuti à maioribus traditum est, verè doctrina, & hoc veros doctores arguit, vt eadem inter sese profiteantur, neque diuersa sentiant, vel inter ipsos, vel à

Varietas
sententiarum
arguit fallam
doctrinam

A vel à suis maioribus dissidentes. Etenim qui hunc in modum affecti non sunt, improbi potius quàm veri doctores dicendi sunt. Proinde pagani, quàm non profitentur eadem, sed inter ipsos variant, haudquaquam veram habent doctrinam. Sancti verò, verique veritatis præcones, & cum alijs consentiunt, nec inter sese dissident. Quam diuersis ætatibus fuerunt, tamè in eandem omnes appellant sententiam, quum sint eiusdem Dei prophete, idemque verbum concorditer annunciant. Itaque quæ Moyses docuit, hæc præstitit Abraham. Quæ verò præstitit Abraham, hæc & Noe, & Enoch senserant, discernentes pura ab impuris, itaque viuentes, vt Deo grati acciperentur, redderentur. Sic enim & Abel martyrium peregit, cum teneret ea, quæ ab Adam didicerat, quæ & ipse Adam didicerat à domino, qui cum in consummatione seculorum venisset ad abolendum peccatum, aiebat: Non præceptum nouum do vobis, sed præceptum vetus, quod audistis ab initio. Hanc ob causam beatus Apostolus Paulus cœlitus edoctus, cum ecclesiastici status imaginem præformat, ne diaconos quidem volebat esse bilingues, hoc est, in sermone duplices, nedum Episcopos. Cæterum Galatas increpans, in vniuersum pronūciauit, dicens: Si quis vobis Euangelium attulerit, præter id, quod accepistis, anathema sit, quemadmodum antè dixi vobis, & iterum dico. Imò etiam si aut angelus de cœlo vobis attulerit euangelium præter id quod accepistis, anathema sit. Hæc igitur cum dicat Apostolus, aut isti quoque Eusebium cum suis, variantes, aliaque dicentes præter ea, quæ subscriperant, tradant anathemati. Aut si cognoscunt se rectè subscripsisse, ne murmurent aduersus tam frequentem synodum. Quorum quia nec hoc nec illud faciunt, palam est eos quouis circumferri vento, omnique fluctu circumagi, nec proprijs, sed alienis trahi sententijs. Tales verò cum sint, neque nunc cum huiusmodi causationes obijciunt, credendum est illis. Quin potius desinant incusare quod non intelligunt. Fortassis autem quando non norunt discernere, simpliciter quod malum est, dicunt bonum, & quod bonum est, dicunt malum, existimantes amarum esse quod est dulce, rursus dulce quod est amarum. Nimirum quæ mala iudicata sunt, ac reprobata, tenere volunt. Contra, quæ rectè definita sunt, conantur calumniari. Non oportuit igitur neque nos amplius vllam harum rerum defensionem parare, ad inanes istorum causationes respondentes, neque ipsos vltra contendere, sed concordare cum his, quibus sectæ ipsorum duces subscripserunt, scientes, quod post hæc facta Eusebii mutatio suspecta est ac praua. Cæterum quod subscripsit, posteaquam licebat illi vel paucissimis excusare sese, hoc declarat Arrianam hæresim verè impiam esse. Non enim prius subscripserunt, nisi cum iam illam damnassent: nec prius eam condemnarunt, quam vndiquaque destituti defensione, fuissent pudesciti. Itaque quod nunc mutantur, argumentum est pertinaciæ tædentis ad impietatem. Quapropter oportuit & istos, vt dictum est, quietem agere. Cæterum, quoniam insigniter sunt impudentes, putantque fortassis, quod ipsi magis quàm illi valeant huius diabolicæ impietatis esse duces, quanquam iam antehac prioribus literis quas ad te scripsi, copiosius ac diffusius illos redargui, attamen age, nunc quoque tum hos, tum illos, de singulis quæ ab ipsis dicta sunt, examinemus. Demonstrabitur enim nihilo minus & nunc hæresis illorum non esse sana, sed demoniacæ potius cuiuspiam sectæ. Aut igitur quemadmodum illis visum est, & ausi sunt dicere. Non semper pater, non semper filius. Non enim erat filius priusquam nasceretur, sed de non exstantibus ipse quoque factus est. Proinde Deus non semper fuit pater filio, verum vbi filius creatus est factus est. Proinde Deus dicitur esse illius pater. Siquidem creatura est, & factura verbum. Estque iuxta essentiam alienus ac dissimilis patri. Neque verò natura verum patris verbum est filius, neque sola veraque sapientia illius est. Cæterum, quum sit creatura, & vnus de numero rerum conditarum, per abusionem dicitur verbum ac sapien-

Consensu
sanctorum.

Opinio
Arrianorum

Verba
duo.

Filij nomē
quot mo-
dis accipi-
antur

Quoq; noue
viurpat.

ac sapientia. Nam verbo quod verè est in patre, ipse quoque factus est, vt cætera quoq; omnia, eoq; nec verus est filius. Ego verò primum illud ab istis sciscitabor. Quid est omnino filius, et quidnam hoc nomen significat: vt ipsi vel hoc pacto queant intelligere quæ loquuntur. Nam sacra scriptura, per hoc nomen duplicem notionem nobis significat. Alteram quidem eorum, de quibus Moyses in lege loquitur: Si audieritis vocem domini Dei nostri, & seruetis omnia præcepta ipsius, quæcunq; ego tibi præcipio hodie, vt faciatis quod bonum est, ac placitum in conspectu domini Dei tui, filij estis domini Dei nostri. Quemadmodum & in euangelio Ioannes ait: Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri. Alteram autem habet notionem, iuxta quam Isaac Abrahamæ filius est, & Iacob filius est Isaac, & patriarchæ filij Iacob. At isti iuxta vtrâ ex istis duabus notionem arbitrati dici filium Dei, talia de eo fabulantur: Nam certum scio, quod in eandem concurrunt impietatem cum Eusebio. Si iuxta priorem, quales sunt qui ex mutatis in melius moribus nominis huius gratiam acquisierunt, quisq; acceperunt potestatem vt filij Dei fiant, (Nam hoc & illi dicebant) nihil videbitur à nobis differre, nec erit vnigenitus, quum ipse quoq; ex virtute fortitus sit filij cognomen. Quod si, vt aiunt, præcitus talis futurus, præoccupat, simulq; nascendo recipit & nomen & nominis honorem, nihil tamen differet ab ijs, qui post benefacta nomen accipiunt, quum [ipse quoq; simili modo filius esse pronūcietur. Siquidem Adam qui primus occupauit gratiam, simulq; dum nascitur positus est in paradiso, nihil differabat, neq; ab Enoch, qui post natiuitatis tempus, quum Deo placuisset, translatus est, neq; ab Apostolo, qui & ipse post benefacta raptus est in paradysum, imò ne ab eo quidem, qui prius fuerat latro, cui propter confessionem promissum est, ipsum protinus futurum in paradiso. Verum si his vtgeantur dicent opinor, quod dicentes frequenter erubuerunt: Hoc modo iudicamus filium excellere cæteras creaturas, ideoq; vocari vni genitum, quod ipse solus à solo Deo factus est, cætera verò omnia à Deo per filium condita sunt. Quis obsecro stultam istam & inanem cogitationem vobis iniecit, vt diceretis: Filium quidem solum solus ipse pater condidit, cætera verò omnia per filium, tanquam per ministrum, facta sunt: Quod si quod ad fatigationem attinet, dicitur fuisse sufficiens, vt ipse solus conderet filium, cætera verò non item, impium est talia de Deo cogitare, maximè quum audierint Esaiam dicentem: Deus sempiternus, Deus qui præparauit summa terræ, nō esuriet neque fatigabitur, nec inuestigabilis est prudentia illius. Quin potius ipse dat robur esurientibus, ac per verbum suum fessos reficit. Quod si veluti rem humilem dedignatus est ipse post filium natum operari, & hoc dictu impium est. Nō est fastus in Deo, qui quidem cum Iacob descendit in Aegyptum, quisq; propter Abraham corrigi Abimelec Sarræ causa, cumq; Moysè, quum esset homo ore ad os loquitur, in montem Sina descendit, populo vero suppetias ferens, Amalec debellat. Quin & hoc mentimini, quum dicitis: Ipse fecit nos, & non ipsi nos. Ipse est, qui per verbum suum & pusilla fecit & magna, nec diuidi potest creatio, vt dicas, hoc patris est, hoc filij, sed vnus est Dei, qui ceu manu vtens verbo suo, per illud creauit omnia. Quod ipse etiam Deus declarans, loquitur: Manus tua fecit hæc omnia. Hoc Paulus vt didicerat docuit. Vnus Deus ex quo omnia, & vnus dominus Iesus Christus per quem omnia. Ipse igitur quum semper idē sit, etiam nunc mandat soli, & exoritur, præcipit nubibus & oriuntur, & vnam terræ partem irrigant, alia verò quæ non irrigatur arefcit, ac terræ mandat, vt reddat fructus, & Hieremiam format in vtero. Quod si hæc nunc ipse facit, dubitari non potest, quin in principio non dedignatus sit omnia per verbum facere, quandoquidem hæc portiones sunt vniuersi. Porro si quoniam non poterant cætera

A cætera creaturæ, manus illius simplicis & ingenitæ sustinere operationem, Ideo solus filius à solo Deo factus est, reliqua verò à filio, velut ab operis ministro & adiutore facta sunt. Nam & hoc Asterius Thyssensis scriptum reliquit, Arrius verò transcriptum tradidit suis discipulis, ac deinceps vice fractæ arundinis nituntur hoc dicto, nec intelligunt amentes absurditatem in eo latentem. Nam si res conditæ nullo pacto valebant ferre manum Dei, quum iuxta vos filius sit vnus de numero conditorum, quomodo ipse potuit fieri à solo Deo: Et si vt con-^{YEVTG.} dita fierent, opus erat intercessore, conditus autem iuxta vestram opinionem est ipse filius, necesse erat, vt & ante hunc genitum, aliquis intercederet, quo conderetur. Rursus quum ipse intercessor esset creatura, nimirum opus erat & illi alio intercessore, ad ipsius creationem. Quod si quis alium excogitarit intercessorem, prius excogitabit, & huic intercessorem, sic & in immensum deveniet, Verum dum hunc in modum semper quæritur intercessor, ne consistere quidem poterit creatura, propterea quod sicut dicitis, nihil rerum conditarum, sustinere possit indilutam puramque manum ingeniti Dei. Porro, si videntes hoc esse absurdū, dicere cœperint, qd filius cū sit creatura, fuit idoneus, vt ab ingenito fieret, necessariò consequitur, quod cætera quoque condita omnia, potuerint ab ipso ingenito condi. Siquidem iuxta vos & filius est creatura, quemadmodum cætera omnia, iamq; superuacanea fuerit verbi natiuitas, iuxta vestrum impium stultumq; commentum, quum Deus per se sufficiens fuerit, vt solus omnia conderet, omniaq; condita, potuerint puram Dei manum sustinere. Ergo quum istiusmodi stuporistorum, à mente crassa rudiq; proficiscatur, consideremus an hoc impiorum commentum quod dicitur non longius appareat abesse à ratione, quàm cætera quæ idem profitentur. Adam solus à solo Deo per verbum factus est. Atqui nemo dixerit in hoc Adam præeminere cæteris hominibus, aut præstare his, qui post ipsum nati sunt, si solus à solo Deo factus ac formatus est, nos autem omnes ex Adam nascimur, atque ex generis successionem compositi sumus, tantum si constet & illum è terra formatum esse, & quum prius non esset, post factum esse. Quod si quis plus tribuerit protoplasto, propterea quod Deus illum sua manu dignatus sit, is tamen perpendat, hoc qd præstat antecel- litq; cæteris, honore non naturâ illi contigisse. Siquidem ex terra natus est, quæ admodum omnes ceteri. Quin & eadem manus, quæ tunc formauit Adam, nunc quoque semper post illum, format componitq; omnia. Atque hoc ipsum vt prædictum est, ipse Deus dicit Hieremæ: Priusquam formarem te in vtero, noui te. De omnibus autem dixit: Manus mea fecit hæc omnia. Rursum per Esaiam loquitur: Sic dicit dominus qui redemit te, ac format in vtero: Ego dominus perficiens omnia, extendi coelum solus, ac fundavi terram. Id David intell- ligens, aiebat: Manus tuæ fecerunt me ac formauerunt me. Rursum in Esai lo- quens, sic dicit dominus: Qui formauit me ex vtero seruum sibi, hoc declarat. Itaque iuxta naturam nihilo præstat nobis, quamuis prior est tempore, quando quidem eadem manu fingimur & componimur omnes. Proinde si ad eum mo- dum Arriani de filio quoque Deo sentitis, quod simili modo & ipse subsistit, fa- ctusq; est, nulla in re vestro iudicio iuxta naturam cæteris erit præstantior, quan- doquidem ipse quoque non erat, & factus est, eiq; virtute & ipsi parata est nomi- nis gratia. Siquidem & ipse vnus est de numero eorum, de quibus in Psalmis spiritus sanctus dicit: Ipse dixit & facta sunt, ipse præcepit & creata sunt. Quis igitur est ille, cui Deus mandauit, vt & ipse crearetur: Oportet enim esse verbum, cui mandat Deus, & per quem creaturæ conduntur. Sed nequaquam poteris demonstrare aliud verbum præter hoc quod negatis, nisi videlicet rursus aliqd

Cc commen-

commentum excogitaueritis. Profecto, inquit, inuenimus, quod quondam **C** etiam dicebant Eulebii discipuli, in hoc antecellere ceteris Dei filium, dicique vnigenitum existimamus, quod solus ipse particeps est patris, reliqua verò creatura omnes filij participes sunt. Laborant igitur iam variantes ac commutantes verba non secus atque colores, patefiet tamen & hoc pacto, quod velut ex terra loquuntur inania, & in suis cogitationibus velut in cœno voluuntur. Nam si ille Dei filius, nos verò filij filij vocaremur, probabile erat ipsorum figmentum. Cōtrā, si Dei nos quoque filij dicimur, cuius & ipse est filius, nimirum & nos patris participes sumus, qui dicit: Filios genui & exaltaui. Etenim nisi ipsius essemus participes, non diceret genui: quod si ille genuit, non alius, sed ipse noster est pater. Ac rursus non refert an ille præcellat, priorque factus sit, nos verò ordine inferiores, ac posterius facti sumus, modò eiusdem omnes simus participes, & eiusdem patris filij dicamur. Nam illud plus ac minus non declarat aliam naturam, quandoquidem cuique virtutis actio hoc cognomen addit, & alius quidē decem ciuitatibus, alius verò quinque præficitur. Rursus alij sedent super duodecim sedes, iudicantes duodecim tribus Israel: alij verò audiunt: Venite benedicti patris mei, & Euge serue bone ac fidelis. Huiusmodi itaque quum illi sentiant, merito imaginantur talis filij patrem, non semper esse Deum, neque talem filium semper esse, verum ex non extantibus creaturam fuisse, nec fuisse priusquam fieret. Nam alius est iste, præter verum Dei filium. Cæterum, quoniam hæc istos dicere non iam est pium, sed potius Sadducæorum ac Samosatensis ista sententia est, superest videlicet, vt iuxta alteram rationem, iuxta quam Isaac Abrahæ filius est, dicamus & Dei filium esse. Siquidem natura nouit esse filium, quod ex aliquo natum est, nec aliunde accersitum, & hoc illud nomen significat. An igitur filij generatio est secundum affectionem humanam: Nam hoc fortassis iuxta illos ipsi quoque volent opponere, non intelligentes. Nequaquam. **D** Non enim vt homo est Deus, quandoquidem nec homines sunt vt Deus. Nam illi quidem ex materia eaq; affectionibus obnoxia conditi sunt, Deus verò materię expers & incorporeus. Quod si hæc dictiones de Deo & hominibus in diuinis scripturis aliquando vsurpantur, tamen perspicacium hominum est, quemadmodum præcepit Paulus, attendere lectioni, atque ita diiudicare, ac iuxta singulorum quæ significantur naturam, quæ scripta sunt dinoscere, neque confundere sententiam, vt nec ea quæ Dei sunt, humano more cogitemus, neque quæ sunt hominum, tanquam de Deo aliquando intelligamus. Nam hoc est vinum aquæ miscere, & ignem alienum iniicere super altare igni diuino. Siquidem & Deus creat, & hominibus quoque creandi verbum tributum est, ac Deus quidem est ens, & homines esse dicuntur, quod ipsum deo acceptum ferunt. Num igitur sic Deus creat quemadmodum homines, aut sic ens est homo: Absit. Verum aliter de Deo dictiones vsurpamus, atque aliter has de hominibus intelligimus. Nam Deus quidem creat, vocans ea, quæ non sunt vt sint, nullius egeus. Homines verò subiectam materiam operantur fusa prius precatōne, & accepta operandi scientia à Deo, qui cuncta fabricatus est per suum verbum. Rursus homines quum non possint esse per sese, in loco sunt circumscripti, consistuntque in Dei verbo. Deus verò ens est per seipsum continens vniuersa, nec ab villo comprehensus atque in omnibus quidem est iuxta bonitatem suam ac potentiam, rursus extra omnia est iuxta suam naturam. Itaque quemadmodum non eodem modo homines creant quemadmodum creat Deus, nec ad eum modum sunt homines, quemadmodum est deus, sic aliter se habet hominum generatio, aliter est filius ex patre. Nam hominum proles partes quodammodo sunt eorū, qui

Filius qd.

Deus in oibus & extra omnia

A generant, eo quod eadem est corporum natura, nec ea est simplex quæpiam, sed fluxa, & ex partibus habent compositionem, profluuntq; homines quum generant, ac rursus affluunt ea, quæ ex alimentis in eos inferuntur. Quam ob causam etiam homines pro tempore multorum liberorum patres fiunt. Deus verò quum non constet ex partibus, nec partitionem recipit, & nullis affectionibus obnoxius est filij pater, neque enim defluxus est à Deo incorporeo, neque vllus influxus accedit illi, quemadmodum fit in hominibus, sed simplex quum sit natura, solius & vnus filij pater est, quapropter etiam vnigenitus est, solusq; in sinu patris est, solumq; ipsum ex sese pater declarat esse, dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacitum est. Hic autem sermo patris est, in quo licet intelligere patris naturam nec affectionibus obnoxiam, nec diuisionis capacem. Siquidem nec hominum sermo, sic generatur vt patiatur qui loquitur, aut per separationem aliquid illi decedat, multo minus sermo Dei. Quapropter ipse etiam sedet in dextera patris, tanquam verbum, eo quod vbi est pater, illic & huius verbum est. Nos verò stantes iudicamur ab illo tanquam creaturæ: & adoratur quidem ille, propterea quod est filius adorandi patris, nos verò adoramus dominum, Deumq; confitemur, propterea quod illius creaturæ sumus, & ab illo diuersi. Hæc verò quum ad hunc habeant modum, consideret iam quisquis illorum velit, sitq; aliquis illos pudefaciens, an id quod est ex Deo, propriamq; illius progeniem fas sit dicere, ex non extantibus esse, aut rationi consentaneum sit, vt vel in cogitationem cuiusquam omnino veniat, quod esse ex Deo post contigerit ipsi, vt simul sumpta audacia dicat, quod non semper est filius. Nam in hoc rursus hominum cogitationes transcendit, superauitque filij generatio. Nam nos quidem nostrorum liberorum in tempore patres efficimur, quandoquidem & ipsi quum prius non essemus, postea facti sumus. Cæterum, Deus, quia semper est, semper filij pater est. Et horum quidem generatio, originem habet ex his, quæ simili modo sunt. Quoniam autem nemo nouit filium nisi pater, neque patrem quisquam nouit nisi filius, & cuiusque filius reuelauerit, propterea sancti quibus reuelarat filius, imaginem quandam nobis dederunt ex rebus visibilibus, dicentes eum esse splendorem gloriæ, & figuram substantiæ eius. Ac rursus: Quoniam apud te fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Insuper & verbum increpans Israel, dicit: Dereliquisti fontem sapientiæ. Hic autem fons est, qui dicit: Me dereliquerunt fontem aquæ vitæ. Ac exiguum quidem est exemplum nimisq; obscurum ad id quod desideratur, possumus atramen ex eo plusquam pro natura humana intelligere, ac nequaquam putare nostram generationem equalem esse generationi Dei. Quis enim potest vel cogitare aliquando non esse splendorem, vt simul sumpta audacia dicat, non esse semper filium, aut non fuisse filium priusquam nasceretur, aut quis idoneus est, vt splendorem à sole dirimat, vt ne fontem cogitet aliquando destitutum à vita, vt simul & insaniens dicat, ex non extantibus esse filium, qui dicit: Ego sum vita, aut alienum esse à patris essentia eum qui dicit: Qui me vidit, vidit & patrem. Nam sancti cum sic nos vellent intelligere, hæc ob id exempla tradiderunt, estq; vehementer absurdum & impium, cum huiusmodi præbeat imaginem scriptura, nos ex alijs rebus de dño velle cogitare, quæ neq; scripta sunt, neq; quicquam habent sententiæ conducentis ad pietatem. Ergo posthac dicant, vnde tandem isti docti, talia de seruatore cogitare coeperint. Legimus, inquit, in Proverbijis Dominus creauit me initium viarum suarum in opera sua. Nam & Eusebius cum suis talia videbatur dicere, quin tu quoq; literis idem significasti, quod multis probationibus & isti subuersi, condemnati sunt. Nihilominus ipsi dictum hoc sursum ac deorsum circumferentes, dicebant filium vnum esse è creaturis, eumq;

Imagines quibus vt cunq; notatur diuina generatio.

Cc ij rebus

Creatus si-
lius quo-
modo in-
telligitur.

Scriptura
non oscitan-
ter legen-
da.
Tempus
Vtilitas

Persona

rebus conditis annumerabant. Verum ne hoc quidem videtur recte perpendisse. Habet enim sensum pium vehementerque rectum, quem si ipsi quoque intellexerint, nequaquam dominum gloriae blasphemis affecerint. Nam ea quae dicta sunt conferant ad hoc dictum, ac videbunt multam in eis esse differentiam. Quis enim non perspicit, modò mentem habeat rectam, quòd ea quae creantur, fiuntque sunt aliunde, quàm ex eo qui facit. Cæterum filius, ut in superioribus ratio demonstravit, non extrinsecus, sed ex patre generante est. Etenim homo condit quidem domum, generat autem filium, neque quisquam inuertes dicere possit, domum quidem ac nauem generari ab eo qui apparat, filium verò condit fierique ab eo, neque rursus, domum imaginem esse conditoris, filium dissimilem generanti, quin potius filium, imaginem patris confitebitur, domum verò artis structuram esse, nisi quis videlicet mète captus sit, & ab animi sanitate exciderit. Nimirum diuina scriptura, quae rectius omnibus nouit cuiusque naturam, de his quidem quae conduntur per Moysen, ait: In principio fecit Deus cælum ac terram. De filio verò nihil aliud, sed ipsum patrem profert loquentem: Ex utero ante luciferum genui te. Ac rursus Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quin ipse de se ipso dominus in Proverbis dicit: Ante omnes fontes generat me. Ac de rebus conditis Ioannes ait: Omnia per ipsum facta sunt. Cæterum de dño prædicans, dicit: vnigenitus filius, qui est in sinu patris, ille enarrauit. Itaque si filius est, non est creatura. Sin est creatura, non est filius. Multum enim in his discriminis est, ac nequaquam erit idem ipse, & creatura, ne simul & ex Deo & extra Deum illius essentia putetur esse. Num itaque frustra scriptum est hoc dictum? Nam hoc rursus illi circumferunt sonitus obstrepentes, non aliter quàm agmen culicum. Non sanè, non frustra scriptum est, sed vehementer necessariò. Siquidem dictum est creari, sed tum cum factus est homo, id enim hominis proprium. Hanc verò sententiam reperiet pulchrè in eloquijs positam, qui non oscitanter lectionem attenderit, sed & tempus & personam, & utilitatem eorum quae scripta sunt scrutetur, atque ita demum ea quae legit diiudicet, dispiciatque. Tempus itaque huius dicti reperiet & intelliget, quòd dominus qui semper est, postea in consummatione seculorum factus est homo, & filius quum esset Dei, factus est filius hominum: utilitatem verò poterit intelligere, quòd nostram mortem abolere cupiens, adsumpsit sibi corpus ex virgine Maria, ut eo in sacrificium oblato patri pro omnibus, liberaret omnes nos quotquot metu mortis, ut semper viueremus, obnoxij eramus seruituti. Persona verò seruatoris est, & hoc explicatur cum iam adsumpto corpore dicit: Dominus creauit me initium viarum suarum in opera sua. Quemadmodum enim ei, qui est filius Dei, pulchrè congruit esse in æternum, atque in sinu esse patris: Sic & homini factò congruit hæc vox: Dominus creauit me. Et hoc enim dicitur de eo, & esurijt & sitijt, & percunctatus est vbi Lazarus esset positus, & passus est & resurrexit. Et quemadmodum cum audimus eum dominum ac Deum & lumen verum, intelligimus eum esse ex patre, ita iustum est, ut quum audimus, creauit, & serui nomen, & passus est, non ista adscribamus deitati, absurdum enim, sed carni hæc tribuamus, quam nostra causa gestauit. Siquidem, hæc carnis propria sunt, atque ipsa caro non alterius, sed verbi est. Cæterum, si quis ex hoc quod vtile sit cupiat perdiscere, inuenturus est hoc quoque. Verbum enim caro factum est, ut & illud inferat pro omnibus, & nos ex spiritu ipsius participant, possimus fieri dii. Alioquin nequaquam hoc consecuturi, nisi corpus nostrum creatum ipse induisset. Nā hoc modò homines Dei, & homines in Christo cœpimus appellari. Cæterum, quemadmodum nos accipientes spm̄, non amittimus propriam nostram essentiam. Sic dñs pro nobis factus homo, corpusque gestans, nihilo minus erat Deus. Neque enim detrimentum patiebatur ex amictu corporis, quin potius illud

A lud reddebat diuinum, & immortalitate donauit. Hæc quidem igitur sufficiunt ad traducendam Arrianorum sectam, quoniam quidem prout dñs dedit ex his quae ipsi dicebant, conuicti sunt impietatis. Age sanè & nos eos prouocemus flagitemusque, ut ipsi quoque respondeant. Tempus enim est, ut cum herent ipsi in proprijs dogmatibus, iam à nobis interrogent, forsitan vel sic erubescerent, receptis oculis perspiciet unde deciderint malae mentis homines. Dei filium didicimus ex diuinis literis sicut antea dictum est, eundem esse verbum ac sapientiam patris. Nam Apostolus ait Christus Dei virtus & Dei sapientia. Cæterum Ioannes cum dixisset: Et verbum caro factum est, protinus adiunxit: Et vidimus gloriam eius, gloriam tanquam vnigeniti à patre, plenam gratiae & veritatis. Significans verbum esse vnigenitum filium, atque per hoc verbum, & per hanc sapientiam, condita esse tum cælum, tum terram, tum omnia quae in eis sunt atque huius sapientiae fontem esse Deum, in Propheta Baruch didicimus, qui reprehendit Israelem, quod reliquisset fontem sapientiae. Itaque si negant ea quae scripta sunt, protinus cum sint & à nomine alieni, proprie vocari poterunt etiam ab omnibus Athei & Christomachi, hoc est, sine Deo & Christo rebellantes. Nam hoc cognominis ipsi etiam sibi indiderunt. Quòd si nobiscum confitentur scripturae verba spiritus afflatu posita, audeant palam dicere, quae rectè sentiunt, quod & λόγος, hoc est, sine verbo, & σοφία, hoc est, sine sapientia, fuerit aliquando Deus, versique in rabiem dicant, erat quum non esset, & priusquam nasceretur, non erat Christus. Rursusque pronuncient, fontem non ex sese genuisse sapientiam, sed aliunde quàm ex sese hunc parasse, ut & illud audeant dicere, ex non extantibus factus est filius. Nam hic sermo non iam hunc fontem demonstrat, sed lacum quenpiam, velut aliunde sumentem aquam, qui fontis vsurpet vocabulum. Proinde quanta impietate sit hoc refertum, nemini puto dubium esse, cui vel paululum sit sensus. Cæterum, quoniam tumultuantes dicunt nomina tantum esse filij, verbum & sapientia, operæ precium est percunctari istos, si ista filij nomina duntaxat sunt, alius erit ipse praeter hæc: & si melior est nominibus, haud pium est ex deterioribus designari meliorem. Quòd si inferior est nominibus, omnino habet & causam appellationis ad id, quod melius est. Cæterum, hoc rursus profectum illius significat, nec ista impietas minor illis prioribus. Siquidem eum qui in patre est, & in quo est pater, qui ait: Ego & pater vnum sumus, & quem qui viderit, vidit patrem, dicere ab aliqua re extraria reddi meliorem, superat omnem insaniam. Verum ab ijs defecti, & quemadmodum solent Eusebiani, multa haesitatione constricti, illud tandem habent reliquum, quod & in cantuunculis Arrius, & in sua thalia, tanquam addubitans fabulatur. Multa loquitur verba Deus. Qualem ipsi scilicet dicimus nos filium & verbum vnigenitum patris. Dementes & quiduis potius quàm Christiani. Primum enim cum talia loquuntur de Deo, parum abest, quin Deum existiment hominem sic loquentem, vicissimque mutarunt priora verba posterioribus, quasi vnum ex Deo verbum non sufficiat omnem, quae est ex voluntate patris, creationem, huiusque prouidentiam implere. Nam eundem multa verba loqui infirmitas est omnium, cum vnumquodque deficiens egeat altero verbo. Cæterum, vno vsu fuisse verbo Deum, sicut verè est, hoc & Dei potentiam declarat, & verbi ex eo proficiscentis perfectionem, & ita sentientium piam intelligentiam. Vtinam verò & isti vel ex his, quae nunc dicunt velint confiteri veritatem. Nam si semel concesserint Deum proferre verba, omnino norunt eum esse patrem: hoc quum sciant, considerent quòd dum nolunt vnum concedere Dei verbum, imaginantur eum esse patrem multorum, atque in totum esse Dei verbum nolunt negare, cæterum hoc esse Dei filium non

Verbum
vnum tan-
tum esse

Cc iij confiten-

fortasse, pater quā quam co- dex Græ- cus habe- bat *ὁ πατήρ*

Probatio- nes e scri- pturis su- mendæ.

confitentur. Est autem & hæc veritatis ignorantia, sacrarumq; scripturarum im- peritia. Nam si omnino Deus pater est verbi, cur non & is qui generat, vnus si- lius est: Rursus autem filius Dei quisnam erit, nisi verbum ipsius, neque multa sunt verba, ne singulis aliquid desit, sed vnum verbū, vt solus ipse perfectus sit. Anima duertant & illud, quod cum vnus sit Deus, oportuit & imaginem illius vnam esse, quæ quidem est filius. Etenim Dei filius, sicut ex ipsis eloquijs licet dis- scere, idem est & Dei verbum & sapientia, & imago, & manus, & virtus. Vna enim est Dei progenies, & hæc vocabula generationis, quæ ex patre est, sunt no- tiones. Siue enim filium dixeris, declarasti quod ex illius natura profectum est, siue verbum cogites, rursus id quod ex eo est, & quod ab eo inseparabile est, co- gitas. Quin & sapientiam cum dicis, nihilo minus id sentis, quod non extrinse- cus, sed ex ipso est & in ipso. Rursus si virtutem & manum nominaris, iterum dicis quod est essentię proprium. Iam cum imaginē dicis, filium significas. Quid esse possit simile Deo, nisi quod ex ipso natum est: Nimirum quæ per ver- bum facta sunt, hæc per sapientiam fundata sunt, & quæ in sapientia funda- ta sunt, hæc omnia manu Dei facta sunt, perque filium condita sunt. Atque harum rerum non aliunde nos quā ex scripturis persuasionem habemus. Siquidem ipse Deus per Esaiam Prophetam dicit: Manus mea fundauit ter- ram, & dextera mea stabiliiuit coelum. Ac rursus: Et sub vmbra manus meæ protegami te, in qua constitui coelum ac fundavi terram. Dauid verò hoc edoctus, ac sciens manum hanc esse sapientiam, canebat: Omnia in sapientia fecisti, impleta est terra creatura tuar: quæ admodum & Solomō à Deo sumpra sapientia dicebat: Deus sapientia fundauit terram. Item Ioannes sciens manum ac sapientiam esse verbum, scripsit in Euangelio: In principio erat verbū, & ver- bum erat apud Deum, & Deus erat verbum: hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Apostolus verò perspi- ciens manum, sapientiam, verbum, eundem esse filium, ait: Multifariè multisq; modis olim Deus locutus patribus in Prophetis, nouissimè diebus his loquu- tus est nobis in filio, quem constituit hæredem vniuersorum, per quem fecit & secula. Ac rursus: Vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. Rursus autem quum sciret verbum, sapientiam, filium, eandem esse imaginem patris, ait in epistola ad Colossenses: Gratias agentes Deo & patri, qui idoneos nos reddidit in partem hæreditatis sanctorum in lumine, qui li- berauit nos à potestate tenebrarum, ac trāstulit in regnum filij charitatis suæ, in quo habemus redemptionem, remissionem peccatorum, qui est imago Dei in- uisibilis primogenitus omnis creaturæ: quoniam in ipso condita sunt omnia, si- ue quæ in coelis, siue quæ in terra, visibilia & inuisibilia, siue throni, siue domi- nationes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum & in ipso condita sunt, & ipse est ante omnia, & omnia in ipso consistunt. Nam quemadmodum per verbum, ita quum idem sit imago, in eo condita sunt omnia. Ad hunc modū si quis de domino cogitet, non impinget in lapidem offensionis, sed potius ibit ad fulgorem in conspectu habēs lumen veritatis. Nam hæc est verè veritatis sen- tentia, etiam si disrumpantur isti contentiosi, qui neque Deum reuerentur, neq; redargutionibus quæ fiunt ex certis probationibus pudefiunt. Itaque Eusebiani quum id temporis ad hunc modum examinarentur, seseq; ipsos condēnassent, quemadmodum antea dixi, subscripserunt ac resipiscentes quietem agebant se cesseruntque. Posteaquam verò isti iuueniliter ineptientes impietatibus, ac cæcutientes circa veritatem, nihil aliud q̄ conantur criminari synodum: di- cant nobis ex quibus ipsi scripturis ista didicerunt, aut ex quo sanctorū audie- runt

A runt verba, quæ sibi ipsis congeserunt, hæc verba, ex non extantibus, & nō erāt priusq̄ nasceretur, & erat cum non esset, & illud vertibile & preexistere, & illud voluntate, quibus aduersus dominum illudentes fabulantur. Nam beatus Pau- lus in epistola ad Hebræos ait: Fide intelligimus perfecta esse secula verbo dei, vt ex his quæ non videbantur, id quod videbatur fieret. Verum nihil cōmune verbo cum seculis. Ipse em̄ est ille, q̄ erat ante secula, per quē & secula facta sunt. Ceterum in pastore scriptum est, nam & hoc quanq̄ nō est ex canone proferūt. Primum omnium crede, q̄ vnus est Deus, qui condidit omnia perfectiq; qui fe- cit vt ex nihilo essent vniuersa. Quin & hoc rursus nihil ad filium pertinet, q̄- quidem de omnibus loquitur, quæ per eum facta sunt, à quibus ipse diuersus est. Neq; enim fieri potest, vt conditorem cōnumeres cum his, quæ ab ipso sunt con- dita, nisi quis delirans architectum dicat eundem esse cum edificijs, quæ ab ipso fiunt. Quare igitur cum ipsi voces ad impietatem cōminiscantur nō scriptas, ac- cusant eos, qui vocibus non scriptis vtuntur ad pietatem: Nam impietatem ad- mittere, in totum vitium est, etiam si quis varijs verbis ac persuasibilibus inuē- ris id conetur conuestire, ceterum pietatem amplecti, sanctorum omnium con- sensu prædicatur, etiam si quis nouis verbis fuerit vsus, modò qui loquitur piū obtineat sensum, ac per ea, quæ cogitauit, piē velit significare. Eorum igitur, qui Christo rebellāt humi repentiā verbula, de quibus prius dictū est, iam antea de- monstrauit ratio, & tunc & nunc omni impietate esse referta. Ceterum, quæ à synodo scripta sunt ac definita aduersus illos, si quis exactè scrutetur, comperiet omnino in his veritatis intellectum comprehendī, maxime si talium dictionum etiam occasionem probabilem studio discendi percunctatus audierit. Est enim hæc: Cum synodus vellet Arrianorum impias dictiones tollere, scripturarū ve- rō confessas voces scribere, quod & filius sit non ex non extantibus, sed ex deo, & quod verbum sit ac sapientia, non autem creatura neq; factura, sed proprium ex patre germen. Eusebius cum suis, quoniam vetusto errore suo trahebantur, volebant hæc voces ex Deo, communes esse nobiscum, & Dei verbum nihil in hoc differre à nobis, propterea quod scriptum esset, vnus Deus ex quo omnia. Ac rursus: Vetera transferunt, ecce noua facta sunt omnia, omnia verò ex Deo. Ceterum patres quum perspexissent illorum versutiam, & impietatis artifici- um, iam compellebant eos, vt clarius explanarent, illud ex Deo, scriberentq; ex essentia Dei esse filium, ob id, ne illud ex Deo putaretur esse commune & equa- le, tum filio, tum rebus creatis, sed cætera omnia creaturam esse, verbum autem solum ex patre crederetur. Quanquam enim ex Deo omnia esse dicuntur, ta- men aliter quā est filius, esse dicta sunt. Nam creaturæ ideo dicuntur esse ex Deo, quod non sint temerè neq; sponte, nulloq; autore condite, neq; fortuito na- tæ, secundum eos, qui dicunt ex atomorum concursu, & corpusculorum, quæ di- cuntur *ὁμοιομερῶν*, quod horum partes inter se similes sunt, aut vt quidam hæreti- ri, alium mundi conditorem dicunt, aut vt rursus alij, ab angelis quibusdā aiunt omnium rerum esse constitutionem, sed quoniam quum esset Deus, omnia ab ipso per verbum, quum prius non essent, vt essent facta sunt, ideo dictum est illud, ex Deo, verbum autem quoniam non est creatura, dictum est illud, so- lus est ex patre. Hæc autem sententia illud declarat, quod filius est ex substan- tia patris. Neque enim in vllam creaturarum hoc competit, nimirum cum Pau- lus dixisset, omnia ex Deo, protinus adiecit, & vnus Iesus Christus, per quem omnia: quod declararet omnibus, filium esse diuersum ab omnibus à Deo factis, quando quidem ea quæ fiunt à Deo, per filium facta sunt. Verum ob mūdi stru- cturam, quæ à Deo profecta est, dixit hæc, non ob id, quod omnia essent ex Deo, quemad-

Pastorē & antea cita- uit.

Verba no- ua nō im- probanda modo piū habeant sensum.

ὁμοιομερῶν vox qua occasione reperta,

Esse ex Deo, non vno modo intelligit.

quemadmodum filius est ex patre. Neque enim omnia sunt ut est filius, neque **C** verbum unum est de numero omnium, sed omnium dominus est & conditor. Eoq; sancta synodus apertius dixit eum ex substantia patris esse, quo verbum diuerlum à rerum creaturarum natura crederetur, quòd solùm verè esset ex Deo, nec vlla iam deceptionis occasio reliqua fieret, impietatem sectantibus. Hęc igitur fuit occasio, quur scriberetur ex essentia. Cæterùm, quum rursus Episcopi censerent scribendum fuisse virtutem veram, & imaginem patris verbum, simileq; & immutabile per omnia cum patre, inuertibile ac semper, & in eo esse inseparabiliter, nunquam enim non fuit, sed semper fuit verbum, quum absq; tempore sit apud patrem, veluti splendor lucis, ij, qui adhærebant Eusebio ferebant quidem, non audentes contradicere ob pudorem, quem ceperant ex his, de quibus fuerant conuicti, deprehensi tamen sunt rursus, inter sese murmurantes oculis innuere, quod illud, simile ac semper, ac virtutis nomen, item illud in ipso, prorsus essent nobis cum filio cõmunia, neq; quicq; de esset, quòd minus ista nobis tribuerent. Similitudinis quidẽ vocabulũ, in nos quoq; cõpetere putabãt, quod scriptum esset de nobis quoque. Imago Dei est homo & gloria Dei est. Si similiter quod scriptum erat, semper, quia scriptum est: Semper enim nos qui viuimus. Iam illud, in ipso. Quoniam in ipso viuimus, mouemur & sumus. Item quod dicitur, inuertibile, quoniam scriptum est: Nihil nos separabit à charitate Christi. De virtute porro, quoniam & campe & bruchus dicitur virtus, magnaque potentia. Frequenter autem & de populo scriptum est: Exiuit omnis virtus domini ex terra Aegypti. Quin & aliæ sunt virtutes cœlestes. Dominus enim inquit, virtutum nobiscum, susceptor noster Deus Iacob. Nam huiusmodi & alterius cognomento sophista, ab istis edoctus scripsit, sed ante hunc Arrius & ipse doctus eadem, ut supra dictum est. Cæterùm, Episcopi, quum hic quoque perspicerent illorum simulationem, & iuxta id quod scriptum est, in cordibus **D** impiorum dolum esse fabricantium mala, compulsi sunt rursus & ipsi ex scripturis colligere sententiam, quæq; prius dixerant, hæc eadem denuo clarius & explanatius tum dicere, tum scribere, videlicet filium eiusdem esse cum patre substantiæ, ut non solum similem filium, sed eundem similitudine ex patre esse declararent, & aliam esse filij similitudinem, & inuertibilitatem demonstrarent, diuersam ab ea, quæ in nobis est imitatione, quam nos ex virtute, ob præceptorũ obseruationem accepimus. Nam corpora inter se similia possunt aliquo pacto diuidi, ac procul à sese diuelli, velut hominum filij erga suos parentes, sicuti scriptũ est de Adam, & de huius filio Seth, quòd fuerit similis illi specie. Quoniam verò filij ex patre natiuitas, ab hominum natura diuersa est, non tantum similis, sed & inseparabilis est à patris essentia, atque unum sunt filius & pater, quemadmodum ait ipse. Porro, semper in patre est verbum, & in verbo pater, eo quòd verbum est splendor lucis. Nam & hoc ipsa vox declarat. Eoq; synodus hoc intelligens, rectè scripsit *ὁμοουσιον*, hoc est, eiusdem essentia, quo simul & hæreticorum peruersitatem subuerterent, & ostenderent verbum diuersum esse à rebus conditis. Hoc enim quum scripsissent, protinus adiecerunt. Cæterùm, qui dicunt ex nihilo esse Dei filium, aut creaturam, aut vertibilem, aut facturam, aut ex alia substantia, hos anathematizat sancta & catholica Ecclesia. Hæc autem locuti, manifestè demonstrarunt, his vocibus ex substantia, & eiusdem essentia, tolli verbula impietatis, qualia sunt, creatura, factura, *ἀγεννητον* & vertibile, & non erat priusquam nasceretur. Quisquis enim hoc dicit, contradicit synodo. Cæterùm, qui non sentit cum Arrio, necessariò hæc synodi decreta sentit & intelligit, si rectè ea perspexerit, quomodo se habeat splendor ad lucem, & qui ex eo veritas

Δευρότερον
pro aper-
tis frequẽ
ter vlti-
pat.

Deprauã
scripturas

Infecti ge-
nus est v-
trunque

A tis imaginẽ accipit. Proinde si verborũ nouitatem & isti causantur, cogitent intẽtionẽ, iuxta quã synodus ita scripsit, anathematizantes ea, quæ anathematizauit synodus, ac deinde si queãt calũnientur voces. Certũ scio istos, si perpẽderint mẽtem synodi, verba quoq; mentis omĩno cõprobaturos esse. Quòd si hanc quoq; volẽt reprehendere, omĩbus erit perspicuũ, qd de illis etiã frustra loquant, quodq; etiã sibi cõminiscantur impietatis prætextum. Harũ igitur vocum occasio fuit hæc. Quòd si rursus obmurmurẽt, se non destitui scripturis, è vestigio quidẽ ipsi submoueant tanq; inania loquentes, neq; sanẽ mẽtis homines, se ipsos verò potius in his accusent, qd cum ipsi priores præbuerint hanc occasionẽ, ex non scriptis vocibus cũ Deo pugnare cõeperint. Antũ norit, si quis est discendi cupidus, qd etiam si hæc dictiones non sint in scripturis positæ, tamen, ut ante dictum est, ex scripturis habent intelligentiam, & hanc pronuntiatã significant ipsi, qui aures habent ad pietatem integras & incorruptas. Tibi quidem licet hoc considerare, aduersus illos autem indociles, aures occludendas esse, demonstratum est in superioribus, & hoc verum est, credendum esse, verbum ex patre esse, ac solũ illius propriã esse progeniẽ. Nã vnde alioquin qis intelligere queat esse filium, qd est sapiẽtia & verbũ, per qd facta sunt omnia, nisi ex ipso Deo: Tũ & hoc è scripturis didicimus, videlicet patre quidẽ per Dauid loquẽte: Erucauit cor meũ verbum bonũ. Et: Ex utero ante luciferum genui te. Filio verò de se ipso pronuntiatẽ Iudæis: Si Deus pater vester esset, vtiq; diligeretis me. Ego em̃ ex patre prodij. Ac rursũ: Non qd patrẽ vidit quisq;, præter eum, qd est à patre, hic vidit patrẽ. Quin & illud: Ego & pater vnũ sumus. Et: Ego in patre & pater in me, tantundẽ pollet ac si dicas: Ego ex patre sum, & ab illo inseparabilis. Quin & Ioãnes dicens, vnigenitus filius qd est in sinu patris, ille enarrauit: hæc à patre edoctus locutus est. Quid em̃ aliud significat, in sinu patris, qd verã & germanã filij ex patre natiuitatẽ: Proinde si qis Deũ arbitrat esse cõpositum, ut in huius substantia sit aliqđ accidẽs, aut extrinsecus amictũ aliquẽ habeat quo tegat, aut esse circa ipsum aliqua, quæ substantiã illius cõpleant, ut nos cum dicimus Deum, aut cum nominamus patrem, non eandem inuisibilem illius & incõprehensibilem essentia significemus, sed quãdam eorũ quæ circa illũ sunt, incusent quẽdam synodũ, quæ scripserit, ex substantia Dei esse filium. Ceterũ cogitent qd geminã cõmittant blasphemã ad istum modum sentiẽtes. Nã & deũ corporeum quẽdã inducunt, & dñm, nõ ipsius patris sed eorũ quæ circa eum sunt, filium mentiunt. Quòd si simplex quẽdã res est pater, sicut est, videlicet cum dicimus Deũ, nominamusq; patrem, nihil quicq; tanq; circa illũ sic nominamus, sed ipsam essentia eius significamus. Nã etiã fieri non possit, ut quidnã sit Dei essentia, cõprehenderemus, tũ duntaxat cogitãtes esse Deum, vel scriptura p hæc eum significãte, nõ alium quenpiã & nos qd ipsum significare volẽtes, dicim; Deũ & patrẽ & dñm. Itaq; cũ dicit: Ego sum qd sum. Itẽ illud: Ego sum dñs Deus. Et vbicũq; dicit scriptura Deus, nos legẽtes nihil aliud qd ipsam incõprehensibilem eius substantiã significari nobis intelligim;, quodq; est isq; de quo loquunt. Itaq; ne qis miretur ex substantia Dei esse filium Dei, quin potius recipiat patres, qui ppurgarunt sensum, quicq; dilucidius veluti ex consequẽti illud ex Deo descripserunt ex substantia. Existimãrunt em̃ idẽ esse dicere ex Deo, ac si dicas, ex substantia Dei esse verbum, quandoquidẽ & deus, sicuti prædixi, nihil aliud qd substantiã eius, qui est, significat. Ergo si nõ ex Deo est verbũ ut filius sit natura germanus ex patre, sed sicut creature, eo qd cõditẽ sint, dicatur & ipse more reliquorũ omĩum esse ex Deo, neq; ex substantia patris est, neq; ipse filius iuxta substantiã est filius, sed ex virtute quẽadmodum nos, qui iuxta gratiam vocamur filij. Quòd si ex Deo solus est tanq; verus germanusq; filius, sicuti re vera est, rectè vtiq; dicit ex substantia Dei filius. Nã & exemplum de lumine ac

splēdore talē habet intellectū. Neq; em̄ iuxta eum modū quo ignis ex ardore so-
lis accendit, qui & rursus extingui cōsuevit, dixerūt sancti esse verbū apud De-
um. Hoc em̄ opus extrinsecus & creatura eius q; fecit esset, sed splendorē ipsam
predicauerūt oēs, vt hęc voces ex essentia, propriā & inseparabilē naturā, & cum
patre vnitate declararēt. Hoc em̄ pacto fiet, vt simul illū tueamur verē esse immu-
tabilē & inuariabilē. Alioq; quō hoc esse possit, nisi ex patris substātia propria es-
set progenies: Necessē est em̄ & in hoc identitatē cū suo patre seruare; sanē cū m-
pia ratio declararet hoc ita se habere, cōsequens erat istos ne nominis quidē dū-
oīs nouitate offendi, q; Christo rebellāt, cūm hęc dictio sanā habeat intelligenti-
am ac demōstrationem. Et em̄ si dicimus ex substātia esse Dei, verbū. (Iam enim
hęc vox ab ipsis quoq; recepta sit) qd tandē hoc fuerit, nisi veluti dicas veritatē
eternitatemq; substātię, ex qua etiā natus est. Neq; em̄ est alterius formę, ne qd
nouū ac dissimile substātię patris admisceat, neq; extrinsecus, vulgari more simi-
lis, ne iuxta aliud, aut omnino alterius substātię appareat. Quemadmodum æs re-
splendēs & aurū & argentū & stānum, nā hęc peregrina diuersiq; gnis inter se-
te, discretāq; natura potētiaq; sunt. Neq; æs propriū est auri, neq; palumbis ex co-
lumba, sed similia qdem putant esse, diuersę tñ inter se naturæ sunt. Itaq; si filius
quoq; eodē modo est, sic creatura quemadmodū & nos, & nō eiusdē substātię.
Quōd si filius est verbū, sapientia, imago patris, splendor, cōsequenter eiusdē fue-
rit substātię. Nā si hęc vox, nō ex Deo, sed velut organū alterius naturæ, diuer-
sāq; substātię declaratur, rectē videlicet synodus scripsit, rectēq; sensit. Cæterū
tollatur rursus in his cogitatio corporalis, & oēm sensus imaginationē supergrē-
si puro intellectu, solāq; mēte cogitemus, filiū apud patrē germanū, ac verbū cū
patre proprietatē & inseparabilē similitudinē splendoris ad lucē. Quemadmo-
dū em̄ hęc voces, progenies & filius, nō humano more, sed sicut Deo dignū est di-
cunt & sunt, eodē modo cūm audimus *θεογον*, hoc est, eiusdē substātię, ne in
humanos sensus delabētes, partitiones ac diuisiones diuinitatis excogitemus,
sed tanq; de incorporeis cogitātes vnitatē naturæ & identitatē lucis non separe-
mus. Nā id propriū est filij erga patrē, & hoc demōstrat deū verē patrem esse ver-
bi. Rursus em̄ exemplū lucis ac splendoris in hoc necessariū est. Quis audebit di-
cere splendorē alienū ac dissimilē esse soli? Aut q; potius sic intueēs splendorē ad
solē atq; identitatē lucis, nō cōfidēter dixerit, verē lux & splendor idē sunt, & hoc
per hoc exemplū demonstrat, & splendor in sole est, vt qui intuet hūc, videat &
illū. Huiusmodi verō vnitatem naturęq; proprietatem quō q; credūt ac vident re-
ctē vocarent, nisi eiusdē substātię prolem? Dei verō prolem qd quis propriē
ac decēter cogitare possit, nisi verbū, sapientiā atq; virtutem, quā neq; à p̄e pe-
regrinā dicere p̄sum est, neq; non semper esse apud patrem vel imaginari fas est.
Per hanc em̄ prolem omnia fecit pater, & quę fertur ad omnia prouidentiam ex-
tendens, per eam exerit humanitatem erga genus humanū, & hoc modo vnū
ipse & pater sunt, sicuti dictum est, nisi videlicet isti malæ mentis homines sum-
pta audacia rursus dixerint, aliam esse verbi substantiam, & aliam esse ex pa-
tre in eo lucem, vt lumen quidem sit in filio vnum cum patre, ipse verō sit alie-
nus iuxta substantiā, quasi creatura. Verūm hęc Caiaphæ & Samosatensis ma-
nifesta sententia est, quam ecclesia quidē reiecit, isti verō nunc simulant, eo q; i-
psi quoq; à veritate prolapsi declarati sunt hæretici. Nam si omnino particeps est
lucis à patre proficiscētis, quare nō magis ipse est cuius est id particeps, ne quid
medium deprehendatur inter eum & patrem. Nam si ita non est, nō iam demō-
stratur per filium condita esse omnia, sed per illud cuius etiā ipse particeps est.
Sin verō hic est verbum & sapiētia patris, in quo pater reuelatur, cognoscitur &
creatur, & sine quo nihil facit pater, nimirū ipse est id qd est ex patre, qñ quidē hu-
ius

A ius oēs res creatę participes q; sunt, participes sunt sancti spūs. Hoc autē mō cū sit,
nō erit ex nihilo nec omnino creatura, sed potius ex patre propria proles, velut ex
luce splendor. Itaq; q; in Nicēna synodo cōuenerant cūm hanc haberent mentē, ta-
les etiā dictiones scripserūt. Ceterū q; non ex seipsis fingentes, has cōmenti sunt,
nā & hoc causantur, sed ex maioribus, qui ipsos precesserant traditas pronūcia-
uerunt, age & hoc differamus, ne vel hęc illis causatio relinquatur. Discite itaq;
d Christo rebellātes Arriani, qd Theognostus vir eruditus nō veritus est dice-
re, ex substātia. Nā scribens de filio, in secundo subnotationū libro ad hunc locu-
tus est modū. Non res quæpiā extrinsecus adinuenta, est filij substantia, neq; ex
nihilo inducta est, sed ex patris substātia nata est, quemadmodum à luce splen-
dor, quæadmodum ab aqua vapor. Neq; em̄ splendor, neq; vapor est ipsa aqua,
aut ipse sol, neq; res aliena, sed defluxus ex patris substantia, ita vt patris substan-
tia non perpessa sit partitionē. Nam quemadmodū sol idē manens nō minuitur
radijs ab ipso effulsis, ita nec substantia patris mutationē perpessa est, cūm habe-
at suā ipsius imaginem filium. Theognostus igitur cūm priora velut inter exer-
cendū examinasset, postea suā ipsius opinionē ponens, hūc in modū locutus est:
Dionysius autē qui fuit episcopus Alexandriæ contra Sabellium scribens, & disp̄e-
sationem seruatoris iuxta carnē pluribus enarrās verbis, & ex hac coarguēs Sa-
bellij imitatores, q; pater non est factus caro, sed huius verbū, quæadmodum di-
xit Ioannes. Nam suspectus erat, quasi facturā creaturamq; diceret filiū, nec eius-
dem substātię cū patre, scribit ad cognominē ipsi Dionysium episcopū Roma-
num, respondēs calumniam hanc esse aduersus ipsum confictā. Neq; em̄ dixisse
facturam esse filium, verum etiā eiusdē essentia; ipsum confiteri confirmabat.
Sermo verō ipsius ad hunc habet modum. Et alias literas scripsi, in quibus refel-
li & illud quod proferunt crimen aduersum me, cūm sit mendacium, quasi non
dixerim Christum eiusdem esse essentia; cum Deo: quanq; em̄ nomen hoc fateor
non inuenisse me vsq; in sacris scripturis, tñ argumentationes meæ quę sequun-
tur, quas isti reticuerunt, non abhorrent ab hac sententia. Nam humanam gene-
rationem conferebam, videlicet tanq; quæ esset eiusdem generis, falsus omnino
parentes solum alteros esse à liberis, eo q; non essent idem qui liberi, aut neque
parētes esse necessarium esse, neq; liberos: atq; ipsam quidē epistolam, vt prædi-
cebam, propter circūstantias non possum præmittere. Quōd si ipsa tibi quæ
tūc dicebā verba, vel potius omnibus misissem exemplar quicquid meæ faculta-
tis erit, faciā. Cæterū m scio meminūq; plures addidisse rerum cognatarū simili-
tudines. Nam & plantā dicebā è semine aut è radice enatā, diuersam esse ab eo
vnde pullulasset, & omnino cum illo constitit eandē habens naturā, ac fluuium
dicebam à fonte profluentem, diuersum nomen sortitū esse, neq; em̄ fontē ap-
pellari fluuiū, neq; fluuiū dici fontē, & vtrunq; esse, & fluuium esse ex fonte pro-
fectā aquā. Cæterū m scripsi, q; nō est factum neq; creatum Dei verbum, sed pro-
pria patris substātię proles inseparabilis, quæadmodum scripsit magna synodus.
Ecce Romanus episcopus Dionysius scribens aduersus eos, qui cū Sabellio sen-
tiunt, vociferat aduersus eos, qui hęc audent dicere, loquiturq; hūc in modum:
Post hac autē merito dicturus sum, aduersus eosq; diuidunt ac dissecat ac subuer-
sūt sanctissimā ecclesię dei prædicationē, monarchiā in tres quasdā virtutes ac
separatas hypostaseis, ac deitates tres. Audiui em̄ esse quosdam apud vos, ex his
qui tradunt ac docent diuinum verbū, huius interpretes sententię, qui ex diame-
tro, vt ita loquar, aduersantur Sabellianę opinioni. Nam hic quidem blasphemā
pronunciās, ait ipsum filium esse patrē & contrā, illi verō tres deos quodam-
modo prædicant, in tres hypostaseis peregrinas inter sese modis omnibus separa-
tas, distrahētes sanctā vnitatē. Necessē est em̄, vt vnitū sit diuinū verbum. Cæte-
rum,

Theogno-
stus.

Similitu-
do mira.

Sabellius
Arrio con-
trarius.

Dd ij rum,

rŭ spm̄ sanctū oportet manere in Deo, & in eo versari. Iā & diuinā trinitatē in v-
 num velut in saltigiū quoddā, deū vniuersorū omnipotentē qui dicit, in summā
 colligere congregareq; maximē necessariū est. Nā Marcionis delirātis doctrina
 in treis principatus monarchiē sectionē diuisionemq; induxit, cū documentum
 sit diabolicū, nedū eorū qui verē sunt Christi discipuli, & eorū qbus placent ser-
 uatoris doctrinā. Isti em̄ trinitatē que p̄dicat à sacra scriptura, manifestē scitit.
 Tres verò deos, neq; verus, neq; nouū testamētum p̄dicat. Nihilò verò minus
 aliq; vituperet & illos qui filiū facturā esse opinant, ac factum fuisse dñm velut
 vnū è ceteris que verē facta sunt, existimāt, cū diuinę scripturę suo testimonio
 generationē illi congruā ac decentem, nō fictionē vllā, aut conditurā attribuunt.
 Itaq; nō vulgaris hęc est blasphemia, sed om̄ium maxima, dicere dñm quodam
 modo manufactū. Nā si factus est filius, aliqñ non erat. Sed semp fuit. Quodd si
 in patre est, quēadmodum ipse ait, & si verbum ac sapiētia & virtus est Christus.
 (Nā hęc esse Christum, diuinę loquuntur scripturę, quēadmodum scitis. Hęc
 aut virtutes Dei sunt.) Ergo si factus est filius, erat cū hęc non essent, erat vide-
 licet tēpus, cū absq; his esset Deus, hoc verò absurdissimum est. Et qd amplius
 de his ad vos disputē, ad viros spiritu afflato, planeq; scientes absurditates emer-
 gentes, ex hoc si quis dicat filium creaturā, quas mihi non videntur animadu-
 tisse, q huius opinionis magistri fuerunt, ac propterea vehementer à vero aber-
 rasse, secus q̄ vult hęc diuina propheticaq; scriptura; Dñs creauit me initium via-
 rum suarū, excipiētes. Neq; em̄ vna est huius verbi ἔκτιστος, sicut scitis, significatio.
 Nam hic ἔκτιστος intelligendum pro eo quod est, p̄fecit his quę ab ipso facta fue-
 rant operibus, facta aut fuerant ab ipso filio. Nequaq; verò ἔκτιστος nunc dici potest,
 pro eo quod est fecit. Differt em̄ à facere verbū κτίσαι. Non est idē, hic tuus pater
 ἔκτιστος σέ, i. possedit, siue parauit te, & ἐποίησέ σε, i. fecit te, & ἔκτισέ σε, i. cōdidit te.
 In magno Deuteronomij cantico ait Moyses. Ad quos etiam aliquis dixerit: O
 in periculum p̄cipites homines. Factura ne est primogenitus omnis creature,
 qui ex vtero ante luciferum genitus est, qui dixit tanq; sapientia: Ante om̄es fon-
 tes generat me. Et frequenter in literis sacris natum non factum filium dici inue-
 nerit aliquis, quibus palām redarguuntur mendacia de domini generatione o-
 pinantes, qui facturam audent dicere ipsius diuinam & ineffabilem generatio-
 nem. Neq; igitur partiri oportet in treis deitatis admirandam ac diuinam vnita-
 tē, neq; per facturā prohibere dignitatem p̄æminentemq; magnitudinem do-
 mini, sed credere in Deum patrem omnipotentem, & in Christum Iesum filium
 eius & spiritum sanctum. Vnitum autem fuisse Deo vniuersorum ipsum ver-
 bum. Ego enim, inquit, & pater vnū sumus. Et ego in patre, & pater in me. Sic
 enim & diuina trinitas, & sancta p̄dicatio monarchiæ conseruabitur. Cete-
 rum, de hoc quod verbū semper est cum patre, nec est alterius essentię siue sub-
 stantię, sed ipsum patris est proprium, quemadmodum dixerunt qui erant in
 synodo congregati, liceat vobis denuo recitare, & ex diligentissimo Origene.
 Nam que veluti quærens, & ingenium exercens scripsit, hęc non tanq; ipsius ita
 sentientis sint, accipiat quisq; verū hęc eorum esse qui pertinaciter cōtendunt,
 sed quod inter querendum audacter definiens pronunciat, huius diligentissimi
 viri sententia est. Post illa igitur quę velut exercendo dixerat aduersus hære-
 ticos, protinus ipse subiicit sua loquens in hunc modum. Si est imago Dei qui vi-
 deri nō potest, erit & ipse inuisibilis, ego verò sumpta audacia addiderim, quod
 etiam similitudo patris cū sit, nunq; non fuit. Qñ em̄ Deus, qui secundū Ioan-
 nem lux dicitur, Deus em̄ lumen est, splendorem non habuit proprię glorię, vt
 aliquis sumpta audacia tribuat filio, quod esse cœperit cū prius non esset. Qñ
 aut illa ineffabilis & inominabilis & incomprehensibilis paternę substantię
 imago

Hactenus
epistola.

Origenes
multa scri-
bit inqui-
rens non
pronunci-
ans.

A imago, illa figura, illud verbum, ille qui nouit patrē, non erat? Cogitet enim qui
 hoc audet dicitq; aliqñ nō fuit filius, quod idem dicit, & sapientia aliqñ nō erat,
 & verbum non erat & vita non erat. Et rursus in alijs locis ad hunc loquitur mo-
 dum. Verū fas non est, neq; periculo vacat, propter imbecillitatem nostram,
 priuare quod quidem in nobis est Deum eo, qui semper cum ipso est vnigenito,
 quum sit sapientia, cui pater adgaudebat. Nam ad hunc modum intelligetur, ne
 semper quidem gauisus fuisse. Ecce nos quidem ex patribus ad patres per ma-
 nus traditam fuisse hanc sententiam demonstrauimus. Vos autem d noui Iudæi
 & Caiaphæ discipuli, quos tandem nominum vestrorum potestis ostendere pro-
 genitores: Sed neminem prudentium ac sapientium dicere poteritis. Omnes en-
 nim vos auersantur, præter vnum diabolum. Siquidem hic solus vobis istius de-
 fectionis pater fuit, qui & initio in vos supereminavit istam impietatem, & nūc
 persuasit vobis, vt conuictis incessatis vniuersalem synodum, quod non vestra
 sed hęc scripserint, quæ hi, qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt ver-
 bi, tradiderunt. Quam enim synodus scripto confessa est fidem, hęc est vniuersa
 lis ecclesiæ, hanc defendentes beati patres, sic scripserunt & condemnauerunt Ar-
 rianam hæresim, quam ob causam maximē traducere synodum conantur. Non
 enim dictiones illos cruciant, sed quodd per illas declarati sint hæretici, ceteris hę-
 resibus audaciores, videlicet, cū ipsorum dictionum demonstratae tunc fue-
 rint improbæ, quanq; semper erant confutati faciles, quippe cū essent impio-
 rum. Iam mutuo sumpserunt à gentibus dictionem ἀγέννητος, vt & huius præte-
 xtu nominis inter res conditas rursus & inter creaturas cōnumerarent Dei ver-
 bum, per quod hęc omnia γέννητα facta sunt, vsq; adeo sunt ad impietatem impu-
 dentes, & ad blasphemis afficiendum Deum pertinaces. Itaq; si ignorantes no-
 men, sic impudenter agerent, oportebat eos discere ab his, qui hoc illis tradidit-
B sent, q & mens quam dicunt ex bono, & ex mente anima, tamen si scirent ex qui-
 bus sint, tñ non meruerunt & hęc dicere ἀγέννητος, scientes q cū hoc dicunt, nō
 diminuant illud primum, ex quo & hęc nata sunt, aut oportebat ipsos quoq; ad
 hunc loqui modum, aut omnino non loqui de his quæ nesciunt. Quodd si putant
 se scire, necesse est, vt ipsos interrogemus, maximē cū non sit ex diuinis scri-
 pturis dictio, sed rursus sine scripturis garrientes contendunt. Nam ego qui-
 dem causam ac mentem iuxta quam synodus hoc verbum, ex substantia & hoc
 verbum ὁμοσίον, concorditer cum his, quæ ex sacris scripturis de seruatore dicta
 sunt, & quotquot ante synodū maiores, has voces prodiderunt scriptoq; relique-
 runt, enarraui. Ipsi quoq; si quidem possunt, respondeant, quomodo nati sint
 hanc dictionem, quæ scripta non est, aut qua mente Deum ἀγέννητος dicunt, nam
 nomen hoc audiui diuersa significare. Aiunt enim dici, ἀγέννητος, quod nondū qui
 dē factū est, ceterū fieri potest, ac rursus, qd neq; est neq; possit esse. Est & tertiu
 illius significatum, quod est quidem, sed nec conditum, nec originem sortitum
 in hoc vt esset, sed sempiternū est & incorruptibile. Fortassis igitur primas duas
 significationes præterire volent propter absurditatem, quæ illic inest. Nam iux-
 ta primam significationem erunt, & quæ iam facta sunt, & quæ expectantur
 vt fiant, ἀγέννητος. Nam alterum illud plus etiā q hoc habet absurditatis. Ad tertiā
 igitur significationem iam accedunt, iuxta illam appellantes aliquid ἀγέννητος. Ve-
 rum & hoc dicentes nihilò minus sunt impij. Nam si quod non habuit principi-
 um, vt esse inciperet, neq; conditum est, neq; creatum, sed sempiternū est, hoc di-
 cunt ἀγέννητος, sed hęc contrariū esse Dei verbum, quis non perspicit versutiā deo
 repugnantium: Quis non illos sic insipientes lapidibus obruat? Nam cū eru-
 bescant iam proferre prima illa fabularū suarum verbula, de quibus condemna-
 ti fuerant, alio modo rursus eadem significare commenti sunt miseri, per hoc
 Dd iij no men

Hactenus
Origenes.

ἀγέννητος
multa si-
gnificat.

nomē, vt ipsi dicūt, ἀγέννητος. Quod si filius est de numero rerū conditarum, nimirum ex nihilo & ipse factus est, & si coepit esse, videlicet non erat anteq̄ nascere tur, & si non est æternus, aliquando non erat. Oportebat igitur hæc cum rursus ita sentiret, iisdē ac proprijs verbis significare suā opinionem à nostra diuersam, nec dictione scilicet ἀγέννητος tegere mentis suę malitiā. Verūm hoc non faciunt improbi, sed omnia iuxta patrem suum diabolū cum versutia faciunt. Quemadmodum em̄ ille cum alienis indumētis occurrere conat̄, sic isti cōmentū sunt nomen ἀγέννητος, vt simulantes sese laudare Deum, occultam inferant aduersus dñm blasphemiam, ac sub inuolucro eam alijs significēt verbis. Verūm cum hoc quoq̄ sophisma ipsis deprehensum sit, qd iam ijs præterea reliquum sit, dicant. Inuenimus, inquit, scelesti, & prioribus addentes aiunt, ingenitum hoc esse, qd non habet autorē vt sit, sed q̄ ipsi creatis ipsum est autor in hoc vt fiant. Ingrati verēq̄ scripturarum imperiti, qui non propter honorem erga Deum, sed propter ignominiam in filium omnia, tum faciunt, tum dicunt, haud intelligentes, q̄ qui filium afficit ignominia, ignominia afficit & patrem. Nam primum quidem, etiam si sic Deum nominent, non tamen demonstratur verbum esse de numero rerum conditarum. Quum enim sit æqua progenies essentiæ paternæ, hoc pacto & illi semper adest. Neq̄ enim nomen hoc tollit verbi naturam, neque rursus hæc vox ἀγέννητος ad filium relata habet quod significat, sed ad ea quæ per filium facta sunt. Et quemadmodum qui architectum pronunciat ac dicit constructorem domus aut ciuitatis, non annumerat huic nomini filium, qui ex eo natus est, sed artem potius ac scientiam erga opera, significant non esse ipsum talem, qualia sunt, quæ ab eo facta sunt. Fabrum enim vocat, cæterum, naturam eius, qui fecit sciens, nouit eum diuersum esse ab his, quæ ab ipso progenita sunt, ac propter filium quidem patrem illum vocat, propter opera verò conditorem & opificem. Simili modo, qui Deum sic dicit ἀγέννητος, ex operibus eum nominat, significans illum non solum non esse factum, sed etiam rerum conditarum opificem esse. Nouit sanè verbum diuersum esse à creatis, ac solum esse propriam patris prolem, per quam & omnia facta sunt & consistunt. Etenim quum omnipotentem Deum Prophetæ dicunt, non eò, quod verbum sit vnum è numero omnium, sic illum appellant, (nouerunt enim filium diuersum esse à creatis) ipsumque etiam omnium habere potestatem, iuxta patris similitudinem, sed quod omnium quæ per filium fecit, ipse dominium habeat & autoritatem, horumq̄ potestatem filio tradiderit, nihilo tamen secius ipse omnium per verbum dominetur. Rursus quum dominum virtutum appellant Deum, non eo quod verbum sit vnum de numero virtutum hoc dicunt, sed quod filij quidem pater est, cæterum earum virtutum quæ per filium factæ sunt dominus est. Etenim & ipsum verbum quum sit in patre, omnium æquè horum dominus est, & in omnia tenet imperium. Omnia enim quæcunq̄ habet pater, filij sunt. Quemadmodum igitur hoc talem habet sensum, ita qui volet dicere Deū ἀγέννητος, dicat quidem si semel ita ipsi visum fuerit, ne tamen ob id verbum sit de numero creatorum, sed quod quemadmodum antè dixi, non solum Deus non est conditus, sed & conditorum opifex est per suum verbum. Etenim quum pater ad hunc modum appelletur, nihilo secius patris imago est verbum, & eiusdem cum patre substantiæ, imago verò quum sit illius, diuersus erit ab omnibus creabilibus, & à nomine cæterorum omnium. Cuius em̄ est imago cum hoc & proprietatem habet, & eandem essentiam: vt is qui dicit patrem increabilem & omnipotentem, sub nomine increabilis & omnipotentis intelligat & huius verbum ac sapientiam, qui est filius. At isti mirabiles & ad impietatem faciles, non ob id q̄ de patris honore solliciti sint, commentū sunt hoc nomen ἀγέννητος, sed vt

de se

A de filio malè sentiret. Nam si honorac laus eorum illis curæ fuisset, oportuit eos potius, id quod melius erat, patrem & scire & profiteri Deum, q̄ isto pacto nominare. Siquidem illi quum aiunt Deum ἀγέννητος, ex his quæ facta sunt, sicut antè dixi, duntaxat esse creatorem profitentur, videlicet vt & verbum pro sua libidine significarent esse creaturam. Cæterum, qui Deum patrem dicit, protinus in illo significat & filium, nec is ignorabit, quod quum sit filius, per filium quæ facta sunt, creata sunt omnia. Itaq̄ potius ac verius fuisset, Deum ex filio significare, patremq̄ dicere, quàm ex solis operibus addito nomine dicere eum ἀγέννητος. Nam hoc quidem nomen significat, opera ex voluntate Dei, per verbum facta. Cæterum, patris nomen propriam ex ipsius essentia prolem declarat. Quam autem verbum à creatis differt, tantum, imò plus interest, vtrum dicas patrem, an ἀγέννητος. Nam hoc quidem in scripturis non est, ac suspectum est, varam habens significationem, illud autem & simplex est & in scripturis extat, denique verius est, nec aliud significat, quàm filium. Atque hæc sanè vox ἀγέννητος, ab ethnicis inuenta est, qui non nouerant filium. Cæterum, patris vocabulum à domino nostro agnitum est ac donatum. Siquidem ipse sciens cuius esset filius, dicebat: Ego in patre, & pater in me. Et: Qui vidit me, vidit patrem. Et: Ego & pater vnum sumus, nec vllō modo deprehenditur ipse patrem vocare ἀγέννητος. Quum vbi nos docet orare, non dixit: Quum autem oratis, dicite: Deus ἀγέννητος, sed sic potius, quum oratis, dicite: Pater noster qui es in cœlis. Quin & fidei nostræ caput hunc conferri voluit. Iussit enim nos baptizari non in nomine ἀγέννητος & γεννητος, neq̄ in nomine ἀπίστης καὶ κτιστος, id est, increabilis & creatura, sed, in nomine patris & filij & spiritus sancti. Etenim dum sic initiamur, redimur & nos verè filij. Præterea cum patris nomē dicimus, agnoscimus ex hoc nomine etiam verbum quod est in patre. Quod si suum proprium patrem, vult & nostrum patrem dicere, non conuenit vt ideo nos ipsos cōparemus filio iuxta naturā. Nam & hoc propter eum dicitur à nobis. Quoniam enim nostrum corpus gesta uit verbum, & factum est in nobis, consequenter propter verbum qd in nobis est, etiam noster pater dicitur Deus. Spiritus enim verbi qui est in nobis, per nos Deum, vt illius patrem, ita nostrum quoq̄ vocat. Hæc est Apostoli mens, qui dicit: Emisit Deus sp̄m filij sui in corda nostra, clamātem, abba pater. At fortassis & per hoc ipsum nomen geneti confutati, vt sunt peruersis moribus, tentabunt & ipsi dicere. Oportebat & de domino nostro Iesu Christo ex scripturis ea loqui, quæ de ipso scripta sunt, nec voces inducere nusquam scriptas. Certè oportuit, fateor & ipse, quod ex scripturis exactior est q̄ ex cæteris veritatibus probatio, verūm improbitas, & cum versutia coniuncta recidiua Eusebiano rum impietas compulit, vt ante dictum est, episcopos apertius proferre voces, quibus illorum impietas subuerteretur. Et quæ scripta sunt à synodo ea demonstratum est rectam habere sententiam. Contra Arrianorum verbula absurda, & mores prauī declarati sunt. Siquidem ἀγέννητος vocabulum, quod habet propriam significationem, poterātque piè proferri, ipsi rursus iuxta suam mentem, vt cunq̄ libitum fuit, nominant in contumeliam seruatoris, tantum, vt in morem gigantum pertinaciter bellum gerant aduersum Deum. Verūm, ne tum quidem quum illa proferrent verbula, manebant indēnati, neque fallere potuerunt, quod verbum ἀγέννητος, quod rectè piè que nominari poterat, ab ipsis tamen perperam intelligeretur. Pudefacti sunt enim in omnibus, & illorum hæresis vndiquaq̄ traducta est. Hæc qd em̄ vt potui reminisci eorū, quæ in synodo tunc peracta sunt, declarauī. Cæterum noui, quod qui inter Christo rebellantes contentiones sunt amantes, nequaquam his auditis volent immutari, sed magis circumcurfabunt, rursus alias quærentes causationes, ac post illas rursus ali-

Ex scripturis potissimè sumēda verba, quibus de Deo loquimur.

θεογονία

as com-

as comminiscetur. Nam iuxta dictum illud propheticum: Si mutabit Aethiops pellem suam, & Pardalis maculas suas, volent & ipsi pie sentire, dediscentes impietatem. Tu vero charissime, librum hunc ubi acceperis, versare in eo solus, & si probaueris recte habere, tum lege & his qui presentes sunt fratribus, ut ipsi quoque super his edocti, & probent in synodo veritatis studium ac sententiae certitudinem, & damnent Christo rebelles Arrianos cum suis inanibus causationibus, quas ob impiam ipsorum haesim inter sese fingere student. Quoniam Deum ac patrem decet gloria, honor & adoratio cum ipsius initium non habente filio ac verbo, vna cum sancto & viuificatore spiritu nunc & in aeterna secula seculorum. Amen.

D. ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRINI viri sanctissimi Confessio, siue Symbolum.

Quicumque vult saluus esse ante omnia opus est ut teneat catholicam fidem. Quam nisi quisque integram inuiolatamque seruauerit absque dubio in eternum peribit. Fides autem catholica haec est, ut unum Deum in Trinitate & Trinitatem in unitate veneremur. Neque confundentes personas, neque substantiam separantes. Alia est enim persona patris, alia filii, alia spiritus sancti. Sed patris & filii & spiritus sancti vna est diuinitas, aequalis gloria, coaeterna maiestas. Qualis pater, talis filius, talis spiritus sanctus. Increatus pater, increatus filius, increatus spiritus sanctus. Immensus pater, immensus filius, immensus spiritus sanctus. Aeternus pater, aeternus filius, aeternus spiritus sanctus. Et tamen non tres aeterni, sed vnus aeternus. Sicut non tres increati nec tres immensi, sed vnus increatus & vnus immensus. Similiter omnipotens pater, omnipotens filius, omnipotens spiritus sanctus. Et tamen non tres omnipotentes, sed vnus omnipotens. Ita deus pater deus filius, deus spiritus sanctus. Et tamen non tres dei, sed vnus est deus. Ita enim pater deus filius, deus spiritus sanctus. Et tamen non tres domini, sed vnus est dominus. Quia sicut sigillatim vnamque personam Deum ac dominum confiteri Christiana veritate compellimur, ita tres deos aut dominos dicere catholica religione prohibemur. Pater a nullo est factus, nec creatus nec genitus. Filius a patre solo est, non factus, nec creatus, sed genitus. Spiritus sanctus a patre & filio, non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens. Vnus ergo pater non tres patres, vnus filius non tres filii, vnus spiritus sanctus non tres spiritus sancti. Et in hac Trinitate nihil prius aut posterius, nihil maius aut minus, sed totae tres personae coaeternae sibi sunt & coaequales. Ita ut per omnia, sicut iam supra dictum est, & vnitas in trinitate, & Trinitas in unitate veneranda sit. Qui vult ergo saluus esse, ita de Trinitate sentiat. Sed necessarium est ad eternam salutem, ut incarnationem quoque domini nostri Iesu Christi fideliter credat. Est ergo fides recta, ut credamus & confiteamur quod dominus noster Iesus Christus Dei filius, deus & homo est. Deus est ex substantia patris ante secula genitus, & homo est ex substantia matris in seculo natus. Perfectus deus perfectus homo, ex anima rationali & humana carne subsistens. Aequalis patri secundum diuinitatem, minor patre secundum deum humanitatem. Qui licet deus sit & homo, non duo tamen, sed vnus est Christus. Vnus autem non conuersione diuinitatis in carnem, sed assumptione humanitatis in Deum. Vnus omnino non confusione substantiae, sed unitate personae. Nam sicut anima rationalis & caro vnus est homo, ita deus & homo vnus est Christus. Qui passus est pro salute nostra, descendit ad inferos, tertia die resurrexit a mortuis, ascendit ad caelos, sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis, in venturus est iudicare viuos & mortuos. Ad cuius aduentum omnes homines resurgere habent cum corporibus suis & reddentur iuxta factis propriis rationem. Et qui bona egerunt ibunt in vitam aeternam, qui vero mala in ignem aeternum. Haec est fides catholica, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, saluus esse non poterit.

EVAGRI

EVAGRII PRESBYTERI AD INNOCENTIVM EPISCOPI IN VITAM BEATI ANTONII ABBATIS & ERMITAE, translationis e Graeco in latinum stylum,

Ratio.

Presbyter Euagrius Innocentio charissimo filio in domino salutem. Ex alia in aliam linguam ad verbum expressa translatio, sensus operitur, et veluti lectum gramen fata stragulat. Dum enim casibus & figuris seruit oratio, quod breui poterat indicari sermone, longo ambitu circumacta vix explicat. Hoc igitur ego vitans, vitam beati Antonii, te petente, ita transposui, ut nihil desit ex sensu, cum aliquid desit ex verbis. Alii syllabas aucupentur & literas, tu quare sententiam.

D. ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRINI in vitam Sanctissimi Antonii monachi, eremitae & abbatis,

Præfatio.

D

Athanasius Episcopus ad peregrinos fratres. Optimum fratres in istis certamen, aut equari Aegypti monachis, aut superare nitentes virtutis instantia. Etenim apud vos iam plurima sunt monasteria: monachorum quoque nomen est celeberrimum & hanc voluntatem iuste quisque mirabitur: orantibusque vobis optatum Deus tribuet effectum. Quoniam igitur exegistis a me, ut vobis scriberem de conuersatione beati Anthonii, volentibus discere quemadmodum coeperit, quidum e fuerit ante sanctum propositum, qualem etiam habuerit terminum vitae, & si vera sunt ea, quae de ipso fama dispersit, ut ad eius aemulationem atque exemplum vos instituere possitis: magna cum laetitia suscepi vestrae charitatis imperium. Etenim mihi ingens lucrum est atque utilitas, hoc ipsum quod recordor Antonii, & vos cum admiratione audientes, scio eius propositum cupere sectari: perfecta est siquidem ad virtutem via, Antonium scire quid fuerit. Ergo ut breuiter dicam, ex omnibus quae de eo referentium sermo iactauit, credite & minima vos existimate audisse de maximis, quia non ambigo nec eos omnia potuisse cognoscere, cum & ego rogatus a vobis, quantacumque per epistolam significa uero, non aequalia sim eius meritis narraturus. Sed & vos omnes hinc nauigantes studiosè percontamini, quo singulis, quae norunt referentibus, congrua dignaque tantinominis elatio compleatur. Disponebam itaque post lectionem literarum uestrarum aliquos ad me monachos inuitare, & maxime eos qui crebro ad eum ire consueuerant: ut plenius aliquid addiscens, munera vobis maiora transmitterem. Sed quoniam & nauigationis tempora labebantur, & literarum portitor vehementissime festinabat, ideo ea quae & ipse noueram, frequenter enim eum uisitaui, & quae ab eo didici qui ad praebendam etiam aquam non paululum temporis cum eo feci, dilectioni uestrae indicare prope-raui, utrobique curam veritatis habens, ut neque plus aliquis audiens, miraculorum conuersionem non credat, nec rursus meritis eius inferiora cognoscens non putet dignum esse miraculo

pro tanti nominis viro.

Ee SAN-

SANCTISSIMI ANTONII MONACHI EREMITAE ET

abbatis vita, a D. Athanasio Archiepiscopo Alexandria-
no graece conscripta, & ab Euagrio presby-
tero in latinum styllum
translata.

ANTONIUS nobilibus religiosisque paren-
tibus natus, in Aegypto oriundus fuit, tanta
suorum nutritus cura, ut nihil aliud praeter
parentes dominumque cognosceret. Et cum iam
puer esset, non se literis erudiri, non ineptis
infantiū iungi passus est fabulis; sed Dei de-
siderio flagrans, secundum quod scriptum
est Innocenter habitabat domi. Ad Eccle-
siam quoque cum parentibus saepe coueni-
ens, nec infantum lasciuas, nec puerorum
negligentiam sectabatur, sed tantum ea quae
legebantur auscultans, utilitatem praecpto-
rum vitae institutione seruabat, non suis, ut

solet illa aetas, pro varijs & delicatis cibis vnquam taedio fuit, non escae molli-
oris blandimenta sectatus est, his solum quae dabantur contentus, nihil amplius
requisiuit. Post mortem autem parentum, annorum circiter decem & octo seu
viginti cum sorore admodum paruula derelictus, & domus & sororis honesta
curam gerebat. Necdum verò sex fluxerant menses, quibus ad Ecclesiam (ut so-
lebat) accurrens, recordabatur quomodo & apostoli, omnibus spretis, secuti fu-
issent saluatorem; & multi, ut legitur in actis apostolorum, facultatibus suis ven-
ditis, precia ad pedes eorum detulissent egentibus partienda, quae uel quan-
ta spes ipsius reposita esset in caelis. Talia secum uolens intrauit Ecclesiam, &
accidit ut tunc euangelium legeretur in quo dominus dicit ad diuitem: Si vis
perfectus esse, Vade, & vende omnia tua quaecunque habes & da pauperibus,
& ueni, sequere me, & habebis thesaurum in caelo. Quo audito quasi diuinitus
huiusmodi ante memoriam concepisset, & ueluti propter se haec esset scriptura
recitata, ad se dominicum traxit imperium, statimque regressus, possessiones quas
habebat vendidit. Erant autem ei trecentae palmae uberes & ualde optimae, quas
vicinis largitus est; ne in aliquo aut sibi aut sorori molestia gigneretur. Caetera
verò, quae in mobilibus possidebat uniuersa vendidit; & aggregato non exiguo
precio, indigentibus dedit, paucis tamen ob sororem reseruatis, quae & sexu &
aetate uidebatur infirmior. Rursus autem Ecclesiam ingressus, cum audisset do-
minum in euangelio dicentem: Nolite cogitare de crastino, reliquam quoque
portionem pauperibus distribuit, neque se uersari passus est domi. Sed sorore
fidelibus ac notis uirginibus commendata, ut earum nutrireretur exemplo, ipse
sua omnibus seculi uinculis liber, asperum atque arduum arripuit institutum.
Necdum autem tam crebra erant in Aegypto monasteria; neque omnino quis-
quam auiam solitudinem nouerat; sed quicumque in CHRISTI seruitute si-
bimet ipsi prodesse cupiebat, non longe à sua uillula separatus instituebatur.
Erat

C Erat igitur in agello vicino senex quidam vitam solitariam à prima sectatus
aetate. Hunc Antonius cum uidisset æmulatus est ad bonum. Et primò quidē
incipiens etiam ipse, in locis paululum à uilla remotioribus manebat; exinde
autem si quem vigilantem in hoc studio compererat, procedens, quærebat ut
apis prudentissima; nec ad habitaculum suum ante remeabat, nisi eius quem cu-
piebat, frueretur aspectibus; & sic tanquam munere mellis accepto, abibat ad
sua. Tali ibidem institutus exordio cum per dies singulos ita animum robora-
ret, ut nec opum paternarum, nec suorum meminisset affinium, omne etiam de-
siderium & sollicitudinem erga id quod coeperat, exercebat; operabatur mani-
bus suis, sciens scriptum esse: Qui non operatur non manducet. Mercedem fa-
nè operis sui, precio panis excepto, egentibus largiebatur. Orabat frequenter
quippe qui didicerat, quod oporteret sine intermissione dominum orare. Au-
ditioni etiam scripturarum ita studium commodabat, ut nihil ex eius animo la-
beretur; sed uniuersa domini praecpta custodiens, memoriam pro libris habe-
ret. Sic suam vitam instituens ab uniuersis fratribus puro diligebatur affectus
& omnibus ad quos studio discendi pergebat obediens, proprias singulorum
gratias hauriebat. Huius continentiam, iucunditatem illius sectabatur; istius
lenitatem, illius uigilantiam, alterius legendi æmulabatur industriam; istum ie-
iunantem, illum humi quiescentem mirabatur, alterius patientiam, alterius man-
suetudinem praedicabat. Omnium quoque uicariam erga se retinens charita-
tem, atque uniuersis uirtutum partibus irrigatus, ad sedem propriam regredie-
batur. Ibi secum uniuersa pertractans, omnium in se bona nitentur exprime-
re. Neque uerò aduersum coeuos aliquando mouebatur, sed ea tantummodo
flamma egregio uiro crescebat in pectore, ne secundus cuiquam in praedictis o-
peribus inueniretur. Et hoc ita faciebat, ut cum omnes gloria anteiret, omni-
bus tamen charus esset. Nam & vicini & monachi, ad quos saepe ueniebat, An-
tonium uidentes, deicolam nuncupabant; indultisque naturae uocabulis, quidam
ut filium, alij ut patrem diligebant. Dum haec gereret Antonius, quibus omni-
um in se prouocaret affectum, inimicus nominis Christiani diabolus, impatien-
ter ferens tantas in adulescente uirtutes, ueteranis eum aggressus est fraudibus.
Et primò quidem tentans, si quo modo posset ab arrepto eum instituto retra-
here, immittebat ei memoriam possessionum, sororis defensionem, generis no-
bilitatem, amorem rerum, fluxam seculi gloriam, escae uariam delectationem,
& reliqua uitae remissioris blandimenta, postremò uirtutis arduum finem, &
maximum perueniendi laborem, nec non & corporis fragilitatem suggerebat,
& aetatis spacia proluxa, prorsus maximae cogitationum caliginem suscitabat,
uolens eum à recto proposito reuocare. Postquam autem diabolus orationi-
bus eius ad Deum per passionis fidem se intellexit elidi, consueta aduersum o-
mnes adulescentes arma arripens, nocturnis eum inquietabat illecebris. Et
primò noctibus infesta multitudine & horribili metu sonitus eum exagita-
re conabatur. Per dies etiam tam apertis in eum telis irruerat, ut nullus ambi-
geret, quin Antonius contra diabolum dimicaret. Nam & ille cogitationes for-
didas conabatur inserere; & hic eas oratu submouebat assiduo. Ille titillabat
sensus naturalis carnis ardore; hic fide, uigilijs & ieiunijs corpus omne uallabat.
Ille per noctes in pulchrae mulieris uertebatur ornatum, nulla omittens figmen-
ta lasciuiae; hic uitricis gehennae flammam & dolorem uermium recordans, in-
gestae sibi libidini opponerebat, ille lubricum adolescentiae iter & ad ruinam faci-
le proponebat, hic aeterna futuri iudicij tormenta considerans, illae animae
puritatem per tementa seruabat. Ista autem omnia ad confusionem diaboli fie-
bant; Qui enim similem se Deo fieri posse existimabat, nunc ab adulescente, ut
Et ij miser-

miserrimus deludebatur: & qui contra carnem & sanguinem sauebat, ab homine qui carnem portabat elusus est. Adiuuabat enim seruum suum dominus, qui nostri gratia carnem suscipiens, victoriam corpori contra diabolum largitus est: vt singulis ita certantibus, apostolicum liceret proferre sermonem; non autem ego sed gratia Dei quae mecum est. Postremo cum nec hoc argumento destruere posset Antonium draco deterrimus, & videret se semper ab eius cogitationibus repelli, secundum quod scriptum est: Stridens dentibus & ululans, qualis est merito, talis apparebat & vultu; puer horridus atque niger, ad eius se genua prouoluens, humana voce flebat, dicens: Multos seduxi, plurimos decepi: nuncautem vt à cæteris sanctis, ita & tuo sum labore superatus. Quem cum interrogaret Antonius quisnam esset qui talia loqueretur, ait: Ego sum fornicationis amicus, ego multimoda aduersum omnes adolescentes turpitudinis arma suscepisti: & spiritus fornicationis vocor. Quantos pudicè vivere disponentes, sefellit: quot tenuiter incipientes, ad sordes pristinas redire persuasi. Ego sum propter quem propheta lapsos increpat, dicens: Spiritus fornicationis seducti estis: & reuera per me illi fuerant supplantati. Ego sum qui teipsum sæpe tentavi, & semper repulsus sum. Cum hoc CHRISTI miles audisset, gratias agens Deo, & largiore aduersus inimicum confortatus audacia, ait: Multum ergo despicabilis multumque contemptibilis es: nam & obscuritas tua & ætas, infirmarum signa sunt rerum. Nulla mihi iam de te cura est. Dominus mihi adiutor est, & ego exultabo super inimicos meos. Et statim ad vocem cantantis phantasma, quod videbatur, euanuit. Hæc autem Antonij contra diabolum fuit prima victoria, imò virtus in Antonio saluatoris: qui peccatum in carne condemnauit, vt iustificatio legis in nobis compleretur, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Sed neque Antonio securitatem dedit hic vnus triumphus, nec diabolo semel fractæ defecere vires. Nam & iste vt leo rugiens quærebat aditum, per quem posset erumpere; & ille scripturarum doctus eloquio, non ignorabat multas esse dæmonum captiones. Propter quod solerti propositum labore seruabat, considerans quia posset Satanæ in carnis colluctatione superatus nouarum aduersus se artium machinas acrius commouere. Idcirco magis ac magis subiugabat corpus suum, ne victor aliorum, in alijs vinceretur. Disponens igitur duriori se vitæ lege constringere, cum omnes infatigabilem adolescentis mirarentur instantiam, sanctum toleranter ferebat laborem, & voluntariæ seruitutis longum in Dei opere studium consuetudine in naturam vertebat. Inediæ autem & vigiliarum instantum patiens erat, vt credulitatem viribus vinceret. Pernoctabat in oratione sæpissimè, edebat semel in die post solis occasum, nonnunquam biduo triduoque sic permanens, quarta demum die reficiebatur. Sumebat verò panem & sal, potumque aquæ perparum. De carnibus verò & vino tacere melius puto quàm quicquam dicere: quoniam nec apud plurimos quidem monachorum, istiusmodi esca in vsu habeantur. Quietem autem membra concedens iunco contexto atque cilicio utebatur. Nonnunquam etiam super nudam humum iacebat, vnguenta penitus repudians. Dicebat enim minimè posse ventium, & precipue iuuenum corpora roborari, si olei essent lenitate mollita: oportere verò asperos carni labores imperare, secundum Apostoli præceptum, dicens: Quando infirmior, tunc fortior sum & potens. Asserebatque sensum sic animi posse reuiuiscere, si corporis fuisset impetus fatigatus. Vnde nec temporum longitudine laborum merita pensabat, sed amore & famulatu spontaneo semper tantquam in principijs constitutus, ad profectum diuini metus desiderium concitabat. Nouisq; cupiens augeri præterita, supramemorati doctoris sermonum

recor-

recordabatur, qui ait: Præterita obliuiscens, & in futurum conualescens. Meminerat quoque Heliae prophetae dicentis: Viuit dominus cui adsto hodie ante ipsum: & differebat, cur hodie esset appositum, quia non computabat Helias præteritum tempus, sed tanquam quotidie in certamine constitutus, talem se præbere cupiebat, qualem sciebat dignum Dei esse conspectibus, purum corde, & paratum obedire voluntati eius. Igitur sanctus Antonius secum reputans, oportere Dei famulum ex instituto magni Heliae exemplum capere, et ad illud speculum vitam suam debere componere ad sepulchra non longè à villa constituta secessit, vnde cognitis mandans, vt statutis diebus sibi alimenta deferret. Et cum in vna memoria supradictus frater eum clausisset, solus ibidem morabatur. Metuens ergo diabolum, ne accessu temporis eremum quoque habitari faceret, ita eum aggregatis satellitibus suis, varia cæde lacerauit, vt doloris magnitudo & motum auerteret & vocem. Nam & ipse postea referebat, vulnera fuisse tam graua, vt vniuersa hominum tormenta superarent: sed Dei prouidentia, quæ nunquam in se sperantibus deest, conseruauit eum. Alio die is, quem supradiximus, frater aduenit, cibos deferens assuetos atque eum iacentem in terra semimortuum, fractis foribus inuenit. Quem impositum humeris ad villulæ domicilium reportauit. Quo audito ingens vicinorum atque affinium multitudo concurrens, tristi in medio positi funeri, debitum reddebat officium. Et iam media noctis parte transgressa, grauis peruigiles omnium oculos vicerat sopor. Antonius anima paululum redeunte, suspirans eleuauit caput: cæteris verò alta quiete prostratis, eum à quo delatus fuerat, vigilare conspexit: eumque nutu aduocans, obsecrauit, vt nullo penitus excitato, ad pristinum se referret habitaculum. Relatus ergo, iuxta consuetudinem solus iterum permanebat: & stare quidem propter recentes plagas non poterat, orans verò prostratus, post orationem clara voce dicebat: Ecce ego hic sum Antonius, non fugio vestra certamina: etiam si maiora faciatis, nullus me separabit à charitate Christi. Psallebatque dicens: Si consistent aduersum me castra, non timebit cor meum. Talia eo dicente, honorum hostis diabolus, admiratus quod post tot verbera fuisset ausus reuerti, congregatis canibus suis, & proprio furore se lanians: Videtis ait, quia nec spiritu fornicationis, nec corporis doloribus superatus, insuper audacter lacessit nos: Omnia arma corripite acrius nobis impugnandus est. Sentiat, sentiat: debet scire quos prouocet. Dixit, & ad hortantis vocem audientium turba consensit, quia innumeras diabolus habet artes nocendi. Sonitus igitur repentinus increpuit, ita vt loco funditus agitato, & parietibus patefactis, multifaria dæmonum exinde turba se effunderet, nam & bestiarum & serpentium formas induentes, omnem protinus locum replevere phantasias leonum, taurorum, luporum, aspidum, serpentium, scorpionum, nec non & pardorum atque vrsium. Et hæc singula secundum suam fremebant naturam. Rugiebat Leo, occidere volens: taurus mugitu & cornibus minabatur, serpens sibilo personabat: Luporum impetus inhiabat: pardus discolor à tergo autoris sui calliditates varias indicabat. Truces omnium vultus, & vocis horridæ dirus auditus. Antonius flagellatus atque confossus, sentiebat quidem asperiores corporis dolores, sed imperterritus durabat mente peruigili. Et licet gemitum vulnera carnis exprimerent, sensu tamen idem permanens quasi de inimicis luderet loquebatur: Si virium aliquid haberetis, sufficeret vnus ad prælium: sed quoniam domino vos eneruante frangimini, multitudine tentatis inferre terrores, cum hoc ipsum infirmitatis indicium sit, quod irrationabilium induitis formas bestiarum. Rursumque confidens, aiebat: Si quid valetis, si vobis in me potesta-

Ee iij tem

tem dominus dedit, ecce preſto ſum: deuorare conſeſſum. Si verò non poteſtis, A
 cur fruſtrantimini? Signum enim crucis & fides ad dominum, inexpugna-
 bilis nobis murus eſt. Multa contra ſanctum Antonium minantes, fremebant
 dentibus ſuis, quòd nullus eorum tentamenta ſequeretur effectus, ſed maximè
 e contrario gigneretur illuſio. Non oblitus leſus colluctationes ſerui ſui, ei-
 dem protector factus eſt. Denique cum eleuaret oculos, vidit deſuper cul-
 men aperiri, & deductis tenebris, radium ad ſe lucis influere. Poſt cuius ſplen-
 doris aduentum nec dæmonum aliquis apparuit & corporis dolor extemplo
 deletus eſt. Aedificium quoque quod paulo ante diſſolutum fuerat, inſtaura-
 tum eſt. Ilcò præſentiam intellexit domini Antonius, & ex intimo pectore
 trahens longa ſuſpiria, ad viſionem, quæ ei apparuerat, loquebatur dicens: Vbi
 eras bone leſur: ubi eras? Quare non à principio adſuiſti, vt ſanares vulnera
 mea: Et vox ad eum facta eſt, dicens: Antoni, hic eram, ſed expectabam videre
 certamen tuum. Nunc autem quia dimicando viriliter non ceſſiſti, ſemper au-
 xiliabor tibi, & faciam te in omni orbe nominari. His auditis exurgens, in-
 tantum roboratus orabat vt intelligeret ſe plus recepſiſſe tunc virium, quam
 ante perdiderat. Erat autem Antonius annos natus triginta quinque. Exin-
 de cum voluntati promptæ merita religioſa ſucceſſerent, vadens ad ſupradi-
 ctum ſenem, precabatur vt in deſertum pariter abirent. Cauſante illo ſenile æ-
 uum & rei nouitatem, ſolus contendit ad montem, & eremi adhuc monachis
 ignotæ vitæ, rupto metu, viam conatus eſt pandere. Sed nec tunc ceſſauit in-
 fatigabilis aduerſarius: nam impedire eius proſiſſum volens, argenteum diſ-
 cum in itinere proiecit: quo viſo Antonius callidi artificis agnouit aſtutiam,
 ſtansq; intrepidus, & diſcum toruis intuens oculis, doli autorem in phantaſma-
 te obiurgabat argenti, talia ſecum reputans: Vnde hic in deſerto diſcus: aui-
 um hoc iter eſt, nulla ſunt veſtigia commeantium, lapſus de ſarcina, præ ma-
 gnitudine latere nō potuit: ſed & qui perdiderat reuerſus, ob ſolitudinem loco-
 rum, inueniſſet proſecto quod ruerat. Hoc artificium diabole tuum eſt: non
 impedies voluntatem meam, argentum tuum tecum ſit in perditionem. Hæc
 illo dicente, diſcus vt fumus à facie eius euauit. Dehinc non vt ante in phan-
 taſmate, ſed ingentem auri maſſam in itinere conſpexit. Verùm hanc vt
 diabolus ſimulauerit, an ad Antonium comprobandum, quia nec veris opibus
 in eſcarietur, virtus cœleſtis oſtenderit, ignoratur: hoc tamen agnouimus, quia
 quod viſum eſt, aurum fuit. At ille de magnitudine admiratus radiantis me-
 talli, rapido curſu, quaſi quoddam vitæ incendium, ad montem vſque perre-
 xit, ibiq; flumine tranſuadato, inuenit caſtellum deſertum, plenum (ob tempus
 & ſolitudinem) venenatorum animalium, in quo ſe conſtituens nouus hoſpes
 habitauit. Statim ad eius aduentum ingens turba ſerpētium, quaſi perſecutorē
 paſſa profugit. At ille obſtructo lapidibus introitu, panes menſium ſex, vt The-
 bæis mos eſt, ſecum recondens: nam crebrò per annum incorrupti durare ſo-
 lent: nec non & exiguum habens aquæ, ſolitariuſque perdurabat, nuſquam inde
 procedens, nunquam aliquem ſuſcipiens, intantū vt cum bis in anno per tectū
 deſuper panes acciperet, nullum cū deſerētibus haberet alloquiū. Multis igitur
 vidēdi eum deſiderio et ſtudio requirēdi, ante oſtiū eius pernoctantibus, audie-
 bantur vt vulgi voces aduerſum Antoniuſque dicentium: Quid te noſtris
 ingeris habitaculis: qd tibi & deſerto: Abſcede à ſinibus alienis nō potes hic ha-
 bitare nō noſtras inſidias ſuſtinere. Et primo quidē qui foris erant, exiſtimabāt
 aliq; homines ſcalis poſitis introiſſe, ibiq; contendere. Poſtq; autē p̄ cauernā intro-
 ſpicientes, nullū viderunt, dæmones intellexerūt contra eū cōtendere: & nimio
 metu

C metu perterriti, Antonij auxilium flagitabant. At ille oſtio propinquas ad conſo-
 landos fratres, ne timerent, atq; vt inde recederent precabatur, trepidantibusq; aſſe-
 rebat à dæmonibus incuti metum, ſignate vos inquiens, & abite ſecuri, ipſosque
 ſemetipſos ſinite deludere. Itaq; illis reuertentibus, hic remanebat illeſus, nec vn-
 quam in certamine laſſabatur. Accedentium autem augmētum proſectum vel
 debilitas repugnantium, maximum eius contentioni leuamen addiderant, tum
 eius animo conſtantiam ſuggerebāt. Rurſuſq; ad eremum venientibus turbis,
 quidam mortuum eum ſe exiſtimauerant reſerturos: ille p̄ſallebat intrinſecus:
 Exurgat Deus & diſſipentur inimici eius, & fugiant qui oderunt eum à facie e-
 ius, ſicut deficit fumus, deficient vt liqueſcit cera à facie ignis, ita pereant peccato-
 res à facie Dei. Et iterum: Omnes gentes circundederunt me, & in nomine domi-
 ni vindicaui in eis. Sic Antonius annis viginti ſolitariè tranſactis, atq; ab homi-
 num ſegregatus conſpectibus, perdurauit. Cum ergo multorum & proſiſſum
 imitari cupientium, & notorum multitudo ad eum concurreret, nec non & pati-
 entium infinita ſe caterua conglomeraret, tandem penè iam per vim foribus e-
 uulſis, quaſi ex aliquo cœleſti aditu conſecratus apparuit. Obſtupuerunt vniverſi
 & oris gratiam, & corporis dignitatem, quod nec per inquietem intumuerat,
 nec ieiunij dæmonumque certamine faciem eius pallor obſederat: ſed e contra-
 rio, quaſi nihil temporis egiſſet, antiquus membrorum decor perſeuerauit. Por-
 ro quanta miracula, quæ in illo animi puritas fuit: Nunquam hilaritate nimia re-
 ſolutus in riſum eſt, nunquam recordatione peccati triſtitia ora contraxit nō ma-
 gnis ſtupentium ſe elatus eſt laudibus. Nihil in illo indecens ſolitudo, nihil aſpe-
 rum quotidiana cum hoſtibus bella contulerant: ſed temperata mens æquali ad
 cuncta ferebatur examine. Plurimos igitur ab immundis ſpiritibus & infirmi-
 tatibus varijs Dei gratia per Antonium liberauit. Sermo eius ſale conditus con-
 ſolabatur mœſtos, docebat inſcios, concordabatq; ante oculos bonorum magnitu-
 dinem futurorum, & Dei clementiam, & beneficia retexebat indulta, quod pro
 proprio filio ſuo non pepercerit Deus, ſed pro noſtra omnium ſalute eum tradide-
 rit. Nec mora plura audientium corda ad humanarum rerum contemptum hæc
 eius ſuaſit oratio, & habitandæ eremi iſtud eius exordium fuit. Quid ſanè &
 Arſenoitarum oppido geſtum ſit, non tranſibo ſilentio. Nam quum fratres vel-
 lent inuiſere, & riuum fluminis Nilī, qui crocodilis & multis eiſdem flumi-
 nis beſtjjs plenus erat, tranſuadare eſſet neceſſe: tam cum comitibus ſuis tranſi-
 uit illæſus, quam inde redibat incolumis. Rurſuſq; in priſtinis laboribus perſe-
 uerans, multos magiſterio ſuo fratres confirmauit, ita vt breui tempore pluri-
 ma fierent monaſteria. Nouos antiquoſque monachos pro ætate vel tempore pa-
 terno moderabatur affectu.

SANCTISSIMI ANTONII ABBA

tis, exhortatio ad fratres
 ſuos.

Q VADAM autem die quum ſanctus Antonius congregatis fra-
 tribus rogaretur, vt eis inſtitutoria largiretur præcepta cum prophe-
 tica fiducia exaltans vocem aiebat: Ad omnem quidem mandato-
 rum diſciplinam ſcripturas poſſe ſufficere, ſed & hoc optimum fo-
 re, ſi

re, si mutuis seinuicem fratres sermonibus consolentur. Et vos ergo, inquit, vt **A** patri referte quæ nostis; & ego quæ per longam ætatem consequutus sum, quasi filijs indicabo. Hoc sit autem primum, cunctis in commune mandatum, nullum in arrepti propositi vigore lassescere, sed quasi incipientem augere semper debere quod cœperit, præsertim quum humanæ vitæ spacia æternitati comparata, breuissima sint ac parua. Ita exorsus paululum siluit, & admiratus nimiam Dei largitatem, rursus adiecit, dicens: In præsentī hac vita æqualia sunt pro rerum commutatione commerta, nec maiora recipit ab emente qui vendit. Promissio autem vitæ sempiternæ vili precio comparatur. Scriptum est enim: *Diēs vitæ nostræ septuaginta anni; si autem in potentatibus, octoginta anni; quicquid reliquum est, labor & dolor est.* Quando ergo octoginta aut centum, aut multos annos laborantes in Dei opere vixerimus, non pari tempore regnaturi sumus in futuro: sed pro annis prædictis omnium nobis seculorum regna tribuentur. Non terram hæreditabimus, sed cælum: corpus quoque corruptum relinquentes, id ipsum cum incorruptione recipiemus. Ergo filioli non vos aut tædium defatiget, aut vanæ gloriæ delectet ambitio. Non sunt enim condignæ passiones huius temporis, ad superuenturam gloriam quæ reuelabitur in nobis. Nemo quum aspexerit mundum, reliquisse se arbitretur ingentia, quia omnis terra ad infinitatem comparata cœlorum, breuis ac parua est. Si ergo nec vniuerso orbi renunciantes, dignum aliquid habitaculis possumus compensare cœlestibus, se vnusquisque desideret, & statim intelliget, paruis thesauris & parietibus vel modica auri portione contempta, nec gloriari se debere quasi magna dimiserit, nec tædere, quasi parua sit recepturus. Vt enim contemnit aliquis vnā æream dragmam ad dragmas centum aureas conquirendas: ita etiam qui totius orbis dominium dereliquit, centuplum de melioribus præmijs in sublimi sede recipiet. Ad summum illud perspicere debemus, quod & **B** si nostras velimus retentare diuitias, quum lege mortis ab ipsis diuellamur inuiti, vt in libro Ecclesiastes scriptum est: *Quia nescit homo quid sit post eum in labore suo, Cur ergo non facimus de necessitate virtutem? Cur non ad lucranda regna cœlestia vltro relinquimus, quod lucis istius sine perdendum est? Nihil eorum curæ sit Christianis, quæ secum auferre non possunt, illud potius dedemus expetere quod nos ducat ad cœlum, sapientiam, scilicet castitatem, iustitiam, virtutem, sensum peruisilem, pauperum curam, fidem in Christo robustam, animum iræ victorem, hospitalitatem. Hæc sectantes, mansionem nobis in terra quietorum, secundum Euangelium, præbarabimus. Consideremus domini esse nos famulos, seruitutem debere ei à quo creati sumus. Vt enim seruus præteriti gratia famulatus, præsens aut futurum, non contemnit imperium, nec audet asserere, quod ex labore transacto instantis operis habere debeat libertatem, sed iugi studio (vt in Euangelio scriptum est) eandem semper exhibet seruitutem, vt & domino placere possit, ne merum lucretur & verberas: sic & nos diuinis congruit parere præceptis, scientes quod æquus ille retributor, in quo quemque inuenerit, in eo sit iudicaturus, quod prophetica per Ezechielem voce testatur. Nam & infelix ludas propter vnus noctis impietatem omni præteriti temporis labore priuatus est. Idcirco tenendus est continuus instituti rigor, habentibus Deum auxiliatorem, sicut scriptum est: *Quia omni proponenti bonum Deus cooperatur.* Ad inertiam autem calcandam, Apostoli præcepta replicemus, quibus se mori quotidie testabatur, similiter & nos humanæ conditionis vitam ancipitem retrahentes, non peccabimus: quum enim excitati à somno, ad vesperam nos peruenire dubitemus, & quieti corpora conce-*

C concedentes, de lucis non confidamus aduentu, & vbique naturæ ac vitæ incertæ memores, Dei nos intelligamus prouidentia gubernari. Hoc modo non delinquemus, aut aliqua fragili cupiditate raptabimur: sed nec irascemur quidem aduersus aliquem, nec terrenos congregare thesauros ambiemus: quin potius metu quotidiani recessus, & seiungendi corporis iugi meditatione, omnia caduca calcabimus. Cessabit mulierum amor, libidinis extinguetur incendium, inuicem nobis debita nostra donabimus, ante oculos semper habentes vltimæ retributionis aduentum: quia maior formido iudicij & pœnarum timor horridus simul & lubricæ carnis incentiua dissoluit, & ruentem animam quasi ex aliqua rupe sustentat. Ideoque præcor, vt ad finem propositi omni labore tendamus. Nemo post tergum respiciens Loth imitetur uxorem, præsertim quum dominus dixerit, nullum ponentem manum super aratrum & respicientem retrorsum, dignum esse regno cœlorum. Respiciere autem retrorsum nihil aliud est, quàm in eo pœnitere quod cœperis, & mundanis rursus desiderijs obligari. Nolite quæso virtutis tanquam impossibile nomen pauere, nec peregrinum vobis aut procul positum videatur hoc studium quod ex nostro, Dei gratia præcedente, pendet arbitrio, huius operis homini inserta natura est, & eiusmodi res est, quæ nostram tantummodo expectat voluntatem. Græci studia transmarina sectentur, & in alieno orbe constitutos, inanium literarum quærant magistros: nobis verò nulla proficiscendi, nulla transfretandi fluctus necessitas imminet: in omni sede terrarum, constituta sunt regna cœlorum. Vnde dominus in Euangelio ait: *Regnum Dei intra vos est: Virtus quæ in nobis est, mentem tantum requirit humanam.*

D Cui enim dubium est, quia naturalis animæ puritas, si nulla fuerit extrinsecus, sorde polluta, fons fit & origo omnium virtutum? Bonam necesse est esse eam, quam creauit bonus creator. Quod si fortè cunctabimur, audiamus lesum filium Nauæ populo dicentem: *Rectum facite cor vestrum ad dominum Deum Israel.* Nec Ioannes dissonam tulit de virtute sententiam, prædicans: *Rectas facite semitas eius.* Siquidem hoc est, rectam esse animam, quum eius principalis integritas nulla vitiorum labe macculatur, si naturam mutauerit, peruersa tunc dicitur, si conditio seruetur, virtus est. Animam nostram commendauit nobis Deus: seruemus depositum quale accepimus. Nemo causari potest extrinsecus situm quod in se nascitur: facturam suam, qui fecit, agnoscat opus suum inueniat vt creauit. Sufficit nobis naturalis ornatus: ne deturpes homo quod tibi largitio diuina concessit, operam Dei immutare velle, polluere est. Illud etiam solcite prouidere debemus, vt tyrannicam iræ superemus insaniam, quia scriptum est: *Iracundia viri iustitiam Dei non operatur.* Et iterum: *Desiderium concupiscens parit peccatum, quo perfecto mors gignitur.* Diuinæ vocis præceptum est, vt iugi custodia tueamur animam nostram, quia exercitatos ad supplantandum habemus inimicos dæmones. sc. cōtra quos nobis secundum Apostolicā contestationē, pugna sine intermissione est. Ait em̄: *Non est nobis colluctatio aduersus carnē & sanguinē, sed aduersus principatus & potestates huius mundi, aduersus spiritalia nequitiae in cœlestibus.* Ingens eorū turba istum peruolat aerem, non procul à nobis hostiū caterua discurret. Et diuersitatem quidē eorū non est meæ paruitatis exponere, sed hæc maioribus cōcedo rationē. Quod autē in prōptu est, et ignorare nō expedit, dolos. sc. eorū aduersum nos cōpositos breuiter indicabo. Hoc primū debemus mētibus affigere, nihil Deum fecisse quod malum est, nec ab eius institutione dæmonum cepisse principias: peruersitas ista non est naturæ, sed voluntatis est vitium. Boni etenim, vt pote à Deo conditi, ex proprio mentis arbitrio, ad terras ruere de cœlis, ibique in cœ-

ni sordibus volutati, gentilitatis impias constituere culturas, & nunc de nobis A torquentur inuidia, atque vniuersa mala commouere non cessant, ne pristinis eorum sedibus succedamus. Diuersa autem eorum, & partita nequitia est. Quidam enim ad summum nocendi verticem peruenerunt, alij ex comparatione peiorum videntur esse leuiore, atque omnes pro possibilitate virium diuersa contra singulas causas sumpserunt certamina. Idcirco necessarium est donum spirituum discernendorum a domino petere, vt possimus tam fraudes eorum quam studia prauidentis, aduersum disparem pugnam, vnum dominice crucis eleuare vexillum. Hoc munere Paulus accepto docebat, dicens: Non enim eius ignoramus astutias. Ad cuius exemplum etiam nos oportet ex his quae passi sumus, mutuis nos inuicem instruere sermonibus. Hostile illis contra omnes Christianos, maxime vero contra monachos & virgines Christi odium est. Eorum semitis laqueos tendunt, eorum mentes impijs atque obscenis cogitationibus nituntur euertere: sed nihil vobis in hoc terroris incutiant. Fidelium enim orationibus atque ieiunijs ad dominum statim currunt: nec tamen si paululum cessauerint, prorsus plenam putetis esse victoriam. Solent saucij grauius assurgere & mutata arte pugnandi, quum cogitatione nihil egerint, pauoribus terrent, assumptis nunc mulierum, nunc bestiarum, nunc serpentium formas, nec non & ingentia quaedam corpora, & vsque ad tectum domus porrectum caput, infinitas species & militum cateruas. Quae omnia ad primum quoque crucis signum euanescent. His quoque agnitis fallaciarum modis incipiunt praesagire, & futurorum dierum euentus velle praedicere. Cumque & in his contempti fuerint ipsum iam suae nequitiae principem, ac totius mali summitatem ad subsidium sui certaminis vocant. Crebro denique Antonius talem a se visum diabolum afferebat, qualem & beatus Iob domino reuelante, cognouerat. Oculi eius ac si species Luciferi, ex ore eius procedunt lampades incensae. Crines B quoque incendijs sparguntur, & ex naribus eius fumus egreditur, quasi fornacis aestuantis ardore carbonum. Halitus eius vt pruna, flamma vero ex ore eius glomeratur. Cum huiusmodi terroribus visus est princeps daemonum, inquit Antonius, & ingentia saepe, vt dixi, promittens impietatis suae definit lingua magniloqua, de qua dominus triumphauit, ad Iob dicens: Arbitratur enim ferrum vt paleas, amentum vt lignum putridum, maria vt sata erasa, tartara profunda tanquam captiua aestimabit, abyssum vt deambulatorium. Per prophetam quoque increpat, dicens: Persequens comprehendam & omnem orbem terrarum manu mea vt nidum tenebo, & vt ova derelicta auferam. Sic iniquus funereas euomens voces, bene uiuentium aliquos frequenter illaqueat, sed nos nec eius pollicitationibus credere, nec minas formidare debemus: fallit enim, nihilque verum semper promittit. Nam si non mendacia cuncta loqueretur, quomodo talia & tam infinita promittens hamo crucis, vt draco aduncatus a domino est, & capistro ligatus vt iumentum, & quasi mancipium fugitiuum vincus circumlo & armilla labia perforatus, nullum omnino fidelium deuorare permittitur? Nunc miserabilis vt passer, ad ludendum irretitus a Christo est, calcaneo Christianorum substratus gemit. Ille qui vniuersa maria a se deleta plaudebat, ille qui orbem terrarum manu sua teneri pollicebatur, ecce a nobis vincitur, ecce me aduersum se prohibere non potest disputantem. Contemnenda est filiolii penitus cum inanibus verbis superba iactantia: fulgor ille qui lucere se simulat, non veri splendor est luminis: sed quibus arsurus est, indicat flammam. Nam dicto citius recedens, suarum secum refert simulacra poenarum.

Solent etiam cum modulatione nonnunquam apparentes, psallere. Proh nefas, ad haec & impuro ore sacra scripturarum eloquia meditantur. Frequenter enim

C enim legentibus nobis, quasi echo ad extrema verba respondent. Dormientes quoque excitant ad orandum, vt totius noctis somnum eripiant, plerosque etiam, dum se in monachorum nobilium habitu transferunt, monachos coercent, & pristina, quibus conscijs sunt, peccata imputant: sed spernendae sunt eorum increpationes & admonitiones ieiunandi, vigiliarum quoque fraudulenta suggestio. Ob id enim familiares nobis species adsumunt, vt affinitate virtutum nocentes, facilius virus interserant, & innocentes quosque per speciem honestatis elidant. Impossibile postea durumque hoc studium praedicantes, vt dum onerosum esse euidetur quod coeptum est, ex desperatione tedium, & ex tedium succedat ignauia. Idcirco Propheta missus a domino luctuosa denuncians, sublimi voce dicebat: Vae, qui potat proximum suum subuersione turbida. Huiusmodi enim venisset dominus ad terras & vera de eo daemones praedicerent, (Verè enim dicebant: Tu es Christus filius Dei viui) vociferantium ora clauderat, qui vincas hominum linguas soluebat, ne cum praeconio veri peruersitatis venena miscerent, & vt nos eius exemplo, etiam si profutura suaderent, in nullo his commodaremus assensum: quia profecto non congruit nos post libertatem a domino concessam, & scripturarum praeccepta vitalia, a diabolo viuendi capere exempla, qui suum deserens ordinem, sacrum Christi temeravit imperium. Propterea etiam dominus eum de scripturis loquentem iubebat tacere, quia peccatori dicit Deus: Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum: Omnia daemones simulant, colloquuntur saepe cum fratribus & eos saepe conturbant, saepe inconditos excitant sonitus, manus apprehendunt, sibilant, insipienter cachinnant, vt vel in puncto peccati Christianum pectus introeant. Quumque ab vniuersis fuerint repulsi, ad D extremum debilitatem suam lamentatione testantur. Et dominus quidem quasi Deus, & suae conscius maiestatis, obmutescere his imperabat: nos autem vestigijs sanctorum inhaerentes, eandem gradiamur viam, qui memoratas subtilius fallacias peruidentes, canebant: Quum consisteret aduersum me peccator, obmutui & humiliatus sum, & silui a bonis. Et iterum: Ego vero tanquam surdus non audiebam, & sicut mutus non aperiens os suum: Et factus sum vt homo non audiens. CHRISTVS silentium vt dominus imperauit, vt nos diabolo nihil credamus, & vincimus. Si orare compellunt, si ieiunia suadent, non ex eorum nos monitis, sed ex nostra consuetudine id agamus. Denique etiam si irruentes, mortem nobis intentare videantur, ridendi potius sunt, quam timendi, quia quum sint debiles, minantur cuncta nec faciunt. Equidem de istis iam transitorie me dixisse memini, tamen eadem nunc explicanda sunt latius, quia non mediocrem adfert repetitio medelam. Adueniente domino destructus est inimicus, & omne penitus eius robur elanguit. Propter quod pristinae virtutis memor, quasi tyrannus iam senescens, quum ruisse se videat, in pernitiam grassatur humanam, nec tamè potest firmum Deo pectus cogitationum & caeterarum fraudum arte pervertere. Nam luce clarius est, quum aduersarij nostri, tum nec humana carne sint septi, vt causari valeant, idcirco nos a se non posse superari: quia clauso ostio interiore intrare non valeant. Et re vera si fuissent hoc fragili corpore colligati, obseruato introitu, isdem negaret accessus. Cum autem (vt diximus) hoc impedimento sint liberi, & obstructa penetrat, atque in omni licenter volitata ere manifestum est, ob eneruationem eorum permanere Ecclesiae corpus illae sum. Denique satellites impij cum principe suo diabolo, quae Saluator in Euangelio homicidam & patrem malitiae ab initio fuisse firmat, nobis aduersum se dimicantibus fortiter, nullo modo cessissent, si potestas eorum non fuisset ablata. Nam si men-

si mentior, cur nobis Satanas parcis, qui ubiq; discurrens? Cur qui nullo clauderis loco, aduersum te benè viuentium & disputantium, non potes labefactare constantiam? Sed fortasse nos diligis, quos quotidie conaris obruere, aut credibile est te esse bonitatis magistrum, & fauere magis optimis, quàm nocere? Et quid tam charum tibi esse potest, quàm lædere, maximè eos qui tuis sceleribus viriliter repugnant, secundum quod scriptum est: Quia abominatio est pietas peccatori. Quis tam fecundum ad malitiam possidet pectus? quis tam meditatus implere conatur insidias? Simus te impurissimum cadauer: scimus quia idcirco viuimus Christiani, & cõtra te nobis est secunda congressio, quia infirmatus es à domino. Ideo de tuis confoderis iaculis, quia minationem tuam non sequitur effectus: quod si fallimur, cur cum terrore simulato, cur magnitudine corporum nostrum aggredieris fidem? Si voluntatem sequitur possibilitas, tantum tibi velle sufficiat. Is enim potentia mos est non extranea fallaciae adiumenta cõquirere, sed sua virtute implere quod cupiat. At nunc dum theatri mutatione formatum, quasi rudem in scenam scenica niteris simulatione deludere, exhaustas vires manifestius probas. Nunquid nam verus ille angelus contra Assyrios missus à domino, aut populorum egit societate, aut sonitus quaesiuit, aut plausus? & non potius tacitam exercens potestatem, ceterum octogintaquinque milia hostium sermone velocius iuxta iubentis domini prostravit imperium? Vos ergo cum fragiles sitis viribus, perpetuus vos consequitur interitus. At dicit aliquis: Cur diabolus egrediens, beati Iob oem in ruinam compulsi domum: cur eius opibus penitus dissipatis, parietum quoque fundamenta subuertens, vnum numerosque sobolis coaceruauit sepulchrum? cur ipsum ad extremum diri vulneris nouitate percussit? Qui hoc apponit, audiatur diuerso non diabolum potuisse hoc, sed dominum, à quo potestas aduersum nos dupliciter datur: vel ad gloriam, si probamur, vel ad poenam si delinquimus: quin potius ex hoc animaduertat, ne contra vnum quidem hominem diabolum quicquam potuisse, si non potestatem accepisset à domino. Nullus enim qui suae ditionis est ab alio deprecatur. Sed quid Iob memoro, què nec expetitum potuit vincere: sed nec contra iumenta quidem eius, nec contra oues, nec contra feras sine concessu Dei proprium robur exercuit, sicut in Euangelio scriptum est: Dæmones autem rogabant eum, dicentes: Si eijcis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum. Quomodo igitur qui porcorum expetunt mortes, imaginem Dei hominem, & tam charum conditori animal suo valebunt iure pervertere? Magna dilectissimi aduersum dæmones arma sunt, vita sincera & intemerata ad Deum fides. Credite mihi experto, pertimescit Satanas rectè viuentium vigilias, orationes, ieiunia, mansuetudinem, voluntariam paupertatem, vanæ gloriae contemptum, humilitatem, misericordiam, iræ dominatum, & præcipue purum cor erga Christi amorem. Nouit deterrimus coluber ex præcepto domini, sub iustorum se iacere vestigijs, qui ait: Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones, & super omnem virtutem inimici. Si autem & diuinationem se habere simulant, veteros fratres nunciauerint, & adfuerint quos venire prædixerant, nec sic fides est commodanda mendacibus: ob id eum præcessere venientes, vt credulitas sibi pareretur ex nuncio, & postea aditus ex credulitate fallaciae. Verum in hoc nullum Christiano debet esse miraculum, quum non tantum qui leuitate naturæ per cuncta discurrent, valeant peruenire gradientes, sed homines quoque æquorum velocitate præuecti, nunciant affuturos. Non enim ea quæ nondum fieri cœpta sunt referunt, quia dominus solus conscius est futurorum, sed quorum conspiciunt in actu initium, eorum sibi rãquam apud ignaros vendicant de futuris fieri notionem. Nam quantos nunc putatis, qui velocitate vnda listunt cœptum nostrorum: contra se sermones ante relatum alicuius hinc positi, longe ma-

Cge manentibus indicare: Hoc quod dico vobis perspicuum fieri potest exëplis. Si quis à Thebaide aut alicuius regionis oppido cœperit proficisci, & hunc dæmones viderint in itinere ambulanti, pernitate memorata possunt prædicere venientem. Ita de Nilii inundatione solenni, quum multas in Aethiopia viderint pluias, è quibus fluuius intumescens, vltra alueum effluere consuevit, præcurrentes ad Aegyptum, nunciant amnis aduentum. Hoc autem & homines, si illis celeritas esset tanta natura facile nunciarent, vt enim speculator beati David ad verticem loci celsioris ascendens, prior quam hi qui in terra erant prospiciens venientes, non quædam incerta de futuris, sed de his qui venire cœperant, nunciabat: Sic & dæmones cura peruisigili omnia considerantes, rapido cursu sibi inuicem nunciant. Sed si fortè contigerit, vt Dei nutu ad finem cœpta non veniant: hoc est, si aut viator è media regrediatur via, aut suspensis nubibus, aquæ ad alium cœli cardinem deferantur, tunc decipientium vna cum credentibus error aperitur. Hæc gentilitatis fuere principia, his præfagatorum dolis apud delubra dæmonum quondam credebantur oracula: quæ aduentu domini nostri Iesu Christi indico sibi silentio obmutuerunt, suosque perdidere captiuos. Quis (rogo) arbitratur medicum ex obseruatione morborum, cum animæ æstuantis incendia de venarum pulsu lenique digitorum tactu, diuinam arbitratur habere notitiam? Quis gubernatorem navigationis suæ viam inter cœli sydera requirentem maiestatis honore veneratur? Quis agricolam de aridis æstatis feruoribus, aut de hyemali aquarum largitate vel frigore disputantem, non potius experientia laudat, quam Dei consecrat nomine? Verum vt concedamus paulisper vera dæmones nunciare, respondete mihi, quis fructus est nosce venientia? Nunquid aut sciens hæc aliquando laudatus, aut punitus est nesciens. In hoc vnusquisque sibi præparat, seu tormenta seu gloriam, si vel negligat scripturarum mandata, vel faciat. Nullus ob id nostrum hanc arripuit vitam, vt habeat præsentiam futurorum, sed vt præceptis domini obediens, amicus esse incipiat de seruo. Curandum est non præscire quæ veniunt, sed implere quæ iussa sunt, nec institutionibus bonis hanc flagitare mercedem, quum magis debeamus victoriam contra diabolum ab auxiliatore domino postulare. Sed si forte aliquis hoc libèter assumat, vt futura cognoscat, habeat purum cor quia credo animam Deo seruientem si in ea perseverauerit integritate qua renata est plus scire posse quàm dæmones. Talis erat anima Helisei, quæ alijs incognitas virtutes faciebat. Nunc iam cæteras vobis dæmonum explicabo fallacias. Solent nocte venientes angelos Dei se fingere, laudare studium, mirari perseverantiam, futura præmia polliceri. Quos quum videritis, tam vos, quàm domos vestras crucis armate signaculo, & confestim soluentur in nihilum: quia metuunt illud trophæum, in quo saluator æreas expoliens potestates, eas fecit ostentui. Solent etiam variis simulationibus membra torquere, & nostris procaciter offerre se visibus, vt mentem pauore & corpus horrore concutiant. Sed & in hoc fides Deo tuta & immota fugat eos quasi infirma ludibria. Non est autem difficilis bonorum spirituum malorumque discretio, quæ sic Deo tribuente panditur: Sanctorum angelorum amabilis & tranquillus aspectus est, quia non contendunt neque clamant, neque audiet aliquis vocem eorum: Verum tacitè, lenitèque properantes, gaudium, exultationem, fiduciam pectoribus infundunt, siquidem cum illis est dominus, qui est fons & origo lætitiæ. Tunc mens nostra non turbida, sed lenis & placida angelorum luce radiatur: tunc anima cœlestium præmiorum auditate flagrans, effracto (si possit) humani corporis domicilio & membris exonerata mortalibus, cum his quos videt abire festinat ad cœlum. Horum tanta benignitas est, vt si quis pro conditione fragilitatis humanæ, miro fuerit eorum fulgore

perterritus, omnem continuo ex corde auferat metum. Ita Gabriel cum Zacharia loqueretur in templo, & angeli quum diuinum virginis partum pastoribus nunciarent, & qui dominici corporis agebant excubias, securis videntium sementibus ostendentes, ne metuerent imperabant. Metus enim non tantum ex pauore animi, quantum ex magnarum rerum saepe incutitur aspectu. Pessimorum vero vultus truces, sonitus horridi, sordidi cogitatus, plausus motusq; indisciplinatorum adolescentum vel latronum, e quibus confestim timor anime, sensibus stupor incutitur, odium Christianorum, monachorum mceror tediumq; suorum recordatio & metus mortis, cupido nequitiae, lassitudo virtutis, cordis hebetatio. Si igitur post timorem, horrore concepto successerit gaudium, & ad Deum fiducia atq; ineffabilis charitas, venisse sciamus auxilium quia securitas anime praesentis maiestatis indicium est. Sic namq; & Abraham patriarcha videns Deum gauisus est, & Iohannes cum Maria superuenisse sentiret, quae in sacri ventris hospitio vniuersitatis gestabat parentem, exultauit necdum natus in gaudium. Sic autem incussa formido permanserit, hostis est qui videtur, quonia nec refouere nouit, vt Gabriel pauentem virginem, ne timeat, iubet; & sicuti pastores nuncio consolati sunt quoniam pauorem duplicat, & vsque ad profundam impietatis foueam, vt sibi homines prosternantur, impellit. Exinde misera gentilitas dominicae interdictionis ignara, falso daemones deos opinata est. Christianorum autem populos his fallacijs irretiri non passus est dominus, quod diabolus in Euangelio audacter sibi principatum omnium praesumentem repulit dicens: Vade Satanas. Scriptum est enim: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli serues. Horum verborum etiam nobis licentia est tributa: quia idcirco locutus est talia, vt similitudo tentamentorum auctoris nostri frangatur eloquijs. Illud mei quoque charissimi admoneo, vt vite magis sit vobis, quam signorum sollicitudo. Nullus ex vobis haec faciens, aut ipse superbia intumescat, aut despiciat eos qui facere non possunt. Conuersationem magis scriptamini singulorum: in hac vita & imitari vosque perfecta sunt conuenit, & implere quae defunt. Nam signa facere non est nostrae paruitatis, sed domini potentis qui ad discipulos gloriantes in Euangelio ait: Ne gaudeatis, quia daemones vobis subiecti sunt, sed quod nomina vestra scripta sunt in caelis. Nominum enim in libro vitae conscriptio testimonium est virtutis & meritis: expulsio autem Satanae largitio saluatoris est. Vnde his quae non in vite laboribus, sed in prodigijs exultabant dicentibus: Nonne in nomine tuo demonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus: respondit dominus: Amen dico vobis, non noui vos. Disceditis a me operari iniquitatis. Non enim nouit dominus vias impiorum. Hoc ergo magnopere postulemus, vt donum spirituum discernendorum mereamur accipere, quod secundum sententiam scripturarum, omni spiritui non credamus. Volueram quidem iam finire sermonem, & silentio permere quaecumque meae acciderat paruitati, sed ne putetis me frustra commemorasse quod euenire non possent, idcirco licet insipientes sim, tamen dominus qui secretarum mentis est inspector, nouit non me causa iactantiae, sed vestri gratia profectus hoc facere: pauca replicabo de plurimis. Quoties me nimis laudibus efferre conati sunt, cum a me in nomine domini maledicta reciperent: quoties augmenta Nilii fluminis futura dixerunt, cum a me audirent: Et hoc ad vestram quid pertinet curam: quoties mitantes vt milites armati, scorpionibus, equis, beluis, & varijs serpentibus circumdederunt me, & domum in qua eram, repleuerunt cum ego econtra psallerem: Hi in curribus & hi in equis, nos autem in nomine domini Dei nostri magnificabimur, & statim misericordia Christi fugabantur. Quodam autem tempore cum ingenti luce venientes, dixerunt: Venimus Antonium nostrum tibi praebere fulgorem. Et ego clausis oculis, quia lucem diaboli dedignabar aspicere, orabam, & dicto citius impiorum lumen extinguebatur. Post menses autem paucos cum coram me psallerent, & de scri-

pturis

Cpturis sibi met sermocinarentur, ego tanquam surdus non audiebam. Commouerunt aliquando monasterium meum: & ego mente immobili dominum deprecabar. Saepe stertitus, saepe saltationes, saepe sibilos ingesserunt, & me psallente, sonus eorum in voces flebiles vertebat. Credite mei filioli quod dicturus sum vobis: Vidi aliquando diabolum excelsum corpore, quod se Dei virtute & providentia ausus est dicere, & ait ad me: Quid vis vt a me tibi donec Antonium? At ego sputum vi maxima in os eius ingeminans, totum me in eum Christi nomine armatum ingessi, & statim ille procerus aspectu, inter medias manus exoleuit. Ieiunanti etiam mihi visus est vt monachus: & panes offerens, his sermionibus suadebat, vt vescerer, & huic aliquid indulgere corpusculo: Et tu, inquit, homo es, & humana fragilitate circudaris: labor paululum conuiescat, ne aegritudo subrepat. Illico luridam faciem serpentis agnouit, & cum ad Christi consuetam munimenta confugerem, tanquam per fenestram fumus laberetur euauit. Auri quoque decipulam mihi in deserto frequenter teredit, quod ideo offerebat, vt aut visu irretiret me, aut tactu commacularet. Saepem quoque me a demonibus non denego verberatum. Canebam autem sicuti: Nullus me separabit a charitate Christi. Ad cuius vocis auditum in seinuicem defurentes, non meo, sed domini fugabantur impio, quia ait: Vidi Saram quasi fulgur cadentem de caelo. Haec ego filioli, apostolici memor eloquijs, in me transformauit, vt propositum vestrum nec demonum terror, nec aliquid lassitudo dissolueret. Sed quoniam ob vestram utilitatem multa memorando, insipientes factus sum, & huius rei vobis impartiri cupio notionem, quam vera esse nullus ambigat audientium. Pulsauit aliquid quando de monasterio ostium: egrediens video hominem enormi sublimitate porrectum caput vsque ad caelum. Cum ab hoc quisquam esset inquirerem, ait: Ego sum Saram. Et ego: Quid inquam hic quis? Respondit: Cur mihi frustra imputant monachiae cur mihi omnes Christianorum populi maledicunt: Et ego: Iuste faciunt, tuis enim frequenter molestatur insidijs. At ille ait: Nihil ego facio, sed ipsi seinuicem turbant. Nam ego miserabilis factus sum. Rogo: Nonne legisti quia defecerunt inimici frameae in sinem, & ciuitates eorum destruxisti: En nullum iam habeo locum, nullam possideo ciuitatem, iam mihi nulla sunt arma, per omnes nationes cunctasque provincias, Christi personat nomen: solitudines quoque monachorum stipantur choris. Ipsi se, quae so, tueantur, & me sine causa non lacerent. Tunc ego Dei gratia cum alacritate miratus sic ad eum locutus sum. Non tuae veritati, quae nulla est, tam nouam & tam inauditam ascribo sententiam. Nam cum fallaciae caput sis, hoc sine meo dacio coactus es confiteri. Verum enim Iesus tuas funditas subruit vires, & honore nudatus angelico, volutaris in sordibus: vix dum verba compleueram, & ille sublimis saluatoris nomine deiectus est. Quae ergo iam o filioli poterit resistere cunctatio: quae trepidatio manebit vterius? Quis vos eorum turbo poterit conuelleret? Secure sint animae singulorum, non sibi fingant vanas cogitationes, vana discrimina: non aliquis timeat a diabolo sublatum ad praecipitia posse deferri. Pellatur omnis anxietas. Dominus enim qui nostros prostravit inimicos, manens vt promisit in nobis, a varijs nos Satanae muniuit incurribus. En ipse diabolus, qui huiusmodi cum suis satellitibus exercet astutias, nihil se posse contra Christianos fateri.

Iam curae Christianorum & monachorum sit, ne per eorum inertiam vires demonibus prebeantur. Nam quales nos & nostras repererint cogitationes, tales se nobis prestare consueuerunt. Et si quod in pectoribus male mentis & pauoris semen inuenierint, quasi latrones qui deserta obtinent loca, ceptos cumulant timores, et crudeliter imminentes, infelicem puniunt animam. Si autem alacres fuerimus in domino, & futurorum bonorum cupido nos succenderit, si semper omnia manibus Dei committamus, nullus daemonum ad expugnandum valebit accedere: magis enim cum munita in Christo corda conspexerint, confusi reuertentur. Ita & Iob firmatum in domino diabolus refugit, et infelicissimum ludam expoliatum fide, vinculis capti

F f ij uitalis

uitatis innexuit. Vna est ergo ratio vincēdi inimicum, lætitia spiritalis & animæ A
dñm sempe cogitatis iugis recordatio, quæ dæmonū ludos quasi fumū expellēs,
persequetur aduersarios potius, q̄ timebit. Non est em̄ nescius Satanas igniū fu-
turoꝝ & æstuantis gehennæ copiosa nouit incendia. Sed vt mea iam claudatur
oratio. Illud in finem cōmemoro: Cū aliqua se vobis obtulerit visio, audacter re-
quirite, q̄s sit ille, & vnde venerit, ac sine mora si sanctorū fuerit reuelatio, angeli
ca cōsolatione timor vertet̄ in gaudiū. Si verò diaboli fuerit tēratio, fidelis anime
percuntationibus euanescit: quia maximum est securitatis indicium, interro-
gare quisnam est & vnde. Sic & Naue filius auxiliatorem suū interrogando co-
gnouit: nec Danielē percuntantem latere potuit inimicus.

Exhortationis sancti Antonij Finis.

Postq̄ Antonius dicendi finē fecit, latantibus cunctis, in alijs virtutis cu-
pido exardescēbat, in alijs infirma refouebatur fides, ex aliorū mētibus
falsæ opinionēs pellebantur, ex aliorū sensibus inanium terrorum pelle-
batur accensio: si mulque quum iam dæmonum insidias contemnerent,
mirabantur in Antonio tantam gratiam spiritū discernendorum, q̄ dño tribu-
ente perceperat. Erant igitur in monte monasteria tanq̄ tabernacula, plena diu-
nis choris psallentium, legentium, orantiū, tantumq̄; ieiunandi & vigiliarū ardo-
rem cunctorum mentibus sermo eius afflauerat, vt futuræ spei aueritate ad cha-
ritatem mutua, & misericordias indigentibus exhibendas iugi studio labora-
rent, qui infinitam regionem quandam & oppidum à mundana conuersatione
seiuictum plenum pietatis & iustitiæ videbantur incolere. Quis tm̄ monacho-
rum agmen aspiciens, quis virilem illum concordie coetum cernens, in q̄ nullus
nocēs, nulla detractio susurrationis, sed multitudo abstinentiū & certamē offi-
corum erat, non in hanc statim erūperet vocē: Quā bonę domus tuæ iacob, taber-
nacula tua israel, tanq̄ nemora obūbrantia, tanq̄ paradisi sup̄ fluuios tanq̄ taber-
nacula q̄ fixa sunt à dño, tanq̄ cedi Libani circa aquas. Dum hæc ita geruntur,
quibus in dies beatæ vitæ studium cresceret, Antonius mansionum in celo posi-
tarum recordans, & præsentis vitæ despiciens inanitatē, quasi parua essent que-
cunq; iam gesserat, separatus à fratribus instituebatur. Cūq; eū siue cibum, siue
somnia, indulgere corpusculo, aut alias naturæ necessitates cogeret humana con-
ditio, miro afficiebatur pudore, q̄ tantā animæ libertatē modici carnis terminū
coercerent. Nā frequenter cū fratribus sedēs, à cibo q̄ fuerat appositus, memoria
esce spiritalis abstrahēbatur. Edebat tm̄, vt pote homo, sæpe solus, sæpe cum fra-
tribus. Et cū hęc mira (vt p̄dixi) ageret cum confusione animæ ad hihendam
magnopere corpori diligentia persuadebat, dicēs nec corpus esse penitus enecan-
dum, ne operatio contravoluntatem creatoris dissolueretur: & ob id omne stu-
diū animæ conferendum, ne vitij sup̄ata corporeis, ad æternas inferni tenebras
truderetur: q̄nimo indultum sibi in carne impium vindicans, ad saluatorem p̄ce-
ptum, in q̄ ait: Nolite solliciti esse animæ vestræ qd̄ māducat, aut quid bibatis,
nec corpori quibus induamini, quia hæc gētes querunt, vester aut̄ pater nouit qd̄
indigetis his omnibus. Querite ergo primum regnū Dei & iustitiā eius, & hæc
omnia adiciētur vobis. His rebus trāfactis, cū persecutio impijssima Maxi-
miani furore vesano vastaret Ecclesiā, sanctis q̄q; martyribus Alexandriā perdu-
ctis, relicto & ipse monasterio secutus est futuras victimas, dicēs: Pergamus ad
gloriosos fratrum triumphos, vt aut ipsi congregiamur, aut spectemus alios p̄li-
antes. Et amore quidem iā martyr erat, sed cū tradere se vitro non valeret & so-
ciari confessoribus in metallis vel in carceribus constitutis, magna cum libertate
& cura ingrediens ad iudicem, exhortabatur ne terrore impiorum subacti, dñm
negarent.

C negaret. læq; sentētia coronatos exultās, quasi ipse vicisset, vsq; ad locū felicis san-
guinis profect̄ batur. Quā obrem motus iudex, ob Antonij sociorūq; eius cōstan-
tiā, p̄cepit nullū pœnitens monachorū obseruare iudiciū, aut in ciuitate versari. Et
cæteris quidē omnibus in illa die placuit abscondi. Antonius aut̄ impavidus, negle-
cto persecutoris imperio, lauit ep̄diten. i. scapulare suū. Et alia die stās in q̄dam
eminēti loco, cādente p̄cinctus veste, procedentē iudicē suo prouocabat aspectus
flagrās cupiditate martiriū: ostendebatq; nobis contemptorem pœnarū et mortis
Christiani animū pseuerare debere, intm̄ vt contristaret̄, q̄a volenti pati pro Dei
nomine, martyriū nō dabat. Sed dñs q̄ suo gregi parabat magistrū, seruauit An-
toniū: Vt institutio (sicut factum est) monachorū nō solum oratiōe eius, sed &
cōspectibus firmaretur. Nunq̄ tamē à sc̄torum confessorum vestigijs separatus
est, quin anxia circa eos cura & charitatis vinculis colligatus, magis carcerē patie-
bat̄ exclusus. Postq̄ aut̄ persecutiōis turbo defluerat, & beato Ep̄scopo Petro
iā ob martyriū gloriā coronato, ad pristinū monasteriū regressus quīdianā fidei
ac cōscientiæ martyriū mœrebatur acrioribus se ieiunijs vigilijsq; cōficiens, vesti-
mēto cilicino intrinsecus, desup̄ pellicio utebatur, nunq̄ corpus lauās, nunq̄ à pe-
dibus sordes abluēs, nisi cū per aq̄s trāsire necessitas cōpulisset. Nullus deniq; An-
tonij corpus nudū, anteq̄ moreretur, vnq̄ vidit. Quodā aut̄ tēpore cū ab omniū
se amouisset oculis, & clauso monasterio neminē omnino susciperet, Martinia-
nus militum p̄positus, cuius filia immundi spūs infestatiōibus quatiebatur, pul-
sans ostium obsecrabat vt suo pignori subueniret, & exiēs vt Deū pro filia dep-
caretur. Tū ille aperire quidē minimē voluit: prospiciēs verò desuper ait: homo
quid meū poscis auxilium: mortalis & ego sum, et tuę socius fragilitatis, si aut̄ cre-
dis in Christum, cui deseruio, va de & secūdū fidē tuā ora Deū, & sanabitur fi-
lia tua. Confestim ille credens abiit, & inuocato Iesu, filiā reduxit incolūmē. Mul-
ta & alia mirabilia p̄ illū dñs opatus est, & merito, q̄ enim promisit in Euāgelio:
Petite & dabitur vobis, inuēto q̄ eius gratiā mereretur accipere, suā potentiā nō
negauit. Nā plures vexatorū ante monasterium eius, clauso introitu, dormiētēs,
fidelibus per eum ad Christum p̄cibus curabantur. Hęc illi multitudo venienti-
um, desideratā solitudinem auferens, tædio fuit. Meruens itaq; ne signorum co-
piofa concessio aut suos animos extolleret, aut alios plus de se, q̄ videbant in ipso
cogeret æstimare, ad superiorē Thebaidē pergere cogitauit, vbi nullus eū agno-
sceret, & à fratribus acceptis panibus, sedebat super fluminis ripā transitum na-
uis obseruās. Illo talia cogitante vox ad eum desup̄ facta est, dicēs: Antonij q̄ per-
gis & quare? At ille intrepide, qui quasi cōsuetam vocē loquentis agnosceret, re-
spōdit: Quoniā non sinunt me quiescere populi, idcirco ad superiorē Thebai-
dem ire optimum duxi, p̄cipue quia ea exigor quæ virtutem meæ pusillanimita-
tis excedunt. Et vox ad illum ait: Si ad Thebaidem vadas & ad pastoralia, vt co-
gitas, pergas, maiorem ac duplicem sustinebis laborem. Si aut̄ verē quiescere cu-
pis, vade nunc ad interiorē desertum. Cūq; Antonius diceret, quis mihi locū aut̄
poterit ostēdere: signarus enim sum locorū: confestim ei vox quæ loquebatur Sa-
racenos indicauit, qui mercādi gratia ad Aegyptū venire cōsueuerant, his appro-
pinquās Antonius, rogauit, vt se pariter adducerēt in desertū. Nullus obniscus est
sed tanq̄ à Deo missum comitē suscipientes, amplexi sunt eius societate. Tribus
aut̄ diebus & noctibus itinere confecto, inuenit montem valde excelsum, ad cu-
ius radices fons aque dulcis la bebatur, & cāpus haud magnus totū ambiens mō-
tē qui palmulis perpaucis, & his neglectis, cōsitus erat. Hūc Antonius locū quasi
à Deo sibi offerretur amplexus est. Is em̄ erat, quē sibi ad fluminis ripā sedenti q̄
loquebatur ostenderat. Et primo quidē accipiens à comitibus panes solus remā
sit in mōte, nullo alio cū eodem cōuersante. Quasi propriā enim domū agnosces,
Ff iij habe-

habebat locū illū. Saraceni quique vidētes eius fiduciā, optato per eū trāsitu, panes eidē A
 cū letitia deferēbāt, necnō palmarū, licet mediocri, attamē aliquanto solatio reso-
 uebat. Exinde cū fratres agnito loco, tanquā ad patrē filij sollicitē alimēta trāsmitte-
 rēt, vidēs Antonius quod ob suū refrigeriū multis onerosus labor indiceretur, & par-
 cens etiā in hoc monachis rogauit vnū de adueniētibus vt sarculum sibi bis acu-
 tum cū frumento deferret. Quibus allatis circūiens mōtem haud grandē culturę
 aptum reperit locū, ad quē deriuata aqua desup poterat influere, ibique seminauit,
 atque exinde annuū sibi panem laborans gaudebat, quod sine cuiusque molestia ex pro-
 prijs manibus viueret in deserto. Sed cū rursus etiā illuc quidem venire cōpissent,
 misertus est lassitudine eorū, & holus in paruo terre cespite coluit, vt post asperū
 iter aliquē venientes solatio refouerētur. Hoc fratrum refrigeriū & paruulā mes-
 sem bestię propter aquas illuc cōuenientes depastę sunt, e quibus vnā apprehēdēs
 dixit omnibus: Cur melāditis, nihil à me lesā: abite & in nomine dñi, ne huc ap-
 propietis vterius. Quis nō credat post hęc denūciationē quasi timētes, nunquā il-
 luc bestias appropinquasse? Sic Antonio impenetrabilia montiū & deserti inter-
 riora captanti, orationibus etiā dedito, introeuntes fratres magnis vix precibus ex-
 torserunt, vt oliuas & legumen & oleū, quod post menses aliquot ministrabant digna-
 retur accipere, & senile modicū laxaret ætati. Proh quantas ibi cōuersans exptus
 est luctus: vere secundū quod scriptū est, nō illi aduersus carnē & sanguinē fuisse collu-
 ctationem, sed aduersus principatus & potestates, ab his quod ad eū ingre dieban-
 tur agnouimus. Illic enim tu multus & voces populi armorumque solitus, prorsus
 plenū mōtem dæmonū multitudine se vidisse referebat, ipsum etiā quasi cōtra
 inimicos palā resistentem et fortiter colluctantē. Qui in & aduenientes suo reso-
 uebat hortatu, et flexis genibus armis que orationū oēm Satane prosternebat ex-
 ercitiū. Admiratiōe plane dignū est, in tā immani solitudine vnū hominē nec de-
 monū quidānas expauisse cōgressiones, nec tatarum bestiarū, quadrupedū siue B
 reptiliū diuersę celsissime feritati, Iuste David cecinit: Qui cōfidunt in dño sicut
 mōs Sio, nō cōmouebit in æternū. Immobile & tranquillam retinēs animi firmita-
 tē, & dæmōnes fugabat & feras (sicut scriptū est) secū pacificabat. Sed & diabolus
 vt supradictus propheta ait, obseruās eū frēdebat dēribus suis, et ille saluatoris au-
 xilio ab vniuersis tutus pseuerabat insidijs. Quadā ergo nocte cū puigil Antoni-
 us obsecraret dñm tātōsin monasteriū eius bestiarū greges coaceruauit, vt oēs
 eremi beluas circū se aspiceret. Que cū rictu oris morsum corpori minitarētur,
 intellexit hostis astutias. Dixitque: Si à dño in me vobis est tributa licētia, deuora-
 te cōcessum: si autē dæmonū huc venistis impulsu, quōcyusa bite, quia Christi famu-
 lus sum, ita factū est, & iubentis vocē omnis bestiarū multitudo, quasi maiestatē
 verbere cēderetur aufugit. Nō multi post hęc fluxerunt dies & alia oritur cū eo
 dē hoste certatio (nā semp vt venientibus pro his quod sibi detulerāt, aliqd munuscu-
 lū rependeret laborabat) traxit quandā sportellā quod texebat, triciam siue funicu-
 lum. Ad cuius motum exurgens, vidit bestiam pubetenus humanam faciem
 præferentem, quæ exinde in asinam finiebat. Post cuius aspectum vexillum
 crucis in fronte sua pingens, hoc tantum ait: Christi seruus sum, si ad me missa
 es non fugio. Nullum in medio spacium, & statim informe prodigium dicto
 ocyus cum satellitū turba fugit, & in medio cursu ruens extinctum est. Ista
 autem explosi mors atque enecati prodigij, dæmonum erat communis interi-
 tus: qui omni studio laborantes, Antonium à deserto deducere non valuerunt.
 Mirandis plus miranda succedunt. Non grande post ista tempus excesserat,
 & tantarum victoriarū homo fratrum precibus vincitur. A monachis e-
 enim rogatus, vt eos dignaretur inuisere, vna cum his profectus est, impositis
 camelo aqua & panibus, quia nusquam præter monasterij locum ex quo hauserāt,
 pota-

C potabilis aqua per arentem viam reperiebatur. Verum in medio itinere bibēdā
 subsidia defecerunt. Ardor nimius, æstus intolerabilis, mortē cuncta minantur.
 Circuerunt, & querunt saltē collectam pluuijs lacunā, nihil prorsus remediij, ni-
 hil occurrit penitus ad salutē. Camelus quasi periturus & ipse æstus dimittitur,
 estuantis pectus exurit, & sitis desperatiōe feruescit. Mouit senem fratrum com-
 mune discrimen, et vehemētissimē cōtristatus ingemuit. Dehinc ad solita p̄cum
 auxilia cōfugiens, paululū ab eis secessit, ibique genibus flexis, supplices manus te-
 tendit ad dñm. Nec mora & ad primas rogantis lachrymas in oratiōis loco, fons
 ebulliens erupit, ibique extincta siti, & arentia membra refecta sunt, & plenis vtri-
 bus inuentum potant camelum. Ita enim casu euenerat, vt camelus errās per
 eremum, dum funiculum trahit, in quodam lapide eiusdem alligatiōe funiculi te-
 neretur. Tandem cōfecto itinere, ad monachos qui inuitauerant peruenit. Tunc
 verō quasi patri oēs obuiam occurrerunt, et honorifico salutu in oscula eius et
 amplexus certatim ruunt. Proposito feruenti gaudet Antonius & lætātibus de
 aduentu suo cunctis, quasi xenia de mōte portans, spiritalia impartitur alimen-
 ta. Laudat veterum studia, hortatur nouorum. Sororē quoque iam vetulā virgi-
 nem videns, & aliarum puellarum magistrā mira exultatiōe sustollitur. Exin-
 de quasi diu abesset ab eremo, rursus festinauit ad montem. Plurimis iam ad il-
 lum venientibus cū m etiā vexati à dæmonibus, malo necessitatis coacti, auderēt
 deserta penetrare, quos ille consolans, et monachis in cōmune p̄cipiens, aiebat: Cre-
 dite in Iesum fideliter, mentē à malis cogitationibus, carnē ab immunditijs ser-
 uate purā, & iuxta eloq̄a diuina ne seducamini in saturitatē ventris, odite vanā
 gloriā, orate sepissimē, psallite vesperē & mane et meridiē, et mandata scriptura-
 rum reuoluite. Recordamini gestorum quod sancti quique fecerunt, vt exēpli memo-
 ria animā incitet ad virtutem, refrenet à vitijs. Suadebat enim iugi meditatiōe re-
 tinendū Apostoli sermonē, quod ait: Sol nō occidat super iracundiā vestrā. Non tñ
 autē super iracundiā solem occidere nō debere interpretabatur, sed & super omnia
 delicta hominū: ne peccatorum vnū nostrorum aut in nocte luna, aut in die sol
 testes abscederent: illius quod admonēbat præcepti, quod memores esse dicit. Iudic-
 cate vosmetipsos, & probate: Vt rationē diei noctisque facientes si in se delictum
 deprehendissent peccare desisterent. Sin autē nullus error decepisset, perseuerantes
 instarent potius incepto, quā arrogantiā tumidi aut alios contēnerent, aut sibi iu-
 sticiam vendicarent, iuxta supradicti doctoris eloquiū dīcentis: Nolite iudicare
 ante tempus: magis debere eos Christo, cui soli occulta patēt reseruare iudiciū.
 Multas esse (vt scriptū est) vias quod vidētur hominibus iuste, sed fines earū ad pro-
 fundū respicere inferni: sepē nostra nō posse nos intelligere peccata, sepē falli in
 in ratione gestorū, aliud esse Dei cuncta cernentis iudiciū, qui non ex superficie
 corporum, sed ex mentium iudicat arcanis. Aequum autē esse nos nobis compati,
 & inuicem onera nostra portare, vt concessio examini Saluatori, proprias con-
 scientias nosmetipsos iudicantes intueremur. Necnō dicebat magnā esse ad vir-
 tutē viā, si singuli vel obseruarent quod gererēt, vel vniuersas mentiū cogitationes
 fratribus referret. Non enim posse aliquē peccare, cū relaturus esset ad alium
 quocunq; peccasset, & subire pudorē in publicum turpia profereudi. Denique nullū
 peccantem coram alio audere peccare, etiā si peccet, tamen testē vitare peccati,
 mentiri magis & negare ei, et vetus delictū nouo inficiādi augere delicto. Igitur
 quasi sub oculis aiebat nostris, et cogitatu cōfundimur et actu, si omnia referēda
 faciamus: multo autē magis, si peccata nostra fideliter describentes digeramus in
 ordinē. Tūc verō annotatio delictorū fratrum videbitur oculis: Tunc timebimus
 peccati maculas, conscientię ipsi nos arguent apices, & quomodo meretri-
 cibus membra miscentes, confundantur ad præsentiam cæterorum, ita
 Ff iij et nos

Consilia
 Monasterij

et nos erubescamus ad literarū scripturas. Hæc agamus, hanc virtutis gradiamur
 viā, & corporamentibus subiugantes, p̄nciosas diaboli conteramus insidias. Ta-
 libus sermonibus hortamētisq; & veniētes ad se monachos incitabat ad studiū,
 & patientibus cōdolebat, pluresq; eorū dñs per Antonium liberavit. Nunq̄ tamen
 aut de incolumitate curatorum est inflatus ad gloriā, aut cōtristatus de obsessis
 adhuc corporibus murmuravit. Magis aut̄ eodē semper animo et vultu manēs,
 gratias Deo referebat: suadens occupatis, vt correctionē qua vexabantur, patien-
 tius ferrent. Non em̄ Antonij aut cuiusq; hominū, om̄ino hanc esse medicinā, sed
 Dei solius: qui cōsuevit & qbus vellet, & q̄ vellet tempore dare sanitatē. Ita cōso-
 latione sua & vexatos æquanimit̄ ferre tentationē, & iā liberatos nō sibi, sed
 Deo gratias referre docebat. Fronto aut̄ quidā vir ex Palestinis, qui infestissi-
 mo dæmonio vexabatur (nam & linguam eius laniabat dentibus & oculorum
 nitebatur lumen extinguere) perrexit ad mōtem, rogabatq; beatum senē vt pro
 se dñm rogaret, orauit Antonius dixitq; ad eū: Vade & curaberis. Illo incredulo
 sibi, & violenter ibidem cōtra p̄ceptum remoranti, eadem geminabat Antoni-
 us, dicens: Hic curari nō poteris: egredere, & calcaria Aegypto statim te misericor-
 dia Christi cōsequetur, tandem credit & profectus est, ac visa Aegypto, secun-
 dum promissionē senis quā ei dñs oranti reuelauerat, infestio cessauit inimici.
 Virgo verò q̄dam quæ à Tripolitanæ regionis ciuitate deuenerat inauditis ac
 flebilibus doloribus laborabat. Etenim narium purgamēta, oculorū lachrimæ,
 aurium putridus humor in terram cadens, cōfestim in vermes vertebantur. Au-
 gebat calamitatem corpus paralyti dissolutum, oculos quoq; peruersos cōtra na-
 turam habens. Hanc parentes eius deferentes, cum ad Antonium monachos ire
 didicissent, credentes in domino, qui pertinacem sanguinis fluxum in Euange-
 lio, tactu simbriæ stare p̄ceperat, rogauerunt vt miserabilem filie comitatū susci-
 perent. Illis renitentibus eam vsq; ad Antonium perducere, remansere parētes
 eius foris cū filia debili apud beatum cōfessorem & monachum Paphnucium, qui
 effossis pro Christo oculis sub Maximiano persecutore, tali dehonestamēto cor-
 poris plurimum gloriabatur. Peruenerunt igitur ad Antonium monachi. Cumq;
 de morbo puellæ referre disponderent, relationem eorum senis sermo p̄uenit
 & omnem debilitatis & itineris vsq; ad sanctum Paphnucium causam, quasi ipse
 interfuisset, exposuit. Rogantibus autē eum monachis vt parentibus cum filia
 permitteretur ingressus, nō cōcessit, sed ait: Ite & inuenietis puellā, si nō est mor-
 tua, curatā. Et adiecit: Nullus debet ad meam humilitatē venire, q̄ largitio cura-
 tionum, nō est humane miseræ, sed Iesu Christi misericordie, qui vbiq; in se cre-
 dentibus p̄itare cōsuevit auxiliū. Quāobrē & illa pro qua petitis, suis p̄cibus li-
 berata est, & cum ad dñm orarē ego, mihi p̄sentia sanitatis eius indulta ē, dixit,
 & verba eius puellæ incolumitas secuta est. Nam exeuntes foras ad B. Paphnu-
 tium, & filiam sospitē, & parētes lætos repererunt. Nō multos aut̄ post illos dies,
 quum duobus fratribus euntibus ad Antonium aqua in itinere defecisset, & v-
 no citi mortuo, alter iaceret in terra mortē expectans: Antonius sedens in mōte
 celeriter ad se duos monachos vocauit, qui fortē ibidē sunt reperti, & festinato
 præcepit, vt lagenam aquæ assumentes, inuaderent iter qd ducit ad Aegyptum,
 dixitq;: Vnus ē fratribus huc aduenientibus modò migravit ad dominum, al-
 ter si nō succurreritis, addetur. Hoc enim mihi nūc oranti reuelatum est. Sic ait,
 & iuxta p̄ceptum eius monachi festinantes, extinctum corpus inueniunt,
 terraq; id operientes, alterum refocillatum suo iunxerunt comitari, erat au-
 tem spaciū itineris vnus diei. Fortasse aliquis quærat, cur non antequam
 moreretur Antonius dixerit: Incongruo prorsus Christianis argumento vti-
 tur quia non Antonij sed Dei iudicium fuit, qui & de recedente quam voluit
 senten

C sententiā tulit, & de sitiente reuelare dignatus est. Hoc tantū in Antonio mira-
 bile est, q̄ in monte remotissimo sedēs, corde peruigili cuncta procul posita, dño
 indicante cognosceret. Alio rursus in tpecū sederet in mōte, & oculos tēdisset in
 cœlū, vidit nescio quā animā letāribus in eius occursum angelis, ad cœlū pergere.
 Cuius spectaculi nouitate stupefactus, beatū dixit sanctorū chorū: orauitq; vt
 sibi rei p̄sentis agnitio panderet. Et statim ea ad eū facta est ingens, istā esse Am-
 monis monachi animā, q̄ Nitriæ morabatur. Erat aut̄ Ammon vir grandæuus, q̄
 perseueranter à pueritia vsq; ad senectutē in sanctitate vixerat. Itinere q;q; dierū
 xiiij. spacio à Nitriā, locus in q̄ sedebat Antonius diuidebatur. Videntes aut̄ eum
 monachi admirantē q̄ venerant, de p̄cati sunt vt causam hilaritatis ediceret. Qui
 bus ait modo Ammonē qui euissē, quē propter frequentē eius ad Antonium com-
 meatū, & propter celebritatem indultorū ei à dño signorū optimē nouerant, de
 quibus etiā hoc vnū dicendū est: Necessē fuit ei aliquādo flumē nomine Lycum,
 subitis aquis inundatū transuadere rogauitq; Theodorū qui cū ipso erat, vt pau-
 lulū à suo separaretur aspectu, ne nuditatē corporis inuicē vterq; cōspicerent. Re-
 cessit Theodorus nihilominus ille seipsum cum nudare vellet, erubuit. Cogitan-
 tem aut̄ eū, in alterā ripam virtus diuina transposuit. Rursusq; Theodorus, vir
 et ipse Deo deuotus, transiens ad senē mirari cœpitq; tā velociter fluuiū transua-
 dasset. Cumq; nihil humoris in pedibus, nihil in vestibus eius aque cōspiceret,
 rogauit eū, vt tam incredibilē translationē quali filio pater exponeret. Nolente il-
 lo dicere q̄ acciderāt, amplexus est pedes eius, iurauitq; se nō dimissurum, priusq;
 sibi id qd celabat referret. Vidēs ergo senex cōtentiosē vincere volentē fratrem,
 exegit vicissim ab eo, vt nulli hoc ante suam mortē indicaret, atq; ita cōfessus est
 se subito in alterā ripam fuisse transpositū, neq; om̄ino vndis impressisse vesti-
 giā: dñi icī corporis hoc tantū modo priuilegiū adserēs, et eorū quibus ipse, vt apo-
 stolo Petro donauerat, vt aquarū leuitate humanū corpus insisteret. Hæc autem
D Theodorus p̄missio tēpore nō dixit, post eius mortē retulit. Monachi verò qui-
 bus dixerat Antonius de morte Ammonis, notauerunt diē & veniētibus de Ni-
 tria fratribus post dies triginta sciscitantes repererūt illo die illaq; hora dormisse
 Ammonē, qua animam eius ferri senex viderat: vtriq; igitur puritatē mentis in
 Antonio mirati sunt, quō rei tā lōgæ gestē, statim ad eū fuisset perlata cognitio.
 Archelaus q;q; comes, cū eū inuenisset in exteriori mōte, rogauit vt oraret p̄ Poly-
 cratia Publij filia, q̄ in Laodicea erat, admirabili & Christo dedita virgine. Patie-
 batur em̄ pessimos stomachi & lateris dolores, q̄s ieiunij nimij vigilijsq; cōtra-
 xerat, & erat penitus toto debilis corpore. Orauitq; Antonius, & diē q̄ oratio fue-
 rat facta annotauit Archelaus. Redit Laodiceā, & inuenit virginē incolumem.
 Percunctatus diē sanitatis reperit tēpus medelę cum annotatione congruere. Et
 oēs admirati sunt, agnoscētes eo tēpore illā à dño fuisse à doloribus liberatam, q̄
 orās Antonius pro ipsa bonitatē saluatoris inuocauerat. Sepē etiā ad se venien-
 tiū turbatū, ante dies & menses & causas p̄dixit & t̄p̄a. Nā q̄dam videndū eū tm̄
 desiderū, alios imbecillitas, nōnullos obsessa à dæmonibus corpora p̄trahebāt,
 nemo tamen vnq; vexationē aut detrimentū laboris itineris cōquestus est, regre-
 diebatur oēs spiritali cibo pleni. At ille p̄cipiebat nō suæ laudi hanc admirationē
 ab eis applicari debere sed dñi, qui sui notionem hominibus pro capacitate mor-
 talitatis indulserit. Quodam aut̄ tempore cum exisset ad exteriora monasteria,
 & rogatus esset à fratribus vt in nauī quadā cū monachis proficiscentibus ora-
 rer ascendit, & solus ex omnibus odorem sensit deterrimum, adserēbant cuncti
 pisciū salforum & carixarū in nauī positarum hūc esse putorē. At ille alterius rei
 foetorē se sentire affirmavit. Adhuc loquente illo adolescens q̄dam possessus à
 dæmone, q̄ procedens, iuxta carinam se naue absconderat, repente exclamauit.

Quo statim per Antonium in nomine domini nostri Iesu Christi curato, intellexere vniuersi diaboli illum fuisse putorem. Alius quoque ad eum vir inter suos nobilis dæmoniosus adducitur, tanta oppressus infania, ut non sciret se esse apud Antonium, nec non & corporis sui superflua comederet. Quãobrem rogatus senex ab his quæ eum adduxerant, ut pro illo dñm oraret, intantum iuuenis miserie cõdoluit, ut tota nocte peruigilans cū eo, aduersus patiens infaniã laboraret. Sed cū iam lucefferet, et obsessus impetu in Antonium facto, vehementer eum impulisset, irasci cõeperunt quæ eum adduxerant, cur seni fecisset iniuriã: Quibus Antonius ait: Nolite aliquã culpã iuueni misero adscribere: furor iste obsidētis est, non obsessi. Idcirco aut in hanc proruit dolens hostis audaciã, quia dñs ad aridã regionẽ ire eum iussit, & expulsi Saranã indicium, iste aduersum me impetus fuit. Nulla post verba morara dolescens recepto sensu, & gratias agens Deo, locum ubi esset, agnouit, & toto Antonium cõplexans deosculatus est affectu. Innumera & alia istiusmodi signa sunt, quæ monachorum concordia sæpẽ relatione cognouimus. Verum non tantum his adhibendus est stupor: quia multo plus quæ sequuntur, conditionẽ nostrã fragilitatis excedunt. Hora circiter nona, cū ante cibum orare cõpisset, raptum se sensit in spiritu, & ab angelis in sublime deferris prohibētibus transitum aeris dæmonibus, cõeperunt angeli cõtradicentes requirere quæ esset causa retinendi, nullis existentibus in Antonio criminibus. Illis verò ab exordio natiuitatis replicare peccata nitētibus, criminosa angeli ora clausurunt, dicentes: Non debere eos à natiuitate eius delicta narrare, quia iam Christi essent bonitate sopiti: si qua aut scirent ex eo tempore quo factus esset monachus, & Deo se consecrasset, licere proferri. Accusabant dæmones multa procaciter mentientes: & cū deessent probamenta fallacibus, liber Antonio conscensus aperitur. Et statim rediens in se in eo loco quo stare cõeperat, hoc se rursus vidit esse quod fuerat. Tunc verò oblitus esse ex illa hora, noctem gemitu ac lamentatione transegit, reputans se cum humanorum hostium multitudinẽ & colluctationem tanti exercitus, & laboriosum per aerem iter ad cõelum, et hoc Apostoli dictum, quo ait: Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinẽ, sed aduersus principẽ potestatis huius aeris, qui sciens aereas potestates, ob id semper tẽtare, luctari & cõtendere, ne nobis liber transitus esset ad cõelum, hortabatur monēs: Adsumite arma Dei, ut possitis resistere in die mala: ut nihil mali habēs quod de vobis dicere possit inimicus, confundatur. Nos autem apostolici sermonis recordemur, dicentis: Siue in corpore, siue extra corpus, nescio: Deus scit: Et Paulus quidẽ usque ad tertium cõelum raptus est, ibique auditis verbis ineffabilibus descendit: Antonius aut usque ad aerẽ sublatus, post colluctationem liber apparuit. Habebat etiam istiusmodi gratiã. Si cuius rei sedens in monte ignarus fuisset, et eius secum inquireret notionẽ, orati ei à dño reuelabatur: & erat, secundum quod scriptum est, à Deo doctus. Denique cū à fratribus haberetur iste tractatus, & ab eo sedulo sciscitarentur, quemadmodum se post corporis sarcinam anima gereret, quive ei locus post exitum cõcederetur, proxima nocte vox desuper nomẽ eius in clamitans, ait: Antoni exurge, exi & vide: Qui exurgens egressus est: sciebat enim quibus respondere deberet, & eleuatis ad cõelum oculis, vidit quẽdam longum atque terribilem, caput usque ad nubes attollentem, vidit etiam pennatos quosdam volare cupiẽtes ad cõelum, atque illum extensis manibus prohibere transitum, e quibus alios apprehensos elidebat ad terram, alios frustra retinere contendens, dolebat super se ad cõlestia transuolare: & maximum gaudium mixtum mœrore victi victoresque tribuebant. Statimque ad eum vox facta est, dicēs: Anima duerte quod vides. Et tunc cõcepit illuminato corde intelligere animarum esse conscensum, & diabolum phibentẽ quæ & sibi retineret obnoxios, & sanctorum quos decipere non poterat, cruciaretur volatu.

volatu. His visionum exemplis incitatus, quæ tidie ad meliora crescebat. Neque verò id quod sibi reuelatum fuerat, causa iactantiæ fratribus indicabat, sed cū orans iugiter Dei laudaret auxiliũ, interrogantibus cõpellebatur edicere: nec spirituales filios pura in Christo anima occultare quicquid volebat, p̄sertim cū huiusmodi signorum relatio & amorẽ ministraret proposito, & fructum laboris ostēderet. Nunquam ille aut ira subita concitatus patientiã rupit, aut humilitatẽ erexit in gloriã. Nam omnes clericos usque ad vltimũ gradum ante se orare cõpellens, Episcopis quoque atque presbyteris, quasi humilitatis discipulus, ad benedicendum se caput submittebat. Diacones verò, qui ad eum utilitatis causa veniebant, cū pro adiutorio eorum eis presentibus disputaret, ad orandum dñm sibi p̄ponebat, non erubescēs & ipse discere. Nam & interrogabat frequenter eos, cū quibus erat, & si aliquid ab eis necessarium audierat, se fatebatur adiutum. Habebat autem & in vultu magnã gratiam, & admirabile à saluatore etiam hoc munus acceperat. Si quis enim ignarus eius inter multitudinem monachorum eum videre desiderasset, nullo indicatẽ, ceteris p̄termisissis ad Antonium currebat, & animæ puritatem agnoscebat ex vultu, & per speculum corporis gratiam sanctæ mentis intuebatur. Nam semper hilarem faciem gerens, liquidò ostendebat se de cõlestibus cogitare, sicut scriptura ait: Corde lætante vultus floret, sed in mœrore continuo tristatur. Ita & Iacob agnouit Laban socerum suum insidias sibi machinantem, dicens ad filias eius: Non est facies patris vestri sicut heri & nudius tertius. Sic Samuel agnouit Dauid: Lætificatos enim habebat oculos & dentes sic lac candidos. Similiter agnoscebat Antonius, quia semper eandem faciem inter prospera & aduersa retinens, nec secundis extollebatur, nec frangebatur aduersis. Erat enim & in vultu amabilis & in fidei puritate mirabilis. Nunquam schismaticorum se miscuit cõmunioni, antiquam eorum sciens prauitatem atque transgressionem. Nunquam Manichæis aut alijs hæreticis saltẽ amabilia verba largitus est, nisi tantum ea quæ eos possent ab iniquitatis errore reuocare: denuncians talium amicitias atque sermones, perditionẽ esse animæ. Sic etiã Arrianos detestabatur, ut omnibus diceret, nec iuxta eos quidem esse accedendum. Nam cū venissent quidã Arrianitæ, reperit post eorum examinationẽ infidelissimã sectam, & fugauit eos de mōte dicens, multo serpentibus deteriores horum esse sermones. Mentientibus autẽ Arrianis aliquando Antonio ita ut se credere simularẽt, admiratus eorum audaciã, et iusti doloris ira cõmotus: rogatusque ab Episcopis atque vniuersis fratribus, Alexandria descendit, ibique Arrianitas publico sermone condẽnauit: Vltimam hæc esse heresim & p̄cursorem Antichristi affirmans, p̄dicauitque in populo filium Dei, non facturã, non ex vllis extantibus, sed propriũ, & vnus cū patre substantiẽ, ne creatura potius aut adoptio aut appellatio videretur: impiũ esse dicens vel mente cõcipere, erat quando non erat: cū verbũ dei Deus, quod est, semper patri sit cõeternus, quia ex eo natus est patre, qui semp̄ est. Vnde aiebat: Cū Arrianis vobis nulla sit cõiunctio. Quæ enim societas luci ad tenebras: Vos fideliter credentes, Christiani estis: illi verbũ, id est filium, qui ex Deo patre est, creaturã docentes, nullo intervallo à genitilibus separantur, qui seruiunt creaturæ potius quæ creatori, qui est benedictus in secula. Ipsa mihi credite, irascuntur elementa & omnis cõtra Arrianũ furorẽ, secundum Apostoli dictum, ingemiscit creatura, quod sibi dñm suum, per quẽ omnia & in quo omnia facta sunt, videat cõequari, aggregari. Hæc tanti viri p̄dicatio, exprimi non potest quantum ad fidẽ populos roborauerit. Lætabant quippe hostilẽ & Christo inimicã heresim anathematizari ab Ecclesiæ colũna. Nulla tunc erat, nullus sexus domi remansit. Taceo de Christianis: pagani quoque & ipsi idolorum sacerdotes, ad dñicum imperiũ cõuolabant dicentes: Præcamur ut videamus hominẽ dei, quia hoc apud vniuersos conspicuũ erat nomẽ Antonij. Ambiebãt quoque saltẽ

fimbriam vestimenti eius attingere, multum sibi & tactum prodesse credentes, **A**
 Quot tunc diabolica obsidiōe & varijs infirmitatibus liberati: quot simulachris
 erepta sunt spolia: quanti etiā ab errore gentilium retracti, nostro cōiuncti sunt
 gregi: Tanti certē vt paucorū dierum spacio ex idolorum superstitione cōuersio,
 omnem per annum credētium vinceret turbam. Præterea cū irrudentē multi-
 tudinē comites repellerent, æstimantes, tædio illi conuentū populū fore, ille
 tranquillo animo dicebat: Nunquid hic cærus dæmonū maior est turbis: nunquid
 obsequentium multitudo colluctatorum in mōte nostro cum cateruis est nume-
 rosior: Accidit etiā, vt cū eum redeuntē circa portam prosequeremur, à ter-
 go quædam mulier clamitauit dicens: Expecta homo Dei, filia mea atrocissimo
 vexatur dæmonio, expecta, obsecro expecta me & ego corruens inteream. Hoc
 audito mirabilis senex à nobis admonitus, volens tamen & ipse paululum sub-
 sistit. Cumq; appropinquantē mulier epuella faceret explosa, orauit tacitus dñm
 Iesum, & ad cominationem eius statim spiritus impurus egressus est. Puella in-
 columis, populus in laudibus Dei, mater in gaudio fuit. Ipse autē lætabatur, quia
 ad desideratā solitudinem repedabat. Erat autē valde sapiēs, & hoc in se mirabile
 habebat, quia cū literas non didicisset, ingeniosissimus & prudētissimus, im-
 mobilis & mansuetus erat. Aliquando etenim philosophi duo gentiles venerūt
 ad eum, putantes Antonium se posse decipere, erat verò in superiori monte. Quos
 cū vidisset, paganos intellexit ex vultu, & procedens ad eos, per interpretem ita
 cœpit loqui: Quare tā longē ad stultum hominē, sapientes se vexare voluerunt:
 Illis dicentibus, non esse illum stultum, sed & nimium sapientem, vigilanter re-
 spondit: Si ad stultū venistis, superfluus est labor vester: si autē putatis me sapien-
 tem esse, & sapientiam habere, bonum est, imitamini quod probatis, quia bona
 conuenit imitari. Si ego ad vos venissem, vos imitaret: sed quia vos ad me quasi
 ad sapientē venistis, estote sicut ego sum Christiani. Abcesserunt philosophi **B**
 trūq; mirātes, & acumen ingenij & dæmonum expulsionē. Alios quoq; simili-
 ter mundi sapientes, qui eum irridere cupiebāt, quia literas ignoraret, tali dispu-
 tationi colligauit, dicens: Respondete mihi quid prius, sensus an litera: & quid
 cuius exordium: Sensus ex literis, an litera oriuntur ex sensu: Illis adserentibus
 quia sensus esset autor atq; inventor literarū, ait: Igitur cui sensus incolumis est,
 hic literas non requirit. Quis præsentium post hanc colluctationē nō exclama-
 uerit, cū obstupuerint & ipsi qui victi sunt, tantā in imperito literarum saga-
 citatē animi admirātes: Neq; em̄ vt in solitudine & montibus versatus atq; oēm
 ibidē exigens vitā, agrestis & rudis erat, sed iucundus atq; affabilis, sermonē, se-
 cundū Apostoli præceptum, diuino conditū sale, proferebat, ita vt inuidia care-
 ret, & amore omnium potiretur. Inter hæc quasi parum esset bis gentilitatem
 fuisse superatā, & tertio venerunt viri ad eum omnis secularis prudentiæ nube
 cæcati, atq; vniuersis philosophiæ studijs artium suarum æstimatione doctissimi.
 Hi cū rationem ab eo exigerent fidei, quam in Christo habemus, & niterentur
 arguta sophismatum interrogatione de diuina cruce eum illudere, in silentium
 paululum voce compressa, primū eorum miseratus errorē est: deinde per inter-
 ptem, qui eius verba diligentissimē in Græcum solebat exprimere sermonem,
 ita exorsus est, dicens: Quid pulchrius est, quidve honestius, crucē colere, an ad-
 ulteria, parricidium, vel incestum his adsignare q̄s colitis: cū in altero sit con-
 temptus mortis insigne virtutū, in altero turpis religio obscœnitatis magistra:
 Quid melius est dicere, q̄ Dei verbum manens vt erat, ob salutē nostram huma-
 num corpus adsumpserit. Vt societate mortalitatis nos eueheret ad cœlum, par-
 ticipesq; naturæ cœlestis efficeret: an vt ipsi asseritis, diuinæ mentis haustum, ad
 terrena veneranda caput submittere, & pecudum atq; serpētum formis cœleste
 nomen

C nomen includere: Quo ore Christianorum credulitatē audetis irridere, dicen-
 tium Christum filium Dei sine sui detrimento, & cœpisse esse quod nō erat, &
 mansisse quod fuerat: cum ipsi animā de cœlestibus detrahentes, non tantū ho-
 minū, sed & pecudū soleatis sepire corporibus: Christiana credulitas pro salute
 mundi Deum suum venisse testatur: Vos verò innatā animam p̄dicantes, vltro
 citroq; transfertis, Christiana fides, quæ omnipotentiam Dei, clementiamq; ve-
 neratur, cōsequenter incarnationē dicit Deo fuisse possibilem, ita tamen vt nō
 euacuauerit dignatio dignitatē. Vos q; animā ex splendidissimo Dei fonte ma-
 nantē turpiter decidisse iactatis, qui mutabilē & cōuertibilem eam post sui di-
 minutionē audetis asserere, iam illam q; naturam dominā seculorū per animæ
 contumelias impia lingua temeratis, imago em̄ quæ secundū nos naturalē simi-
 litudinem sui retinet autoris, cui vna est ex q; defluit eademq; substantia, humili-
 tates p̄prias & iniurias cōsequenter ad suam originē remittit. Igitur animaduer-
 tite cōtumelias animarū ad patrē (vt appellatis) earū per vestram blasphemiam
 redundare. Crux Christi dñi Dei nostri hic nobis ingeritur. Rogo q̄ hæc est re-
 ligionis obscœnitas: nōne potius est crucē attollere, aut alicuius generis mortē,
 ab iniquis hominibus illatā patiēter sustinere, q̄ illis displangere post Osirim va-
 gos incertosq; discursus: Pudeat, quæso, vos insidiarū Typhonis, pudeat Satur-
 ni fuge & deuorationis crudelissimæ liberorum. Erubescite parricidium Iouis et
 incestum, erubescite raptum eius & coitum mulierū, atq; puerorū. Illæ, sicut ve-
 stri fingunt poetæ, ad explendū immanissimæ libidinis furorē, molles dedit in
 amore vagitus: ille in Dianæ fluxit sinus, ipse amator et precū: ille modulatus ales
 Lædeos petiuit amplexus: ille in propriū læuiens sexum, regiū puerū ministris
 auibus polluit. Hæc vos creditis, hæc colitis, hæc sunt vestrorum ornāmēta tem-
 plorum. Aequo deprecor, pro vestra salute, nostra dicta pensate iudicio. Cū-
 cta an nihil libris credenda sunt Christianis: Si nihil, nec crucis q̄q; cui detrahitis
D nomen agnoscitis. Si vniuersa credenda sunt, cur cū in iisdem libris cruci re-
 surrectio copuletur, passionem diuinam stolido laceratis eloquio, & nō statim
 iungitis cæcorum visum, surdorum auditū, claudorum gressum, lepræ emun-
 dationē, seruiens ambulanti Deo suo mare, dæmonum fugas, resurrectionem
 mortuorum, & defunctorum ab inferis reditus: Hæc omnia scripturis diuinis
 quas interpellatis inserta sunt, & iisdem voluminibus cōtinentur præconia ma-
 iestatis & mortis. Quamobrem odio, quo imbuti estis, abiecto, inuenietis ilico,
 & Deū verum esse Iesum, & salutis humanæ gratia fragilem assumpsisse naturā.
 Vestrā tamen nobis, si nō pudet, narrate religionē, sed quas error infelix pote-
 ris referre culturas de tanta rerum fœditate atq; vecordia: nisi fortē (vt audio) fa-
 bulas asseratis deorum vestrorum, & obscœnitates & crudelitates, & vanitates,
 & mortes, tegētes eas allegoricis velaminibus: Liberum vniū, terram proser-
 pinā, semiclaudum vulcanum & debilem, ignem, lunonem aerem, Apollinem
 solem. Dianam lunam, Neptunum, maria, & libidinum principem Iouem ethe-
 rem interpretantes. Nec post hanc excusationis procacitatem Deum, sed creatu-
 ras, contempto creatore suscipitis. Quod si pulchritudo vos elementorum ad
 suam traxit venerationem, modum fas erat custodire: & oportebat mirari tan-
 tum, nec colere: ne facturæ venerationis creatoris esset iniuria. Nam istiusmodi,
 quam vos sequimini, ratio est præpostera atq; peruersa, & architecti honor mi-
 grauit ad domum, & medici scientia, ad remedia confertur, omnium q; artifi-
 cum merita vel laudes ad opera transferentur. Quid ad hæc dicitis, Vt agnosca-
 mus, quæ sit crucis ridiculæ, vobis ignominiosa confessio: Hac disputatione cō-
 uertētibus in se philosophis oculos, simulq; mussitantibus, subridens Antonius,
 rursum per interpretem ait: Prædurum nāq; cuncto videtur operi, quoties iusto
 Gg vni-

vniuersæ rei tenore calcato, laboris merita factis magis quam factoribus ad-
 scribuntur. Elementa quidem vt minorati, ex ipso conspectu suam compro-
 bant seruitutem. Sed quoniam vos obseruatione dialectica, necessaria, vt puta-
 tis, queq; colligitis, hoc quoq; artificio etiam nos nostram religionem compellit
 affirmare: Respondete mihi: Cognitio Dei, quemadmodum manifestius ap-
 probatur, per lectionem verborum, an per operationem fidei? Et quid anti-
 quius est, operatio fidei, an disputatio per argumenta procedens? Illis responde-
 tib; firmiorem sermonibus operationem esse hanc & liquidam de Deo co-
 gnitionem: bene eos & ipse dixisse consensit: quia operationem quæ ex fide
 descendit, animi generat affectus, dialecticam verò ex artificio componentium
 sumplisse oppositionis exordia. Cum ergo, ait, operationem fidei animo sitam
 quis habuerit, superflua erit verborum compositio per quam conceptam sen-
 su nostro credulitatem tentatis euellere, & tamen sæpè nostras explicare intel-
 ligentias non valetis. Ita solidiora sunt mentis opera quam sophismatum frau-
 dulenta conclusio. Nos Christiani mysterium vitæ nostræ non in sapientia mun-
 di habemus repositum, sed in virtute fidei, quæ nobis à Deo tributa per Christum
 est. Hanc orationis meæ veritatē, rerū quotidie quæ geruntur ordo cōmendat
 nobis imperitis & literarum vestrarum ignaris ad Dei cognitionem eius solum
 verba sufficiunt. Ecce nos tot gentilitatis gregibus abstracti, in vniuersum or-
 bem quotidie propagamur. Vobis verò post aduentum domini, nodosa so-
 phismatis defecerunt versutia. Ecce nos simplicem Christi fidem docti, idolo la-
 triam debellauimus, & per prædicationem ignominiosæ crucis, aurata templa
 ceciderunt. Vos, si potestis, ostendite qua contextione verborum gentilitatem
 Christo preponere suaseritis. Per omnes iam terras Deus Dei filius Christus est
 agnitus, nihil eloquentia sophismatum, nihil disputatio philosophiæ multitu-
 dini potest obesse credentium. Crucifixum nominamus, & vniuersi dæmones,
 quos vos vt deos colitis, rugiunt, atq; ex obsessis corporibus ad primū dominicę
 crucis signū fugantur. Vbi sunt illa fabulosa oracula? Vbi Aegyptiorum incan-
 tationes: quo magorū profecere carmina? Certè nunc vastata sunt omnia, cū de
 sua cruce mūdo Christus intonuit. Nihilominus vos p̄termisissis debilitatorū ca-
 teruis gloriosam Iesu mortē irridere conamini. Illud autē quale est, q̄ nunq̄ in in-
 festatione regali concussa gentilitas, imò seculo chara & hominum p̄sidijs sul-
 iam corruit. Nos famuli Christi q̄ plus præmimur, eo magis assurgimus & flo-
 remus. Vestra simulacra ornatis quondā septa parietibus, iam vetustate collapsa
 sunt. Christi verò doctrina, quæ vobis stultia videtur & ludus, licet tyrānica pse-
 quentū principū tentamēta ptulerit, licet varijs sit incurfata terroribus, nullo ta-
 men terrarum orbe cōcluditur, nullo gentiū barbararū sine prohibetur. Quādo
 tot simul in se cōuenere virtutes: continentia in matrimonio, virginitas in Ecce-
 sia, floret martyrum pro dño suo gloriosa cōstantia: quorū omnium crux Christi
 principū est. Cū interim vos inter tātos virtutū choros syllogismorū retia ten-
 ditis: & veram rerū lucem tenebrosis conamini argumentationibus obuoluere.
 Ecce nos, vt dixit doctor noster, non in gentili persuasione, sed in fide apertis-
 sima suademus, quæ verborum affirmationem præuenire consuevit. Ad sunt
 quippe patientes à dæmonibus vexati: quos cū in medio produxissent, ver-
 ba repetiuit, dicens: Nunc vos collectionibus vestrīs, & quo vultis malefico car-
 mine deos vestros quos putatis expellite: sin autē nō potestis, victas submitte
 manus, & ad Christi Trophæa confugite, & statim crucifixi credulitatem ma-
 iestatis potentia prosequetur. Dixit & inuocato nomine Iesu, cū vitale signū,
 in sacro numero trinitatis pressisset in frontibus, vnā cū expulsis dæmonibus
 vana præsentium philosophorum confutata sapientia est. Expauerunt enim stu-
 pentes

Cpentes hominē, cui post tantum ingenū afflueret signorum diuina largitio. Ae
 ille vniuersa Christo, q̄ curauerat, adscribens, vsus est affatu reciproco, & ait: No-
 lite me putare his sanitate dedisse; Christus p̄ seruos suos facit ista miracula. Cre-
 dite & vos, & videbitis quæ deuota Deo fides nō eloquentiæ vanus tumor talia si-
 gna mereatur. Confugite ad crucifixi legē, nosq; eius imitamini famulos, & hoc
 scientiæ sine contenti, nulla deinceps secularis imprudentiæ argumenta quera-
 tis. Hactenus Antonio dicente, miro philosophi stupore perculli, cū honorifico
 salutaru ab eo recedentes, multum eius sibi fatebantur profuisse conspectum.
 Hoc in eo viro mirabile est, vt hominem in extremo mundi limite conditū, &
 fauor principū & omnis celebraret aula regalis. Nam & Cōstantinus Augustus
 & eius liberi, Cōstans atq; Constantius talia cognoscentes, crebro ad eum, quasi
 ad patrē missis literis obsecrabant vt reciprocis eos scriptis hilararet. At ille eius-
 modi manens, qualis & anteq̄ literæ ad eum venirent, fuerat: nec salutōe prin-
 cipum mouebatur, & tanq̄ non acceptis literis conuocatis monachis, aiebat: Re-
 ges seculi ad nos miserunt epistolas, quæ hic Christianis adhibenda miratio est:
 Licet em̄ diuersa sit dignitas, attamen eadem nascendū moriendūq; conditio est.
 Illa sunt veneratione omni percolenda, illa toto animi affectu retinenda sunt, q̄
 hominibus Deus legem scripserit, q̄ per filium suum proprijs Ecclesijs ditauerit
 eloquijs. Quæ monachis est ratio cum epistolis regum: cur accipiam literas
 quibus consueta nesciam reddere salutationis obsequia? Igitur rogatus ab vni-
 uersis fratribus, vt Christianos reges suis literis refrigeraret, ne scilicet per silen-
 tium eius exasperarentur, ad susceptas epistolas convenientia rescripsit. Lauda-
 uit primū q̄ Christum colerent, deinde salutaria persuasit ne magnā putarent
 regiam potestatem, ne p̄sentis carnis imperio tumentes, se homines esse nescirēt,
 & iudicandos à Christo obliuiscerentur. Ad postremum, clementiæ circa subie-
 ctos & iusticiæ, curæ quoq; inopū admonuit, atq; vnum sempiternum esse regē
 omnium seculorum Iesum Christum epistolis testatus est. His principes susce-
 ptis vehementissimè lætabantur. Sancta quoq; apud cunctos Antonij flagrabat
 opinio, ita vt eius se filios cuperent nominari. Magna etenim cū aduentibus
 affabilitas omnium in se studium cōuerterat. Postq; ergo gentiles confutati, reges
 admoniti, fratres ab eo sunt consolatione releuati, ad interiorē montē, & ad ri-
 gorem solitum regressus est, ibiq; sep̄ cū introeuntibus deambulans ac residēs
 stupebat. Sicuti in Daniele scriptum est: & interiectis horarum spacijs, consequē-
 tia respondebat, Vt intelligeretur aliqua reuelatiōis vidisse secreta. Nam in mō-
 te positus, ea quæ in Aegypto longē gerebantur præuidens, Episcopo Serapioni
 ibi constituto narrauit. Lamentabilis sequitur visio & omni lachrymarum fonte
 plangenda: Cū enim fratribus circa se sedentibus operaretur, intēte fixit oculos
 in cœlum, gemens atq; suspirans. Et post aliquantum spaciū reuelationis in-
 cœptæ nimio dolore contremuit: & statim fixis genibus ante Dei vultū prouo-
 lutus orauit, vt clementia sua futurum scelus auerteret. Succedunt orationi la-
 chrymæ, metus ingens inuadit præsentēs: obsecrant vt tantæ calamitatis expo-
 neret visionem. Singultus occupant vocem, lingua fletibus p̄peditur, & in me-
 dio conatu sermo gemitu interrumpitur. Vix tamen cū vociferatione luctuosa
 ait: Melius erat o filioli, impendens piaculum cita morte lucrari. Sic incipiens
 rursus lachrymis vincitur, & inter ægra suspiria tandem pectori commodans
 vocem: Magnum inquit, quoddam & vniuersis seculis inauditum imminet ne-
 fas. Magno fides catholica turbine subuertetur, & homines iumentis similes
 Christi sancta diripient. Vidi enim altare domini mulorum circumdatum mul-
 tudine qui crebris calcium ictibus omnia dissipabant. Hæc est causa gemitū
 meorum quos audistis. Et facta est vox domini dicens: Abominabitur altariū
 meum

meum, nec mora, visionem sequitur effectus: Nam post annos duos sacra Arrianorum irrupit insania. Tunc Ecclesiarum fuerunt rapinae, tunc diuinorum temeratio vasorum, tunc pollutis Echnicorum manibus sacra polluta sunt ministeria, tunc paganorum opificum praesidia aduersus Christum comparata cum assumptione palmarum, quod idololatriae apud Alexandria in signe est, ad Ecclesiam pergere compellebant Christianos, ut Arrianorum populi crederentur. Pro scelus, horret animus replicare quae gesta sunt. Virginum matronarumque ereptus pudor, sanguis ouium Christi in Christi templo effusus veneranda resper sit altaria; baptisterium pro voluntate gentilium pollutum est. Nihil defuit, visionis veritatem monstrauit effectus, quod calcitrantium mulorum indisciplinatio, Arrianorum esset impietas. Sed istam tristitiam consequentis reuelationis prosperitate consolatus est, & ait: Nolite filioli moerori vos penitus dare: Ut enim itatus est dominus, sic rursus miseretur, & suum cito Ecclesia recuperabit ornatum: eosque qui in persecutionibus fidem domini seruauerint, solito videbitis fulgore relucentes: Reuertentur ad foueas suas serpentes, & religio longius propagabitur: tantum videte ne fidei vestrae sinceritas Arriana labbe sordescat. Non apostatorum sed daemonum & patris eorum diaboli ista doctrina est, ob id per insipientiam iumentorum similis conuenit diffidere, tam grande miraculum per hominem potuisse ostendi. Saluatoris enim promissio est, ita dicentis: Si habueritis fidem ut granum synapis, dicetis huic monti, transfer te, & transferetur, & nihil impossibile erit vobis. Et iterum: Amen, amen dico vobis, omne quod petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Petite & accipietis. Ipse enim suis discipulis & vniuerso credentium gregi nunc subiectionem daemoniorum, nunc variarum infirmitatum pollicens curationem, aiebat. Gratis accepistis, gratis date. Nunquid suae virtutis imperio curabat Antonius? Nunquid suae possibilitatis arbitrabatur esse quod fecerat: Orationibus, non praecipis daemones morbi que cesserunt, & ad Christi Dei nostri nominationem semper vniuersa perfecta sunt. Nemo sapientum sanitarum admirationem adscribat Antonio, sed domino Iesu, qui solitam erga creaturas suas exhibens benevolentiam, nunc quoque per electum famulum suum indulgenter exercuit. Antonius tantum orabat, & ob vitae eius merita cuncta dominus largiebatur. Saepè autem & contra voluntatem, ad exteriorum montem à fratribus perducebatur. Et cum iudices qui ad interiorum archisterium propter asperitatem itineris, & obsequentium multitudinem, & horridam solitudinem ire non poterant, praecario quaesierunt ut eius fruerentur aspectibus, ut impetrare possent, quia molestissime ferebat vexationem discursuum, ipsos catenatos, quos aut noxietas, aut vigor publicus constrinxerat, ad eum destinabant, scientes tales ab Antonio non posse contemni, quorum fletibus superatus pertraheretur ad exteriorum montem agnoscens laborem suum vtilè miseris fore: suadebatque iudicibus qui eum inuitauerant, ut in sententia proferenda & odio & gratiae Dei timorem anteponerent, nec ignorare eos debere quod scriptum est: Quocumque iudicio iudicaueritis, in eo iudicabitur de vobis: attamen inter medios sermones charae sibi solitudinis recordabatur. Post coactam itaque praesentiam, quam ducis praesces, & quod verius est miserorum fletus extorserat, post salutaria monita, post reorum commendationem, quorundam etiam absolutionem, postulantem duci ut paulò largius eidem suam praesentiam indulgeret, ait non posse se diutius ibidem morari, grato usus exemplo, quod sicuti pisces ab aqua extracti, mox in artem terram morerentur, ita & monachos cum secularibus retardantes humanis statim resoluti confabulationibus. Ob id ergo, conuenit ut pisces ad mare, ita nos ad montem festine

mus,

C mus, ne tardètibis nobis aliqua propositi succedat obliuio. Pro tanta hominis sapientia dux miratus, iustam de eo tulit veramque sententiam, dicens: Vere istum esse Dei famulum agnosce nec in rustico homine potuisse tantam aliquando inesse sapientiam, nisi diuino amore regeretur. Praeterea cum Balatius, qui sub Nestorio praefecto Alexandria dux Aegypti fuit, homo Arrianae iniquitatis studiosissimus fautor, ita Christi Ecclesiam persequeret, ut animo vesano virgines monachosque nudatos verberaret in publico, ad eum Antonius literas misit. Quarum ista sententia est: Video iram Dei venientem super te, desine persequi Christianos, ne te ira occupet, quae proximam iam tibi minatur interitum. Legit infelix epistolam & irrisit, atque in eam expuens proiecit in terram. Portitores quoque multis afficiens iniurijs, Antonio talia renuntiari praecipit: Quam cura tibi tantope monachorum est, etiam ad te mei vigoris transibit disciplina: Sed confestim minitatorum oppressit supplicium, & post quinque dies os effrenatum vltio diuina compescuit. Egredis enim ad primam mansionem Alexandriae, quae appellatur Chereus cum supradicto Aegypti praefecto Nestorio, vehuntur equis, quos inter omnes Balatius, cuius erant, mansuetissimos nutrierat. Cum ergo pariter solito sibi met equi alluderent, mitior, quo Nestorius vehebatur, morfu repentino Balatium decussit in terram, ac sic in eum inhians, foemora eius lacerauit ac corrosit, ut statim relatus ad ciuitatem post tertium diem moreretur, vniuersi quoque agnoscerent, minitatorum ab Antonio praedictarum effectum quantocyus consecutum, digno persecutoris sine completo. Caeteros ad se venientes mira cum modestia Antonius admonerat, ut oblita seculi dignitate, remotioris vitae beatitudinem appeteret. Si qui autem maiori potestate premebantur, nec poterant obtinere iustitiam, ita eos obnoxie defendebat, ut ipse pro illis pati videretur iniuriam. Multis vtilis fuit praecleari senis oratio: multis magnis diuitijs, & altiori gradu militiae derelicto eius adhaerere curricula. Et ut infinita breui sermone comprehendam, bonum Aegypto medicum Christus indulerat. Quis non tristitiam apud Antonium mutauit in gaudium: quis non iram vertit in pacem, quos orbitatis luctum non ad eius temperauit aspectum: quis non moerore paupertatis quae premebatur abiecto, statim & diuitum despicit opulentias, & in sua laxatus est paupertate: quis post lassitudinem monachus non eius iuuatus est hortatur: quos adolescentiae aetatis accensus ardoribus, non ex eius admonitu pudicitiae amator fuit: quos vexatus à diabolo sine medela rediit: Quis inimici cogitationibus distractus caeca tempestate sopita, sereno non regressus est animo: Sciebat enim quae quaeque laborare et incommodo, et ex vite meritis discretione spiritu agnosces, adhibebat morborum, prout erant vulnera, sanitatem. Vnde effectum est, ut post eius doctrinam omnes diaboli paderentur insidiae. Multa quoque despecta puellae ad eius conspectum ab ipso penè thalamo recedentes, in Ecclesiae matris gremio confederunt. Quid plura? Totius orbis homines ad eum confluebant, & vniuersarum gentium varietas bellicosissimum contra daemones virum conspicerere gestiebat, nullus se frustra illuc venisse conquestus est, omnibus delectabile atque iucundum laboris commercium fuit. Fatigatio enim itineris emolumentum viatici reportabat, sicut rei probauit effectus. Nam post resolutionem eius, quasi communi vulnere orbitatis excepto, proprium singuli parentem luxerunt. Quis autem finis vitae eius fuerit, dignum est & me commemorare, & vos cum desiderio audire: quia & hoc in eo imitabile cunctis fuit. Iuxta consuetudinem ad visendos fratres qui in exteriori monte erant venit, ibique à diuina prouidentia de sua morte condiscens, ita exorsus est. Vltimam filioli patris audite sententiam, non enim arbitror quod in hoc seculo iterum vos visuri simus. Cogit conditio naturae, ut post centenarium numerum, quem annis quinque supergredior, iam resoluar. Ita locutus, audientium pectora contristauit, gemitus lacrymaeque dicta moerentia consequuta sunt. Amplexabantur eum vniuersi, quasi iam de seculo recessurum. At ille tanquam aliena deferens, ad

Gg iij pro-

propriam patriam profecturus, magna cum lætitiā præcipiebat, desidiā insti-
tuto non debere subrepere, sed tanq̄ quotidie morituros, vt ante prædixerat, à
sordidis cogitationibus animam custodire; & omnem emulationem ad sanctos
quosq̄ conuertere ad Meletianos verò schismaticosq̄; ne propè quidem accede-
re. Scitis enim, aiebat, eorum antiquam peruersitatem, neq̄ cum Arrianis com-
munionem iungamini, quia impietas eorum iam omnibus manifesta est. His eti-
am illud addebat, nullum debere Christianum, quum seculi viderit potestates
veritate mortaliū illā esse defensionem, nec diu fallacem permanere posse phā-
tasiā. Quapropter aiebat, custodienda est pia fides in Christo, & patrum religi-
osa traditio, quam ex scripturarum lectione & crebro mea paruitatis didicistis
admonitu. Finito sermone, fratres eum sermone vehementissimè retardabant,
glorioso patris cupientes termino decorari. Sed multas ob causas, quas & silen-
tio demonstrabat, præcipuè tamen ob præsumptam Aegypti consuetudinem
contradixit. Mos etenim Aegyptijs est nobilium, & præcipuè beatorum mar-
tyrum corpora linteamine q̄dam obuoluere & studium funeri solitum non ne-
gare terra vero non abscondere, sed super lectulos domi posita referuare. Hunc
honorem gescentibus reddi, inueteratę consuetudinis vanitas tradidit. De hoc
Antonius sæpe & Episcopus deprecatus est, vt populos Ecclesiastica consuetudi-
ne corrigerent, & laicos viros ac mulieres rigidius ipse conuenit dicens, nec lici-
tum hoc esse, nec Deo placitum, quippe cum patriarcharum & prophetarum se-
pulchra, quę ad nos vsque perdurant, hæc facta conuincerent, domitici quoque
corporis exemplum oportere intueri iubebat, quod in sepulchro positum, lapi-
de vsq̄ ad resurrectionis diem tertium clausum fuerit, atq̄ his modis vitium cir-
ca defunctos Aegypti etiā si sancta essent corpora, coarguebat dicens: Quid ma-
ius aut sanctius corpore potest esse dominico, quod iuxta consuetudinem genti
um cæterarum humo conditum esse scimus: Hęc iusta persuasio multorum insi-
tum euellit errorem, & repositis in terra cadaueribus, domino gratias pro bono
magisterio retulerunt. Metuens ergo consuetudinem supradictam, ne eodem
etiam circa se laberentur errore, celeriter valedicens monachis qui cõfluxerant,
ad amicū virtutis habitaculum repedauit. Post menses autem paucos, quum
nō mediocri incommodum senilia membra turbasset, vocatis ad se duobus fra-
tribus, q̄s ibidem ante quindecim annos modico intervallo seiunctos instituerat,
quiq̄ etiā ei iam seni cõperant ministrare, ait: Ego quidem filioli secundum e-
loquia scripturarum, patrum gradior viam. Iam enim dñs me inuitat, iam cupio
videre cœlestia, sed vos o viscera mea admoneo, ne tanti temporis laborem re-
pente perdati. Hodie vos religiosum studium arripuisse arbitramini, & cœptę
voluntatis fortitudo succrescet. Varias demonum nostis insidias, vidistis eorum
& impetus feroces & vires effœminatās, lesus suspirate, & credulitatem nomi-
nis eius vestris figite mentibus & à certa fide vniuersi demones fugabuntur. Me-
mentote etiā admonitionum mearum, & incertę conditionis vitam quidie an-
cipitem pertractate, & cœleste vobis præmium sine cūctamine tribuetur. Schif-
maticorum q̄q̄ & hæreticorum venena vitate, meumq̄ circa eos odium sectami-
ni, quia Christi sunt inimici. Scitis ipsi q̄ nullus mihi nec pacificus quidem sermo
cum eis aliquando fuerit, propter prauam eorum voluntatem, & pertinax con-
tra Christum bellum. In hoc autem magis estote solliciti vt dñi præcepta serue-
tis, vt post mortem vestram sancti quiq̄ quasi amicos & notos, in æterna vos re-
cipiant tabernacula. Hęc cogitate, hęc sapite, hęc rerexite, & si qua mei vobis cu-
ra, si qua patris memoria est, si mihi vicarium rependatis affectum, nullus ad Ae-
gyptum meas perferat reliquias, ne vano corpus honore seruetur, ne vituperati
ritus

ritus à me, vt noscis, etiā circa me seruentur obsequia. Huius enim rei gratia ma-
xime huc sum regressus. Vos igitur humo tegite, vos patris operite corpusculū,
& illud quoq̄ senis vestri custodite mandatum, vt nemo præter vestram dilecti-
onem locum tumuli mei nouerit. Confido in dño quia necessario resurrectiōis
tempore hoc corpusculum resurget incorruptum. Vestimentorum autem meo-
rum sit ista diuisio. Melotem & pallium tritū cui superiaceo Athanasio Episco-
po date, quod ipse nouum mihi detulerat. Serapion Episcopus aliā accipiat me-
lotem. Vos cilicinum habetote vestimentum, & valete viscera mea. Antonius e-
nim migrat, & iam non erit in præsentī seculo vobiscum. Verba finierat & oscu-
lantibus se discipulis, extendens paululum pedes, mortem letus aspexit; ita vt ex
hilaritate vultus eius, angelorum sanctorum, qui ad perferendam animam eius
descenderant, presentia nosceretur. Hos intuens tanq̄ amicos viderer animā ex-
halauit, & additus est patribus secundum ordinem scripturarum. Seruauerunt
mandata discipuli, inuolutum (vt præceperat) corpus humo operientes: & nemo
interim vsq̄ ad hanc diem præter eos, vbi sit conditum nouit. Legatarius autem
Antonij benedicti, qui tritum pallium cum melote imperio eius meruerat acci-
pere, Antonium in Antonij muneribus amplectitur; & tanq̄ magna hæreditate
ditatus, lætanter per vestimentum recordatur imaginem sanctitatis. Hic Anto-
nio vitę terminus fuit, ista principia meritorum; quę licet parciori, vt prædixi, ser-
mone narrauerim, tamen ex his potestis aduertere qualiter homo Dei à pueritia
ad senectam vsq̄ peruenit; & q̄ omni semper dubitatione calcata, nec languo-
ri, nec longæuæ quicquam ætati aliquando concesserit, magis autē æ qualitatem
propositi tenens, nec vestimētum mutauit, nec pedes lauit, nec escam sectatus est
molliores, oculorum quoq̄ aciem, & numerum dentium, licet paululum ob gra-
tem videretur attriti, nec non & pedum incessum, totius etiam corporis firmita-
tem, ita & contra iura naturæ meritorum gratia custodiuit, vt lauatorum corpo-
rum, quæ balneis atq̄ delicijs confouentur, hilarior eius caro videretur. Hoc etiā
fratres, q̄ per omnes prouincias amor eius famaq̄; volutauit, quem nec librorum
diffeminatorum oratio luculenta, nec mundanæ sapientiæ disputatio, nec nobili-
tas generis, nec opum infinita congestio commendauit, cui omnium ore est ad-
scribendum, nisi Christo, cuius hoc donum est: qui deuotos eius animos erga
suam præuidens maiestatem, hominem alio penè orbe celatum, & inter tantas
positum solitudines, Africæ, Hispaniæ, Galliæ, Italiæ, Illyrico, ipsi etiam quæ vr-
bium caput est Romæ, vt in exordio promiserat, demonstrauit. Creatoris est
ista benignitas, qui famulos suos, licet nolentes, nobilitare consueuit, vt virtus
possibiliter, nec vltra humanam esse naturam, sanctorum doceatur exemplis, &
ad beatæ vitæ imitationem, ex fructu laboris optimus quisq̄ impellatur. Hunc
ita q̄ fratribus librum magnopere perlegere curate: vt agnita fidelī vita sublimi-
um monachorum, sciant q̄ saluator noster Iesus Christus glorificātes se glorifi-
cat, & seruientibus sibi mer, non tantum regna cœlorum, sed etiam hic in ipsis
mōtium secretis latere cupientibus, famæ tribuit nobilitatem. I. vt & ipsi fruatur
laude meritorum, & ceteri eorum prouocentur exemplis. Si autem necessariū fu-
erit, & gentibus legite, vt vel sic agnoscant, quia dñs noster Iesus Christus nō so-
lum est Deus Dei filius, sed etiam his qui eum solícite colunt, & in eum fideliter
credunt, hanc dedit potestatem, vt demones, quos illi deos esse arbitrantur, con-
culcent atq̄ eijciant, deceptor es scilicet hominū, & totius corruptionis artifices,

D. Antonij vitæ & gestorum FINIS.